

ACZÉL TAMÁS

VIHAR
ÉS NAPSÜTÉS

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

ACZBL TAMAS

VIHAR ES NAPSTETS

ACZÉL TAMÁS

VIHAR ÉS NAPSÜTÉS

Regény

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

1954

Felőlős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója

A szerkesztésért felel: Vécsei Tiborné

Műszaki vezető Farkas Imre

A borítórajz Csillag Vera műve

Ez a könyv az MNOSZ 5601-54 Á és 5602-50 Á szabványok szerint készült

A könyv terjedelme: 33 (A/5) tv. Megjelent 5000 példányban

Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-u. 10 — 2473

Felőlős vezető: Lengyel Lajos igazgató

EZERKILENCSZÁZNEGYVENÖT november másodikán néhány perccel éjfél előtt elállt az eső. Hirtelen szél kerekedett, a felhők megbokrosodtak. A nyugati ég alján kibukkant a hold. Egyszerre csillogni kezdett az utca, a vizes járdákon ezüstösen fodrozódtak a pocsolyák. A házak kiemelkedtek a homályból, s nyugtalanul meredeztek a fény felé. A szél erősödött; az üvegtelen ablakokon keményen recsegett a papír. A liget felől néhány sárga levelet, némi port, szakadt újságpapírost sodort az erősödő őszi légáramlás a Garay-tér felé. A Keleti pályaudvar roncsolt kupolája meztelenül ágaskodott a házak fölött. A Damjanich-utcában egyik ház előtt téglacserepekből, szemétből, rongyokból, zúzott bútordarabokból összehordott aprócska domb tetején tört üvegek csillogtak.

Ekkor a szél elállt. A hold, néhány másodpercnyi tűnődés után, ismét visszabújt a felhők mögé. A csöndet most iszonyatos sikoltás törte meg. A hang végigszaladt az utcákon, bebújt a kapualjak alá, segélytkérőn ostromolta a papírral beragasztott ablakokat. Egy-két lakásban tétován meggyulladt a villany. Valaki megnézte az óráját. — Félegy — dűnnyögte álmosan és újból elaludt. Néhányan idegesen mocoogtak. — Már megint — mormogta egy öreg néni, aki ilyentájt még nem tudott aludni, csak hanyattfekve a menyegyzetet nézte. A szomszéd szobából horkolás hallatszott. — Jó álmuk van — gondolta írigyen a néni, az Elemér-utcában — vajjon kit üthettek le?

A hang elhalt; csend lett és sötét. Félóra múlva léptek hallatszottak. — A patruj — gondolta a néni félálomban. Éjfél után egy óra volt.

A FÉRFI hanyattfeküdt az ágyon, nyitott szemmel bámult maga elé. Szeme már hozzászokott a feketeséghez; a bútorok kibontakoztak az éjszaka öleléséből, felvették eredeti alakjukat. A fekvő néha lehúnyta szemét, de a szoba megszokott képe így sem mállott semmivé. A csukott szemhéj megőrizte a szekrény egyenes vonalát, a székek macskamódon gömbölyödő hátát, az otromba vaskályha csillogó tetjét, s mindazt, ami szobájukhoz tartozott. Mellette egyenletes lélekzettel aludt a felesége. A szomszéd szobából néha halk nyöszörgés hallatszott; a fekvő szinte várta s számon tartotta anyjának minden egyes köhintését. Órák óta ébren volt. Nem is akart már aludni, kimerülten tűrte, hogy a negyedórák elkonduljanak fölötte. A számlálást is abbahagyta s a mozdulatlan fekvésben keresett menedéket. Néha amikor percekre mégis belezuhant az álomba, képek tódultak agyába, hangokat hallott, amelyek nappali életére emlékeztették. Máskor visszazuhant a multba, pattogó vezényszavak, egyenruhás emberek ugrándoztak körülötte, korbácssuhogás, pofonok csattogása töltötte rövid álmát. Majd fekete egyenruhába öltözött karszalagos nyilasok csapata között vonult reszketve, majd az üzletében vásznat ajánlott egy zöldszemüveges idegen, akitől egyszerre félni kezdett. Az álmok rövidek s rendkívül mélyek voltak; mindannyiszor izzadságban úszva ébredt.

Igy tartott ez már hetek, hónapok óta. Nem használt az altató, az idegcsillapító, az orvosi tanács; éjjél körül felébredt s meredten bámult a sötétbe. Most már azon igyekezett, hogy megakadályozza elalvását, mert az álom mindannyiszor szinte elviselhetetlen gyötrelmet hozott.

Grill Kornél nyitott szemmel meredt az éjszakába. Hideg borzongás szaladgált a testén.

A FERENC JÓZSEF-RAKPART 18-as számú ház második emeletének egyik lakásában becsapódott a konyhaajtó; a dörrenés, amelyet elfojtott káromkodás követett, végigrezgett a lakáson s mint valamilyen tompa kődarab, rázuhant a félálomban fekvő Viola Pálra. A fiatalember halkan felnyögött s magárahúzta a takarót. A szél két vállal dőlt az ablaknak, jól megrázta; a papiros kétségbeesetten recsegett, majd egy kis darabon felszakadt. A résen befújt a hideg s néhány esőcseppet is magával sodort. Az ablakpárkányon hangosan kopogott a szétzúzott bádogcsatornából ömlő vas-tag vízsugár. Most ismét becsapódott az ajtó.

A fiatalember kinyitotta a szemét. A szobában az ágyon s egy széken kívül nem volt semmi. A szürke falon hatalmas sárgás folt terpeszkedett, a plafonon víz csurgott végig. Viola Pál szemével követte a beázás vonalát, amelynek végét a padló egyik sarkában vékony tócsa jelezte, s összerázkódott. Micsoda borzalmas élet!

Hirtelen elhatározással kiugrott az ágyból. A hideg padló megszúrta a talpát. Felrántotta harisnyáját s belebújt a nadrágba. Aztán kihajolt az ablakon. A Duna felett gomolygó köd elnyelte a Gellérthegyét. Valahol a köd csúcsán egy torony imbolygott: a Ferenc József-híd roncsai. Gyorsan kabátot rántott magára s leült az ágy szélére. Az ingét, amelyet nem vett fel, magához húzta s egy tüvel piszkálgatni kezdte a monogrammot. H. I. Ezek a betűk tolakodtak a tű alá. Mindenáron el akarta tüntetni őket, de félt, hogy ingét is megsérti, ezért óvatosan motozott. A H. betű felbomlott s felismerhetetlenné vált; akkor abbahagyta.

Nem volt mit reggeliznie, így hát leszaladt az utcára. A lépcsőházban házigazdájának hatalmas, pirosposzgás, oszloplábú lányába ütközött. A lány felvillanó szemmel üdvözölte.

— Ilyen korán? — lelkenedezett ragyogva, miközben szí-
vott egyet az orrán — ilyen korán el tetszik menni?

Violának terhére esett a beszéd. De nem térhetett ki
előle.

— Muszáj, — mondta kényszeredett mosollyal. — Hja
kérem, dolgozni is muszáj.

— Ó, — pirult el az amúgy is vörös kislány — a mérnök
úrnak annyi dolga van. Biztos valami új gépet csinálnak.

— A mérnök úrnak, — gondolta magában Viola Pál és
hangosan így szólt:

— Egy nagyon fontos új gépet csinálunk, Lilike. Ném is
hiszi, hogy milyen fontos. Enélkül nem megy. — Hogy mi
nem megy enélkül, arról hallgatott. A lány odaadón lehaj-
totta fejét. Viola kis ideig nézte. Vajjon érdemes a nővel
foglalkozni? Kicsit kövér. Megrázkódott. Inkább adna va-
lami ennivalót. Gyorsan meghajolt és elbúcsúzott. A forduló-
ban visszanézett, a lány még mindig bámult utána. Hülye
liba — mérgelődött — mit kémkedik utánam.

Leért a Dunaparra, kis ideig ténfergett. Éhes volt,
gyomra tisztán hallhatóan, csaknem szünet nélkül korgott.
Reggel az ember másként éhes, mint napközben. Reggel —
alvás után — szinte az egész test üres, még a belsőrészek is
hiányzanak belőle, ilyenkor olyan az ember, mint a kiszáradt,
összeaszalódott gyümölcshéj. Viola Pál egész testével felfogta
az éhséget, nemcsak gyomra, agya, nyelve reagált az éhezés
hullámaira, de keze, lába, köldöke, hajszájai, körme is egy-
ként remegtek a hidegben, amelyet az éhes gyomor csak
mégjobban tetézett. Ököbe szorult a keze. Az isten verje meg
ezt a világot!

Leballagott a Vámház-körút felé és beténfergett a csar-
nokba. Lopni kéne valamit!

A csarnok csaknem üres volt. A standokat már a kora
reggeli órákban bezárták. Ott, ahol valaha a libásasszonyok
strázsáltak, kövér libákat, sárgabőrű kacsákat forgattak a
nagyságák előtt, egy harcsabajszú öreg hordár ült, s bajsza
szüntelenül mozgott le-fel. Kezében botot tartott, amellyel
láthatatlan ábrákat rajzo'gatott a sárga keramitkockákra.
Viola megállt, nézte. Az öreg sokáig nem vette észre, hogy
figyelik. Mikor végre felpillantott, bajuszának mozgása hir-
telen megállt. Mintha elszakadt volna az a láthatatlan fonál,
amelyik felülről rángatta. Rámeredt a vékony felöltőben
ácsorgó fiatalemberre.

— No mit ennénk hét üres tálból — kérdezte aztán re-

kedtes hangon, amely mintha a pincéből jött volna s eltalálta Viola Pál legféltettebben őrzött titkát. Enni!

A fiatalember megrázta haját, amely szerterepült koponyája körül.

— Hát nem lenne rossz egy jó, forró kávé, — mondta, de azonnal megbánta, hogy elárulta magát. Az öreg csak mosolygott.

— Nincs pénz, ügye? — kérdezte csaknem vidáman. Szeme csillogott, mintha üvegből lett volna. Vagy talán tényleg üvegből volt?

— Nincs, — tűnődött Viola Pál — magának talán van?

Az öreg bajusza idegesen felmeredt, mint a visszafelé borzolt szőr.

— Kinek van ma pénze, fiatalember — mondta nagyon határozottan. — Kérem, ma senkinek nincs pénze, no. — Ez a kis kaccantó hang megmosolyogtatta Viola Pált. Élénken helyeselt.

— Mert azért mondom, — folytatta az öreg és felemelte botját — itt mindennap drágább lesz minden. Tegnap még, kérem, lehetett répát kapni, máma már az sincs. Még répa sincs, — mondta nagyon búsan — hát el tetszik azt képzelni, mit jelent az, ha nem kapni sárgarépát?

Viola Pál kíváncsian megkérdezte:

— Miért éppen a sárgarépa hiányzik a bácsinak?

— Mert a sárgarépát szeretem, — mondta méltatlankodva az öreg. — Hámozva szeretem, nyersen és a húslevesben. Jó finom, forró tyúkhúslevesben. A tetején apró zsírkarikákkal. — Szája szélén összefutott a nyál. Viola is nagyot nyelt.

— Se krumpli, se kalarábé, se zöldség, húsról nem is beszélek. Persze, akinek van aranya, az mindent szerezhethet. Amit akar.

— Aranyért igen, — mondta Viola Pál és megtapogatta levéltárcáját. Belső zsebében ott lapult legféltettebb kincse: anyjának vastag aranylánca, egy antik medaillonnal. Ilyenkor mindig ellágyult és anyjára gondolt. Mióta Wellsből hazajött, — bár ne jött volna — nem merte meglátogatni az anyját. Üzent ugyan egyszer valakivel, aki arra utazott, de válasz nem jött az üzenetre s így nem tudta, hogy anyja megkapta-e szóbeli üdvözlését. Nem, nem utazhat le Pilisvörösvárra, hiszen ott mindenki ismeri, ostobaság, de így van. Az embert kirekesztették hazulról. No mindegy.

Elgondolkozva burkolózott be vékony felöltőjébe. Sze-

rencsére sikerült kifognia ezt a szobát, ha üres is és becsurog az eső. Csak az a kövér dög ne érdeklődne annyit iránta. Legközelebb részletesen elmesélteti, hogy milyen gépet csinálnak! Milyen gépet? Legszívesebben pokolgépet csinálna és felrobbantaná ezt az egész rothadt cirkuszt itt, mindenestül, igen, mindenestül.

Szó nélkül otthagytta az öregot, akit láthatóan nem bántott ez a tiszteletlen távozás. Ujra belemélyedt az ismeretlen ábrák rajzolásába és bajsza ismét szünet nélkül remeggett, mint valamilyen szeizmográf, amely azonban nem a föld kilengéseit, hanem az öreg roncsolt idegeinek fájdalmas remegését mérte.

— Milyen hosszú még a nap délutánig, — gondolta a Kálvin-téren Viola. — Remélem meleg lesz Mártáéknál. De addig valamit kell csinálnom. A nyavalya üsse ki. — Dűhe most felhúzódott torkáig s megköhögtette. Végtelen gyűlölet fogta el, s a körülötte siető, fázósan meggörnyedő emberekre nézett. Időtöltésből meg-megállt a kirakatok fával bedeszkázott ablakai előtt, amelyeken csak egyetlen aprócska üvegtábla nyílt, hogy az érdeklődő bekukkanthasson. De nem látta azt, amit ott bent van. El kell adni egy grammot, — tűnődött csaknem hangosan — lehetetlen így éhezni. De takarékoskodnia kellett. Az aranylánc nem volt nagy és ha az végetér... Dolgozni lehetetlen és undorító. Minden nap jobban átkozta magát, amiért Ausztriából hazajött.

Ismerős alak suhant el mellette. Csak villanásnyi ideig láthatta, majd hirtelen felöltője mögé rántotta arcát. Nem tudta, ismeri-e az illetőt, de az óvatosság sosem árt. Egy kirakat felé fordult és érdeklődve nézett valamilyen csipkekendőt. De az ismerős megállt. A kirakat apró üvegében látta, hogy visszafordul. Az istenit! A férfi egy lépéssel közelebb jött. Nem futhat el, az gyanus lenne. Látszólag nyugodtan állt továbbra is. Felöltőjének gallérját állához szorította, mintha foga fájna. Az alak közelebb jött s a háta mögött megállt. Egy pillanatra felnézett s a tükröző üvegben felismerte volt osztálytársát.

A másik halkán megszólította.

— Haltenberg, — mondta tétován — nem te vagy az, Haltenberg?

— Nem, — akarta kiáltani — én nem vagyok Haltenberg, én Viola Pál vagyok, semmi közöm, semmiféle Haltenberget nem ismerek és mit molesztál az utcán. — De hang nem jött ki a torkán. Felismerték! Szíve majd kiugrott a helyé-

ből. Micsoda ostoba história! Pontosan erre kellett jönnie? Átkozott gazember! Miért nem ölték meg az ilyeneket akkor...?

Az osztálytárs a hátamögött hangosan felnevetett.

— No, mi az, Haltenberg, hát nem ismersz meg?

— Szervusz Krausz — mondta sápadtan és megfordult.
— Hogy kerülsz te ide?

Krausz kezetnyujtott.

— Hát te is megvagy, Haltenberg, nagyon örülök. Sokan elpusztultak közülünk, örülük, hogy te élsz, öreg fiú. Meghalt a Csimpi is, tudod, aki a gyakirodát tanította, meg az öreg buzeráns Hoffer is. A Galántai Csicsát egy bomba ütötte agyon. Szegény. Hát veled mi történt, Haltenberg?

Ez semmit sem tud — gondolta Viola-Haltenberg. — De azért nem kellemes ügy ez, a nyavalya... Ha elkezdi terjeszteni, hogy velem találkozott, lebuktam.

— Én megvagyok, — igyekezett könnyedén válaszolni — és te? — Nem jutott eszébe okosabb kérdés.

Krausz hosszú elbeszélésbe fogott. Viola félfüllel hallgatta; azon tűnődött, hogyan szabadulhatna ettől a kellemetlen ismerőstől?

— Te Haltenberg, te már akkor is nyilas voltál, a keriben — mondta hirtelen Krausz. — Remélem észretértél. Vagy csináltál valami disznóságot? — Visszahőkölt, mert eszébe jutott, hátha egy tömeggyilkossal áll szemben? Hátha éppen ez a csibész lőtte le az anyját a Dunánál? Manapság sohasem lehet tudni, ki a gyilkos.

Viola mosolyt kényszerített az arcára. Krausz kissé hátalépett, vörös haja kihullt kalapja alól s valamilyen kétkedő, ingerült vonás telepedett a szájaszögletére.

— Megörültél, öregem, — mondta nagyon halkán — én sohasem voltam nyilas.

— Dehogynem, Haltenberg, hát már nem emlékszel, mennyit vitatkoztunk? — Az iskolára való emlékezés kissé feloldotta gyanúját, könnyedébb lett. Mégsem hitte, hogy Haltenberg gyilkos lenne. Ámbár ki tudja? — No, ne is tagadd. Hiszen, ha nem csináltál semmit...

— Üldöztek, — mondta gyorsan szavaiba vágva Viola — öregem, engem is üldöztek, mint... titeket... Mert a katonaságnál nem fogtam be a számat. Én pofáztam ám, mint a... — valami hasonlatot keresett, de semmi sem jutott eszébe. — El is kaptak...

— Voltál nyugaton? — kérdezte hirtelen Krausz.

Ez detektív, — villant át Violán. — Ha elárulom magam, végem.

— Frászt, — tette hozzá hangosan — itthon lógam. A Kiskában, — folytatta, hogy hihetőbb legyen — hát te?

— Én voltam Mauthausenben, meg Wellsben, azaz Guns-kirchenben — közölte Krausz. — Csak azért kérdeztem, mert egyszer Linzben úgy rémlett, mintha téged láttalak volna. Szóval itthon bujkáltál?

Viola lehunyta szemét s keze tapogatózva keresett valamit, amiben megfogózhatna. — Én itthon voltam öregem és mindenem elveszett. Látod ez az egyetlen felöltöm, de télen ebbe megrohadok.

Krausznak lassan eloszlott a gyanúja. Szegény, ostoba Haltenberg. Látszik, nagyon rájár a rúd.

— Merre mész? Nem dolgozol?

— Dehogynem. Egy irodában. Egy irodában dolgozom, de kijárok így, ügyeket intézni.

— Nekem üzletem van, — mondta Krausz mohón — illetve nem nekem, az apámnak. Ilyen textil dolgok, harisnyák, meg takarók, szóval minden.

— Azzal lehet ma keresni, — mondta Viola — biztosan szépen megy.

— Eléggé, — nevetett Krausz — de a hivatalban nem sokat kaphatsz.

Viola sóhajtott és elfintorította az orrát, amely oly hajlékony volt, hogy szinte tökéletesen követte gazdájának minden gondolatrezdülését. Viola-Haltenberg érezte, hogy vékony izzadságcseppek gyöngyöznek sima bőrén, felsőajka és orra között.

Amikor elbúcsúztak, Viola hátán patakokban csurgott az izzadság. Nem tudta hányadán áll a dolog. Krausz egyik pillanatban gyanakodott, másikkban olyan volt, mintha sejtelme sem lenne semmiről. Ez a kettősség annyira megriasztotta, hogy az első elébekerülő aranybevéltónál alkudozás nélkül adott el egy gramm aranyat, még csak nem is tájékozódott az aznapi árfolyamról. Egy kávéházban megreggelizett. Aztán újra cél nélkül ténfergett a városban, kora délutánig. Kabátja átnedvesedett a ködben s az elálló-meginduló esőben. Cipőjébe csurgott a víz, harisnyája nyirkos lett és hideg.

A Damjanich-utca felé vette útját. Hülyeség ez a bujkálás. Itt minden nap lebukhat az ember s akkor vége. Ha kiderül a Hunyadi páncélos, meg Kecskemét, akkor vége... Megborzongott. Számbavette, ki az, aki vele tartana. Miért ilyen

gyávák? Vissza kell szökni, az semmi. A határt a kutya sem őrzi, egyszeribe át lehet sétálni, mint az Andrásy-úton egyik oldalról a másikra. Ennyi az egész. És ott legalább nyugodtan lélekzem. Meg kell keresni Grant őrmestert. George John Grant műszaki őrmester (New-York, Connecticut), civilben autőügynök, mint mentőangyal jelent meg Viola képzeletében. Remélem, még Wellsben van a hetvenegyesekkel. A hetvenegyesek jelvénye — egy nagy arany bárd — most hirtelen megvillant a nedves aszfalton. Egy jeep kanyarodott be a Király-utca felől s Viola-Haltenberg fürkészve nézte. Amerikai katonák ültek rajta, de George John Grant műszaki őrmester nem volt köztük. Grant segíteni fog, talán ki is visz magával Amerikába?

Fojtogató nyugtalansága később sem szűnt meg. A Lövölde-téren a mindjobban szakadó eső előtt egy kapualjba menekült. Ide többen is beszorultak; Viola hátravonult, igyekezett elrejtőzni a kíváncsi tekintetek előtt. Egy alacsony, lapátfogú ember hevesen magyarázott.

— Mert kérem az türhetetlen, hogy itt még mindig a nyilasok garázdálkodjanak. Minden éjszaka megölnek valakit, meg kirabolnak.

— Nono, — szólt közbe egy másik, alacsony férfi — kérem, azt mondják, hogy az oroszok...

— Hogy beszél kérem, hogy beszél maga az oroszokról?...

A másik, alacsony, gyorsan visszavonult.

— Említettem kérem, — nagyon kimérten beszélt, szinte tagolta a szavakat — hogy nekem is úgy mondták.

Az alacsony, köpcös, lapátfogú idegeskedve mutogatott.

— Mondták, mondták. Manapság mindent mondanak. Azért még nem kell azt készpénznek venni. És terjeszteni sem kell. — Hátrafordult, egyenesen Violához — igaz kérem?

— Bocsánat, — mondta gyorsan a fiatalember — elállt az eső, mennem kell. Sajnos, nem érek rá vitatkozni. — Fürgén kiosont a zuhogó esőbe.

Délután három órakor becsöngetett Mártánál. Mikor a lány meglátta a szálnalmas, átázott férfit, vékony sikoly szaladt ki a száján.

— Pista! Mi van veled?

Viola belépett és megrázta magát, mint egy vizes kutya.

— Egész nap az esőben, — mondta köszönés nélkül — egész nap az esőben! — A kabát, amely teljesen átázott s

béléséből lassan szivárgott a víz, akadozva csúszott le róla. Erőfeszítésébe került, amíg kihámozta magát. Márta látta, hogy a férfi szája reszket.

— Csinálok egy teát, — mondta — de nincs cukrom.

— Nem baj, csak valami forrót adjál. Be van fűtve?

— Még nincs, — mondta Márta — korán van.

— Ne haragudj, hogy ilyen korán jöttem, — mentegődött Viola — de már nem bírtam tovább.

A leány beküldte a szobába. Miközben teát főzött, Viola leült egy fotelbe s összehúzta magát. Nedves ruhája testéhez ért s nyirkosan tapadt a bőrhöz. Rendes lány ez a Márta. Szerencse, hogy van.

A sarokban rozoga dívány állt, kopott nagymintás huzattal, amely valaha kékszínű lehetett, felette idősebb férfi képe lógott, nyilván Márta apjáé. Az ágy mellett néhány könyv hevert, a földön újságok. Jó lány ez a Márta. Ha ő nem lenne, már régen öngyilkosok lehettek volna valamennyien. A többiek is, igen, a többiek is. Puchard is, pedig neki nagy a szája. Talán amiért az apja kormányfőtanácsos volt és államtitkár? Azért van nagy szája? Vagy mert itthon dekkolt, amikor mi harcoltunk? No, — ne szólj szám, nem fáj fejem — Puchard Márta szeretője s ha ő rájön arra, hogy valaki ellene beszél, akkor vége ennek a viszonylagosan kellemes lakásnak, a gyakori összejövetelek izgalmának, a baráti találkozásoknak, a beszélgetéseknek.

Viola elhessentette gondolatait. Már régen nem szerette Puchardot, ezt a nagyon magas, finomarcú, ingerlékeny fiatalembert, akinek modorában, magatartásában mindig valamilyen enyhe gúnyt, megvetést érzett.

Alig tudta elviselni, hogy ő még mindig csak hadnagy s Puchard már százados. Talán ezért nem szívelhette barátját, akivel együtt vonult be s újoncéletük nehézségeit — a karpaszományosok vidám életét — együtt nótázták végig. De mintha valamilyen bűvöletben lenne — túrte, hogy Puchard kormányozzon, engedte, hogy Puchard határozza meg mindkettőjük sorsát. Én fatalista vagyok — lesz, ami lesz. A sorsunkat nem kerülhetjük el. Puchard sem. Én sem. Gögös bosszúság szállta meg, kirúgta lábát, felállt s járkálni kezdett a szobában.

Szürcsögve itta a forró, iszonyúan keserű teát, mialatt Márta fát hozott és begyújtott. Az apró vaskályhában pillanatok alatt halkan duruzsolni kezdett a tűz. Odament és lekuporodott eléje. A meleg felvillanyozta. A nyitott rostélyon

át kicsillantak a lángok s arcára vetődtek. A fiatalember mély ráncokkal, barázdákkal szántott arca megelénkült a ráhulló pirosságban. Márta széket húzott melléje és odakuporodott. — Mesélj — mondta. A fiú felnézett rá s rövid ideig keresgélte a szavakat. A lány puhán gömbölyödő egészséges arca, kerekre nyílt figyelmes szemei megnyugtatták. Jól esett látnia ezt a szabályosan semmitmondó arcot, amely megtelt a kielégítettség és jóllakottság vonásaival, kikerekedett s az elégedettségnek és boldogságnak olyan meleg visszfényét sugározta, hogy szinte meghökkent.

— Itt jó lehet, — mondta döbbenten. — Neked nincs semmi gondod?

A lány önfeledten mosolygott. — Géza mindent szerez. Géza egy angyal. Nem is tudod, milyen angyal. — Szája félig kinyílt s apró egérfogai játékosan csillogtak. Viola tudta, hogy most Géza magas, karcsú, izmos teste jelent meg előtte. — Mesélj, — mondta megint hirtelen a lány. Beszélj. Én szeretek hallgatni — unszolta a hallgató férfit.

Viola fát dobott a vígan lobogó tűzbe. A fa lehuppant s azonnal lángkapott. A szoba lassan melegedni kezdett. Kint már sötétedett. A lángok hosszú árnyékokat vetettek a falra. Szemben a szekrény nagyot roppant. Milyen jó itt — gondolta Viola. S hirtelen gyűlölni kezdte a többieket, akik hamarosan berontanak majd, hangos zshivajgással megtöltik ezt a szobát, feltépik a csend finom szövetét, megbontják ennek a harmonikus és szinte tökéletesen vágytalan együttlétnek a boldogságát. Úgy próbálta levezetni a dühét, hogy a vaspiskálóval nagyokat vert a körülötte heverő fadarabokra. Egy szikra pattant ki a kályhából.

— Mikor jönnek? — kérdezte ellenségesen.

A lány erre a kérdésre magához tért merengéséből.

— Nemsokára, — mondta és órájára nézett. — Félőt. Géza azt mondta, félőtre itt lesz. Babi is, Jóska is félőtre ígérkeztek. Szóval ötre mindenki itt lesz. Hamarosan elkezdhetjük.

A fiatalember idegenkedve nézte az ártatlan arcot, amely oly lelkesedéssel beszélt a többiekről, mintha egész életének tartalma, értelme nem lett volna több, csak ez a szokásos délutáni találkozás.

— Ma is lesz? — kérdezte rövid csönd után.

A lányt meglepte ez a kérdés.

— Hogyne lenne? Géza ezt nem engedi el. És én sem, — tette hozzá lágyan. — Miért, te talán nem szereted?

— Oh, hogynye, — mondta szórakozottan Viola — én igazán...

Oly nehéz unalom telepedett rá hirtelen, hogy az az érzése támadt, mintha évek óta börtönbe zárva sínylődnék. Ha a társaságra gondolt, — századbeli bajtársaira, akikkel valamikor úgy élt, mint testvér a testvérral, vagy ha lehet még szorosabb, még bensőbb, meghittebb barátságban — mély gyűlölet és undor fogta el, amelyet csak táplált éhsége, ázott ruhájának nyirkos érintése. S a nők! Ezek a többé-kevésbbé utcán felcsípett, szennyes kis ringyócskák, akik csaknem kérdés nélkül s örömmel vetették bele magukat az ágyba s akik úgy csüngtek barátain, mint legyek a pókhálón, mindent eltűrve és mindent engedve — csontig ható méregbe hozták.

Csengettek. Márta felugrott, hogy ajtót nyisson. Kezdődik, — gondolta Viola Pál — kezdődik, az isten verje meg.

Egyszerre tódultak be az ajtón, hangos nevetéssel. Aztán — mint valamilyen parancsszóra — mindannyian a kályhához rohantak. A szoba hirtelen megszűkült, zsibongással telt meg. Puchard végigdőlt a díványon, sáros lábát maga alá húzta. Márta odakuporodott melléje; simogatni kezdte, Viola félreállt s a kezében lévő fadarabbal értelmetlenül hadonászott. Arca elkomorodott s orra — mint mindig, ha valamilyen izgalom érte — finoman remegni kezdett.

— Mi van veled, fiú?

Puchard feült a díványon. A zsongás egyszerre elhalt. Valamennyien szinte hallgatólagosan tudomásul vették Puchard fölényét s ha akartak volna is, nem mertek vele ellenkezni.

— Semmi — felelte Viola halkán. — Miért kérded, úgyis tudod.

Hepper Violához ment és átkarolta a vállát.

— Öregem, olyan vagy, mintha ecetbe mártottak volna. Fel a fejjel, ki a mellel. Vagy már elfelejtetted a főtörzset? — Mosolyogva emlékezett Kerek főtörzssörmeisterre, a nagyhajú, szőrösorrú szolgálatvezetőre. — Azok az idők! — sóhajtván legyintett.

— Hülyék — gondolta Viola s kifejtette magát az ölelésből. — Az ember nem mindig jókedvű — morogta. — Te sem lennél az, ha felismertek volna.

— Felismertek?

Egyszerre fordultak Viola felé. A kutyaistenit! Ez aztán a baj. Puchard mereven a padlót nézte.

— Kicsoda?

— Egy zsidó. Volt osztálytársam. Ma délelőtt a Kálvin-téren. — A lányok zavartan pillogtak egymásra, aztán a férfiakra. Nem nagyon ismerték ezeket a fiúkat, akadt köztük olyan is, aki most volt először ebben a lakásban. A többiek — akik már néhányszor résztvettek az ilyesfajta találkákon — tudták, hogy pajtásaik nagyrésze bujkál, idegen neveken, hamis papírokkal él. Viola kijelentése kissé megzavarta az együttlét örömét. Tarjánossy egy széket rántott maga elé s lovaglólülésben leült.

— Remélem letagadtad magad? — Ez az ostoba Haltenberg még valamilyen kellemetlenségbe sodorja őket.

— Nem tagadtam le semmit. Nem lehetett. Egyébként az ipsének sejtelve sincs arról...

— De, hogy ki vagy, — ordított Puchard — de, hogy ki vagy, azt mindenki tudja. Nem lehetetlen, hogy köröznék, te állat.

Szája eltorzult és szabályosan szép arcára megnevezhetetlen düh ült. Ez a fickó elrontja a szórakozást is, az ördög vigye el!

Viola vállatvont, nadrágjához dörzsölgette kezét. Puchard mereven ült előtte a diványon, felmagasodva, megjelenése hatásának tudatában. Viola nézegette a férfit. Koromfekete haja dúsan burkolta be fejét s a nyak hajlatára borulva mindenütt selymesen simul a fejformához. Puchard szemei is feketék voltak; felettük széles lendülettel ívelt a szemöldök, mely az orrsövény felett összeérve haragos, mogorva vonást kölcsönzött az arcnak. Mindez élénk ellentétben állt Puchard arcának alsóbb részeivel: lányos vonású, finom ajkával, hegyes, keskeny, idegesen remegő orrával, kissé rózsás, gyermeki arcbőrével s finoman fejéhez simuló füleivel. Ez a ketősség azonban nemhogy csökkentette, de fokozta Puchard megjelenésének hatását, amely ilyenformán a rendkívüli egyéniség benyomását keltette a szemlélőben. A férfi, aki tudatában volt hatásos arcának, kihasználta azt, különösen nőkkel, vagy beosztottjaival szemben.

Am Viola most minden meghatottság és csodálkozás nélkül szemlélte a kissé kakasszerűen élébenymuló arcot s a szájaszögletében megjelenő, majdnem kihívó vonást. Öt éve ismerte Puchardot — egyidőben még lélekzeni sem tudott nélküle — s ez az öt év kezébe adta a férfi arcának, vonalainak, sőt egész természetének kulcsát, úgy olvasott e vonásokban, mint valamilyen nyitott könyvben. S nemhogy megijedt volna — mint valamikor, ismeretségük kezdeti hónapjaiban, amikor

nemhogy ellentmondani, de mukkanni sem mert, ha Puchard szájaszélén megjelent ez a fenyegető, s figyelmeztető vonás, amely a közelgő vihart jelezte — hanem inkább dühösebb s indulatosabb lett. Piszok fráter — gondolta Viola — dögölj meg.

Mégsem szólt egy szót sem, csak vállatvont. Puchard visszafeküdt a diványra. Látszólagos határozottsága mögött ingatag és ijedős természet húzódott. Érzékenysége, amely nem emberi finomságokra, hanem inkább a veszélyre reagált, most ismét veszélyt szimatolt. Violát megszokta s ahhoz is hozzászokott, hogy a fiú engedelmeskedik neki; ám az utolsó hetekben csodálkozva észlelte, hogy Violában némi — egyre fokozódó — ellenállásra talál. Nem tudta megmagyarázni ezt a változást, ezért hallgatott. Mind határozottabban veszélyt szimatolt.

A csöndben csak a kályha pattogását lehetett hallani. Senki sem beszélt. Szinte örültek, hogy hallgatniok lehet, hiszen alig volt mondanivalójuk egymásnak.

Viola lehunyta szemét, de még így is maga előtt látta a lányokat. A nyolc lány közül hét szőke volt, csak egyikük hordott magas, fekete kontyot, amely láthatóvá tette finoman erezett, áttetsző fülét. Nevüket elfelejtette Viola, bár háromszor-négyszer találkoztak.

Mit is mondjanak egymásnak? Tarjánossy idegesen fészkelődött a széken, Hepper az ablakhoz lépett és kibámult. A többiek üveges tekintettel merengtek; a közeljövő eshetőségeit latolgatták. Puchard a szomszéd szobába vezető ajtóhoz ment, kinyitotta és bepillantott a sötétbe. Az ajtón át kellemetlen hideg léghuzat áramlott be, odabent hiányzottak az ablakok, az egyik falat az ostrom idején találat érte, hatalmas lyuk tátongott rajta. Becsukta az ajtót és visszament a kályhához. A többiek zavartan topogtak, egyik lábukról a másikra állva.

— Talán kezdjük? — kérdezte az egyik szőke lány bátoritanul.

Puchard felpillantott rá. Bizonytalannak és üresnek érezte magát, de igyekezett ezt eltitkolni a többiek előtt.

— Igen, kezdjük — mondta Tarjánossy. — Csak nem gyulladtatok be annyira? Végeredményben, ha Haltenberget felismerték... — nem fejezte be a mondatot, ostobán elhallgatott. Puchard erőt vett félelmén és felállt a diványról.

— Nos hát, miért nem beszéltek? Nem hagyjuk magunkat elkéséríteni. Még csak az kellene. Olyanok vagytok, mint

az elemisták. Jön a tanítónéni és mindjárt csönd lesz. — Remélte, hogy hangja nem árulja el bizonytalanságát.

Tarjánossy csöndben ingatta a fejét.

— Talán nem tetszik? — Puchard készen állt az ordításra.

— Nagyon is, — mondta a másik — rajta, gyerünk.

Puchard hosszú léptekkel a szoba közepére ment. A lámpa alatt állt meg s felemelte a kezét. A fény körülfolymta testét s láthatóvá vált ajkának izgatott remegése. Álla mereven ugrott előre, mintha ütést készülné kivédeni. Már nagyon meleg volt.

— Mindenki készen van?

— Készen, — visszhangozták.

— Babi, — rendelkezett Puchard — a rollót! — A megszólított szőke lány kibukott a kályha körül topogó csoportból. A rolló dörrenve futott le s elzárta az ablakot.

— Klári, a légópapirosokat!

Puchard szavai nem zavarták meg e mindjobban egygyéforró hangulatot. A lány néhány előre elkészített rajzszeeggel a kifelé vezető ajtó üvegére tűzött egy szabályosan kivágott s külön erre az alkalomra beszerzett fekete papírt s ezzel most már csaknem légmentesen elzárta a szobát az ellenséges külvilágtól.

Valamennyien a vezényszavakra figyeltek, kivéve Violát, aki idegenül állt a szoba sarkában. Nem először vett részt az ilyen szertartásokon s most megdöbbenéssel figyelte mély undorát. Legszívesebben elszaladt volna, de nem volt elég ereje, hogy kitépje magát e felforrósult szobából s kirohanjon a hűsen permetező esőbe, amely a megnyugvást jelentette számára.

— Lányok maradni! A többiek utánam!

Viola magában nevetett erre a vezényszóra. Puchard úgy kiabált, mintha egy századot s nem öt fiút vezényelt volna. De a hang, amely nemcsak Viola értelmét vette igénybe, de idegeinek teljes egészét is figyelmeztette és emlékeztette valamire — magával ragadta; nem állhatott ellent, utánuk indult a szomszéd szobába, ahol már valaki gyertyát gyújtott, mert a villanyvezetékek is leszakadtak.

Ez a szoba csaknem üresen állt; a rozszant szekrény, amely a szilánkverte lyukat takarta el, mintha csak emelte volna a helyiség hideg ürességét. Puchard kinyitotta a szekrényt. — Micsoda baromság — gondolta Viola, de akaratával teljesen ellentétben öltözködni kezdett.

A szekrényből tisztí egyenruhák kerültek elő. Mindenki sajátja után kapott. Puchard századosi, Tarjánossy főhadnagyi, Viola hadnagyi, Hepper zászlósi egyenruhát húzott, a többiek vegyesen. A gyertya imbolygó fénye sápadtan ugrálta körül a tisztekké vedlő férfiakat. A gombok fényesen ragyogtak, a vadonatúj disznóbőr derékszíjak keményen feszültek, a tábori sapkán csillogó aranyzsinórok hivalkodva remegtek, a frissen vasalt tisztinadrágok oly élesek voltak, hogy szinte vágni lehetett velük. Egy rántással helyrekerült a pisztolytáska is a töltött revolverrel, amelyet a fal egyik mélyedéséből vettek elő.

— Uraim, — kiáltotta Puchard — készen vagyunk?
Gyorsan teltek az órák.
Énekeltek.

*Minden elmúlik egyszer,
minden végéhez ér...*

Márta érzélgősen vékonyka hangja, mint füst, tekeredett a földön, székeken, díványon ülők fölött. A kórus rázendített:

*Hisz minden december
új májust ígér...*

A leeresztett rollók, beszegezett ablakok, kulcsrazárt ajtók mögött harsányan szárnyalt az ének. A dohányfüstös, párásan nehézlevegőjű szoba megtelt a vágyakozó, sokatígérő szövegű ének dallamával.

Hepper a plafón felé fordította arcát, száját összecsücsörítette s úgy gurgulázta a dalt, amely érzelmeinek hullámzását oly pontosan fejezte ki, hogy szinte beleremegett. Márta Puchard ölében ült, onnan vezette — önfeledt, suta mosolyával — a kórust. Minden elmúlik egyszer...! Minden a végéhez ér...!

Közben ittak. Az asztalon kiürült üvegek sorakoztak. Puchard néha mereven bámulta a kályhában pattogó tüzet. Tarjánossy fel-felrikoltott, Viola összeharapott szájjal ült. Haragját alig tudta leplezni. Az alkoholmámor mögött mindjobban érlelődött dühe. Fecsegő disznók! Részeg disznók!

Puchard hirtelen felugrott. Márta lecsúszott öléből s meglepetten földre ült. Az ének megbicsaklott.

— Sorakozó!

Az egyenruhák felugrottak s szokás szerint a szoba közepére futottak. A lányok, akik csillogó szemmel figyelték a

furcsa játékot, a fal mellé huzódtak. Néhányan közülük először vettek részt e különös mulatságban s most kissé félősen, segélykérően pillogtak jobbra-balra, mert nem értették, hogy mi történik.

A tisztek felálltak a szoba közepén. Tarjánossy oldalra lépett és kiigazította a sort. Mereven maguk elé néztek, szemük se rebbent. Kőcze zászlós hatalmas iratköteggel hóna alatt kilépett a sorból, feszesen megállt Tarjánossy előtt és tisztelgett.

— Alázatosan jelentem, a kihallgatás együtt áll.

— Kihallgatás, vigyázz! — vezényelt Tarjánossy. — Kihallgatás jobbra nézz!

A zsinóron rángó fejek tört mozdulattal csapódtak jobbra. Tarjánossy feszes hátraarcot csinált és tisztelgett az elébe lépő Puchardnak.

— Százados úr, alázatosan jelentem, a kihallgatás öt fő.

Puchard mereven sarkonfordult és a sor elé lépett. A feszült csend oly keményen pengette lépteit, mintha csizmában, kövön dörömbölt volna. Sapkájához emelte kezét. Hepper zászlós állt előtte. Keményen egymás szemébe néztek. Már kint álltak a gyakorlótéren vagy a hadművelleti terület mögöttes állásaiban, a kaszárnyában — ahogy hirtelen emlékeikben ezek a képek felbukkantak — s szemükből kicsúszott a szoba képe, kiestek a lányok, lehulltak a falak. A kiszélesedett tér megtelt zajgással, gépfegyverropogással, káromkodással s ők pillanatok alatt belesüppedtek a mult puhán zsongító emlékeibe.

— Alázatosan jelentem, az éjszaka folyamán semmi különösebb esemény nem történt.

Puchard tisztelgett és továbblépett. Mellette Tarjánossy és Kőcze. Egyszerre mozdultak meg, egyszerre zárták lábukat. Ez az egyöntetűség méginkább fokozta izgalmaikat. Az egység erejét érezték.

A fal mellett lapuló lányok pisszenni sem mertek. A füst kéken keringett a lámpa körül, a kályha átforrósodott tetején vékony almahéj kunkorodott. A szoba közepén Puchard parancsolt, Kőcze szorgalmasan jegyezte a parancsokat. Egy heti szabadság, két hét laktanyafoogság. Eltávozás Budapestre szombat déltől, hétfő hajnalig. Puchard pattogott.

— A maga szakasza még sorakozni sem tud, hadnagy úr! Mégegyszer nekem ilyesmivel ide ne jöjjön, mert lecsukatom. Maga vitéz? Maga az apjától örökölte ezt a címet, mert ő vitéz volt, igen. Az apja fehértiszt volt, ugye? — Be

sem várva a feleletet, folytatta. — Maga egy tehetetlen bábu, hadnagy úr, nem is értem, hogy kerülhetett a hadseregbe. Még egy pofont sem mert lekenni annak a rohadt parasztnak.

Puchard már majdnem a sor végén álló Violához ért. Kőcze az utolsóelőtti fenyegetést jegyezte be az osztálynaplóba. Egy hét szigorított. Puchard tisztelgésre emelte kezét, de a mozdulat mereven félbemaradt. Kőcze kezében megállt a ceruza. Tarjánossy arca megrándult, mintha ostorral sujtottak volna végig rajta.

Viola sarkonfordult, kilépett a sorból és leült az első székre.

— Elég volt — mondta fojtottan, sziszegve.

A rend egyszerre felbomlott. Hátulról ijedt, meglepett sikoltás hallatszott, — mint mikor a gőzgép szelepét kinyitják — s utat engedett az elfojtott indulatoknak. A zűrzavar — mint a csőrepedés a szobát vízzel — hirtelen megtöltötte a helyiséget. Az előbbi elfojtott csend helyébe megnevezhetetlen felháborodás vihara lépett, amelynek közepén sápadtan, de szótlánul ült Viola.

Arcát kezébe temette s nem válaszolt a fenyegetően morajló kérdésekre. — Tűrhetetlen, — kiabálták — aljas disznóság! Nem való közénk! Takarodj! — Viola még mindig nem nézett fel a tenyeréből.

Pontosan ő sem értette, hogy mi történt. Micsoda ostobaság ez az egész játék, gondolta magában, míg fölötte összecaptak a felháborodás hullámai — ahelyett, hogy komoly dolgokról beszélnének, hogy cselekednének, vagy szöknének nyugatra, katonásdit játszunk! Oly hatalmas düh vett erőt rajta, amely szinte kilökte pályájából és új utakra lendítette. Nem játszik tovább! Akármilyen is lesz! Ha kitaszítják maguk közül, akkor sem.

— Elég volt — mondta és leült egy székre.

Puchard hangja most túlkialtotta a többieket.

— Csend! Csend legyen! Kuss!

Még néhány másodpercig kavargott a hangzavar.

— Haltenberg, — mondta csendesesen Puchard, de hangjában az indulat vibrált — megőriütlél?

Hepper nem tudta fékezni haragját, felugrott és öklével az asztalra csapott.

— De a kutyaistenit!...

Puchard ráordított:

— Fogd be a pofádat! Hülye!

Hepper duzzogva a sarokba vonult. Arcán zöldesen vilá-

gított a harag. A mellette álló szőke lány ijedten huzódott el tőle.

— Pista, — mondta egyszerre Tarjánossy aggódva — beteg vagy? Rosszul érzed magadat?

— Eh, — mondta mély megvetéssel Puchard — gyáva dög ez. Biztos a gyomrára ment, hogy felismerték. Attól szart így be. — Ujjával megbökte Violát.

Ettől a mozdulattól a fiú megvadult.

— Eredj a fenébe a mancsoddal. — Felugrott, mint aki-be belerúgnak. Orra hevesen remegett, szinte megváltoztatta egész arckifejezését. — Ostoba barmok vagytok mindannyian. De én is az vagyok. Én is, amiért itt hülyéskedek veletek, ahelyett, hogy csinálnék valamit. Azt hiszitek, hogy mások is így játszanak? Azt hiszitek, hogy mások nem készülődnek?

— Mire? — kérdezte halkán Hepper a sarokból.

— Mire? — üvöltött Viola. — Te ökör...

Felháborodott moraj zúgott végig a szobán.

— Tartsd meg magadnak a jelzőidet, öregem, — kiabált Tarjánossy — itt magyar királyi tisztek ülnek, vedd tudomásul. És ha te is az vagy, az téged is kötelez.

— Ezek szavak, — vágta vissza Viola olyan erővel, hogy szája szélén kifrecskelt a nyál — ti meg mást sem tudtok, mint szavakon nyargalni. Sohasem tudtatok mást, csak szavalni, szavalni.

— Kuss, — vágott közbe Puchard — fogd be a pofád.

— A pofámat, — Viola arcán gyötrelmes mosoly jelent meg, amely szemét megtágította s oly szenvedővé tette, mintha kést szúrtak volna a gyomrába — gyűlöllek benneteket! Miért mereszted azt a halszemedet, Hepper? Még egyszer mondjam ki? Gyű-löl-lek! No! — levegő után kapott.

— Te...

— No, csak ki vele, ki vele. Nem ijedek meg tőled, még ha százados vagy, akkor sem. Arra válaszolj, amit kérdek. Miért tartogatjátok az oldalatokon a revolvért? Miért nem mentek le az utcára löni? Azt hiszitek, hogy ilyen összejövetelekkel mindent el lehet intézni?

Csönd volt. Senki sem válaszolt. A lányok lehúnyták szemüket. Hogyan is mertek volna mukkanni! Többen közülük elhatározták, soha többet nem jönnek ide.

Az asztalon feldőlt a baracpálinkás üveg s a sűrű, nehéz alkoholszag mindjobban beitta magát agyukba. Egy kupica

összetörve hevert a földön. Tarjánossy felemelte az üveget és a maradék pálinkából kortyolt.

Viola felállt a székről s a kályhához lépett.

— Azt hiszitek, hogy nincs meg rólatok a véleményem? Azt hiszitek, hogy nem tudom, Puchard most is tapogatózik a kommunisták felé, hogy Tarjánossy elment az egyetemre és megpróbált bejutni? Ti rohadt kompromisszumos emberek, tiveletek legyek egy fedél alatt?

Tarjánossy felhőrdült, mint akinek tyúkszemére léptek. Ajkán bőföggve párolgott az alkohol.

— Hazudsz, te ganyé! Hogy én a kommunistákkal...? Gyülölöm őket, éppúgy gyülölöm... — a hasonlat belefulladt az alkoholgőzbe.

Puchard széles léptekkel járt fel s alá a szobában.

— Eredj innen Haltenberg, míg szét nem téplek...

Haltenberg szaggatottan nevetett.

— Te tépsz szét engem, te gyáva kukac, te senkiházi? Hiszen te az óvóhelyen dekkoltál, amíg mi harcoltunk. Te mersz engem rendreutasítani? Öt éve tűröm a fölényeskedésedet, hát most már vége. Érted?

Puchard szép arca megnyúlt, magas homlokán kéken lüktettek az erek. Kivörösödött fülei, mint piros virágok ültek finom hajlatú koponyáján.

— Visszamegyek Ausztriába, — mondta nagyon mély hangon Viola — visszamegyek és elmondom mindenkinek, hogy ti kik vagytok.

Kezek emlekedtek a levegőbe. Viola arcán pofon csattant. Védekezni kezdett, de többen lefogták. — Te kutya...! Tompa ütések zuhantak fejére, vállára, derekára. Iszonyatos erőfeszítéssel megpróbált kiszabadulni a szorításból. Az összegabalyodott tömegben megpillantotta Puchardot. Teljes erejével belerúgott. Puchard gyomrát érte a rúgás. Összegörnyedt, mint a letaglózott állat és vinnyogott. Márta, kiszakítva magát a rémület hálójából, hozzárohant és a díványra vonszolta. A verekedés tovább folyt. Most már egyetlen embergyűrű sűrűsödött a szoba közepén, ordítózás, káromkodás, nyögés kavargott bénító összeviaskodásban. Viola hol lent, hol fent bukkant ki a tömegből. Arca vérzett, szemhéja feltépve fityegett, orrán széles karmolásból szivárgott a vér. Ruháját majdhogynem teljesen összetépték. De nem hagyta magát. Rúgott, ütött, harapott. Tarjánossy hirtelen elkapta a barackosüveget és fejéhez vágta. A szilánkok szét-freस्कendeztek. Viola felüvöltött, mert szemét előntötte a vér.

— Gazemberek.

Egész testével rávetette magát Tarjánossyra és fojtogatni kezdte. Marka rátapadt Tarjánossy torkára és körmei belemélyedtek a puha húsba. Az indulat most már egész testét birtokbavette, nem érzett, nem gondolkozott, csak a másik torkát szorította. A földön hemperegtek. Tarjánossy arca elkékült. Néhányan rázuhantak s igyekeztek elhúzni Violát a kimeredő szemmel elkékülő férfiről. A fékevesztett harag azonban megtízszerezte erejét. Tarjánossy nyelve kibuggyant szájából. Arcán gúnyos mosoly vonaglott végig, amely mintegy leszakította róla régi arckifejezésének lárváját s egy új, eddig nem ismert, igazi Tarjánossy-arcot tárt a figyelők elé, akik visszahőköltek ettől az iszonyatosan gonoszra torzult arctól. Valaki — talán Hepper — egy széket kapott fel, azzal suhintott Viola felé. A székláb reccsenve csapódott és tört ketté a szörnyű ütéstől Viola hátán, ugyanakkor bevverte Tarjánossy fejét is.

Néhányan felugrottak.

— Megfojtotta!

Puchard félrelökte Mártát és a verekedőkhöz támol ygott. Tarjánossy elkékült arccal feküdt, élettelen arcán borzalmasan gonosz mosollyal. A lányok a sarokban hangosan sírtak. A könnyek feláztatták arcukat s a puder vékony szemcséi közt apró, piszkos barázdák húzódtak.

— Fogjátok meg, — lihegte Puchard.

Többen ismét Violára ugrottak. A teljesen kimerült férfi néhány erőtlen ütést mért a körülötte lévőkre, de már nem tudott védekezni. Utolsó erejével leköpte a mozdulatlan Tarjánossyt.

— Dögölj meg, — nyögte, aztán hátrabicsaklott a feje.

Félórával éjfél után az élettelen testet kihurcolták a konyhába. Először sorsot akartak húzni, hogy ki ölje meg. Ekkor Hepper — Tarjánossy legjobb barátja — önként jelentkezett. Ezt mindannyian tudomásul vették. A szobából halk zokogás hallaszott; Puchard utasítására négyen lecipelték Violát a Murányi és Damjanich-utca sarkára. Hepper a szemközti kapualjból figyelt. Viola körülbelül húsz perc múlva megmozdult és feltápászkodott. Támol ygva indult el, mint aki részeg. Hepper óvatosan követte. A dülöngélő férfi befordult a Peterdy-utcába, majd a Garay-tér felé. A hosszú, egyenes utcákon zúgott a szél. A kibukkanó hold fényében csillogtak a pocsolyák. Az eső nemrégén állt el, az aszfalt nedvesen fénylett. Viola néhányszor megállt, tétován a fal-

nak támaszkodott. Hepper izgatott volt, de izgalmát elnyomta dühe.

A Garay-tér sarkán utólérte. Mikor a kés Viola bordái közé szaladt, a férfi hatalmasat sikoltott. Az iszonyú hang végigszaladt az utcákon, bebújt a kapualjak alá, segélytkérőn ostromolta a papírral beragasztott ablakokat.

Hepper a sarokról még visszanézett. A hold elbújt a felhők mögé és szitálni kezdett az eső.

A SIKOLTÁS úgy fúródott Grill agyába, mint a kés. Összerándult, majd kiegyenesedett, szeme erőlködve kimeredt. Egyszerre ismét megizzadt s teste csaknem csuromvizes lett. Hirtelen felült az ágyban, várt. De a sikoltás nem ismétlődött. A remegés átterjedt egész testére s a takaró alatt lába vitustáncot járt.

Visszahanyatlott a párnára. A hálóing izzadtan tapadt testéhez s hideg, nyers érintése még jobban fokozta izgalmát.

— Hallottad — nyögte halkán. Nem kapott választ. Szava beleolvadt a csendbe. — Hallottad, — ismételte sóhajtván — valaki kiabált.

Az asszony nem ébredt fel a kiáltásra. Grill az asszony felé fordult, aki összegömbölyödve, nyugodtan lélekzett, bal-karját feje alá húzva. Kinyújtotta kezét és végigtapogatta az alvót. Az asszony felriadt.

— Mit akarsz? — dűnnyögte álmosan s megfordult.

— Hallottad? — kérdezte majdnem kiáltva. — Valakit megint megtámadtak. — Hangja egészen eltorzult a félelemtől. Aki arcát most látja, bizonytalannal visszariad annak viaszmerevségű ráncaitól; kidülledt szeme oly eszelős félelmet tükrözött, amely már közeljárt az őrülethez.

— Fogd be már a szád — dűnnyögte megint az asszony. Csak most hallotta meg a férfi előbbi kérdését. Sóhajtott. — Mi a fenét törödsz te azzal, ami az utcán történik. Aludj.

A férfi nem válaszolt. Hirtelen felugrott, az ablakhoz rohant, kinyitotta. A nyirkos, novemberi levegő arculcsapta. Lent az utcán teremtetett lelket sem látott, mély, sötét csönd kavargott alatta és felette. A szemközti házban valahol fény csillant; de azonnal ki is aludt. — Ostobaság — gondolta Grill — milyen ostobaság. — Didergett a beáramló hideg levegőben. Az asszony megfordult.

— Megörültél? — rekedt hangja mintha még álmából

szólt volna. — Csukd be az ablakot és feküdj le, én nem ápolak, ha beteg leszel. — Az álom egyszerre elröppent a szeméből s helyébe utálattal vegyes gyűlölet lépett. Micsoda undorító fráter, micsoda kukac! A férfi, mintha megérezte volna a feléje áradó gyűlöletet, halkan becsukta az ablakot és lábujjhegyen az ágyhoz lépett.

— Ne haragudj, — mondta szégyenlősen és mentegőtődzve — nem tudok aludni. És ez a kiáltozás meg egészen összezavar. Igazán nagyon szégyenlem magam, de mit csináljak?

— Eredj orvoshoz, — mondta az asszony nyersen. — De az ilyen éjszakai cirkuszokat mellőzzük. — Megfordult s mérgesen feje alá rántotta a párnát. Grill is lefeküdt s üresen bámult a levegőbe. Kényszerítette agyát, hogy valami másra gondoljon. De nem sikerült.

Karikás szemmel, fejfájással ébredt. Az asszony is kedvetlenül, kialvatlanul bújt ki az ágyból. Mocskosnak és kiállhatatlannak érezte magát és a világot. Magában szidta férjét, amiért fel kell kelnie, hogy reggelit készítsen. Míg melegítette a kávé, Grill az ablaknál ált. Még mindig nem tudta elfelejteni az éjszakai sikoltást. Az asszony bejött s a kávéscsészéket lerakta az asztalra.

— Itt a reggeli. — Virágokkal telehintett pongyolája alól kilátszott a hálóinge, haja rendetlenül lógott a homlokába. Nagy barna szemei fáradtan csukódtak le. Orra, kemény, határozott vonala csak még jobban kiemelte arcának rendetlenségét.

— Az éjszaka megint meggyilkoltak valakit, — mondta Kornél. Az asszony vállatvont, mit érdekli ez őt? A háborúban untig elég embert gyilkoltak meg s most ezen háborodjon fel?

Hátravetette fejét s gyűlölködve nézte a férfit. — Egyél, — mondta sziszegve — kihül ez a vacak.

— Nincs étvágyam — mondta Grill. — Torkig vagyok ezekkel az éjszakákkal. Az embernek soha nincs egy pillanatnyi nyugta.

— Félsz, mi? — élvezte az asszony. — Gyáva disznó vagy. A háború alatt se viselkedtél másként. Még szökní sem mertél. Tudhattad, hogy én kihúzlak a csávából. Papirokat is szereztem neked. — Grill nem válaszolt. Felkelt és szótlanul kiment. — Azt hiszem, valami bajom van — akarta mondani, de mégis elharapta. Az asszonyt úgysem érdekelné.

A Garay-tér sarkán tömegbe ütközött. Az eső, amely

néhány perce lágyan szitálni kezdett, szürke fátyollal vonta be a zsibongó, nyugtalanul összeverődő embereket. Néha-nyan izgatottan magyaráztak, egy férfi többször magasba nyújtotta karját, mintha imádkoznék s felcsúszott kabátujja alatt kilátszott rojtos inge. Nem messze innen egy asszony, nagy fekete kötött kendővel fején, kezébe temette arcát és csendesen rázkódott, mintha sírna. Egy másik férfi, kezében kosárral, piros zsebkendőbe fújta orrát s káromkodott. — Hogy a jóistenit... — Grill odalépett hozzá és halkán megkérdezte:

— Mi van itt?

— Egy hulla, — mondta a piroszsebkendős férfi — valakit meghakniztak az éjszaka.

Grill fejéből kiszaladt a vér. Lába remegni kezdett — mint mindig, ha hirtelen izgalom érte. S az utóbbi években gyakran történt ez vele.

— Hallottam, amikor segítségért kiabált — mondta sutogva, rekedten s nem ismert rá saját hangjára. — Éjfél körül lehetett, azt hiszem. Mostanában nagyon rosszul alszom — folytatta, mintegy sajátmagának. De a férfi helyeslően bólintott.

— Kérem, még aludni sem lehet — mondta méltatlankodva. Ismét zsebkendőjébe fujt, nyomatékosan.

Az embergyűrű közepén újságpapírral letakart test feködt, csak merev, viaszsárga karja látszott ki a papírtakaró alól. Mellette polgáriruhás, karszalagos rendőr strázsált.

— Elfogták a gyilkost? — kérdezte Grill.

— Nem tudom — felelte egy kövér asszony szuszogva. Szemében ideges izgalom fénye csillogott. — Mégiscsak halhatlan. Hát nem lehet megfékezni a gyalázatosakat?

Egy magas, borostásállú férfi lépett Grill mellé.

— Azt a fegyvert, — mondta és a rendőr vállán lévő géppisztolyra mutatott — azt a fegyvert arra kellene felhasználni, hogy elhallgattassuk ezeket a gazembereket. — Arcát Grill felé fordította, de szavai, mintha mindenkirehöz szóltak volna. Kis csend lett.

— Tessék arrébb menni, — mondta szigorúan a rendőr és odébblokolt néhány embert.

— Mit lökdös? — kiáltotta egy érdes hang — hát járni csak szabad, a fene egye meg azt az egészet. Elkések a hivatalból.

— Kelt volna fel korábban, — mondta valaki hangosan. Itt-ott nevettek. De a gyűrű nem tárgult, ott zsongott,

morajlott idegenül s mégis résztvevően a test mellett, amely szemérmetlen merevséggel, csaknem hivalkodó mozdulattal feküdt az úttest közepén, szétcsapva karjait.

Ezekben az időkben majdnem mindennapos volt egy-egy éjszakai sikoltás, segélykérő ordítás a sötét, néptelen éjszakai utcákon. Reggelente gyakran találtak kihült testeket a kocs út közepén vagy a kapualjakban. A háború még közel volt s az emberek máris megszokták a romokat, a felducolt épületeket, a kiégett lakásokat; úgy járkáltak a megtépázott városban, mintha soha más képét nem látták volna. Néha-néha egy-egy leégett épület előtt megálltak, s megcsóválták fejüket, de aztán zsebredugott kézzel továbbmentek s napi gondjaikat forgatták fejükben. Szavak sustorogtak, forrtak az utcákon, lakásokban, az élet puha volt, formálható, mint a viasz. Meggyilkoltak valakit? Nagyon kevesen számonkörték, ha reggel az utcán hallották, hogy most vitték el az éjszakai áldozatot. Ne járkáljon éjszaka, az ördögbe is! Biztos valami csirkefogó lehetett... Ha meg nem?... Kedvetlenül, morogva mentek a dolguk után.

Grill végre nagynehezen kievickélt a tömegből. Bement Danihoz egy pohár snapszot felhajtani. Mikor az ajtón belépett, szirénázva megérkezett a rendőri autó. Féldecit kért és felhajtotta. Látszott rajta, hogy gyakorlatlan ivó. Köhögni kezdett, szeme megtelt könnyel, szája szélén kicsurrant az ital.

— Kuc-kuc, — mondta valaki mögötte, nevetve. — Meg tetszik fulladni.

Egy pohár vizet nyújtottak feléje, lehajtotta; ettől megkönnyebbült.

— Jó reggelt — mondta az előbbi hang. Grill most már megfordult, hogy megnézze, ki áll mögötte. A vele szomszédos üzlet tulajdonosa volt, vékony, cingár ember, kopasz fején kék erek keresztezték egymást. Grill gyakran tűnődött azon, hogy lehet ilyen sovány egy hentes. Visszaköszönt, kezefogtak.

— Mi újság van? — kérdezte a hentes. Sohasem tudta másképp kezdeni. A világ számára nem állt másból, csak friss hírek sorozatából. Egész napja — amely valójában megismétlődő események szürke sorozata volt — számára mindig újdonságot, ismeretlen izgalmat jelentett. A legapróbb hírből is kibányászta a neki valót, az érdekeset, amelyen néhány pillanatig rágódott, forgatta, ízlelgette, aztán hirtelen mozdulattal — mint amikor az íjból kipattan a nyíl — kilőtte

az utcára, suttogva, nevetve, hangoskodva, elmélyült figyelemmel vagy összeráncolt homlokkal adta tovább. A téren jól ismerték Helvécius urat, aki napjában többször bukkant fel a legkülönbözőbb helyeken, néha bent a csarnokban, néha Kormosnál a Thököly-úti festékesnél, hozta és vitte a híreket, — jót és rosszat egyaránt — sohasem fáradt bele a járkálásba, gyakran egy nyúlfarknyi hírért hajlandó volt elgyalogolni majdnem az Andrássy-útig. Napjában ezerszer is megkérdezte:

— No, mi újság? — és szomjasan leste a választ.

— Egy embert, — mondta Grill mereven, mert az erős ital még mindig kaparásztta a torkát — egy embert az éjszaka meggyilkoltak.

A hentes legyintett.

— Ilyesmi előfordul manapság. A legjobb családban is. De a gyilkos! Tudja ki volt a gyilkos?

Grill a fejét rázta. Mit beszélnek ennyit erről a dologról? Nem elég, hogy megtörtént? De Helvécius nem hagyta annyiban.

— Hamarosan ki fogják deríteni. Akasztófára az ilyen gazemberekkel. — Kis szünetet tartott, felemelte a bádogpulton szomorkodó poharat. — Hallotta?

Grill kérdően nézett rá. Helvécius úr szürcsölve itta a szódavizet (más italt soha), lassan, mint akinek sok ideje van. Élvezve nyújtotta el a kimondás pillanatát, amelyet oly fontosnak érzett, hogy szinte belepirult, amikor beszélni kezdett.

— Hallotta? — kacéran felfelé nézett, vékony szemöldöke fölött a ráncok izgatott kérdőjellé alakultak. — Holnapután itt lesznek.

— Kicsodák? — kérdezte visszahőkölve Grill. Fejében gyors egymásutánban megvillantak a lehetőségek. Kicsodák lesznek itt holnapután?

A hentes letette a pultra a poharat.

— Az UNRRA-emberek. Maga tudja, mi az az UNRRA?

— Valami segélyező dolog, — mondta elgondolkozva Grill. — És az mire jó?

— Mire jó? — A kérdőjel szemöldök felkiáltójellé változott. — Jöjjön, — mondta hirtelen — ki is kell nyitni. Bár nem tudom, minek nyitok ki egyáltalán, ezt az öt deka húst akár a kutyáknak dobhatnám. — Meghúzta az orrát, mint akinek nincs zsebkendője. — Hogy az UNRRA mire jó? Hát azok hoznak ide mindenfélét. Konzervet meg ruhát, meg cér-

nát, meg ... Tudja, van nekem egy nagybácsin! Amerikában, csak sajnos nem tudom a címét. Annak írnék, küldjön egy ruhát, meg nadrágot, mert már lassan kilátszik a fenekem ...

Hallgatva, szótlanul ballagtak át a kocsúton. A tömeg már eloszlott, a riadóautó is eltűnt. Grill szándékosan nem nézett vissza oda, ahol előbb a letakart test feküdt.

Kevesen voltak a téren. A Cserhát-utca sarkán egy-két parasztszekér álldogált, sovány lovak szalmát ropogtattak, néhány feketekendős, sápadtarcú parasztasszony ácsorgott a kocsik mellett. Hajnalban érkeztek, azóta mindent eladtak. No, nem olyan nehéz dolog eladni azt a néhány fej káposztát. S nemsokára már azt sem lehet. Miért? Mert nem lesz, igen, egyszerűen elfogy ... Megpacskolták a lovak nyakát. Szalma még akad, az se sokáig ... Ezért a pénzért még ennivalót sem lehet kapni, nem takarmányt ... Grillék elballagtak a szekerek mellett. Helvéczius szokásból megkérdezte:

— No, mi újság, néne?

Az asszony a sárga keramitkockákat nézegette, s lábával a szalmaszálakat lökte közelebb a ló szájához. Felnézett, de nem válaszolt. Mit is mondott volna? Nincs újság. Semmi újság nincsen, elhiheti az úr. A sovány hentest meghökkenette az asszony szeméből áradó szomorúság. Miért lenne szomorú? A parasztnak mindig van. Ki látott már éhes parasztot? Ott élnek a földeken, terem nekik, ha több nem, amennyi maguknak kell.

Sóhajtott.

— A parasztnak jó dolga van, Grill úr, én mondom magának, elhiheti.

Grill, aki megszokta, hogy ez az apró emberke hirtelen szót vált és másról kezd beszélni, csak bólintott. A parasztnak jobb? Halványan sejtette, hogy azoknak sem lehet rózsás a dolguk. Nem tűnődött ezen.

Minden nap attól rettegett, hogy üres üzletet talál. Szíve hangosan dobogott, amikor belépett. De minden úgy állt, ahogy tegnap hagyta. Végigment a pult mögött, benézett a rejtett fali fiókba s megtapogatta legféltettebb kincsét, két vég vásznat. Esténként arra gondolt, hogy ezt fel kellene vinnie a lakásba, de lusta cipelni. Talán csak nem törnek be hozzá? Tudják, hogy garasos kis vacakjaim vannak — gondolta.

Rövid tűnődés után begyújtott. A tűz néhány pillanat után beleharapott a fába s az apró vaskályha pirosodni kez-

dett. Grill tétován pillantott szét az üzletben. Minden a helyén volt, a gombok, a vásznak, a csatok, az övek; a polcok végén porosodva lapultak a maradékok. A meleg terjedt a keskeny, alacsony helyiségben s az esőről belépőt kellemes zsongás vette körül. Grill mégsem nyugodott meg. Mintha hullámvasúton ülne, fel s le hintázott, emelkedett, süllyedt benne a kétség és félelem.

— Véletlenek sorozata volt, hogy életben vagyok, uram.
— Ezt gyakran mondta a hentesnek, ha beszélgettek.

— Véletlenek — válaszolta a sovány mészáros. — Tudja, hogy nincsenek véletlenek. Magának szerencséje volt, Grill úr. Csillaga van odafönt — az ég felé mutatott, de tekintetének sugara az alacsony famennyezetbe ütközött. — Odafönt, az isten, az segített meg bennünket, nekem elhiheti.

Grill hitte is, nem is. A szorongás megnövekedett benne, belülről szorította a testét.

— Nézze, nekem az az elképzelésem a dologról, hogy az embernek van egy nagy zsákja.

A hentes idegenül nézte, amint Grill erőlködve magyaráz. Ilyenkor kipirult, hadonászni kezdett, megtelt valamilyen furcsa gázzal, amely kerekre fújta lesoványodott arcát, s szinte meggömbölyítette vékony tagjait.

— Ebben a zsákban van az ember szerencséje. És egyiknek kevés, a másiknak sok! Hát nekem szerencsém volt, tudja? De ez nem feneketlen zsák.

A hentes kissé hátralépett, mintha teljes egészében szeretné megvizsgálni a hevesen hadonászó férfit.

— Nem-e? — kérdezte s hangja úgy kongott, mint egy kiürített hordóé. — Nem-e? — ismételte még egyszer.

— Én sokat fogyasztottam a szerencséből, nagyon sokat. — Kinyújtotta kezét s egy hajszálat vett le a hentes kabátjáról. — Ne haragudjon, nem tudom nézni, ha valakin egy hajszál van. Úgy kínoz, mintha az én nyakamban lenne. Magát még nem zavarta rettenetesen egy hajszál?

— Folytassa azt a szerencsezsákot, — mondta ijedten a hentes. Grill szemei hideg élességgel csillogtak, mintha láz verődnék vissza bennük.

— No, szóval csak ennyit akartam mondani magának. Én kiürítettem a szerencsezsákomat. Nincs tovább, vége. Befejeztem. Minden pillanatban várom a változást. Valami rettenetes szerencsétlenséget. Igen.

A hentes kiment. Grill olyannak érezte az életet, mintha hideg és nyirkos gödörbe zuhant volna, amelynek sikos falán

nem tud felmászni, alulról feltör a víz s odafönt a kék ka-
réjban csillogó égre, kemény, mázsás felhők települnek,
amelyekből nemsokára galambtojásnyi jégdarabok hullanak
— s mint egy ókori ítélőszék előtt — halálrakövezik a sze-
rencsétlen foglyot.

Fél óra múlva eladott hat méter vásznat egy paraszt-
asszonynak s a pénzen azonnal aranyat vásárolt a szemközi
aranybevéltónál. Eleinte rövid ideig tünődött, hogy inkább
dollárra váltja pénzét. Az apró aranydarabkákat vászonzac-
sóba rejtette, amelyet derekára kötött. Később az eső még-
jobban megeredt s egész délelőtt olyan sötét volt, hogy éget-
nie kellett a lámpát. Kissé, mintha mégis jobban érezte volna
magát.

AMINT GRILL kilépett a lakásból, Klára a tükör elé ült. Mindennapos szórakozása volt ez a játék. Egészen közelhajolt a tükörhöz, szinte belefúrta magát a hideg üvegbe. Pontosan számbavette arcának minden egyes részletét. A homlokánál kezdte. Ujját gyöngéden, csaknem örömmel húzta végig a frissen felfedezett ráncon. Aztán lejjebb haladt. Szemöldöke alatt finom érintéssel kutatta a szemhéj finoman erezett bőrét. Puhaságára, petyhüdségére volt kíváncsi. Lehunyta szemét, hogy teljes egészében végigsimíthassa a bőrt. Az ernyedten remegő szemhéj kissé összerándult. Még elég feszes — gondolta megelégedetten. Aztán szemesarkát kezdte nézegetni. Az öregedés itt is jeleket húzgált már: gyors, apró ráncocskák futottak szét és az arc fordulatánál elenyésztek. Oly gyakorlatra tett szert, hogy szinte számszerint megmondta, hány apró szarkaláb húzódik szeme sarkában.

Finoman reszkető ujjai átsiklottak orrára, kutatva végigfutottak alsó és felső ajkán. Aztán hátrahajolt s egészben nézte meg önmagát. Barna haja kócosan hullott arcába, szemei tisztán ragyogtak, s erélyes kemény orra határozottá, csaknem bátorrá varázsolta arckifejezését. Fülei keszesen hajoltak a fejformára s keskeny felsőajkának vonala valamilyen kegyetlen, haragos vonást kölcsönzött különben megelégedett arckifejezésének. Harminckilenc éves volt s jól megőrizte arcának fiatalos, könnyűmosolyú vonásait.

Még sokáig pepecselt volna, észre sem véve a szobába surranó hideget, amikor a szomszéd szobából szoló hang hirtelen visszapenderítette a világba. Vékony, reszkető kiáltást hallott. Az anyósa kért reggelit. Bosszankodva, de engedelmesen felállt.

Kávét öntött a csészébe és egy darab kenyeret szelt mellé. Vajat nem kapott tegnap. Megvonta a vállát. Majd ma vaj nélkül eszik a banya.

Az öregasszony lehunytt szemmel feküdt, félig ülve. Az orvosok megtiltották, hogy hanyattfeküdjön. Odatette eléje a csészét. A vénasszony rámeredt.

— Vaj nincs? — sipogta alig hallhatóan.

Klára nem válaszolt. Megilletődve nézte ezt a millió ránccal szétszabdalt fejet. Az öregségnek ilyen kézzel fogható képe — amely saját öregségének lehetőségeit is felidézte — majd minden alkalommal meghatotta. Gyönyörködött a csunyaságban, ebben a majdnem tökéletesen torz fejben, olyannyira, hogy egy pillanatra szinte utálatáról is megfeledkezett. Az öregasszony megismételte kérését. Tehetetlenül pillogott a kávéra, azt várta, hogy az asszony megettesse, mert szélütött keze nem mozdult. Klára messziről pillantott rá, mintha nem is őt látná az ágyban. Az öreg valamilyen félelmetes villanást vélt felfedezni ebben a szemben. Halálfélelmei voltak; rettenetesen félt a haláltól — fia talán tőle örökölte ezt az érzékenységet — minden rezdülésben a véget fedezte fel.

— Add ide a papucsomat, — nyögte — le kell szállnom.

Az asszony még most sem mozdult. Aztán gyorsan összerántotta mellén a pongyoláját és lehajolt a papucsért. Felemelte és egyetlen határozott mozdulattal az öregasszonyhoz vágta a puha szőrmepapucsot. A papucs bőrtalpa a kávéscsészét érte, a csésze megpenderült, kilötytyent, aztán lezuhant a földre s összetört. Klára elmosolyodott, mert az öregasszony félelmében visszahanyatlott a párnára. A másik papucsot engedelmesen letette az ágyra. — Tessék, — mondta csendben. — Tessék csak kibújni, majd segíték.

Az öreg nem mozdult. Klára behozta a seprőt, s összekotorta a cserepeket. — Minek csináltam ezt a hülyeséget? Megtapogatta pulzusát. Gyengén vert. Semmi közöm hozzá. Feljebbhúzta a paplant s letörölgette róla a kilötytyent kávé. — Mama, — mondta hangosan — nem akar reggelizni? — Nem kapott választ. Otthagyta az öreget s kiment a fürdőszobába.

A szenvedélyes tisztálkodók közé tartozott, naponta többször mosakodott, szertartásszerűen, mindig illő komolysággal s egyúttal vidám kedélyességgel. Az apró fürdőszobátükör elhomályosult a párás levegőben. Ujjával vidáman néhány betűt rajzolt a szürke felületre. Akaratlanul is egy P betű kerekedett ki a tükör sima lapján. Pityu... Pityu... vajjon mi lehet vele? Megrázkódott. Emlékezetében kigyúltak azok a vad éjszakák, amelyeket Pityuval együtt töltött

s amelyek oly hevességgel rázták meg, mint soha szerelem azelőtt. Pedig nem volt szerelmes a férfiba, nem szerette őt, olymódon, ahogy valamikor Kornélt, lánykorának szinte az öskáoszba vesző idejében, abban a korszakban, amikor minden ázalagszerűen sikos és sima volt, a gondolatok, a tettek szivacszerű puhasággal, hajlékony megalázkodással vették körül. Abban az időben beleszeretett Grill Kornélba, mert bele kellett szeretnie valakibe, majdnem mindegy volt, hogy ki az illető. De az ostrom idején ez más volt. Harsány szeretkezések végtelen sora, a pincezugban, az udvaron, a bombázás alatt, fenn a lakásban. Az izgalom és rettegés — hiszen Pityu katonaszökevény volt s minden pillanatban tartaniok kellett a rájukrobbanó nyilasrazziától — olyan élességgel, olyan kézzelfogható domborulattal vésődött emlékezetébe, hogy mindannyiszor megborzongott, ha rágondolt.

Galgóczy Istvánnak hívták a férfit, akit alig néhány napig ismert, s aki asszonyi életének legemlékezetesebb napjait ajándékozta neki. Egy napon megjelent a pincében az első orosz járőr. Szorosan Pityu mellé bűjt és érezte a férfi gyors szívverését. Sápadtan hűnyta le szemét s egész testében remegett. — Bocsáss meg, — mondta Pityu — fel kell mennem a lakásba. Mit tudom én, mit akarnak ezek. — Ne menj — tartóztatta — megölnek vagy valami bajod lesz. — Ajka remegett, alig tudta kinyögni a szavakat. A férfi megcsókolta homlokát. — Ne aggódj, szívem — mondta. Kitépte magát az ölelésből és elindult.

Azóta nem látta. Megszökött, vagy elhurcolták? Klára nem tudta, bár eleget gondolkodott ezen. Néhányszor megpróbált nyomozni utána, de sikertelenül. Az ostrom utáni idők örvénye lerántotta Pityut, mintha minden kellemes álom lett volna csupán. Klára gyakran gondolt karjaira, testére, erőteljesen vad mozdulataira, amellyel magához szorította. Ez a néhány nap — minden borzalma ellenére ily különös módon vált számára felejthetetlenné, olyannyira, hogy szinte még a bombazáport, a gépfegyverropogást is elvállalta volna, ha ezzel együtt Pityut visszakapja.

Felöltözködött, kényelmesen nyújtózkodva, és befutott. Mégegyszer benézett az öregasszonyhoz, aki alétan feküdt. — Nem kell valami a mamának? — kérdezte halkán, hogy a másik meg ne hallhassa. Aztán behúzta az ajtót és kiment. Délig tett-vett a lakásban, megfőzte az ebédet. Gyűlölködve topogott a konyhában. Nekem cseléd kell, — mondogatta magának — én nem csinálom ezt minden nap. Tarjánossy

Juditra gondolt, vágyakozva. Mérgeesen odalökte a zsírosbödönt a kamra padlójára. A zsír kilöttyent. Lábával sikálta a foltot.

A ház megélénkült körülötte. A folyosón — a konyha ajtaja előtt — árnyékok suhantak el, nyüzsgés támadt, amely ráfeküdt agyára. A második emeletről gyereksírás hallatszott, az udvaron hangos puffanással poroltak egy rongyos szőnyeget. Elnyújtott női hang kornyikált a szomszéd ház udvarán — mintha sírboltból jött volna — s Klára kétségbeesetten befogta fülét. El innen, el, elköltözni minél előbb. A hűvös és nyugodt budai villára gondolt, ahol lánykorában egy darabig élt — hol van az már, istenem! A nyirkos konyha, a fal, amelyen kékrefestett gombák virítottak, a porladozó, gázmarta mennyezet, a gáz, amely alig pislákolts és iszonyúan bűdös volt — oly erővel lökdösték ide-oda, hogy szinte kizuhant a folyosóra.

Felvette kabátját és elindult az ebéddel. Gondosan elfordította fejét, amikor egy ismerős lakás előtt haladt el. Mi beszélni valója van ezekkel? A házmasternek nem köszönt vissza. Hozzájuk jön agitálni, hogy szavazzanak a kommunista pártra? Még mit nem, még mit nem! Nem fordult el a férfitől, aki kíváncsian, szinte kutatva nézte végig, inkább rámeresztette szemét, mintha tekintetével szűrni tudna. Úgy látta, a férfi elmosolyodik. Gazember!

A szél, amely időközben megerősödött s hideg, szűrös esőcseppeket vágott az arcába, hirtelen emberi hangok tömegét sodorta feléje. A köd mögül mintha emberek buktak volna ki, a bódult zajban kezek, lábak kalimpáltak. A bódék táján rohanó alakokat látott a köd burája alól kicsúszni, hangos kiáltozás szállt a házak felé s beleütődött a falakba. Egy pillanatra megállt. A tér, mint felásott hangyaboly zsivajgott, össze-vissza kiabált, morgott, mintha ez a céltalanság lenne igazi eleme. A tömegből egyszerre néhány alak vált ki s futva közeledett feléje.

— Fogják meg! Fogják meg! Tolvaj!

Elöl egy férfi futott, hosszú kabátját maga után húzta, mint üstökös a farkát. Öve leszakadt és a sárga keramitkockákra hullott, kalapját kezében fogta. A háta mögött futó csoport hamar széthúzódott. Közvetlenül mögötte egy alacsony, hadonászó emberke rohant, vörös haja lobogott a szélben, aztán néhány lépéssel hátrább ketten, ingujjban, hajadonfótt.

— Fogja meg! Hallja!

Klára tudta, hogy ez neki szól. Pillanatokig tétovázott. Az elől futó férfi most növelte előnyét, úgy látszott, mintha egerutat nyerne. A tulsó oldalon ásitó kocsmából egy kocsis ugrott ki bőrkötényben, felgyűrt ingujjal, kezében kártyalapokkal. — Az istenit! — kiáltotta. — A futó közben irányt változtatott. A kocsis meggondolatlanul utánadobta magát s a sikos úttesten hanyattesett. A futó, aki szinte derékszögben fordult el az előbb, visszakanyarodott s egyenesen Klára felé szaladt, aki tétován állt az úttest közepén. Már csak néhány lépés választotta el őket. A kiáltozásra kinyíltak az ablakok, megteltek kíváncsi fejekkel. Az emberekben tombolt az indulat, kemény hangok zuhantak koppanva az utcára. Egy vékony női hang Klára feje felett bugyborékol:

— Fogja meg, az istenért!

Klára villanásnyit gondolkozott. Félreállt. Mi köze neki az egészhez? A tér itt keskeny utcává szűkült. A futónak — aki hirtelen felmérte a menekülési lehetőséget — nem volt más választása — végig kellett rohannia a Cserhát-utcán, hogy az István-utat elérje s onnan, ha még lehet, kifuthasson a Liget felé. Klára észrevette a menekülő szándékát. Hirtelen furcsa közösséget érzett a futóval. Igaza van. Lopott? Hadd lopjon ezektől a gazemberektől. Ezek is mindenkit meglopnak.

Fölötte elnyujtottan üvöltött az eszelős női hang. Döglj meg, te ringyó! — villant át rajta. A férfi egy lépésnyire volt tőle. Szegény, hogy liheg! Aztán hirtelen kinyujtotta lábát s a futó férfi nekirohant a váratlanul elébeugró akadálnak. A test hatalmasat zuhant, mint egy zsák. Klárának nem jutott ideje gondolkozásra. A vékony, sovány ember, aki az üldözött mögött szaladt, hirtelen rázuhant a földön heverő testre.

— Te ganyé!

Már a többiek is odaértek, ordítva, kiabálva, hadonászva.

— Nagyszerű! Remek! — Klára feje felett ismét megszólalt a karószerűen hegyes hang. Az asszony csak most vette észre, hogy mit csinált. Hiszen nem is akarta! No, mindegy; egyáltalán nem érzett lelkiismeretfurdalást. Semmit sem érzett. Haja átázott a szitáló esőben, kosarát meglökték s az alján csendben csöpögött a paradicsomleves. Magában morgott és felnézett az emeletre. De már nem látott senkit. Az ablak, ahol a kiáltozó nőt sejtette, bezárult s vastag függöny hullt elébe. Kabátján piros paradicsomcsöppek éktelenkedtek.

A szorító tömeg megtárgult. Felemelték a földön fekvőt, aki estében orrát az aszfalthoz verte s most vérzett. Klára nem nézett rá. Egy ember jött oda hozzá. Az a kis vöröshajú volt, aki leghevesebben vetette magát az üldözött vad után. Megszorongatta Klára kezét.

— Igazán nagyon hálás vagyok, nagyságos asszonyom, — mondta s megszívta az orrát. — Maga nélkül nem tudjuk elfogni ezt a csirkefogót. Két cipőpasztát meg cipőzsinórt akart lopni, hallott már ilyet?

— Ugyan? — kérdezte szórakozottan Klára. — Ostobaság, — gondolta magában. — Két cipőpasztát, — tette hozzá hangosan.

— Mit tetszik szólni egy ilyen... Tessék csak meg-nézni, tiszta gonosztevő pofa, aki talán gyilkol is...

Klára nem volt rá kíváncsi.

— Kérem, dolgom van, — mondta.

A vöröshajú erőlködött.

— Ilyet nem minden nap láthat, nagysága kérem. — Kedveskedve közelhúzódott az asszonyhoz, de Klára kikerülte. — Tessék csak bejönni hozzám a standra. Szép dolgaim vannak. Ha a nagyságának tetszik valami, egy ilyen szép nagyságának — vidáman hunyorított — szívesen adnék bármit...

Klára elhárító mozdulatot tett. Arcán harag és utálat tükröződött, vonalai megmerevedtek. Orra kemény határozottságát kéken, hidegen csillanó szemei keretezték, amelyekben alig volt élet. A kis vörös zavartan topogott mellette, nem volt szava hozzá.

Közben az üldözött kissé rendbehozta ruháját. Ketten is tartották karjánál fogva; néhányan foguk alatt morogtak, csak a férfi nem szólt semmit. Zsebkendőt vett elő s vérző orrát törölgette. Nadrágja estében alul felszakadt, a kék szövet rojtosan fityegett s kimutatta — mint fellebbentett függöny — az összezsavarodott harisnyát. A fiatal férfi lehajtotta fejét, kicsit sunyin, mint aki még most is a menekülés lehetőségeit szimatolja. A kocsis, aki az előbb a kocsmából szaladt feléje, erősen tartotta jobbkarját. A fejmozdulatból azonnal észrevette a szándékot.

— Nyughass, — morogta a foga között. Két első foga oly messzire állt egymástól, hogy az s betűk fütyülve röptek ki a szájából. A fiú mosolygott.

— Nyughatok — mondta lihegve. — Azért nem kell úgy szorítani.

— De nem ám! — mondta a kocsis nyerítve, mintha lo-
vaitól tanult volna beszélni. — Ismerem én az ilyen dörzsölt
vagányokat. Csak egy kicsit lazább a gyeplő, aztán usgyi,
fogd meg mégegyszer, ha tudod.

A másik köpcös, karika'ábú férfi, élénken helyeselt. Még
mit nem! Megint futni utána? Még mindig lihegett s nyelvét
száraznak érezte, mintha nem lenne nyál a szájában.

A vöröshajú a fiúhoz fordult.

— Add ide, amit loptál.

— Nálam nincs semmi, — mondta a férfi — mit akar-
nak tőlem? — Nehezen beszélt, a futás láthatóan kimerít-
tette. A kocsis megszorította karját, felszisszent. — Eresz-
szen el az istenit a fejének.

A kocsis mondani akart valamit, de a vöröshajú lein-
tette.

— Hagyja csak, majd a rendőrségen. — Klarához for-
dult. — Tessék velünk jönni, ez a fickó hazudik, nem akarja
visszaadni a lopott holmit. Tessék csak nézni, ott lóg ki a
zsebéből a pertli.

Klára akaratlanul odanézett. A férfi felemelt fejjel állt,
kíváncsian, mintha elbuktatóját akarná megnézni. Az asz-
szony elsápadt.

— Gyuri! — kiáltott rémulten és szíve a torkába ugrott.
— Gyuri! Az istenért, mit keresel te itt? — Az unokatest-
vére állt előtte.

A férfi is ráismert.

— Szervusz, vén kakadu — mondta még mindig lihegve.
— Látod, így találkoztunk. Az ember évekig nem lát valakit,
aztán egyszerre felbukkan a semmiből. Szavamra, nem is
tudtam, hogy élsz. — Karját kihúzta a szorításból — a meg-
lepett kocsis szólni sem tudott — és Klárának nyujtotta.
Az asszony megszorította Kondói kezét. Még mindig nem
hitte el, amit lát. Hogy kerül ide ez a fiú?

A gyűrű közben morogni kezdett. A vöröshajú, aki fel-
ocsudott hirtelen meglepetéséből, váratlanul oldalbalökte a
fiatalembert. — No, gyerünk. haverom. — A hangja kicsit
remegett, mintha szégyelné magát.

Klára felcsattant.

— Hagyja ezt az embert, nem érti? — Odalépett hozzá
és kirántotta a szorító karok közül. — Menjenek innen, ha
jót akarnak.

— De kérem... ez lopott...

— Loptál, Gyuri?

— Hülyeség, — mondta Kondói nevetve — venni akar-
tam egy cipőzsinórt. Ez a vén marha, — fejével a vöröshajú
felé intett — rámfogta, hogy lopni akarok.

— Akkor mi a fenének futott?...

Kondói válaszolni akart, de Klára közbevágott.

— Mit vitázol velük? Hagyd őket a fenébe. Gyere. --
Karonfogta a férfit és elindult. A tömeg udvariasan utat
nyitott.

— De kérem... — motyogta a vöröshajú.

— Majd jöjjön be az üzletbe, — szólt vissza az asszony
— és fejével az irányt mutatta. — Oda, oda a Grillékhez,
aztán számolunk. — Fenyegetően ejtette ki a szavakat s a
kis vörös nem tudta, hogy mit akar mondani. Tétován bá-
mult utána.

A tömeg lassan oszladozni kezdett. Néhány gyerek kí-
sérte még őket, egyikük eléjük szaladt s arcukba nézett.
Kondói orra elé tartotta zsebkendőjét. Klára elzavarta a
kölyköket. A kocsis, akinek balkezeiben még mindig ott bús-
lakodott egy makktízes, izgatottan ment visszafelé az úton
s elejtett kártyáit kereste. Egy gyerek hirtelen felkiáltott
s a pirosalsót mutatta neki. Mérgében elkapta a kölyköt és
megpofozta. A kisfiú ijedtében arcához kapta kezét, aztán
éktelenül ordítani kezdett. A kocsist elnyelte a kocsma szája.

EBBEN AZ ÉVBEN hirtelen tavaszodott, egyik napról a másikra. Az éjszaka még fagyott, a pocsolyákra vékony jégkéreg borult, de a napfelkeltét felhőtlen ég fogadta s dél előtt tíz óra felé a patakok, sárvizek tetején megroppant a jég s a közeli dombokról hirtelen gyors, merész suhogással megindult a hólé áradata. A napfény szikrázott a kopasz ágak között s az éles, pormentes levegőben a táj annyira kitisztult, hogy a távoli dombok minden egyes hajlata könnyen megfigyelhetővé vált, mintha látcsövön szemlélné valaki. Az országút mentén a megkeményedett rögök roppantak egyet s szétomlottak. Puha, langyos szél suhant át a földeken.

Az országút, amely Vasvárt, Körmendet átszelve Rábafüzesnél hagyta el az országot, csobogó patakok, felduzzadt belvizek, kákás ingoványok között futott s csak a magasra épített töltés mentette meg a hirtelen áradástól. Mély szakadékokban sárgán habzott a felgyülemlett szennyet gőrgető lé.

Mindegyik hídon — az országhatár felé eső oldalon — katonai őrház állt. A hidak tetején, a vasívekhez kötözve dobozok lapultak. A dobozokból drót vezetett az őrbódéig. A katonák gyakran gyanakodva, meredten nézték a dobozokat. A robbantás azonban még messze volt. A front — amely a koratéli hónapokban teljes egészében mozgásban volt, azaz Tatától, Székesfehérváron, Siófokon, Balatonszentgyörgyön, Pécsen át, egészen a jugoszláv határig a szovjet támadástól rázkódott — december vége felé megmerevedett. Néhány helyi összecsapástól eltekintve, olyannak látszott minden, mintha a téllal együtt meghalt volna. Mégis a föld — ha messziről is — gyakran morajlott. A tizedes, aki Vasvár és Körmend között, Rábahídvég előtt, az útkanyar szélén emelkedő hídon állt, jól ismerte ezt morajlást, hiszen odakint Ukrajnában gyakran hallott ilyesmit. A nehéztüzérség lövedékeinek becsapódása morgott így, mint kitörni készülő vul-

kán. A tizedes átsétált a hídon. A nap elé most csillogó párréteg terült, a fény eltompult s a szárazon meredező ágak végén — mintha a föld dübörgését bocsátották volna ki a levegőbe — könnyű rezgés futott át. A tizedes oldalra fordította fejét és hallgatózott. Néhány asszony jött a faluból; a földek felé tartottak. Régen megszokták a katonákat s ezt a tizedest különösen megszerették. Mindennap jó híreket hozott. Már nem tart sokáig. Hamarosan vége lesz. Ilyenkor nekiszögezték a kérdést. — No és az oroszok, mi lesz, ha az oroszok itt lesznek. A férfi mosolygott, megvonta a vállát és felemelte a karjait. — Semmi — mondta aztán kedvesen. — Mi lenne? Itt lesznek. — Hangja nyugtatóan csengett s a felzaklatott idegű emberek kicsit megkönnyebbültek. Mert a faluban — mint mikor a forgószél felkavarja a port s marokrafogva hirtelen szétvágja a levegőben — kósza, vad, ellenőrizhetetlen hírek kavargtak, megcsonkított emberek-ről, falhosszegzett csecsemőkről, agyonlőtt papokról, kiherélt férfiokról. — Igaz, igaz? — egy apró lány kapaszkodott az asztal mellé s villogó fekete szemével nézte a tizedest s a köréje csoportosuló katonákat. — Nálunk a hadnagy úr lakik, az mesélte. A tizedes megmutatta fehér fogait. — A hadnagy úr csak tudja — mondta nagyon komolyan, de a szemében játszadozó vidám sugarat mindenki észrevette. A hadnagy úr!...

Az asszonyok köszöntötték a tizedest. A férfi megbiccentette fejét s intett, hogy maradjanak csendben. Ijedten megtorpantak. Nagyon távolról erősödő dörgés hallatszott. Az egyik szőkevarnokcsú fiatalasszony halkán pityergett. — Ez máskor is szok...

— Hallgasson!

A fiatalasszony szájához kapta a kezét. Kék kendője hátracsúszott a fején, fehér bőrén hirtelen olyan pirosság futott át, amely egyszerre egész arckifejezését megváltoztatta. — Juli, — mondta mellette egy hasonlókorú barna lány — tán rosszul vagy? — Csitt, — mondta a másik — hallgass, te!

Még a lélekzetüket is visszafojtották. Egyszerre a tizedes megfordult. Arca, amelyet eddig egyetlen vonásba merevített a feszült figyelem, hirtelen megenyhült. Az asszonyok felsóhajtottak.

— Vigyázzanak, — mondta a tizedes — elfújják a toronyot. — És nevetett hozzá. A nők hallgatagon taposták a sarat. Végre az egyik megkérdezte:

— Hallott valamit a tizedes úr? — A katona megmar-
kolta a puska szíját. — Hogy hallottam-e? — Nem fejezhette
be, mert a felhőtlen ragyogásból, szinte a semmiből, motor-
zúgás hallatszott. — A fák közé, — kiáltott a tizedes — a
fák közé, az istenit. Puskatussal terelte az asszonyokat, akik
egymás sarkába lépve igyekeztek a híd melletti fűzesbe. A
repülőgép már ott dörgött felettük. Alacsonyan röpült,
tömzsi testén, rövid szárnyán ott villogott az ötágú vörös
csillag. Árnyéka átsuhant a Rábán. A határ felé zúgott el. A
fűzesben egyszerre fordultak a tűnő gép után. — Rata, —
morogta magában a tizedes — ez aztán a gép! — Nem egy-
szer látta ezeket az apró, tömzsi, hihetetlenül mozgékony gé-
peket harcolni a német Messerekkel.

Egy ilyen légiharcra jól emlékezett. Archangelszkojenál
álltak akkor a Don partján... Négy nappal a nagy orosz tá-
madás előtt, pontosan négy nappal. Szikrázott a hó, kemé-
nyen csikorgott a fagy. A mezőn halottak heverték. Akna,
vagy golyó? A levegőben egy Messer s két Rata. Egy puska-
lövés sem dördült akkor. Már napok óta. Vihar előtti csend.

Tünődéséből remegő hang riasztotta fel.

— Kimehetünk?

— Isten hírével — mondta a tizedes. — Ha gépet lát-
nak, csak bújjanak valahová az árokba. És ne sajnálják, ha
sáros lesz a szoknya.

— Tán valami baj van, tizedes úr? — kérdezte megint
a kékkendős fiatalasszony. Most már megigazította kendőjét
s kicsit hősnek érezte magát e szerencsésen átélt repülő-tá-
madás után.

— Baj? — a tizedes egyujjas kesztyűjével megtörölte
az orrát. — Baj? — Elgondolkozott. — Hacsak az nem, hogy
megindult a támadás keleten? — Puskáját felvette vállára
és nevetni kezdett. — Hallják?

Egyre erősödött a dörgés. Az asszonyok, mintha össze-
beszéltek volna, megfordultak és szótlanul visszamentek a
faluba.

A tizedes nem tévedett. A támadás hajnalban megindult.
Végig az egész fronton egyidőben szólaltak meg az ágyúk, a
Katyusák; észbontó recsegéssel a tankok kibújtak gödreik-
ből, mögöttük hurrázva előtört a gyalogság. Az ijedtségtől
dermedt magyar és német vonalak az első nyomásra ívben
hajoltak meg a felcsapó áradat előtt. S a front betört. Az
irtózatosszerű erő egyik rést a másik után szakította fel, benyo-
mult, hídfőt épített, majd gyors mozdulatokkal kiszélesítette

állásait, hogy onnan további támadást készítsen elő. A németek fel sem ocsúdhattak, a front kilométerekre beszakadt. Az ágyúk dörögtek, a gépfegyverek szünet nélkül kattogtak, a géppisztolyok kelepeltek, az utak megteltek sebesültekkel s hirtelen — jóformán észre sem vették — a német páncélosok, autók, nyugatnak fordultak s igyekeztek elhagyni az országot.

A tizedes néhány órával később már szembetalálkozott a menekülők végeláthatatlan tömegével. Nemcsak katonák, katonai szerelvények menekültek. A betonút szempillantás alatt feltöltődött a legkülönbébb népséggel, mindazokkal, akiket a háború szennye hátán sodort, vagy maga előtt görgetőtt. Néhány katonai alakulat után szekerek gurultak, pityergő gyerekekkel, a bakon vörösresírt szemű asszonyokkal, a lovak, ökrök mellett félrecsapott kucsmájú, ijedtszemű, beesettarcú férfiakkal. A lassan ballagó szekerek leszorultak az út szélére s egymásután ragadtak a sárba. A betonon autók futottak, tankok gördültek, német kételtűek berregtek s a tizedes egyszerre azon vette észre magát, hogy nem lát ki a menekülők sokaságából. Néha meg-megszólított egy embert, gyereket, érdeklődött, honnan jönnek. A legkülönbözőbb válaszokat kapta. Voltak, akik Pestről indultak el, de voltak olyanok is, akik a szomszéd faluban lévő házacskájukat hagyták ott. Beszélt olyanokkal, akik Székelyudvarhelyről, Marosvásárhelyről, Csíkszeredáról, Bereckről nyargaltak, nem tudva semmit arról, hogy mi vár rájuk, de arról sem, hogy mi van mögöttük. Szemükben a rémület lobogott — mint messzevilágító tűzvész — agyukba magyarázatlan félelem fészkelte be magát. De ha a menekülésnek ezekben az észvesztő s minden emberi értelmet felülmúló pillanataiban megkérdezte valaki tőlük, hogy miért és kik elől menekülnek, alig adhattak volna mást feleletül, mint egy félig eszelős, félig öntudatlan vállrándítást. Néhány száraz szemmel ülő asszony a hozzáintézett szavakra sírógörcsöt kapott, egy kisgyerek, aki éppen nagydarab fehérkenyeret majszolt jóízűen s a veszéllyel mit sem törődve, a tizedes kérdésére idegesen felcsuklott s ijedtségében két kézzel egyszerre nyújtotta a katona felé a kenyeret, mintha e mozdulatra betanították volna. A tizedes hátralépett, félrehúzódott a vonagló, hörgő s megállíthatatlan áradat elől. Mély szálnalmat, súlyos keserőséget érzett. Titokban már várta a támadást, megerősítette magát, felkészült a szökésre, amelyet abban a pillanatban kívánt végrehajtani, amikor a csapatteste paran-

csot kap a nyugat felé való elvonulásra. Esze ágában sem volt kimenni Németországba s ha csak tehette, mindenkit lebeszélte erről az örütségről. A tizedes mindössze huszonkét éves volt, már három éve katona, civilben Pesterzsébeten géplakatosságot tanult, s titokban az volt a szándéka, hogy ha épkezláb hazakerül, mestervizsgát tesz s önállósítja magát. Viktor Ferencnek hívták, haragudott is a nevére, mert újonckorában a századparancsnoka, valami Illés nevezetű hadnagy, sohasem tudta megjegyezni, melyik a vezető s melyik a keresztnéve. Hogy hívhatnak valakit ilyen hülye néven? Most Viktor vagy Ferenc? Még újonc volt, nem mert felelni, csak vigyázzbameredve állt a hadnagy előtt, pedig legszívesebben leköpte volna, isten ments az ilyen meggondolatlan cselekedettől. Viktor Ferenc azóta megjárta a frontokat, jól ismerte a hadsereg rejtett útjait, a legénységet, a tiszteket, a szálláskörletet, az éjszakai riadókat, a bevetés előtti részegséget s a gépfegyverek kattogását. Ma már nem ijedt meg a hadnagyoktól, de elkerülte őket, mert tudta, hogy soha semmiféle esetben nem lehet neki igaza.

Újabb menekülő hullám érkezett. A tizedes úgy vélte, hogy lassan elérkezik az idő, amikor neki el kell indulnia a menekülő tömegével ellentétes irányba — keletre, az orosz frontvonalak felé. Egy pillanatig sem hitte, amit tisztjei az oroszokról meséltek, amit a legénységgel szinte napról-napra szajkóztattak s amit, sajnos, a fiúk közül is sokan elhittek. Keze ökölbeszorult, ha ezekre az ostobaságokra gondolt.

A menekülő megtorlódtak előtte. Hangos kiáltozás hallatszott. Néhány kocsi félreállt s a feltornyosuló rakományok mögül egy bricska hajtott elő. A tizedesnek ismerős volt a kocsi. Néhány pillanat múlva eléje ért. Két almásderes húzta a bricskát. Igen, most már tudta: Kondói hadapród ült a bakon, mellette a legénye. A gyeplőt Kondói tartotta.

Viktor jól ismerte a hadapródot s megkedvelte. Kondói — legalább előtte — nem játszott a tiszttel, az érettségizett hadapródmestert, akinek jogában állt a tisztiétkezében enni, aki nemsokára zászlós lesz, kedves volt hozzá és közvetlen, bár a tizedes minden alkalommal hallani vélte a kedves, közvetlen hang alján megbújó mély és szinte kiirthatatlannak látszó lenézést. Gyakran beszélgettek már, amikor Kondói Vasváron járt vételezni s Körmendre, a törzsbe tért vissza. Az itt átvonulókkal barátságot tartott fenn a tizedes csapata. S Kondói most félrerángatta a lovakat, letért az útról. Az autók tovább zúgtak mellettük.

— Mi újság, hadapród úr? Vissza Körmendre?

A hadapród leugrott a kocsiról. Egészen közelment a katonához, s hangját is letompította, mintha attól félne, hogy még e zajban is meghallhatja valaki.

— Megindult a támadás keleten.

— Hallottam, — nevetett a tizedes — jönnek ám a kózákok. — Kondói a körmét nézegette. Aztán hirtelen, mint aki a tizedes veséjébe lát, megkérdezte.

— Magának most mi a szándéka?

Viktor felkapta a fejét. Mit tud ez a pofa? Hiszen beszélgettek egyről-másról, arról is, hogy a németek valószínűleg elvesztik ezt a háborút, de olyan óvatosan, tapogatózva csak, isten őrizz, hátha a másik kém vagy spicli... Viktor Ferenc még soha senkinek egy szót sem szólt terveiről. Megrántotta a puskaszíját.

— Hogy gondolja ezt hadapród úr? — a hangja szinte lenül, rekedten csengett.

— Hogy gondolom! — Kondói nevetett és megfogta a tizedes derékszíját. — Maga okos fiú öregem, nem látja mi van itt?

— Visszavonulás, — mondta szabályszerűen a tizedes.

— Visszavonulás! Ostobaság! Ez a vég, öregem, ez tisztán a vég! — Rágta a szájaszélét. — Maga velük megy?

— Hová? — kérdezte a tizedes, de jól tudta, hogy mire céloz Kondói.

— A fene magába, de értelmetlen lett egyszerre — mérgeződött kissé viccesen Kondói. — Olyan, mint egy ma született bárány. Hová! Hát a germánokhoz?

A tizedes szempillantás alatt végiggondolta a dolgot. Ha most megmondja, hogy szökni készül, csapdába eshet. Végére a hadapród lehet közönséges spicli is. Ha meg eltitkolja s a hadapród valóban szökni akar, valamilyen jó segítő társat veszthet el. Legjobbnak látta, ha még nem fedi fel terveit.

— Majd jön rá parancs.

Kondói dühösen rángatta a derékszíját.

— Ostoba fickó maga, Viktor. Jól ismerem magát. Szökni akar, mi? Ne rezeljen be. Én is szökni akarok. Semmi kedvem nincs átmenni abba a sörös országba. Nekem elegendő volt belőlük. Érti?

Olyan hevesen és fojtott szenvedéllyel beszélt, hogy igaznak látszott, amit mond. De Viktor még mindig nem mert nyíltan színt vallani.

— A hadapród úr viccel.

— Viccel az öreganyád térde... Pista! — a legényének kiáltott — a ládát.

A legény nagy, zöld katonaládát emelt le a bricskáról.

— Idenézzen sültmalac! — a meglepett tizedes orra alá dugta a ládát, amely színültig tele volt mindenféle enni-valóval.

— Ezt raktam félre, ha sokat kell az erdőben lenni! Számár! Jön vagy nem jön?

— És mi lesz a kocsival?

— Arra ne legyen gondja. — Intézkedett, hogy Pista induljon, fusson be Körmendre, jelentse, hogy ő Rábahídvégen maradt, mert Terényi százados úr magánál tartotta a géhás elszámolásokat. A bricska néhány pillanat múlva eltűnt a teherautók emeletmagasságú rakományai mögött.

— Ehhez mit szól, mester?

Viktor ránézett. Aztán mindketten nevetni kezdtek.

Kondói már jóideje elhatározta a szökést, csak éppen alkalmas társat keresett hozzá, mert úgy vélte, hogy kettesben biztonságosabb és kevésbbé unalmas. Sokáig kutatott Körmen-den, de mióta barátja és bajtársa, Fábri hadnagy bevetésre ment és semmi hírt nem hallott róla — nem talált megfelelő embert, no meg — ezt tudta — Fábri feljelenti, ha megtudja, hogy ilyen gyáva tervekkel foglalkozik. Pedig nem volt igaza. Kondói nem volt gyáva, csak éppenséggel nem szerette a bő-rét vásárra vinni. Egész egyszerűen ostobaságnak tartotta a háborút. Egy dolgot azonban mégsem felejtett el, amit ezek-nek az időknek köszönhetett. S ez a szabadsága volt. Kondói otthon meglehetősen határozott és szigorú fegyelemben élt. Apja, anyja rózsadombi villájuknak, gyáruknak, társadalmi rangjuknak és helyzetüknek megfelelően éltek — valamiféle egyforma nyugalomban (vagy nyugtalanságban?), amelybe Kondói beleszületett s ami egyáltalán nem zavarta, hiszen ez a rend, nyugalom, vagy nyugtalanság, a megszokottság bárso-nyos burkával védte, körülvette, oltalmazta a támadni akaró külvilággal szemben. Kondói így nőtt fel, ilyen lágynak, aka-dálytalannak vette a világot, amely nevelte és ringatta őt, megkönnyítette életének minden egyes szakaszát. Voltak ugyan összetűzései apjával, — amikor az dolgozni kényszerítette őt, de szerencsére anyjának közbelépése, apjának elbá-tortalanodása s nem utolsó sorban saját határozott fellépése megmentette ettől — de ezek az összetűzések is hozzátartoz-tak ahhoz a bársonyosan lágy s ütést nem, csak simogatást ismerő viághoz, amelyben felnivelkedett.

A háború azonban újfajta érzéssel kedveskedett neki. Hirtelen — mint amikor a fogoly madár előtt megnyílik az ablak — kiszállt az ismeretlen világba, amely eleinte szűrös volt, hideg, fegyelmezetlen, kíméletlen és ellenszenves, de ahogy mindegyre jobban fúrta bele magát hidegnek vélt közegébe, olyan gyorsan olvadt fel, lett testhezállóbb, simulékonnyabb, barátságosabb s vált egyre — különösen a háború utolsó éveiben — gátlástalanabbul szabaddá. Az akaratnak és cselekvésnek egygyéfonódó szabadsága volt ez. Kondóit egyáltalán nem gátolta a katonai szigor. Szerencsés beosztása — amit még annak a bársonyos világnak segítségével szerzett — mentesítette őt a nagyobb nehézség alól s kialakította a katonai körben megszerezhető legnagyobb szabadságot. Géhás volt. Oda ment, akkor és úgy, amikor akart. Felelősséggel, elszámolással csak a legritkább esetben tartozott. Számvevő őrmestere megcsinált minden, a katonai gyakorlatban hihetetlenül zavaros elszámolást, számára csak az utazgatás, a nők könnyen fellelhető és mindig örömteli kielégülést hozó szabadsága maradt.

Most, hogy szökésre került a sor, kissé félt, hogy ez a szabadság a háború befejeztével megszűnik. Ha arra gondolt, hogy az élet visszatér régi medrébe, vissza kell mennie a szülői házba, a rend és fegyelem szélvédett völgyébe — mert most már annak érezte a valamikor kedvesnek tűnő családi otthont — megborzongott. Mégis inkább ezt választotta, mint a torlódásban, menekülésben perzselődő életet, német vagy magyar teherautók hátán. Nagyon örült hát, hogy felfedezett valakit, akivel a szökés egészen kellemes lehet.

— Van valami terve? — fordult a tizedes felé.

Viktor nemet intett.

— Én arra gondolok, hogy be kell vennünk magunkat abba az erdőbe — állával alig észrevehető mozdulatot tett a körülbelül ötszáz méternyire fekvő kis nyíres felé.

— Gondolja? Ültetett erdő. Túl kicsi.

— Ha más nincs...

— Ne menjünk előre?

— Fejjel az SS-nek? Annak semmi teteje...

Elhallgattak. Az áradat — ha lehet — még nagyobb heveséggel ömlött el mellettük. Gyorsan határozniuk kellett. Ekkor, mintha összebeszéltek volna, óvatosan lehúzódtak a Rába partján fekvő füzesbe. Az ágak még csupaszon lengedeztek a koratavaszi szélben, közöttük — mint a rácsok között — könnyen átláthatott bárki. Kikukucskáltak. A hídon tovább

dübörögtek a kocsik. Viktornak eszébejutott a zsinór, amely-lyel a hidat fogják felrobbantani. Egy pillanatra megtorpant.

— No, mi az?

— El kellene vágni a zsinórt, — suttogta halkan — ezek fel akarják robbantani a hidat... kár lenne...

— Kár a nyavalyát, — dühöngött a másik — mi a fené-nek foglalkozol ilyesmivel? Inkább az életedet mentenéd...

Viktor habozott és a hadapród beljebb vonszolta a fű-zesbe. A láрма kissé csendesedett. A nap élesen sütött s a dörgés mintha percről-percre közelebb jött volna. — Lehet, hogy órákon belül itt lesznek, — mondta Kondói — mit tö-rödsz azzal a dög híddal.

Iszapos latyakban gázoltak. A Rába halkan kotyogott mellettük, sárgás szennyes vizén apró fadarabok keringtek. Kondói pillanatra sem állt meg. A másik lihegve követte. Hir-telen mindketten veszélyes vállalkozásukra gondoltak. Ha va-lami cirkáló SS járőrrel vagy terepet fésülő csoporttal talál-koznak, máris golyó van a fejükben. Nem beszéltek erről, de mindkettő látta a másik szemén, hogy ugyanegy dolog jár a fejükben. Nem kis dolog a szökés!

Hamar elérték az erdőt. A szélén megálltak, figyelték, nem követi-e őket valaki. A tocsogóban jöttek, lábnyomaikat elfedte, elmosta a sárgás víz. Nem hagytak iránymutatót ma-guk után, tapasztalt katonák. Ezt megmosolyogták.

A gyér fák között kicsit kifújták magukat.

— Van nálad ásó? — kérdezte Kondói.

Beljebb hatoltak a vékony ültetvény közé. Nem nyújtott valami túlnagy menedéket. Annyit tudtak: az országútról már nem láthatják őket. Kondóinak az volt a terve, hogy beássák magukat. Viktor helyeselte az ötletet. Aztán betakarják ágak-kal, avarral. Csak nem találnak rájuk? Két fülénél fogták a lábát és alkalmas helyet kerestek. Az ültetett erdő nem volt nagy kiterjedésű. Valahol a közepe táján kisebb tisztás szélén alkalmas helyet fedeztek fel. Kézzelel meg faágakkal kapartak gödröt maguknak, belemásztak és vártak. Szótlanok voltak, mindkettőjüknek az oroszokon járt a gondolatuk. Vajjon mi-kor jönnek? Kondói szerette volna elkerülni a közvetlen ta-lálkozást. Viktor nem törődött ezzel. Ha jönnek, hát itt lesz-nek... megmondjuk, hogy vártuk őket, szökevények vagyunk...

— Dehát a puská? ... Eh, majd csak akad valaki köztük, aki tud magyarul... nem igaz?

És tovább vártak. A dörgés erősödött, de nem ért köze-lükbe. Beesteledett. Éjszaka felváltva aludtak és örködtek.

Nem történt semmi. Izgalmuk, amelyet a csillagtalan, holdfény nélküli sötét kicsit felkavart, hajnalra elült. Borús, felhős reggelre keltek. Kondói ki akart mászni a lyukból, de Viktor visszarántotta. — Még céltáblának mennél, úgy-e?

Így hát csak odalent ropogtatta csontjait.

Ettek, feküdtek, s csak nagynéha szóltak egymáshoz egy-egy szót. A dörgés estefelé hirtelen egészen közélről hallatszott, aztán elhalt újból és másnapig csend volt. Akkor meg mintha már hátuk mögött hallatszott volna. Összezavarodtak, elvesztették tájékozóképességüket. Délután ismét dörgött az ágyú, most már megállapíthatóan a hátuk mögül. Egymásra néztek.

Szürkületkor elhatározták, hogy kimásznak a gödörből és körsétát tesznek. Viktor csőre töltötte a puskát. A háromnapos fekvés majdhogynem teljesen összetörte. Mikor kint lábra akart állni, berogyott a térde.

Vagy félkilométernyire bűvőhelyüktől egy tanyát pillantottak meg. Világosságot sehol sem láttak. Mozgást semmit. Elhatározták, hogy megközelítik a házakat. Csúszva indultak el a sáros tavaszi földeken. Dehát most már igazán nem akartak rajtaveszteni.

Óvatosan, nem törődve azzal, hogy köpenyük, zubbonyuk merő sár lesz, megközelítették a tanyát. Az este hirtelen bukkott a magányosan álló házakra, elomlott a falak között, amelyek dermedten, kihülten túrték, hogy a feketeség áthatolhatatlan kámzsába burkolja őket. A szökevények — akik most már szinte kőhajításnyi távolba értek — már nem láthattak semmit. Egy furcsa, felismerhetetlen árnyék lebbent el szemük előtt, mint valamilyen nagy madár. Ettől visszariadtak s szinte belebújtak a sárba. A hideg átjárta testüket. Néhány percnyi várakozás után továbbkúsztak.

— Valószínűleg üres, — suttogta Kondói.

— Az, — szívtá a foga között a másik. — Gyerünk.

Kondói ebben a pillanatban megkönnyebbült. Mintha elszakították volna régi félelmétől. Gyomra reszketése megszűnt, látása kitisztult. A mély feketeségben egyszerre kirajzolódott előtte a tanya körvonala. Megmarkolta pisztolyát és olyan gyorsan kúszott előre, hogy a másik alig érte utól.

Elérték a szélső házakat. Felemelkedtek és a falhoz lapulva kúsztak tovább. A tanya, ahogy sejtették, üresen tá Tongott. Az udvaron árnytömegek lapultak, szögletesen, mozdulatlanul. Az égen felhők gomolyogtak. Egy ajtóba botlottak, berúgták. Kihűlt, hideg krumpliszag terjengett a helyiségben.

Viktornál volt gyufa, de óvatosságból nem lobbantották fel. A konyhaféle helyiségből ajtó nyílt tovább. Nyirkos, meszelt-falú szobába bukkantak. A törhetetlen sötétségben tapogatózva botorkáltak tovább. Szemük valamelyest hozzászokott a sötétséghez. Nem látták még, de már sejtették a tárgyak körvonalait.

Álltak, hallgatóztak. Semmi nesz. A fal mellett, a szobaablakkal szemközti oldalon egy ágyat láttak, meg egy díványt. Mintha összebeszéltek volna, odaléptek, belevetették magukat s hirtelen — megfélelkezve minden óvatossági rendszabályról — elaludtak.

Viktor ébredt fel először. Hirtelen eszébe jutott, hol van és hogy került ide. Órájára pillantott. Háromnegyed nyolc volt; napfényes, világos, kékegű reggel. Nyujtózkodott és felköltötte Kondóit.

— Ébresztő, fel! — súgta a fülébe, ütemesen, mint mikor a napos bekiált reggel a körletbe.

Kondói felugrott a vezényszóra. Ujonckorába álmodta vissza magát. Megdörzsölte a szemét.

— Hú, az istenit... — csak ennyit nyögött ki, nagynehezen. Aztán elnevette magát. — Ezt jól megcsináltuk.

— Ezt jól. Akár agyon is verhettek volna.

A tanyán nem találtak embert. A konyhában a kihűlt tűzhelyen egy lyukas lábasban főtt krumplimaradék feketedett. A krumplihéj a földön széttaposva. Egyébként is minden felforgatva, teljesen kirabolva meredt eléjük. A tanya udvarán bútorok heverték iszonyú összeviaskodásban, egy boglya rádőlt a kútra s majdnem egészen befedte nyílását, a szobában a padló feltépve tátongott, az istállóban az almok összerondítva, a jászol leszakadva. A kéményt láthatóan néhány golyó érte, félig eltörve meredezett a szélben, amely a kora reggeli órákban játékosan megindult, de mindegyre erősödött s észak felől felhőket sodort. Nagyon távolról ágyúszó zengett.

Végigjárták a helyiségeket.

Egyik szobában — ez láthatóan vendégszoba volt — a fehérre meszelt falat a németek korommal telemázolták; egy nyíllal átlőtt szív, alatta, csupa nagybetűvel: *Ich liebe dich auch in Ungarn — Hans Zeitringer*. Viktor hatalmasat köpött a falra. — Disznók. — Kondói nevetett. — Szerette a nőt — mondta mély hangon. És tovább mentek.

Nyilván több család lakott a tanyán, amelyet a beszállásolt németek tökéletesen tönkretettek. A bútorokat egyetlen

apró szobába zsúfolták be, a szobákat felforgatták. Az udvāron heverő újságpapírok, rongyok, rozsdás konzervdobozok, féligégett cigarettacsutkákon kívül még megfeketedett csontok, emberi ürülék, egy kacsacsőr, néhány törött csontfésű, egy zöld, pléh, magyar tábori csendőr-tábla hevert, ezzel a felirattal: Magyar Királyi Tábori Csendőrség — Feldgendarmerie s a túlsó oldalon a név: Oltványi István tizedes, Alsó ... — a többi elmosódott vagy az illetőnek nem volt ideje belevésni.

Minél jobban belemelegedtek e siralmasnak látszó tanya átkutatásába, Kondóit annál jobban elfogta egy eddig nem ismert, soha nem tapasztalt érzés. A felfordulás, a rendetlenség, az a zűrzavar, amelyet a németek s a magyar menekülők hátuk mögött hagytak s amely Viktor szívére, mint mázsás kő nehezedett — (otthonára, lakására, anyjára és egy erzsébeti kislányra gondolt) — Kondóiiban mindjobban s a maga számára is érthetetlenül — a szabadságnak különös, édes bizsergését keltette.

Hangosan nevetnie kellett. — Hej, a szentségit!...

Kurjantott egyet és a levegőbe dobta sapkáját. Izgalma fokozódott. A ház egyik oldalához támasztva apró német balatát látott. Felkapta, megforgatta feje felett és lesujtott. Az éles fejsze könnyedén, szinte reccsenés nélkül hasította el egy szekrény ajtaját. Kondói karja újra lesujtott. A lecsapó fejsze alól forgácsok freckeltek szét. A szekrényből, néhány székből, ágydeszkából szinte pillanatok alatt aprófa lett. Olyan hévvel s annyi lendülettel vágott, ahogy még soha semmit sem csinált életében. Lesujtott. Ismét lesujtott.

— Az istenit, te örült, mit csinálsz!...

Viktor elkapta a karját...

— Eressz, barom...

Szembefordultak egymással. Kondói szemében idegesen csillogott az izgalom.

De nem verekedtek össze. Pedig Viktor számára érthetetlen volt az, amit a másik csinál. Egyszerűen érthetetlen. Elképzelte, kié lehetett a tanya. Nyomorult parasztoké, fillértelen szegényeké. Ezeknek a holmiját vagdossa szét ez az állat! Hirtelen haragjában egy követ akart Kondói fejéhez hajtani, de észretért s csak a karját kapta el.

— Tudod te, mit csinálsz? Tudod, kinek a vackait vagdosod össze?

Kondóinak nevetnie kellett. Csurgott róla az izzadság.

— Ez fáj neked?

— Fáj? Nem elég, amit a németek csináltak.

— Semmi közöm hozzá. Vedd tudomásul, hogy már nem tartozunk a hadsereghez. Azt csinállok, ami nekem tetszik, érted? Ha akarom, felgyujtom a tanyát. — Arcán torz, ijesztő mosoly suhant át.

— Fegyujtod az anyád térgyit...

— Kuss. Hülye paraszt. Mit értesz te ehhez? Belédnevelték a fegyelmet, meg a szolgaságot.

Viktor válaszolni akart, de nem jutott szóhoz. Kondói felhasználta a tizedes figyelmének e pillanatnyi lankadását és rávágott az előtte fekvő szekrényre.

A tizedes még mindig nem mozdult. Kondói ismét nevetett.

— Vigyázz te inkább saját magadra, ne a más vackára...

— Szégyeld magad, — Viktor elhúzta száját és köpött. Hányingerszerű undor fogta el.

Kondói összehúzta szemöldökét, kiegyenesedett.

— Tizedes... békaügetés körben az udvaron, a szentségit...

Viktor a fal mellől még visszánézett. Kondói sapkája a földön hevert. Felkapni a puskát és keresztüllőni ezt a gazembert. De a keze nem mozdult s agyára valamilyen tompa köd ereszkedett.

A hadapród addig nem hagyta abba, amíg minden ép darabot szét nem hasogatott. Utána kielégülten, hatalmasat sóhajtott. Nagyon jól érezte magát. Viktor bent ült a szobában. Semmi kedve nem volt beszélgetni. Kondói melléje telepedett s egy darab szalonnát nyujtott neki.

— Egyél, vaddisznó.

Viktor ellökte az ennivalót.

— Meg vagy talán sértve, szűzlány?

— Eredj, gúnyolódj a barátaiddal. Engem hagyj ki a játékból.

— Tetszel nekem, hogy ilyen heves vagy. Az előbb is nagyon csinos voltál. Kár, hogy nincs itt valami széplány, rögvest belédhabarodna... Komolyan mérges vagy? — A hangja most megváltozott, rekedt lett és üres. Szája mozdulatlanlanná merevedett.

— Nem tudtam, hogy ilyen csirkefogó vagy. Hátha visszajönnek azok? És te... te... szétzúztad a motyójukat... Van neked szíved?

— Utálom a szentimentális katonákat. Így nem tudsz szuronyt eresztetni az ellenség hasába... Különben is, majd azt hiszik, hogy a németek voltak, le vannak ejtve, semmi kö-

zöm semmihez és senkihez, ezt jegyezd meg, tehozzád is csak annyi, hogy veled beszélek.

Felállt s a beszűrődő halvány napsugárban arca zöld volt; Viktor egy darabig nézte ezt a számára eddig ismeretlen arcot, aztán sarkonfordult és kiment. Kondói az ablakhoz ugrott.

— Hová mész, vaddisznó!

A másik felemelte falhoztámasztott puskáját és ment. Nem nézett vissza.

— Viktor! Tizedes! Állj meg!

Viktor nem állt meg.

— Dögölj meg, te barom, utánadlövök.

Ebben a pillanatban Viktor eltűnt az istálló mögött. Kondói fűt dühében, de nem ment utána. Visszalépett az asztalhoz, falni kezdett. Két harapás után letette. Az isten verje meg... Földhözvágt a kést; hegygel esett s rezegve állt bele a padlóba. Kirántotta s félszemét becsukva az ajtóba hajította; a kés reccsenve visszahullt.

Lomha, lassú léptekkel kiment, hogy Viktor után nézzen. A tizedes már vagy kétszáz méternyire lehetett; toronyiránt ment egyenesen keletnek.

— Hé... bivalyborjú... — hangját elkapta az erősödő szél. Az ott már meg sem hallhatta.

Összevissza ténfergett a tanyán. Nem volt kedve kimozdulni. Rövid ideig azzal szórakozott, hogy egy pincebogarát dobált késsel, míg ketté nem metszette. Vagdosni már nem volt kedve, a fejszét belehajította a boglyába.

Félóra múlva orosz járőr fordult be a sarkon. Foglyulejtették, hátrakísérték Vasvárra. Onnan másnap elengedték, menjen isten hírével. Többedmagával elindult Pest felé. Gyakran tartóztatták fel őket az oroszok. Székesfehérváron egy hétig fogolytáborba zárták, közel a repülőtérhez. A város dermedten feküdt a koratavaszi napsütésben. Leomlott tetők, feltépett úttestek őrizték a hónapokig tartó ostrom nyomát. Milyen lehet Pest, gondolták a hazafelé ballagók. Milyen lehet, úristen, ha Fehérvár ilyen!

Rengeteg emberrel találkozott; legtöbbször vele egy irányba igyekeztek, de sokan voltak, akik a szovjet hadsereg támadásának irányában, nyugat felé tartottak. Az emberek rongyosak és soványak voltak, gyakran leültek az árokpartra pihenni, sütkérezni a koratavaszi napsütésben. De szemeikben Kondói valamilyen különös örömet látott csillogni, megmagyarázhatatlan örömet, amely számukra a háború végét je-

lentette. Nem sokat beszéltek, erejüket inkább az útra tartogatták. Sokan apró zsákocskákat cipeltek hátukon; ebben volt minden vagyonuk. Agárd tájékán — hosszú idő óta először — irgalmatlanul megebédelt, egy orosz tábori konyhán. Jóllakottan hevert el a mezőn, a többiek között, akik szintén megtöltötték a gyomrukát a jó, zsíros ennivalóval. Furcsa, különös étel volt ez, de mindannyiunknak ízlett. — Ilyen jót még sohasem ettem, — mondta egy alacsony, nagyon sovány ember, szájaszélét nyalogatva. Többen helyeseltek. A sovány széttárta karját és hadonászott. — Hetekig, uram, hetekig étlen-szomjan a kukoricásban. És esett a hó, meg fújt a szél. — Arcára megnevezhetetlen fájdalom ült, hogy szenvedéseire emlékezett. Néhányan körülvették. Kondói is odaállt a csoportba.

— Azt hiszi, csak maga éhezett? — kérdezte egy rakedt hang. Tépett katonasapka alól mélyenülő szemek néztek a világba. — Éhezett itt mindenki kedvesem, de még mennyire.

— Tudom én azt, — mondta szaporán a sovány — tudom én azt, node hálaistennek most már vége.

Kimondta ezt a szót! Vége! Mindannyian felsóhajtottak s boldogan néztek egymásra. Egyik-másik szemében könny csillant. Az alacsony, sovány férfi beleturkált a hajába. Idé nézzen uram, hullik! — Egy hajcsomót dugott Kondói orra alá. — Hullik a hajam. Tudja milyen haj volt ez valaha uram, tudja milyen haj? Kőbánya valamennyi asszonya bolondult ezért a hajért s nemsokára kopasz leszek.

Elszontyolodva leült, lábait törökülésben maga alá húzta. Aztán hirtelen felnevetett. — De fontos, hogy megúsztam, épségben megúsztam!

Nevetés harsogott végig a mezőn. Sokan lefeküdtek, mások vidáman beszélgetni kezdtek. Kondói is lefeküdt, aztán nyugtalanul felült. Idegesítette a nevetés. Minek örülnek ezek? Annak, hogy borzasak, piszkosak és éhesek? Vagy annak, hogy vége a háborúnak? De mit hoz majd a béke? Hirtelen a sovány felé fordult.

— Maga most mit akar csinálni?

A sovány férfi arcán boldog mosoly jelent meg.

— Hazamegyek, drága bajtárs, hazamegyek Kőbányára, a feleségemhez ...

Kondói közbevágott.

— És mihez kezd odahaza? — Ez a kérdés izgatta leginkább. Mit csinálnak majd odahaza az emberek? S főként: mit csinál majd ő odahaza?

A kis emberke fűrgén talpraállt. Olyan volt, mint egy kihagyezett, vékony karó.

— Hogy mit csinálók? — Az elnyújtott szavakat boldogan egyensúlyozta a szája szélén. — Ugyanúgy fogok élni, mint azelőtt. Tiszta ágyban fogok aludni, ahol nem lesznek bolhák (valaki hátul vakarózni kezdett) és vasárnap a feleségem ágyba hozza majd a reggelit meg az újságot, vajjon milyen újságok jelenhetnek meg odahaza? — tűnődött egy pillanatig. — És délig fogok nyujtózkodni, délután meg moziba megyünk, nincs messzire tőlünk a mozi, mindjárt a sarokon, ha ugyan még megvan...

Kondói már csak félfüllel hallgatta. A sovány férfi pontosan azt mondta el, amitől — most már szökése pillanatától kezdve — szinte napról-napra jobban irtózott. Hazamenni és újrakezdeni mindent, ugyanúgy, ahogy ezelőtt volt? Ezt lehetetlennek érezte.

— Mi maga civilben, bácsi?

— Cipész, — mondta mogorván a kis emberke — suszter, ha tetszik. — És már újra nevetett. — Van egy kis műhelyem, nem nagy persze, egyedül dolgozom. Micsoda okos ember volt az apám, uram, micsoda okos ember, pedig, hogy szidtam akkor!

Kondói kérdően pillantott rá.

— Hát azért, hogy suszternek adott. Van fogalmā arról, uram, mennyi rossz cipőt csinált ez a háború? Hát van ép talp meg sarok ebben a hazában manapság? — Rövid karjaival messzire mutatott. Kondóinak mosolyognia kellett, oly nevetésesnek tűnt ez a hevesen ágáló emberke.

— Csak attól félek, hogy nem lesz elég faszeg, tudja, ezzel már a háború alatt is baj volt, a fene tudja, miért nem gyártottak faszeget. — Homlokán a gond ráncai futottak össze.

Kondói felkelt és köszönés nélkül elindult. A kis sovány meghökkenten bámult utána, majd vállatvont és hanyattvetette magát.

Kondói kiért az országútra. Most hazamegy. Haza? Mit jelent az, hogy otthon? Ha a rózsadombi villára gondolt, háta borsódzott. Elképzelhetetlennek tartotta, hogy beleilleszkedjék az otthoni élet régen oly kedvesnek tűnő rendjébe. Hónapok óta távol volt.

A háború hatalmas élménytömege megfeküdte agyát és szívét. Tökéletesen, játékosan szabad volt ezalatt az idő alatt. Senkinek sem tartozott felelősséggel. Még magának sem. Az

élet nem ért fabatkát s ez volta szép. A szülei? Oyan távolságot érzett maga és szülei között, mintha azok évtizedek óta halottak lennének. Hirtelen megpróbálta maga elé idézni apja arcát. Megdöbbenve tapasztalta, hogy csak néhány homályos körvonalat lát. Anyja azonban élesen, határozottan jelent meg előtte, almaszín arcbőrét szinte megsimogathatta volna, savószínű, kedves szemei áthatóan tekintettek rá. Megborzongott és vágyódás fogta el az anyja után.

Egy áprilisvégi délutánon ért haza. Anyja sírt, apja száraz szemmel, szótlanul állt mellette. Kondói nem érzett különösebb meghatottságot. Hirtelen körülszaladt a villában. Minden ép volt. Csodálkozott. Útközben látta a romokat, a vízbe hullt hidak merev szörnyroncsait s azt várta, hogy otthon is romokat talál. A nehéz évek teremtette változást itt mindössze annyi mutatta, hogy a rendezett virágágyak és utak között elmosódott a határ. Az apró, keskeny utakról az eső, a szél lehordta a sárga sódert, a kerti utakat benőtte a frissen sarjadó fű.

Vacsoránál már körülbelül mindenről értesült. Apa nem jár be a gyárba, valami munkás van ott, egy kommunista, mert hiszen tudod, hogy itt ma mindenki kommunista, aki valamire akarja vinni, dehát a régiek... Azt is megtudta, hogy apja barátai közül sokan Nyugatra menekültek, de sokan itt vannak, közülük nem egy dolgozik, amennyire ebben az országban ma dolgozni lehet, vagyis romokat takarít. Anyja meg elmesélte, hogy a sèvres-i porcelánkészletük is megmaradt, hála apa nagyszerű ötletének, tudnillik, ládába csomagoltuk őket és... Tudta már, hogy kommunista miniszterek vannak az országban, hogy este nincs villany és sötétben kell ülniök, hogy volt házmesterük nyilas volt és most kommunista, elvtárs, vagy mi a fene...

Legtöbbet anyja beszélt, apja keveset szólt bele ebbe a zuhogó, panaszos áradásba, amelynek tetején a keserűség és harag zavaros habverése úszott. Ha szólt, mindig valami okosat és határozottat mondott s szava, mintha úrrá lett volna az asszony elomló bizonytalanságán. Ez azonban csak látszat volt. Mindketten bizonytalanok voltak ebben a puha és formálható életben, amely — még számukra is — csak alig néhány napja kezdődött, talán abban a megdöbbenő pillanatban, amikor megtudták, hogy valami kommunista polgármester a városházán maga talicskázza a romokat.

A férfi úgy döntött, hogy nem megy vissza a gyárba; nem akart törődni egész élete munkájával, süketen és vakon élt,

bezárkózott villájának falai közé s csak egy véletlenül az ostrom alatt velükmaradt kis cselédlány tájékoztatta őt a külső világ dolgairól. Ilymódon értesült arról, hogy gyárában összegyűltek a munkások s dolgozni kezdtek.

— Valami csak lesz, — mondta halkan vacsora után és cigarettára gyújtott.

A kandallón faggyúgyertya pislákol, a sötétség és a hideg észrevétlenül bebújt az ablakokon. Kondóiné gyorsan elbúcsúzott a fiától, mégegyszer megsimogatta a haját, aztán lefeküdt. Az apa meg a fia néhány percig együtt ültek a sötétben.

Még három hónapig élt otthon. Egy júliusi napon összecsomagolta néhány ruháját, ingét, harisnyáját és elment. Az asztalán zagyva levelet hagyott. Mikor a sarokról visszanezett, a ház s minden, amit ez jelenthetett számára, oly idegennek tűnt, mintha ma látta volna először. Amikor a margitszigeti pontonhídhöz ért, olyan megkönnyebbülés és öröm fogta el, amit még sohasem érzett. Mindez csak ahhoz a tanyai délelőthöz volt fogható. Vidáman fütyülve lépett a híd csötől nedves deszkáira.

Volt valamelyes pénze, abból élt. Mikor ez elfogyott, ismerősöktől kért kölcsön. Több helyen lakott, mindenütt csak napokig. Szenvedélyévé vált a lakás- és környezetváltoztatás. Naphosszat ténfergett az utcákon, az embereket nézegette s alig tudott magához térni az örömtől. Néhány ismerőseivel is találkozott. Valamennyien észrevették elhanyagoltságát, borostás állát; elhatározta, hogy szakállt növeszt. Kitért az érdeklődések elől. Mi köze hozzájuk? Egyetlenegyszer beszélgetett hosszabban egy régi bajtársával, bizonyos Gáborján nevezetűvel, aki épp kapóra jött neki, mert nem talált új lakást s a régit nagyon unta. Gáborján a Grassalkovich-utcában lakott egy szabónál al-, illetve ágybérletben. Kondóinak szobája volt a Lánchíd-utcában. A férfi gyorsan belement a cserébe.

Új környezete határozottan tetszett neki. Itt senki sem kérdezte, kicsoda, micsoda, honnan jött és merre megy. Összeismerkedett a nőkkel, akik a Thököly-út sarkán tanyáztak, együtt kocsmáztak velük, megszerette őket, de soha egyikkel sem ment el lefeküdni, pedig hívták s nem is került volna pénzébe. Önbizalma mnegnövekedett. Határozott volt, biztos, nyugodt.

MIÉRT BUKTATTÁL EL? — kérdezte Kondói. Térde, amelyet erősen megütött, még mindig sajgott. Szakadt nadrágját Klára időközben néhány öltéssel összevarrta. Már besötétedett. Az utcán alig néhány ember lézengett. A köd tejfehéren úszott a falraerősített lámpa körül, s mint fehér vatta burkolta be a lent lebegő embereket. Kondói hátamögött egy karosszék mélyére süppedve, lehúnyt szemmel hallgatott Grill. Az asszony feketét főzött egy üveglombikban. A spirtusz szaga szétáradt a szobában s befészkelte magát Kondói orrába. — Miért buktattál el tulajdonképpen?

Az asszony rövid ideig tétovázott.

— Egészen önkénytelenül. Az ember nem is hinné... — Hirtelen végigsimította homlokát. — Mostanában gyakran csinálok ilyen dolgokat. — Eszébe jutott a délelőtti papucshistória.

— Nem szeretem ezeket a tudatalatti hülyeségeket, — mondta nyersen a férfi. — Sokkal nagyobb baj is lehetett volna belőle. Ha gyakran fordul elő, eredj orvoshoz. Az isten se látott ilyent. Odasántikált egy székhez és leült. — Érted te ezt, Kornél?

Grill felkapta a fejét. Valami baj van az asszonnyal, ezt ő is tapasztalja. Igen, az ostrom óta, vagyis pontosabban... mióta ő hazajött... már ahogy fogadta, érezte, hogy itt baj van... és... olyan halkan beszélt, hogy alig lehetett érteni.

Klári közbevágott. Fejét hátraszegte és úgy sziszegett.

— Mit morogsz, nem tudsz rendesen beszélni? — Szép arca eltorzult, orra megnyúlt s — Kondói így látta — mintha megérintette volna alsó ajkát. A fiatal férfi már nem nevetett. — Ne veszekedjetelek miattam, az istenért.

Most már órák óta magyarázta Klárának, hogy tulajdonképpen mi történt. Az asszony eleinte hallgatott, aztán szenvedélyes kitörései voltak, majd újból figyelmes hallgatásba hullt vissza. Rövid nyugalom után ismét felcsattant.

— Otthagytad a vagyont, a kényelmet, a gyárat? Nem, ez érthetetlen — mondta. — Érthetetlen? Felháborító! Aljaság a szüleiddel szemben, akik felneveltek, tanítottak, gondoztak. — Klára képzeletében hirtelen felmerült Augusztá néni magas alakja, horgas orra, almaszín arca, amelyre sohasem kerülhetett púder, még kevésbé rúzs. Milyen régen nem látta. Vágyat érzett, hogy meglátogassa. Aztán újból a fiút kezdte szidni.

Kondói magyarázkodni próbált.

Elmondotta, hogy apjával nem fért össze, az öreg mindenáron azt akarta, hogy menjen vissza a gyárba (aztán mikor ő nem volt erre hajlandó, maga sietett beülni a vezéri székbe napokkal ezelőtt, legalább is így hallotta) pedig dolgozni igazán nem akart.

— És aztán? — az asszony erőszakosan toppantott. Kondói újabb érveket mondott. Anyja kisfiúnak tartotta, pedig ő megjárta a frontot. — Ez semmi. — Semmi? — Egy anyának joga van ehhez. — Kondói legyintett. Elég sokáig vitatkoztak. Akkor elővette legnagyobb érvét. — Eddig mellébeszéltem — mondta. — Hazudtál? — vágott rá az asszony. — Hazudtam — egyezett bele. És elmondta, hogy szabad akart lenni. Azért jött el. — Szabad? — No igen, szabad. — És az mit jelent? — Kondói megállt itt és apró szünetet tartott, mintegy lélekzetet vett, hogy aztán egyszusza elmondhassa, amit akar. — A szabadság annyi, hogy akkor jár haza az ember, amikor akar. A szabadság annyit jelent, hogy az ember két hétig nem vesz fel friss inget, ha így tetszik neki. (Klára a tisztátalanságnak említésére is megborzongott.) A szabadság továbbá annyit is jelent, hogy az ember oda megy, azzal és úgy, ahogy akar. A szabadság annyit jelent, hogy az ember nyáron is ihat jeges vizet, még akkor is, ha melege van. A szabadság annyit jelent, hogy az embernek nem kell még egyszer venni a libasültből és a káposztából, ha már nem éhes. A szabadság annyit jelent, hogy az ember éjszaka hazajöhet anélkül, hogy másnap reggel a házmester számot adjon apának, hogy mikor érkezett. És szabadság az is, hogy pénzt szerezhethet az ember munka nélkül. Hogy vén trotykos bácsikat el lehet buktatni az utcán, kiskgyerekeknek meglehessen cibálni a haját, amikor az anyjuk nem néz oda, hogy a moziban előadás végén a tolongásban oda lehessen nyomakodni egy csinos nő hátához és megsimogatnia farát és mikor hátranéz, a szemébe nevetni.

— És?

— Nincs tovább — mondta csillogó szemmel Kondói. — C'est tout. Ez minden. — Szétcsapta karját, mint a bűvész a mutatvány után, Klára szinte azt várta, hogy szájából kártyalapokat húz elő. És még hozzátette. — Te hülye. — De erre a szóáradatra már nevetnie kellett. Még nem mutatta, magában azonban már megbocsájtott Kondóinak. Elhatározta, hogy odaköltözteti a fiút. Arra gondolt, hogy milyen érveket fog használni, ha Grill ellenkezik. Egyszerűen leinti? Durván és nyersen? Vagy igyekszik megmagyarázni? Hanem erre nem is került sor. Grill szótlanul tudomásulvette a tényt. Csak akkor nyikkant meg, amikor Klára anyját kiköltöztette a cselédszobába. De az asszony nem figyelt rá. A békeesség kedvéért hallgatott. — Nem baj, anya — súgta oda a magával tehetetlen öregasszonynak. A millió ránc mintha mosolyra rándult volna. Grill ekkor rettenetesen gyűlölni kezdte Kondóit.

Klára két csészébe töltött. Most már a spíritusz émelyítő szaga helyén a kávé kellemes arómája kavargott. Kondói élvezettel szagolgatta a mokaécsészét. — Már nem is haragszom, hogy elbuktattál — mondta hirtelen és mosolygott. — A véletlen néha az ember kezére játszik. Kész szerencse, hogy loptam és kergettek. Klára kezében meglötytyent a fekete.

— Loptál? ...

Kondói nevetett. Kimelegedett és letette kabátját. Inge ujja végig volt hasadva.

— No igen, most már megmondhatom. Loptam. Mi van abban? — Grillre pillantott, óvatosan, leste a hatást. Az ember még kisebbre gömbölyödött össze a karosszékben. A feszült csend villamos szikrákat árasztott. Kondói magában kuncogott.

Klára idegesen lökte odébb a kanalat.

— Dehát miért? Szükséged volt arra a cipőzsinórra? Nem volt pénzed? Miért? — Viszketés futott végig a bőrén.

— Szó sincs róla — felelte a fiatalember. — Teljesen ép a pertlim. — Felemelte cipőjét és megmutatta.

— Akkor? ...

— A lopásért — mondta nagyon lassan a férfi — magáért a lopásért.

Grill egész testében remegett. Klára, aki eddig ingerülten hallgatta a fiatalember fecsegését, felpillantott. Kondói arca kipirult s miközben hevesen hadonászott, szakadt inge lobogott, a fiú most határozottan kedves volt. Klára nem tudott elfojtani egy mindjobban felfelé törő érzést: tetszik neki az,

amit Kondói mond. A fiatalember hirtelen egyenesen feléje fordult.

— Az ember odamegy a bódéhoz, körülnéz, úgy tesz, mintha venni akarna valamit, próbálgatja, ízlelgeti a dolgokat, alkuszik, fintorog, nem tetszik ez vagy az, inkább abból kérek, mondja fölényesen s közben egész teste egyetlen gyors mozdulatra van beállítva, egyetlen rezzenésre, minden idegszálával, felfokozott érdeklődésével arra a pillanatra les, amikor a kiszemelt holmit zsebredughatja. És éppen ezért tökéletesen mindegy, hogy mit lop, selyemkendőt vagy cipőzsinórt...

— Közöséges kleptomániás vagy, ez undorító...

— Szó sincs róla — csattant fel a fiatalember és nagyobb nyomaték kedvéért az asztalra ütött. A csészek, kanalak megcsörrentek. Egy csöpp kávé kilötyt az asztalra. Grill óvatosan, gondos mozdulattal letörölte a fehér terítőt. — Szó sincs róla, dehogy vagyok én kleptomániás. Egyszerűen élni akarok. Élni, de nem korlátok közt, nem unalmasan, beskatulyázva, mindig ugyanazt a verkit forgatva, hohó! — nagyot füttyentett, mint aki észrevesz valamit s izgatottan hadarta: — Persze, erről van szó, akár értitek, akár nem, erről van szó, erről a pillanatról, a veszélyről, igen, igen a veszélyről, amely nélkül nem érdemes élni, de mit tudhattok ti erről.

S egy furcsa fintorral a száján, legyintett. Kicsit később még hozzátette: — Hát ezért jöttem én el hazulról.

Ekkor csengettek. Grill nyitott ajtót. Sovány, rongyoskabátú kisfiú állt előtte és szó nélkül egy apró névjegyborítékot adott át. Kornél egy darabig idegenül forgatta a levelet. Aztán becsukta az ajtót. A kisfiú még egy darabig várakozott.

Klára hangosan olvasta a levelet. — *Gyertek át ma este hozzám. Kis társaság lesz. Okvetlen. Üdvözl benneteket: Tarjánossy Judit.*

Felnézett és hozzátette: — Ez igazán kedves. — Mosolygott örömeiben s nem is csodálkozott a meghíváson.

Kornél visszatelepedett a helyére és összehúzta magát. Kint fújt a szél, esett az eső. Se teste, se lelke nem kívánta a sétát. Különben sem szerette Tarjánossy Juditot. Az asszonyt nem sokkal az ostrom után ismerték meg a Rózsadombon, Augusztá néninél. Ez a mélyhangú, keskenyszemű, fekete-kontyú asszony nagyszerűen értett ahhoz, hogyan csavarja a barátait az ujja köré s kényszerítse őket olyan dolgokra, amelyek csak neki használhattak és ez felháborította Grillt. Fölényes könnyedsége, kapcsolatai, társadalmi jártassága

azonban elszédítette Klárát, aki a férje mozdulatából azt vette észre, hogy nem akar menni.

— Jössz?

Grill kinyújtotta lábát, nem felelt.

— Akkor megyek nélküled. Elviszem Pistát.

— Bocsáss meg. Nekem dolgom van. — A fiú sajnálkozott.

— Kérlek, tudod, hogy idegessé tesz ez az asszony — morogta Grill. — Minek kényszerítesz?

— Nem erőszak a disznótor, öregem. Ha akarsz jössz, ha nem — maradsz. Különben teljesen érthetetlen, hogy miért nem szereted Juditot. Ügylátszik végkép megörjített téged a háború. Azelőtt még csak hajlandó voltál valahova elmenni, mostanában már legszívesebben begubóznál, mint valami se-lyemhernyó. Sajnálak, de nem tehetek semmit az érdekedben.

Grill határozatlanul járkált a szobában. Klára kiment a fürdőszobába öltözni.

— Nem értem ezt az asszonyt, — mondta félig magának — egészen érthetetlen. Azelőtt...

— Nem te változtál meg, Kornél? — kérdezte Kondói és elébe állt. Farkasszemet néztek. — Nekem az a sanda gyanum, hogy te változtál meg, nem Klára. Én ismerem a feleségedet. Nagyszerű asszony. De veled valami baj van, apám...

— Miért változtam vona meg? — Grill hangja felcsattant s teste kiegyenesedett. Egy pillanat múlva azonban visszahullt. — Félek, édes öregem, én félek, érted, ej, dehogy érted, én sem értem. Éjjel-nappal azt érzem, hogy a kés a torkomon van.

— Orvoshoz kellene...

— Az orvos nem segíthet rajtam, én nem magamtól félek. Az emberektől. Attól, hogy leszúrnak, vagy attól, hogy kirabolnak, vagy... Nem is ettől. Tulajdonképpen nem a haláltól félek. A szenvedéstől félek. Az éhezéstől. Éhezteél te már valaha? Ugye nem? Nahát én éheztem. És én soha többet nem akarok éhezni. — Felemelte fejét s most a ráhulló lámpafényben Kondói látta, hogy szemei alatt mély árkok húzódnak.

— Nyugodj meg, komám, — mondta részvétlenül, mert közben rájött, hogy teljesen hidegen hagyja ennek az idegen embernek vergődése. — Majd elmúlik, — tette hozzá szóra-kozottan és cigarettára gyújtott. Kis csend lett.

— Gondolod? — kérdezte később Grill. — Menjek el én is? — Féltette egyedül engedni az asszonyt, de rettegett,

hogy este a sötétben bizonytalanul imbolygó utcákon kell hazajönniök.

— Eredj vele, öregem, sose hagyd a nőt egyedül.

— Lehet, — motyogta Grill — de mégis, ha...

Klára bejött.

— Még mindig vitáztok?

Egyik sem felelt. Klára meggyújtotta a csillárt. Grill kissé hunyorgott az erős fényben. Kondói mulatott ezen. Megvetette a gyáva és tehetetlen férfiakat, ilyenkor mindig a maga határozott biztonságára gondolt.

— Azt hiszem, jövők én is, — mondta nagyon halkán Grill.

— Akkor öltözz, — vetette oda az asszony. — Azt hiszed, órákat fogok rád várni?

Nem sokkal hét óra után érkeztek Tarjánossyékhoz. Az asszony nem lakott messze tőlük, a Benczur-utca és az Aréna-út sarkán.

Maga nyitott ajtót.

— Jaj, de örülök nektek — mondta és magához ölelte Klárát. Grill zavarodottan kezecskéskolt. Kékes, halvány fénybe léptek. Kellemes meleg áradt feléjük a szoba tulsó végén álló kandallóból. Judit hófehér, földigérő pongyolája élesen kiemelkedett a homályból, amely puha árnyakkal vont be a tárgyakat. Grill nem először volt itt s mindannyiszor ha belépett, valamilyen kellemetlen, ingerült szorongás fogta el. A levegőben megfoghatatlanul ott úszott Judit különlegesen finom, rendkívül érzéki illata, amely elvegyült a kandalló parázsának szagával, a frissen festett lakás tiszta, hideg illatával s mindazzal, ami magát Tarjánossy Juditot jelképezte Grill számára. A zajtalan szőnyegek, süppedő heverők, s a falakon vibráló, elernyőzött fény, puhán és homályosan keretezték be az asszonyt, akit Grill el sem tudott képzelni másfajta környezetben. Utcán még sohasem találkoztak. Grill egyszer szerette volna látni Judit arcát. természetes világításban, amely kiemeli a puha vonásokat, határozottan aláhúzza a ráncokat, megkeményíti a lány redőket, helyes képét adja annak, akit eddig csak mint valamilyen elmosódott fényképet figyelhetett meg a villanyfény, kandallóparázs síkos, ellenőrizhetetlen ködében.

— Gyertek közelebb — mondta nagyon kedvesen Judit. — Itt jó meleg van. — Borzongva összehúzta hermelinnel szegélyezett pongyoláját. Grill most vette észre, hogy a kandalló melletti hatalmas fotelben valaki ül. A férfi felállt. Han-

gosan, tisztán érthetően mutatkozott be. — Turatti — mondta és keztenyújtott.

— Az valamilyen olasz név? — kérdezte Grill hirtelen felvillanó érdeklődéssel. — Ügye?

A férfi mosolygott. Jól ismerte ezt a kérdést.

— Olasz. De én már itt születtem. A nagyapám még Velencében élt.

Judit konyakot kínált.

— Jön még valaki? — érdeklődött Klára. Szívesen jött Judithhoz, mert sejtette, hogy kellemes meglepetések várnak rá. Új és új emberek, furcsa, ismeretlen emberek. Klára meglepetéseket, izgalmat várt.

— Oh, hogyne, — mosolygott az asszony. Simán hátrafésült fekete haját hátul kontyba csavarta. Vékony szemöldökei, keskeny orra, finom bőre, szabályos szája érthetetlen módon ingerelte Grillt. De ha az asszony nyúlánk testére, keskeny csípőjére, hosszú combjára nézett, hirtelen felizzó vágyat érzett, olyant, amelyre felesége már régen nem ingerelte. — Igyál Klárikám.

— Nincs itt túl meleg? — kérdezte Judit felé fordulva Turatti. — Maga mindig úgy befűttet, mintha leginkább a pokolban szeretne élni. — Grill most nézte meg közelebbről az alacsony, szemüveges, sápadtarcú férfit. — Tudja ön, milyen meleg van a hetedik bugyorban? — fordult feléje Turatti. — Hol kérem? — hökkent meg Grill.

Turatti felhajtotta a konyakot. — A hetedik bugyorban — mondta mosolyogva. — Ahol Draginazzo Farfarello és Rubicante nyomkodják az embereket a szurok alá. Ön nyilván jól ismeri Dantet.

— Az valami hosszú verset írt a pokolról? — Grill szégyenkezve emlékezett vissza iskolai tanulmányaira.

— Meg a purgatóriumról, meg a paradicsomról. Hosszút és nagyon érdekeset. — Turatti előrehajolt. — Tudja ön, hogy Dante alakja milyen fénnel világítja meg az olasz XIII. századot? — Levette szemüvegét, hogy megtörölgesse. Arca hirtelen, a szemüveg nélkül, kifejezéstelenül üres lett. — A Divina Comédia az a mű, amelyet mindenhova magammal viszek. Az embernek vannak ilyen mániái. Körülbelül kívülről tudom az egészet.

Judit szagos füstfelhőt fujt Turatti felé.

— Paul, maga megint a Danteval jön. Hát nem tud megszokni erről?

— Judit, mondtam magának százszor, hogyha meghív,

akkor nézze el nekem a Dantet. Egyébként megígérem, hogy ma este nem olvasok fel még a Pokolból sem, egy sort sem, bár azt maga is szereti.

Nevettek.

Klára ezt mondta:

— Egyszer szeretném, ha felolvasna. De sajnós olaszul nem értek.

— Boldogan, — kiáltotta a férfi.

— Ennek megvan magyarul is — tette hozzá Judit. — Azt hiszik, olyan könnyen kimászhatnak ebből a bugyorból?

Csaknem két méter magas óriás állt az ajtóban. Mellette hasonlóan magas, karcsú, szőkehajú nő. Judit felugrott és hozzájuk sietett. A férfi fekete ruhában, fehér ingben, simárafésült fekete hajával, keskeny, szája felett szerényen meghúzódó bajuszával, szinte betöltötte az egész ajtónyílást. Turatti is felállt és az érkezők felé lépett.

— No mi az, megérkeztek?

A magas fekete férfi hirtelen elnevette magát. Fehér fogai kivillantak húsos ajkai mögül.

— Nem hittem, hogy itt lesz Paul! Hát maga nincs Párisban?

Turatti elhúzta a szájaszélét.

— Mit komédiázik, úgylátja. — Elfordította a fejét.

Ügylátszott, mintha megfélemedtek volna a többiekről. Judit ekkor észbekapott.

— Engedjék meg, — mondta.

Az újonnan érkezettek bemutatkoztak. A férfi hangosan, érthetően mondta a nevét, kezecskélt Klárának s az asszony borzongva érezte a kezén a férfi forró lehelletét.

A férfit Simon Mironescunak hívták, a nőt Lilly von Schulze-Stahlbergnek. Grill csodálkozva figyelte, hogy mindketten kifogástalanul beszélnek magyarul, Mironescu kiejtése hibátlan volt, a nő alig észrevehető németes lejtéssel beszélt. Grill idegesen ült vissza a karosszékekbe.

Mironescu nevetett. Nagyon szeretett nevetni. Sokan ismerték, rengeteg emberrel tárgyalt, beszélt, vitatkozott, de mindannyian azt vallották róla, hogy még sohasem látták rosszkedvűnek. Életeleme volt a nevetés, lubickolt benne, mint a kisgyerek a mosóteknőben. Fel-felvillantotta hibátlan fogsorát, elhúzta a száját, s a térdét verve nevetett. Egy alkalommal Berlinben, még a háború alatt, majdnem rosszul lett a nevetéstől. Igaz, akkor jókedvűk volt a németeknek is, ez a franciaországi előnyomulás idején volt, mikor meghallották,

hogy Pétain tábornok kapitulálni szándékozik. Az a vén marha — mondta von Schulze-Stahlberg, SS Obersturmbannführer, Lilly apja. — Micsoda vén marha. Hast du so etwas gehört? — Lilly feddön nézte apját, aki hatvannyolc éves korára is vidáman feszített az SS törzstiszti egyenruhában. — Miért van olyan jó kedved, azt hiszed, mindig így lesz? — Még sokkal inkább — mondta az öreg harsogva. Kinéztek az ablakon, lent az Unter den Linden a Hitlerjugend masírozott, sütött a koratavaszi nap, micsoda idők jártak! Von Schulze-Stahlberg is folyékonyan beszélt magyarul, valamikor az osztrák-magyar monarchiában szolgált, sokáig állomásozott Magyarországon, főként Budapestet szerette.

Lilly Pesten járt iskolába, anyja magyar nő volt, s egyik követségi fogadóesten — az öreg akkor a weimari német köztársaság követségének katonai attaséja volt — ismerkedett meg Simon Mironescuval. Van ennek már tizenkét éve. Simon akkor 24 éves fiatalember volt, tele tettvágygal, kalandkeresséssel, izgalommal. Ezen az estén rá se nézett Lillyre, aki fél-szeg, sovány kislány volt, hosszú, mélyen kivágott ezüstlamé estélyiruhájában, olyan, mint egy frissen hasított deszka. Csak sokkal később, már az Anschluss után találkoztak egyszer Bécsben, a Ringen, jó isten tudja, mi vezette oda Simont. Néhány nap múlva az Operába mentek, Lilly jól emlékezett rá, a Hoffmann meséit adták és Simon idegesen feszengett a széken, mert gyűlölte ezt az émelyítően édeskés zenét. Még aznap este, Strauss János szobra mellett, egy padon kifejtette, hogy ő lényegében csak a wagneri zenét és a nietschei filozófiát szereti, annak ellenére, hogy Nietzsche pesszimista volt, ő pedig, ha lehet úgy mondani, a világ legoptimistább embere. Másnap elhozta Zarathustrát Lillynek, aki soha egyetlen sort sem olvasott el a könyvből, viszont szerette Herczeg Ferencet és Csathó Kálmánt a magyarok közül. Egy-szer elolvasott egy verses könyvet, valami Erich Kästner írta, ilyesfajta: *Lirische Hausapotheke*. Ez tetszett neki, de akkor Simon megmagyarázta, hogy Kästner egy rothadt liberális demokrata. Másnap Hans Heinz Evers: *Alraune* című regényét hozta ajándékba, díszbörkötésben, vadonatúj, még felvágatlan példányt, a szerző dedikációjával. Egy csodálatos, szarvasagancsból készült, rendkívül finoman megmunkált papírvágókést is mellékelte hozzá, amellyel Lilly még este felvágta a könyvet, de az első oldalak s különösen az akasztás után hányingert kapott, éjjel nem tudott aludni s másnap kicsit élesen meg is mondta a véleményét Simonnak, aki nem

sértődött meg, ellenkezőleg hangosan nevetni kezdett, harsogva nevetni, hogy a Ringkaffee terraszáról odanéztek a napon sütkérezők. Most ismét nevetett, s Lillynek akaratlanul eszébe jutott az a délelőtt. Aznap volt először Simon lakásán. Magában elmosolyodott, micsoda ostoba, naív kis fruska voltam, dehát magamnak csináltam az egészet... Ma már halálosan megbánt mindent. Szabadulni mégsem tudott — vagy nem is akart — tőle. Mikor apja meghalt, lelkére kötötte, hogy Simonra úgy vigyázzon, mint a szeme fényére. Soha okosabb, nagyszerűbb, vakmerőbb embert. Olvasd el Dosztojevszkijt — az öreg üvegesedő szemei Lilly arcát keresték. — Az ember mindig úgy éljen, hogy a következő pillanatban meghalhat. Nézd meg Simont. Vakmerő... — Köhögési rohamot kapott, vizet kért, aztán csak szemével beszélt. Simon megígérte, hogy gondoskodni fog a lányáról. Nagyon szeretted, egyidőben feleségül akarta venni, de Lilly nem volt hajlandó. Simon talán akkor először és utoljára életében, egy félórát szomorú volt.

— Mi van magával, Paul? — kiáltotta Turattinak. — Itt van a Danté?

— Akarja, hogy felolvassak? — Turatti mosolygott, nem gondolta komolyan.

— Isten ments! Isten ments! — akkorákat nevetett, hogy szinte rengett bele a fal. — Hozzad már azt a konyakot Judit, mert száraz a szám.

Az asszony egy üveg VAT 69-et bontott fel. Simon Mironescu kezébe vette a palackot és nézegette. — Jó márka, hanem hallja, kellene hozni belőle egy vagonnal.

— Egy vagonnal? — Grill tágranyította a szemét. — Hol kapni ma egy vagon francia konyakot?

Mironescu szétnyitotta száját és kivillantotta hófehér fogait.

— Ön bizonyára elfelejtkezett arról, hogy háború volt, ugye?

— Sajnos, nem — morogta Grill.

— Nos, a németek, kérem, a németek voltak Franciaországban is, meg Romániában is. Franciaországban van konyak, kérem és a németek szerettek inni. Én is szeretek inni, különösen ezt a Vatot...

— Egy vagon...

Mironescu megint felharsant.

— Kedves Grill úr, annyira nem szeretek inni... nem... egy vagon konyak, Lilly, hát az igazán túlzás lenne, még Si-

mon Mironescunak is, bár bevallom, egyszer Bukarestben a Calea Victorián, még a háború alatt, valami hülye német őrnaggyal, a nevét elfelejtettem, hogy is hívták, egy hannoveri ipse volt, ha jól emlékszem, elektrotechnikus, száraz fiú volt, már így a modorát értem, egyébként inni jobban szeretett, mint maga Bacchus, azzal ittam hét napon át, képzeld, Judit, de lehet, hogy ezt már meséltem neked... vagy még nem?... és ő győzött, szégyen ide, szégyen oda, be kell vallanom, Hans, hogy hívhatnak egy németet, nem igaz?... Hans az asztal alá ivott.

Grill szédült. Megjegyezte, hogy ő nem nagyon bírja az italt. Turatti nagyobb nyomatékul kezébe nyomott egy kupicát. — Fogja, igyék. — Dantera, — tette hozzá Mironescu.

Grill izzadni kezdett. A szoba megtelt erős alkoholszaggal. Klári csillogó szemmel figyelt. Micsoda nagyszerű este! Simon Mironescu hatalmasan tornyosodó alakja ott ágált előtte. Elképzelte, ahogy hét napig iszik a német őrnaggyal.

— Kérem, — mondta Grill — magát nem bántották a németek?

Mironescu mulatott ezen a kérdésen. És elmesélte, hogy a németek csak azt bántották, aki ellenük volt. — Érti, Grill úr? Miért lettem volna én a németek ellen? Nem mondom, utálok őket. Határozottan utálok őket. De egyébként? Kijöttünk egymással, én vettem tőlük és eladtam nekik, ez volt minden, ami közöttünk történt, valakinek venni kell és valakinek eladni, no nem igaz?

Grill határozottan kényelmetlenül érezte magát. S még-hozzá ez az ember együtt dolgozott a németekkel is, ki tudja még mi mindent csinált! Ezzel a vagon konyakkal sem látott tisztábban, mi a fenének kell egy vagon konyak valakinek?

Judit szendvicset hozott. Lazac volt rajta és kaviár.

— Bocsásson meg, — mondta Grill — ha nem vagyok indiszkrét, honnan szerezte ezt a kaviárt? — Most már Lilly von Schulze-Stahlberg is nevetett; hangja olyan volt, mint valamilyen gyöngyöző ital.

— Van, — mondta kurtán Mironescu, de a szeme sarkában mosolygott.

— Honnan? — kérdezte Grill. — Honnan az istenért...?

Ittak.

— Kedves Grill úr, maga kereskedő? — Ezt Simon kérdezte.

— Igen. — mondta Grill helyett Klára — de micsoda kereskedő. Nem tud összehozni nekem egy ruhárávalót.

Mironescu olyan harsogva nevetett, hogy Turatti nem állta szó nélkül.

— Ízléstelen ember maga, román.

— Finom ember maga, olasz, — mondta harsogva a másik. — Mi nem tetszik magának, mondja? Talán az, hogy nem beszélünk a korai renaissance-ról. Vagy éppen Turnerről, az angol festészeti naturalizmusról. Mit szól hozzá, én láttam Turnert a Britishben. Crossing the Brook. Átkelés a patakon. Igazam van?

— Maga minden sületlenséget összehord és úgy ért a művészetekhez, mint a tyúk az ábécéhez. Gondolná csak meg, hogy mit mond, szégyenkezhetne, de jócskán.

Megint harsogó nevetés.

— Megfogadom magát, Paul, házitanítónak. Ízléses ember. Korai barokk hálóinget tervezhetne Lillynek. Ez a mostani rokokó már nagyon unalmas. Egyébként én szívesen tanulok magától. Elmondhatná, hogy mi a különbség Watteau és Munkácsy között, engem most különösen ez érdekel.

— Hülye.

— Köszönöm ezt a megtisztelő jelzöt. Fel is pofozhatnám érte, de jó szívem van. Ismerem a magukfajta entellektüeleket, mindig a magas régiókban járnak, de ha én nem teremtem meg maguknak a mindennapos kaviárt, akkor sírnak, hogy vége a világnak.

— Azért most már megmagyarázhatná, — mondta Turatti — mi köze a maga kaviárjainak és lazacainak meg pezsgőjének, meg francia konyakjának a barokk festészethez, Gobineauhoz, Watteauhoz vagy akárcsak Munkácsyhoz?

— Látja Paul, ezt utálok magukban, — tömött magába egy szendvicset Simon Mironescu — azt az utálatosan pocsek szenvedélyt, hogy mindenben az összefüggéseket keresik. Mi a fenének mindig kapcsolatokat keresni? Van és kész. Azt hiszi, anélkül nem létezik a világ? Egyszerűen itt a kaviár, itt a lazac. Hogy mi köze ennek Munkácsyhoz? Majd ha magát is egyszer halálraítélik, mint engem és agyon akarják durrantani, akkor megérti, hogy nem érdemes folyton az összefüggéseket keresni, mert élni azok nélkül is lehet.

— Csak azok nélkül. Maga szerint.

— Maga egy hájfejű entellektüel, oknyomozó szellem-történész. Azért ne higgye, hogy én olyan sötét briganti vagyok, mint amilyennek maga engem gondol.

— Még sötétebb.

— Hohó barátom! Maga abból él, amit én szedek össze magának, de én nem élek a maga pozitivista kotyvalékából, de nem ám.

— Nagyon szép. Igazán csodálatos. Tudja maga, mi az a pozitívizmus?

— Nem is Turatti Paultól fogom megtanulni. — Elfintorította az orrát és egészen kiegyenesedett. — Maga egy undorító könyvkukac.

Vidáman nevettek. Judit közbeszólt.

— Igazán abbagyhatnátok ezt a számárságot, ugye Lilly?

Most vették csak észre, hogy az asszony hátrament és végigdőlt a díványon.

— Iszonyatos migrénem van, — mondta bocsánatkérően.

Simon kabátja zsebéből egy fehér papírdarabkát vett elő. Odahajította az asszonynak.

— Nyeld le. — Rövid ideig hallgattak.

Közben Judit feketét töltött.

— Simon. Mikor indultok?

A férfi kérdően nézett Klárára.

— Beszélhetsz. A barátaim.

— Helyes. Holnapután délben. Így képzelem a dolgot. — Belső zsebéből hatalmas térképet húzott elő és kitergette az asztalra. A homályos szobában alig láthattak valamit. Judit felgyújtotta a villanyt.

Grill a szeméhez kapott. A hirtelen támadt világosság vakította. A szoba képe teljesen megváltozott. Ami eddig lágyan, szinte észrevétlenül simult bele a homályba, most egyszerre szögletesen éles lett, majdnem elviselhetetlen. Simon Mironescut is most nézhette meg először jobban. Eddig a homály elrejtette előle kékesszürke, kemény állát, feketén csillogó haját. Vastag, eres nyaka erőszakosan tartotta hatalmas fejét, amely mint valamilyen önálló testdarab ült a nyakon. Szemei mélyen, sötéten húzódtak meg a koponyacsontban s alattuk kemény fekete árkok barázdái gyűrűztek. Grill meghökkenve, félelemmel nézett rá. A férfi észrevette ezt s mintha hajszálnyit jobban kihúzta volna magát. Olyan benyomást keltett, mint az az ember, aki hozzá van szokva a parancsoláshoz és ahhoz, hogy feltétel nélkül engedelmeskednek neki. Grill azt különösen jól megfigyelte, hogy Judit milyen készségesen, gyorsan, Mironescu egyetlen szemvillanására felpattan, mintha lesné a férfi gondolatait. És Lilly is

félénken, óvatosan húzódik vissza, ha Mironescu beszél. Most mindhárman a térkép fölé hajoltak.

Turatti az ablakhoz lépett és kibámult. Keskeny vállalai előrebuktak, mintegy jelezni kívánta, hogy nem óhajt bekapcsolódni a most következő vitába. Levette szemüvegét, megtörölgette s kis ideig kezében tartotta. Két puha fotel között állt, oly tétován, oly határozatlanul, hogy Grill szinte megsajnálta. De nem ért rá ezzel foglalkozni. Pillantása Klárára esett, aki mohón, feltétlen odaadással hódolt be a bivalynyakú férfinak és ismeretlen, idegen társainak.

Grill izzadt tenyerével végigsimította homlokát. Csak félfüllel, nagyon messziről hallotta azt, amit a többiek beszélnek. E hirtelen világosságban egyszerre iszonyatosan ismerősnek tűnt fel neki Simon Mironescu. Esküdni mert volna arra, hogy valahol az életben már találkoztak. Agya görcsösen kutatta végig az utolsó öt évet, de nem talált semmit.

— Miskolcon éjszakázunk. — Simon beszélt. — Kedd hajnalban indulunk tovább. — Ujját végigvezette a térképen. Halkan, de rendkívül határozottan elmondta tervét. Sajószentpéteren át elérnek a felrobbantott Sajó-hídhöz. Van ott egy fából készült szükséghid. Az út itt kétfelé tér el. Egyik fut Kurittyán felé, ez valami régi bányásztelepülés, a másik Bánszállásnak. Ez is bányásztelep. Lényegtelen. Hajnalban senki nem jár az utakon. Bánszállás előtt néhány kilométernyire az út megközelíti a határt. — Simon ujjá egy pontra mutatott. — Ennél a kereszteződésnél várnak ránk.

Még sokáig beszélt, de Grill erre már nem tudott figyelni. Mikor abbahagyta, Klára felsóhajtott. — Nagyszerű. — Tetszik magának? — kérdezte Simon. — Klára teljesen elernyedett a vállalkozás izgalmának elképzelésében. Észrevétlenül, de óhatatlanul Simon Mironescu hatása alá került. A férfi azonnal észrevette a hatást. Hirtelen Grill felé fordult.

— No és magának, hogy tetszik a dolog, Grill úr?

Grill nem tudott válaszolni, homlokát törölgette.

— Maga, asszonyom nyilván átlátta a dolog fontosságát — intett most gyorsan Klára felé.

Klára kipirultan helyeselt.

— Jól látja. Nem mindennapi dolog. Magam elég gyakran veszek részt ilyen vállalkozásban, Turatti barátom igazolhatja. — A gúnyos hangra Turatti ideges vállrándítással felelt az ablak mellől. — Látom rosszkedve van, de nem baj. Nekem is elhiszi asszonyom, ugye?

Az asszony felé fordulva ecsetelte színes, bátor, biztos

szavakkal a kirándulás esélyeit és jövedelmét. Elemében volt. A tét végeredményben nem volt nagy, a játék — amelyet egyben egy hirtelen felvillant ötlettel most már az asszony megszerzéséért is folytatott, (Lilly és Judit féltékenyen összeharapott szájjal figyeltek s azonnal észrevették Simon mondatainak, modorának, fejtartásának gyors változását, amely számukra félreérthetetlenül jelezte, hogy újabb vetélytársuk született) — annyira igénybevette, hogy belemelegedett. Gyors egymásutánban felsorolta az átcsempészendő áruk közül azokat, amelyekről feltételezte, hogy a nőt érdeklik. Néhány kékróka vagy ezüstróka, selymek, a városban ezidőszerint nem kapható szövetek, különböző selyem alsóruhák.

Klára előtt valamilyen valószínűtlen vad gazdagság kavargott a férfi szavai nyomán.

Grill mindegyre Turattit nézte, aki cigarettáról cigaretára gyujtott s még mindig az ablaknál állt, bár a lebecsült redőny elzárta a kilátást. Turatti egyszerre megfordult.

— Simon! Abbahagyhatná már!

A férfi, akit ez a felcsattanó hang megzavart, ültében hátrafordult s Turattira nézett, aki remegő kézzel dobta el cigarettáját. A két nő ijedten követte Simon mozdulatait.

— Figyelmeztetem, Paul, — és hangjában Klára érthetetlenül, de jólesően érezte a haragot — hogy ne szóljon a dolgaimba, amíg szépen beszélek magával.

Turatti válla idegesen megrángott. Lilly odalépett hozzá és megsimogatta a fejét. — Ostoba vagy Paul — súgta neki, de ezt már Simon nem hallotta, mert belemerült az asszonnyal folytatott beszélgetésbe.

— Ostoba vagy, Paul, tudod, hogy ilyenkor nem tűr ellentmondást. Szerencséd, hogy nem vágott szájon. — A férfi izgatottan lekapta szemüvegét s a vaksi tekintet olyan bárgyú, olyan ijedt, olyan félénk arcot bukkantott hirtelen Lilly elé, hogy az szánalmas, sírástól remegő szájjal húzódott félre.

Kornél reszkető kézzel nyelt le félkortyot a méregerős italból. De ez is elég volt neki. Agyában iszonyatos sebességgel forogtak a gondolatok, a szoba, Turatti Paul csapott válla, Simon Mironescu bikanyaka. Szeme néhány másodpercig Lilly von Schulze-Stahlberg nyakára szegeződött, amelyen — milyen különös, ezt csak most vette észre! — hatalmas szemű, többszörösen átcsavart igazgyöngysor pihent. Megérhet vagy száz dollárt — villant át rajta. A szoba újból forogni kezdett.

A DUNA FELŐL hideg légtömegeket kergetett a szél. A néptelen, kihalt Váci-úton egyetlen lámpa sem égett. Néha-néha egy-egy mellékutcából sárga fénynyaláb hullt az eső-áztatta kövezetre, amely megcsillant s felmutatta síkos bőrét, mint a vedlő kígyó. Az égen a szakadozó felhők között kibukkant a hold, aztán szégyenlősen újra elbújt. A végtelenek tetsző utcán a botladozó homályban egyszerre egy férfi alakja tűnt fel. Még nem volt kilenc óra, de a járókelő úgy érezte, mintha éjjél után lenne már. Egy-egy keresztutcánál pillanatra megállt, nagyot szívott a láthatatlan folyam feléje áradó, páradús, nehéz levegőjéből. A férfi hajadonfőtt volt, vékony kabátkában, amit keresztüljárt a szél s átölelte testét, de ezzel nem törődött. Haja kuszáltan lobogott a hideg légáramlásban s homlokán fénylő izzadságcseppek gyöngyöztek. Néha elővigyázatlan sietségében beletoccsant egy pocsolýába. A hideg víz, belefrecscent a cipőjébe és megnedvesítette harisnyáját.

Képzelete egyszerre benépesítette az utcát. Micsoda tömeg járt itt, úristen, micsoda tömeg! A választások utáni pártnapra sokan jöttek el, alig értek el a teremben s negyedórával a kezdet után már kint szorongtak az utcán. Soha még ennyien nem voltak pártnapon. Cser beszélt. Amikor elkezdte, szokás szerint nyugodt volt, rendkívül megfontolt. A tömeg aránylag csendesesen hallgatott. Fojtott hallgatás volt ez, vihar előtti csend. A kerületi titkár magas, sovány alakja mind jobban, mind hegyesebben himbálódzott, lengett az ösz-szeszoruló emberek orra előtt. A terem megtelt füledt, meleg párával s a kintrekedtek követelésére ki kellett nyitni az ajtókat, ablakokat. Kellemes, hús koraőszi szél áradt be.

Egyszerre, mintha nem is egy ember kiáltott volna, kiáltás zengett végig a termen. — Tüntessünk! — A zúgás hirtelen megerősödött, felcsapódott. Áttörte a falakat, ablakokat s kiröppent az utcára. — Tüntessünk! Az utcán!

Nyugtalan, idegesen remegő sor indult a város felé. Már erősen sötétedett. Az eső negyedórával előbb elállt, a földön apró tócsák csillogtak. A menet élén valaki zászlót rántott elő s a vörös lobogó, mint valami vijjogó madár, lengett a menet felett. Azon vették észre magukat, hogy a környező mellék-utcából egyre többen, egyre sűrűbben csatlakoznak hozzájuk. A választási harc utolsó néhány napja olyan hevességgel folyt le s annyira hirtelen csapott vissza ez a nemvárt eredmény, (a Kisgazdapárt győzelme) — hogy szinte még mindig a motor leállítása után is hajtotta az energia a menetelőket.

Már a Körúton voltak; a levegő megtelt harci zajjal. Egyre többen csatlakoztak hozzájuk, a folyam egyre jobban dagadt, s mint vésztjósító áradat ömlött el az utcán. Teljesen besötétedett. A járókelők ijedten figyelték e hirtelen, szinte a semmiből, a békés utcára felcsapó áradatot, amely erejének biztos tudatával s elkeseredettségének, harcivágyának hatalmas súlyával, oly méltóságteljesen s mégis olyan elevenen lüktetett közöttük, hogy szinte gondolkodni sem tudtak. Egyesek csatlakoztak a menethez, de voltak olyanok is, akik fitymáló, rosszindulatú megjegyzéseket tettek. A tömegből itt is, ott is felröppent az internacionálé. A tömeg, amely idáig fegyelmezetten, saját erejének tudatában fékezte indulatait, tovább nem várt: felhevült lelkesedése, izgalma, dühével és elkeseredésével párosulva verekedésekben tört ki. Néhány helyen sértő megjegyzéseket hallottak. A vad áramlás ilyenkor kinyúlt, mintha százezer karja lenne, lerángatta a járda szélén állókat s alaposan elverte azokat, akik jogos dühét ki-gúnyolták.

Közben a Nemzeti Színházhoz értek, ahol a több oldalról érkező csoportok pillanatokra megtorlódtak. Senki nem tudta, merre tartanak, de a lendület, amelyet mindannyian egynek éreztek, szinte irányítás nélkül is egyirányba vitte őket. A fel-feltörő ének hangjai között valahonnan, senki sem tudta honnan, fáklyák gyulladtak ki, megvilágítva a fáradt, elkeseredett, izgalomtól fénylő arcokat. A fáklyák fekete füstöt s kevés fényt bocsátottak ki magukból, az embereket csak néha lehetett megismerni. Mint tömött fekete felhő, amely galambtojásnagyságú jeget rejt magában, úgy közeledett a tömeg a Rákóczi-úton és befordult a Tisza Kálmán-tér felé. A fáklyák magasba emelkedtek, a sokfelől hangzó kiáltás eggyéolvadt, s a szörnyű hang megrázta a papírból készült ablaktáblákat, nekiverődött a házak falainak és sokszorososan zengett vissza.

A Tisza Kálmán-téri pártház erkélyén is emberek szorongtak. A tömeg Rákosit követelte. Mikor megjelent az erkélyen, a külön-külön bugyborékoló hangok egybeolvadtak, egyszerre törtek fel; olyan volt, mintha valami irtózatós vulkáni kitörés remegtette volna meg a földet. Az emlékező férfit most is, majd öt héttel később, harag és határtalan szeretet járta át, ha erre a jelenetre gondolt. Régen vett részt a munkásmozgalomban, ismerte a börtönt, a csendőrnymozók vallatószobáit, nagyon jól tudta, hogy miért és kiért dolgozik, de ott, akkor este, abban a szinte egy emberré váló tömegben érezte meg először a nép, a közösség igazi meleg áramlását. Úgy érezte, mintha hosszú távollét után hazaérkezett volna azok közé, akiket szeret; mintha hosszú távollét után először pillantotta volna meg azokat, akik egyek vele hangban, mozdulatban, vágyakban, kívánságban, akaratban.

Megremegett, gyorsan átment a város felőli oldalra és befordult egyik mellékutcába. Nemsokára kivilágított üzlet-helyiséghez ért s belépett a csendes, néptelen előtérbe, amelyben egyetlen, halványsárgán pislákoló villanykörte égett. Jobbra egyik oldalajtó nyitva volt. Oda tartott. Szemközt, egy rozoga íróasztalnál magas, szőkebajuszú férfi ült és írt. A léptekre felkapta fejét és vörös, homálytól kimerült szemét a belépőre emelte. A kerületi pártszervezet titkára ólmos, mély fáradtságot érzett s egyre inkább kellett küzdenie a mindjobban előrenyomakodó álmosággal. Néha-néha feje lecsuklott az asztalra és egy félpillanatra elaludt. Szinte örült az érkezőnek, legalább elúzi mindjobban ránehezedő álmát. Még egy jelentést kellett adnia, a választások utáni helyzetről. De a szavak sehogyan sem akartak mondatokká összeállni, önálló életet éltek és Cser homlokán, kezefején, orra alatt, vékony, szőke bajuszán izzadságcseppek jelezték kimerültségét.

— Te vagy az, Holder elvtárs? — viszonzta a másik köszöntését. — No, mi újság? — Kezével fáradt mozdulatot tett egy szék felé. A belépő leült, de nem szólt egy szót sem. Pillanatra ő is lehúnyta szemét és nagyot fűjt. A kerületi titkár várt, míg a másik kilihegi magát. Aztán újra érdeklődött.

Néhány pillanatig csöndben nézték egymást. Akkor Holder nevetni kezdett. Cser megnyugodva, megkönnyebbülten sóhajtott fel. Holder nem vesztette el kedvét és ez a legfontosabb.

— Hát... — mondta aztán Holder kissé tétovázva, de megfontoltan — lehetne jobb is. A mi kommunistáink egy

kicsit elvesztették a talajt a lábuk alól. Sokkal jobb eredményre számítottak — elnyújtotta a szavakat és letöredezett körmével az asztal szélén kiálló fadarabkát kezdte piszkálni — s megvallom, kicsit váratlan ez az eredmény. Először októberben, aztán most... Legalább közös listán lettünk volna a szocdemekkel... — megint sóhajtott és legyintett, lemondóan.

Cser figyelmeztetően emelte fel kezében a tollat. Félszemét behúnyta és megcélozta a szembenülőt.

— Egyáltalán nincs így, Holder elvtárs, egyáltalán. — Kiegyenesedett és megkereste a szék közepét. — Nagyon szépen végeztünk, ezt meg kell magyaráznod az embereknek. Mit vártak? Mi kommunisták huszonöt évig bujkáltunk, szidtak minket, feketítettek, az embereinket hazaárulóknak bélyegezték. Még csak most léptünk ki a fényre. Azt hitted, hogy mindenki egyszerre a karunkba dől?

— Szó sincs róla — mondta türelmetlenül Holder. Néha idegesítette a titkár kicsit kimért, hűvösnek tetsző modora, amellyel mindig fölébe tudott kerülni. De jól ismerte a férfit s ezért nem adott helyt magában a néha felülkerekedni vágyó idegességnek.

— Hetven képviselőnk van Holder elvtárs — a titkár nagyon hangosan, s végtelenül kiegyensúlyozottan mondta ezt, ma már istentudja hányadszor, amikor a nyugtalankodó kommunistákat akarta megnyugtatni. — Hetven kommunista képviselő a magyar parlamentben! — Felkelt, odalépett a férfihez, megrázta a vállánál. — Öregem, tudod, mit jelent ez? — Hirtelen elcsuklott a hangja az örömtől.

Még ma, csaknem egy év után sem tudta magát beleélni abba, hogy nyíltan vallhatta nézeteit. Ha az internacionálét énekelték, könny gyűlt a szemébe s csak a legnagyobb nehézséggel tudta nyugalmit megőrizni. Ha vörös zászlót látott, elszorult a szíve és azokra gondolt, akik nem érhatték meg ezeket a napokat. Éjjel-nappal a pártban dolgozott, vaskegyenséggel irányította a rendkívül nehéz kerületi munkát, amely bár az Angyalföld proletárai — szíve és vére — között folyt, mégis soha nem képzelt nehézségekbe, ellenállásba ütközött. Egy pillanatra sem adta fel a harcot. Keménysége, amely a földalatti életben vaspáncélt húzott a szíve fölé, még jobban megerősödött s csak néha lágyította meg az öröm, olyankor, ha azokra az emberekre gondolt, akikért harcolt régen és harcolnia kell most. Képzeletében ilyenkor mindig megjelent egy öregasszony, egy maszatos kisgyerek, egy mo-

sónő, vagy egy vasesztergályos, mindegyik névvel, életkorral, körülményekkel, s mindazzal, ami az embert jelentette számára. A választási harc nehéz heteiben is szorosan ült a nyeregben, maga agitált, maga irányította a plakátragasztást, maga tartotta kezében a kerület összes ügyes-bajos dolgát, hiszen nem sok emberre számíthatott.

— Hetven képviselő, öregem, hetven elvtárs! — s visszament íróasztalához, mert nagyon fáradtnak érezte magát.

Holder nem válaszolt. Hiszen ezt ő is tudja, de azért odalent az üzemben kicsit másként festenek a dolgok. Éppen ma mondták neki, saját elvtársai, hogy hát most mi lesz? S a fene egye meg azt a rohadt Kondóit, éppen most kellett neki visszajönnie! Még várhatott volna, amíg a felizzott hangulat kicsit visszahúzódik. Mindenki bizonytalankodott, óvatosan várt.

— Figyelj ide, — mondta váratlanul Cser — össze kell fogni a szocdemekkel, érted? Nekem ne rázd a fejedet, hallod-e. A munkásegység nem olcsó jelszó, hanem a gyakorlatban megvalósítandó, odalent... Odalent az üzemben. Tessék a szociáldemokratákkal közösen fellépni. Tessék közös üzemi gyűléseket rendezni. Közös pártnapot. Elmúltak azok az idők, amikor...

— Azt hiszed, olyan könnyű? — kérdezte nagyon halalkan Holder.

— Kell! — mondta a titkár s ez az egy csattanó szó, mint az ostor suhintott. — No most eredj szépen haza, fekdüdj le, aztán holnap láss munkához. Legjobb lesz, ha megbeszélést hívsz össze a szocdem titkárral. Van valami segítséged?

Holder felállt.

— Akad — mondta lassan. S kifelé indult.

Szakadt az eső. Holder összerántotta magán a kabátot, gallérját felgyűrte. Igyekezett hazafelé, mert nem volt tanácsos ilyentájan járni az elhagyott sötét utcákon. A Jász-utcában lakott, nem messze a Róbert Károly-úttól. Éhes volt, de nem volt mit ennie, így hát megivott egy pohár vizet és lefeküdt. Fáradtan nyúlt el az ágyon s pillanatok alatt mély álomba merült.

Reggel az üzemi bizottság ülésén az öreg Krancz kellemtelen hírt hozott. Holder felszisszent, mintha kígyó csípte volna meg. A hideg szobában hatan ültek, szorosan kabátkájukba burkolózva s leheletük párája dúsan gomolygott a fűtetlen helyiségben. Holder egy pillantást vetett az álmosan

összehúzódo üzemi bizottsági tagok felé. Valamennyien kial-
vatlanoknak látszottak s oly fáradtaknak, mintha nem is reg-
gel hét, hanem délután öt óra lenne. A férfiak arca borostás
volt, szemük néha le-lecsukódott az álmoságtól. Szótlanul
várták, amíg Holder végigolvassa a sürgönyt, amit az öreg,
őszbajuszú esztergályos eléje tett. A sürgöny kora reggel
érkezett Nyírbátorból. Ez volt benne:

Burgonyát közellátás lefoglalta kérek szállítási engedélyt.
Varga.

Holder rövid ideig tűnődött, aztán felolvasta a sürgönyt.
A csendes szobában izgatott mozgolódás kezdődött.

— Disznóság, — morogta valaki — a krumpli a miénk...

— Megvettük — mondta egy alacsony szemüveges férfi,
aki a kályha mellé húzódott, mintha azt hinné, hogy ott me-
legebb van.

Holder még mindig hallgatott. Nyolc nappal ezelőtt küld-
ték le nagynehezen rendbehozott teherautójukat a Nyírségbe,
hogy télire burgonyát vásároljon, hiszen jóformán kilátástal-
an volt, hogy a közellátástól valamit is kapjanak. Az eddig
érkezett levelek megnyugtatták őket. A Nyírség homokos
talaja elegendő krumplit adott még e rossz termésű évben is;
mindenki megkaphatta volna a kért mennyiséget.

— Mi van a szállítási engedéllyel, Krancz elvtárs? —
kérdezte Holder félig felemelkedve a székről. — Ügy beszél-
tük meg, hogy maga kihozza...

— Kihozom... kihozom... — morgott az öreg és a ba-
jusza alatt fújt. — Azt hiszed olyan egyszerű kihozni egy en-
gedélyt a közellátásból...?

— Utána kell járni...

— Jól adod! — Hirtelen felállt és a papírral beragasztott
ablakhoz lépett. A homályos zsírpapír átengedte a fényt, de a
hideget sem tartotta távol. Krancz az esőcseppeket figyelte,
amelyek tompán dobolva csorogtak végig a papiroson. — Teg-
nap is voltam bent, tegnapelőtt is...

A kályha mellett ülő férfi, bizonyos Joó Károly, aki vala-
mikor az esztergaműhely egyik bizalmija volt, megrántotta
a széket és közelebb ült az asztalhoz. Valamennyien egyszerre
kezdték mozogni, mintha a székekbe elektromos áramot ve-
zettek volna be. Vékony zúgás támadt, amelyből Holder jó
füle kihallotta a készülődő veszekedést. Meg akarta előzni a
vitát.

— Kár a sok szóért, elvtársak! Ma újra be kell menni!
— Ceruzájával csendet kopogott az asztal lapján, de hiába.

Mindenkiből egyszerre tört ki a türelmetlenség. Ha sokáig tart ez a huzavona, nem lesz krumpli a télen. Pedig mindannyian arra számítottak, hogy legalább abból lesz elegendő. Meg aztán mit fognak mondani a többieknek, ha kérdezik...? Azok majd azt felelik rá, igen, csak ültök abban a szobában, pofáztok, míg mi dolgozunk helyettetek is és nincs semmi. Holder ugyanerre gondolt. Szeme előtt, szinte tapintható közelségben megjelent Nagyné arca. Ez az asszony egyik legnagyobb demagóg volt az üzemben. Férje eltűnt, valahová nyugatra ment — nem lehetett tudni önként-e vagy csapatával — s az asszony azóta valamilyen férfi nélküli türelmetlenségben élt. Örökösen áskálódott társai ellen, hol az egyik, hol a másik nem tetszett neki, vagy a prése romlott el s kevesebbet tudott dolgozni, szidta a beállítót, az asszonyokat, a gyárat, a világot... Holder tudta, ő lesz az első, aki lármázni fog, de a többiek sem maradnak majd el mögötte... Legtöbbjüknek kisgyerek sírt a szobájában s férjével együtt sem tudtak eleget keresni ahhoz, hogy elláthassák magukat... még ennivalóval sem... ruhára már nem is gondoltak, bár valamennyien szinte rongyokban jártak...

Az összevissza sistergő hangok között azonban rendet kellett teremtenie.

— Elvtársak! — Holder erős, figyelmeztető hangjára egyszerre csend lett. — Elvtársak, ha egymást szidjuk, sohasem lesz semmi elintézve. Beszéljük meg a dolgot. Meg kell az engedélyt szerezni.

— Mondj valami újabbat — mondta Joó, harciasan. Vékony orrán, dús fekete szemöldökén izzadságcseppek csorogtak.

Holder feléje fordult.

— Látom, meleged van — mondta kedvesen s erre a nem várt hangra a többiek is nevetni kezdtek. — Legalább ennyi hasznod van a dologból, nem fázol.

A férfi morgott, de kicsit megengesztelődve.

— Ezzel még nincs krumpli...

— Majd lesz, — mondta kissé bizonytalanul Krancz — majd lesz, csak utána kell járni...

Rövid vita után megbízták Holdert, menjen és intézze el a dolgot a minisztériumban. Holder tudta, ha azt akarja, hogy minden rendben legyen, saját magának kell utána járnia. Krancz nagyon jóra való, megbízható, tisztességes ember, de öreg és kissé puha. Már napok óta szinte óránként a szállítási engedély után érdeklődött. Az öreg csak vállát vonogatta,

morgott valamit a bajusza alá és Holdernek rossz sejtélméi voltak. Most meg itt van tessék...

Tíz óra tájban felkerekedett, bement a minisztériumba. Nem szívesen járt hivatalokba, pedig az utóbbi hónapok alatt igazán hozzászokhatott már. Ide is úgy jött, mintha az Otiba ment volna fogat huzatni. Már a kapualjban megütötte a falakból áradó kellemetlen hideg s nagyon idegenszerű merevség. Legszívesebben másnak adta át az elintézni való ügyeket, ő maga, ha csak tehetne, távolmaradt a várostól, s különösképpen a minisztériumtól.

Tétován, fázósan állt meg a lépcsők előtt. Krancz felírta neki, hogy kit keressen, de Holder oly idegennek érezte magát ebben a hatalmas épületben, hogy szinte szólni sem tudott. Végre egy portásforma ember megkérdezte tőle, hogy kit keres. A portás hosszú, nyugodt tekintettel mérte végig, mint akinek egyáltalán nem sietős. Holder úgy állt előtte, mint egy vidéki kislány, aki most jött először Pestre. A portás, akinek régi gyakorlata és szimata volt az ilyesfajta dolgokban, azonnal észrevette a tétovázást s harsány hangon kijelentette, hogy fogadás csak tizenkettőtől kettőig van, addig tessék a kapun kívül várni.

Ez a hang azonban egy pillanat alatt magához térítette Holdert. Bizonytalansága, tétovázása egy csapásra eltűnt s helyén dühös harag villant fel. Félretolta a hebegő és méltatlankodó embert és kettőt ugorva, felszaladt az emeletre. Az első ember útbaigazította.

Az előadót nem találta szobájában, utánament s egy nagy, táncteremnek is beillő helyiségben csípte el, amint az asztalon ült s egy városibundás, simáborotvált arcú, hegyesorrú, petyhüdtszájú férfivel beszélgetett. Ezek észre sem vették, hogy valaki belépett, halkan nevettek valamin s az idősebbnek látszó férfi kedélyesen átkarolta a fiatalat. Holder hangosan köszönt, mindketten visszafordultak. Arcukon még ott feszengett a mosoly, de e pillanatban mindkettőjük tekintete oly üvegesen merevvé és hivatalossá vált, hogy Holdernek szinte nevetnie kellett.

— Mi tetszik? — kérdezte kis szünet után a városibundás.

Holder megmondta, hogy Hepper előadó urat keresi.

— Milyen ügyben? — kérdezte a fiatalabb, alacsony, hosszúkarú férfi. Holder jól sejtette, ő az, akit keres.

— Ön az?

A fiatalember arca kellemetlenül megrándult. Ő kérde-

zett s nem őt kérdezték. Szenvtelenül, lassan leszállt az íróasztalról.

— Nem mondták magának, hogy most nincs fogadási idő? Tizenkettőtől kettőig, akkor tessék...

Holder két lépést jött előre. Nem akart veszekedni, de dühe a torkában bujkált. Nagyon csendesesen beszélt.

— Kérem nekem sürgős elintéznivalóm van. Messziről jöttem. Nincs időm az önök szabályaihoz alkalmazkodni. Nagyon kérem, intézzük el a dolgot. Nem tart öt percig.

A városibundás előrehajolt székében. Haja, mint valamilyen kakastaréj, előrehullt s ceruzáját figyelmeztetően felemelte.

— Meg kell mondanom önnek, hogy az a hely, ahol ön most tartózkodik, minisztérium s ha még nem tudná... ebben a minisztériumban, amit tudvalevőleg közellátásügyi minisztériumnak hívnak, bizonyos rend uralkodik... Ön nyilván tudja mi a rend, hiszen gyárban dolgozik. — Holder észrevehetően megrezdült és a városibundás jó szeme észrevette a férfi szemrebbenését. Felállt és úgy folytatta.

— Van bizonyos, egyfajta, úgynevezett officiális rend, amelyet önök még nem ismernek. Nem baj, meg fogják ismerni. Azt hiszik, mert most önök is — kereste a szavakat, de aztán meggondolta magát — szóval ezt a rendet meg kell tanulnunk mindannyiunknak, ha békés társadalomban akarunk élni egymás mellett. Békés társadalomban s nem harcban. Önnek is nyilván az a véleménye, hogy a harcokból — mindenféle harcból — elég volt már. Itt az ideje, hogy nemcsak a nemzetek között, hanem a társadalomban is véget vessünk a harcoknak. — Különösen aláhúzta ezt a szót s Holder jól tudta, mire céloz. Szólni akart, de a másik leintette. Holder meglepetten vette észre, hogy ez a városibundás magas, bajuszos ember milyen furcsa, határozott fölényben van vele szemben. Egyszerre megértette, miért van ez. A minisztérium ennek a férfinak a vára, otthona. Biztonságban érzi magát falai között.

A férfi időközben az ablakhoz ment.

— Ön nyilván látja azt a romot — és kimutatott az ablakon. Holder nem válaszolt. — Nos, azt a romot el kell takarítani. Azt hiszi azonban, hogy ennek a romnak eltakarításához csupán fizikai erő kifejtés szükséges? — Nyugodtan, rendkívül tagoltan beszélt, mintha süketnémához szólt volna. — Téved uram, ha azt hiszi. Sok minden egyéb kell hozzá — félmosollyal Hepper felé fordult — engedje meg, hogy ne

részletezzem ezt, mindenekelőtt azonban idő kell hozzá, idő, ezt méltóztassék elméjébe vésni, igen. Idő nélkül, vagyis ami egyet jelent, meggondolás nélkül, tehát gondolat, jól tessék megjegyezni, gondolat nélkül nem lehet még ezt a romot sem eltakarítani, kedvesem.

Eljött az ablaktól és visszaült a székbe.

— Neked pedig azt ajánlom, — folytatta ugyanolyan oktató és édeskés hangon fordulva Hepper felé — menjetek át a szobádba és beszéljétek meg ennek az úrnak a dolgait, aki nyilván messziről jött, sok elintéznivalója van s ne éppen mirajtunk múljon, hogy nem tudja napi teendőit elvégezni. — Feje hirtelen lecsuklott egy előtte fekvő aktára, aztán többet nem is szólt.

Holder annyira meglepődött, hogy hang sem jött ki a torkán. Most már egyre inkább érezte azt a merev és kényelmetlenül taszító, idegen érzést, ami bejövetelekor is megütötte. A fényesre csiszolt íróasztal, az egész szobát beborító hatalmas szőnyeg, az óriási cseppköszerű kristályüvegből összerakott csillár, amely halkan csengett, amikor a felettük lévő emeleten valaki végigment a szobán, még mozdulatait is megmerevítették.

Sietve indult Hepper után. Az előadó szobája a folyosó végén volt s meg sem közelítette a másik úri finomságát. Mindössze egy íróasztal s egy szék állt benne. Hepper leült az asztal mögé s kihúzta, aztán újra visszatolta a fiókot.

— Tessék, — mondta aztán színtelen, poros hangon — tessék előadni a dolgot.

HEPPER a gyilkosság után egyenesen hazament a krisztina-körúti lakásába. Saját kulcsa volt, óvatosan nyitott ajtót, aztán besurrant szobájába. Feltételezte, hogy házi-asszonya nem vette észre kimaradását. Különben sem nagyon törődött vele. Ezt a szobát még az ostrom után bérelte ki, valami ismerőse ajánlotta a Krisztinában lakó magányos hölgyet, akinek férje még a német megszállás előtti időkben öngyilkos lett, nem tudni, mi okból. Az asszony, ötven év körüli zárkózott, végtelenül tiszta teremtes, akinek egyetlen gondja befőttjeinek és lekvárjainak rendbentartása volt, szívesen, de tartózkodóan fogadta a férfit. Azóta sem beszéltek többet a szokványos néhány szónál. Hepper gyakran látta Kolláthné, így hívták háziasszonyát, a konyhában vagy a kamrában matatni, amint befőttesüvegjeit törölgeti vagy rendezgeti. Egyszer kíváncsiságból megállt a kamra ajtajában, amelyet — bár csak akkora volt, hogy egy ember oldalvást férhetett be — hatalmas százas villanykörte borított fényárba. A polcokat lepkeszerű, színesen himzett borítók fedték s rajtuk tökéletes rendben sorakoztak Kolláthné szemefényei, a legkülönbözőbb befőttek, vegyesízek. Csodálatosan tiszta, ragyogó csattos üvegekben sárgállott a barack, a bordóhúsú meggy leve kristályosan villogott a rázúduló fényözönben. Mindegyik üvegen apró címke tájékoztatta a szemlélőt az üvegben lévő gyümölcs fajtájáról s arról, hogy mikor tette el őket Kolláthné. Pontosan, nap szerint. S Hepper akkor megtudta — mert az asszony, aki észrevette a fiatalember hirtelen felvillant érdeklődését — egyszerre elmondta neki e téli gyümölcsös kert eredetét, azoktól az időktől kezdve, amikor nekik még Érden nyaralójuk volt, ami ugyan — fűzte hozzá sietve — ma is megvan, de úgy tudja, kirabolták s most valami proli suszterházaspár ül benne, vagy istentudja, mi van vele — szóval Hepper megtudta, hogy e kamra még négy évvel ezelőtt eltett gyümölcsöket is rejt. Ez

a nap talán Kolláthné számára is emlékezetes marad, mert ott Hepper orra előtt, valamilyen hirtelen felébredt adakozóvágyból, vagy háziasszonyi büszkeségből, talán udvariasságból, — erre Hepper sohasem jött rá — felbontott egy üveg rumosmeggyet, amelynek oldalán különös művészi kézzel, zöld dinnyehéjből, zöld dióból s piros cseresznyéből Magyarország címere volt kirakva — s megkínálta vele a fiatalembert, aki nem törődött e művészi mintákkal, inkább csak a cukrozott gyümölcs valóban nagyszerű ízével s együltében megette majdnem az egész üveg tartalmát.

Azóta néha-néha célozgatott erre a váratlan lakomára, de az asszony füle botját sem mozdította; végülis Hepper nem törődött már vele.

Besurrant a szobájába, lefeküdt aludni. De nem jött álom a szemére. Az éjszaka zsúfolt eseményeivel, s ezzel a kettős halállal — akkor még azt hitte, hogy Tarjánossy meghalt s csak másnap tudta meg, hogy a férfi csak elájult s így Haltenberg Pált hiába ölte meg — oly szörnyű súllyal nehezedett az agyára, hogy e két oldalt szorító harapófogó öleléséből alig tudott kimenekülni. Haltenberg halála nem érdekelte. Megborzongott, ha arra a pillanatra gondolt, amikor a kés az élő húsba szaladt, de a háborús évek annyi borzalma után ez igazán nem sokat számított. Egy pillanatig sem érezte magát bűnösnek, sőt valamilyen kellemes megnyugvásféle is elfogta, amikor rájött arra, hogy Haltenberg csak megérdemelt büntetését vette el, nemcsak azért, mert megölte Tarjánossyt, hanem azért is, mert lázadozott és összeveszett Puchard Gézával. Társaságuk, különösen az utóbbi időben, olyan mértékben forrt össze, hogy mindannyian testvéreknek érezték magukat s az egyiknek szóló sértést a másik is magára vette.

A következő napon Majláth Pétertől tudta meg, hogy Tarjánossy él. Boldog örömet érzett és hozzá akart rohanni. Figyelmeztették, ne menjen, hátha baj lesz. Így csak távolról küldte üdvözetét barátjának. Hétfőn, mintha semmi sem történt volna, bement a hivatalába s végezte a munkáját. Az, hogy felfedezik a gyilkosságot, hogy a nyomozás során őt is megtalálhatják, egy felvillanó pillanatban eszébejutott s aztán tökéletesen elfelejtette. Ez amúgy sem volt valószínű. Az éjszakai gyilkosságok elég gyakoriak voltak akkoriban s a tetteseket alig lehetett előkeríteni. Hepper nyugodt volt, csak éppen a barátját szerette volna látni, amíg aztán egyik nap az beállított hozzá a minisztériumba. Tarjánossy ismét a régi

volt, a verekedés nyomát csupán kiálló pofacsontján kéklő zúzódás mutatta.

— Puchard üdvözl, — mondta az ölelkezés után Tarjánossy — nagyon megdicsért téged tegnap az ülésen.

— Volt ülés? — csattant fel türelmetlenül Hepper. — És engem...

— Nyugodj meg. — Tarjánossy fel-le sétált a szűk kis szobában. — Nyugodj meg, nem akarunk kigolyózni, mert megölted azt a disznót.

Hepperen apró nyugtalanság futott végig.

— Csendesebben, öregem.

— Szóval, Puchard azt üzeni, hogy néhány napig, vagy egy-két hétig tartsd távol tőlünk magadat. Ez neked is jó, nekünk is. Egyébként Márta forró csókot küld neked.

Hepper elpirult, mint egy diák.

— És Kató? Mi van Katóval?

Látogatója arcán a sötét folt megremegett. Tarjánossy elhúzta a szájaszélét s kivillantotta sárga lapátfogait.

— Azokkal baj van, öregem, még szerencse, hogy nem tudnak arról, ami történt. — És elmondta, hogy az esti verekedés után a nők reggelig ott gubbasztottak a szoba egyik sarkában. Márta minden rábeszélőképesége kevés volt, hogy szóra bírja őket, aztán hajnalban usgyi! nekivágtak a nagyvilágnak. Se szép szóval, se fenyegetéssel nem lehetett rávenni őket, hogy újra találkozzanak a fiúkkal. Gyáva dögök.

Hepper úgy nevetett, hogy a könnyei is csorogtak.

— Gombház...

— Nem egészen úgy van, — dühöngött Tarjánossy — mégiscsak tudnak a dologról, meg aztán hoztak is gyakran pénzt a konyhára. Ebből a te vacak fizetésedből meg Gáborján aranyláncából nem sokat lehet kipréselni. És nyolc ember végeredményben elég sok száj.

— Van Puchardnak, mit félted. — Legfeljebb elmégy Judithoz és kérsz tőle.

Tarjánossy dühösen legyintett.

— Mindig Judithoz küldtök, tudom. Azt hiszed, ha az embernek valaki a nővére, azért már köteles egy egész bandát kitartani...

— De hiszen nem tudja, hogy mire kell...

— Azt nem. De én mégis annyi pénzt szedek ki tőle! — És harsogva nevetni kezdett.

Hepper a beszélgetés után tökéletesen megnyugodott. Dolga alig akadt, ha volt is, egy-egy aktán néha napokig

pliszmogott. Az utóbbi hetekben rendkívül jó barátságot kötött Vajthó Ferencsel; az ellátási főosztály vezetőjével, akit bár különös, de végtelenül rendes és nagyon hasznavehető embernek ismert. A férfi is szívesen fogadta közeledését, már jelezte, hogy egyik nap, talán jövő vasárnap, szívesen látja őt ebédre pasaréti-úti villájában. Ennek az embernek különös szerencséje van — tűnődött gyakran Hepper — mindene megmaradt, sikerült átvészelnie az utolsó időket, meghagyták állásában s nem kellett nyugdíjba mennie.

Vajthó Ferenc főosztályvezető hidegeszű, számító s nagyon értelmes ember volt, aki minden helyzetben könnyen feltalálta magát, azonkívül a minisztériumban szinte nélkülözhetetlen szakembernek tudták. Még a háborús évek közellátási nehézségeinek idején, Jurcsek minisztersége alatt került az osztály élére — suttogták, hogy része volt annak a hírhedt beszolgáltatási rendeletnek kidolgozásában — de Vajthó Ferenc fölényesen s hihetetlen biztonsággal utasította el magától az ilyen gyanúsításokat.

A főosztályvezető megszerette Heppert, törekvő, rendes, jó családból való fiatalembert sejtett benne, aki nála nehezebben tud beleilleszkedni ebbe az újonnan formálódó világba, amelyről neki megvolt a határozott s nem is tökéletesen elítélő véleménye. Vajthó nem bánta, hogy kommunisták jöttek a minisztériumba, mert mély meggyőződése volt, hogy nem sokáig lesznek ott. Éppen ezért, úgy bánt a hozzá beosztottakkal, mintha saját fiai lennének. Könnyed, finom modora, oktató szenvedélye, amelyet ugyan kissé fölényes és gúnyoros hangzása miatt nem nagyon szeretett mindenki, megtette a hatást. A minisztérium régi emberei bálványozták, az újak jól használható szakembert láttak benne, aki politikailag ugyan nem nyilatkozott, de végeredményben kellő ellenőrzéssel használható. S Vajthó elvégezte a rábízott munkát, szervezett, irányított, rendelkezéseket adott s bár magányos pillanataiban vágyódva gondolt régi munkatársaira, akik szét-szóródtak a nagyvilágban s híre sem volt róluk, s minthogy itthonmaradt, mert nem akart nyugatra menni a többiekkel, úgy látta helyesnek, ha beleilleszkedik a minisztérium újonnan meginduló munkájába. Az ostromot követő hetek félelme eloszlott, ha nehezen is, de igazolták, az élet kezdett visszatérni rendes kerékvágásába, a hivatali munka pontosan olyan volt, mint azelőtt s Vajthóban egyre inkább növekedett a remény, hogy hamarosan minden a régi lesz. A választások után e titkolt reménye kissé nyilvánosságra is kerülhetett;

mint a minisztérium Kisgazdapárti csoportjának elnökét, szó volt arról, hogy hamarosan államtitkárrá nevezik ki. Ez a hír, amelyet ugyan nem ő terjesztett el, de se nem erősített, se nem cáfolt, szinte látható glóriát vont feje fölé, ennek a láthatatlan dicsfénynek sugárzásában járt s ha lehet, még kedvesebb, még előzékenyebb, még szívélyesebb lett munkatársával, a felekkel, olyannyira, hogy a minisztérium hivatalos helyein is beszélni kezdtek kinevezéséről.

Heppert nem minden számítás nélkül hívta volna meg ebédre; lányának, Kittynek akarta bemutatni. Kitty vőlegényét, egy fiatal páncélos hadnagyot, az oroszok a Torda—Kolozsvár körüli harcokban foglyulejtették s azóta nem hallott róla. A főosztályvezető arra gondolt, hogy lányának talán nem lesz alkalmatlan a fiatalember, mert Kitty a fiú fogságbaesése óta alig mozdult ki hazulról s állandóan kisírt szemmel járt, ami őt s a feleségét nagyon bántotta. Talán ez a fiú? ... Vajthó mosolygott és szívélyesen elbeszélgetett Hepperrel, aki egyre jobban megkedvelte a főosztályvezetőt.

HEPPEK most az akták között kutatott.

— Első Magyar Csavargár... — morogta — maguk mikor adták be az igénylést?

Holder megmondta.

— Későn... későn... — ingatta a fejét Hepper.

— Kérem, most nem arról van szó...

Hepper türelmetlenül csapta maga elé az aktákat. Hosszú kezei szinte törzsétől függetlenül kígyóztak az asztalon.

— Arról van szó, hogy egy aktának meg kell tennie a maga hivatalos útját.

— Ön nyilván nem tudja, mit akarok. Több, mint nyolcvan ember téli élelmezését veszélyeztetjük, ha nem kapom meg a szállítási engedélyt. Van egy miniszteri rendelet, amely kimondja, hogy az üzemek szállíthatnak maguknak burgoanyagot, ha van hozzá szállítási eszközük. Szóval nekünk van. Ott áll Nyírbátorban és nem mozdulhat addig, amíg... — Holder remegett a lefojtott dühtől.

— Ne haragudjon, — mondta nagyon fölényesen a másik — a rendeletekhez talán én jobban értek. Az engedély elkészítéséhez még egy hét szükséges, akkor sem biztos, hogy kiadhatom. Az államtitkár úr...

— Pokolba az államtitkárjával, — kiáltott fel Holder — itt emberekről van szó, nem papirosokról. Ki az ön főnöke?

Hepper nyugodtan mosolygott.

— Tessék talán abba a szobába menni, ahonnan eljöttünk. Vajthó főosztályvezető úrhoz...

Holder köszönés nélkül bevágta maga mögött az ajtót és Hepper jóízűen nevetni kezdett. De Holder a főosztályvezetőnél sem ért el eredményt. Az leültette, elbeszélgetett vele az üzemi ellátásról, csóválta a fejét, cigarettával kínálta a férfit, aztán váliai közé húzta a fejét s mindkét karját magasba emelte. Nagyon sajnálja, ő is tehetetlen. Talán az államtitkár úr...

Az államtitkár előszobájában kisasszony állta útját. Holder mérgében már nevetett. Alacsony, tömzsi, szalmasárga-hajú nő, sárga blúzban s valami fehéres-szürke berakott szoknyában olyan volt, mint egy nagy, poros margaréta. Hatalmas aktacsomó tornyosodott előtte, egész lényét szárazzá, színtelenné tette. — Az államtitkár úr a tárcaközi bizottságban van — mondta kedvetlenül. — És különben is, ezzel az ügygel tessék Vajthó főosztályvezető úrhoz fordulni...

Holder nem emlékezett rá, hogyan került az utcára. Hideg nyirkos szél fújt, de a dűhtől izzadt, még a fülei is neki-vörösödtek. Kranczot szó nélkül félretolta az útból — az öreg méltatlankodva morgott — és bement Kondóihoz.

Röviden elmondta miről van szó. Kondóinak nyilván vannak összeköttetései ehhez a... bandához... Olyan dühös volt, hogy szokása ellenére le sem ült. Kondói figyelmesen végighallgatta, majd fejcsóválva felállt.

— Helytelenítem a dolgot, Holder úr kérem, — mondta kis szünettel — maguk már mindent nagyon okosan csinálnak, ezt a dolgot azonban elrontották. Nekem ugyan Vajthó főosztályvezető személyes jóbarátom, de azt hiszem, mégsem tehetek semmit ebben az ügyben. Azt önnek is be kell látni, hogy a hivatal az hivatal. Jól tette, hogy hozzám fordult, arra kell kérnem, ezentúl minden ügyben forduljon bizalommal hozzám, én — bármennyire is annak vélnek — tette hozzá finom gúnnyal, — nem vagyok a maguk ellensége. Az itteni ügyekért persze nekem kell a felelősséget vállalnom. Maguk láthatólag tapasztalatlanok az ilyen dolgokban. Egy üzemi bizottság csak akkor működhet jól — legalább is szerény véleményem szerint, — ha szoros együttműködést produkál a gyártulajdonossal.

Elhallgatott és csak szájaszélét rágcsálta. Holder már megfigyelte ezt a szokását s most hirtelen egész közelről látta Kondói száját, amelyet idegességében csipkésre rágott.

— Mit tehettek önökért? — kérdezte hirtelen Kondói:

— Tessék felhívni a minisztériumot.

Kondói a fejét ingatta. Holdernek úgy tűnt, hogy a fej a következő pillanatban lehull a nyakról s elgurul a padlón.

— Majd megpróbálom, — mondta később. — Egyébként — a hangja hirtelen eltorzult — szeretném, ha felvilágosítana, mi történik ezzel a jóvátételi rendeléssel. Készülnek a szerszámok? Van anyag? Megvallom, neheztelek kissé, mert maguk még mindig úgy intézik a dolgokat, mintha én nem lennék jelen. Pedig ez nem helyes. Végtére... Hosszabb magyarázatba kezdett arról, hogy a gyár az övé, ő építette fel, ő vezette évtizedeken át, de Holder alig hallotta. Tekintete mereven a telefonra szegeződött.

Holder Krancz keresésére indult.

— Idefigyeljen, Krancz elvtárs — mondta jóval később, amikor az öreg előhalászta az edzőműhelyből.

— Idefigyeljen, küldjön egy sürgönyt Varga Mátyásnak, hogy azonnal induljon kocsival és krumplival együtt.

— És az engedély, — csapta össze a kezét az öreg — megvan az engedély?

— Nincs — mondta Holder, aki már kicsit kifújta mérget s megint tudott mosolyogni. — Jöjjenek engedély nélkül. Átkozott disznók.

— Nem mondtam neked? — kérdezte kicsit büszkén az öreg, mintha legyőzte volna Holdert — úgye, mondtam neked, ezekkel nem lehet semmit csinálni. — Egyszerre nagyon erélyes lett a hangja. — Tudod, mi volt a legnagyobb hiba? — És be sem várva Holder kérdését, folytatta. — Az, hogy januárban nem kötöttük fel valamennyit. Igen, mit nézel? Én is bűnös vagyok ebben, meg te is. Fel kellett volna kötni őket mind odakint a fákra. De ti akkor munkáról beszéltetek, meg termelésről... ahelyett, hogy... — kezével az akasztást utánozta.

— Hát ezt honnan szedi, Krancz elvtárs, — kérdezte mély meglepetéssel Holder.

Az öreg maga alá rántotta a széket. Fázósan összehúzta a kabátját.

— Nálunk a pártban sokat beszélnek erről mostanában. Azt hiszem, igazuk is van, a fene vinné ezt a társaságot... Mit kellett annyit gatyázni, kötelet nekik, még most sincs késő... Holder furcsán nézett rá. Honnan szedi ezt a sületlenséget az öreg? Aztán eszébe jutott, hogy mostanában gyakran látta az üzemben együtt sündörögni, Veressel, az edzővel.

Ezt Holder nem tartotta helyesnek. Az edző csúszómászó férreg, akivel jobb nem beszélni. Mióta Kondói visszajött a gyárba, egészen megváltozott. Örökösen arról beszél, hogy ő milyen jóba volt a vezérrel még a régi jó időkben. Ha Kondóit most meglátta, mélyen köszönt s elpirult. A férfi észrevette ezt az igyekezetet, néhányszor megállt beszélgetni az edzővel. Krancz, amikor Holder megemlítette ezt az esetet, arra hivatkozott, hogy Veres szociáldemokrata s neki kötelessége őt nevelni. De Holder tudta, hogy kettőjük között valami barátságféle van keletkezőben.

Holder egyszer félfüllel elkapott néhány szót a beszélgetésükből.

— Az volt a baj, öregem, — mondta heveskedve az edző — az volt a baj már októberben is, hogy együtt mentünk a kommunistákkal. Nekem éppen tegnap mondta ezt Győry elvtárs a pártban. Azt mondja, ha külön listán indulunk, sokkal több szavazatot szerzünk. Különben is...

Krancz az orrát fintorgatta, valahogy nem tetszett neki az edző okoskodása, mégsem tudott hirtelenében helyes ellenérvet találni. Az bizonyos lehet, hogy ha külön indulnak, több szavazatot kapnak. Végtére azonban a kommunisták is csak azt akarják, amit ők s azok nagyon rendes emberek... Veres izzadtan magyarázott, miközben a zöldesen csillogó olajba mártott egy fehérizzású vágólapot. Szerette ezt a pillanatot, amikor a szén alól külön e célra görbített fogójáival kirántotta az anyagot s a kellően felemelegített olajban lehűtötte a szikrázó acéllapot. Büszke volt arra, hogy csak a legritkább esetben repedt meg nála edzés közben az acél; mostanában ugyan gyakrabban, de azelőtt, mikor nem ilyen ócska, özvénnyelölt fújtató kályha, hanem gáztűzhely állt rendelkezésre, ahol nem színről, de hőmérőről lehetett megállapítani a melegített anyag hőfokát, sohasem fordult elő vele ilyen ügyetlenség. Kezét gyakran bemártotta a síkos olajba, amely finom gyűrűvel fonta körül ujjait. Ha kevesebb dolga volt, azzal szórakozott, hogy az edzőműhelybe véletlenül betévedt legyeket elfogdosta és kevés olajat cseppentett rájuk. A légy, amelyet az olaj légmentesen körülzárt, pillanatok alatt megdőglött. Akkor bedobta a tűzbe.

Mikor észrevette, hogy Holder áll az edzőműhely ajtajában — s nem tudta, hallott-e valamit ebből a beszélgetésből — megrántotta a vállát. Sokan jártak ide hozzá, melegedni, hiszen ez volt az egyetlen hely a műhelyben, ahol fűtöttek. Veres élvezte, hogy ez a kis lyuk, ahol most az edzőműhelyt

berendezték, mert a nagyobbikat felszereléssel együtt elvitte az öreg ördög, majdhogynem az üzem központjává vált. Itt ő a házigazda, előzékenyen tessékelte be a látogatót. Holder felé fordult, de annak láthatólag másutt járt az esze. Veres gyorsan gondolkodott és kiszámította, hogy amikor azt a bizonyos mondatot kimondta, Holder még nem lehetett az ajtóban, s ha ott volt, az ajtó fölött sirregő transzmissziótól, amely a tűzhely fújtatóját hajtotta, nem hallhatta meg szavait. Megnyugodott és hirtelen nem törődött azzal, hogy Holder bejön-e vagy sem.

Később a párttitkár bement Kranczhoz az übé-szobába.

— Mondja csak, mit fecsegett itt összevissza magának ez a hülye Veres ma délelőtt?

Krancz megremezt; Holder élesen figyelő pillantása jól észrevette ezt.

— Semmit, — mondta aztán az öreg. — Te meg mit mászkálsz utánunk, nincs jobb dolgod? — Hirtelen belelovalta magát a sértődöttségbe. Igenis, mit járkált utána ez az ember? Ő azzal barátkozik, akivel akar, és azt beszél, amit akar. Joga van hozzá. Már akkor szervezett munkás volt, amikor ez a fickó még ki sem bújt a tojásból s most ez akarja őt kitanítani?

De Holder kitért a veszekedés elől, otthagytá a bajusza alatt morgó öreget.

SIMON MIRONESCU korán ébredt s még sokálg hevert az ágyon. Pontosan végiggondolta az utat, számbavette az áthozandó áruk értékét, dollárra és aranyra számította át. Kitűnően számolt fejben, ez mesterségéhez tartozott. A változó árakkal és árukkal oly eleven kapcsolata volt, mint az emberekkel, a hosszú gyakorlat szinte önműködő számológépet és raktárkönyvet hozott létre agyában. Fejből kiszámította pillanatok alatt egy háromtagú szám háromtagúval való szorzatát, vagy megmondta, hogy például az esztergomi Bloch-pincében mennyi zsír, olaj, vegyesíz vagy szappan áll rendelkezésére. Az árak után érdeklődőknek szempillantás alatt kiszámította dollárban napi árfolyamon, egy-egy árucikk eladási árát, valamilyen különös, csak az ő számára létező kulcs segítségével. Erre a kívülálló számára szinte elképeszthető gyakorlatra azonban nem most tett szert. Az elmúlt évek, amelyek vegyesen hoztak sikert és balszerencsét, szegénységet és gazdagságot, megtanították erre a cirkuszi mutatványra s a gyors és mégis meggondolt cselekedetekre. Gyorsasága, határozottsága, amely született természetéből eredt, már a háború éveiben nagy segítségére volt, amikor egy hosszantartó hullámvölgy után egy szerencsés pillanatban felismerte a németekben rejlő hatalmas üzleti lehetőségeket. Ez akkor történt, amikor Bukarestben összeismerkedett von Krause hadseregtábornokkal, a romániai német megszálló csapatok vezérkari főnökével. A tábornok azok közé a ritka német katonák közé tartozott, akik szerettek nevetni és nem nagyon kedvelték Hitlert meg a nácikat. Rangját és megbízatását nem is annyira a nácipárt bizalmának, mint inkább saját elhatározásának köszönhette. Harminc éve szolgált már s ha otthagyja a katonaságot, az egyet jelentett volna számára a halállal. Hogy ilyen nem túlságosan kitüntető megbízatást kapott, — amikor a német haderő Sztálingrád felé tört előre — nem nagyon bántotta. Az volt a

fő, hogy katona maradhatott. Furcsa, kétértelmű mosolya, amely egyaránt rejtett megvetést és elismerést, rögtön feltűnt Mironescunak. Őriási emberismerete szinte csalhatatlan ösztönével párosulva, azonnal megsúgta neki, hogy ez az ember lesz szerencséjének kovácsa. Von Krause nem idegenkedett az üzlettől és Simon Mironescu ismét fellendült a hullám tarajára. S a román olaj, a magyar bauxit, a német anilin, fényképezőgépek, rovarirtószer, mindaz, ami a hadsereg raktárába érkezett, különleges utakon átkerült a feketepiacra s a pénz Mironescu és von Krause zsebeibe. Simon Mironescu életének legnagyobb szerűbb évei következtek, tele izgalommal, sűrűsödő veszéllyel, mindazzal, ami majdhogynem az alkohol mámorát pótolta vagy egészítette ki s a férfi oly fölényes nyugalommal, olyan megrendíthetetlen biztonsággal élt e mindegyre viharosabban háborgó tenger közepén, hogy von Krause, az öreg katona maga is gyakran csodálkozott e különös ember láttán.

Amikor a háború véget ért, nem kevesebb, mint huszonhárom hatalmas teherautó, két személykocsi, s szinte felmérhetetlen összegű pénz állt rendelkezésére, de ez abban a pillanatban már nem érdekelte.

Ekkor már megszületett legközelebbi terve: a vállalkozás kiszélesítésére Bukarestből Budapestre költözött, mert úgy látta, hogy ez a város lesz a meginduló feketepiac központja. A terepet kitűnően ismerte. Romániában, Magyarországon, Ausztriában egyaránt otthon volt, s ez megkönnyítette terveinek gyors és határozott végrehajtását. Alig múlt el néhány hét és teherautói megkezdték a romániai só Magyarországra csempészését, ugyanakkor, amikor Magyarországból disznózsírral és liszttel megrakott teherautók surrantak át Levélen keresztül Ausztria felé. Az egész hatalmas szétágazó vállalkozást maga irányította, tizenkéthengeres Packardján száguldozva, hol ennél, hol annál a határnál bukkanva fel, hogy meghatározza a legközelebb sorrakerülő áru mennyiségét és fajtáját. A sofőrjei, emberei valamennyien a háború alatt kerültek hozzá, régen kipróbált emberek, akik szinte utasítás nélkül is elvégeztek mindent, s amellet, hogy Mironescut félistenként tisztelték, mindannyian egyben legjobb barátjukat is szerették benne. Valóban bőkezű volt velük. Nemcsak pénzt, élelmet, de más értékeket is adott nekik, amit ezek a maguk külön kis vállalkozásain belül értékesítettek, önálló fióküzleteket létesítettek, egy-egy fuvarközi szünetben megnyitották a maguk olcsó kis feketepiacát.

Ez nemcsak azt eredményezte, hogy a könnyű kereset reménye szinte szétválaszthatatlanul hozzáláncolta ezeket az embereket, hanem azt is, hogy egy különös, szinte társasviszony jött létre azokkal, akikkel egyébként csak alkalmazotti kapcsolatot tartott volna fenn.

A kocsik fel-le jártak, határtól határig. A budapesti, esztergomi, miskolci, kecskeméti, zalaegerszegi raktárakban halomra gyűlt az áru — zsírtól az ezüstrókáig, rizstől a csokoládéig, amikor a megnövekedett vállalkozás kezdett olyan méreteket ölteni, hogy azt illegálisan folytatni esztelenségnek látszott. Simon nem félt a nyilvánosságtól. Papírai, amelyeket még Romániában szerzett, Katona István névre szoltak, tisztas nyiregyházi születésű kereskedőnek vallották. Ha így áll a dolog, csinál egy céget. Legjobbna látna, ha egy régi, de kevésbé ismert üzletet szerez meg. Akármilyen kicsi is jó lesz, nem baj. Arról persze szó sem volt, hogy ott árusítson, legalább is nem nagy tételekben; esetleg csak mutatóba valamit.

Egy alkalommal, amikor erről vitatkoztak, Judit felvette Grill nevét. Judit az asszonnyal egyszer a Rózsadombon a Kondói-villában ismerkedett meg, tudta, hogy Grillné unokahúga Augusztá néninek. A férfit ugyan nem ismerte, de hallott róla egyet s mást. Azt is, hogy félzsidó, s ez mégjobban megkönnyítette a dolgot. Mironescunak tetszett az ötlet. Másnap lesétált, megnézte Grill üzletét a Garay-téren, megfelelt. Akkor már tudta új cégének nevét is. Kiviteli és Behozatali Kft. Nagyszerű! Egy héttel később Judit meghívta Grilléket vacsorára és három hét múlva találkoztak.

Mironescu nagyot nyujtózott. Van ebben az életben valami különös varázs. Aztán felkelt. Megmosdott, felöltözködött.

Közben Judit reggelit készített neki. Lilly a fürdőszobában pepecselt.

— Okos ötlet volt megjátszani ezt a kukacot — mondta mosolyogva, két harapás között Simon. — Azt hiszem, használható a kis öreg, csak rettentő gyáva. Utálok az ilyen puhányokat.

Judit sajtot hozott be. — Nekünk éppen ez kell. Egyébként majd beleszokik.

— Biztosan észrevetted, hogy a felesége hogy kapott a horogba? Éhes kis állat, mi?

Judit mosolygott. Arca felderült, vonásai kitisztultak.

— Ejnye, de szép vagy, — húzta fel szemöldökét a férfi.

— Most kezdek tetszeni neked? — kérdezte nevetve az asszony.

Simon kezében megállt a kávéscsésze.

— Nem mindegy, hogy mikor? — harsogva nevetett. Aztán felállt és az ablakhoz sétált. — Mi van az öcséddel?

— Napok óta nem láttam, — mondta Judit és vállatvont. — Fene tudja, hol tekereg. Egyszer azt mondta, hogy össetalálkozott a régi bajtársaival, azokkal szokott összejönni. Hozzám csak akkor jön, ha nincs pénze.

— És az gyakran fordul elő, — Simon ellenségesen elhúzta a száját. — Azt a kölyköt munkára kell fogni. Mégis csak hallatlan, hogy egy egészséges fiatalember ne csináljon semmit. Legközelebb kerítsd nekem elő a föld alól is, majd én kézbeveszem az öcsikédet.

Judit vállatvont. — Ha tudod, — morogta az orra alatt. Nagyon kevésbé érdekelte az öccse sorsa. Ismerte Mironescu szenvedélyét, amely minden nap új és új embereket akart bevonni a munkába. De ismerte annak elővigyázatosságát, óvatos tapogatódzását is. Majd ha megismeri az öccsét, megtudja, hogy milyen hasznavehetetlen anyag. Soha életében nem dolgozott, azelőtt is odahaza tekergett a birtokon, legjobb esetben lovagolt vagy a sommás lányokkal szórakozott. Apja sem szerette ezt a léhűtőt. Pedig kedves gyerek volt a fiú, a lányok rajongtak érte és a társaság — társaság Gyarmaton! — egyenesen őrjöngött érte.

— Majd előkerítem, — mondta halkan. — De nem sok örömd lesz belőle.

Közben Lilly is kijött a fürdőszobából. Fejfájása elmúlt, de tompafényű szemei nyugtalanul vibráltak. Az egész délelőtt készülődéssel telt el. Egy óra tájban Simon elhozta a kocsit. Judit és Lilly porköpenyt vettek fel.

— No, mit gondolsz, eljön? — kérdezte Lilly.

— Fogadjunk?

— Kár, — mondta Judit — odanézz. — A sarkon Grill bukkant elő, köszönés nélkül ült be Judit mellé. A nyolchengeres sötétzöld Packard zajtalanul futott végig a város utcáin. Simon alig észrevehető mozdulatokkal vezetett. Alighogy kiértek a gödöllői országútra, új sebességre kapcsolt. Mironescu határtalanul élvezte a gyorsaságot. Lilly már hozzászokott ehhez az esztelen hajtáshoz, Juditot egyáltalán nem érdekelte. Egyedül Grill tekintgetett ki a sístergő viharban elsuhanó fákra. Még minden idegszálában őrizte a tegnapi veszekedést. Micsoda nap volt, úristen! Klára teljes

erejével vetette rá magát a férfira. Érvelt, vitázott, könyörgött, sírt. Egyszer puhán simogatta, máskor poharakat vágdosott a fejéhez. Grill úgy állt a feldúlt szobában, mint valamilyen ostromlott város közepén; elhagyottan, egyedül. Pontosan még azt sem értette, tulajdonképpen miért kell neki elmennie ezzel a csempészbandával. Mert azok voltak, igenis, akármit is magyarázott Klára, csempészek és ha a rendőrség elfogja őket vagy...

Még a gondolatra is megborzongott. Klára nem hallgatta végig érveit, mindig csak a sajátját hajtogatta. Lesz áru, lesz pénz, ritkaságokat hoznak, ostobaság lenne elszalasztani ezt az alkalmat... Csak most az egyszer. Grill kiment a konyhába. Klára oda is utána jött. Nem ettek, nem ittak. A dél előtt iszonyú zűrzavarban telt el. Dehát minek? Minek menjek, hajtogatta a férfi. Az asszony toporzékolt. Kell a pénz — üvöltötte, gyáva disznó vagy, gyáva disznó vagy, mitől félsz, talán a rendőröktől...? És Grill megrendülten érezte az asszonyból áradó féktelen indulatot.

Odakint egymást váltották a fák, mezők, házak. Mellette mereven, mozdulatlanul, félig lecsukott szempillával ült Judit. Mikor néha-néha rápillantott az asszonyra, meglepetten látta, hogy annak szoborszerűen szép arcán gyakran vad rángások futnak át. Nem sejtette okát ezeknek az ideges villanásoknak. Judit mozdulatlansága kiismerhetetlen volt. Kornél úgy érezte, hogy a mellette ülő asszony egyszerűen nem veszi tudomásul létezését. Levegő vagyok neki — mormogott magában s ez még jobban bántotta, mint izgalma és félelme.

Elöl, Mironescu mellett, Lilly ült. Innen a hátsó ülésből Grill csak fél arcát láthatta, puhán elomló, határozatlan vonalait, amelyet finoman keretezett lágy barna haja. Lilly betakargatta térdeit, féltő óvatossággal burkolódzott be egy előre odakészített teveszőr takaróba. Szinte betegesen félt mindenféle meghülestől. Óvatossági intézkedéseit gyakran kinevették; ezzel azonban nem törődött. Minden elővigyázatossági rendszabályt alkalmazott, hogy megelőzze s kikerülje a betegséget. Puhasága, amelyet arcának vonalai csak rögzítettek — ebben az esetben határozott, kemény, majdnem indulatos akarattá változott. Simon Mironescut eleinte idegesítette ez a túlzásig menő, beteges egészségvédelem, aztán egy vállrándítással és egy harsány nevetéssel jóváhagyta Lillynek legújabb szeszélyét — ahogy ő nevezte.

A puha, finomszőrű, meleg takaró kellemes zsibbadt-

sággal árasztotta el az asszony testét s megvédte a befurakodó hideg elől. Odakint vad szél kavargott, a fák meztelen ágai között hideg eső csapkodott. Mironescu megindította a szélvédő tisztító keféket. Grill, aki zsibbadtságán keresztül lankadtan figyelte az egyhangúan ide-oda mozgó karokat, elálmosodott. Feje mellére billent.

Hirtelen zökkenésre riadt fel. Megálltak. Simon Mironescu kiszállt a kocsiból. A nyitott ajtón keresztül betört a hideg. Lilly fázósan mégjobban magára tekerte a teveszőrtakarót. Judit arca megrezzent s beljebb húzódott a kocsiba.

Mironescu kint járkált fel-le a kocsi mellett. A varjúsíni égbolton súlyos felhők kergették egymást, a szél néha jéghideg esőcseppeket vágott be a kocsiba.

— Hány óra? — kérdezte Judit, nagyon halkán. Sze-meit még most sem nyitotta fel egészen, s a hang is fogai között megszűrve, oly álmosító zümmögéssel hagyta el a száját, hogy Grill alig értette meg a kérdést. Előkotorta zseb-óráját és megnézte.

— Félőt, — mondta oly hangosan, hogy megijedt saját hangjától, amelyet egyszerre idegennek és ostobának érzett. — Már el is múlt négy perccel. — Hirtelen mély és erős vágya támadt: beszélgetni szeretett volna. Kérdések és feleletek tödultak nyelvére, történetek jutottak eszébe, amelyeket hallott, vagy amelyek vele magával estek meg régen vagy éppen az utóbbi napokban.

Hátuk mögött hangosan, panaszosan felüvöltött egy országúti kürt. Grill megrezzent, felébredt. Fekete kocsi állt mellettük. Egy ember ült a kormánynál és ki sem szállva, valamilyen csomagot adott át Mironescunak. A másik kocsi továbbszárguldott és a következő útkanyarnál elfordult. Amikor az ismeretlen autó eltűnt, ők is elindultak.

Hejőcsabán gyéren égtek a lámpák, a szél még vesztebbül rázta a kopasz ágakat. Lassan teljes sötétség fonta körül őket, mert a város sok helyén nem volt közvilágítás. Befutottak Miskolcra. A Koronában szálltak meg, külön szobát adtak neki, egy pincér vacsorát hozott, aztán hangtalanul becsukta maga mögött az ajtót.

Nem tudta, hány óra van, amikor felköltözték. Gyorsan kapkodta magára ruháit, szinte még félálomban. Nem is mosakodott. Azon vette észre magát, hogy lent áll, a kocsi mellett. Koromszíni, csillagtalan éjszaka borult föléje.

Mironescut már ott találta. A két asszony nem sokkal később megérkezett. Szemközt halvány lámpa pislákol, eről-

tetetten és tétoázva, aztán azt is eltakarta a földből fel-
emelkedő köd. Az autó, amely csak óvatosan siklott a csúszó
aszfalton, egyszerre belefúrta magát a legmélyebb, szinte
vágható, tapintható ködbe. Mironescu lassított. Az emberte-
len csöndben sikoltásnak hallatszott a fék súrlódása. A ko-
csiban olyan sötét volt, mintha fekete takaróval borították
volna le. Grill hallotta a motor egyenletes remegését s ez
volt számára az egyetlen hang, amelybe megkapaszkodhatott.
Néha-néha egy fordulónál emberi test ütődött hozzá, talán
Judit ült mellette, akárcsak tegnap?

Éjszaka nem aludt jól, reggel kábultan ébredt, szája
telve volt rossz, tegnapi ízekkel. A sötétség és hideg oly he-
ves lökésekkel támadták, hogy az volt az érzése, minden pil-
lanatban kizuhanhat az autóból. Egy forduló után a kocsi
gyorsított. Ebben a pillanatban Mironescu felgyújtotta a köd-
lámpákat.

Grill egészen kicsire húzódott össze, mintha attól félne,
hogy a fojtogató köd eléri s szájába dugja piszkos mancsát.
A kocsi leállt, majd újra megindult. Ismét sárga fény. A köd
néhány pillanatra szétszakadt — akkor az autó hirtelen neki-
iramodott — hogy aztán ismét ellenségesen, indulatosan sűrű-
südjék össze. Mironescu foga között káromkodott, aztán
hangosan nevetett. — Az isten se látott ilyen rohadt ködöt!

Grill még nem szokott hozzá Mironescu jókedvéhez s ez
a nevetés ismét kizökkentette viszonylagosan nyugodt egyen-
súlyából, amelyet tegnap óta nagynehezen — mint kisgyer-
mek az építőkockát — rakosgatott össze magának.

Lassítaniok kellett, mert véget ért a sima beton. Zötyö-
gös, nehézkes köves útra értek.

— Elhagytuk Sajószentpétert — mondta valaki s Grill
csodálkozva állapította meg, nem tudja, vajjon férfi vagy
női hangot hallott.

Sokáig futottak így. Egyszer valami fahídon mehettek
át, recsegett, ropogott alattuk az egész alkotmány. A kocsi
később oldalradólt s a motor gyorsabban szuszogott. Mintha
hegynek tartottak volna. Nem sokkal később megálltak. Miro-
nescu kiszállt.

— Átkozott köd! — Körüljárta a kocsit, beleszimatolt
a levegőbe.

— Azt hiszem, már nem lehetünk messze. Ha ez a po-
csék köd nem volna, régen ott lennénk. Azt hiszem, várnunk
kell, amíg egy kicsit felszakad, mert így nem tudok tájéko-
zódni. Rochlitz sem talált meg minket. — Suttogva beszélt

s óvatosan mindig körül-körülnézett. Aztán újra beült a kocsiba s elindította. A sárga lámpa belefűródott a ködbe.

Néhány méter után ismét leállt. — Képtelenség. — Cigaretára gyújtott s megkínálta Grillt. A férfi arcán meglepetés tükröződött. Először érezte, hogy észrevették, tudomásuk van arról, hogy velük van. Nagyot szippantott a cigaretta-ból, bár éhgyomorra nem szerette. A füst most mégis valami kis meleget lehelt belsejébe. Szinte hálás volt Mironescunak ezért a cigarettaért.

Lassan megvirradt. A sötét, amely fekete posztóval borította le a kocsit, hátrábbhúzódott és helyét üvegszerűen fénylő, tejfehér ködnek adta át. Grill azt várta, hogy tovább-induljanak, de Mironescu nem mozdult ki a kocsiból. A világosság mindjobban előntötte a vidéket. Szél fújt s a gomolygó köd tetején itt is, ott is ágak bukkantak elő a semmiből.

Grill számára a szótlanúság volt a legszönyűbb. Ha legalább beszélgettek volna! De a két asszony hangtalanul meredt maga elé. Mironescu egyik cigarettáról a másikra gyújtott s a csendet csak a gyufa sercegése zavarta meg.

Egyszerre ritkulni kezdett a köd. Fák, bokrok bukkantak elő, mintha az alvilágból emelkedtek volna fel, hirtelen. Az ágakon az éjjeli esőcseppek maradványai fénylettek, apró fagyott kis üveggömböcskék formájában. Néhány pillanat alatt Grill szemei elé csillogó, halott üvegvilág tárult, amely ellenséges hidegségével csak méginkább megszorongatta szívét. Fagyott.

Hátuk mögött recsegés, ropogás hallatszott, léptek közeledtek. Mironescu kiugrott a kocsiból s Grill is visszafordult. Már teljesen tiszta volt az idő, valahol a hegyek tetején a nap fénye is megcsillant. Egy férfi közeledett feléjük, katonaruhában. Grill jóformán nem is érzett semmi mást, csak mintha a torkában egerek kaparásznának. Hallatlan világossággal látta maga előtt a következményeket. Ez a határőrség parancsnoka. Megkérdezi, miért állnak itt. Aztán jön a készültség, átkutatják a kocsit. Nem tudta, van-e náluk tiltott holmi, de feltételezte. Aztán bekísérik őket Miskolcra, onnan Pestre. Vizsgálat, tárgyalás, börtön... — kétségbeesetten behúnyta a szemét.

A katonaköpenyes kényelmesen odasétált a kocsihoz. Ki-alvatlan, borostás arcú, negyven év körüli férfi volt, elhanyagolt, foltokkal éktelenkedő tisztiköpenyben, savószínű, de nagyon élénk szemekkel. Sapkája ellenzőjén egy szárazon zörgő őszi levéldarabka fityegett. Mikor beszélt, szája alig mozdult.

— Hol a fenébe voltak, — mondta aztán morogva — másfél órája kutatom magukat. — Grill kivételével mindenki-
vel kezettfogott és sapkájához emelte a kezét. — Alig tud-
tam visszatartani az őrséget, mindenáron határszemlét akar-
tak csinálni. Még szerencse, hogy ez a köd mindennap ide-
tölja a pofáját. Pfuj. — Köpött egyet, sercintve, két elől
egymástól elváló foga között. — Mindennap ez az átkozott
köd, a nyavalya üsse ki. Maguk odabent nem tudják, mit je-
lent az, határvadász szolgálatot teljesíteni.

Körüljárta a kocsit.

— Szerencsésen átjöttek a fahídon, semmi baj nem volt?

— Sok a szöveg, öregem, — mondta Mironescu. — Senki
sem kíváncsi a te határvadászélményeidre. Mi újság?

A férfi többnapos szakállát simogatta.

— Hozott borotvapengét?

Mironescu nevetett.

— Szoktam én megfeledkezni valamilyen kívánságodról?

A borostásállú, kialvatlan ember elmosolyodott. Olyan
hálatelt pillantást vetett Mironescura, mintha az most men-
tette volna meg az életét.

— Maga nagyon rendes pók, Simon, igazán. — Aztán
hirtelen mély lélekzetet vett és gyorsan folytatta: — Az éj-
szaka két kocsi volt itt, lisztet meg zsírt hoztak, néhány ér-
tékeesebb kékróka szörmét, meg három mázsa borsot pakkol-
tattam velük. Odaátról — a cseh határ felé intett — nagyon
reklamálják az ígért olajat meg paprikát, mondtam nekik,
majd beszélünk erről a dologról.

— Olajat és paprikát. — Mironescu eltűnődött.

— Van?

— Akad. Holnap intézkedek, hogy küldjenek. Holnap-
utánra készítsd elő a szállítmányt. Rizst, rizst, meg rizst.
Semmi mást nem akarok erről az oldalról. Megkaptad a
levelemet?

— Szabályszerűen. Rajnay György főhadnagy úrnak!
Óriási! Hogy maga micsoda zseniális fickó, Simon!

— Hagyd ezt a süket dumát, öregem. Van nálad...?

A férfi vállatvont és nagyot ásított.

— Sajnos, nem sok. Elviszi?

— Ami a kocsiba belefér. Messze van?

— Kicsit feljebb a domboldalon. Oda tud állni?

Néhányszáz méternyire megálltak, a két férfi kiszállt s
Grillt meg az asszonyokat kitessékelték a kocsiból. A bokrok
alól zöldre festett, vaspántos ládák kerültek elő, de Grill

sohasem tudta meg, mi van bennük. A ládákat hátul a csomagtartóba, s az ülés alá helyezték el. Mindez nem tartott tovább pár percnél.

Grill közben végigpillantott a völgyön. Lent valahol a fák között folyó füstölgött a reggeli párás csillogásban. A kiszögelésen, ahol álltak, szétaposott hamu, megszenesedett fadarabocskák heverték szanaszét. Olyan üresnek érezte magát, mint egy kiürített zsák.

— Kell valami neked? — kérdezte kicsit később Mironescu.

— Amit a levélben írtam. Más semmi.

Simon egy kis táskát vett elő az ülés alól. A férfi szótlanul a hóna alá csapta.

— A hölgyek? — kérdezte aztán.

— Mennek — mondta Mironescu. — Elintézted?

— Szabályszerűen. Csak tessék nyugodtan.

Grill meglepetve látta, hogy Judit meg Lilly elbúcsúzik Mironescutól. Aztán hozzáfordultak és kezefogtak vele is.

— Hát maguk... maguk...? — hebegte Grill. Többet nem tudott kinyögni.

— Most egy kicsit elválunk — mondta Judit. Gonddal felhőzött arcán leheletnyi szánakozó mosoly suhant át. — Nekünk dolgunk van odaát. — Fejével a határon túlra intett. Egy pillanatra mintha meglágyult volna. Tulajdonképpen sajnálta a férfit, egész útjuk alatt szánakozott s már megbánta, hogy Simonnak ezt a gyáva, határozatlan kis fickót ajánlotta. De most már mindegy.

— Tehát a jövő héten — mondta ekkor Mironescu.

— Itt? — Lilly már néhány lépés távolságból fordult vissza. Fényes gumicsizmájában, óvatosan lépkedett a göröngyös úton. Nem szeretett egyedül ilyen vállalkozásokba kezdeni, csak akkor érezte biztonságban magát, ha Mironescu mellett lehetett. Azonban szó nélkül, puhán engedelmeskedett ennek a magasabb akaratnak, mintha sajátmagának nem is lett volna sem szándéka, sem igénye.

Simon betessékelte Grillt a kocsiba. Néhány pillanatig vártak. Mikor az álfőhadnagy s a két nő eltűntek a domb mögötti hajlatban, elindultak.

Megállás nélkül száguldottak át Miskolcon. Már Mezőkövesd után jártak, mikor Mironescu megszólalt. Cigaretta libegett a szájában, a szavakat fogai között szűrte át.

— No, úgy-e, nem is volt olyan veszélyes? — De Grill a hangsúlyából érezte, hogy nem vár feleletet.

S miért is felelt volna erre a kérdésre Grill? Miért is felelt volna? Ahogy közeledtek Pesthez, egyre határozottabban egyre világosabban érezte tennivalóját. Különös módon félelme és nyugtalansága is megszűnt. Csak legyenek otthon. Oldalról Mironescura pillantott.

A férfi arca teljesen merev és nyugodt vo't. Vékony fekete bajusza gúnyos mosolyt vont az orra alá. Hatalmas teste kényelmesen nyújtózott el az ülésen, balkezevel lecsavarta az ablakot és kihajította a cigarettavéget.

Igen, ezt fogja tenni. Grillben egyszerre megerősödött az elhatározás, amely még akkor jutott eszébe, amikor az aszszonyoktól elbúcsúzott. Feljelenti ezt a bandát. Első dolga lesz, hogy elmegy a rendőrségre és elmond mindent. Neki semmi baja nem lehet, még inkább hálásak lesznek, hogy leleplezi őket.

Belső remegése egy csapásra megszűnt. Kihúzta magát az ülésen. Különös, régen nem tapasztalt melegség járta át.

— Adjon egy cigarettát, — mondta meghökkentően hangosan.

Simon cinkos félmosollyal fordult feléje.

— Holnap eljön az irodámba, — mondta. Grill közbe akart vágni, de Mironescu nem engedte. — Megbeszéljük a tennivalókat. Nem lesz sok dolga, de amit mondok, azt végre kell hajtania. Most már maga is az üzlethez tartozik. Érti? — Ezeket az utolsó szavakat nagyon határozottan mondta, mintegy figyelmeztetőleg. Grill úgy érezte, hogy ez az ember kitalálta legtitkosabb gondolatát.

És hirtelen minden összeomlott benne. A feljelentés, a rendőrség... minden... Az előbbi kellemes, meleg bizsergés helyébe kietlen hideg, szívettépő fájdalom lépett. Hátrahanyatlott az ülésen és megadta magát.

AZ ABLAKOK alatt, az udvaron rozsdásodó ócskavas-halom hevert. Légnyomás hajlította sínek, tört fogaskerekek, ismeretlen rendeltetésű vashulladék, amelyre sárgásbarna kérget mart a rozsdá, vasúti kerekek, szakadt autógumi, vastraverzek maradványai. A gyárépület falától, egészen a kerítésig, méteres magasságban, egymás hegyére hányva szomorú és pusztuló képet mutatott az ócskavas tömege. Néhány lépésnyire odébb a Dunapart fővényén eldobott konzervdobozok, papírszeletek között, megfakult rongydarabokat, szalagokat emelgetett a szél; a papír zörögve, sóhajtván, nehézkesen mocorgott, mert elnehezítette a folytonosan paskoló eső. Lent a partok között a Duna hömpölygött súlyosan, szürkén, nyugtalan hullámain fadarabok, hulladékok torlódtak s terültek szét, ahogy a folyam szeszélyes vízjárása engedte. Szemközt a szigeten romok meredtek a part mentén. Ott volt a német főhadiszállás!

Holder gyakran gondolt erre, amikor a halványan derengő szürkületben a második emeleten lévő szobájának ablakánál állt s a vidéket nézte. Háromszor vagy négyszer cserélt gazdát a Margitsziget, míg végre szilárdan szovjet kézben maradt. A régi, történelmi romokat modern történelmi emlékek egészítették ki; Holder csak megrendülést érzett, nem sajnálkozást. Sőt, ha ideje akadt s megállhatott szobája ablakánál, gyakran foglalkozott kedvenc ötletével: a szigetet benépesítette ugráló, visító, barnárasült kisgyerekekkel. Gyerekszigetet kellene csinálni — tűnődött majdnem hangosan.

Sorban megérkeztek az elvtársak a pártvezetőségi ülésre. Még korán volt, felgyújtották a lámpát s mikor leültek a dermedtőn hideg szobában, szébbhúzták kabátjaikat. Néhányan ásítottak. Holder sem aludta ki tegnapi fáradtságát.

Idegesen, agyonhajszolt életet élt. Egész nap futkosott az edzőből a szerszámműhelybe, mert Veres aznap már a

harmadik vágólapot repesztette el edzés közben. Úgy tetszett neki, mintha a férfi gúnyosan nézne rá. Veres káromkodott, az anyagot szidta, de Holder tisztában volt azzal, hogy nem az anyagon, hanem csakis az edző nemtörődőségen múlik a hiba.

S tegnap már hatszor elmagyarázta ennek a szerencsétlen Simándinak, hogyan rendezze meg az üzemi bált. Mi van ebben olyan boszorkányság? Simándi meghallgatta s délután elment a kerületbe, hogy műsoranyagot szerezzen. Ott azt mondták neki, jöjjön a jövő héten, akkor majd lesz. Ezen felmérgesedett és odacsapta az egészet. Hát mit adjon elő, ha a központ nem ad anyagot? Nem író ő vagy színész! Dühösen hadonászott vékony, karószerű karjaival Holder orra előtt. S ez még a kisebb baj lett volna. De egy valamirevaló kultúrgárdát sem sikerült összeszednie, az emberek mereven elzárkóztak s betegségeikre vagy elfoglaltságukra hivatkozva visszahúzódtak, amikor megkérte őket, vegyenek részt a színjátszócsoporthoz vagy a kórusban.

Holder dühösen a fejét csóválta.

— Nem vagy elég erélyes, Simándi szaktárs. Tűröd, hogy elküldjenek, telebeszéljék a fejedet kifogásokkal. Az embereket nyakon kell csípni.

Simándi izgatottan felugrott. Vékony, ideges ember volt, ádámcsutkája oly hevesen mozgott le-fel, hogy az embernek az az érzése támadt, mintha a sovány testtől független, önálló életet élt volna.

— Nincs kultúrgárda, — mondta Holder halkán és élesen. A szavak hatalmas párafelhőbe burkolva hagyták el a száját. — Nincs kultúrgárda? Akkor csinálni kell! Az elvtársak azt hiszik, minden az ölükbe pottyan? — A többiek felé fordult, akik összegörnyedve ültek s a tenyerükbe fordított cigarettákon melegedtek. — Van valami hozzászólni valótok?

— Ezt nézd meg, — pattant fel Simándi. A kezében maszatos, összegyűrt papírlapot szorongatott és Holder orra alá dugta.

— Mi ez? — Holder forgatta a papírt, mintha nem tudna mit kezdeni vele.

— Ez a kórus körözüvénye, — mondta dühösen Simándi. — Nézd meg hányan jelentkeztek a te nagyszerű elvtársaid közül. Mindössze három aláírás van rajta. — Holder felsóhajtott és letette az asztalra a papírt. Nagyon nehéz munka, azt meg kell adni. Arcán fájdalmas harag és súlyos fáradtság vonaglott végig. Egy pillanatra behúnyta szemét — mi-

ilyen jó lenne elaludni — aztán újra erőteljesen az asztalra csapott.

— Hány emberrel beszéltél személyesen?

— Huszonöt... vagy harminckettővel... mit tudom én. — Simándi dühös hangja koppanva ütközött a falba. — Végtére kényszeríteni nem lehet az embereket, ha nem akarnak énekelni! — Helyeslést várón nézett körül, de hideg üres tekintetekbe ütközött. A többieknek nem ez volt a véleménye. Azt gondolták, Simándi helytelenül fogott neki a szervezésnek. Mindjárt azzal ugrott az embereknek, hogy ki hajlandó hetenként háromszor estig bent maradni próbálni. No, igaz is! Kinek van kedve napi nyolcórás hidegben eltöltött munka után még színdarabot tanulni? Hanem így mégsem lehet hozzákezdeni a dologhoz. Valaki halkan meg is mondta ezt Simándinak.

A vékony ember karjaival hadonászott s fel-felugrott a székről. A keskeny, hosszú szoba mintha egyszerre Simándival telt volna meg. Holder magában még mosolyogni is tudott ezen a heves védekezésen.

— Ilyen lendülettel szerveztél volna, öregem, — mondta halkan — akkor többen jöttek volna. — Simándi hirtelen összecsuklott és leült. Holder megint a papírra tekintett.

— Az übé miért nem írta ezt alá? — kérdezte mereven és felnézett.

— Én aláírtam, — mondta halkan Simándi — nem elég?

— Nem, — mondta dühösen Holder — ezerszer megmondtam, hogy az ilyesmit irasd alá az übével. Mít jársz te külön utakon?

— Egyáltalán nem járok külön utakon — sértődött meg a férfi. — Milyen bürokrata lettél egyszerre! — Hosszú keskeny feje oldalrabillent, szalmasárga szemöldöke ráhajolt a szemére. — Különben, ha nem tetszik...

— Akkor lemondasz, mi? — Holder már kiabált. — Lemondasz, mint egy miniszter, mint egy kormányzó? — Lecsendesedett, mert látta, hogy az emberek nyugtalanul morognak. — Nézd Simándi elvtárs, gyere ide. — Maga mellé húzta Simándi székét és magyarázni kezdett. — Arról van szó, hogy a bált meg kell rendezni és kultúrműsort kell adni. Tegnap itt járt a területszervező a központból. Mesélte, hogy odaát a Precizióban a múlt héten rendeztek egyet és nagy siker volt... még pénzük is maradt. Szóval...

Simándi még mindig mogorván nézett maga elé. Olajos, gyűrött ruhájának zsebéből papírszeletet húzott elő.

— Hát valami műsort kezdtünk itt összetákolni Koróda elvtárssal...

— No látod. — Holder rámosolygott a férfire, az visszanevetett. — Mégiscsak lesz valami... — Szemével Korodát kereste. — Azt hiszik az elvtársak, hogy én feleslegesen zaklatom a társaságot? Meg kell mozdítani a gyárat. Ki kell emelni ebből a közönyből.

Nagy csend keletkezett. Mindannyian az üzemre gondoltak, amely nehezen vergődve, de mégis mozgott. Mennyi vesződség van az emberekkel, úristen! Csoda ez? Annyi év, annyi év telt el és soha senki nem törődött velük, a kutya sem törődött velük. Régi, lefojtott szenvedélyek törtek fel, aztán semmivé foszlottak. Haragok csíráztak ki és múltak el. Szerelmek keletkeztek, minden más nehézséget feledve és mintha pítypangra fújt volna a szél, szétmállottak. Kásás és bizonytalan volt az élet, sárgás és zavaros, akár a Duna, amelyet gyakran bámultak a hosszú munkanapokon át a műhelyek ablakaiból. Az élet kilendült régi kerékvágásából s nem tért vissza oda, ahol régen volt. Valami más, valami ismeretlen volt itt keletkezőben, ezt mindannyian tudták. S voltak sokan, akik megérezték ennek az újonnan keletkező életnek ízét, illatát, de még nem tudták tapintani, nem látták tisztán s így csak visszahúzódva figyeltek. A termelés néhány hónapig emelkedett, az utolsó hetekben azonban zuhanásszerűen hanyatlott. Holder s még néhány kommunista éjjel-nappal szervezte, mozgatta a gyárat, de a nehézkes, lassan lendíthető tömeg sulyosan, komoran ellenállt. Egyszer a munkásokkal volt baj, máskor a tisztviselőkkel. A piac árai ugrásszerűen emelkedtek, ennivalót csak a legnagyobb nehézségekkel lehetett kapni. Az emberek soványak, ingerlékenyek, izgágák s nagyon fáradtak voltak. A műhelyekbe becsurgott az eső, a hidegben megdermedt az olaj s a vas érintése megborzongatta a lakatosokat, esztergályosokat. Meddig? Ez a kérdés, mint valami láthatatlanul zümögő légy, szállt egyik teremből a másikba, egyik géptől a másikig.

Holder ennek a kérdésnek felhőjét látta borzongani az emberek homlokán. Hányszor beszéltek már erről! Ilyenkor mindig szárnyakat kapott a szava s bár nem volt jó szónok — nyilvánosság előtt egyenesen rosszul, nehézkesen beszélt — ha a jövőről kellett beszélnie, szava egyszerre megeredt, mint a tavaszi zápor. Széles, mosolygó képeket festegetett az eljövendő életről. Színes szavakkal rajzolta fel a levegő vásznára az új nagy gyárépületek, fűtött öltözők, kellemes

lakások, nagyszerű ebédek csábító képeit. Borúsan s hitetlenül hallgatták, csak nagynéha derült fel az arcuk. Amikor Holder elhallgatott, süket, ellenséges csend támadt, néha-néha egy közbekiáltás pengéje villant a levegőben. És mégis: soha nem érezte hiábavalónak a munkát. Ezek a hónapok keménynyé, ellenállóvá formálták. Most már nem néhány jólismert emberrel kellett dolgoznia, hanem tömegekkel. Új és új megoldásokat kellett találnia.

A hosszúra nyúló csendet Koroda János zavarta meg. Napirenden kívül szót kért. Holder megadta.

Koroda felállt.

Alacsony, valamikor kövérek alakján zötyögött a nadrag. Húsos kezével, rövid ujjaival idegesen babrálta nyakkendőjét. Hóna alatt egy számlakönyvet szorongatott, amelyet néhány pillanat múlva letett maga elé az asztalra.

— Meg kell mondanom, elvtársak, — kezdte köhögve, mert már napok óta lázasan járt az irodába — hogy a tisztviselők között gyatra a hangulat...

— No és a présműhelyben sem rózsás... — szólt közbe valaki a sarokból — ...az a Nagyné...

Egyszerre többen kiabáltak s Holdernek sokáig kellett az asztalon kopognia, amíg lecsendesítette őket. Koroda végre folytathatta.

— Nekem az a véleményem, hogy kialakulóban van nálunk valamilyen szektáns értelmiségellenes vonal. Ezt nyilván ti is észrevettétek. Hát én azt hiszem, ezt meg kell szüntetni, különben a tisztviselőink között semmiféle eredményt nem fogunk elérni. — Megállt, igazított egyet a nyakkendőjén. Szemüvegét pára futotta be, levette, hogy megtörülgesse. Aztán kedves mosollyal folytatta. — Különösen a mérnökökkel van baj, ezekkel végtére nem állhatunk szemben. Holder elvtárs is hallhatta tegnap, hogy a lakatosműhelyben egy elvtárs milyen hangon beszélt a Velledics mérnökkel. Kár Velledicset elvadítani. Tisztességes ember, nem tartozik még hozzánk, de magunk mellé állíthatjuk. — Lát-ták volna! Elvörösödött, morgott valamit a foga között, aztán kiment a műhelyből. Hogy álljak most én oda és beszéljek vele, amikor a pofámba vágja azt, amit az a szamár Kiss tegnap mondott neki. Nem öntudatos emberek ezek, elvtársak. Azt mondja, a kommunista beszélt vele így, ez hát a kommunista párt? Még nem látják a fáktól az erdőt.

Kis szünetet tartott. Holder lehajtotta fejét. Korodának tökéletesen igaza volt.

— És meg kell mondanom, hogy a pártvezetőség közt is akadnak elvtársak, akik...

Itt megint kitört a zaj. Simándi felmeredt a széken, mint egy hegyes karó s átnyúlt Koroda feje felett. Néhányan, akik legközelebb ültek az asztalhoz, dobolni kezdtek. Holder közbekiáltott.

— Csend!

— Ezekkel akarsz te pártot csinálni? — véraláfutásos szemét Korodára emelve, Samorjai megfordult. Ez a szerzőszámkészítő negyvenöt február óta volt párttag és rendkívül jól dolgozott. Úgy járt a világban, mintha most született volna. Néha borzongva emlékezett vissza azokra a sötét évekre, amelyeket süketen és vakon töltött el. Fiatal ember volt, alig harminckét éves, és életének felét értelmetlennek és hiábavalónak tartotta.

— Ezekkel a disznókkal? Tegnap bent voltam az irodán, a te híres Velledicsednél, telefonon beszélt Kondóival, csak hallottad volna... nem védenéd... — Dühösen megrángatta övét. Aztán a sublerével az asztal lapjának vastagságát kezdte méricksélni.

Simándi is morgott.

— Ismerjük a te tisztviselődet. A héten Zlinszky kisasszony egyszerűen a pofámba vágta, hogy hagyjam őt békén, ne hívjam semmiféle kórusba, mert ő a szabadidejével azt csinál, amit akar és ha kényszerítik, akkor majd Kondóihoz fordul, mert még egyelőre övé a gyár...

Megint hangzavar futotta be a szobát. Mindenki a saját esetét mesélte. Holder, aki figyelmesen hallgatott, egyszerre csak nevek és számok ráfonódó hálójában vergődött. Felugrott.

— Hagyjátok abba, elvtársak! Mingyárt hét óra és még nem döntöttünk a bál kérdésében. Ezt az értelmiségi dolgot legközelebb beszéljük meg. Addig se csináljunk ostobaságokat. Persze, hogy Vellediccsel foglalkozni kell és Zlinszky kisasszonnyal is még akkor is, ha visszautasít... Az agitáció elvtársak, nem egyszeri munka. És mi nem vagyunk sérődösek...

Az irodákat az ostrom után a gyárépület balszárnyán helyezték el, néhány épenmaradt szobában. Itt zsúfolták össze a bérelszámolót, a kalkulációt, a számlázást, a könyvelést és az adminisztrációt, mert a régi irodahelyiségek kiégtek. Szorosan egymás mellé kényszerítve dolgoztak az emberek. Ahol azelőtt egy ember dolgozott, most négy íróasz-

talt is beerőszakoltak. Füst és szaj csapta meg a belépőt. Az ablakokat félig üveggel, félig deszkával fedték be, hogy a bentülőket valamennyire védjék a mindegyre jobban támadó hideg ellen. Mindegyik szobába apró vaskályhát állítottak s a csövek az ablakon át a levegőbe meredtek, mert a központi fűtés tönkrement. Már kora reggel begyújtottak s ahogy lehetett, tüzeltek, de ezek a helyiségek hidegek maradtak. A balszárny, amely egyik legsértetlenebb része volt az épületnek, kikanyarodott a Duna felé s az örökké zúgó szélben állt. A főkönyvelő szobája után azonban a csupasz fal meredezett. Két oldalról bomba vitte el az épület többi részét. A szobákban gyakran füst és korom terjengett, mert a szél, ha északi irányba fordult, visszaverte a kályhákból kitóduló füstöt s a szobák egyszerre megteltek a nyers, viizes fa savanyú, kellemetlen füstjével, korommal, amely beszennyezte a papirosokat, rátelepedett a székekre, íróasztalokra s összekente a ruhákat. Ilyenkor ki kellett nyitni az ablakokat s így még az a kevéske meleg is kiszállt, amit órákon át összegyűjtögettek. Az ablakok felett az épületen hatalmas koromcsíkok éktelenkedtek. Bent a szobákban a mennyezet megfeketedett. A főkönyvelő fülkéjét valaha fehér csomagolópapír választotta el a könyvelés többi részétől. S a papírra lecsapódó korom furcsa egyiptomi ábrákat rajzolt. Mögötte másfél négyzetméternyi területen egy íróasztal és egy szék állt. Két ember aligha tudott kényelmesen elhelyezkedni ebben a kuckóban. Ha csak lehetett, a főkönyvelő sem tartózkodott a helyiségben, de munkája gyakran rákényszerítette. Az asztalon kormos villanylámpa állt, zöld ernyőjét megszurkította a rátelepedő por.

Reggel, amikor Holder a pártvezetőségi ülés után felment az irodába, még egy lelket sem talált a szobákban. A tisztviselők egy órával később jártak be, mint a munkások. Holder leült az egyik íróasztalnál és miközben egy sovány, feketekendős asszony azon igyekezett, hogy tüzet rakjon a makrancoskodó kályhákból, gondolkozott. Már szová akarta tenni ezt az egyórás különbözetet, de az időpontot még nem találta alkalmasnak. A gyárban, különösen Kondói visszatérése óta, valamilyen kellemetlenül éles, értelmiségellenes hangulat uralkodott. Néhányszor beszélgetett erről Bertókkal, a főkönyvelővel, aki tájékoztatta a tisztviselők munkásellenes véleményéről. Mégis úgy érezte, nem lenne szerencsés pillanat, ha éppen ezt a hangulatot erősítve, most vetné fel, hogy a tisztviselők és munkások egyidőben kezdjék a

munkát. Beszélte erről a dologról Cserrel, akinek az volt a határozott álláspontja, hogy egyrészt élesen fel kell lépni az értelmiségellenes hangulat ellen, ugyanakkor azonban ke- resztül kell vinni a gyár vezetőségénél, hogy változtassa meg ezt a régen berögzött, de a mult megkülönböztetését magá- ban hordó rendszabályt. — Járjanak azok is csak hétre, — mondta Cser szárazon — ne játsszák az urat. — Holder füle ebből a hangból is valami idegenkedést, ellenszenvet érzett. S ennél a kérdésnél ő maga is tétovázott kissé. Sok bajuk volt ezekkel a tisztviselőkkel. Rendetlenül dolgoztak, délelőtt el- járkáltak a hivatalból, nem egyszer visszaküldték a számlá- kat, mert felfedezték bennük a hibát. A munka akadozott, zötyögött, hiába hívta össze Bertók az irodai megbeszélést.

Kifogás ezer akadt. Zsúfoltan vagyunk, hideg van, csupa korom minden, nézzék a szoknyámat, harmadszor kell tisztítóba adnom, az iratok porosak, hogy nem lehet kézbevenni őket; s mindennek volt valamilyen sóhajszzerű, visszatérő vál- tozata, amelyet gyakran kimondtak, de gyakran csak kéz- mozdulattal vagy hangsúllyal jeleztek... hja régen... ré- gen... más volt, igaz?...

Mindig Bertók jött be leghamarabb. Ez a szikár, száraz aggregény szerette a munkáját s Holder észrevette, ahhoz is ért, hogy a többiekben elapadó munkakedvet kissé felser- kentse. Nem volt hajcsár, ritkán veszekedett, akkor is vég- telenül halkán és finoman, de nagyon határozottan és ellent- mondást nem tűrő hangon. Kedvet és hajlandóságot mutatott arra, hogy Holderrel megbarátkozzék s a titkár kihasználta ezt az önként adódó lehetőséget. Gyakran beszélgettek a gyár ügyeiről, a nehézségekről s az utóbbi időkben már Kondói- ról is. Bertók tizenöt éve dolgozott a gyárban, mint gyakor- nok kezdte s most annak köszönhetette főkönyvelői állását, hogy a tisztviselők közül elsőnek jelentkezett munkára s Holder rábízta a vezetést. Az első pillanattól kezdve kedvelte ezt az embert s ha valami nem tetszett neki benne, az sima, túlságosan hajlékony, előzékeny modora volt, amely megke- rülte a kényes problémákat, könnyedén oldalraállt s engedte maga mellett elzuhogni az áradást.

Holdert nem egyszer nyugtalanította ez a simaság, vala- mit szimatolt mögötte, de Bertókkal soha semmiféle baj nem volt, mindent elintézett, amit kért tőle az ember, gyakran elébement a kérdéseknek s maga ajánlotta fel szolgálatait. Bár sokszor hajtogatta, hogy nem szereti Kondóit, annak igazolási eljárásán mégis mellette vallott s ezt később kenyérféltéssel

próbálta magyarázni Holdernak, aki ettől a perctől kezdve óvatosabb és elővigyázatosabb volt.

Érdekés módon már legalább tizenkét éve szakszervezeti tag volt s a háború alatt néhányszor megfordult a magánalkalmazottak Andrássy-úti székházában is. Ezzel azonban különösképpen nem dicsekedett s Holder csak többhónapos ismeretség után tudta meg róla, egész véletlenül. De nem kutatta multját. Megelégedett azzal, hogy a férfi pontosan, rendszeresen végzi munkáját s jelentései, amelyeket a tisztviselők hangulatáról ad, alapjában véve megfelelnek a valóságnak. Tekintélyét közismert szakértelme alapozta meg s ez mintegy önmagától is a többiek fölé rendelte. Egyszerűen s nagyon tisztán öltözködött s Holdert gyakran idegesítette, amikor beszélgetésük rövid percei alatt háromszor-négyszer igazította meg haját vagy nyakkendőjét. Ezzel később már nem sokat törődött; olyannak fogadta el, amilyen.

Mikor megérkezett és letette kalapját, első szava ez volt.

— Baj van Vellediccsel, — kezdett hozzá — a maga egyik elvtársa...

Holder leintette.

— Már tudok róla. Majd elintézzük. — Körmét pattintgatta, mint egy kis gyerek. — Nem erről van most szó, Bertók úr. Mi van azzal az újjáépítési kölcsönnel. Megkapjuk végre azt a pénzt?

Bertók mentegetődző mozdulatot tett. Igazán nem tehet róla, hogy augusztus óta hitegetik őket s mindmáig nem adtak egy fillért sem. Holder bosszúsan vont össze szemöldökét. Sehogyan sem tudott eligazodni ebben az ügyben. Bertók már néhányszor elmesélte neki a részleteket, mégsem látott tisztán. Az aktaszámok, összegek, ígéretések, dátumok eláradtak agyában, semmit sem jegyzett meg belőlük. Átkozta ezt az ügyet, pedig rendkívül fontos volt.

A présműhely tetején vastag sugárban ömlött be a víz, az őszi esőzés majdnem nagyobb kárt tett a gépekben, mint a fasiszta rombolás. Az automaták a nyirkos levegőben berozsdásodtak, a kések gyorsan elvesztették élüket. A köszörűkövek, mint a tapló, szívták magukba a nyirkos levegőt. Márkus bácsi, az öreg nagybajuszú automatás naponta járt a nyakára: — Lehetetlen ebből a műhelyből munkát kiadni, idenézz: — És az orra alá dugott egy formátlan munkadarabot.

— Mikor kapunk pénzt, Bertók úr? — mondta türelmetlenül — ez lehetetlen állapot.

— Azt hiszem, a napokban meglesz a kiutalás. Feltornásztam harmincmillióra. Ha megkapjuk, szép összeg. Aból mindent rendbehozhatunk — mondta idegesen Bertók.

— Ha megkapjuk — Holder elfintorította az orrát. — Ha ... megkapjuk ... Maga biztos benne, hogy megkapjuk? Ha sokáig halogatják, az egész pénzért vehetünk majd két darab szöget.

Bertók előzékenyen mosolygott. Holder dühösen elkapta róla tekintetét. Ezt nem bírta látni. A főkönyvelő arca ilyenkor kikerekedett s megtelt valamilyen sziruposan édeskés ragyogással, amely egyébként rokonszenves vonásait teljesen eltorzította. Holder tudta, hogy ez a mosoly tehetetlenségét is jelzi.

— Kérem, legyen szíves, menjen a nyakukra.

— A hét végére ígérték ...

— Ma menjen, Bertók úr, — csattant fel indulatosan — öt hónapja bolondítanak. Az öreganyjukat bolondítsák. Szólt a vezérnek?

Bertók visszahúzódott merev arcának csigaházába. Szenvtelen mozdulatlansága most inkább elszántságot, mint alázatot tükrözött. Holder megbékélt vele.

— Szóltam neki ... megígérte, hogy intézkedik.

Holdernek még élénken emlékezetében élt a krumplihistória.

— Intézkedik! Megmondtam Krancznak is, hogy szorítani kell ... Itt a tél a nyakunkon, ma reggel már a pocso lyák befagytak. — S hirtelen egy különös kedvességű emlék rohanta meg. Gyerekkorában ilyen koratéli reggeleken az volt a legkedvesebb szórakozása, hogy amikor iskolában menet frissen befagyott pocsolyára bukkant, teljes súlyával rálépett; szerette hallani a vékony jégréteg recsegését. Elmosolyodott.

— Nem könnyű munka ez, Bertók úr, tudom én azt, de mit csináljunk? Végére nem tűrhetjük, hogy az asszonyokra becsurogjon az eső meg a hó.

Közben mind a négy szobába megérkeztek a tisztviselők. A tűz sercegve pislákol a kályhában, az emberek riadtan pislogtak kifelé az ablakokon s lesték, vajjon melyik pillanatban fordul meg a széljárás s vágja vissza a nehezen begyulladó tüzet. Holder elbúcsúzott a főkönyvelőtől s végigsétált az irodákon. Hangosan, mosolyogva köszöntötte az asztalnál ülőket.

Furcsa ember ez az esztergályos, — így vélekedtek róla az irodában. Inkább tisztelték, mint szerették, de különösképp

pen megbecsülték Holdert. Utáneztek és csóválták a fejüket.

Holder a folyosón Kranczba ütközött.

— Félórája kereslek, — lihegte az öreg.

— Félórája! — nevetett Holder. — Vagy három perce!

Krancz karonfogta és magával vitte. Az üzemi bizottság szobájában egy ember ült. Varga Mátyás ez, a nyírbátori teherautó kísérője. Holder felszisszent, mint akinek a lábára léptek. No még csak ez kellett! Átkozott délelőtt!

— Hát te hogy kerülsz ide? — rázott kezét az emberrel. Varga Mátyás még szuszogott. Kialvatlan szemeivel jobbra-balra pislogott, mintha valamit keresne. Vékony, rövid karjaival vállát, derekát csapdosta, mert nagyon fázott.

— Éhes vagy... — jött rá Holder.

— Hát... — mondta az ember s tovább csapkodott karjaival, mint a szárnyakkal.

Holder néhány perc időt engedett a férfinak, hogy kifújhassa magát és lélekezethez jusson. Az öreg Krancz olyan izgatottan szaladgált körül a szobában, mint a kotlós. Bajt sejtett és most eszébejutott a feladatlan sürgöny. Néha Holderra sandított, nagyon szeretett volna kívül kerülni a szobából.

— Beszélj — mondta aztán Holder. — Hogy kerülsz ide?

A férfi felállt és nagy léptekkel járkálni kezdett. Egész éjszaka döcögött valami istenverte személyvonaton Nyíregyházától Budapestig. A kocsiban már nem volt hely, kint kellett állnia a Perronon s a hideg éjszaka jeges karmával szinte a húsát tépte. Néha már-már elalélt s nem érezte a marcangoló hideget. Éhesen, átfázva, teljesen meggémberedve szállt le a vonatról a Nyugatinál.

— Hát... — mondta kis gondolkozás után... — Holder elvtárs, nincs krumpli. — Hirtelen dühbejött, mert eszébe jutott az egész nyírbátori história. — Az isten verje meg azt a bandát. Ott álltam megrakodva gyönyörű, öklömnnyi tiszta áruval, ilyent ma nem is kaphatsz egész Pesten és egyszerre... — Lovaglóülésben leült a székre és megmarkolta a támláját, mintha a nyírbátori jegyző nyakát kapná el. — Kijött a főjegyző, érted elvtárs, a főjegyző és azt mondja, hol a szállítási engedély? Mondom nincs, de majd lesz. Akkor állj — mondja és indul vissza. Leugrok a kocsiról, hogy van ez? Azt mondja, engedély nélkül egy tapodtat sem tovább. Nem? Nem, mondja. Szerettem volna meg-rángatni a bajuszát. Micsoda fickó, az anyja istenit. A csiz-

mája megért vagy ... — hirtelen nem tudott összeget mondani, mert sejtelve sem volt arról, hogy mennyibe kerülhet most egy csizma. — Mondom, főjegyző úr, ez a munkásoknak kell, itt a dokument. Az orra elé tartok egy írást, meg se nézi. Aztán még visszaszól, még ha az atyaistennek kell, akkor sem adok engedély nélkül. Erre rendelet van.

— De már itt Pista is kiugrott a kocsiból. Álmosak voltunk és fáradtak, napok óta úgy vakartuk össze azt a nyavalyás krumplit. Te! Pedig annyi krumli van odalent, Dunát lehetne vele rekeszteni. Node szóval, Pista csak utána. Hát leatyaúristenezte a főjegyzőt, az morgott valami olyasmit, hogy majd küldi ő a rendőrséget. Visszafogtam azt a hülye Pistát, még letartóztat itt bennünket ez a vaddisznó, aztán mehetünk a sóhivatalba. Apám, mondom Pistának, fékezd a kocsit, lejtőn vagyunk ... Sőhajtott és visszamászott a kormányhoz. Láttam rajta, hogy elöntötte a düh, mert még azok a nagy lapátfülei is parázsvörösek voltak az elkeseredéstől. Bementem a főjegyző után az irodába. Alig bírtam bejutni hozzá. Mondom neki, ne acsarkodjék, a nyavalya álljon a világba. Örüljön, hogy itt van krumpli, Pesten a melósok éheznek.

Varga Mátyás megtorpant az elbeszélésben. Egészen beleizzadt. Lekapta sapkáját, aztán újra felhajította a fejére. Krancz az ablakhoz állt, mintha okvetlen szemmel kellene tartania odalent a rakodást. Holder lehúnyt szemmel hallgatott. Meglepetése mély, elszánt haraggá változott. Micsoda fickók vannak még odalent, az istenit! Nagy pucolás kéne, jó, alapos sepregetés.

— Szóval, — folytatta Varga Mátyás — mondom neki, főjegyző úr, majd elküldjük az engedélyt, engedjen haza bennünket. Csak ül és cigarettázik. No, elkezdtük a szaladgálást, akkor táviratoztam, de válasz nem jött. — Hirtelen kitört. — Hát mi a nyavalyát csináltok idefent, hogy még egy sürgönyt se tudtok elküldeni.

Holder szótlantul Kranczra nézett. Az öreg kimeredt szemmel az udvart figyelte.

— Nem tehettünk hát semmit. — Cigarettát sodort valami porszerű dohánymaradékból. — Mondom Pistának, én felmegyek, csak várjon addig odalent, megpróbálok intézkedni. Épp neki is készültem az útnak, amikor megjelenik három pasas. Jónapot, mondom, mi tetszik. Mondják, ők közellátási ellenőrök. Nagyon örültem. Maguké ez a teherautó burgonya a községháza előtt? Így, hivatalosan. Miénk, mond-

tam. A fiatalabbik papirokat kotorászott elő. Írják ezt alá. Mi ez, kérdem. Igazolás, hogy a burgonyát átadták a közel-látási minisztérium harmincnegyedik beszerző csoportjának. De erre már elfutott a méreg. Nem írok alá semmit, mondtam, a krumpli a miénk. Az idősebbik, egy magas, bajszos, félcipős erre ordítani kezd, hogy törvény meg rendelet, meg mit akarunk, hogy most már azt csinálunk, ami nekünk tesz-szik... Hej, az anyját...

Szinte megjátszotta találkozását a felügyelővel. Sapkája hátracsúszott a fején, fésületlen hajfürtjei homlokába zuhan-tak s elfedték azt a sebhelyet, amely, ha dühös volt, sötét-vörösen izzani kezdett. — Végre aztán nem volt mit tenni... Kijött három pofa, nagy falapátokkal, átrakták a krumplit a saját kocsijukra, mi meg csak bámultunk...

— Hol az autó?... — kérdezte halkán Holder.

Varga Mátyás intett a kezével.

— Otthagytam. Gondoltam, el lehet valamit intézni.

— Miért nem lógtatok meg, mulyák? — kérdezte Hol-der kedvesen. — Annyi eszetek nem volt, hogy éjszaka meg-pucoljatok? Gondolod, hogy lecsuktak volna? — Dühös volt, de nevetnie kellett. — Ott még nem tartunk, öregem! Ott még nem tartunk!

Varga Mátyás eltátotta száját.

— Erre gondolhattunk volna — mondta nagyon elkese-redetten. Felugrott a székről és dühében toppantott. — Mi-csoda marha barom vagyok, Holder elvtárs, ne haragudj, ilyen marhát máskor ne küldj bevásárolni.

Szeme csillogott, de elhúzta orrát és visszatartotta dü-hét. Nagyon szégyelte magát.

— Nyugodj meg, Varga elvtárs és eredj haza, pihend ki magad. Délután aztán gyere be, mert pártnap lesz és ne-ked be kell számolnod a dolgokról.

— Pártnapon? — hőkölt vissza a férfi.

— Ott, — hagyta helyben Holder. — Az emberek nagyon várják a krumplit. Meg kell mondonunk, hogy egyelőre nincs semmi. Ne idegeskedj, majd valamit csinálunk. Odalent vidéken nagy bajok lehetnek még, jól sejtettem én azt. Elv-társsal nem találkoztál?

Varga az orra alá morgott.

— Beszéltem valami párttitkárfélével, legalább is ő azt állította, hogy az, de amikor a főjegyző kijött az irodából, berezelt, mintha a csendőroket látná...

— És? — Holder mereven a bakancsa orrát nézte.

— Semmi és — morgott Varga — odalent félnek a kommunistáktól. Csupa hülyeségeket beszélnek a fejükbe és az emberek mindent elhisznek. Most az járja, hogy tavaszra visszaveszik a földet, kár is megművelni. Meg a pénz olyan rossz, hogy azért nem érdemes egy szál fűvet sem adni, inkább a jószágnak, úgyis kevés a takarmány... Hát ilyen a helyzet. — Nagyot sóhajtott. — Egyébként rendes, tisztességes népek. Pista meg én egy újgazdánál laktunk, aki nagyon kacsintgat felénk, de a felesége nem engedi, azt mondja, istentelenekhez ne járjon az ura. A gazda egyszer megígulta nekem, hogy ő belépne a pártba, de akkor otthon nem lenne nyugta...

Nevetett. — Megvigasztaltam, hogy vannak ilyen esetek. Csak lépjen be egész nyugodtan. Az asszony majd helyrebillen. — Hirtelen egész közel ment Holderhez. — A főjegyző pártonkívüli, de ahol lehet, nyomja a kommunistákat. Valamit kéne csinálni... — Arca elvesztette merevségét, hirtelen gyerekesen legörbült a szája és ezt kérdezte: — Igazán be kell számolnom a pártnapon erről a marhaságról?

— Igazán, — mondta Holder. — Tudod a főjegyző nevét?

— Tudom. — Varga a zsebeiben kotorászott.

— Majd később, — mondta Holder. — Most eredj haza, hozd rendbe magad és aludj...

Mikor elment, kérdőn Kranczra nézett.

Az öreg, akiben félelem és idegesség szorongatta egymást, egyszerre kitört.

— Elfelejtettem! No, és... te még nem felejtettél el soha semmit? Azt hiszed, csak neked vannak gondjaid? Különben is? Hogy jössz te ahhoz, hogy számonkérde tőlem, hogy én mit csinálok. Az übének majd beszámolok erről... Aznap éppen mással kellett foglalkoznom. — Bajusza idegesen mozgott le-fel, a szeme vibrálni kezdett, mint mindig, ha felizgatta magát. — Semmi jogod nincs számonkérni tőlem.

— Nincs? — kérdezte halkan Holder.

Az öreg mehökkent. És nagyon csendesen folytatta.

— Hát... igazán... kiment az eszemből, dehát mit csináljak... — a hangja siránkozva remegett. Holder kicsit megszánta, egyébként rettenetesen dühös volt rá. Egyszerűen lehetetlen valamit az öregre bízni. Vagy nem csinálja meg, mert elfelejti és ilyenkor az öregségével, meg régi mozgalmi multjával takarózik vagy megcsinálja, de abban nincs

köszönet. Az engedélyt is meg lehetett volna szerezni, ha valaki kézbeveszi az ügyet. Fáradtan lehajtotta fejét. Legyintett és kiment a szobából.

Vargát újból le kell küldeni, de most már engedéllyel felszerelve, — határozta el magát kora délután. Úgy döntött, bemegy a központba és megbeszéli Cserrel a részleteket. Nem szerette ilyen aprósággal zaklatni a kerületi titkárt, akinek millió gondja között aligha volt ráérő ideje ezzel foglalkozni. De ez politikai kérdés — állapította meg, miközben átment a présműhelyből a szerszámosokhoz. Krumplit kell szerezni!

Az üzemben, mint a futótűz, pillanatok alatt elterjedt a híre Varga Mátyás érkezésének. Az asszonyok, amikor meghallották, hogy üres kézzel jött, lecsapták a munkát és összeszaladtak. Izgatott fecsegés indult meg, amely befonta az összes műhelyeket s szinte percek alatt hömpölygő, szürkésfekete folyóvá duzzadt. Rémhírek keltek lábra. Volt, aki arról beszélt, hogy Vargát letartóztatták, mert krumplit senki sem kaphat, az kell az oroszoknak. Akadt, aki tudni vélte, hogy csak azok kaphatnak krumplit, akik belépnek a kommunista pártba és felmutatják párttagsági könyvüket. — Hát nem, — kiabálta Nagyné — hát terrorizálni nem hagyom magam, inkább éhen döglök. — A sustorgás megnövekedve betöltötte a gyárat és végigszaladt a folyosón, bedugta nedves orrát az irodába. Zlinszky kisasszony Setéth Györggyel, a műszaki rajzolóval tárgyalta az ügyet. — Hogy számítottam rá és most nincs. Nohát ezek... — tenyerét kifordította és úgy jelezte véleményét... — Hogy számítottam rá! — Mindenki számított rá és most mindenki csalódottnak, becsapottnak érezte magát.

— Hiszen be is fizettük a pénzt!

— No, mondja már, azt hiszi, számít ezeknek a szegény ember pénzre?

Milyen hosszú az idő délutánig! Sohasem hitték volna, hogy ilyen hosszú! Sokan beszédekre készültek, néhányan elhatározták, hogy dühükben odavágják majd Holdernak: csallók! Bordáss kárörvendve járta a műhelyeket és ahol lehetett, szította a tüzet. Samorjait óvatosan kikerülte, mert a lakatos, amikor belépett a műhelybe, szűrő pillantást vetett rá. Néhány satuval odébb állt meg s alanyt keresett, akivel beszélhetne. De Samorjai lecsapott rá.

— Maga mit tángál idebent?

— Mi köze hozzá? — vágta fel az állát Bordáss. — Nem magához jöttem.

Samorjai valami gorombaságot mondott neki, Bordáss elvörösödött, de nem mert kikezdeni a lakatossal, jobbnak látta, ha lenyeli dühét és odébbáll. A műhelyajtóban találkozott Korláthtal, a beállító lakatossal és teleszájjal kezdte elmondani sérelmét. Korláth rövid ideig hallgatta, de nem állhatta ezt az embert, aki mindig a kukacokat juttatta eszébe. Lerázta magáról és továbbment. Bordáss nem vette észre ezt s miközben elsietett, még mindig dühösen morgott.

Mindenki beszélt, mindenki érvelt, mindenki türelmetlen volt, ingerült és ideges. A hangok felcsaptak az irodákig, bebújtak Holder szobájába s Kondói is meghallotta azokat. Kranczot hívatta.

— Mi történik itt? — kérdezte s összevonta szemöldökét. Az öreg esztergályos még mindig nem szokta meg, hogy a gyár kérdéseiről Kondóival beszéljen. Kényelmetlenül érezte magát, ha bejött hozzá, nem akaródzott leülnie, pedig kényszerítette magát. Csak nem ijed meg ettől az embertől? S mégse tudta megtalálni a kellő hangot. Pedig Kondói nem úgy beszélt vele, mint régen. Kedves volt, gyakran előzékeny, szivélyes és dühét sohasem mutatta, inkább a fogát szívtva vagy szájaszélét rágcsálta. Most is első dolga volt, hogy cigarettás dobozt tartson Krancz orra elé. — Mi történik itt? — kérdezte aztán szigorúan, de nagyon halkan. Mintha azt mondta volna: »Bocsásson meg, de jogom van tudni, hogy milyen hangulat van a gyárban, nem igaz?«

Krancz leült.

— Morognak, — mondta. S aztán egyszuszra elmesélte az egész krumplihistóriát.

— Látja, — mondta Kondói oktató hangon, — én megmondtam a maga Holder barátjának is, korábban kellett volna hozzám fordulniok. Én elintéztem volna. — Kilépett az íróasztal mellől és szorosan Krancz elé állt. — Maga miért nem fordul hozzám, ha valami bajuk van? Én megértem a munkásság lázadozását, elvégre ez rettenetes helyzet. Bágóért dolgoznak. — Nagyot szívott a cigarettájából s kis ideig nézte a felfénylő parazsat. A füst kanyarogva a menyegyzet felé szállt. — Üres hassal, barátom, — Krancz vállára tette a kezét — üres hassal nem lehet dolgozni. Őszintén szólva, csodálom, hogy dolgoznak, szavamra, csodálom.

Sarkonfordult és az ablakhoz lépett. A vaskerítés tetejére vékony fehér szalag terült. Az udvar keramitkockás ösvényén apró hópelyheket kergetett a szél. Az égen súlyos, tömött hófelhők szálltak. Hideg van, azért nem tud havazni,

— gondolta közben. — A kormányzatnak kötelessége lenne az emberekről gondoskodni. Nem is csodálom, hogy maguk nem szereztek be semmit. Hát mikor volt az a munkások feladata, hogy maguk szerezzék be az ennivalójukat? — Levette szemüvegét és vaksi tekintetével Krancz arcát kutatta. Az öreg mozdulatlanul ült. — Maga még jól emlékszik a régi időkre, barátom, azokra, amiket ma úgy szapulnak... Nem mondom, sok igazságtalanság történt akkor, nagyon is sok. — Hirtelen lehalkította a hangját. — De akkor... És nem folytatta.

Régi főmérnöke jutott eszébe, Zentay György. Ő, bár csak idehaza lenne, az tudná majd, hogy kell ezekkel a disznókkal bánni! Vajjon mi van vele? Ezt a férfit jobban szerette, mint saját fiát. Szerette határozottságát, biztonságát, elszánt akarát, amely minden akadályt leküzdött. S vajjon mi van most vele? Nagyot sóhajtott.

Krancz nem volt tisztában érzéseivel, amikor kiment. Búcsúzás közben Kondói megkérte, hogyha lehet, — »bízom magában« — csitítsa le az embereket. Meg kell nyugtatni őket, elvégre törvények és rendeletek vannak a világon, nem lesz semmi baj. Krancz ekkor még nem tudta, hogy Holder újra le akarja küldeni Varga Mátyást. A szíve mélyén nem tetszett neki, ahogy Kondói beszélt, de az értelmébe belopakodtak a vezér szavai... valóban... miért nem gondoskodik a kormány... Hamarosan saját maga talált ellenérvet... hiszen el vagyunk pusztítva... majdnem mindenünk tönkrement... Hanem azért valami tiszteletet fedezett fel magában, amikor ismét Kondóira gondolt.

Pártonkívüliek és más pártbeliek is eljöttek a pártnapra. Holder megkérte Kranczot, nézzen be hozzájuk, de az öreg arra hivatkozott, hogy a kerületbe kell mennie. Holder dühös volt, de nem mutatta. Akkor Setéth Györgynek, a szociáldemokrata titkárnak szólt, hogy jöjjön be a pártnapra. Az megígérte, de nem jött.

A párnapot egy régi, félig leégett raktárhelyiségben tartották, amelynek romos, Dunára néző oldalát bedeszkázták. Az udvaron használatlanul heverő széle-deszkákkal foldozták össze, amennyire lehetett, hogy legalább ne a szabad ég alatt üljenek. Az ázott, nedves fadarabok meghajoltak, a réseken át befűjt a szél, bevert az eső. Papírdarabokkal próbálták elszigetelni, de az nem sokat használt. A hátul ülők érezték a hideg kemény öklét; de ma ez sem riasztotta el a pártnapra gyülekezőket. Már a folyosókon izgatottan tárgyalták az ese-

ményeket. Voltak, akik dühükben megvető és becsmérlő kifejezéseket használtak az üzemi bizottság működésére; ezek hevesen, hadonászva, érvelve bizonyították, hogy milyen helytelenül, ügyetlenül működik az üzemi bizottság. Olyanok is akadtak, akik fejcsóválva bár, de mégis hallgatagon figyeltek, hittek is, nem is az egymásnak merőben ellentmondó híreknek, de megfontoltan még nem alkottak véleményt. Egy kisebb csoport elutasított magától minden magyarázatot s még az ülés megkezdése előtt az üzemi bizottság leváltását javasolta; már újabb nevek is röppentek fel, hogy ki lesz az übé elnöke. Néhányan tudni vélték, hogy Kondói egyáltalán nem engedélyezi az übé megalakítását, mások ellentmondtak ennek és a törvénnyel érveltek: minden gyárban kell, hogy legyen üzemi bizottság, hát ki képviselje az érdekeinket, végtére ma már más idők járnak... nem igaz?... Sokan sóhajtoztak és a télre gondoltak; az asszonyok szeme előtt megjelent üres kamrájuk s lassan foszladozott az a kevéske remény is, amit ehhez a krumpliszállítmányhoz fűztek. Bordáss hangoskodott legjobban és a választási agitációra hivatkozott. Azt mondták, szavazzunk a kommunistákra, akkor lesz több kenyér... hát mi már lemondunk a kenyérről... de legalább krumpli legyen... legalább krumpli...

Sokan nagyon határozottan védték az üzemi bizottságot, igyekeztek megmagyarázni, hogy az mindent megtett, amit lehetett s éppen a választások kimenetele az, ami megakadályozza, hogy minden rendben menjen... Ne a kommunistákon keressétek a bajt! — kiáltott egy hosszú ember a kavargás felett... — azokon, akik elgáncsolták őket, azokon... — Simándi torkaszakadtából ordított, igyekezvén a vitázók gondolatait és szavait helyes mederbe terelni. Sokan meghallgatták, fejüket csóválták s az járt az eszükben, hogy ennek az embernek igaza lehet... Mégis, teljesen tönkrementünk... s abból ki kell evickélni, nem csoda, hogy nehézségek vannak...

Mikor Holder belépett a párthelyiségnek nevezett huzatos helyiségbe, az már zsúfolásig megtelt. Soha még ennyien nem voltak. Érezte, ma kemény verekedés lesz az emberekkel s a közeli harc lehetősége mintha megoldotta volna fáradtságát. Egyszerre nagyon frissnek és erősnek érezte magát. A zúgó, morajló tömeg hátára vette, felemelte, aztán ismét magába zárta, mintegy önnön testének közegébe, ahol otthon érezte magát. Cseppet sem félt, inkább erőpróbának vélte a közeledő összecsapást. Nem, nem lehetnek ezek ellensé-

geink... — gondolta szinte hangosan... — a munkásoknak meg lehet és meg kell magyaráznia a helyzetet. Felkészült, kiegyenesedett.

Ideges percek teltek el. A központból küldött előadó nem jött. Ma a külpolitikai helyzetről kellett volna beszámolót tartani, de az itt összegyűlteket ez a kérdés láthatólag nem érdekelte. Néhányan fel-felkiáltottak, türelmetlenül, de a többiek leintették a heveskedőket. Holder az előadói asztal előtt ült és Samorjaival beszélgetett, aki elmesélte neki délelőtti esetét ezzel a Bordással. Samorjai szenvedélyesen gyűlölte a fickót. Holder figyelmesen hallgatta. Bordáss esete nem volt könnyű. Sokan voltak a gyárban akiket híveinek nevezhetett s az utóbbi hetekben beférkezött Kondói közelébe is. Egyszerűen eltávolítani, kirúgni — a pirosodó testből kivágni a gennyes fekélyt — még nem lehetett; ezzel várnia kellett. Most még csak az adatokat gyűjtötte ellene.

Miközben Samorjai beszélt, Holder ki-kipillantott az előtte ülő emberekre. Szeme előtt gyakran összerosódott a kép, egyetlen egységes tömbbé gyűrődött az ide-oda feszengő tömeg.

Simándi idegesen szaladgált a gyárkapu és a szoba ajtaja között.

— Nem jön ez az elvtárs, — hajtogatta — nem jön... mi a fenét... ?

Holder leintette.

— Nyugodj meg, Simándi, mit idegeskedsz? — Simándi szeme végigsiklott a zajongó tömegen, aztán kissé értetlen félmosollyal Holderra pillantott, s kirohant a teremből. Mi lesz itt, úristen...

Még nem edződött hozzá az ilyen kényelmetlen helyzetekhez.

Megjelent Varga Mátyás is és helyet foglalt az előadói asztal mellett. Egy pillanatra minden szem rászegeződött s ő habár kissé kényelmetlenül, mégis középpontnak érezte magát. Egész nap odahaza azt fogalmazgatta, hogyan fog a dolgozók elé lépni és mit mond majd. Néhány szót próbált lejegyezni, de nehezére esett az írás, így hát abbahagyta. Közben a díványon elnyomta a fáradtság s miután éhes volt, — odahaza valami ragadós kenyeret talált — felesége, aki szintén dolgozott, nem volt otthon, kénytelen-kelletlen üres hassal dőlt le s hamarosan elszenderedett. Nyugtalan képek zavarták éber álmát. Minduntalan felriadt s ha elaludt, a nyírségi homokon látta magát, amint a főjegyzővel birkóz-

nak, odamondogat neki, de a főjegyzőnek furcsa módon éppen olyan formájú és arcú feje volt, mint Kondóinak. Később a főjegyző arca elmosódott és valami egészen ismeretlen arc tárult eléje, akiről álmában tudta, hogy kicsoda, felébredve azonban hiába kutatott emlékei között, nem volt képes arra rájönni, kihez hasonlított az illető...

Holder rámosolygott, ettől kicsit megerősödött, mert egész idő alatt motoszkált benne valami félelem és lelki-ismeretfurdalás. Végtére feladatot bíztak rá, amit nem teljesített s most ezek az emberek számonkérhetik majd tőle, hogy miért nincs ennivalójuk. Mit mond majd nekik? Szerette és sajnálta őket, a szíve sajgott, ha arra gondolt, hogy mi lesz velük a télen... Legszívesebben mindenkivel külön-külön beszélt volna vigasztaló szavakkal és kedvesen, de érezte, ehhez nem lenne elég ereje... S ekkor a ráhulló pillantások kereszttüzében lehajtotta a fejét.

Szégyenkezett.

Huszonöt percnyi várakozás után el kellett kezdeni a pártnapot. Már mindenki türelmetlen volt és ideges. Holder felállt. A zajgás abban a pillanatban megszűnt. Mindenki Holdert nézte. Szerették és tisztelték ezt az embert, hittek neki... Valamennyiökben hirtelen az a gondolat ébredt, hátha nincs is olyan nagy baj... és ha van... Holder talán kézbeveszi a dolgot és akkor...

— Elvtársak, — mondta Holder messzehangzó, kemény, tiszta hangon — elvtársak, be kell jelentenem, hogy a párt-napi előadónk távollétében magam tartom meg a beszámolót. Mai témánk a külpolitikai helyzet... Alig fejeztük be a háborút és kezdtünk hozzá a béke kérdéseinek megoldásához...

Nem folytathatta. A csend, mint színgig telt zsák, megrepedt s kihullott belőle tartalma. Kiáltások röpködtek a levegőben.

— Ne erről beszéljen nekünk...

— Mit érdekel bennünket a külpolitika...

— A belpolitikáról beszélj, Holder, vagy már megfeledeztél arról, hogy te is dolgoztál valaha?

Holder a kiáltás irányába nézett, de csak fejeket látott.

— A krumpliról halljunk...

Egyszerre mindenki kiáltozni kezdett.

— Úgy van! A krumpliról!

— Ne akarjatok mellébeszélni...

— Hát ebből elég volt!

Mint a kórus, zengett föl a terem.

— Ebből elég!

Holder türelmesen, nyugodtan állt a rázúduló kiáltások egyre jobban habzó áradatában. Néhányszor felemelte tekintetét és végighordozta a kiáltozókon. Azok, akikkel szemének sugara összeért, lehajtották fejüket és elcsendesedtek. De a többiek kiáltozása egyre elviselhetetlenebbül zajgott, fűjt, sistergett.

— No mi van, halljuk ...

— Varga úr el méltóztatott feketézni a krumplit, úgye ...

— Nézzétek, új ruhája van ...

Ez nem volt igaz. Varga régi, foltos öltönyében ült az asztalnál. Hirtelen ijedten végigpillantott magán, aztán felugrott. Szája kiáltásra nyílt, de meggondolta magát és visszaült.

— Szóval, hallgatni tetszik ...

— Elvtársak, csend legyen ...

Ez a hang hátulról zúdult bele az áradatba. Mély, öblös, borízú hang volt, amely egy pillanatra lefékezte az indulatokat. De aztán újból összezsaptak felette a hullámok.

Holder szántsándékkal hallgatott. Dűhe arcába kergette a vért, de nem szólt egy szót sem. Világosan tudta, hogy a mai zivataros hangulatot tudatosan előkészítették. Azt is sejtette, hogy kik voltak a szervezői ennek a mai délutánnak. A közbekiáltások szövegéből ráismert Bordáss, Veres és a szociáldemokrata párttitkár szavaira. El méltóztatott feketézni ... ezt ő mondhatta, gunyoros, félig alattomos, megvető hangján.

Ebben a pillanatban a szoba közepe táján felugrott egy asszony. Úgy tetszett, mintha vékony, törekeny alakját az áradat vetette volna felszínre. Az asszonyt szinte pattanásig feszítette dűhe. Úgy érezte, mintha ismeretlen erők löknék fel helyéről, szinte nem is gondolkodott. Mérhetetlen haragot érzett a zajongók iránt. Máskor halványkék, szelíd szemei megteltek könnyel s hangja elcsuklott, amikor elkiáltotta magát:

— Csend!

A hang élesen vijjogva szállt fel a tömeg felett. Meglepetten kapták fel a fejüket s Holder is a hang irányába nézett. A meglepetés pillanatát az asszony kihasználta. Toporzékoló dűhe bugyborékolva szakadt fel a száján:

— Hát nem szégyenlik magukat, nem szégyenlik magukat ... maguk emberek ... — szavak után keresgélt. — Miért nem fogják be a pofájukat, nem látják, hogy maguk-

kal akarnak beszélni... Elcsuklott a hangja, amelyet most már a sírás fojtogatott... — Nekem is kell a krumpli, gyereken van... odahaza... dehát magukkal nem érdemes beszélni... igazán... — S hirtelen elsírta magát, mint egy kisgyerek.

Aztán összeroskadva visszaült a helyére. A teremben egyszerre csend lett. Holder azonnal kezébe ragadta az írányítást.

Nem tudta, ki ez az asszony, de kitöréséért nagyon hálás volt. Úgy rémlett neki, mintha a présműhelyben látta volna már egyszer-kétszer, de éppen nem volt biztos. Az asszony hangosan zokogott a padon, valaki odalépett hozzá és lehajolt, hogy megvigasztalja. Néhány suttogó hangon kívül semmi nem hallatszott.

Holder beszélni kezdett. Egyetlen szót sem ejtett az előbbi zűrzavarról. Világosan, határozottan elmondta a helyzetet. Beszéd közben rájött, hogy röviden be kell fejeznie az ülést, mert nem szabad a felzaklatott tömeget sokáig itt tartania. Ezért lemondott előbbi tervéről. Varga Mátyás ma nem fog beszélni, majd legközelebb. Csendben figyelték szavait. Mikor végére ért, feltette a szokásos kérdést:

— Elvtársak, van valakinek hozzászólnivalója?

Mocorgás támadt; a hátsó sorok egyikéből Nagyné nyujtotta kezét. De a tömeg egyszerre szisszent fel.

— Hallgasson, nem értett meg mindent?

Holder azonban megadta a szót. — Tessék, elvtársnő...

Nagyné zavarodottan állt fel. Arcán ijedtség és határozatlanság tükröződött. Néhány szót mondott arról, hogy neki mennyire szüksége van a krumplira, mert a gyerekei... aztán hirtelen leült. Ketten tapsolni kezdtek, de a többiek lehurrogták ezeket.

Holder néhány szóval lezárta az ülést.

— Elvtársak, meg kell értenetek, miről van szó. Mi ezt az országot lerombolva kaptuk, a fasiszták rombolták le, ha ma így élünk, ők felelősek érte... Mit tehát a feladatunk? Dolgoznunk kell. Dolgoznunk kell, mert most már megváltozott a helyzet... És minden nappal közelebb jutunk ahhoz, hogy még jobb legyen.

Kétkedő, hitetlen pillantások fogták körül Holdert, amíg beszélt. De nem fordította el sohasem a tekintetét. Állta a nézést. Mikor a végén felkérte a jelenlevőket, hogy énekeljék el az internacionálét, mindenki egyszerre állt fel és énekelni kezdett.

Többen körülállták és kérdéseket szegeztek neki. Holder gyors válaszokat adott s közben odaszólt Samorjainak, kerítse elő azt az asszonyt, aki közbeszólt. Samorjai azzal jött vissza, hogy már elment.

A tömeg zajongva s mégis halkán, minden tolakodást elkerülve hagyta el a helyiséget. Holder magához intette Samorjait.

— Ki ez az asszony? Nem is ismerem.

— Négy hete van nálunk, azt hiszem... A présben dolgozik... Értelmesnek látszik, nem gondolod?

Holder elgondolkozott.

— Az. Mi a neve?

— Bodáné. Boda Gáspárné.

— Valami közelebbit. Mit tudsz róla?

Samorjai vállatvont.

— Kérdezd meg Korláthot. Az ő műhelyében dolgozik.

Holder visszahívatta az öreg beállítót.

— Maga ismeri ezt a Bodánét? — szegezte neki a kérdést.

Korláth még most is meg volt lepve. Szája félig kinyílt, szemében értetlenség tükröződött.

— Ismerem... — mondta tétován — de...

— Eddig nem ilyennek ismerte, úgye? — találta el Holder.

— Az — mondta nagybajuszú lakatos — olyan hallgató asszony volt ez, szavát se vettem négy hete. Csak leült és dolgozott. Még ebédidőben sem láttam soha beszélgetni a többiekkel.

— Mit tud róla, öreg?

Korláth nagy érdeklődéssel nézegette az asztalt.

— Hát... szegény asszony... nem él valami jól...

— Ki él ma jól? — villantotta rá éles tekintetét Samorjai.

— Köszönöm, — mondta Holder — menjen haza szépen, Korláth bácsi.

Mikor elbúcsúztak, megjegyezte:

— Beszélgetni kell vele. Foglalkozni. — Kezetszorított Samorjaival és bement a kerületi pártbizottságba, hogy Cserrel megbeszélje a mai eseményeket.

TURATTI PÁL lakásának ablakai a Károlyi-kertre néztek. Szerette ezt a lakást, ahol már idestova nyolc éve lakott s amelyet igyekezett minél kényelmesebbé, otthonosabbá tenni. Különös vonzódást érzett a puha, süppedő szőnyegekhez, a széles, sötéthuzatú heverőhöz, a nehéz, faragott bútorokhoz s furcsa módon, az apró, színes nippekhez. A padlón nem volt tenyérnyi hely, amelyet ne borított volna szőnyeg, a sarkokban különböző fotelek, apró asztalkák, állólámpák álltak, a tetőn rejtett halványkék fény derengett, ha felgyújtották a villanyt. Turatti, ha esténként otthon volt, vagy ha nagyritkán vendégeket fogadott, mindig valamelyik állólámpát vagy falikart gyújtotta meg s a szoba így megtelt homályos, ódon levegővel, amely sötét huzatba burkolta a tárgyakat. Bár a második emeleten lakott, az ablakokon vasrácsok éktelenkedtek. Ezt még Turatti elődei hagyták itt, nyilván kisgyereket védett a rács, de a férfi nem szereltette le azokat hosszú évek folyamán sem. Az utolsó ablak alatt, mélyen bent a harmadik szobában, húzódott meg íróasztala s a könyvespolcok, amelyek átkarolták az egész szobát. Turatti büszkesége volt ez a hatalmas könyvtár. Több, mint négyezer kötetet gyűjtött össze hosszú évek alatt. Gyakran járt a múzeumkörúti kereskedőkhöz, nagyobb összegekért vett könyveket, de a könyvtár jelentős részét nagybátyjától, a háború második évében elhunyt kúriai tanácsostól örökölte. Az öreg szenvedélyesen szerette a régi magyar irodalmat s hátrahagyott könyvtára telve volt értékes régiségekkel, irodalmi ritkaságokkal, amelyekkel Turatti gyakran és büszkén dicsekedett. Ő azonban nem a magyar irodalomhoz vonzódott, azt kisebb jelentőségűnek tartotta az angolnál. Fiatalkori szerelme a Shakespeare korabeli angol dráma volt s még egyetemista korában kutatásokat végzett a Shakespeare-t megelőző drámáról. Jól beszélt angolul, franciául, németül s olaszul, akár az anyanyelvén. A polcokon százával sorakoztak a leg-

különfélébb szerzők. Egy időben rávetette magát a francia költészetre, s ebből is leginkább a tizenkilencedik s huszadik század szimbolizmusa érdekelte. Valamikor tervezte, hogy nagyobb tanulmányt ír Paul Valéry költészetéről. A tiszta költészet, „a poésie pure“ hideg csillogásával, intellektuális elvontságával, bonyolult, rejtett értelmével rendkívüli módon lekötötte.

Ebben az időben, — ez még a háború előtt volt — kedvenc olvasmánya és könyve Valéry híres kötete volt, a „Változatok“ s abban is egy nagy tanulmány: Bevezetés Leonardo da Vinci módszerébe. A háború zivatara elmosta ezeket a terveket, Turatti megmaradt a gondolatnál s egy időben Valéryvel együtt azt gondolta, hogy a legnagyobb művészet mégis a meg nem valósított mű. Egy könyv azonban változatlanul ragyogva kísérté végig eddigi életén: Dante. Talán olasz ősei oltották beléje azt a rajongást, amit a régi költő iránt érzett — nem tudta, de kis, bőrkötéses Danteját mindenhová magával vitte, olvasgatta s a változó irodalmi divatok forgatagában is ereklüként őrizte. Volt, hogy egy-egy fellobbanás elhomályosította az isteni költő ragyogását, azonban a lelkesedés hamar elaludt s az olasz mester még eddig minden összehasonlításból győztesen került ki.

Később Stefan George lett a kedvenc költője, aztán Rilke. Mindkettőjükben magával azonos vonást fedezett fel, ez vonzotta hozzájuk. Turatti Rilkében is, Georgeban is a magány szenvedő és pusztító költészetét szerette, ez volt az, ami mélyen gondolataiban s egész életében gyökeredzett. Harmincnégy éves volt ekkor s születésnapjának délelőttjén vonultak be a német csapatok Magyarországra — úgy érezte, hogy életének mélypontjára érkezett, amelyből nincs többé kiút. Magányosnak, végtelenül egyedülinek, senkihez nem tartozónak érezte magát. Ez az érzés gyakran szinte fizikai fájdalommal változott. Bezárkózott lakásába, becsukatta az ajtókat, ablakokat, alig evett valamit s napokon át alacsony heverőjén lentergett. Az ostrom s az azt követő idők felrázták tépelődéséből, nem akart katonáskodni, végzetesen irtózott mindentől, ami egyenruha, márpedig eddigi felmentése érvénytelenné vált s be kellett volna vonulnia. Bújkált, hamis papirokat szerzett, szenespincékben, faraktárakban húzódott meg napokig, míg aztán a félelem minduntalan továbbüzte. Remegve gondolt az ostromot követő napokra, arra, hogy miből fog élni, megmarad-e a lakása s hogy egyáltalán lesznek-e olyan körülmények, amelyekbe bele tud majd illeszkedni.

Mindezideig nem voltak anyagi gondjai. Családjának ezerholdas hevesmegyei birtoka mentesítette őt a munkától s az anyagi gondoktól egyaránt. Nyugodtan élhetett könyveinek, lakásának, gondolatainak. De mi lesz ezután? Ez a kérdés vasfalként meredt fel előtte azokban a pillanatokban, amikor félelme és idegessége megengedte, hogy ilyesmire is gondoljon. De szerencséje volt. Lakása sértetlenül megmaradt, oly érintetlen biztonsággal, hogy amikor visszament, szinte úgy érezte, mindaz, ami vele történt, nem volt egyéb rossz álomnál. A bútorok, szőnyegek, nappalok mozdulatlan merevséggel fogadták, mégis ő ebben valami jólelkű mosolyt vél felfedezni. Nem sokkal később egy társaságban — apjának régi osztálytársához volt hivatalos vacsorára — megismerkedett Tarjánossy Judittal. Az asszony néhány nappal később a szeretője lett.

Turattinak különösen könnyed, zavartalan odaadása tetszett, e minden mesterkéeltségtől mentes, nyílt tekintetű, de valójában rendkívül hideg, minden érzelmi felhevültségtől mentes, szinte kötelességszerű, véleményynélküli odaadás. Turatti vonzódott a hideg asszonyokhoz s Judit éppen közönyével, nemtörődömségével tudta lekötni. Az asszonyéhoz hasonló szenvedélyei, amelyek lakásuk hasonló berendezésében, magányosságuk egyformaságában mutatkoztak meg, szintén erősen vonzották. Jól esett Judittal feküdni a heverőn és hangosan Dantet olvasni, bár tudta, hogy az asszonyt nagyon kevésbé érdekli az isteni remekmű. Úgy érezte azonban, hogy mindenkinek saját joga szeretni vagy nem szeretni a költészetet s éppen azért nem bántotta az asszony álmodozó hallgatása, hanem csak méginkább vonzotta. Alig néhányhetes ismeretség után az asszony egy este bemutatta Simon Mironescunak. Turatti már az első pillanatban heves undort és utálatot érzett a hatalmas, koromfeketehajú férfi iránt, de különösképpen érezte annak fölényes, minden más akaratot elsöprő lendületét. Néhány perc sem telt el s máris hatása alá került. Úgy fickándozott, mint horgon a hal, mégsem tudott elszabadulni. Mironescu kedves volt hozzá, elnéző s megértő. Szívesen hallgatta fejtegetéseit Danteről, az angol drámaról s mikor később, finom mosollyal Marlowe Faustusából szószerint idézett, Turatti elszoruló lélekzettel hallgatta. Hát ehhez is ért ez a gazember?

Hamarosan üzleti levelezője lett Mironescunak, aki megbecsülte benne a sok nyelven tudó, rendkívül finom és művelt embert. Nem sokkal később azt is megtudta, hogy Judit

valamilyen szunnyadó parázként izzó, de soha el nem alvó szerelemmel kapcsolódik Mironescuhoz, amit a férfi, akiért rajongtak a nők, könnyed mosollyal és tréfás vállrándítással vett tudomásul. Ez azonban kevéssé érdekelte. A nő tökéletesen kielégítette, nagy érzelmeket — ez már tapasztalata volt — amúgy sem tudott volna felidézni benne. Mintegy eleve elrendelésként tudomásul vette, hogy örökös egyedüllétre van kárhoztatva.

Hanem a Simon Mironescuhoz való viszonya mindegyre rosszabbodott. Mint valami fujtató a tüzet, úgy táplálta napról-napra azt a lassan, fehérre izzó gyűlöletet, amelyet Mironescu iránt érzett. Soha nem beszélt erről senkivel, még Judittal sem, akivel pedig — különös módon — bizonyos szellemi közelségbe került a hónapok folyamán.

Eleinte el akarta oltani ezt a lángot, de nem sikerült neki. Később, már szinte kéjjel tüzelte önmagát Mironescu ellen. Gyűlölte fölényét, nemkevesebbé önmagát, aki ennyire befolyása alá került s várt. Arra a pillanatra várt, amikor leszámolhat Mironescuval. Arra is elkészült, hogy ez a leszámolás véget vet majd Judittal való viszonyának. Sőt saját gondtalan életének is, de ezt elintézte önmagában. Gyakran azonban fel s alá járkálva szobájában, szavakat mormolt, amelyeket majd akkor fog Mironescu pofájába vágni, amikor sor kerül a leszámolásra. Az lesz a nap! A nagy nap!

Felugrott az íróasztal mellől s járkálni kezdett. Délelőtt Mironescutól értesítést kapott, hogy az irodájába kell mennie. Az üzenet egész napját tönkretette. Alig ebédelt valamit, pedig kedvenc ételét, rakottpalacsintát tettek eléje, de unottan félretolta. Kora délután megpróbált aludni, később kicsit olvasott, azonban képtelen volt a szavak rendjére, a mondatok értelmére figyelni. Négy óra tájban leszaladt az utcára s minden cél nélkül barangolt össze-vissza. Lement a Dunapartra; a sötétedő égen tömör, súlyos felhők úsztak, a víz agyagsárgán hömpölygött. Néhány csepp eső is hullott. Az ilyen idő mindig elkedvetlenítette. Félt ettől a nyirkos hidegtől, inkább szerette a kemény fagyot, bár olyankor meg egész gyomra reszketett. Egyszerre kínzó vágy fogta el a hulló hópelyhek után. Hogy tudna most örülni, ha megindulna a havazás! De az égből csak ölmos eső szitált. Végigsétált a szállodák romjai között. A Lánchíd, mint szárnyatört hatalmas griffmadár csüngött a vízbe. Már csak mindjobban homályosuló körvonalait láthatta. Mironescu irodája a Teleki Pál-utcában volt; azon vette észre magát, hogy önkénytelenül is odatart.

Mironescut még nem találta ott. Keresztes nyitott ajtót. Az előszobában nem égett a villany, de Turatti a sűrűsödő sötétben is jól látta a férfi arcának gonosz, ostoba vonásait. Keresztes, Mironescu egyik bizalmasa, köszönés, hang nélkül engedte be a belső, irodának nevezett helyiségbe. Itt nem volt más, mint egyetlen durván összetákolt íróasztal, néhány cukrosláda, amelyet székek használtak s a szoba közepén vékony zsinóron fakón pislákol a csüngő villanykörte. Keresztes leült az egyik ládára. Turatti tudta, hogy ezt az embert csakis Mironescu bírhatja szólásra. Még kényelmetlen helyzetében is nevetnie kellett, ha ránézett.

Levette szemüvegét, megtörölgette, mert arra gondolt, hogy így jobban lát majd. De semmi sem változott. A nedves falakból áramló nyirkos levegő, a papirossal bevont ablakon beáramló koratéli levegő megborzongatta. Hirtelen félni kezdett.

Hosszú túlkölés jelezte, hogy Mironescu kocsija a ház előtt megállt. Keresztes felugrott és kiszaladt. Turatti egy üres cukrosládán ült s még mindig szemüvegét törölgette.

Néhány perc múlva megjött Mironescu, egyenesen az íróasztalhoz ment és leült. Szokatlanul indulatos mozgásából, merev arckifejezéséből Turatti megérezte a férfi dühét. A következő pillanatban Keresztes szinte a hóna alatt, egy minden ízében remegő férfit hurcolt be. Turatti azonnal megismerte. Grill volt.

A férfi, amikor Keresztes elengedte, majdnem összeesett. Sápadt arcának vonásai teljesen összekuszálódtak, haja felborzolva meredt az égnek s homlokán vastag szürkés-fekete csík húzódott, olaj vagy korom.

— Üljön le, — mondta nyersen és ingerülten Mironescu. — Te eredj ki, — rendelkezett. Keresztes sunyi mosolyt vetett gazdája felé, aztán kisomfordált. Mironescu szótlan megvetéssel nézte. Mikor becsukta maga mögött az ajtót, felállt és Grillhez lépett.

— Jobban van? — kérdezte hirtelen kedvességet erőltetve magára. — Maga igazán olyan sok gondot okoz nekem. Kérem, igyék egy pohár vizet. — Az íróasztal mellől egy szódásüveget vett fel s egy pohárba töltött. Grill egy hajtással kiitta. A hidegen gyöngyöző ital kissé magához térítette.

Mironescu visszaült az asztalhoz. Csend volt. Grill gondolatai össze-vissza futkároztak. Hallott egyetmást ilyen dolgokról s nem tudta, mi következik ezután. Kínozni fogják? Hideg futkározott a hátán. Megverik?

— Nézze, Grill úr, — szólalt meg Mironescu — azért hoztam ide magát, hogy a dolgokat szépen, nyugodtan megtárgyaljuk. Azt hiszem, nem kell sokat beszélnem. Ismeri a felteteleimet. Maga átadja nekem az üzletét, természetesen ottmarad, mint üzletvezető, sőt hivatalosan magáé az üzlet. Engem a formaságok egyáltalán nem érdekelnek. Csak az üzlet érdekel, öregem, csakis az üzlet. — Hirtelen megtalálta a hangot és nevetni kezdett. — No, nyugodjon meg, nem lesz semmi baja. Csak nem attól fél, hogy megverjük? — értette meg egyszerre Grill sápadtságát. — Most megint nevetett, fogai fényesen csillogtak s a ráhulló, sápadt lámpafényben megrendíthetetlenül erősnek látszott. — Ehhez mit szól?

Grill összeszorította a fogát. Nem válaszolt. Most vette csak észre, hogy az a furcsanevű ember is a szobában van. Mit keres ez itt? De nem volt ideje ezen gondolkozni. Agyát teljes egészében lefoglalta a Mironescuval folytatott párbeszéd. Mert ha hangosan nem is, magában mindig megadta a választ.

Már napok óta egyebet sem tett, mint a Mironescunak adandó választ fogalmazgatta magában. Mióta arról az emlékezetes kirándulásról hazatértek, Grill a kétségbeesés és indulat korszakát élte.

Déltájt ért haza s szinte bezuhant az ajtón. Az asszony kérdések özönét zúdította rá. De egyikre sem válaszolt s mikor Klára leült mellé a díványra, ingerülten ellökte magától. A napok ezután a gondok sűrű tömött felhőjében vonultak el felette. Gyakran eszébejutott ötlete: felmegy a rendőrségre és bejelenti az egészet. Mi baja lehet? Még talán előnye is származhat belőle. Egyszer el is indult, de a sarokról visszafordult. Nem, mégse. Az ilyesfajta emberek útjai kiszámíthatatlanok. Hátha van valami cinkosa vagy mi a nyavalya, aztán az megbosszulja. Nem tudta, mitévő legyen. A találkozóra mégsem ment el. Szorongva várta a másnapot, egész délelőtt az üzletben gubbasztott, be sem fűtött, az ebédet érintetlenül visszalökte. De napokig nem történt semmi. Már-már azt hitte, sikerül elkerülnie a feje felett lebegő veszedelmet. Fellélekzett. Kedve és étvágya megjött. Aznap délután ezüstszürke Skoda állt meg az üzlet előtt. Mironescu szállt ki belőle, hangosan köszönt és letelepedett a pult előtti székre. Az üzletmenet után érdeklődött, de arcának s hangjának kifejezéstelen ürességéből Grill hamarosan rájött, hogy ennek a látogatásnak merőben más célja van, mint egyszerű udvariasság. Szíve összeszorult, elsápadt, lábai remegni kezd-

tek. Valóban, Mironescu néhány perc után kendőzetlenül a tárgyra tért.

— Miért nem jött el? — kérdezte szenvtelenül s ujjai között egy éppen a pulton heverő vékony sötétkék szalagot morzsolgatott.

Grill szeretett volna erélyes lenni. Agyában kemény szavak zakatoltak. Igen, most kellene megmondani neki az igazságot. Most odavágni, hogy hagyja őt békében, semmi köze hozzá, ha sokat zaklatja, még megjárhatja. De színtelen, fakó hangon csak ennyit mondott:

— Elfelejtettem.

— Hazudik, — vágta rá nyersen Mironescu. — Mit játszsa nekem az ártatlant? Azt hiszi, nem tudok magáról mindent?

Felállt és az ajtóhoz lépett.

— No, gyorsan, gyorsan. Öltözzék fel, itt a kocsim, velem jön. Mit vár?

Grill a sötétkék szalagot csavargatta. Nem mozdult.

— Ne akarja, hogy kényszerítsem — mondta Mironescu.

— Nem, — mondta ekkor alig hallhatóan Grill — nem megyek.

Mironescu úgy tett, mintha semmit sem hallott volna. Arca elsötétült s kezét barna teveszörkabátjának széles zsebébe süllyesztette.

— Zárjon be.

Grill, mint valami alvajáró, elindult, hogy hátulról kihozza kabátját, meg a redőnyhúzó botot. Ellenkezése abban a két apró szócskában kimerült. Még szerencsém van, hogy nem hallotta — gondolta, miközben öltözködött. A kocsiban ismeretlen férfi ült. Nem szólt hozzá, rá sem pillantott. Néhány sarokkal odébb Mironescu megállt, az ismeretlen kiszállt a kocsiból és köszönés nélkül eltűnt. Grill most ott ült egy üres ládán és üres tekintettel néz a pislákoló lámpafénybe.

— Megértette, amit mondtam? — kérdezte Mironescu. Hirtelen Turatti felé fordult. — Arról van szó ugyanis, hogy emberünk kissé idegenkedik attól, hogy a mi üzletünkben résztvegyen. Hallott maga ilyesmit, Paul? Egy ember, aki nem akar milliókat keresni. — Nagyot nevetett és cigarettát vett elő. Grill eltolta az orra alá nyujtott tárcát. Nem fog beszélni. Csináljanak vele akármit, nem fog beszélni.

Mironescu Turatti mellé lépett.

— Paul, én azért hívtam ide magát, hogy beszéljenek

nyíltan egymással. Én most itthagynom magukat, beszélgesse-
nek. Maga — a hangja kemény, majdnem fenyegető lett —
szépen megmagyarázza Grill úrnak, milyen előnyökkel jár az,
ha velünk társul. Előnyökkel, igen, előnyökkel! Negyedóra
múlva visszajövök. Hát csak szépen beszélgesse-
nek.

Súlyos léptekkel távozott. Mindketten nagyot lélegzet-
tek. Turatti megszánta ezt az embert. Meg kellene neki mon-
dani, legyen határozott. El kellene neki mesélni saját törté-
netét. De a bosszú ideje még nem jött el — töprengett magá-
ban. S különben is: mi köze neki ehhez a gyáva, ostoba
fickóhoz?

Grill mellé húzta az üres ládát.

— Olvasott maga detektívregényeket?

Grill értelmetlenül pillantott rá.

— Azt akarom mondani, hogy ez egészen olyan, mint egy
rémregény, nem így látja?

Grill ingatta a fejét és kezével homlokát dörzsölte.

— Kérem, legyen szíves, mondja meg, mi van itt.

— Itt? — Turatti keserűen nevetett. — Itt? Maga, ked-
vesem, nagyon hamar meg fogja tanulni, hogy mi van itt.
Kevés munka és sok pénz — ezt csak mint lehetőséget mon-
dom. Maga végeredményben szerencsés ember, csípje fülön
a szerencséjét. — Rettenetesen gyűlölni kezdte magát ezekért
a szavakért. Tehetetlennek és nagyon szerencsétlennek érezte
magát. Finom, hosszúkás ujjával egy hajszálat vett le a ka-
bátja ujjáról. — Ne ijedjen meg, kérem, ezek olyan ócska
giccses formaságok. A barátom híve a rémregényeknek. — A
barátom! — legszívesebben leköpte volna magát! — Tulajdon-
képpen kár, hogy eddig engedte az ügyet. Mert miről van szó?

Grill kérdő tekintetére néhány mondattal elmesélte, hogy
milyen lehetőségei vannak egy kereskedőnek ebben a mai vi-
lágban, ha Mironescuhoz csatlakozik. Belemelegedett a be-
szédbe, szépen kerekedő mondatai tetszetősen gördültek. Arról
van szó — magyarázta — hogy a háború véget ért, de a
harc folyik tovább. S nekünk, értelmiségieknek, külön köte-
lességeink vannak. Nem veszi észre Grill, hogy a levegőben
valamifajta szellemellenes áramlat van kialakulóban? Ugyan-
olyan, mint a fasiszta korszakban?

Grill alig figyelt arra, amit a másik mond. A szavak csak
félelmének szűrőjén keresztül jutottak el hozzá. Az üres
szobában léghuzat áradt, meglebbentette az iratokat s egy szál
vékony papír, mint a lepke, keringve a földre hullt. Grill oda-
lépett és felemelte.

— Tessék, — mondta szórakozottan.

Turatti az ablaknál állt és szokása szerint a szemüvegét törülgette. Arca ilyenkor visszataszítóan üressé, semmitmondóvá változott.

— Nézze, — illesztette orrára az aranykeretes szemüvegét — én már régen figyelem az itteni viszonyokat. Van ebben valami elkésérítő. — Úgy látta, hogy Grill érdeklődve biccent a fejével. — Hogy mi? Megmondom magának. Hát ez az összevisszaság, ez a zűrzavar. Itt mindenki harácsol, mindenki lop, mindenki meg akar gazdagodni. És mindenki rothadt. A lelke mélyéig, a csontja velejéig rothadt. Maga nem látja, hogy az emberek éhendőglenek?

— Kérem, — mondta Grill kissé megütközve — én csak azt látom, hogy mindent lehet kapni. Persze pénz kell hozzá. És különben is...

— Eh, maga kereskedő, magának jól jön ez az infláció, tudom. De ebből nincs kivezető út! Itt napról-napra minden rothadtabb lesz, míg valamennyiünket kisépernek a szemétdombra. Ha valami külső segítség nem jön, hát vége az egész cirkusznak... — Dühösen legyintett. — Különben a fene törődik az egésszel. Ez a háború jel volt azoknak, akik értik a történelem szimbólumait. Nohát visszakanyarodtunk a barbárság korába és ennyi az egész. Ki őrizte meg az emberi méltóságot? Néhányan magamfajta humanisták, akik a végsőig verekszünk? De a többiek? Egyik fele vörös, a másik zöld, egykutya. — Sokáig hallgatott, mert nagyon felizgatta magát. Meg aztán, amúgy is hiába beszél, ez az undorító kereskedő egy szót sem ért az egészsből. Hirtelen kínzó vágy fogta el, mert régi kedvenc tervére gondolt: kiszakítja magát Simon karjaiból, vidéken vásárol magának egy házat, nagyobb parkkal, bokrokkal, fákkal, virágágyakkal, kőfallal körülvéteti és odamegy lakni. Hetekig, hónapokig nem bújik majd ki onnan s dolgozni fog! Dolgozni! Az emberi szenvedés értelme. Igen, ott megírja ezt a nagyszabású tanulmányt, amely választ ad a mind gyakrabban felmerülő kérdésekre. Egy farkaskutya, egy hatalmas könyvtár, írógép — semmi más nem lesz körülötte. És csak hadd verekedjenek odakint, hadd éhezzenek, hadd kínozzák egymást halálra, csináljanak amit akarnak: írni fog és magányosan él. Kora reggel felkel, megmosdik, dolgozik. Olvas és alszik. Meglegyintette a friss hajnali szél levegője. Mit törődik ezekkel az emberekkel, miért nem hagyja itt egyszerűen őket és járja a maga útját?

Grill szólalt meg.

— Mit gondol, — kérdezte halkan — érdemes vele üzletet csinálni?

— Hogy érdemes? — Turatti nevetett. — Csak vele érdemes, Grill úr, senkivel a világon mással nem érdemes. — Gyűlölködő pillantást vetett az összekuporodó emberre. Ess bele te is a gödörbe, aztán majd próbálj kimászni belőle, ha tudsz. — Hirtelen jókedve kerekedett. — Mironescu remek ember, — folytatta komolyan, de magában nevetett — ha vele köt üzletet, csak szerencséje lehet. Maga még nem tudja, de Mironescu a szerencse lovagja. Amihez hozzáfog, abból dől az arany. Én tanácsolom magának, egyezzen bele. Meglátja, sikerülni fog.

Amikor Simon visszajött, Grill szorongása kissé felengedett. Tetszett neki Turatti. Látszik rajta, hogy nagyon művelt és okos. De amikor Mironescu széles nevetéssel telepedett bele az íróasztal mögött álló székbe, nyugtalan remegés áradt végig a testén.

— No ugye minden rendben van — kérdezte Simon. S a fogai csillogtak a sárgás fényben.

Turatti elfordult tőle és kibámult az ablakon. Mironescu az íróasztal fiókjából szerződést vett elő és Grill elé nyújtotta.

— Tessék. A feltételeim.

Grill végigolvasta, szépen összehajtogatta és visszaadta.

— Nos, kérdezte Mironescu — valami baj van?

— Semmi — mondta halkan Grill. — Azt hiszem, semmi baj sincs.

Beszéd közben hirtelen pénzvágy csírázott ki benne. Örültség lenne, ha eldobná magától ezt a lehetőséget. Igaza van Turattinak, amikor elmagyarázta, hogy a mostani idők mérhetetlen meggazdagodást rejtenek magukban. Hiszen az árak napról-napra másznak felfelé, a pénz egyre romlik, egyes áruk tökéletesen eltűntek a piacról s Mironescunak olyan hatalma lehet, amely biztosítja számára, hogy minden áru felett rendelkezzen, mégpedig minden olyan áru felett, amelyre éppen nagy szükség van. Ostobaság lenne visszautasítani, igenis ostobaság!

— Akkor írjuk alá. — mondta most kedvesen Simon s újra kibontotta a papirost. Nagy arany töltőtollával aláírkantotta nevét. Grill még kissé tétovázva, de szintén odaírta a magáét. Mikor az utolsó betűt is leírta, felsóhajtott. Szíve körül a szorítás enyhült. Kellemesen nyugodtnak érezte magát. Miért is tiltakozott idáig? Egyszerre érthetetlennek tűnt

eddiggi viselkedése. Mironescu hangosan nevetett és Turatti felé pillantott elismerően.

— Az üzlet sikerére, — mondta és valahonnan rumos-üveget halászott elő. — Kupica nincs, iszunk üvegből. — S máris nagyot húzott.

Grill éppen csak megnedvesítette a nyelvét. Az öröm most már egészen belopakodott a szívébe. Milyen hálás lesz Klára is. Talán megint olyan jóba lehetnek, mint a háború előtt voltak? Egyszerre kedvesnek és megnyerőnek látta Mironescut. Igazán szerencse, hogy találkozott vele, igazán szerencse.

Mironescu felállt.

— Hát akkor végeztünk is, — mondta nyájasan. — Mit is akartam mondani? — Egy pillanatra eltűnődött, de Turatti jól látta, hogy csak színészkedik. — Óh, igen megvan! A héten vagy esetleg a jövő héten kis kirándulást teszünk Esztergomba, ott nekem ugyanis... hogy is mondjam... nos hát már beszélhetünk őszintén, hiszen társak vagyunk, van egy kisebb raktáram. Szeretném magának megmutatni. S van némi megbeszélnivalónk is. Ugyanis... de hát ezt majd akkor... — még kedvesebben mosolygott — szóval velünk tart?

Grillben megint feltámadt jól ismert, nyírkos félelme. Csak el innen, el minél előbb... Felkelt s tétován nézett körül.

— Paul, kikísérné Grill urat?

Mikor Turatti visszajött, Mironescu nagy kortyokban itta a rumot. Jókedve volt, hangosan nevetett.

— Látja, Paul, ma jó munkát végzett. Igazán jó munkát. S elhiheti, hálás leszek érte. — Felkapta az üveget. — Nem iszik? — Turatti szótlanul leült egy üres ládára. — Minden a rendezés öregem, higye el. Maga szavalhat, beszélhet azt, amit akar, de a dolgot érteni kell, megrendezni! Megrendezni! Igen, igen. Nézze, én tudom, hogy ez a Grill egy gyáva kispolgár, mégis foglalkozom vele, mert foglalkoznom kell az ilyesmivel is, ha én nem tenném, ki a fene törődne ezzel... Mit fitorítja az orrát, maga nagyvonalú entellektüel... — Harsányan nevetett. — Képzelve el, mielőtt elmentem az üzletébe, az utcáról felszedtem valami vadidegen mókust, beültettem a kocsiba, adtam neki pár ezrest azzal a feltétellel, hogy ha beszáll egy másik pasas, nézzen rá, aztán harapófogóval se lehessen szavát venni. A pofa persze rááll, könnyű kereset, semmit nem kell csinálni. Dehát elképzelheti, hogyan

szorongott a kis öreg, amikor meglátta az ipsét, akit persze a következő sarkon kiraktam, hogy még titokzatosabb legyen, a fene egye meg, hogy ilyesmivel kell nekem foglalkoznom ... Cigaretára gyújtott és nagy léptekkel járt fel-le a szobában. — Elképzelheti, hogy megfelelő embert válogattam ki erre a célra, sötét gengszter pofát, hogy a hatás még nagyobb legyen. Itt meg ez az üres vacak, ezzel az egy szál villannyal meg Keresztessel, csoda, hogy kötélnek állt? ...

Turatti némán cigarettázva ült és hallgatta. A pofájába vágni ... a pofájába vágni ... zakatolt benne. Aztán elfintorította az arcát. Méltó lenne hozzá ez a verekedés? Ha revolvere volna, azzal most keresztüllőné ezt a dögöt! De sajnos, nem volt revolvere.

LINZNÉL elkeskenyedik a Duna. A folyam kövezett partok közé szorítva hömpölyög a szürke ég alatt. A balparton, alig néhány méterrel odébb már hullámsani kezdenek az utcák, s kissé távolabb magasabb domb fordul az égnek, csúcsán a szél szovjet lobogót lenget. Ez itt már szovjet megszállási övezet, míg odaát a jobbparton az amerikai csapatok uralkodnak. A köhíd közepén amerikai és szovjet őrség áll. Átjutni csak megfelelő iratokkal lehet. De a hídon nincs nagy forgalom. Annál zajosabb a két rakpart. Az amerikai oldal teherautók zúgásától hangos. A kikötőkben hajók vesztegelnek. A folyón néhány jégtábla úszik lefelé.

A jobbparton, az amerikai zónában, közvetlenül a folyó mellett egy férfi állt s a vizet nézte. Arcán gyakran ideges rángás futott végig, amely egyébként szabályos vonalait gyűlölködővé és dühössé torzította. Néha-néha várakozóan pillantott a hajó felé, amelyről keskeny híd vezetett a partra. De a Szent László gőzösön mintha kihalt volna az élet. A férfi türelmetlenül járkált fel s alá. Az amerikai őrszórakozottan követte szemével egy darabig, aztán bement az őrszobára melegedni. A férfinak fázott a lába, topogott, aztán újra a hajó felé indult, azzal az elhatározással, hogy minden tilalom ellenére felmegy s megnézi, hol késik Berecki. De a híd előtt visszahőkölt. Nem, mégse... Inkább vár még egy keveset. Néhány perc múlva a fedélzeten egyenruhás alak jelent meg, sietve a hídhöz lépett s átjött a hófedte, köves partra. Hirtelen szél kerekedett, a parton álló férfi felhajtotta könnyű kabátjának gallérját, hogy nyakát védje a szélről.

Az egyenruhás férfi utólérte. A másik kutató pillantást vetett rá. De a kapitány arcán nem fedezett fel biztatást.

— No, mi újság? — kérdezte rövid szünet után.

A kapitány megrázta a fejét. Sapkája alól egy vékony szőke hajfürt buggyant ki, amely gyerekesen tehetetlenné változtatta arckifejezését.

— Egyszerűen lehetetlen, főmérnök úr, — mondta szomorúan. — Az amerikaiak minden darabot lefoglaltak. Őrséget állítottak a raktár elé. Képtelen vagyok kihozni onnan egy gombostűt is. Még nekem sem adnak. — Panaszosan mutatta kopott ingét és könnyű nyári kabátját, amelyben, hogy kijött a fűtött hajó belsejéből, úgy reszketett, mint a nyárfa-levél. — Mondtam nekik, megbízható embereinknek kell, de nem törődnek vele. Azt mondják, oké és nem csinálnak semmit... — Tétován elhallgatott.

Zentay eltűnődött. És most mi lesz? Minden nap, amelyet idekint töltött, még jobban korbácsolta gyűlöletét és dühét. No, főmérnök úr... hát nem dolgozunk?... Ez a kérdés vasfalként meredt eléje s hiába igyekezett, nem tudott felelni rá. Fenyegetően közeledett a tél. Az Alpok felől vastag puha felhők gomolyogtak, amelyek ráültek a hegyek csúcsára s az ember lelkére. Néha-néha úgy érezte, mintha börtönbe zárták volna, ilyenkor megrázta magát s majdhogynem felordított. Toporzékoló türelmetlensége, amely még tavasszal szinte egyetlen percét sem hagyta nyugodni, ma már kissé rezignáltabb, lefojtottabb, de ha lehet, még szenvedélyesebb haraggá változott. Ő, aki egész életében dolgozott s aki azért dolgozott a háború utolsó napjaiban, hogy a német győzelmet elősegítse... most itt áll, megverten és letörten, kisemmizve és kifosztva... A német vereséget személyes ügyének tekintette, mert úgy érezte, hogy ez a tény elválaszthatatlan egyéni életétől. Mit fog most tenni?... S a szükség is egyre inkább kergette. Ruhája rongyos volt, ingei kirojtosodtak, télikabátjának bélése kifeslett. Félcipőjén hatalmas lyuk tátongott. Ha legalább erről a hajóról szerezhethetett volna valami köpenyt meg bakancsot! De a kapitány tétova tekintete ismét magához térítette.

— Nézze, Berecki, próbálja meg még egyszer. Magának szüksége van cigarettára, nekem szükségem van ingre meg bakancsra, szóval arra, ami a hajóban van.

— Dehát, ha...

— Fogjon neki újból... majd mi is intézkedünk... beszélünk mi is az amerikai parancsnoksággal. Én jól ismerem Hollingdale ezredest. Rendes fickó. Az majd csinál valamit, hogy ezek itt ne akadékoskodjanak. Egyik nap majd átjönnek a ruszkik, lefoglalják a hajót, aztán mehetünk koldulni az öregistenhez...

A köhíd előtti tér oldalában lévő Donaukaffében négy férfi és egy nő várta Zentayt. Hallgatagon ültek az asztal

körül, csak néha-néha szóltak egymáshoz. A kávéházban rajtuk kívül csak egy pincér tanyázott. Odakint megeredt az eső s a nyirkos levegő felkúszott csontjaikba, megborzongatta agyvelejükét. — Micsoda hideg van, Krisztusom — sóhajtotta a nő. Egyik cigarettát szívták a másik után. Soványak és megviseltek voltak. Egy krisztusszakállú férfi néha idegesen felugrott és a nagy ablakhoz sétált. De odakint csak siető járókelőket, vadul rohanó jeepeket, néhány hatalmas rakománnyal megrakott amerikai teherautót látott; Hellebronth százados visszament az asztalhoz.

— Még mindig nem jön.

— Biztos meglógott — egy valamikor jóhúsban lévő férfi összébbhúzta nyakán a sálját.

— Már megint huhog, Kállay — mondta utálkozva a nő. — Azt hiszi, mindenki olyan, mint maga. — Az első nehézségre meglóg?

— Ugyan, Edit, — szégyenkezett a férfi — miket gondol rólam.

— Semmit. Maga nagyszájú fickó, ezt tudom. Tegnap is megígérte, hogy szerez jegyeket az amerikaiaktól, aztán a kapuban berezelt. Miért? Nem mert felmenni az őrnagyhoz? — Szájaszéle idegesen remegett. Utálta ezt a férfit s csak a szükség kényszerítette rá, hogy vele együtt töltse napjait.

Feketét rendeltek. A kávé forró volt ugyan, de nem adtak hozzá cukrot, mert az nincs. Az undorítóan keserű árpalé megökreendeztette őket. Novák Edit rúzszt vett elő táskájából és a száját nézegette apró tükrében. Ilyenkor mindig visszahőkölt a látványtól. Valamikor odahaza, a pénzügyminisztérium elnöki főosztályán, egyik legszebb, legkíváncsabb nőnek tartották. Arca gömbölyded vonalai, szemének kissé mongolos vágása, merész és büszke ívelésű szája híressé tették. Főnöke, a főosztály vezetője, gyakran simogatta meg hullámosan omló gesztenyabarna haját.

— Maga napról-napra szebb lesz, Edit, — mondta.

A lány a minisztériummal együtt jött ki még tavasszal. Először Graz mellé kerültek, valami istenverte lágerbe, Libenau-nak hívták, ahol minden romos volt, az udvaron egymás hegyén-hátán bombatölcsérek éktelenkedtek s olyan átható hullaszag terjengett, hogy alig bírták ki. Nem messze tőlük az állomás égett; a füst behúzódott a barakkokba, de szerencsájükre továbbvitték őket s így kerültek Welszen keresztül Linzbe. Itt volt majdnem az egész minisztérium, irodafelszereléssel, iratokkal, írógépekkel együtt. Főnökét az utóbbi na-

pok egyikén letartóztatta az amerikai rendőrség s most a linzi városi fogdában várta sorsát. Azt beszélték, hogy a magyar kormány kikérte, mint háborús bűnöst.

— Mondja meg nekem, Hellebronth, — kérdezte egyszer a századost — mit vétett ez az ember? — Gyakran tűnődött ezen, de a kérdésre nem talált feleletet.

— Mit vétett? — Hellebronth ajkán gúnyos mosoly játszadozott. — Mit vétett? Maga nagyon jól tudja, Edit, hogy semmit sem vétett.

— És otthon?

— És otthon? Otthon fel fogják akasztani, hiszen mindenkit felakasztanak!

— Vajjon mi lehet most otthon? — kérdezte álmodozva Kállay. Tekintete belefűrődött a levegőbe s olyan ábrándos mosoly ült a szája köré, mintha Logody-utcai lakásában állna az ablak előtt s a lent hancurozó gyerekeket figyelné. — Mi lehet otthon?

— Elképzelheted — válaszolt a százados. Gyötrelmesen fáj a feje és nagyon fázott. — Nem kell hozzá nagy fantázia. — De ő maga sem tudta elképzelni, hogy mi lehet otthon.

Gyakran beszélgettek erről. Pontos, megbízható értesüléseik nem voltak a hazai viszonyokról, csak nagynéha érkezett hozzájuk egy-egy kőszá híré, amelyet aztán szájról-szájra adtak, megtárgyalva s kiszínezve annak minden egyes részletét. Tulajdonképpen vágyódtak haza s mégsem kívántak visszamenni. A sok otthonról érkező hírmozaik, amelyet oly féltő gonddal rakosgattak össze, számukra riasztó és félelmetes volt.

— Képzeld, valami kommunista polgármester van — mesélte egyszer Gáborján hűledezve.

A Szabad Nép, amelynek egyik száma kezükbe került, halált követelt a feketézőkre. Ezt a hírt borzadva olvasták.

— Mindenkit felhúznak, mindenkit felhúznak — mondotta Kállay és szájaszéle remegett a visszafojtott sírástól. Mégis mindennek ellenére úgy érezte, hogy életének legnagyobb ostobaságát követte el, amikor századosának intése ellenére kijött Németországba. Pedig Fellner megmondta, hogy ne menjen... de ő félt... úristen, hát csoda, hogy félt... volt-e valaki abban az országban, aki nem félt?

Magyarország így változott át képzeletükben a félelem és siralom völgyévé. Hallottak arról, hogy Budapestet ostromolták s a hozzájuk érkező rémhírek arról beszéltek, hogy Pesten egyetlen ép ház sem maradt. Hallották, hogy a hida-

kat felrobbantották, de ezt a képet még szertelenül csapongó fantáziájuk sem tudta előteremteni a semmiből. Félelmük dühükkel és gyűlöletükkel keveredett s egy furcsa vonzó és taszító érzés kerekedett lelkükben, olyasmi, amivel sohasem jöhettek tisztába és sohasem békülhettek meg. Novák Edit, aki teljes szívével a németek oldalán állt, a háború utolsó napjaiban kiábrándult belőlük, hogy aztán sírva hallgassa Göring bejelentését a fegyverletételről. Gáborján, aki családjáról már hetek, sőt hónapok óta semmit sem tudott, mint ketrecbe zárt vad járkált fel s alá az első időkben; később mintha flekktífuszon esett volna keresztül, elvesztette emlékezőtehetségét s nem tudott vagy nem akart visszaemlékezni sem otthonára, sem családjára. Egyetlen dolog érdekelte, az ennivaló és a cigaretta. Maga kotyvasztott otthon, maga szerezte be — mindenféle fekete úton — az ennivalóját — ha akadt, amit elcserélhetett — s lassan-lassan jóformán teljes egészében elvesztette kapcsolatát a világgal. Hirtelen azonban, mint amikor a szunnyadó parázsra ráfújnak, fel-fellobbant benne a harag és utálat, ilyenkor heves, szenvedélyes kitörések ömlöttek belőle. A volt földművelésügyi minisztériumi előadó kettős életet élt, de ezzel senki sem törődött.

S gyakran jöttek újabb hírek. Egyízben Kállay lélekszakadva robbant be Zentay lakására.

— Kiadják Szálasit!

— Micsoda?

Lihegve elmondta, amit hallott. Az amerikaiak kiadják a nemzetvezetőt a kommunistáknak! Sokáig hallgattak. Szemük előtt mintha filmet pergetnének, elvonult a mult. Mindannyian elkeseredtek, kivéve Zentayt. Ebben az emberben, ha időnként alább is hagyott, kifogyhatatlan életösztön és soha nem szűnő vad gyűlölet lobogott. Így, tétlenségre kárhóztatva, nem tehetett mást, csak fogát csikorgatta és le-fel szaladgált az utcán vagy a szobájában, ezt is oly hevesességgel, annyi lendülettel csinálva, hogy a többiek visszariadtak tőle s ha csak lehetett, kerülték. Mégis rá voltak szorulva, mert Zentaynak máris jó összeköttetései voltak az amerikaiakhoz, tudott is valamicskét angolul s amellettf kifogyhatatlan energiája mindig új és új utakra lökte, amiből a többiek is hasznót húzhattak.

Cyakran lementek a kávéházba, összedugták a fejüket és suttogtak, Magyarországról beszélgettek ilyenkor, azokról az elkövetkezendő időről, amikor majd hazamennek, s folytatják régi életüket ott, ahol abbahagyták, amikor a háború

kikergette őket vaccaikból. S nem ők voltak az egyedüliek, akik ilyesmiről tárgyaltak.

Steier, Tirol, Karinthia, Alsó- és Felső-Ausztria hegyei és völgyei suttogástól voltak hangosak. Csendőrök és katonák, hivatalnokok és munkások, férfiak és nők, öregek és gyerekek vártak, suttogtak, tárgyaltak, továbbadták a híreket, amelyek megnőttek, terebélyesedtek s betöltötték az eget és földet valószínűtlen, de számukra mégis nagyon édes ízekkel. Milyen jó volt hallani például, hogy odahaza nem közlekednek a vasutak, hogy üresek a boltok és éhenhalnak az emberek. S bár e híreket már keletkezésük pillanatában valamilyen furcsa hitetlenség lengte körül, mégis mindenkinek elhitték őket és hacsak lehetett, azonnal továbbadták. Kállay ismeróstől ismerősig futott egy-egy új hírrel, amelyet a szél hozott Linzbe s a szél vitt tovább, de már régen nem eredeti formájában.

S közben mindegyre jobban össze kellett húzódnik. A hazuról hozott értékek fogyatkozóban voltak, újakat meg alig tudtak szerezni, Novák Edit cipőjének letörött a sarka, Gáborján alsónadrágja végkép tönkrement s Hellebronth bőrkabátjáról lepattogzott a festék. Egy alkalommal meghalták, hogy odahaza Függelenségi Front alakult s a kormány elnöke valami Dálnoki Miklós Béla volt altábornagy... Mindannyian felszisszentek.

— Hihetetlen...

— Hazugság!

— Ha ez lehetséges, — dünnyögte Kállay — akkor nem biztos az sem, hogy...

Hellebronth idegesen simogatta a szakállát. Szeme alatt mély árkok húzódtak s arca gyűrött volt, mintha hetek óta nem aludta volna ki magát.

— Azt hiszed, az nem volt kém? Vagy nem emlékszel rá? Hát én nagyon is jól emlékszem. Ez a fickó volt az, aki az egész hadtestével együtt átállt az oroszokhoz a Felvidéken.

— Megcsinálta a szerencséjét — sóhajtott Kállay.

Mindannyian szinte egyszerre estek neki.

— Maradtál volna otthon, te nyavalyás, mit sóhajtozol? Te is olyan áruló vagy, mint azok.

Kállay dühbejött.

— Tudom, hogy nektek is az fáj, hogy kint vagytok. Szívesen átállnátok, ha lehetne.

Leghevesebben Zentay támadta. Oly hevességgel érvelt, hogy szája szélén szinte szikrát vetett a szó.

— Egyszerűen reménytelen eset vagy Lajos. Azt hiszed, mindenki a honvágyával foglalkozik, mint te. Hát nem, vedd tudomásul. De végeredményben nem vagy érdekes. Gyáva fickó vagy, ez minden. — A többiekhez fordult. — Tegnap hallottam Liszkaytól, hogy új kormány alakul Bécsben.

— Hiszen Szálasit letartóztatták — vetette közbe Kállay.

— Nem Szálasi lesz a miniszterelnök — mondta dühösen Gáborján. — Kinek kell az a marha. Ilyen ostobán csinálni valamit!

— És ki lesz? — kérdezte Kállay, miközben rágyújtott. Nagyon unta már ezeket az örökös vitákat. Minden nap ugyanezeket a marhaságokat beszélték, közben meg alig volt betevő falatjuk. Még szerencse, hogy a nyarat jól eltölthették vidéken. Mindegyikük itt Linz környékén volt kihelyezve, a gazdáknál. Volt ott annyi ennivaló, tej, vaj, tojás, tejfel, túró meg hús! Kállay szomorúan gondolt a szép nyári időkre. Egyszer valami hír terjedt el, hogy a magyar menekültek gyülekezzenek Linzbe, mert megindult a hazaszállítás. Akkor néhányan, akiknek szándékuk volt hazamenni, bejöttek a városba. Egy darabig a huszonkettes lágerben éldegéltek (a vasút mellett), onnan aztán szétszóródtak a városban. Az amerikaiak nem nagyon törődtek velük. — És ki lesz? — kérdezte még egyszer Kállay.

— Még nincs eldöntve, — mondta Hellebronth s szemével Zentay felé villantott: nem kell beszélni ez előtt. Honnan tudja az ember, hogy nem kém? Csak nyugalom és elővigyázat!

Az ajtóban most felbukkant Zentay sovány alakja. Mind egyszerre csaptak le rá. — Mit végeztél?

Zentay legyintett. — A fene egye meg az egészset. Berrecki azt mondja, hogy amerikaiak lefoglalták a hajót, nem hozhat ki egy darabot sem.

A krisztus-szakállú férfi az asztalra csapott. Hosszú bőrkabátja alatt századosi egyenruhát viselt, még egészen jó állapotban lévőt; kabátja övét a kezére csavarta.

— Ugye megmondtam nektek, ugye? Még a nyáron kellett volna intézkedni, nem mostanáig halogatni a dolgot. De persze az uraknak akkor jól ment a soruk és senki sem gondolt a télre.

Valaki leintette.

— Hagyd a fenébe, öregem. Nyáron te sem hitted, hogy télig mi itt leszünk. Csak ne játszd a prófétát, még akkor se, ha szakállt növesztettél.

Zentay elébevágott a kialakuló vitának.

— Mit veszekedtek? Az a lényeg, hogy most nincs, tehát most kell szereznünk. — Odaintette a pincért és egy nagyon forró feketét rendelt, hogy átfázott gyomrát kicsit felmelegítse. — Nekem az a véleményem, hogy az ezredessel kell beszélnünk. Végtére nekünk jogunk van ahhoz a holmihoz. Az magyar hajó, magyar áru, mi joron veszi el tőlünk, nem igaz?

Mindannyian helyeseltek.

— Megpróbálok bejutni hozzá, — mondta később Zentay — és élelmet is kell szereznünk. Schweigerné ma kijelentette, hogy nem tud ebédet adni, mert a jegyre egy deka krumplit nem adnak, húsról nem is beszélve. Most meg már takarékoskodni kell a Wehrmacht-konzervvel, mert ki tudja, meddig leszünk ilyen helyzetben? — Sójajtott és felhörpintette az istentelenül keserű kávét. De legalább forró, gondolta.

Hallgattak. Az éhség és a hideg nehéz súllyal telepedett rájuk. Micsoda helyzetbe kerültek, úristen! Ki gondolta volna ezt még akár egy évvel ezelőtt is?

Hellebronth százados, a krisztus-szakállas férfi, dühében rágyújtott utolsó szimfóniájára. Csapatteste nem messzire tanyázott innen, Wells közelében egy erdőben, (amelytől nem messze, egy Gunskirchen nevezetű falu mellett félig kész koncentrációs tábor állt), de mindinkább fogyóban volt. Az emberek egymásután szökdöstek el a lágerből s szétszóródtak. Voltak, akik nyugat felé indultak tovább, ennivalót, ruhát szerezni, voltak olyanok is, akikben csak egyetlen vágy élt: hazajutni. Hellebronth egy darabig igyekezett fegyelmet tartani a csapatban, de amikor a zászlóaljparancsnok is eltűnt, jobban meggondolta a dolgot. Elindult Linzbe, hogy ott próbáljon új helyzetet teremteni magának. Zentayval, aki régi ismerőse volt, egyik nap egy amerikai vöröskereszt helyiségben találkoztak össze. A férfi hatalmastermetű, lágyhangú, elomló, kékszemű angol nővel beszélgetett, akinek szeméből könnyek folytak. Hellebronth nem sokat értett angolul, de annyit mégis, hogy a férfi szegény, menekült deportált zsidónak adta ki magát, akinek feleségét és gyermekeit Auschwitzban elégették. Nagy szemeket meresztett a dologra, de nem szólt semmit, mert nem akarta elrontani az ügyet. Mikor később három hatalmas ötkilós élelmiszersomaggal felpakkolva elhagyták a helyiséget, nagyot nevettek. Micsoda hülyék ezek. A kövér nő még mindig a szemét törölgette.

— Jól átejtettük őket — mondta Zentay. — Ez már nem az első eset. — Aztán kipakkolták a csomagot, (amelyet az amerikai vöröskereszt a fogságba esett katonáknak küldözgetett a háború alatt) és néhány napig jól éltek. A kávéházban verődtek össze a többiekkel. Itt volt még Gáborján Béla, egy földművelésügyi minisztériumbeli előadó, Kállay Lajos, tartalékos zászlós, civilben tanító, Novák Edit, a pénzügyminisztérium elnöki főosztálya vezetőjének személyi titkárnője s még néhányan magyarok, akiket a zivatar — így mondták — elkergetett hazulról. Bár mindannyian önként jöttek, sőt menekülésszerű gyorsasággal hagyták el az országot, mégis úgy érezték, hogy valaki elűzte őket onnan. Edit gyakran és keserűen hangoztatta száműzetésük nehézségeit. — Ha hazamegyek, majd elintézem azokat — mondta fogcsikorgatva. S a többiek sóhajtottak.

Ha hazamegyek! Igen, ez volt mindannyiuk titkos vágya, féltett és dédelgetett elképzelése. Persze odahaza most a kommunisták az urak! Node nem baj!

— Figyelj rám — mondta egyszer Edit Zentaynak, amikor az ágyban heverészve rágógumit rágcsáltak. — Ha hazamegyek, két embert fogok kikészíteni. Az egyik...

— Kettőt? — vágott a szavába Zentay — te csak kettőt? Én nem is tudom neked számokkal elmondani, hányat... Végeredményben mindenkit ki kell irtani, aki valamilyen formában asszisztált ahhoz, ami most odahaza történik.

Mikor még tavasszal Grácba érkezett, a német parancsnokság a gyár felszerelését átrakatta tehervagonokba. Zentay is berendezkedett az egyikben. Szalmazsákot tömetett ki egy bakával, íróasztalt rakott a kocsiba, kályhát, mert az ausztriai tavasz hideg esőkkel és hűvös széllel közeledett. A vagonokat, számszerint négyet, aztán hozzákapcsolták egy vonat-hoz, amely szintén magyar áruval, felszerelésekkel volt megrakva. Zentay úgy vigyázott minden egyes csavarra, mint a szemefényére. Gyakran mondogatta: — Nekem ezzel az utolsó szögig el kell számolnom a gazdámnak. — Dühösen emlékezett vissza a fiatal Kondóival való körmendi találkozására. Az a fickó bezzeg nem törődik az apja gyárával, csak él a vakvilágba! Ugyanakkor kellemes öröm töltötte el, hiszen teljesítette kötelességét.

Végnélküli vonatozás kezdődött. Napokig, sőt hetekig álldogáltak ismeretlen kis osztrák állomásokon, mellékvágányokra tolatva s Zentay türelmetlensége, idegessége napról napra fokozódott. Miért nem viszik már őket olyan helyre,

ahol megkezdhették a munkát? Micsoda szervezés ez? Közben mellette, előtte, mögötte növekedtek a csapatszállító vonatok, élelmiszervonatok, magyar, német, olasz, ukrán, francia katonákkal és civilekkel találkozott, akik belekerültek a világtörténelem e céltalan forgatagába s most ijedten kapkodták a fejüket. Néhány szót beszélt velük, de azok sem tudták, hogy mi a valódi helyzet, mentek és jöttek, indultak és maradtak, ahogy a parancsok irányították őket. A parancsok valamilyen láthatatlan helyről érkeztek, néha egyik nap megmászva azt, amit előző nap elrendeltek. Az emberek tétován álltak a forgatagban, süketen és vakon, megfosztva a saját akaratuktól, saját rendelkezőkéességüktől; sokan belenyugodtak ebbe, mások idegesen kapálóztak, szerették volna önálló elképzeléseiket érvényre juttatni, de mindannyiszor sziklafalakba ütköztek. A vagonstort végigvonszolták az Enns felső folyásánál, festői hegyvidéken, ahol a folyó túlsó oldalán száralmasan baktató csoportokat láttak néha. Észak felé haladtak azok is, akárcsak ők. — Zsidók — mondta egyszer valaki és ilyenkor Zentay a kielégülés kéjes örömét érezte. Hát nem kerülték el a sorsukat azok a gazemberek sem? Aztán újra álltak, napok, hetek múltak vak sötétségben.

Április vége felé Mauthausenba érkeztek, ahol az a hír terjedt el, hogy Hitler öngyilkos lett és vége a háborúnak. Sötét, hideg nyugalom terült el a város felett. Az Alpok felől kései fagyot hozott a szél, a vagonok tetejét paskolta az eső. A katonák, akiket egy másik szerelvénnyel csatoltak Zentayhoz, hallgatagon ültek a szalmán és cigarettáztak. A hírt nem erősítette és nem cáfolta senki. Egyszer valaki újságot adott be, amelyen nagy betűkkel ez állt: *Harc a végső győzelemig*. Szó sem volt benne öngyilkosságról, a háború befejezéséről. Ez megnyugtatta Zentayt. Hanem a rossz hír, ellentétben a többi rémhírrrel, amelyek oly gyorsan enyésztek el, amilyen gyorsan szárnyrakaptak, valóban tartotta magát. Egyik nap aztán, — mint derült égből a villámcsapás, — nem messzire a város közelében, megszólaltak a gépfegyverek, az állomás német őrsége eltűnt s félóra múlva berobogott az első amerikai tank.

A MAUTHAUSENI koncentrációs tábor időközben kiürült. Még sokszor látott egymás mellett ballagó csoportokat, de elkerülte őket, csak a szemével sujtott le rájuk. A kórházak megteltek deportáltakkal. A levegőben nagyon alacson-

nyan Liberátorok zúgtak. Viszik haza a foglyokat — mondta egy civilruhás, magas férfi. Egy honvéd megkérdezte Zentayt: — Minket mikor visznek vissza?

Gyülölködve végigmérte a fiút, aki értetlenül nézett rá. Hát van olyasvalaki, aki nem akar hazamenni? Ügylátszik vannak! Az angol, francia, szovjet, olasz, jugoszláv foglyok dalolva járták az utcákat. Itt is, ott is fellobbant a Marseilles, az Internacionálé, a Tipperary, a Bandiera Rossa dallamának lángja s Zentay idegenül, sötéten élt az örömnök ebben az áradatában. Semmi köze hozzájuk. Most már úgyis mindegy. Néha-néha azonban őt is megérintette a honvágy. Ilyenkor hatalmas erővel igyekezett elnyomni a csírázó indulatokat. Elképzelhető, hogy mi lehet most otthon! Sírni szeretett volna, de elfojtotta a feltörő könnyeket.

A vonat néhány nap múlva rángva elindult — isten tudja, ki parancsára — s Linzig meg sem állt. A város tele volt magyar menekültekkel, deportáltakkal. Az amerikaiak még aznap lefoglalták a szerelvényt, lepecsételték, Zentay egy írást kapott róla: *Első Magyar Csavargyár RT. felszerelése Budapestről*... Sokáig szorongatta ezt a fehér lapot, amelyen az amerikai városparancsnok pecsétje és aláírása díszelgett. Keze ökölbe szorult, dühe és gyűlölete könnyekben tört ki.

Egy darabig Linz mellett, egy Dornach nevezetű lágerben élt zsidók között, de csakhamar beköltözött a városba. A háború alig hagyott nyomot a városon, mégis minden második szó magyarul ütötte meg a fülét. De voltak itt olaszok, németek, franciák, oroszok és amerikaiak is. Az utcák megteltek száguldó jeepekkel, fehérsisakos MP-jelzésű amerikai katonai rendőrséggel. A linziek tétován és ijedten járkáltak a kavargásban. Az árak emelkedni kezdtek, de kapni semmit sem lehetett. Néha az amerikaiak osztottak valami ennivalófélét, de abban sem volt köszönet. Zentay egymásután találkozott össze ismerősökkel. Csak úgy nyüzsögtek a magyarok a városban. Mintha egész Magyarországot kiürítették volna. Néhányan összeálltak, csoportokba verődtek, úgy tárgyalták a hazatérés esélyeit. Voltak, akik eleve kizártnak tartották, hogy valaha is hazajuthassanak. Voltak, akik mindent megkíséreltek, hogy elindulhassanak hazafelé. A deportált zsidók türelmetlenkedtek és szidták az amerikaiakat, hogy nem engedik őket haza. A csendőrök — mert ilyenekkel is találkozott Zentay — összeszorított fogakkal, mosolyt erőltetve tárgyaltak a zsidókkal, akik fenyegették őket... csak jöjjenek haza... Mindenki érvelt, vitatkozott, hadonászott, kereske-

dett, a zűrzarvar csakhamar teljessé vált. Zentaynak is gyakran eszébe jutott a hazamenetel. De a többiek még nem foglaltak állást ebben a kérdésben. Meg kell várni a fejleményeket — mondogatták. — Végtére nem ugrunk fejest a bizonytalanságba. — Honnan tudod, hogy nem a börtön vár odahaza? — Ostobaság, — mondta valaki — akinek nincs vaj a fején... — De kire nem fogják rá azt, amit akarnak...? — kérdezte egy másik és erre elhallgatott.

Szürke bizonytalanság, ijedt félelem burkolta őket egy színű köpenyegbe. Sápadtak, rosszkedvűek, hallgatagok voltak.

Igy mult el a nyár és már lassan őszi. Egyik este Hellebronth állított be hozzá. Még lihegett a futástól. Zentay a díványon heverészett és a piszkos szürke mennyezetet nézegette. Véletlenül akadt erre a viszony'ag jó lakásra, egy Wehrmachtiszt özvegyénél. Az asszony mindig sírt, s férjét emlegette, aki Oroszországban pusztult el.

A férfit eleinte idegesítette ez az örökös siránkozás, később nem törődött vele. Hellebronth izgatottsága pillanatok alatt átragadt rá.

— Mi történt?

— Te... egy cigarettaszállítmány érkezett az állomásra. — Hellebronth felráncigálta a fekvőt. — Azonnal mennünk kell. Még az éjszaka kirámoljuk az egyik vagon. Aztán lesz mit eladnunk.

— A többiek...?

— Lent várnak. Gyere hamar... Nincs időnk.

Fürgén surrantak végig a néptelen sötét utcákon. Az amerikai parancs szerint csak tízig volt szabad kint tartózkodni s a legújabb rendelet, melyet a Military Government plakátokon közölt a lakossággal, súlyos büntetést helyezett kilátásba a „curfewt“ megszegőkkel szemben. Még csak kilenc óra volt, de már tökéletesen sötét. Néhány perc alatt elértek az állomást. A hold a felhők mögött bújkált s amikor kibújt s kék fénye előntötte őket, óráknak tetsző percekig kellett várakozniok egy-egy vagon hátához lapulva. A sínek ezüstösen csillogtak, a talpfák között pocsolyák tükröztek. Lágyan permetező eső hullott, de aztán az is elállt. Ismét vak-sötétbe borult az állomás. Messze kint jártak a rámpán. Néha-néha elnyújtott füty jelezte a tolató mozdonyokat. Nagyon távolról gyakran tűz csapott ki a kazánokból. Mindannyiszor dermedten meglapultak.

— Merre van? — suttogta Zentay.

Hellebronth bizonytalanul a vasúti átjáró híd felé intett.

— Azt hiszem arra...

Zentaynak kedve lett volna felpofozni ezt a bizonytalan-kodó fickót. De nem volt idejük a veszekedésre. Tovább surrantak. Hellebronth fojtottan felkiáltott. — Ott van.

Hosszú vagon sor állt előttük, sötéten, tömören meredezve az éjszakában. Közelebb lopóztak. Zentay elernyőzött villanylámpát villantott fel. Elmosódó fehér betűk kerültek eléjük *DR. Halle* — német kocsi — suttogta Kállay. Egész testében reszketett, ha arra gondolt, hogy valaki elfoghatja őket. Lerakták a hátizsákokat, bőröndöket. Hogyan fogunk megakodva visszamenni? — gondolta Zentay. De máris hozzáfogott a lepecsételt vagon felnyitásához. Először elvágta a pecsét zsinórjait, aztán feljebb mászott. A csapózárat lakat erősítette meg. Ez már hosszabb munkát igényelt. Hellebronth apró lámpával világított. Kállayt és Gáborjánt a vagon oldalához küldték őrségre.

Szuromsötét éjszaka borult föléjük. A felhők megsűrűsödtek, s a hold elveszett a tömött bársonyok mögött. Zentay izzadva, hangtalanul dolgozott. Előbb a kulcsait próbálgatta, de azok nem nyitották a vagon. Aztán egy vékony vasfűrészt vett elő, s fűrészelni kezdett. Hellebronth alulról tartotta a férfit, aki félkézzel az ajtó egyik szárnyába kapaszkodott, másik kezével fűrészelt. Finom vasreszelék hullott Hellebronth nyakába.

— Megy?

— Kitűnően.

Öröm fogta el, ha sikeres vállalkozásuk jövedelmére gondolt. Talán még holnap este is kijönnek és megdézsmálják ismét ezt a kocsit. A cigaretta mindennél többet ért. A fekete-piac mintegy varázsszóra elébük tárta legrejtettebb kincseit erre a szóra. Cigarettaért lehetett húst kapni vagy vajat, bakancsot vagy ruhaszövetet, alumíniumlábast vagy kártyát — mindazt, amire szükségük van. Zentay gyorsan, erejét megfeszítve dolgozott. A fűrész belemélyedett a vasba. Már csak milliméterek tartották a lakatot. A hang, amely vékony tücsökciripeléshez volt hasonló, elenyészett a vak éjszakában.

Ebben a pillanatban Kállay hátraugrott.

— Őrség!

Zentay máris a vagon alatt volt.

— Egy katona!

Hellebronth vaspajszert vett a kezébe. Ott találta a vagon mellett.

A hold éppen a pillanatban mintha árulkodni akarna, kibújt a felhők mögül. Magyar egyenruhába öltözött fegyveres őr jött feléjük. Lélekzetüket visszafojtva figyeltek. A katonának valami gyanús lehetett, mert villanylámpáját ide-oda irányította. Az ajtó előtt megállt. Zentay keze ökölbeszorult. Ha most észreveszi, hogy a pecsét...

De nem sokáig gondolkozhatott. Hellebronth a tulsó oldalon kimászott a kocsi alól, a katona háta mögé lopakodott s teljes erővel fejbeverte a mitsem sejtő honvédet. A katona eldőlt, mint egy zsák.

— Kész, — sóhajtott nagyot. Kállay egy pillanattig tétován állt. Hellebronth a vasrúddal oldalbalökte. — Mit tancálsz itt. Hurcoljátok odébb. — Gáborján lábánál ragadta meg, Kállay a kezénél. Undor fogta el, amikor a katona nyirkos markába kulcsolta saját tenyerét. A vagontól nem messze húzódó árokba lökték.

— Ezt elintéztük, — mondta Hellebronth a szokottnál kissé hangosabban. Megtörölte a homlokát. — No, a pofa ezt se hitte volna.

— Mit gondolsz, — kaput?

— Nem mindegy? Fő, hogy nem zavar, — vonta meg a vállát a százados.

Zentay felnyitotta a zárat. Nekifeszültek a tolóajtónak s elhúzták. A villanylámpa fénye vékony sávban ráhullt a vagon belsejére. Felszisszentek. Hatalmas, barna dobozokban ott lapult a kincs. Zentay fürgén felugrott s felbontott egy dobozt. Százas csomagolású szimfónia volt benne. — Egykettő, — vezényelt, — ide a kofferokat, zsákokat...

Kapkodva rakodtak. Szempillantás alatt megtelt minden. Akkor megálltak s vágyakozva nézték azt, amit már nem tudtak elhurcolni. — Holnap is ki kellene jönni, — mondta Gáborján nagyon izgatottan, — vétek itthagyni ezt a jó magyar cigarettát. — Füstjének kellemes ízét máris a szájában érezte.

— Bezárni, — rendelkezett Zentay. Elhúzták az ajtót. S egy spárgával visszakötötték a pecsétet.

Egyenesen Zentay lakására mentek. Még nem volt tíz óra, amikor megérkeztek. Időközben megjött Edit is, akinek sejtelve sem volt arról, hogy a többiek hol lehetnek. Idegesen járkált fel s alá a szobában. Amikor megtudta, hol jártak a fiúk, felragyogott. — Nagyszerű!

Több, mint harmincezer darab szimfóniát sikerült zsákmányolniok. Ez hetekre biztosíthatta megélhetésüket, ha oko-

san gazdálkodnak vele. Örömben körültáncolták a szobát. Micsoda szerencse. Valamennyien rágyújtottak s a szoba pilanatok alatt kékes füstfelhőben úszott.

— Ha behúnyom a szemem, most otthon vagyok a korzón, — mondta álmodozva Kállay s nagyot szippantott. — Micsoda íz...

— Jobb, mint a Chesterfield, — mondta Gáborján, — szavamra, jobb.

Hellebronth a díványon ülve elmesélte esetüket az örrel. Edit elhúzta a száját. — Szerencsétlen fickó! Ép arra kellett jönnie?

— Sajnálod? — kérdezte undorodva Zentay, — mondd már. Nem mindegy neki, hogy hol esett el. Meghalhatott volna a harcokban is. Meg aztán nem is biztos, hogy megkrepált. Lehet, hogy csak elájult.

— No, én jól odasóztam neki, — mondta Hellebronth és megismételte a mozdulatot.

Mindannyian nevettek. Ez kellemes este volt, — állapították meg magukban.

Ettől kezdve nagyszerűen éltek. Mindenük volt, amit csak akartak. Még háromszor dézsmálták meg a vagont, minden különösebb baj nélkül. Zentay lakásán egész cigarettaraktárt rendeztek be.

Kinyílt a bőség szaruja. Ömlött a liszt, a hús, a zsír, a lekvár... Gáborján örömmámorban úszott. Edit arca újból kigömbölyödött. S Hellebronth megfélekedezett a századáról.

Hanem a bőség nem tartott sokáig. Egy nap a raktárnoknak kinevezett Kállay szomorúan újságolta, hogy a cigaretta fogytán van.

— Még mennyi van? — kérdezte halkán a százados. Az éhség fenyegető veszedelmét érezte maga felett lebegni. Még szerencse, — gondolta, — hogy a zsákmányból a maga számára félretett néhány ezer darabot, anélkül, hogy a többiek tudtak volna erről. Majd külön szerzi be a dolgokat, — tűnődött.

— Talán tíz napig elég, — mondta Kállay.

Maguk elé meredve hallgattak. Sorsuk ismét bizonytalanságba kanyarodott. De Zentay nem törődött velük. Már hetek óta érlelődött benne valami s most egyszerre úgy érezte, pontosan tudja, hogy mit akar. Az elmúlt hónapokban a kétség és remény a bizonytalanság és határozottság valamennyi finom árnyalatát végigélte. Hullámvölgyből hullámhegyre került s ez az állandó mozgás egész testét s minden gondolatát

igénybevette, testi, lelki erejének teljes megfeszítésére kényszerítette a főmérnököt. Gyakran kísértált a vonathoz, amely a linzi tolató pályaudvar fúvel benőtt utolsó vágányán szomorkodott az őszi esőben, később a koratéli hóban s ilyenkor tehetetlenségében a hideg rázta. Valamit tennie kell. Sohasem tétlenkedett még életében. Ezek a napok olyan üresen, színtelenül pattantak el feje felett, mint a léggömbök, amelyekbe valaki gombostűt szúr. Eleinte még nem volt világos, hogy mit tegyen. Később egy nap, amikor alkonyatkor a Dunaparton sétált felszerelésekkel megrakott teherautókat látott a túlsó parton, a szovjet megszállási övezetben, kelet felé tartani, mintha villámcsapás érte volna, megtalálta élete értelmét. Hazamegy. Első pillantásra maga is értelmetlennek találta saját ötletét... Dehát minek? Minek menne haza? De a gondolatot nem tudta elhessegetni.

Még aznap este elmondta tervét a többieknek. Kérdőn, értelmetlenül meredtek rá.

— Hazamegy a börtönbe? — kérdezte hebegve Kállay.

Zentay kezébe temette fejét. Utálta ezt a bandát, örökös félelmeikkel, aggályaikkal, meg hogy egyéb gondjuk sohasem volt, mint azok az örökös ostoba rémhírmesélgetések, no meg az ennivaló...

— Inkább, — mondotta fojtottan — inkább, mint itt veletek.

— Talán nem tetszik a társaságunk? — kérdezte Edit dühösen. Ez a fickó megbolondult. Vele él és haza akar menni?

— Talán nem, — gerjedt fel Zentayban valami ismeretlen indulat. — Talán nem! Vagy azt hitted eddig, hogy igen?

— Azt hittem — mondta a nő és elfordult. — Vedd tudomásul...

— Vedd tudomásul, hogy nem érdekel a véleményed. Ti itt mindannyian pofáztok. Arról pofáztok, amit szeretnétek. Hazamenni? Azt igen. De hogyan. De ki tett még egy lépést is közületek, hogy hazamenjen és megnézzé az otthoni viszonyokat?

Hellebronth szorosan melléje lépett.

— Nagy a szád öregem. És úgy teszel, mintha nem tudnál arról, ami otthon van. Eredj, ülj rá a tüzes trónra, ha mártír akarsz lenni.

Zentay szemöldöke összerándult és olyan gyűlölködő pillantást vetett a társaságra, hogy azok visszahőköltek.

— A nyavalyát! Azt akarok én tüzes trónra ülni. Helle-

bronth, te olyan ostoba vagy, hogy kezdem megérteni, miért vesztettük el a háborút. — Olyan hirtelen lendülettel állt fel, hogy a szék kicsúszott a lába alól s felborult. Senki nem emelte fel. A csend pattanásig feszült. Mindenki szájtátva meredt a vörösén ágáló férfire, akiből a lendület oly sugárzó erővel tört ki, hogy valamennyiüket lenyűgözte.

— Arról van szó, igenis arról van szó, hogy megváltoztassuk a helyzetet.

— Otthon — szólt bele Gáborján.

— Otthon — pattantotta vissza a parittyakövet a főmérnök. — Úgyám, barátocskáim, otthon, Magyarországon. Vagy talán azt hiszed, hogy mindenki idekint van? Otthon nincsenek olyanok, akik ugyanúgy gondolkodnak, mint te vagy én...

— De ha hazamész...

— Ha hazamegyek, majd dolgozni fogok. És megtalálom a módját annak, hogy tegyek is valamit. — Beszéd közben önmagára talált. Az a gondolat, amelyik ott a parton jutott eszébe, mindjobban kiteljesedett, formát öltött. Határozottan beszélt, bár az indulat tüzelte, mégis azon igyekezett, hogy minden szót jól megformálva ejtsen ki. Agya, amely a hosszú tétlen hónapok alatt, mintha ködben pácolódott volna, kitisztult. Napnál világosabb volt a helyzet. S nem is hallgatott már a többiek gyáva ellenvetéseire.

Néhány nappal később elindult. Megvetéssel gondolt azokra, akik továbbra is idekint tespednek majd s nem lesz egyéb gondjuk, bajuk, csak az ennivaló meg a nő... Neki már életcélja van, olyan cél, amely után egész életében vágyakozott. Nem mehetett ki a frontra harcolni az oroszok ellen? Hát most a frontra megy! Harcolni fog. Meleg öröm járta át egész testét. Másnap, minden nagyobb akadály nélkül Bécsbe érkezett. Az orosz-amerikai zónán átcsúszott, mint a sikkostestű hal. Bécsből egy deportáltakat szállító vonattal indult el Sopronba. Mielőtt a vonat az állomáshoz érkezett volna, leugrott a kocsiból s eltűnt a havas cserjék közt.

A nehézkes vonatközlekedés végsőkéig idegesítette. Soha nem érzett feszültség tombolt benne. Hónapok óta lefojtott tettvágya most felszabadult. Nem érzett félelmet. Kőbányán villamosra szállt és egyenesen Kondóiékhöz ment a Rózsa-dombra. Mikor a kapuhoz ért, megállt.

— No, rajta, — suttozta a havas, üres éjszakának. És belökte a kertajtót.

ESTEFELÉ elcsendesedik a Garay-tér. A metsző hideg szél felkapja a sárga keramitkockákra tapadó havat és továbbfujja a Liget felé. Egy szétroncsolt telefonfülke, rozsdásodó tetejére néhány pillanatra apró hósapka telepszik. A csarnok kapuit régen bezárták. Ilyenkor aligha járkál valaki a bódék közti keskeny utcákon. A kocsmákból kiszűrődő fény összekeveredik az ajtónyitáskor utcára tóduló zajjal. Füst, énekszó, kiáltozás hull a járdára. Aztán újra csend lesz.

Grill Kornél bezárta üzletét s hazafelé indult. Jól sikerült napja volt, eladott néhány méter ócska vásznat, pár gombot, szalagot és sikerült nyolc dollárt vásárolnia. Ki ad ma pengőért árut, Helvécius úr, nem igaz...? A sovány hentes keszerűen bólogatott. Csak dollárért, meg aranyért... Aggódva, imádkozó tekintettel figyelte a körülötte forrongó újonnan alakuló világot.

Alig néhány nappal az ostrom után, amikor az emberek fáradtan és megviselten kibujtak a pincékből s káprázva néztek szét a havas világban, a Garay-téren megjelentek az első árusok. Ezekben a kavargó napokban mindenki mindent árult: használt ruhát, vadonatúj cipőt, rossz rádiókat, kiégett villanylámpákat, fogorvosi műszereket, írógépeket, termoszokat, alumíniumlábast, főzőkanalat, bombasérült szekrényeket, kézikocsit, kályhacsövet, harapófogót, különböző nagyságú és fajtájú szőnyegeket, csavarokat, molyette perzsabundát, spirituszba tett vakbelet, rongyszőnyeget, befőttet, konzervet, csokoládét, egyszóval mindazt, amit a város rossz gyomra félig megemészthetve kihányt. Az árak gyorsan változtak, szinte egyik napról a másikra, mert a kereslet és kínálat áringadoztató hatását megváltoztatta a viszonyok kuszasága, amely nemcsak a szükséges és nélkülözhetetlen árucikkek felé irányította a vevők és eladók figyelmét, hanem valamilyen zavarodott szerzési vágyat is ébresztett az emberekben. Az üzletek tárva-nyitva, kirabolva tátongtak. Vég selymek

keltek lábra s cseréltek gazdát egy doboz aszpirinért, mert valakinek a feje vagy a foga fájt. A gyógyszerárak üveg-szekrényeiből a kenőcsök, pirulák, kanalasorvosságok, az alkohol, a tiszta benzin kifolyt, szétáradt az utcán, hátizsákokba, bőröndökbe került s soha nem képzelt összegekért cserélt gazdát. Mindenki vett, eladott, érvelt, magyarázott, védte a saját és támadta a másik igazát. Végeredményben az emberek és árucikkeik e minden képzeletet felülmúló zsidvásárán csakis az árunak volt igaza, vagyis annak, akinek a tömegszükségletnek legjobban megfelelő áruja volt raktáron. Még hidegebb napokban hirtelen perzsaszőnyegek békebeli árának magasságába szökkent a kályhacső árszökevénye. Mindenki kályhacsövet keresett, s ha megvette, nem vitte haza, — még ha otthon szüksége lett is volna rá — hanem valamilyen megmagyarázhatatlan kényszertől űzetve — ott azonnyomban eladta valamiért, ami megtetszett neki s amiről azt vélte, hogy ebben a helyzetben nélkülözhetetlen számára.

De nemcsak a Garay-tér hánykolódott így e furcsa lázban. A város és az ország alighogy felocsúdott a szörnyű fasiszta terror után, — egyszerre megrázta magát és élni kezdett, de oly heves életerővel, hogy a kívülálló semleges nézőnek csodálkoznia kellett. Mint a hangyaboly, amelybe ásó vágott s feltúrta az alagutak, vájatok, járatok megszokott belső rendjét, törvényszerűségeit, ilyennek tűnt az ország. Néhányan hamarosan rájöttek, hogy ebben a zavarosban könnyű a halászat s megpróbálták az anarchiába beleszorítani saját érdekük törvényszerűségeit. Ilymódon hamarosan olyan közszükségleti cikkek tűntek el a piacról, amelyek néhány nappal ezelőtt még korlátlan mennyiségben voltak vásárolhatók, hogy aztán újból feltűnjenek, de most már mérhetetlenül drágábban. Aztán okultak a dologból s mikor a Garay-téren megjelent néhány ember és feltűnő módon egyfajta árucikk, mondjuk, vöröshagyma után érdeklődött, azok, akiknek e néhány pillanat alatt kinccsé változó áru birtokukban volt, — bár egyik sem tudott a másiktól — felemelték az árakat. — Keresik a hagymát, — suhant végig a hír a téren. S a piacról eltűnt a hagyma.

A háziasszonyok, akik révetegen és tétován álltak a piac-tér közepén, sopánkodva bujtak össze. Fogytán volt a liszt, a zsír, a hagyma, a kenyér, a tüzelő, ömlött a bab, a szárított borsó, eldugaszolta a csatornákat, az emeletekig ért. Bab és borsó? Meg kellett venni a babot és a borsót.

A helyzet gyorsan változott. Néhány hónappal később

visszahúzódott a „zöldár“ s a piacon már csak a hivatásos eladók maradtak. Az áru kevés volt, az árak emelkedtek. A szétzúzott helyiségekben itt-ott már egy-egy sebtiben összehúzott fapolt hirdette, hogy ott üzletszerű árusítás folyik. A csarnoki bódékban megjelentek a jogos tulajdonosok s féltve szorongatták a frissen szerzett vagy régtől őrzött árut. A cseregazdálkodás korszaka elmúlóban volt, helyébe a pénzgazdálkodás kora lépett. A rejtkehelyekből előkerülő áruk (amelyeket tulajdonosaik az őskaosz idején szereztek be, vagy szereztek meg, hozzájutottak vagy akaratlanul, mintegy az ölükbe pottyantak azok), most irtózatosan magas árakon kerültek piacra. A kiégett, roncs üzlethelyiségekbe mindenféle rongyokba burkolt, fázó emberek telepedtek meg, egy szék, meg egy apró asztalt hoztak magukkal s azon volt egyetlen üzleti szerszámuk: egy kis aranymérleg. (Hogyan került elő egyszerre ennyi aranymérleg, azt senki sem tudta, de ezen nem is gondolkoztak.)

A Garay-téren köröskörül, minden harmadik üzlethelyiségben aranybevéltők telepedtek be, méricskéltek, számoltak, vettek és eladtak. Az arany mint fétis ragyogott az emberek tudatában, de annál mélyebb gyökeret eresztett az emberek tudatától független valóságba, a gazdasági életbe is. Aranyért minden kapható és adható volt. Ha a pénznek nem volt szaga, az aranynak volt. Nem sokkal azután, hogy a Magyarországra küldött amerikai katonai misszió megkezdte működését, az arany mellé másik forgalmi eszközül a dollár került. Ettől a pillanattól kezdve két csillag tündökölt az égen a dollár meg az arany. Árfolyamuk egy darabig egyszinten mozgott, később hol egyik, hol másik ért többet, aszerint, hogy melyiket vásárolták jobban azok a láthatatlanságba burkolódzó és titokzatosan a tömeg felett lebegő kezek, amelyek végső fokon e kavargást irányították. De a kereskedők — a változó árfolyamok ellenére, — sohasem veszítették el bizalmukat a dollár vagy az arany iránt. Kedvtelve nézegették Lincoln ábrázatát az ötdollároson s apró selyempapírba csomagolva vitték haza aznapi szerzeményüket, — nyolc gramm aranyat.

Élni kellett. A gyárakban, irodákban, műhelyekben megindult a munka, a munkások, alkalmazottak, tisztviselők fizetést kaptak, de a kereskedők füttyültek a papírpénzre. Arany vagy dollár! Ettől függött előzékenységük, udvariasságuk, eladóvágyuk hevessege. Ezért rohantak a vevők elé, vagy húzódtak vissza simaságuk és fölényük vastraverzeken épülő

boltozata alá. Aki aranyat nyújtott felénk — annak számára nyitva álltak a kapuk, a papírpénzt csak immel-ámmal fogadták el, de néha vissza is utasították. Mit kezdjenek vele? A szekrények mélyén heverő aranyláncokat, régi családi emlékeket, fülbevalókat, karpereceket, medáliákat így aztán apró csipőfogók harapták ketté s lemetszettek belőlük egy grammot, két grammot, ötven centigrammot, — amennyit a heti vagy napi élelemhez, fűtéshez kellett pótlásképpen hozzáragasztaniok. S mint különös kígyó húzódott végig az aranylánc a Cserhát-utcán, Murányi-utcán, Sajó-utcán a Garay-térig, onnan a Péterffy Sándor-utcán, Thököly-úton, Rákóczi-úton a Körútig, ahol nagyobb aranybevéltők ültek, nagyobb mérlegekkel s várták, hogy a kisebb halak szolgálatkészen behozzák az árut, amelyet aztán ők — a nagy halak — lenyeltek s elraktároztak gyomruk — vászonzacskójuk — feneketlen mélységeiben. Akinek nem volt aranya — táthatta a száját.

A tavasz meg a nyár valóraváltotta az aranybevéltők reményeit és meghozta az aranyeladók keserűségét. Az árak emelkedtek. 1945 augusztus negyedikén Csornán egy kiló dinnye ára száz pengő volt, Budapesten száznegyven pengő. Szeptember kilencedikén egy kiló szőlő ára háromszáz pengő fölé emelkedett. Vajat, húst, lisztet vagy zsírt csak ruhaneműért vagy aranyért lehetett kapni. Cukrot gyakran aranyért sem. Klára az ostrom alatt megőrzött néhány vég vásznat, amelyet a kavargás első heteiben Grill biztos szímmal visszatartott. Ennek ára most hihetetlen magasságokba szökkent. Kacsák, libák, zsír és liszt vándorolt kamrájukba néhány méter vászonért. Nagyban folyt a kereskedelem az amerikai konzervekkel is. Néhány szerencsés ember Amerikában élő hozzátartozóitól már a nyár közepére vagy koraősszel megkapta az első szeretetcsomagokat. Cukor, csokoládé, rizs, hús és halkonzervek, cigaretta volt a csomagokban. A munkásság nem kapott húst. A piacon aranyért megjelent a *Domino sugar*, ez az apró, négyszögletes amerikai kockacukor. A munkásság cukrot sem kapott. Az aranybevéltők gazdagodtak. A munkások dolgoztak és egyre fogytak. Az árak emelkedtek. Egy doboz *Corned beef* ára egy gramm arany volt. Egy heti munka bére októberben hétezer pengő. Egy gramm arany ára tizenkétezer pengő.

Grill maga is zavarodottan állt a pénz és áru soha nem látott kavargása közepén. Ijedten kapkodta fejét s igyekezett tájékozódni. Néha a hullámok összezsaptak feje felett, ilyen-

kor kétségbeesett erőfeszítéseket tett, hogy levegőhöz jusson. Máskor, szinte elhatározása nélkül, kezérejátszott a sodrás és szerzett némi árut vagy pénzt. Nem volt túlzottan szerencsés, de nem volt elég ügyes se, azokhoz képest, akik az emelkedő árakat megnyergelték s engedelmes, szelíd háziállatokká szelidítették a vadlovakként vágató hullámokat. Tétovázása, ijedt bizonytalansága gyakori összeütközésekre vezetett Klárával. Az asszony kielégíthetetlen pénzvágyat érzett, mohón habzsolta volna fel a kínálkozó alkalmakban rejlő meggazdagodási lehetőségeket. Gyakran sajátmaga is lebonyolított üzleteket, férje tudta és beleegyezése nélkül s az így szerzett dollárt vagy aranyat sajátmaga ruházkodására, szépítésére költötte. Attól nem kellett tartania, hogy Grill esetleg észreveszi új ruháját vagy frissen bodorított haját, mert a férfi révedező félálomban élte át ezeket a hónapokat. Grill néha átkozta magát ügyetlensége és tehetetlensége miatt — különösen akkor, ha az asszony egy ideges kitörése után reszketve és felindultan mélyedhetett saját gondolataiba, — de leggyakrabban azzal nyugtatta meg lelkiismeretét, hogy ő végeredményben tisztességes ember akar maradni, nem lesznek ocsmány üzletei, nem akar meggazdagodni, csak egyszerűen élni akar, élni... mint a többiek... Klára nem fogadta el ezt az érvelést s összeszorított fogakkal sziszegve szidta Grillt, aki szótlanul lapult a karosszékekben, mert tudta, hogy akármit is mond, csak fokozza az asszony dühét, amely az ostromot követő hónapokban egyre növekedett.

Azonban, ha alkalom kínálkozott, nem riadt vissza a kisebb üzletektől s ilyenkor — mintha előző félelmét és elgondolásait feledte volna — ragyogva, felvidultan mesélt s igyekezett elsimítani azt a mindegyre határozottabban kialakuló, feszülten ellenséges légkört, amely lakását, családi életét körülvette.

Mióta Mironescuval megismerkedett, öröm és kétség között élt. Az aláírt szerződést szorongatva rohant haza, de abban a pillanatban, amikor lakása ajtaján belépett, visszariadt s mogorván kitért Klára kérdezgetése elől. Az asszony tombolt, toporzékolt, követelődött, Grill megmakacsolta magát, mint egy számár s nem válaszolt. A dolgot Klára persze hamarosan tisztázta, felszaladt Tarjánossy Judithhoz, aki csodálkozva, de kedvesen mindent elmesélt neki. Hamarosan látható nyomai is voltak ennek a szerződésnek, amelyet Grill magában gyakran az ördöggel kötött szerződésként emlege-

tett. Egyik nap kézikocsi jelent meg az üzlet előtt s két ember hatalmas, frissen festett cégtáblát rakott le róla. Grill ekkor már több mint három hete nem találkozott Mironescuval s ez mázsás sziklaként nehezedett szívére. Sejtelve sem volt, mi történhetett Mironescuval. Az asszonyt egyszer elküldte Judithhoz, de az is csak mosolygott, vállatvont és azt mondta, hogy hetek óta ő sem látta a férfit. Grill nem mert kérdezősködni, attól tartott, hogy a legkisebb érdeklődés is ráirányíthatja a figyelmet. Minden nap reszkető kézzel lapozta az újságokat: Mironescu letartóztatásának hírére kereste, de ilyesmit nem talált. Így hát a türelmetlen várakozás és félelem malomkövei között örlődve teltek napjai.

A kézikocsit húzó két férfi belépett az üzletbe és megkérdezték: — Ez Grill Kornél üzlete? — Aztán kimentek s a hatalmas cégtáblát néhány perc alatt felszegezték az üzlet bejárata fölé. Fekete alapon, nagy fehér betűkkel ez volt olvasható a táblán: *Kiviteli és Behozatali kft.* Semmi egyéb. Néhány nappal később teherautó állt meg az üzlet előtt s az a férfi szállt ki belőle, akit Grill annakidején Mironescu irodájában látott. Keresztes szótlanul belépett az üzletbe, körülnézett, behívta a soffőrt meg egy másik, alacsony, santa embert, s a teherautó rakományát, amely néhány méternyi színes selyemből, néhány vég tarka kartonból s különböző apró cikkekből állt, felrakták az üresen álló polcokra. Grillel aláírtak egy átvételi elismervényt, aztán ugyanolyan szótlanul, mint ahogy jöttek, eltávoztak. Grill az egész idő alatt alig nyögött ki egy-két szót. Kondói György, aki éppen az üzletben tartózkodott, harsány nevetéssel figyelte Grill totyogását, aztán a polcokhoz ment, megtapogatta az árut — mintha nem hinne szemének — és nevetve elrohant, magárahagyva Grillt kétségeivel és félelmeivel.

Mironescu később sem jelentkezett, Grillt a szomszédai kérdésekkel ostromolták, ő igyekezett többé-kevésbé nyílt és egyenes válaszokat adni s az egész dolgot akaratlanul is sikerült valamilyen furcsa homályba borítania. A kereskedők, kofák, ügynökök, akikkel szoros érintkezést tartott fenn, titkos pénzestársat sejtettek az ügy mögött és fokozottabb tisztelettel vették körül Grillt, akiben ez a tény valamilyen biztonságot s eddig nem ismert nyugalmat hozott felszínre, persze csak ideig-óráig.

Zárás után hazasietett, vacsorázott, újságot olvasott s ha csak lehetett, gyorsan lefeküdt. Ezekben az időkben még anyjával is keveset törődött, akinek állapota egyre rosszab-

bodott. Egy alkalommal késő éjjel orvosért kellett szaladnia s az éjszakai út oly mértékben megviselte, hogy három napig leküzdhetetlen fejfájással birkózott.

Ezen a délutánon, néhány sikeresebb kis üzlet után (ő sikernek számította ezt, Klára azonban ilyenkor mérgeződött legjobban) kedve kerekedett moziba menni. Ezzel az elhatározással ment haza. Az asszony a szokásos kérdéssel fogadta.

— Mennyi volt az arany? — Grill megszokta ezt a kérdést, amit az asszony, mint valamilyen automata naponta megismételt, ha véletlenül saját maga nem kérdezte meg a közvetlenül szomszédjukban levő aranybevéltőnél.

— Harminchat, — mondta Grill minden meggyőződés nélkül. Ahogy belépett a szobába s megcsapta a Klárából áradó, ellenséges hideg, egyszerre elment a kedve mindenféle mozitól.

— Mennyi a bevétel? — faggatta tovább Klára.

— Nyolc, — mondta halkan a férfi. Szeretett volna felugrani és megint elmenni.

— Add ide, — mondta az asszony.

— Nekem is kell, — védekezett — holnap vásárolni akarok.

Klára az ablak felé nézett, aztán a körmét kezdte ráspolynozni.

— Ötöt kérek. — Ezzel be is fejezte a vitát.

Csönd volt. Ilyenkor Grill szeretett volna érdeklődni, hogy az asszony mit csinált, hol töltötte egész napját, mert az üzletben nem mutatkozott. De nem szólt egy szót sem. Fáradtnak és kimerültnek érezte magát. Az ágy vonzotta.

Klára egész nap nem csinált semmit. Most, hogy takarítónőt vett, aki a házi munkákat elvégezte helyette, mindegyre jobban gondolatainak élt. Férjéhez a közös lakáson kívül, nem kötötte már semmi. A férfi visszahúzódott, igyekezett kikerülni az asszony érintését s Klára kielégítetlen izgalma egyre magasabbra hágott. Eszébe jutottak azok a napok, amelyeket az ostrom alatt Galgóczy István karjaiban töltött. Ilyenkor kabátot kapott magára s lerohant az utcára, mintha remélné, hogy a férfi valamilyen kiszámíthatatlan véletlen folytán éppen szembe jönne vele. De sohasem találkoztak. Dühét és izalmát így teljes egészében férje felé fordította, aki riadtan és értetlenül állt felesége kitörései előtt; ha valamikor voltak is szenvedélyesebb összecsapások közöttük, azok mindenkor feloldódtak, elintéződtek, míg most a viták, veszekedések végnélküli sorozata hullámozott körülöttük. Klára

egyszerűen képtelen volt kedvesen, megértő módon beszélni a férjével, rövid parancsoló mondatok, félszavak csattantak, amelyeket Grill úgy érzett, mintha ostor csavarodnék testére. Az asszony üresnek, céltalannak érezte életét.

— Átmegyünk Mari nénihez — mondta egyszerre.

Grill felemelte a fejét az újságból.

— Megint? Hát a múlt héten voltunk.

— És? — Klára vállrándításában olyan kemény s ingerült elutasítás rejlett, hogy Grill nem tűrhette szótlanul.

— Nem megyek, — mondta hirtelen indulattal — menj egyedül. Mi a fenének császkáljak hetenként hatszor ahhoz a vénasszonyhoz?

Klára felpattant.

— Minek? — sziszegett, mint egy kígyó. — Nagyon jól tudod, hogy minek. Majd a szegényházra hagyja a pénzét, vagy a gyülekezetre. Az kell még csak. Tudod jól, hogy te vagy az egyetlen rokona, te hülye.

— Azelőtt tíz évben egyszer láttam...

— Azelőtt... — meggondolta és Grill elé állt. — Hát pedig átmegyünk hozzá és te kedves leszel. Kalácsot süttettem, azt visszük... érezze, hogy van, aki törődik vele... tudod te, micsoda vagyona lehet...?

— Nem tudom, — mondta Grill — de őszintén szólva, nem is érdekel. Mit vagy úgy oda érte? Lehet, hogy egy vasa sincs. Honnan lenne pénze egy MÁV felügyelőnek. Az ilyen öregeknek már az agyuk is meghibbant, beszélnek össze-vissza, értelem nélkül.

Grill Kornél gyermekkorára sötét felhőként borult az Elemér-utcai lakás, ahová most készülődtek. Ha nagy ritkán Pestre jöttek, sohasem mulasztották el ezt a látogatást. A hosszú évek nem enyhítették azt a szorongó nyugtalanságot, amit a kisfiú akkor érzett, ha megtudta, hogy anyjának unokatestvéréhez, Mari nénihez készülnek. A kisfiú borzadt, ha a homályos, mindig levegőtlenül áporodott illatú szobára gondolt, a leeresztett függönyökre, Vili bácsi orrára bukó szemüvegére s az örökös amerikai mogyoróra meg dióra, amely ebben a házban kifogyhatatlan bőséggel várta a vendégeket. Az idős házaspár — már akkor öregek voltak, amikor Kornél megismerte őket — időtlen-idők óta ebben a lakásban lakott. Itt hozták világra a gyermekeiket, számszerint hármat, akik közül kettő négyéves korában halt meg, a harmadik huszonkétéves korában a lipótmezei elmeorvosi intézet lakója volt, amikor szívroham következtében az is elpusztult.

E hármias gyász különös, a kisfiú számára megfoghatatlan sötétséggel borította be a lakást. Grill félt és irtózott a homálytól, amelyet villany nem enyhített, mert az öregek idegenkedtek az elektromos áramtól s ezért csak petróleumlámpát használtak. A lámpa régi, almazöld üvegburával s cikornyás sárgaréz kerettel az asztal felett lengett. Az asztalt kopott, zöld posztóhuzat fedte, amelyen palaszürke hamutartó díszelgett. Az ágyak hatalmas dunyháktól, párnáktól dagadón megmegrccsenve álldogáltak a szobában. Néhány szék, egy foncsorátvesztett tükör, két hatalmas szekrény volt még a szobában; mozgásra alig maradt hely. A falakon régi fényképek függtek. Mari néni és Vili bácsi egykori esküvői képe, valamelyik nyíregyházi mester remekműve, aztán a három halott fiú arcképe. Kornél gyakran szerette volna közelebbről megnézni e három fiút, de a szobában terjengő homály mindig elfedte előle az arcokat. Bár éveken keresztül jártak ide, Kornél soha nem lépett be nyugodtan a szobába, mindig csak azzal a könnyen felismerhető szorongással, amelyet akkor érez az ember, ha sötét, ismeretlen helyiségbe lépve, meglegyinti arcát a savanyú konyhaszag s homlokára pókhálóhoz hasonló fonál ragad. Nem titkolta ezt szülei előtt sem, akik azonban valamilyen örökölt s megváltoztathatatlanul hitt szokásból időnként mégis csak felkerekedtek, hogy meglátogassák a Mátra]-házaspárt.

Aztán hosszú évek teltek el. Szinte tökéletesen elfelejtette ezeket az embereket, akik sok mérföldnyi távolságban éltek tőle, még akkor is, amikor már itt laktak a szomszédjukban. Néhány héttel a romániai fegyverletétel előtt, nyolcvannégyéves korában meghalt az öreg Vili bácsi és felesége, ettől a pillanattól kezdve mind kevesebbet járt az utcára, míg azután az ostromot követő időkben teljesen beszüntette sétáit. Nem mozdult ki a lakásból, nem érintkezett emberekkel, imádkozott, behúnyt szemmel ült a széken s csak akkor beszélt, ha véletlenül látogatói érkeztek.

Grill édesanyja mindössze annyit sejtett róluk, hogy nagyon gazdagok. A családban suttozták, hogy életük garasoskodásban telt el, de soha nem lehetett ellenőrizni, hogy mennyi pénzük van, hiszen a házaspár örökösen nyűtt, majdnem rongyos ruhákban járt, néha évtizedekig ugyanabban. Az ingek megfakultak, a nyakkendők rojtosodtak, elvesztették színüket. A család zsugori vénembereknek tudta őket, de ők nem törődtek a róluk szóló mendemondákkal. Csak éltek, szóltanul, egymás mellett, ahogy megszokták. Gyakran régen

elfelejtett rokonok állítottak be hozzájuk, kedvesen beszélgetni kezdtek, de jól tudták, mindez csak a vélt örökség vágya miatt van. Nem erősítették és nem cáfolták a körülöttük keringő mendemondákat. Egy alkalommal, már az ostrom után, Grill édesanyja Klárának elmesélte ezt a históriát. — Valószínűleg rengeteg aranyat és ékszert gyűjthettek össze — suttogetta, aztán kimerülten visszahanyatlott a párnájára. Ettől a perctől kezdve Klára Mari nénire vetette magát. Kényszerítette Grillt, hogy együtt látogassák meg a magányosan élő özvegyasszonyt. A férfi tiltakozott, de Klára elhatározta, hogy megpuhítja az öregasszonyt és kiharcolja az örökséget. Kikutatta, hogy rajtuk kívül már nem él más rokona. És most már hetenként látogatták az öregot, aki szótlanul tudomásul vette őket s nem törődött velük jobban, mint azelőtt. Néha-néha elpanaszkodta magát Klárának, az asszony ilyenkor kedvesen vigasztalta, simogatta — s az öregasszony egy nap azon vette észre magát, hogy kezdi megszeretni távoli rokonának feleségét.

Mikor elindultak, havazott. Grill lassan baktatott felesége mögött, az asszony mintha szárnyakat kapott volna, sietett előre. A liget felől havat söpört szemükbe a szél, az Elemér-utca végén égbemeredő kopasz fákra már vastag hóréteg telepedett. A hideg kissé engedett a szorításból.

— Viselkedj tisztességesen, — mondta a kapuban Klára — már teljesen megfőztem az öregot. Mindennap meghalhat s akkor a miénk lesz a vagyona.

— A vagyona? — Grill elhúzta szájaszélét és megállt.

— Ne ácsorogj — mondta dühösen az asszony.

De Grill nem mozdult.

— A vagyona? — kérdezte mégegyszer. — Egyáltalán honnan tudod, hogy van vagyona? Láttad már? Mutatta neked? Az, amit anya mond, még nem biztos, lehet, hogy egy fillérje sincs...

Felmentek a szűk, keskeny lépcsőkön. A névtábla mindig Grill szemébe ütközött. Mátrai Vilm. Máv felügy. Miért Vilm? Miért nem írta ki a teljes nevét? Gyerekkora óta elkerülhetetlenül ez jutott eszébe, amikor a csöngetés után arra vártak, hogy a néni ajtót nyisson.

Az öregasszony talán évtizedek óta nem változott semmit. Ugyanaz a ráncos arc, ugyanazok a hunyorgó, réveteg szemek, ugyanaz a sörteszerűen makrancos fehér haj s ugyanaz a kékesfekete, nyakig záródó ruha. Betessékelte őket a szobába, ahol már égett a gázláng, a zöldernyős lámpa

megnövelte az árnyakat s híven őrizte az óhat—pusztakócsi állomásfőnök szobájának hangulatát. Az öregasszony a szokottnál fürgébben mozgott. Székeket ráncigált elő, az asztalról lerakta a fehér márványutáNZatból készült nehezéket, hogy asztalt teríthesseN. Klárának az első percben feltűnt fürgesége. Ránézett. A hamuszürke arc változatlan volt, de a mélyenülő szemekben hamiskás mosoly bujkált. Jó szima-tával azonnal megéreZte, hogy valami történt. De nem kér-dezősködött. Tudta, hogy az asszony magától is elmond min-dent. És nem csalódott. Néhány perc múlva Mari néni fel-ragyoGó szemmel, lelken-dezve ezt mondta:

— Képzeljétek, mi történt?

— Mi, — kérdezte kedvesen Klára — csak nincs valami baj? — S megsimogatta az asztalterítőt. Mari néni válasz helyett kiszaladt s behozta szokásos uzsonnáját, az almákat. Az apró, fonnyadt gyümölcsök, mint tőpörödött anyókák, száalman sorakoztak egymás mellett a lapos tálon, amely-nek virágmintái között meztelen gyermekangyalok kerge-tőztek.

— Új lakóm van, — mondta Mari néni és a szeme hun-cutul megcsillant. Mintha a hangja is vesztett volna poros nehézkességéből, könnyedén beszélt, szinte frissen. Grill még sohasem látta ilyennek az öregasszonyt.

— Új lakója Mari néninek? — kérdezte Klára tágranyílt szemmel. Grill csodálkozva kezdett figyelni.

— Új, új, — mondta lelkesen az öregasszony és szalvé-tát tett a tányérok mellé. A szalvétákon vékony hímzett be-tűk hirdették tulajdonosának kezdőbetűit.

— Az úgy történt, — mondta szaporán szedve a léleg-zetet, mert e szokatlan gyors beszéd kissé kimerítette. — Egyik nap feljön ide egy fiatalember. Azt mondja, lakást ke-res. Mondom, itt nincs lakás. Dehát neki a házmester mondta, hogy én szoktam szobákat, hát... kiadni... De már régen nem adok... Akartam mondani, amikor megpillantottam a fiatalember arcát. — Az emlékezés kimerítette. Arca meg-rándult s a szeméből könnyek törtek elő. Hátradőlt a szé-ken, mintha szélütés érte volna, Klára felugrott, de az öreg-asszony most már erős sírással küzdve, leintette. — Egészen úgy nézett ki, mint a nagyobbik fiacskám, egészen úgy nézett ki, mint a Józsikám... — S hirtelen felállt s a gyér fényben legnagyobb fiának, a Lipótmezőn meghalt Mátrai Józsefnek arcképe elé állt. Aztán görcsösen zokogni kezdett.

— Még a haja is olyan hullámosan fekete volt, olyan szénfekete, mint az övé... és a szeme...

Sokáig hallgattak.

— Tudjátok, — szólalt meg halkan az öregasszony — én egész életemben a fiaimat sirattam... a fiaimat... és most egyszerre... — Hirtelen felugrott és egyenesen, határozott léptekkel a szekrényhez ment. Köténye zsebéből kulcsokat vett elő. A szekrényből kis szürke vaskazettát emelt ki és egész testében remegve letette az asztalra. Grill és Klára feszülten figyeltek. Az öregasszony már elvesztette előbbi frissességét és biztonságát s reszkető kézzel nyitotta ki a kazettát. Klára nem tudott visszafojtani egy halk sikoltást.

— Ez minden, — mondta ernyedten az öregasszony — most már megmutatom nektek...

Gyémánt fülbevalók, arany karkötők, zöld- és pirosköves gyűrűk szikráztak a halvány fényben. Az öregasszony remegő kézzel turkált a kincsek között. Néhányszor kezébe vett egy-egy darabot, aztán erőltlenül visszajektette. Klára remegő lába az asztal alatt Grillt kereste. A férfi szótlanul bámult erre a nem várt látványra.

Az öregasszony egyszerre becsapta a láda fedelét, felkelt és újra bezárta a szekrénybe. Minden egészen álomszerű. Egy alma, amelyet Grill idegességében rágcsálni kezdett, lehullt a földre és az ágy alá gurult. Grill arra gondolt, hogy valamit most mondania kellene; de semmi sem jutott eszébe. Hallgattak. Klára az asztalterítőt morzsolgatta ujjai között. Végre az öregasszony szólalt meg.

— Ezeket az ékszereket Vili bácsi vette nekem, amikor az apja birtokát eladtuk — mondta mély hangon. — Én megőriztem magamnak, öregségemre...

— Gyönyörűek, — mondta Klára rekedten — de veszélyes, hogy ennyi értéket tart magánál Mari néni... talán... Az asszony arca egyszerre nagyon szigorú lett.

— Erről nem tud senki. Még ti sem, — tette hozzá határozottan. Aztán váratlanul új lakójáról kezdett beszélni. Aki tökéletes mása fiának...

— Teleki Gézának hívják — mondta gyors szuszogással — és gróf. De most le kell tagadnia azt, hogy gróf. Mert azt mondja, akkor felakasztanák... pedig olyan rendes, kedves fiú... — Hirtelen felcsattant: — Hát akkor tagadja le, én nem fogom senkinek sem elárulni...

Egészen merev lett, mint akinek semmi köze látogatói-

hoz. Később zokogni kezdett s elhárította magától Klára símogató kezét. Az asszonyban harag és félelem dúlt. Mi lesz, ha ez a bolond vén dög egyszer annak az ismeretlen fickónak is megmutatja ezeket a kincseket. Mit tudja az ember, kit vett ide és mivel szédíti meg azt a szenilis vénasszonyt? Manapság az emberekben fikarcnyit sem lehet bízni. Talán már tud is erről a vagyonról s egyenesen azért jött? Gyomra reszketett. Grillnek is hasonló gondolatok jártak a fejében. Egyszerre megbocsátott Klárának, hogy ilyen gyakran cipeli őt ide. Micsoda vagyon — tűnődött majdnem hangosan.

De Klára megérezte, hogyha most az öregasszonnyal az aranyakról kezdene beszélgetni, mindent elrontana. Agyában gyors egymásutánban ötletek cikáztak. Hogyan lehetne a kazettát biztonságba helyezni? Hogyan lehetne elvinni innen, akár az öregmamával együtt? Vajjon kicsoda lehet ez a szerencsés fickó? És az öreg most fejébevette, hogy hasonlít a fiához; ez a legnagyobb szerencsétlenség. Hirtelen felötlött benne az a lehetőség is, hogy a banya erre az ismeretlen fickóra akarja hagyni a vagyonát, mert az hasonlít a fiára... S egyszerre, mint kitáruló ajtó, felnyílt benne az összefüggés: Vajjon miért mutatta meg nekik éppen ma ezt a kazettát? Miért nem mutatta meg már régebben? Éppen ma?

Majdnem futva mentek hazáig. Klára egy szót sem szólt. Otthon, mint valami rongyot, ledobta magáról a ruhát. Torporzékolt.

— Ki kell deríteni, hogy ki az a gazember.

— Hogyan? — kérdezte Grill tétován. Megszédült ettől a rengeteg ékszertől. Most már remegett, ha arra gondolt, hogy más szerzi meg majd helyette.

— Mindennap oda fogok menni az öreghez — mondta Klára tűnődve.

— Az feltűnő — mondta Grill.

— És aztán? — Klára végigdőlt az ágyon. — És aztán? Legyen feltűnő. Most már igazán nem számít. Én meg vagyok róla győződve, hogy az a fickó tud a dologról. Különben miért ment volna oda?

Az a gondolat, hogy valaki elveheti előle ezt a hatalmas vagyont, oly hevességgel rázta meg, hogy szinte legurult az ágyról. Vacsorázni sem volt kedvük. Egész este haditerveket koholtak. S Grill meglepetten tapasztalta, hogy ezen az estén milyen közeli, csaknem cinkostársi viszonyba került feleségével.

ODAKINT kellemetlen, jéghideg szél fújt, megrázta az ablakokat, hóval tömött felhőket kergetett. A Pasaréti-út kopasz fáí nyögve hajladoztak a kegyetlen szélben. A Gábor Áron-utcán egy férfi sietett a Budakeszi-út felé, de minduntalan meg kellett állnia, felemelt karjával védekezett a támadó szél ellen. Lent a Budakeszi-úton néha-néha villamos zörgött, máskülönben a vidék lakatlannak, kihaltnak tűnt. Amikor a férfi befordult a sarkon, az utca még üresebb lett s a fák között süvöltő léghuzat megerősödve tombolt, mintha utolsó ellenfelét is legyőzte volna.

Vajthó Ferenc miniszteri tanácsos villája a Házmán-utca és Pasaréti-út sarkán volt. A villát terméskövekbe ágyazott vassodronykerítés vette körül, amelyet egy idetévedt akna a Pasaréti-út felé eső oldalon kettévágott s most a drótok szinte egymást keresve meredeztek a levegőben. Az egész házát nyáron sűrű hálóval vontá be a vidáman terjeszkedő futószőlő, de most csak a szőlőindák száraz gerince kúszott végig a ház falán s millió apró hajsza erecskéjével védőn fogta körül a falakat, mintha óvni akarná a kegyetlen szélcél. Odabent, a földszint egyik, a Házmán-utcára néző szobájában, a kandallóban vidáman pattogott a tűz s a kandalló előtt hatalmas, széleshátú, magastámlájú fotelben egy férfi ült, meredten nézte a tüzet. Vajthó Ferenc téli délutánjainak kedvenc szórakozása volt ez. A nedves fahasábok harsány pattogással tarkították a csendet. A szobában kellemes félhomály terjengett, amely egyszer sűrűsödött, másszor kitisztult, pontosan úgy, ahogy odakint a széljárás összehordta vagy szétkergette a felhőket. A kandallón két ezüst gyertyatartó állt, amelyekben sohasem égett gyertya. Fölötte hatalmas Szőnyi-kép függött, a mester egyik legkiválóbb alkotása, a zebegényi Duna-kanyar egyik részlete. Vajthó tekintete szórakozottan siklott le a megszokott látványról. Nem szerette ezt a képet s csak leányának erőszakoskodására tűrte

meg szobájában. Cigaretája néha felparázslott s a hamut gondatlanul a hatalmas, egész szobát borító perzsaszőnyegre ejtette, nem törődve azzal, hogy felesége ilyenkor csendesen siránkozni kezd.

Hátul a falon könyvespolc húzódott végig, előtte kis olvasóasztallal, amelyen Vajthó Ferenc kedvenc olvasmánya feküdt: Taylor Caldwell Tűz és Vas című könyve. A férfi nagy szeretettel és gondos figyelemmel forgatta ezt a könyvet, amely egy fegyvergyáros dinasztíának történetét mondja el. Időnként kijegyezgetett belőle egyet s mást, aztán félretette, hogy újból elővegye és olvassassa. Az ablakokat hevesen rángató szél nem zavarta tünődésében. Azt sem vette észre, hogy felesége bejön, egy tálcán feketészsészéket hoz be, leteszi az asztalra, aztán nesztelenül távozik. Vajthó Kondóit várta, meg annak nemrégén Ausztriából érkezett barátját és gyárának volt főmérnökét, Zentay Györgyöt. A főmérnököt még a régi időkben ismerte és tudta róla, hogy ő volt az, aki Kondói gyárának jelentős részét kivitette Németországba. Arra is emlékezett, hogy Zentay milyen engesztelhetetlen és törhetetlen indulattal gyűlölte az oroszokat s hogy milyen lelkesedéssel élte a kormányt, a németeket, amikor a szovjet elleni hadjáratról volt szó. Becsülte, de nem szerette ezt a férfit. Idegesítette kimeríthetetlen indulata, fanyarsága, amelyet a legjobb vicc sem oldott fel. Nagy meglepetéssel értesült Kondóitól néhány nappal ezelőtt arról, hogy a férfi visszajött Németországból. Csodálkozott ezen s végeredményben ostobaságnak tartotta. Meg is mondta feleségének a véleményét.

— Hallottál már ilyent? Egy ember, akinek sikerült ki-menekülnie innen s odakint biztonságban van, egyszer csak fogja magát és beállít.

Az asszony remegett.

— Biztos nem tudta, hogy mi van itthon...

— Nem tudta? Hát ki nem tudja... Az egész világ tudja, az egész világ! Néznéd csak meg, miket írnak a külföldi lapok.

Az asszony meredten nézte a kandalló felett függő képet.

— Nézd, végeredményben jól tette, hogy hazajött. Itthon is szükség van emberekre, s éppen a hozzá hasonlókra. Te magad mondtad a multkor, hogy a választások jól sikerültek. Hát most aztán jobban bele lehet menni a dologba.

A férfi mosolygott.

— Jobban tennéd, ha nem politizálnál. A kommunisták tudják, hogy mit csinálnak. Aztán meg itt ülnek a nyakunkon az orosz csapatok. Addig nem lehet semmit sem tenni, ameddig ez a Vorosilov itt grasszál a városban... majd... igen... majd, ha kimentek, akkor... De addig csak az erőt lehet gyűjteni... Meg szervezkedni kell.

— Te ilyen sötétnek látod a helyzetet? — kérdezte az asszony megütközve.

— Sötétnek? Azt nem mondhatnám. Inkább kicsit hosszadalmasnak. Ez nem lesz egyszerű küzdelem. Végeredményben nekünk addig együtt kell dolgoznunk velük és ez nem könnyű dolog, ha nem tudnád... — A hivatalára gondolt s azokra a nehézségekre, amelyek szinte napról-napra elébük kerültek. — Ezek a vörösök mindenbe beletúrják az orrukat. — Nézd, nekem az a véleményem, hogy akinek nem muszáj, az ne vegyen részt ebben az ocsmányságban. Ki tudja mi lesz ezután?

Az asszony sokáig nem válaszolt. Akkor ezt kérdezte.

— És hátha... hátha küldte valaki?

Ez a gondolat a férfit is meghökkentette. Küldte valaki? — Ez nem lehetetlen. Mindenesetre meglátjuk. Beszélni fogunk vele... Már szólt az államtitkárnak, aki érdeklődött az ügy iránt. Azt mondta, bemegy a központba és jelenteni fogja az esetet a miniszternek. Kérte, hogy számoljon majd be bővebben a helyzetről. Különösképpen a kint élő magyar emigránsok élete érdekelte. Hát igen, — talán hasznos felvilágításokkal fog szolgálni ez az ember... Kicsit ügyetlenek voltunk az első hónapokban. A kommunisták ügyesebbek voltak... Node így van ez — tűnődött majdnem hangosan — egyszer mi, aztán ők. Most nekünk sikerült a választás. Örömmel gondolt a választást követő napok egyikére, amikor a folyosón összetalálkozott a minisztérium egyik közismert kommunista tanácsosával, olyasvalakivel, akiről azt mesélték, hogy a spanyol polgárháborúban a vörösök oldalán harcolt. Most is isten tudja honnan került elő: egyszerre ott termett, mintha földből nőtt volna ki. S elég kellemetlen volt a pusztá jelenléte is. Vajthó gúnyosan megszólította, bár igyekezett hangját tompítani, az ember sohasem tudhatja.

— No, Kerekes úr, mit szól a választásokhoz?

A magas, szikártestű, szúróspillantású férfi, akinek különösképpen szokatlanul lágy, zengő hangja volt, lenézett rá és mosolygott. Vajthót dühítette ez a mosoly. Mit mosolyog talán van nevetnivalója? Mert Kerekes csak ennyit mondott:

— A maguk pártjába, Vajthó úr, bemenekült az összes reakciós patkány, aki azt hiszi, hogy megmentheti a saját süllyedő hajóját. Nem gondolja, hogy ez nincs rendjén? — Aztán mosolyogva kezét fogott vele és elment. De Vajthót nem tévesztette meg ez a látszólagos fölény, ha az első pillanatban meg is ütközött rajta. Csak mutatják ezek... De legbelül!... S hangosan nevetett.

Vajthó 1936 óta tagja volt egy bajtársi egyesülésnek, amelyet akkor Etelközi Szövetségnek hívtak. Annakidején csak kötelességből lépett be, inkább akkori főnöke iránti tiszteletből, mint érdeklődésből vagy lelkesedésből. Sokáig egyetlen ülésre sem ment el, s csak inkább a háborús évek nehézségei vitték közelebb a Szövetséghez. Az ostrom ideje alatt találkozott egy régi bajtársával, aki megemlítette, hogy lakásán találkozott az EKSz minisztériumi frakciója. Akkor arra gondolt, hogy el kellene menni a legközelebbi találkozásra, de ezt az elhatározását a mindjobban hulló orosz lövedékek meg-hiusították.

Mindennek azonban nyoma sem maradt. Úgy tűnt, hogy az EKSz — elveszett a háború viharában. Vajthót meg augusztusban kinevezték a főosztály vezetőjévé s azóta háborítatlanul folytatta munkáját; közben a minisztérium Kisgazdapárti szervezetének elnöke lett. S októberben hajszál hijján a képviselőházba is bejutott, de akkor behívták a pártba és azt mondták neki, jobb, ha most nem lesz képviselő, dolgozzék csak zavartalanul tovább a minisztériumban. Ez a dolog kissé bántotta, el sem mondta az asszonynak, mert tudta, hogy rosszul esnék annak is. Szeretett volna képviselő lenni...

Mióta megtudta, hogy Zentay hazajött, sokat gondolt az EKSz-re. — Össze kellene hozni azt a régi társaságot, — tűnődött. Megbízható, régi urak, akikre nyilván számítani lehetne. S miért is ne? Ha a kommunisták lázas erővel szervezkednek, akkor mi miért ne szervezkedjünk? Szervezkedésben az erő, mondják... no igen is... Felkelt a fotelból s fel-le járkált, idegesen, amit egyébként sohasem szokott. A nagy falióra, amely a Westminster Abbey harangjátékát megszólalásig utánozta, ötöt ütött. A felesége jött be.

— Mi adjak a feketéhez? — kérdezte tétován. Hosszú házaselete alatt megszokta, hogy soha semmit önállóan ne határozzon el. Vajthó fenntartotta magának a döntés jogát, gyakran a legapróbb kérdésben is és az asszony így visszahúzódott férje döntésének védőpáncélja mögé; megtanulta,

hogy ha nem akar később keserű és jogtalan — vagy jogos — szemrehányásokat, akkor minden döntés előtt — akármiről is legyen szó — megkérdezi a férjét.

Vajthó felrezzent.

— Hogy mit adj...? Bánom is én... Ezt most kérdezed tőlem?... Hiszen mindjárt itt lesznek. — Dühösen morgott az orra alatt. Az asszony tudta, hogy most a válaszon gondolkodik, nem szólt, türelmesen állt az ajtóban. — Van valami aprósütemény?

— Van — mondta az asszony.

— Hát adj azt. Nem csöngettek?

Kinézett az ablakon. Kondói állt ott. — Eredj nyiss ajtót.

Hosszan, melegen kezetrázott a barátjával. Kondói iskolatársa volt a gimnáziumban s később két félét együtt jártak az egyetemre is, de Kondói kimaradt onnan, mert az üzlet jobban érdekelte, mint a tanulás. A barátság azonban nem szakadt meg közöttük, s ha gimnazista korukban összejöttek, hogy tanuljanak, az egyetemi évek mulatozásokra, baráti vendégeskedésekre hozták őket össze, hogy aztán elhidegüljenek s újból összeemelegedjenek. Az évek néha elszakították őket egymástól, de ha találkoztak, néhány pillanat alatt megtalálták a közös emlékek hangját, amely megoldotta nyelvüket s közlékenyek, szívélyesen ölelkezők lettek. Barátságuk mélysége változó volt, de — ellentétben annyi barátsággal — sosem tűnt el egészen. Mindketten valamilyen különös vonzódást éreztek egymás iránt, amelyet nem próbáltak megfejteni, de engedték, hogy hosszú távollét után eláradjon testükben, mint egy pohár konyak melege.

— Hát Zentay? — Ez volt Vajthó első kérdése.

— Nem jöhetett. Beteg, — mondta legyintve a másik.

— Azt hiszem kicsit megviselte az utazás. Nagyon ideges, csak fekszik az ágyban és nem akar beszélni.

— Ott lakik nálad?

— Ott. Hová menjen? A régi lakását nem foglalhatja el, mert az anyja meghalt az ostrom alatt és ahol akkor laktak, visszament a tulajdonosa, valami Vértés nevű zsidó.

— Iszol?

Ittak. Aztán hosszú percekig nem szóltak egymáshoz. A fahasábok ízzottak a kandallóban. Néha-néha egy-egy szikra pattant ki s elhamvadt a kandalló előtt lévő vaspárkányon. Kondói idegesen ropogtatta az ujjait.

Ekkor Vajthó ezt kérdezte.

— No és mi a szándékotok?

Kimondta. — Kondói gondterhelten nézett fel rá. Homlokán a ráncok összefutottak. Igen, hát mi a szándékunk?... Attól a pillanattól kezdve, amikor Zentay éjjel beállított hozzájuk, ez a kérdés gyötörte. Nem tudott tőle szabadulni. Ezt a férfit jobban szerette, mint a fiát, aki különben is ott-hagyta s akihez a keserűségen kívül semmi kapcsolat nem fűzte. Csak az anyja sírt miatta, naponta órák hosszat, de Kondói úgy érezte, mintha a seb, amelyet fia távozása ütött — azóta is alig hallottak róla valami keveset — mindjobban gyógyulófélben lenne. Lassanként odáig jutott, hogy nem érdekelte fia sorsa. Elment? Csináljon azt, amit akar... az ő dolga... Hanem Zentay... Első útja hozzá vezetett, mintha saját gyermeke lenne. Igaz, eszébe jutott, vajjon rajta kívül hova is mehetett volna, de ez a gondolat nem csökkentette örömét, amely az első pillanatban lánggra lobbant, hogy aztán átadja helyét valamilyen gyötrő, tompa kínlódásnak. Mi legyen ezután? Ez a kérdés oly mélyen véssődött tudatába, hogy nem is tudott — de nem is akart — szabadulni tőle. A gyárban (ahol pedig tornyosultak a megoldatlan kérdések) minden pillanatban ez jutott eszébe s alig tudta rászorítani magát, hogy az üzleti kérdésekkel is foglalkozzék. Este villamossal szokott hazajárni, ha nyitva volt a szigeti pontonhíd, gyalog sétált át rajta, de mióta Zentay Pestre érkezett, mindennap az egész utat gyalog tette meg, hogy fejét szellőztetve, új és új ötleteket eszeljen ki. Vajthó kérdése felélesztette ezt a pillanatokig szunynyadó félelmet, amely néha kétségbeesésig fokozódott.

— Nos, — kérdezte újra a férfi — mégis mit akartok csinálni?

— Hát, — mondta halkan és tétovázva — ez az, amit még nem tudunk. Végére örökké nem lehet ott nálam. Meg aztán dolgoznia kell. Mit csinálhat mást?

— Papírokat kell szerezni neki, hamis papírokat. Azt hiszed nem lehet? — kérdezte a férfi kétkedő fejcsóválására Vajthó — ha a zsidók annyi papirost tudtak csinálni az ostrom alatt, most még sokkal könnyebb az ilyesmi.

— Nem erről van szó — mondta Kondói kicsit ingerülten. Idegei megfeszültek. Bármennyire is örült annak, hogy Zentay hazajött, végeredményben ez az ember bajt hozhat rá. Már egészen szépen megmelegedett a gyárban, kezd rendbejönni minden, talán sikerült leszerelni az üzemi bi-

zottságot (csak Holder jelenléte aggasztotta küssé) s akkor ez a férfi így megzavarja. Jobban tette volna, ha odakint marad. S mintha Vajthó is erre gondolt volna, megkérdezte.

— Tulajdonképpen miért jött haza?

Kondói dühbe jött.

— Miért? Mert egy fantaszta, öregem. Egy lázálmokban élő fantaszta. Azért, mert azt mondja, hogy ő idehaza akar dolgozni a rendszer ellen. Azt mondja, hogy nem bírta odakint a tétlenséget.

— Ül le. Mit ugrálsz. Azt hiszed, nem lehet megérteni?

— Kicsit tündökött s orrát úgy mozgatta, mintha légy szállt volna rá. — Szavamra, becsülni kellene az ilyen férfit és törődnünk vele. Mert mi ugyan idehaza vagyunk, de a körnünk alatt a piszok, annyit sem dolgozunk, hogy itt történjen valami. Hagyjuk, hogy a fejünkre nőjenek ezek a bolsik. Én a helyedben megértőbb lennék és kevésbbé dühös. — Most hirtelen eszébe jutott, amit néhány perccel előbb a felesége kérdezett. Hátha küldték? Kondóira nézett és nem mondta ki. Hirtelen érthetetlen gyanú csírázott ki benne, de elhessegette ezt a gondolatot.

— Becsülnünk! — Kondói visszazökkent a fotelba. — Azt hiszed én nem becsülöm? Magamnál sokkal jobban, öregem. Ez azonban még nem megoldás. Legfeljebb etikai magatartás. Azzal pedig sem mi, sem Zentay nem ér semmit. Arról van itt szó, hogy mit tegyünk. — Belefurakodott a fotelba. — Ez a Zentay egy heves és meggondolatlan ember. Azt vette a fejébe, hogy visszamegy a gyárba dolgozni. Hát érted te ezt?

Vajthó közbevágott. — Hogy értem-e? Nagyon is értem!

— Nagyon is? Úgy látszik, öregem, fejedbe szállt a demokrácia. Mit értesz te ezen? Azt, hogy Zentay volt, aki a gyár nagyrészét leszerelte és kiszállította? Vagy azt, hogy...

— És ki tudja ezt, fiam, mondd meg őszintén? Ki tudja, hogy Zentay vitte nyugatra a gyáradat?

Kondói pillanatokig tündökött.

— Eh, — legyintett aztán — nem tudja senki. És mindenki tudja. Azt hiszed, ezek nem szaglásznek ki mindent? Te onnan a minisztériumból könnyen beszélsz...

— Azt hiszed?

— Ne szakíts félbe. — Idegesen belerúgott a lába előtt felkunkorodó szőnyegbe. — Könnyen, azt mondom, könnyen, mert egészen más ott a helyzet. Ott nincs übé, ott nincs párttitkár, ott nincsenek elvtársak...

— Nincsenek?...

— És ha vannak? Az nem olyan, mint énnálam. Végtére ez nem játék, ha Zentay visszamegy a gyárba és ott felismerik, lecsukják vagy az isten tudja, mi lesz vele, abból persze nekem is kellemetlenségem lehet. Azt hiszed, lehet ezekkel packázni?

— Te úgy beszélsz, — mondta dühösen Vajthó — te úgy beszélsz, mintha ebben az országban a kommunisták lennének az urak. Nyilván elfelejtkeztél a választásokról s arról, hogy a mi pártunk lett a legerősebb...

— A legerősebb! Ez igaz, hála istennek... de úgy van az, fiam, hogyha azok valamit a fejükbe vesznek, akkor kikerőszakolják. Patkányok, akik kikerültek a napfényre. Most mindenki beleharapnak. — Felemelte fejét és Vajthó ijedt félelmet látott sugározni a szeméből. Dühös volt.

— Nos, fiacskám, egyet elfelejtesz.

— Éspedig?

— Azt, hogy e kérdés még nem dőlt el... És ebbe nekünk is lesz beleszólásunk.

— Te nyilván arra gondolsz...

— Nem mindegy, hogy mire? — Vajthó azon vette észre magát, hogy valamilyen titokzatos homályba burkolózik. De ez tetszett neki. — Nem mindegy, hogy mire? De nekem az a véleményem, hogy Zentaynak semmi baja nem lehet, ha visszamegy a gyárba.

— És az igazolások? És a rendőrség?

— Arról majd teszünk öregem, ne hidd, hogy csak ők, — megnyomta ezt a szót — csak ők tudnak tenni. Mi is.

— Én nagyon örülök, hogy te ilyen rózsásnak látod a helyzetet. Megvallom, én nem, nekem aggályaim vannak. Méghozzá nagyon alapos aggályok.

— Halljuk!

Kondói kedvetlenül legyintett.

— Nincs kedvem nekem itt elsorolni azt, amit te jobban tudsz, mint én. Gondolj csak a népbíróságokra, meg gondolj csak szegény Szitnyai esetére. Az véletlen volt? Hát neki ki sietett olyan nyaktörő gyorsasággal a segítségére, mi? Lebukott, elvitték. Te hallottál azóta róla valamit?

— Az más volt, fiam, — mondta nevetve, de mégis dühösen Vajthó. — Szitnyai végeredményben egy nyilas volt...

— És Zentay nem? Legfeljebb annyi előnye van, hogy az ostrom alatt nem volt itthon. Ha itthon marad, biztos csinál valami megbocsáthatatlan ostobaságot.

— Ha fiatalabb lettem volna...

— Ezzel azt akarod mondani, hogy te is csináltál volna, mi? Elhiszem. Ez jellemző is rád. A te humanizmusod sohasem ment tovább a gyomrod szereteténél. — Minek is jött ide, csak feldühítette magát. Ez az ember értetlenebb, mint hitte volna.

— Kedves fiú vagy te, Kondói, — mondta vontatottan Vajthó. — Humanizmusról prédikálsz most nekem? Jobb, ha ezt a kérdést levesszük a napirendről és arról beszélünk, hogy mi legyen Zentayval. — Nem tudott haragudni erre az ágáló, kövérkés figurára. — Szerintem bujkálni nem tud. Mint mondd, álnéven nem akar élni. Akkor hát mi marad? Menjen be hozzád dolgozni.

— És ha lekapják?

— Kihozzuk. De nem kapják le. Bizonyítani fogunk. Bizonyítani, hogy kényszerítették nyugatra. Hogy a németek elfogták és puskatussal kergették. Azt hiszed nem lehet ma mindent bizonyítani? Kontrollálják le, ha nem hiszik.

— Aki ilyen biztosan ül a nyeregben...

— Az előbb-utóbb kirepül, erre gondolsz? Hát nem, fiam, egyáltalán nem, szó sincs ilyesmiről. Sőt! Egyre biztosabbak leszünk, ezt elhíheted egy ilyen öreg rókának, mint én vagyok.

Kondói hallgatott. Alig ismert rá Vajthóra. Mintha egy idegen ülne vele szemben. Ez a megfontolt, nyugodt, okosbeszédű férfi... Vajjon ki szédítette meg? Emlékezett rá, hogy Vajthó mennyire szerette a hosszú, oktatóhangú beszédek, a nagy szüneteket, a kedves vállveregető tanácskozások, amelyeknek sohasem volt valami különös eredménye, de az emberben mindig maradt valami kedves, mosolygós íz, amely hasonlított a korai eper friss ízéhez... S most? Nem tudta megfejtetni ezt a rejtvényt.

— Idefigyelj, — pattant fel hirtelen Vajthó — én beszélni akarok ezzel a fickóval.

— Dehát beteg...

— Nem baj. Fogd a kabátodat és gyere. — Kedvesen hozzátette. — Ne haragudj, hogy így kipenderítlek. De ez most fontosabb, mint az udvariasság.

Nyílt az ajtó; Vajthóné éppen a feketét hozta. — Köszönjük, nem kell — mondta Vajthó. — De aztán meggondolta magát. — Igyuk meg mégis. — Az asszony csodálkozva tekintett rá. A férje oly ideges, oly zaklatott volt, amilyennek már nagyon régen nem látta. Mi történhetett itt? Hirtelen

remegni kezdett a kezében a tálca s ha Kondói idejében ki nem veszi a kezéből, mindent a földre ejt.

— Összevesztetek? — kérdezte síró hangon.

— Dehogy, — mondta mosolyogva a férje — isten őrizz. No eredj, nincs rád szükség. — Az asszony hangtalanul kiment s odakint fojtottan zokogni kezdett. Az utóbbi idők nagyon megviselték az idegeit. Lányának állandóan borús hangulata, elzárkózása és örökös gyásza az asszony amúgyis remegő, félős természetét megzavarta. Tulajdonképpen nem sejtette, hogy mi történik odakint a világban; csak férje gondolatainak szűrőjén keresztül jutottak el a dolgok s ez oly zavaró, annyira félelmetesen idegen volt számára, hogy szinte örökös izgalomban élt. Közvetlenül csak annyit érintkezett ezzel a meglódult világgal, hogy bevásárolni járt s néha-néha összejött régi barátnőivel, a szokott csütörtöki találkozókon valamelyik villában. De a piac helyzete egymagában is félelmetes volt számára. Sohasem tudta, mit lehet kapni és mit nem, a folytonosan emelkedő árak megrémítették s ha férjét kérdezte, hogy mi történik itt, mindig csak ümmögést, fejbólogatást kapott válaszul, vagy nagyritkán dühös kitörést, amikor a férfi a lehetetlen állapotokat szidta s a nehéz megélhetésről panaszkodott. Az asszony azért nem szenvedett segítségre — minden nap megkapta a bevásárláshoz, háztartáshoz, lakása rendbentartásához szükséges pénzt — annyit mégis sejtett, hogy minderre férje fizetéséből nem telik s nem tudta, honnan szerzi meg a pénzt. Egy ízben megpróbált érdeklődni, de a férfi nem adott egyenes választ, megveregette az arcát, — ez kedveskedő szokása volt — másról kezdett beszélni, olyan hangon, mintha semmi egyéb gondjuk nem lenne, mint az előszobában álló fikusz nevelése. Nem gondolt semmi rosszra, mégis félt. Bement az üresen álló konyhába s csak az ajtó csapódására tért magához. Elmentek, gondolta s agyából kiszaladt a vér. Kitty a szomszéd szobában hevert s kibámult a szürkeségre. Nem panaszkodhat neki, megvan annak a szegény lánynak a maga baja. Így hát finom csipkezebkendőjével felszártgatta könnyeit és megivott egy pohár kávé. Ez volt egyetlen vigasztalása.

A két férfi sietve kanyarodott be a Pasaréti-út felé. Hosszú út volt ez. Szótlanul mentek egymás mellett, mindegyik saját gondolataival volt elfoglalva. Kondói még mindig értetlenül tünődött. Megörült ez az ember? Azt akarja, hogy Zentay menjen be a gyárba, aztán bukjon le. Nem is annyira a fiút, mint inkább saját magát féltette. S most még

csak az kell, hogy Vajthó rábeszélje a mérnököt! Mérges volt magára, hogy ilyen könnyelműen beleugrott a játékba. Dehát, istenem, ki számított arra, hogy ez a bolond hazajön?

Vajthó fejében a gondolatok úgy kergették egymást, mint az égen a szürke meg fekete felhők. Nyugtalannak és idegesnek érezte magát s kissé meggondolatlannak is, amiért erre az útra vállalkozott. Milyen jogon szól be más életébe? Ha Zentay be akar menni a gyárba, menjen — ha nem? — semmi köze hozzá. Olyasvalami jutott eszébe, hogy az ilyen embereket segíteni kell. Végtére neki tekintélyes összekötetései vannak a Kisgazdapártban, minisztériumban, hivatalokban egyaránt. S ha Zentay valóban valami utasítást hozott volna kívülről, talán az amerikaiaktól... Beszélgettek erről a kérdésről nem is olyan régen, öreg barátjával és villatulajdonos szomszédjával, Maderspach Gusztival. Vajthó szerette ezt a férfit, akinek villogó szeme és hetvennyolc éves korára is nyílt, egészséges gondolkodása volt s oly hetykén kifenve hordta ma is koromfekete bajuszát, mintha húszéves lenne. Az öreg valamikor a királyi kabinetiroda ezredese, majd később a testőrség parancsnoka volt s a közszolgálatban megedződve, kiismerte magát nemcsak az udvari intrikák, pletykák, hanem a tennivalók világában is. Esze ma is úgy fogott, mint a borotva — s azok közé a ritka kincstári emberek közé tartozott, akiknek gyakorta volt ellenvéleményük gazdájuk politikájáról is. Maderspach már régen leszerelt, egyenruháját a szekrénybe tette, legszívesebben kertészkedett, de ha alkalom adódott, véleményét is nyilvánította. Mikor az oroszok megszállták a városnak ezt a részét, egy szovjet kapitányt szállásoltak be hozzá. Az öreg előzékenyen és szívélyesen fogadta a fiatalembert, aki tudott néhány szót németül s így kézzel-lábbal megértették egymást. Ez a kapitány mondotta egyszer, — s az öreg ezt sohasem felejtette el — hogy az amerikaiak hogy becsapták az oroszokat a háború alatt, hogy konzerveket szállítottak, amelyekben nem volt semmi, csak föld, meg hogy gépeket kaptak tőlük, amelyekből hiányoztak a legfontosabb alkatrészek. S leginkább akkor szidta az amerikaiakat, amikor a partraszállásról került szó. Maderspach ezredes hamarosan megértette, hogy itt korántsem valamilyen nagyszerű szövetségesek közötti harmóniáról van szó, — még olyanról sem, mint amilyen köztünk és a németek között volt, mondogatta gyakran — hanem igen éles ellentétekről, amelyeknek hamarosan felszínre kell kerülniök. A kapitány néhány nap múlva elindult a tűzvonalba s aztán

soha többet nem hallottak Iván Fjodorovicsról, de az öreg ezredes emlékként őrizte azt a néhány beszélgetést, amit erről a kérdésről a tiszttel folytatott. Erre gondolt most Vajthó. Hátha igaz?

Amint a Cimbalom-utcába befordultak, havazni kezdett. Nagy, könnyű, puha pelyhek hullottak a tömött felhőkből s a szél játékosan felkapta őket; mintha hófehér lepkék szálltak volna a levegőben. Kondóiék villája az utca város felől eső részén volt. Tiszta időben lenyűgöző tájkép tárult az ember szeme elé. Látni lehetett a napfényben fürdő várost, vagy este, amint — akár a csillagok — kigyulladtak a tulsó parton a lámpák s felgyulladt a Lánchíd lámpafüzére. Vajthó nagyot sóhajtott, amikor erre gondolt — hol van az már, istenem... hol van az már... Most a sötétség, a hófüggöny és a köd, mint valami sárkány szája, elnyelte a kilátást. Vak, süket éjszaka volt köröskörül. Akárcsak az emberekben — gondolta Kondói s Behek Vilmos jutott eszébe, aki az ítéletnapjáról szokott prédikálni. Napfényes időben örültnek tarthatta ezt az embert, a köd, a hó, a hideg most azonban megfeküdték a lelkét. Talán igaza is van — borzongott.

De amint a meleg szobába léptek, félelme kissé feloldódott. Kondóiné meglepetten üdvözölte őket és azonnal mentegőzni kezdett. Mióta utóljára látta Vajthó, lefogyott s kisírt szemei vörösen bámultak a világba. Sokat sírhat ez az asszony.

— Ne haragudjanak, igazán váratlanul jöttek — mondta kezeit tördelve — semmit nem készítettem. Maga is szólhatott volna, hogy elhozza Vajthót, de csak bámul, meg nem beszél — mordult dühösen a férjére.

— Sose bánkódjék, Manyi, — mondta Vajthó az asszonynak, akit ugyan Augusztának hívtak, de mindenki csak ezen a néven szólította. — Hirtelen határoztuk el, hogy jövünk. És nem is alkalmatlankodom sokáig.

— Zentayhoz jöttünk, — mondta sötéten Kondói.

Az asszony ijedten kapta szájához a kezét.

Zentay ágyban feküdt a villa első emeletének vendégszobájában. A szobában fülledt meleg volt, az ágy körül elszórva újságok heverték s a férfi csukott szemmel nyúlt el, mintha aludnék. Az ajtónyitásra sem pillantott fel.

— Gyuri, — kérdezte halkan Kondói — alszik?

Nem kapott választ. Közelebléptek az ágyhoz. Zentay félig kinyitotta a szemét. Feje fájt s az agyában olyan szorítást érzett, mintha prés közé került volna. Átkozott nátha...

— Tessék, — mondta halkan.

— Vendéget hoztam.

Zentay balkönyökére támaszkodva felemelkedett. A férfi, aki egy lépéssel Kondói háta mögött állt, ismerősnek tűnt. De arca, amelyet a nátha köde eltakart, nem volt tisztán ki-
vehető.

— Megismersz? — kérdezte a másik.

Zentay a fejét rázta.

— Ismerős... de nem tudom, hová tegyem...

Vajthó mosolygott.

— Elhiszem. Régen nem láttuk egymást. Azóta sok minden történt ezen az ócska sárteken... Vajthó Ferenc vagyok, a névre talán emlékszel?

Zentay hirtelen felült és a homlokára csapott. Hogyne emlékeznék. Házmán-utca? Lánya Kitty? Kék blúz, fehér short, piros öv, teniszütő, a férfi minisztériumi tanácsos. Mintha tüzet gyújtottak volna az agyában s a ködöt szempillantás alatt felszívta volna. Látása, agya kitisztult. Örült.

— Igazán nagyon kedves...

— ...vagy, — mondta a másik — azt hiszem tegeződ-tünk.

Nevettek. Kondói két széket állított az ágy mellé, arra ültek.

— Ne haragudj, kissé nyavalyás vagyok. Nem is fogok veled kezni.

— Semmi baj, öreg fiú. Örülök, hogy itthon látlak. Bár... — kissé tétován körülnézett a szobában, mintha keresne valamit — ...nem a legjobb viszonyok közé jöttél. Itt még egy kicsit rendezetlenek a dolgok.

Zentay nevetett. Milyen kedvesek ezek az emberek. Hogy féltik, hogyan vigyáznak rá!

— Ezért jöttem, Feri bátyám — mondta. — Rendezni a viszonyokat.

Itt a beszélgetés megakadt. Sokáig hallgattak. Kondói vadul rágt a szájaszélét. Vajthó a férfit nézte, aki visszafeküdt az ágyba és kissé fáradtan lehúnyta a szemét.

Zentay törte meg a csendet.

— Még mindig a minisztériumban vagy?

— Ott.

Megint elhallgattak. A beszélgetés csak nem akart megindulni. Végre Vajthó rászánta magát, bár nagyon nehéznek érezte.

— Hát te? Mi a te szándékod?

Zentay felült. Szeme megvillant s arckifejezése egyszerre nagyon határozott lett. Nem jó az olyan embereknek, akiknek arcáról minden gondolatukat le lehet olvasni — gondolta Vajthó.

— Én úgy döntöttem, hogy visszamegyek a gyárba...

— Úgy döntöttem, hogy gazember leszek... — mondta Vajthó.

— Micsoda?

— Semmi, semmi. Egy idézet a Harmadik Richárdból. Diákkorom óta rajongok Shakespeareért. S különösen azt a Richárdot szeretem. Egyszer láttam Törzsszel, óriási volt. Van ebben a gazemberben, ebben a gyilkosban valamilyen megfoghatathatnul rokonszenves vonás. Talán éppen a gazsága, nem tudom. — Nevetett. — No, ne haragudj ezért a kisiklásért. Te adtad a ziccert. Szóval vissza akarsz menni az üzembe dolgozni?

— Hát örökké nem maradhatok itt, nem igaz? S mi tartana vissza attól, hogy bemenjek? Egy: nagyon szeretem a munkámat. Kettő: szüksége van rám a gyárnak. Bajok vannak odabent. Mit akar az a Holder? Emlékszem rá, nagyon is jól emlékszem rá, az istenit. Szerencséje, hogy nem küldtettem Ukrajnába, most ott rohadna ez is, mint az a Szerda. — Kondóihoz fordult. — Tetszik emlékezni a Szerda Istvánra? Arra a kis mérnökre, akit negyvenháromban... — s kezével söprő mozdulatot tett. Egyszerre megvidámodott. No, végre, beszélhet valakivel a terveiről. Ez az öreg Kondói gyáva dög, mindjárt reszketni kezd, mint a nyárfalevél.

— Nem tartod helyesnek? — kérdezte aztán Vajthót.

— Talán. — A férfi elgondolkodott. — De a szabadsággoddal játszol. Ha rájönnek, hogy te menekítetted ki a gyárat...

— Ha rájönnek... de nem jönnek rá... Én minden nyomot eltüntettem. Itt van egy írásom, — a párna alól tárcát kapott elő — amelyben K. N. Hollingdale, az amerikai megszálló csapatok őrnagya hivatalosan igazolja, hogy engem, Zentay Györgyöt, mint politikai foglyot a negyvenharmadik hadosztály szabadított fel Mauthausenben. Itt egy igazolvány Konzentrazionslager Mauthausen. A Volt Politikai Foglyok Bizottsága igazolja, hogy... Egy másik. Bürgermeisteramt Linz. Zentay politikai fogoly élelmiszerjegyeit...

Nevetett: — Kell ennél több?

— Honnan szedted?

— Tanácsos úr... furcsa kérdés...

Vajthó egészen belevörösödött. Ez a fickó nagyon ügyes. Bár több ilyen ügyes emberünk lenne, nem itt tartanánk.

— No, — mondta vidámságot erőltetve magára — az én értesüléseim szerint...

Kondói közbevágott. Mintha megharapta volna Vajthót.

— A te értesüléseid...

— No igen... valami kifogásod van ellenük... Vagy talán nem én mondtam meg neked pontosan egy héttel előbb, hogy lebélyegzik a pénzt? Nekem köszönheted, hogy megszabadultál a szeméttől.

Kondói hallgatott. Ez igaz volt. Szerencsésen túladott a papíron, még idejekorán. Igaz, úgy látszott, ez a pénzlebélyegzési história nem nagyon sikerült.

— Szóval? — kérdezte Zentay.

— Csak annyit akartam mondani, hogy számíthatsz rám, — húzódott vissza csigaházába Vajthó. Zentay dühösen morgott Kondóira. Az öreg mindent elront. Alapjában véve mulatott ezen a két férfin. Mit hápognak össze-vissza? Cselekedni kell, nem beszélni... Cselekedni, igen. És ő majd megteszi azt, amit kell. Bizonyosra vette, hogy harcában szövetségesekre talál majd. Persze, nem ilyesfajta öreg trotytyokra gondolt, mint ezek itt, hanem erős, egészséges, tettrekész fiatalokra, akikből nem vezett ki a hazaszeretet, akik tudják még, hogy mi a kötelességük, akárcsak ő.

A karácsonyt még ágyban töltötte. Szilveszterkor Kondóiék néhány barátjukat hívták meg, azokkal beszélgetett. Azon az éjszakán elhatározta, hogy január másodikán munkába áll.

HOSSZÚ HETEK teltek el azóta, hogy Boda Gáspárné elkeseredett indulatában felugrott a pártnapon és szikrázó szemmel, számára is érthetetlen mondatokkal leszidta a zajongókat.

Hosszú, eseménytelen hetek, amelyek szürke homály-lal telepsznek az ember agyára és megmérgezik a lelkét. Az asszony aznap a félelemtől reszketve ment haza, nem vacsorázott, épp csak elkészítette férje ennivalóját, aztán ült a konyhának nevezett apró, ablaktalan fülkében, tenyerébe támasztott fejjel s merev tekintettel, zúgó aggyal. Mi lesz most, istenem? Hogy is merte megtenni? Még csak az hiányzik, hogy kitegyék a gyárból, még csak az hiányzik! Oly nehezen jutott be amúgyis! Hányszor kellett könyörögni sógornőjének, — férje húgának — bizonyos Nagy Jenőnének, aki már évek óta ott dolgozik a Csavarban, hogy segítse őt munkához. Nem szerette az asszonyt s csak a szükség vitte rá, hogy a nyakára járjon. Férje egyetlen szót sem szólt az érdekében, dehát tőle nem is várt semmit. Mit is várhatott volna? Boda Gáspár bádogos- és vízvezetékszerelő-segéd, kora reggel elment hazulról és késő este vétődött haza, holtrészegen. A Garay-tér egyik mellékutcájában Krausz Imre bádogos- és szerelőmesternél volt alkalmazásban a felszabadulás óta. Az üzletet törekeny, félénk kis asszonyka vezette, akinek napjai azzal teltek, hogy könnyes szemmel várta férjének hazatértét. De Krausz Imréről mindaddig semmi hír sem érkezett, úgy tudják, orosz fogságba esett 1943 telén Voronyezs alatt, az áttörésnél. Egy ízben betévedt hozzá egy volt tizedes, bizonyos Viktor Ferenc nevű, aki azt állította, hogy 1943 január 14-én találkozott Krausz Imrével Archangelszkoje faluban. Akkor még életben volt és sokat beszélt a feleségéről. A tizedes egy aranyláncot hozott, amelyet azzal a céllal adott neki Krausz Imre, hogyha előbb jutna haza, mint ő, vigye el a feleségének, róla szóló hír-

adásként. Viktor eleget tett a megbízatásnak. Negyed óráig beszélgetett az asszonykával, aztán elment, mert rengeteg dolga volt, mióta a IX. kerület kommunista pártszervezetében az üzemszervező mellett dolgozott. Ez még nyáron történt s azóta a Krausz Imréről szóló hírek elapadtak, s a fiatal asszony egyre többet sírt és egyre kevesebbet törődött üzleti dolgaival. Boda Gáspárra bízott mindent anélkül, hogy tudta volna, kicsoda, micsoda; a férfi egy ideig élvezte korlátlan hatalmát, aztán rájött, hogy az asszony semmivel sem törődik s ettől a perctől kezdve sorozatosan adogatta el a szerszámokat, anyagokat a Garay-téren s az így szerzett pénzt snapszra vagy spriccerre váltotta, Daninál. Ettől a férfitől hiába várt segítséget Bodáné és így bármennyire nem szerette sógornője rikácsoló hangját, örök elégedetlenkedését, erőt vett magán, elment a Teve-utcába, ahol az asszony kétszobás, tisztességes lakásban élt s megkérte, ha lehet helyezze el a Csavarban, hiszen neki vannak összeköttetései...

Bodánénak egyetlen fia volt, egy tizenkét éves, aprónövésű, törékeny kisfiú, homlokába lógó zilált szőke hajjal, nagy kék szemekkel, amelyek kutató csodálkozással néztek a világba; keskeny, szabályos arcát s csodálkozó értelmes tekintetét anyjától, hallgatagságát apjától örökölte, Bodáné fájdalmas szeretettel függött a fián, aki valamilyen megértő kedvességgel viszonzta anyja gondoskodását. Ha sohasem beszéltek erről, hallgatólagos szövetséget kötöttek s egymást vigasztalták, ha Boda Gáspár részegségében megverte egyiküket. A kisfiú ritkán volt odahaza, leginkább kint játszott az utcán, vagy egyedül kószált a környéken, miközben mindent alaposan, aprólékosan megnézett s a látottakat jól megjegyezte magának. Szerette ezeket a hosszú, magányos sétákat a ligetben; a kiszáradt tó partján a Vajdahunyd mellett ilyenkor elképzelte a vár »igazi« életét. Amikor ilyen bolyongásából hazavetődött, szokatlan vidámsággal, csillogó szemmel mesélte el kalandjait anyjának, aki mosolyogva hallgatta fiát. Nagyon tagoltan, értelmesen beszélt, ösztönyszerűen elkerülte azokat a csibész kifejezéseket, amelyeket az utcán és az iskolában hallott. Az asszonynak egyetlen vigasza, támasza volt ez a kisfiú, az egyetlen aprócska pont, ahol megvethette sarkát a világban.

Tíz éve laktak a Grassalkovich-utca 8. számú házban, egy utcára nyíló üzlethelyiségben. Azelőtt Erzsébeten ház-mesterkedtek egy kis kertes villában, egy nyugdíjas törvényszéki bírónál, Alapi Kázmér nevezetűnél. Az egyedülálló,

őreg ember szerette az asszonyt s mégjobban az akkor még aprócska kisfiút, aki boldog sikongatásokkal szaladgált kis ingecskéjében a kert keskeny utcácskáin. Paradicsom, saláta, krumpli, uborka, paprika termett itt, a zöldelő gyümölcsfák között. Az öregúr maga kertészkedett, kapált, gyomlált, ha elfáradt, segítségül hívta az asszonyt s amíg az mellette hajlongott, egy apró lócára ülve mesélgetett neki a régi törvényszék életéből. Bodáné napja fényesen, zavartalanul ragyogott, amíg egy alkalommal férje részeg fejfel megpofozta az öreg bírót, aki toporzékolva, nyomban kitette szűrét a családnak. Sokáig kutattak lakás után, míg végre sikerült megszerezniök ezt a szörnyű lyukat itt a város közepén, a Grassalkovich-utcában. Bodáné soha, egyetlen pillanatig sem szokta meg ezt a félig pince, félig műhelyszerű lakást, gyakran visszaálmodta magát az erzsébeti kis kert közepére, a saláták, paprikák, paradicsomok közé.

De vajjon ki szokhatta meg ezt az utcát? Néhány lépéssel odébb a Tököly-úton a nagyváros élete zajongott; villamosok futottak, autók dudáltak, a kirakatok fényei lobogtak. Kissé lejjebb a Keleti pályaudvar forgalma bonyolódott; érkező és induló vonatok, utasokkal, hatalmas bőröndökkel, az indulás vagy érkezés izgalmaival szemükben. Odébb a Verseny-utcában a posta forgalmát irányították; már kora hajnalban zöld lovaskocsik futottak szét a csomagokkal a város minden részébe. Csak ebben az utcában maradt minden változatlan és egyhangú. A kopott macskaköveket sohasem javították, a keskeny, szűk utcácskában megrekedt a levegő s megtelt — különösen nyáron — az ablakból kiáradó bűzzel, ételszaggal, porral.

Az örökké levegőtlen lakásokból veszekedés hallatszott, gyűlölködő szavak röppentek a nyitott ablakokon át az utcára, kétségbeeset sikoltozások verték fel a csendet. Az utca lakói — akár egy kisvárosban — ismerték egymás gondját, baját. A kapuk előtt ácsorogva sopánkodtak, ha nem volt mit enniök, különösen az utóbbi hónapokban már kora hajnalban együtt álltak sorba kenyérért vagy olajért, s hát amikor orruk előtt dörrenve leszaladt az üzlet redőnye! A sor vége ilyenkor meglódult s mint valami vészes hullámverés, neki lendült az üzlet ajtajának s betöréssel fenyegette. A boltos a vasrács védelme mögé menekült. A redőnyön cédula jelent meg: *A kenyér elfogyott vagy Olaj nincs.* Az asszonyok dühöngve, morogva, össze-vissza fecsegve hazamentek s lelkiük mélyén növekedett a gyűlölet a világ iránt.

Nem, Bodáné sosem szokta meg ezt az utcát. Mindig el-
kívánczozott innen, de költözésre nem nyílt alkalom. Örülnie
kellett, hogy van lakása s élhet, nem kell kimennie a Valé-
riára. A kisfiú hamar kiejtette emlékezetéből a kertet, meg-
szokta a kopott, szürke köveket, s pontosan olyan sápadt és
vértelen volt, mint a többiek, akikkel együtt rúgta a rongy-
labdát, amikor nem kódorgott el magányos sétáira. Az assz-
zony féltő aggodalommal nézte sápadtarcú fiacskáját és
gyakran sírt.

S mostanában különösen aggódott. Mi lesz, ha elveszti a
munkát, ha szemtelensége miatt kihajítják az utcára? Hal-
lott már ilyet, nem is egyszer! Keserűségét nem panaszolta el
senkinek, mindössze egy alkalommal fakadt sírva szomszéd-
jának, egy öreg Weisz Lipót nevezetű szabócskának műhelyé-
ben, miközben az öreg vizesrongyot teregetett a vállfára és
valamiféle kabátnak csúfolt szövetdarabot igyekezett egyen-
letesebbé tenni a tűzes vasalóval.

Weisz bácsi ráemelte zavaros tekintetét és nem szólt
semmit. Mit érdekli ez az asszony, neki magának is van elég
gondja, a Joint megint nem akar adni semmit, azt mondják
műhelye van, abból megél. Weisz bácsi feleségét elhurcolták
a nyilasok, fia valahol Ukrajnában pusztult el s az öreg, hogy
éhen ne haljon, kénytelen volt újból nekilátni a munkának.
Csendesen dohogott, szája rángott, s az asszony látta, hiába
beszél. Sóhajtott. Mindenkinek megvan a saját baja, igaz
is. Minek traktálja ilyen dolgokkal az öreget? Felkelt és haza-
ment.

Egy ízben Holder bukkant fel a gépnél és beszélgetni
kezdett vele.

Az asszony bizalmatlanul, idegesen válaszolgatott a kér-
désekre. Mit akar tudni ez az ember?

— No, Bodáné, — mondta mosolyogva Holder — nem
harapom le az orrát, feleljen hát. Mi a férje foglalkozása?

— Bádogos és szerelő, — sápadt el az asszony.

— Állásban van?

— Igen, még egyelőre.

— Egyelőre? Miért? Valami baj van?

— Semmi, — mondta gyorsan az asszony — tessék el-
hinni, semmi. Hála isten van munkája és keres is. — A vilá-
gért nem mondta volna meg, hogy a férje tegnap is részegen
jött haza és a földre öntötte a nagynehezen szerzett tejet.
Egy szót sem lehetett belőle kihúzni, harapófogóval sem.

Holder tovább ment. A másik gépnél Nagyné kapta el.

— Azt tetszik hinni normális ez a nő? Mindig ilyen volt, ilyen sületlen. Nem tudja, hogy kell viselkedni.

— Maga tudja, Nagyné? — emelte rá világos, tiszta szemét Holder s az asszony zavarodottan elhallgatott. — Nohát akkor, miért kell mindjárt a másikat szidni. Seperjen a maga kapuja előtt, — mondta indulatosan.

Később még visszament Bodánéhoz és néhány szót beszélgettek. Holder az asszony munkája után érdeklődött. Hogy került ide? Miért jött dolgozni? Amikor meghallotta, hogy Nagyné a sógornője, kicsit meghökkent. A férje húga? Igen? És ismeri régebről? Akkor is ilyen szószátyár kiabálós volt? Bodáné sápadtan, reszkető ajakkal, hallgatott.

— Kedvesem maga most úgylátszik megnémult — mondta Holder. — Majd egyszer beszélgetünk. Tudja, maga nekem nagyon tetszett ott azon a pártnapon. Akkor több életet figyeltem meg magában, mint most. No, fel a fejfel, fel a fejfel, elvtársnő... Mit búsul. Azt hiszi mindig ilyen lesz a világ? Ha olyan határozott lenne és olyan erélyes, mint akkor, magának is jobb lenne. No, Isten áldja...

Bodáné ámulva nézett utána. Mit mondott ez az ember? Hogy tetszett neki ott a pártnapon? Hiszen ő meg volt győződve arról, hogy kiteszik, mert szemtelen volt... Fejében zavarosan kergették egymást a gondolatok olyannyira, hogy háromszor a szerszám mellé tolta az anyagot.

Sem a férje, sem fia nem volt még odahaza. Villanyt gyújtott s nekifogott a takarításnak. Mindig estefelé kellett végeznie ezt a munkát, mert reggel nem volt rá ideje. A tűzhelyen kormos lábas állt, amelyben tegnap utolsó deka olajával paprikás krumplit főzött. Feje annyira zavaros volt, hogy a lábost az ágy alá dugta. Hirtelen észbekapott és elnevette magát; keserű helyzetében ritkán szokott nevetni. A hang társtalanul csengett az üres szobában. Milyen egyedül van, jóságos isten! Fájdalmas, kemény szomorúság borult föléje s mintha a mellét késekkel hasogatnák. Csak nem hült meg? Hirtelen szakadozott kendőt rántott elő a szekrényből s magára terítette. Befüteni nem tudott, nem volt otthon semmi fa. Hamar rendbeszedte a szobát, eloltotta a villanyt s leült egy székre. A hideg, mint alattomos macska kúszott lábain, derekán. A foga vacogott. Nem feketett le — pedig egyetlen menedéke ilyenkor mindig az ágy volt — meg kellett várnia férjét, fiát. Kintről álmosító zümmögés szűrődött be hozzá. S most egyszerre nagyon világosan, élesen maga előtt látta Holder arcát. És a hangját is hallotta. — Tudja, hogy

maga nagyon tetszett nekem azon a pártnapon? Ha olyan határozott lenne és olyan erélyes... Felkapta a fejét. Határozottnak és erélyesnek kell lenni... De miért... Ūristen... ki mondaná meg neki, hogy miért? Igen, Holder az. Gyakran messziről látta a férfit, amint egyedül jön-megy a folyosókon és gyárudvaron. Már a léptein látszott, hogy ez a férfi nem enged a negyvennyolcból! Csakhogy... Holder kommunista és Bodáné félt a kommunistáktól... Nagyon is jól emlékezett azokra a történetekre, amelyeket Alapi Kázmér bíró úr mesélt.

— A húszas évek, Anna, bizony, meg tizenkilenc. Látja szentem, hát ilyenek a kommunisták. — S Bodáné szeme előtt vérbenforgó szemű, elsötétült arcú gyilkosok jelentek meg, akik sokszor még álmát is elrontották. Hát Holder is ilyen?... Nem látszott rajta. Mindig tiszta, egyszerűen öltözködik, ha beszél, ajka körül kedvesen kisfiús mosoly játszadozik, mint-ha azt akarná mondani: „No, ki vele, ki vele, én csak segíteni tudok, miért félsz tőlem...” Bodáné mégis megrettent, ha arra gondolt, hogy Holder kommunista. Pedig most egyre többször hallotta ezt a szót. Nem messze lakásuktól, egyik üzlethelyiségre egyszerre csak ráakasztottak egy táblát: *Magyar Kommunista Párt VII/7. körzete*. De az asszony félénken elkerülte ezt a szűk, keskeny kis szobát. Egy alkalommal a férje valami újságot hozott haza. Tetején ezzel a felírással: *Világ proletárjai egyesüljetek*. Beleolvasott. Az állt benne, hogy megint elfogtak három nagykereskedőt, akik a közellátás lisztjével feketéztek. Mindhármát letartóztatták — írta a cikk és követelte az összes feketézők szigorú megbüntetését. Az asszony bólogatva olvasta a szürkülő homályban a mindegyre összetapadó sorokat. Igen, ez helyes... Valami kommunista újság volt, emlékszik rá.

Egyszerre kivágódott az ajtó. Mint egy liszteszák, férje esett be rajta, ez a nagy darab, hatalmas tenyerű, otromba férfi, kezében lekókkadt fejjel csüngött a kisfiú. Bodáné sikoltani akart, de nem jött ki hang a torkán.

— Itt van, nesze, fogd a kölyködet, — mondta mély, rekedt hangon a férfi; szájából dőlt a borgóz. A kisfiú alélt testét odahajította az asszony elé.

Bodáné felsikoltott, s minden erejét megfeszítve felrakta a mozdulatlan kis testet az ágyra. A kisfiú halottsápadtan feküdt, s csak lihegő melle mutatta, hogy él. Világosszöke haja kedvesen homlokába hullott, szemhéja meg-megrebbent.

— Megölte, — ugrott fel az asszony, mintha most ocsudott volna fel.

— Fogd be a szád, — dörrent rá a férfi. Álmosan lehúnyta a szemét. — Mit tudod te, hogy mi az élet! Piszok élet! Azt hiszed, van munka, no az a rohadt Krauszné... — Elnehezült nyelvvél hallgatott. — Van valami ennivaló?

— Enni akar? — sikoltott kétségbeesetten az asszony, miközben betakargatta a fiát kendőjével, — enni akar és ájultra verte Gazsit? Megőrült maga?

A férfi most hirtelen felállt, mintha nem is lett volna részeg. A konyha közepén imbolygó apró villanykörte rávetette a fényét, árnyéka megnyúlt a falon, mintha mély, sötét lyukat vágott volna benne. Kezében nagy kést tartott, de meg sem moccant.

— Idefigyelj, — szuszogta nehezen — tudod, hol csíptem el ezt a kölyköt? Tudod? Felelj! — Eldobta a kést és odalépett az asszonyhoz, megrázta a vállát. A nő felszisszent.

— Nem tudom, — suttogta sirással küzdve.

— Nem tudod? Hát majd tudni fogod, tudni fogod a kutyaszentségit, azt hiszed, be lehet engem csapni? Azt hiszed, nem tudom, hogy te hecceled ezt a kölyköt ellenem, meg te küldöd a kommunistákhoz, hogy tanulja meg gyűlölni az apját... Igen, mit nézel azzal a bivaly szemeddel, fogd csak az orrodát, fogd, csak addig jó, amíg nem én fogom. — Kis szünetet tartott, mert erősen zihált. Az indulat olyan hevesen rázta, hogy szinte erőlködni kellett, hogy a szavakat mondattá tudja illeszteni. — Itt kaptam el a kölyköt, jött ki a kommunistáktól, pártnapon volt, azt mondja. Pártnapon! Az apja nem keres, az anyja halálra dolgozza magát, ő meg elmegy hallgatni, hogy uszítanak a szülei ellen. Tudom én, hogy mit akarnak ezek a kommunisták, mondták nekem már sokat... és most a fiam... az én fiam megy oda... hallgatózni...? Ha láttad volna! Egész jó kedve volt, idehaza soha sincsen ilyen jó kedve... de a kommunistáknál! — Most ismét kiegyenesedett. — Te! Vedd tudomásul, hogyha még egyszer meglátom azt a kölyköt ott tángálni, hát én kitépem a belét a gazembernek, úgy vigyázz rá. Most csak két frászt kapott, attól dőlt el, olyan, mint egy kukac, engem az apám husánggal vert odahaza, mégse volt semmi bajom. — S most kissé ijedten odalépett az ágyhoz, éppen akkor, amikor a fiucska kinyitotta a szemét.

— No taknyos ébredj, mész megint a kommunistákhoz? S megnyugodva lehuppant a székre.

A kisfiú kinyitotta a szemét. Szeme először anyját kereste. Az ott sírt mellette. Nem érzett semilyen fájdalmat, ijedtsége nagyobb volt, mint a verés. Apja éppen abban a pillanatban kapta el, amikor az Internacionálét fűtyülve két újonnan szerzett barátjával együtt kilépett az utcára. Már ötödször járt ott. Megszokta és megszerette őket, különösen Boldoczkyt, a titkárt, akinek cipésműhelyében órákig elült és feszülten hallgatta a férfi beszédét. Boldoczky sok mindenre tanította őt s a kisfiú, mint a szivacs, magábaszívta a hallottakat. A világ fényes burka pattogzani kezdett s mármár látszott izzó, forrongó belseje.

S ekkor hatalmas kéz markolta meg a nyakát, hátulról belerúgott s szörnyű ütést mért a fejére. Aztán elájult, a többitől nem tud.

Erőtlenül emelte fel a kezét s megsimogatta anyja haját. Az asszony még hangosabban zokogott.

— Azért nem kellett volna így megverni, — fordult a férfi felé.

— Csak járjon a kommunistákhoz, csak küldd...

— Én nem küldöm.

— Nem-e? Hát ki? Talán én? Talán én nevelem a fiaimat, mi? Talán én kényeztetem, mi? — A hideg tűzhelyre borult. — Vesd meg az ágyam.

Oly fáradt volt, hogy enni is elfelejtett és pillanatok alatt mély álomba borult.

Az asszony csendesen sírt. A szoba hirtelen homályba borult, mert a villanyszolgáltatást korlátozták. Gyakran történt ez mostanában. Egyszerre csak elaludt a villany s órák után gyúlt ki. Az asszony most nem törődött vele. A szomszéd ágyban hangosan horkolt a férfi. A sötét és a hideg mindegyre jobban birtokbavette a kis helyiséget. Bodáné nem érzett semmit, teste zsibbadt volt, mintha őt verték volna el. Odakint egy stráfszekér zörgött el, nehézkesen döccenve az egyenetlen kövezeten. A kisfiú egyszerre felült.

— Ne sírj, anya, nincs semmi baj, — mondta és újból megsimogatta anyja haját. Bodáné nem válaszolt. Felemelte a fejét és megnézte a kisfiút. Sápadt arca homályosan emelkedett ki a sötétből.

— Fáj valamid? — kérdezte aztán.

— Nem, — mondta a kisfiú — semmim sem fáj. És azt akarom, hogy neked se fájjon semmi. — Felkönyökölt az ágyon és a levegőbe bámult. — Tudod, anya, én ezután is elmegyek a kommunistákhoz, — mondta hirtelen.

Az asszony felsírt.

— Soha, édes gyermekem, soha! Apád megtudja, holtra-ver.

— Nem ver, — mondta szokatlan határozottsággal a fiú — többet nem nyúl hozzám. Tudod, ott nagyon érdekes dolgokat mondanak. Én nem is értek mindent. De találkoztam egy fiúval, az idősebb nálam és sok mindent mesélt. Azt mondja, hogy a kommunisták jó emberek. És én beszéltem itt a titkár bácsival, az is azt kérdezte, hogy te miért nem jössz el soha meghallgatni a pártnapot. — És ha fáradt vagy, nincs is messze... Eljössz?

Bodáné nem tudta, mit válaszoljon. Fejében összekeveredett az, amit a fia mondott, Holder meg Alapi méltóságos úr szavaival. Hol itt az igazság? Kínlódott, mint a partravetett hal. Talán igaza van Gazsinak... Egyszer el kellene mennie neki is... De ha férje megtudja?

A kisleány már aludt, amikor megvetette magának az ágyat és lefeküdt. Nyitott szemmel nézett a sötétségbe. Már nem sírt.

Kora hajnalban kelt fel. Férje és fia még aludtak. Óvatosan betakargatta az álmában mosolygó kisleányt, felöltöztött és nekivágott az útnak.

A *Bertalan és Fia* pékműhely előtt már hosszú, zsibongó sor állt. A Duna felől jéghideg szél suhintott végig a kipirult arcokon. A homályban alig különböztette meg az arcköveket — mindegyik egyforma keserűséget tükrözött. Lehetek itt vagy százan. A sor türelmetlenül topogott, mert az üzletet még nem nyitották ki. Az asszonyok egyik lábukról a másikra álltak, nagy, szalmafonatú kosarakat himbálva kezeikben. A szürke fejkendők alól türelmetlen, kialvatlan szemek bámultak Bodánéra. Amikor a Lehel-téri templomban hat órát kongattak, a sor, amely eddig csendesen állt, megbolydult és zsibongani kezdett. Havazott. A hópelyhek, mint forróhegyű gombostűk, arcát szurkálták, de ezzel Bodáné nem sokat törődött. Csak kapjon kenyeret! Körülötte itt is, ott is beszélgetés indult. Lassan világosodott; mintha az égre nagy, fehér festékekkel teli dézsát öntöttek volna. A fehéres fény, amelyet itt-ott már lilás-vörösbe játszó felhők tarkítottak, még sápadtabbá varázsolta a topogó asszonyok arcát. A környező házakban villany gyulladt, egy-egy korai villamoskocsi zörgött el mellettük. A tulsó oldalon lapuló ócskavastelepen láthatatlan kezek meglódítottak egy üres olajos hordót, amely messzehangzó kongással hullt a földre. A hang, amelyet a

szél felkapott és elsodort, árván és visszhangtalanul enyészett el a fehéredő ég alatt. Valahonnan ajtócsapódás szállt feléjük, mint egy sikoly. Bodáné a vöröses felhők futását nézte. Kel a nap — gondolta.

Vajjon kapok-e kenyeret?

Az üzletet úgylátszik kinyitották. A sor megindult. Bodáné előtt még legalább nyolcvan asszony állt. Közvetlen mellette, alacsony, széparcú nő topogott és türelmetlenül nézegetett jobbra-balra. Vörösrefagyott kezeit egymáshoz dörzsölte.

— De lassan megy — fordult feléje a nő s megrázkódott.

— Lassan — mondta mintegy félálomban Bodáné.

— Nekünk már nem fog jutni, — mondta sápítózva a széparcú asszonyka — meglátja, nekünk nem fog jutni, pedig már egy órája itt állok.

— Egy órája, — fordult vissza egy sovány asszony, aki néhány sorral előttük állt — egy órája itt áll? Akkor mit szóljak én? Én már félőtkor kijöttem. Hallja? — Idegesen rikácsoló hangja mintegy mellbelökte az egész sort. Egyszerre mindenkiben izgatott türelmetlenség horgadt fel. Azok, akik eddig nyugodtan álltak, össze-vissza beszélni kezdtek.

— Azt hiszi, sütnék eleget, — morogta egy idősebb nő, akinek karján két kosár is függött — azt hiszi? Elfeketézik ezek mind. Az uram látta, tegnap is lefogtak egy péket, a pincéjében tíz mázsa nullás lisztet találtak.

A sor felszisszent. Mindenki tett hozzá valamit, mindenkinek akadt személyes élménye. Itt is, ott is szemtanuk bukkantak elő, akik hiteles történeteket mondtak a pékek feketezéséről.

— Szép, — mondta Bodáné mellett egy másik asszony — én csak azt nem tudom, hogy miért nem ad a közellátás több lisztet. Azt hiszik, nincs? — Körülnézett feleletet várva.

— Nincs hát — mondta váratlanul a hátuk mögött egy mély, nyugodt hang.

Mindannyian odanéztek. Magas, teltarcú asszony állt mögöttük s szája körül kellemes mosoly játszadozott. — Nincs hát, — mondta mégegyszer nyomatékosan — vagy talán olyan bővében vagyunk a lisztnek?

— Nincs? — kérdezte maró gúnyt rejtve hangjába az előbbi idősebb nő. — Akkor talán azt mondja meg nekem nagyság, hogy azok a pékek honnan veszik? Nekem az öcsém Bácsalmáson él és azt írja, ott annyi liszt van, hogy Dunát lehet vele rekeszteni.

— Igaz, — szólt közbe egy másik nő — a húgom is azt írja Szamosangyalosról. Van ott annyi, mint a szemét.

— Egyszerűen nem hozzák fel!

— Vagy elfeketézik! Mit gondol, nem jobb üzlet? Ha nekem pékségem volna, mit csinálnék? — Elégedetten nézett körül. Többen helyeseltek. De sokan hallgattak.

Előttük néhány sorral megszólalt egy asszony, aki mind-
eddig hallgatott.

— Tudtam én ezt már rég. Az uram mindig mondta és most csak rosszabb lesz. Felszabadultunk! Az én uram szerszámkészítő, de a háború alatt annyit keresett, hogy alig tudtuk elkölteni. Emlékezzék csak vissza, asszonyság. Hárompengős órabér volt, meg naponta négy-öt túlóra. Hozzájött a százalék, először tizenöt, aztán ötven. Az volt a világ, higgye el...

— A nyilasok, az jobb világ volt — mondta egy fiatalasszony dühösen s türelmetlenül legyintett. — A hidakat felrobbantani, az jobb világ volt, mi? Maga talán nyilas?

— Kikérem magamnak, — vörösödött el vérig sértve az asszony — jobb lesz, ha nem beszél. Az kiabál, akinek a háza ég. Magának talán tetszik az, ami itt ma van. Mondja csak meg őszintén...

— Tetszik — mondta a fiatalasszony s nem többet.

A sor morgott. Néhányan nevettek. De a szerszámkészítő felesége nem hagyta magát.

— Tudom én, hogy kinek tetszik ez a mai rendszer, annak, akinek pénze van, meg annak, akinek vaj van a fején. De nekünk nincs, tisztelt asszonyság, nekünk nincsen. Az én uram a múlt rendszerben sem politizált, de most sem teszi. Egy tisztességes munkásember nem politizál. Az én uram azelőtt a szakszervezetben sem volt bent, hogyne, még mit nem! — A fiatalabb asszony felé fordult. — Vegye tudomásul, hogy itt csak annak tetszik, akinek...

— ... van sütnivalója — fejezte be a kis asszonyka.

— Én talán hülye vagyok, kedves, — horkant fel az asszony — a magamfajta szegényember mind hülye a maguk szemében. Ez biztosan feketézik, azért van olyan jókedve — mutatott rá ujjal.

— Persze, — mondta nyugodtan az alacsony, csillogó, feketeszemű kis nő és jókedvűen elnevette magát — persze, hát persze, hogy feketézek, azért állok itt öt óra óta, mert öt mázsa liszttem van odahaza.

Most többen nevettek.

Néhány pillanatig csönd volt.

— Nézzék, — szólalt meg egy férfi, akit eddig-észre sem vettek — nézzék, asszonyok, nincs ez így jól. Se tüzelő, se ablak, se kenyér. Hát meddig fogjuk ezt tűrni? Vagy azt akarjuk, hogy halálra éheztessenek? Bezzeg az oroszoknak, azoknak van minden. Egy egész vagón lisztet vittek el jóvátételbe, azt mesélik... Jóvátétel! Azt igen, de nekünk nem adnak semmit. Meg disznókat is vittek, élő hízókat. Úgy röfögtek, hogy csupa bánat volt nézni...

A sor, mint akire ostorral suhintanak, megremegett. Mindenki egyszerre kezdett beszélni. S a férfi hangja a tömeg fölött kóválygott.

— No dehát nem tart ez már sokáig, asszonyok, bízzanak benne.

— Éppen magában fogunk bízni — mondta a kis, fekete-szemű nő. — Ha nem fogja be a száját, rendőrt hívok. Piszok fasiszta.

Egyszerre nekirontottak. Az idősebb asszony rekedten káromgott:

— Persze, a kommunisták már megint fenyegetőznek! Nem tetszik, hogy éhezünk: hívom a zsarut.

— Ezt a módszert már ismerjük, nagyságos asszony, — mondta a micisapkás férfi, aki újságpapír csomagot melengetett a hóna alatt — a nyilasok is ezt mondták, még jól emlékszünk rá. Maga talán rendőrspicli? — A kis asszonyka elvörösödött.

— Az öreganyját, csak nem tudom hallgatni ezt a sok sületlenséget.

— Tessék, — mutatott a Duna irányába a férfi — tessék, könnyen el lehet intézni. Egy ugrás az egész.

Vihogtak.

— Beszélhet, amíg akar, — szólalt meg újból az idősebb, jólmegtermett nő — nem istennek tetsző dolog az, ami ma történik. A tiszteletes úr is mondta. Vigyázzunk, a lelkünket akarják behálózni.

Kis csend lett. Bodáné remegve figyelte a szavak csatogását. Igaza van ennek a kövér nőnek? — tűnődött. Érezte, hogy itt valami nincs rendjén. Mondani kellene valamit. De mit? Bár itt lenne a fia, az tudna válaszolni.

— Az a legnagyobb baj, — mondta csendesen a micisapkás — az a legnagyobb baj, hogy az oroszok jöttek ide be és nem az angolok. Látják, kérem, — erősítette meg a hangját, hogy az előtte álló sorokban is meghallhassák — Ausz-

triába már érkezett Unrra-segély, azok kölcsönt is kapnak, dollárban, -csak mi állunk itt és majd lefagy a lábunk. Én nem mondom, — tette hozzá óvatosan — hogy az oroszok nem akarnak segíteni rajtunk, de mit csináljanak? Nem tudnak. Ha nekik sincs, hát ők se varázslók... Dehát ez a mi pechünk. Mert az amerikaiaknak mindenük van a világon. Nem azért nyerték meg a háborút, mert szegények!

Közben a sor mindegyre előbbre húzódott. Már alig álltak tíz-tizenkét lépésnyire az ajtótól.

— Csak el ne fogyjon az a pocsék kenyér — morogta az egyik asszony.

— Elég pocsék, — mondta a férfi — úgy ragad a késhez, hogy alig lehet levakarni róla.

— Egész szalonnás — mondta egy fiatal leány, aki Bodáné jobboldalán topogott.

— No látja, — felelt a férfi — gondoskodnak ezek rólunk. Senkise pofázzon, a kenyérhez mindjárt szalonnát is mellékelnek. — Az orrát húzta és igyekezett nevetésre hangolni a sort. De a nők hallgattak.

— Maguk ezen csodálkoznak? — kérdezte hátuk mögött egy kedvesen csengő mély hang. — Hallom, nincsenek megelégedve a kenyérrel.

Morogtak.

— Én sem, — mondta nagyon határozottan az asszony — én sem vagyok megelégedve, ki a fene elégedett ilyen vacakkal.

Többen helyeseltek. Bodáné közelebről megnézte az asszonyt. Kopott, szövetgallérú télikabát volt rajta, összecsavarodott öv fogta össze a dereka táján. Fázó kezait kabátujjába dugta. De a szeme nagyon világosan, tisztán ragyogott, mint aki megmosolyogja a világot.

— De csak gondoljanak arra, ami történt. Gondoljanak csak arra, hogy milyen országot kaptunk ezektől a gazemberektől. — A hangja eltorzult. — A hidakat felrobbantották, az utakat tönkretették, a vasúti kocsikat kivítették, az embereket lemészárolták, meg vágóhídra küldték. Az talán tetszik maguknak? Hát amikor olyan sokat beszélnek, asszonyok, gondolkozzanak is egy kicsit. Ne mindig azt mondják, amit hallanak. Tudják, hogy a vasúti kocsijaink háromnegyed része elpusztult? Hát hogyan szállítsunk vidékről, amikor nincs mivel? Azt mondják, hajóval? Jó lenne, de negyven hajónkat kivítették a nyilasok, most ott úszkálnak Ausztriában a Dunán. Erre gondoljanak, asszonyok és ne arra, hogy

ez a mai rendszer nem akar eleget adni nekünk. Igenis akar, de milyen nehézségek vannak, csak tessék megfigyelni.

— Maga kommunista, úgy-e? — kérdezte rekedten, földresütött szemmel a férfi.

— És ha az vagyok? — vágott vissza a nő. — Az vagyok, no és. Maga talán tudja, hogy kik a kommunisták? Abból tudja, amit a nyilasok beszajkóztak magának. És egyáltalán nem az a baj, hogy a kommunistákra szavaztak, hanem az a baj, hogy kevesen szavaztak a mi pártunkra.

— Kevesen? — kérdezte egy asszony csodálkozva.

— Úgy ám, — mondta a másik — nagyon kevesen. Ha többen szavaztak volna ránk, akkor most jobb lenne...

— Miért, — kuncogott a férfi — akkor nem ugyanannyi vasúti kocsit pusztítottak volna el a maga nyilasai?

Ebben a pillanatban dörögve lezuhant az üzlet redőnye. A sor egyszerre mordult fel. Elfogyott a kenyér! Kiabálás, jajgatás futotta be az utcát. Mindenki ordított, átkozódott.

— Most pofázzon, — mondta eltorzult arccal egy kövér asszony s kétségbeesésében tépdesni kezdte a kendőjét — most pofázzon, ha tud valamit. — A sor meglódult. Egy asszony szaladt el mellettük, boldog mosollyal: ő még kapott kenyeret. A többiek az üres kosarakkal néhány pillanatig tétován topogtak.

A havazás erősödött; most már ujnyi vastagságú hó-takaró feküdt az utcán. A forgalom is megnövekedett. Néhány perc múlva hét óra. Bodánének eszébe jutott, sietnie kell, ha pontosan be akar érni a gyárba. De nem volt önálló akarata, a sor, mint valamilyen kalitka, fogvatartotta. A férfi egyszerre élesen elkiáltotta magát:

— Gyerünk, asszonyok, gyerünk tüntetni!

Az asszony a hátuk mögött belevágott:

— Dolgozni, asszonyok, dolgozni! A tüntetéssel nem érünk semmit! — De az elkeseredett tömeg, lehettek még vagy negyvenen, nem hallgatott rá. Jogukat követelték. A kenyeret. A gyerekek, a férjeknek, maguknak.

Az Aréna-út felől másik asszonycsoportba botlottak. Ordító, összevissza kiáltozó hangok röpködtek a levegőben. Bodané azon vette észre magát, hogy a tömeg közt szalad. Az áradat a Lehel-tér felé sodorta őket. Néhány perc alatt elérték a teret. Az üresen tátongó bódék között kosaras asszonyok kóvályogtak. A téren, mindenhol kiáltások hangzottak. Kenyér! Olaj! Kenyér!

A járdáról egy aktatáskás férfi nevetve feléjük kiáltott:

— No, mi az, asszonyok, elfogyott a liszt?

Erre még jobban nekidühödtek. Az utcákból kibukkanó asszonyok közül többen csatlakoztak hozzájuk, most már valamennyien ott csörtettek a Lehel-piac bódéi között. A környező házak ablakai kinyíltak. Egyik csoport leállított egy villamost és követelte, hogy a munkába utazó asszonyok szálljanak le róla és csatlakozzanak hozzájuk. Többen eleget is tettek a felhívásnak, míg végre a kocsi nagy csengetések közepette elindulhatott. Mint felfordított hangyaboly, olyan volt a tér. Bodáné nem gondolkozott, rábízta magát az áramlásra, amely vészes sebességgel sodorta őt össze-vissza.

— Adjanak kenyeret!

— Meg lisztet!

— Éhesek vagyunk, mit képzelnék, éhesen fogunk dolgozni?

Valahonnan egy rendőrtiszt került elő, megpróbálta lecsillapítani a zajongókat, de hiába. Parttalanul, gáttalanul áradt a folyam, habos hullámain gyűlölködő, kétségbeesett szavak torlódtak. Bodáné nem kiáltozott. Riadtan szemlélte a mindegyre jobban hangzó áradást s hirtelen eszébe jutott az a bizonyos krumpli-eset a gyárban... Kellene valamit csinálni... Végére mit érünk azzal, hogy itt tüntetünk...

Háromnegyed órát késett. Kutató, kíváncsi pillantások között surrant a gépéhez. Leült, nem nézett szét, azonnal dolgozni kezdett. Az öreg Korláth jött oda hozzá.

— Mi van veled, szentem?

Bodáné felvetette a szemét.

— Kenyérért álltam sorba. Már szoltam az irodában. Ne haragudjon, máskor nem fog előfordulni.

Korláth a pipáját tömkölte.

— És kaptál?

— Nem, — mondta az asszony kétségbeesve, — igazán nem tudom, mi lesz. Odahaza a fiam meg a férjem... Éppen az orrom előtt csukták be a boltot. — Szeméből ismét könnyek szivárogtak.

Holder már a kora reggeli órákban tudomást szerzett az asszonytüntetésről. Cser értesítette őt, hogy próbáljon beszélni a nőkkel. Ki szervezte vagy irányította a dolgot.

— Teljesen helytelen irányban ment — mondta telefonon, tökéletes nyugalommal. — Be kellett volna menni a Közellátásiba és egy kicsit rájuk ijeszteni. De ezek csak szaladgáltak, mint a tyúkok, összevissza. Ennek így semmi értelme nincs. Talán nálad is akad, aki részt vett ebben az ostoba

cécóban. Vigyázni kell, nyilasok izgattak, egész biztosan. Nézz csak körül ott nálatok.

Holder az irodáról felkérte a későnjövők listáját. Egy asszony fia betegségére hivatkozott, másik az OTI-ban volt. Bodáné remegve állott meg előtte.

— No ne féljen, nem eszem meg — mondta neki. — Üljön le. — Tüntetni volt?

Az asszony csak a fejével intett. — Igen.

— Nem kaptak kenyeret, úgye?

— Nem — suttogta.

— Sokat fecsegték a sorban, mi?

— Mindenfélét, össze-vissza. Sok butaságot.

— Maga tudja, hogy butaságot? Aztán mit?

— Hát, hogy a kommunisták nem adnak enni, meg hogy az oroszok mindent elvisznek.

Holder dühösen morgott és torkát reszelte.

— Sejtettem. Csak nők voltak ott?

— Nem. Volt ott egy férfi is.

— Milyen, nem emlékszik rá véletlenül?

Bodáné nem emlékezett rá. Bárhogy igyekezett is, nem tudta visszaidézni a férfi arcát.

— Micisapkás.

Felvillant előtte a férfi. Egy ócska újságpapírba tekert csomagot szorongatott a hóna alatt. Ezt miért nem mondja meg? Feje zúgott, mint egy gőzgép. Árulkodjon? Rántson bajba egy ismeretlen embert? Hátha elkapják és elhurcolják? Talán gyermekei vannak otthon, meg felesége. De miket mondott, úristen, miket beszélt. — Meg kell mondanom, — meg kell mondanom. Ócska újságpapírba tekert csomagot... És mégsem mondta meg.

— Mondja, Bodáné, elhiszi maga azt, amit ott fecsegték?

Az asszony megütközve nézett rá.

— Elhiszem-e?

— Igen, igen! Elhiszi, hogy a kommunisták nem akarnak enni adni az országnak? — Holder cigarettára gyujtott. Szeretett volna tisztába jönni ezzel a hallgatag, értelmes szemű asszonnyal. Akkor nagyon tetszett neki gyors, határozott fellépése. Azóta többször eszébejutott, hogy beszélget vele, de rengeteg dolga mindig elsodorta még a szándékát is. De most itt van, most kiugratja a nyulat a bokorból.

— Kérem, — mondta nagyon halkan az asszony — én erre még sohasem gondoltam. Csak annyit tudok, hogy nincs...

— Nincs, — mondta Holder, — de miért nincs?

— Hát, — Bodánénak hirtelen eszébejutott az a magas, mélyhangú asszony — hát... azért nincs, mert a nyilasok felrobbantották a hidakat, meg elvitték a gépeket. — Valamilyen furcsa megkönnyebbülést érzett.

Holder meglepetten pillantott rá. Kicsit gondolkozott.

— Mondja, a maga férje, úgy-e, nem kommunista.

— Isten ments — szaladt ki az asszony száján. Holder mosolygott az orra alatt. Hát innen fúj a szél!

— És megmondaná nekem, hogy miért nem?

Bodáné beszélni kezdett. Soha ilyesmi nem fordult elő vele. A szavak könnyedén, folyamatosan ömlöttek belőle, mint tegnap este a könnyek. Az életéről beszélt, meg arról, hogy milyen ember a férje. Holder szemeiben résztvevő segítségért vélt megcsillanni. És nagyon közelinek érezte magához ezt az embert. Ez előtt nyugodtan beszélhet, gondolta. Nem fogja elmondani senkinek. Beszélt Alapi Kázmérről és arról, hogyan festette le ez a bíró a kommunistákat. De, — tette hozzá — ő mostanában már másként látja a dolgot, mert a fia... És elmesélte a tegnap este történeteket.

Holder figyelmesen hallgatott. Amikor az asszony abbahagyta, csendesén felállt és az ablakhoz ment. Sűrű, nagy pelyhekben hullott a hó. Január vége felé közeledünk, — lassan vége a télnek. Éppen ideje már. Sokáig hallgattak. Ekkor a férfi megkérdezte:

— Hány éves maga, Bodáné?

Harmincöt — mondta tisztán az asszony. Félelme eltűnt, mintha elfújták volna.

— Harmincöt, — ismételte a férfi — még nagyon fiatal. Sokat kellene tanulnia, maga nem érzi? — Az asszony fejét csóválta. Ez még sohasem jutott eszébe.

— No, jól van — mondta Holder. — Majd még beszélgetünk. Menjen csak vissza és dolgozzon tovább, egész nyugodtan.

Az asszony halkán köszönt és kisurrant a szobából, mint egy kis egérke. Holder az esztergaműhelyben találta meg Samorjait. Elmesélte neki az esetet.

— Te, nekem az az ötletem támadt, bízzuk meg Bodánét a jövő hónapban rendezendő üzemi bál dekorációjának elkészítésével. Próbáljuk meg. Akkor majd meglátjuk.

Lement az udvarra, mert a teherautó megérkezett. De egész délelőtt ez járt az eszében. Délután összekötő bizottsági ülést tartottak a szociáldemokratákkal. Arra még ké-

szülnie kellett. A jegyzeteit lapozgatta, de feje sehogysem akart fogni. Amikor Kondói telefonon hívatta, dühösen csapta össze az iratokat. Az asszony ügye kiszaladt a fejéből.

Este, hazafelé menet, a gyárkapunál Bodáné lépett elébe. Az üzemidő négyig tartott. Azóta itt vár rá — villant át rajta. Rápillantott. Az asszony fáradtnak, megviseltnek látszott, szemei zavarosan csillogtak.

— Holder úr...

— Tessék? — kérdezte a férfi. — No, jöjjön.

— Reggel... délelőtt... valamit... elfelejtettem.

— No rajta, kivele.

— Az a férfi, akiről beszéltem, tetszik tudni... egy újságpapírcsomagot cipelt, egy kis csomagot a hóna alatt — s hirtelen köszönés nélkül továbbment.

Holder sokáig nézett utána. Az asszony gyorsan mozgó alakja hamarosan beleolvadt a sötétbe. Elhatározása egyszerre megszilárdult. Igen, őt fogja megbízni ezzel a dekorációval. Aztán sietős léptekkel a villamoshoz ment és felszállt.

VANNAK TERVEK, amelyeket az ember bármily erősen elhatároz, mégsem sikerül könnyen végrehajtania. Valahogy így volt ez Zentay Györggyel, aki úgy tervezte, hogy január elején bemegy dolgozni a gyárba s még január végén is csak otthon beszélgetett erről. Igaz, e hónapot nem tétlenséggel töltötte. Felgyógyulása után nekilátott, hogy régi kapcsolatait felelevenítse. Barátokat keresett, akiket azonban alig talált. Kondói idejében figyelmeztette az óvatosságra — éppen ezért nagyon vigyázott. Egyszer elment abba a lakásba, ahol a német megszállás alatt lakott. Valami Vértésék laktak ott, azok, akiket a gettórendelet kényszerített arra, hogy annakidején kiköltözzenek onnan. Nem nagyon érdeklődött, mert úgy vélte, feltűnővé válik. — Tökéletesen felesleges, hogy három alsónadrágért lebukjak — szokta mondogatni. S ebben Kondói is egyetértett vele. Vajthóval való tanácskozása után úgy látszott helyesnek, ha belép a Kisgazdapártba. A tanácsos egy alkalommal, — tiszta, hideg januári délután volt — felvitte a párt központi helyiségébe, a Semmelweis-utcába. Itt ugyan találkozott néhány régi ismerőseivel, de közelebbi barátai közül eggyel sem. Szerencséje volt: megismerkedett az igazságügyminisztérium egyik államtitkárával, akivel hamarosan barátságot kötött. Az államtitkár, — egyike azoknak, akik a párt ideológiáját kovácsolták — hamarosan útbaigazította; nem kellett félnie tehát, hogy elfogják vagy lebuktatják. Az államtitkár hosszan elbeszélgetett vele az ausztriai állapotokról. Közben gyakran a fejét csóválta, elégedetlenkedett, meg néhány sort írt egy jegyzetfüzetbe. Zentay szívesen és hosszan beszélgetett ezzel az emberrel, aki-ről úgy látta, megérti helyzetét.

Többször nekiindult, hogy bemegy a gyárba, minden alkalommal még a Váci-út elejéről visszafordult. Még mindig nem érezte alkalmasnak a pillanatot. Gyakran járt a Semmelweis-utcai pártközpontban. Az igazságügyminisztériumi

államtitkár nem egyszer felajánlotta neki, ha akarja, szívesen segítségére lesz, hogy bekerüljön valamelyik minisztériumba. Ezt mindannyiszor visszautasította, mert elhatározott szándéka volt, hogy visszamegy a gyárba dolgozni, bármennyire is ellene volt ennek Kondói. Viszonylag jól érezte magát, lassan-lassan beletanult az itthoni helyzetbe, látni kezdte a napi politikai aktualitások jelentőségét, gyorsan és könnyen tájékozódott s csak az hiányzott neki, hogy régebbi s meghittebb barátai közül egyet sem talált meg. Egy alkalommal a Kossuth Lajos-utca és Múzeum-körút sarkán gimnáziumi osztálytársába botlott. Úgy megörült ennek, mintha valami aranydarabot talált volna. Az osztálytárs leszegett fejjel, lehajtott szélű zöld kalapban elgondolkozva ment, észre sem vette őt. Utánaeredt és megfogta a kabátujját.

— Pali, hát meg sem ismeresz?

Turatti hátrafordult. Összehúzott szemmel kutatta az ismerőst.

— Te vagy az, Zentay, — mondta minden különösebb öröm nélkül — hát te élsz? Azt hittem elsodort a vihar.

Zentay belekarolt.

— Dolgod van?

— Nincs, — mondta Turatti — a világon semmi dolgom nincs és ez a legnagyobb baj. Ha dolgom lenne, jobban érezném magamat. Így olyan felesleges vagyok, mint ez az újság. — És a kabátzsebében meglapuló újságra mutatott.

Zentay mulatott ezen.

— Öregem, alig változtál valamit. Már az iskolában is szeretted a filozófiát.

Turatti nem mutatott nagy hajlandóságot a beszélgetésre. Arcán rövid időközökben rángatózások futottak végig, mintha idegbajos lenne. Mit akar ez az ember — gondolta. Tíz éve nem látta s most annyi beszélőnivalója nincs vele, mint egy kutyával. Hagyja őt békén. Megvan neki a saját baja.

De Zentay, aki örült, hogy valakivel végre néhány szót beszélhet, nem ment le egykönnyen a nyakáról.

— Gyere, ülünk be egy feketére.

Turatti szóltanul velemment.

Zentay egy *Pikk Ász* feliratú eszpresszót választott ki a Kossuth Lajos-utcában. Leültek, feketét rendeltek. Az apró asztaloknál férfiak, nők ültek vegyesen. Sok amerikai katonát lehetett látni, akik a magas bárszékeken ülve hangosan nevettek és ittak. Turatti nem szólt egy szót sem. Hangtala-

nul gyűlölte a férfit, aki megzavarta gondolkodásában. De nem akart udvariatlannak látszani s megbántani egy embert, aki nyilván örül, hogy vele találkozott. Szórakozottságában tépdésni kezdte az újságot.

— Mesélj valamit, öregem — mondta, csak, hogy mondjon egy szót.

Zentay beszélt mindenféléről össze-vissza. Egy szóval sem említette, hogy nyugaton volt, azt sem, hogy milyen szándékai vannak. Nem tudhatta, kivel áll szemben. Tíz év nagy idő. Azalatt mindenki megváltozhatott. Ez a fiú is. Bár az iskolából úgy ismerte, mint csendes, magábazárkózott fiút, akit leginkább az irodalom, meg a filozófia érdekelt, most mégis óvatosan tapogatni kezdte Turatti politikai nézeteit.

— Mi a véleményed az inflációról? — kérdezte hirtelen, miután felelevenítette diákkori élményeiket.

— Rossz, — mondta Turatti közönyösen. — Persze, néhány embernek nagyon jó. Alapjában véve engem hidegen hagy. Mi közöm nekem a többiekhez. Annyit tudok, hogy ki-nek nincs aranya vagy dollárja, az éhengődölhet. Dehát, aki nem volt elég ügyes, hogy aranyat vagy dollárt szerezzen magának, az vesszen meg? — Vállatvont és cigarettára gyujtott.

— Rezignált lettél, — mondta Zentay.

— Utálok a politikát.

— Az infláció még nem politika.

— Nem? Manapság minden politika. Ezek a marxisták belerobbantak az életünkbe a politikával és most mindenkire rá akarják erőszakolni a maguk elméletét. Még az irodalomban is. — Kicsit felélénkült. — Hallottál már ilyet? George meg Rilke az nekik nem költészet, hanem az atomizált tudat kifejezése az imperializmus korszakában. És honnan származik az atomizált tudat? No honnan? Hát a szétagolt munkamegosztás eredménye. — Az asztalra csapott. — Kolosszális! Még szerencse, hogy nem mindenki dől be ennek a marhaságnak.

Zentay nevetett.

— Erőszakosak, mi?

— Az engem nem érdekel, hogy a politikájukban mit csinálnak. De hagyják békén az irodalmat. Mit nyúlnak a mocskos kezükkel Valeryhez. Reakciós meg haladó! Ez a nótájuk. Ha valaki nem fekszik bele az elméletükbe, azonnal reakciós vagy hasznavehetetlen. S az ember kénytelen szótlanul túrni.

— Nem sokáig, öregem, nem sokáig.

Turatti mereven nézett rá, szemüvegén keresztül.

— Mi az, már megint forraltok valamit? Háborút vagy polgárháborút? — Mind a tíz ujját felemelte a levegőbe és úgy tiltakozott. — Hát köszönöm, barátom, engem hagyjatok ki a játékból. Semmi kedvem újból háborúsdit játszani. Szellemtörténészek — marxisták. Reakciósook — haladók. Kommunisták — kiscgazdák. Erről igazán leszokhatnátok, a fene enné meg. Örüljeteek, hogy vége a háborúnak.

Zentay elborult szemmel nézte.

— Te talán jól érzed magadat az ő rendjűkben? Úgy veszem észre.

— Én egyáltalán nem érzem jól magamat sehol. Ez azonban nem ok arra, hogy ismét gyilkoljunk. Inkább a béke a kommunistákkal, mint háború a kiscgazdákkal. A ti átkozott politikátok megfosztja az embert nehezen szerzett kis nyugalmától is. Dehát mit akartok?

Zentay ismét nevetett, most kissé kényszeredetten.

— Semmit, no Pál, ne ijedj meg. Éppencsak ez a véleményem a dologról. — Most már utálattal nézte a férfit, akinek szemüvegén megtört a villanyfény s vaksivá, üressé tette arckifejezését. Hát ilyen férgek is vannak? Ilyen alávaló disznók? No, ezeknek is eljön majd az idejük nemsokára.

— Nekem nem mindegy, hogy amerikaiak vagy oroszok — mondta Turatti hirtelen. — Én a nyugati kultúrán nevelkedtem és azt ezek le akarják rombolni. De én mégsem élhetek állandó feszültségben, ezt meg kell értenetek. Nem minden áron való háború, de minden áron való béke. És ha ez azzai jár, hogy Stefan George reakciós, akkor legyen reakciós, majd én magamban tartom a véleményemet.

Amikor Zentay elbúcsúzott tőle és kiment, még sokáig bámult utána, aztán elbiggyesztette a száját. Ostoba fickó. Azt hiszi, mindenkit elszédíthet a hülye fecsegésével. Egy konyakot rendelt.

Zentayt bosszantotta ez a beszélgetés. Még hónapok múltán is elfutotta a méreg, ha erre gondolt.

De nem maradt sok ideje arra, hogy Turattival foglalkozzon. A napok multak. Döntenie kellett — vagy visszamegy a gyárba dolgozni, vagy valamilyen más foglalkozás után néz. Egy januárvégi estén aztán megmondta Kondóinak, hogy másnap délelőtt elkezdí a munkát.

Kondói már régen készült erre a napra. S mindig jobban félt tőle. Idegességében egész teste viszketett, ha arra a

percre gondolt, amikor Zentay megjelenik a gyárban. Ki tudja, milyen következményei lesznek egy ilyen lépésnek. Rendőrség, vizsgálat, letartóztatás?

— Elhatároztad? — kérdezte idegesen.

— Már régen — mosolygott Zentay. — Hiszen megmondtam.

— Igen, — felelte a másik — de azt hittem, jobb belátásra lehet bírni téged.

— Minek — vont vállat Zentay. — Ez a legjobb, amit tehetek. Azt hiszem nem lenne felesleges, ha előkészítenéd az embereidet. Végére nem robbanhatok be, mint egy bomba. Meg kell mondanod nekik, hogy hazajöttem, itthon vagyok s megkezdem a gyár irányítását.

— Őriási botrány lesz, — mondta Kondói. Kínjában még mosolyogni is tudott.

— Botrány? Az csakis tőled függ. Végére a te akaratod érvényesül a gyárban vagy tévedek? Már annyira összetörtek a bolsik, hogy intézkedni sem tudsz?...

— Te nagyon messziről jöttél Gyuri és nem régen élsz idehaza, — morogta Kondói — sejtelmed nincs arról, hogy mi minden történt, mióta elmentél. Pedig egy hónap alatt igazán tájékozódhattál volna.

— Nyugodj meg. Tájékozódtam. Annyit mindenesetre látok, hogy van egy csomó becsinált ipse, akik azt se tudják, hogyan nyaljanak a kommunistáknak. De azt is látom, hogy vannak olyanok is, mint én. Nincsenek begyulladva és készülődnek. Ezek a percek még nem alkalmasak a leszámolásra. Majd. Majd a békekötés után. Ha kitakarodnak a ruszlik. Akkor.

Kondói kora reggel magához rendelte Kranczot. Mint az utóbbi hetekben többször, most is éppen Holderral vitatkozott s ez feldühösítette.

— Megmondtam neked, én úgy látom, — hogy Kondói megváltozott, — dühösködött. — Mit akarsz tőle. Te nem hiszel az emberek fejlődésében?

— Éppencsak a gyárosokéban nem, Krancz elvtárs, — mondta mosolyogva Holder. Az öreget felbőszítette ez a mosoly.

— Hát kérdezd meg a többieket. Minden nap lemegy az üzembe — mikor tette ezt azelőtt? Elbeszélget az emberekkel, a panaszait kérdezegeti. Mikor tett ilyesmit azelőtt? Velem úgy beszél, ahogy az übe elnökével kell. Máshonnan hallok olyasmit, hogy az übe elnökét le se csinálják. Kondói

ismeri a szabályokat. Jól tudja, hogy megváltozott a világ. Most mi vagyunk az urak.

— És övé a gyár, — mondta nevetve Holder. — Gondolkozzék Krancz elvtárs. Mit gondol miért lett ilyen kezes bárány Kondói? Azért-e, mert megváltozott és most már kevésbé utál bennünket, vagy azért, mert fél az öreg mókus? No, gondolkozzék csak!

Krancz dühösen morgott.

— Nekem te beszélhetsz akármit. Az a lényeg, hogy tisztességesen viselkedik.

— Igen? Aztán ki dobta ki tegnap a Surányi lányt az übé hozzájárulása nélkül? Én vagy Kondói?

— Arról még majd beszélünk — fújt az öreg. — Elszigetelt eset.

— Egyáltalán nem az. Kérdezze meg csak Setéth elvtársat, a maguk párttitkárát, hogy vajjon vele megbeszélte-e?

— Miért beszélte volna meg?

— Hát én tudom? Kérdezze csak meg maga Setéthet. És ha igen, jöjjön ide és kérjen tőlem bocsánatot — jókedvűen nevetett. — Ugyan Krancz elvtárs, maga még mindig bedől ennek a mesének. Igazán megtanulhatta volna, hogy nincsenek jó tőkések vagy rossz tőkések, egyszerűen csak tőkések vannak, akik bennünket kizsákmányolnak. És ha Kondói most nem az a vadállat, aki régen volt, annak az az oka, hogy mi sem vagyunk azok a bárányok, akik régen voltunk. Ennyi az egész.

Krancz dühösen hagyta ott Holdert. Minden nap kitanítja ez a tacskozó. Magában még tovább morgott. Alapjában véve tisztességes ember ez a Holder. És amíg Kondói nem jött a gyárba vissza, ügyesen vezette az üzemet. Csak ne lenne ilyen minden lében kanál, jobban is szeretné...

Kondói előzékenyen leültette és szokása szerint cigaretával kínálta. Az öreg inkább pipát tömött. Kondói határozottan rosszul érezte magát. Mit fog szólni ez a vén ember ahhoz, amit most mond majd neki? Még mindig nem találta meg a hangot a munkásaival. De csak hozzáfogott.

— Kedves Krancz úr, fontos beszédem van magával.

— Tessék — morgott a másik.

— Emlékszik maga a régi főmérnökre? Arra, aki a háború alatt itt dolgozott...

Krancz majdnem felugrott.

— Arra a gyalázatos fickóra? Persze, hogy emlékszem igazgató úr. Ki ne emlékezne rá? — Már nagyon régen eszébe

se jutott Zentay és sejtelmie sem volt arról, hogy Kondói most miért kérdezi tőle ezt.

— Rendes ember volt az Krancz úr, ne mondjon ilyeneket. Lehet, hogy kicsit szigorúbb volt a kelleténél, de azért értett a munkához. Kiváló szakember.

Krancz kíváncsian nézett fel. Kondói feszengve ült a széken, arcán kelletlen vonás húzódott végig, mintha nagyon megszidták volna.

— Kiváló szakember! De ahhoz volt esze, hogy nyugatra vigye majdnem az egész gyárat.

— Maga téved, Krancz úr. — Kondói nagyot nyelt, de igyekezett idegességét közvetlensége mögé rejteni. — Téved, ha azt hiszi, hogy Zentay vitte ki a gyárat. Őt magát is elhurcolták. Maga mesélte, hogy géppisztollyal kényszerítették ...

— Ő mesélte ... — Krancz felrántotta a szemöldökét. — Hát hol van most a főmérnök úr?

— Itthon. — Kinyögte. Megkönnyebbülten sóhajtott. Nem robbant fel a gyár. — Megérkezett, Krancz úr, néhány napja hazajött. És most visszajön a gyárba, dolgozni. Azt hiszem nagyon segítségünkre lesz.

Krancz felugrott, mintha kígyó csípte volna meg.

— Ide ugyan be nem teszi a lábát, igazgató úr. Piszok nyilas. Még, hogy hazamerészkedett! No hiszen! Csak jöjjön ide, majd elintézzük a dolgát.

— Üljön le, Krancz, — mondta nagyon hidegen és elszántan Kondói. Ez a kitörés megerősítette. Nem lehet finoman bánni ezekkel a disznókkal. Fogni kell a gyeplőt. — Üljön le és ne ugráljon. — Krancz zavarodottan leült. — Sokat fecseg maga mostanában. Ne felejtkezzék meg arról, hogy itt én vagyok a felelős. És azzal dolgoztatok, akivel akarok.

Krancz azt szerette volna mondani, hogy meg kell előbb kérdezni az üzemi bizottságot, de Kondói merevsége torkára forrasztotta a szót.

— A főmérnök úr itthon van. És idejön dolgozni. Ha valami nem tetszik, azt beszéljék meg maguk között és aztán jöjjenek ide hozzám. Eddig se haraptam le az orrukat, ha panaszkodtak. Ezt vegye tudomásul és menjen most, mondja meg a többieknek, hogy Zentayt úgy fogadják, mintha én magam lennék személyesen. Megértette? — Az íróasztal sarkába kapaszkodott, hogy még erőteljesebben beszélhessen.

Krancz csak hápogott. Először azt hitte, nem értette jól Kondóit. De ahogy ránézett, felébredt. Nohát ez hallatlan szemtelenség. Felugrott.

— Üljön le, — dörrent rá a másik.

Akaratlanul lehuppant a székre. A bútorok forogni kezdtek a szeme előtt s hirtelen a feje búbjáig elvörösödött.

— Nem szeretném, ha valami nézeteltérés lenne közöttünk, — mondta Kondói valamivel enyhébben s fénytelen szemével hunyorgatni kezdett — és azt szeretném, ha maguk megértenének engem. Itt elsősorban arról van szó, hogy az üzemben ne történjen fennakadás. És én bármennyire is becsülöm magukat, azt végeredményben be kell látniok, hogy még nem érthetnek úgy a gyár vezetéséhez, mint akár én, akár Zentay. No nyugodjék meg — mondta, mert látta, hogy Krancz idegesen fészkelődik a széken — nincs semmi baj.

Zentay aznap délelőtt megérkezett a gyárba. Csendes suttogás fogadta s a férfi, amikor végigment az egyes üzemszervezeteken, érezte, hogy minden apró mozdulatát figyelik. Lassú nyugodt léptekkel járta körül régi birodalmát. Itt minden ismerős volt számára. A hosszú esztergaműhelyben meg-megállt, mintha ismerősök után kutatna. Az ablakok kitöredezve tátongtak, a hideg szél süvítve fújt be. Mindössze két esztergapad dolgozott itt. Elmosolyodott. A többi Linzben van a pályaudvaron. Jó helyen. Idejében majd hazahozzuk. S továbbbment. A kanyargós folyosók még őrizték az elmúlt évek nyomát. Nyilak mutatták a lépcsők felé: *Esztergaműhely óvóhelyre itt*. Azon a helyen, ahol valamikor az edzőműhely volt, füstös rom éktelenkedett. Tétován nézett körül. Ekkor valaki megszólította.

— Főmérnök úr?

Ránézett az alacsony, kopaszodó férfira s azonnal megismerte alázatos pillantásáról. Bordáss volt az, a raktáros.

— Hát maga megvan Bordáss? — kérdezte s ebben a pillanatban megtalálta önmagát. — No mi újság a raktárban? Van ezüstacél?

— Kedves főmérnök úr — sunyított a férfi — amikor még itt tetszett lenni, sokkal több volt. Node azok más idők voltak...

— Más idők, — mondta elgondolkozva Zentay — más idők, de nem baj Bordáss. Majd csak lesz valahogy.

— Most itt tetszik maradni?

— Nem tetszik öregem, de itt maradok. Valakinek vezetnie kell a gyárat. Ezek itt mindent tönkrerondítottak. — Nem lehetett tudni, hogy kire érti a szót. Bordáss mereven hallgatta. Dúhe és gyűlölete, amelyet már régen érzett Zentay iránt, most szinte a torkában kavargott. Hogy megalázta őt

ez az ember, de most visszaadja neki a kölcsönt, bízisten visszaadja. Csak türelem — intette önmagát. Türelem és nyugalom. Nem kell egyszerre ajtóstól a házba esni! Lesz még ez a fickó alázatosabb — s erre a gondolatra vékony mosoly ült a szájaszélére, amely egész arcát rókaszerűen keskennyé és alattomosná változtatta.

Holder Samorjaitól értesült az eseményekről. A számkészítő akkor tudta meg, hogy mi történt, amikor Zentay elsétált mellette és ránézett furcsán erezett szemeivel. Samorjai eldobta a reszelőjét s mint aki megbolondult, rohant, hogy megkeresse Holdert. Lihegett s egész testében reszketve állt meg a párttitkár előtt.

— No, mi van Samorjai elvtárs? — kérdezte Holder mosolyogva. De, amikor az elmondta neki, hogy mit látott, a mosolyt, mintha szivaccsal törölték volna le az arcáról. Elsápadt és szemében komor fény villant meg, amely arcát sötétségbe vonta, mintha hirtelen árnyék ereszkedett volna rá. — Hol van?

Samorjai mégegyszer, reszkető szájjal, elmesélte, amit látott. Időközben azonban magáhozért s meglepetése dühös haraggá változott, olyannyira, hogy legszívesebben törni-zúzni szeretett volna. Holder most nem figyelt rá. Egyenesen Kranczhoz szaladt az übé szobájába. Az öregot nem találta ott. Zlinszky kisasszony, aki az előszobában gépelt, felvilágosította, hogy Krancz úr lement az irodába. Holder gyorsan utánaszaladt. Az öreg valóban ott volt. Haja borzoltan meredt az égnek, arcán krétaszerű fehérség mutatta, hogy meg van rendülve. Setéth Györggyel beszélt, a szociáldemokrata párttitkárral, aki az asztal sarkára ülve hajlítgatott egy fejlesztővonalzót. Holder úgy robbant be hozzájuk, mint a villám, amely felperzseli a száraz vidéket. Az irodában egyszerre olyan csend támadt, mintha mindenki megnémult volna.

— Tudja ki van itt? — ordított rá a megrezzenő Kranczra.

— Ne kiabálj, — mondta ösztönszerű védekezéssel az öreg. — Anélkül is tudom. A Zentay.

— És ezt maga ilyen könnyedén tudomásul veszi?

— Mit csináljak, — mondta torz, kétségbeesett arccal az öreg — tudomásul kellennem.

Holder fel-le járkált a szűk irodahelyiségben. A tisztviselők meglapultak, mintha éreznék a kitörőfélben lévő vihart.

— Jöjjenek azonnal hozzám, — intézkedett. És kirohant. Néhány perc múlva Holder szobájában összegyűlt a két

párt vezetősége. Nem volt annyi szék, hogy valamennyien leülhettek volna, így sokan a falhoz támaszkodva álltak. A kályhában vizesen szörcsögött a fa, hosszú, keserű füstcsík emelkedett ki az apró vaskályha tetején. De ezzel most nem törődtek. Samorjainak olyan melege volt, hogy kigombolta nyakán az inget. A többiek sem érezték a rosszul fedett ablakokon beáramló hideget. Holder az asztalnál ült és fejét tenyerébe hajtotta.

— Itt van mindenki? — kérdezte aztán.

— Igen — mondta Joó Károly.

— Csukjátok be az ajtót.

Időközben felhívta a kerületi titkárt, de az nem volt bent a pártban; be kellett mennie az országos káderosztályra. Számára nem volt kétséges, hogy mit kell tennie, hiszen ez az ember közönséges fasiszta rabló, aki egyenesen a rendőrség karmaiba futott haza. De azt szerette volna tisztázni, hogyan jöhetett be a gyárba s ki engedte meg, hogy ilyen zavartalanul sétáljon az üzemben.

— Elvtársak rendkívüli dolog történt. Biztosan már tudjátok, mi.

Mozgolódás kezdődött. Mindannyian idegesek és zaklatottak voltak. Gyufa villant s a cigarettafüst néhány pillanat alatt kesernyés, kék felhőt vont az emberek köré. Nem válaszoltak. Holdert figyelték.

— Az az ember jött haza elvtársak, aki gyárunkat leszerelte és nyugatra szállította. Azt hittük, hogy soha nem mer visszajönni ide hozzánk a demokráciába és most tessék, egyszerre megjelent. Hát jól van, nekünk mindegy. De arra kíváncsi vagyok, hogyan történhetett meg az, hogy ez a fickó zavartalanul sétáljon a műhelyben és nézegethesse az üzemet. Erre kíváncsi vagyok, elvtársak. Ki tudott a dologról, tessék kérem felelni.

Krancz idegesen fészkelődött a széken. Már akkor tudta, hogy hibát követ el, amikor a Kondóival való beszélgetés után nem ment egyenesen Holderhez és mondta el neki az egész ügyet. Ahelyett azonban Setéth Györgyhez szaladt s dadogva elmesélte neki ezt a képtelen históriát. A párttitkár azonban — s ez meglepte Kranczot — korántsem mutatott olyan meghökkenést, mint amilyenre számított. Talán nem értette meg, miről van szó? Krancz türelmesen elmesélte mégegyszer, bár az izgatottságtól alig állt a lábán. Setéth megigazította szemüvegét, amely mögül kivillant kancsal szeme és mocorogni kezdett.

— Mit csináljunk?

— A rendőrséget... — hápogott az öreg — ...azonnal értesítjük a rendőrséget...

— Ostobaság, — mondta nyersen Setéth György — mit akar a rendőrségtől, hiszen nincs bizonyíték a kezében.

— Zentay fasiszta volt. Ezt mindenki tudja.

— Az régen volt. Ma bizonyítékok kellene. A demokrácia nem fasizmus. Szóbeszédre nem ítélnék el senkit. És különben is, majd meglátjuk. Én azt mondom várjunk, amíg idejön az az ember. Hátha nem is kell semmit csinálnunk...

Krancz meglepetten bámult rá.

— Csak nem akarja ezzel mondani, hogy engedjük futni ezt a gazembert?

— Azt akarom mondani, hogy semmit sem tudok. Azt hiszi, az öreg megengedte volna, hogy idejöjjön, ha nem biztos a dolgában? Nyilvánvaló, hogy nem. Mármost a mi feladatunk nem az, hogy a gyár vezetőjével ellenkezzünk, hanem az, hogy megkönnyítsük az érintkezést a munkásság és közöttük. Azzal pedig, ha most szembeszállunk csak úgy uk-mukfuk Kondóival, semmit nem tettünk, legfeljebb lefogtunk egy embert és elmérgezzük azt a javuló viszonyt, ami lassan kialakul közöttünk. Ez az én nézetem, ha megengedi. — És otthagya Kranczot, aki dermedten nézett utána.

Holder kutatva nézett végig a csendben ülő férfiakon. Egyszerre Marianne jutott eszébe. Kár, hogy nincs itt, most fel lehetne használni. A fiatal leány alig néhány napja jött ki a kórházból, ahol tüdőgyulladásban feküdt.

A füst a könnyű légáramlatban ingadozva szállt a menyegyzet felé s ott, mint valami fehér szárny szétterült.

— No, — kérdezte megegyeszer Holder — ki tudott erről a szégyenteljes históriáról?

— Én, — krárogott Krancz.

— Tessék, ki vele, — mondta hegyesen Holder. — Csak halljuk Krancz elvtárs. Beszéljen nyugodtan. Elvtársak között van.

— Ma reggel Kondói behivatott, — mondta vontatottan az öreg — és közölte velem, hogy Zentay megérkezett és be fog járni a gyárba dolgozni.

— Ez eddig rendben van, — mondta Holder, aki időközben megnyugodott. — Mi történt aztán?

Krancz dühbejött.

— Már megint faggatsz, mintha vizsgálóbíró lennél. Amit én csinálok, azért vállalom a felelősséget. — Csendesebben

folytatta. — Akkor én elmentem Setéth elvtárshoz és elmondtam neki az esetet.

— Így történt — bólintott Setéth.

— És — kérdezte Holder.

— Semmi és, — mondta Krancz — ennyi az egész. Mit akarsz még?

— Krancz elvtárs, maga elintézettnak veszi a dolgot? — kérdezte halkan Holder, de szava élesen csattant.

— Mit csinálhattam volna? — az öreg kétségbeesetten törölgette az orrát.

Csend lett. Setéth György felállt az asztal mellől és egész közel jött Holderhez. — Szabad valamit kérdezni?

— Tessék.

— Krancz elvtárs nekem azt mondta, hogy ez az ember volt az, aki nyugatra vitette az üzem felszerelését. Igaz ez?

— Ezt mindenki tudja, Setéth elvtárs, — mondta Holder dühösen — most nem erről van szó.

— Pontosan erről, Holder elvtárs — mondta gúnyosan Setéth. Elnyújtotta a szavakat, mintha minden egyes betűt külön akart volna kiejteni s ezáltal beszéde különösen édeskés dallamúvá változott, amely rendkívül idegesítő volt. Az üzemben utálták ezt az embert, aki naponta háromszor kínos gonddal kötötte meg a nyakkendőjét s gyakran nézegette magát apró kézitükrében. Mindamellett Setéth egyike volt a legjobb üzemi rajzolóknak, akiknek szakértelmét nehéz lett volna támadni.

— Beszéljen világosabban Setéth elvtárs — mondta türelmetlenül Holder — nincs időnk itt rejtvényeket fejteni.

— Azonnal, — felelte magas hangon a másik — azonnal kedves Holder elvtárs. Mindössze egy körülményre szeretném az önök figyelmét felhívni. Pontosan arra, hogy van-e valaki szemtanú, aki maga látta, hogy Zentay a gyárat kitelepíti. Vagy olyasvalaki, aki ilyen embert ismer.

Ismét csend lett. Holder emlékezett rá, hogy az öreg portás, Varró bácsi, itt volt, amikor Zentay kivítette a gyárat. Ő azonban meghalt. Hanem... Hirtelen felvillant benne az a levél, amelyet az öreg portás írt s amelyben pontosan benne van minden.

Senki nem szólalt meg.

— No elvtársak — kérdezte Setéth — senki sincs ilyen? — A fejesvonalzóját meghajlította a térdén. — Akkor talán beszélünk kellene arról, hogyan fogunk fellépni egy ember ellen, akiről nincs bizonyíték a kezünkben. Vagy mégis akad?

— Kell ehhez bizonyíték? — dünnyögte Samorjai.

Setéth feléje fordult.

— Az a meggyőződése, nekem, mint szociáldemokratának, hogy a mi demokratikus államunk nem ítélné el senkit bizonyíték nélkül.

— Eh, — morogta Krancz — ezt már ma elmondta egyszer.

— És el fogom mondani mindannyiszor, amennyiszor csak kell, mert nem engedhetem meg, hogy az elvtársaim helytelen dolgokat csináljanak.

A sarokban Marjay és Joó egyszerre ugrott fel.

— Mi tanuk vagyunk, hogy fasiszta volt.

— Az más kérdés, — mondta Setéth — itt nem arról van szó, hogy Zentay fasiszta volt vagy sem, hanem arról, hogy ő szereltette-e le a gyárat vagy sem.

— Az tökéletesen mindegy, szaktársak, — morogta Joó, akinek elege volt ebből a vitából. Holderre nézett, de az nem moccant.

— Büntetőjogilag, — mondta Setéth György — teljesen más elbírálás alá esik az, aki...

— Majd a népbíróság, — kiáltott közbe Samorjai — a fene egyen meg bennünket, el akarjuk venni a népbíróság kenyerét?

— Ostobaságot beszél, Samorjai elvtárs, ne haragudjon. Feltételezheti, hogy Zentay is felkészült erre az eshetőségre. Nekünk bizonyítékok kellene, hogy ő volt-e, aki leszereltette a gyárat.

— Mindenesetre arról tudok, hogy Szerda Pistát ő hurcoltatta el negyvenháromban — morogta nagyon halkán Krancz. — Erre, ha kell, meg is esküszöm.

— Van bizonyíték, — szólalt meg egyszerre Holder. Mindannyian feléje fordultak. — Van bizonyíték — ismételte.

— Hol? — kérdezték hárman is.

— Hivassátok fel Bordásst. Nála van egy levél, amelyet az öreg Varró bácsi írt, a halála előtt. Abban megírja, hogy Zentay volt az, aki leszereltette a gyárat. — Körülnézett. Setéth György arcán kelletlen fintor futott végig. Ez a fickó régen nem tetszett neki. Már jónéhányszor összeütközésbe kerültek, mert a szociáldemokrata párttitkárral alig tudott megegyezni. Jónéhányszor panaszkodott emiatt Csernek. Az meg mindig azt hajtogatta, hogy együtt kell menni vele. Ha nehezen is, de kell. Holder észrevette azt a fintort. Legszívesebben belevágott volna az arcába. De túrtöztette magát.

Samorjai leszaladt a raktárba s néhány pillanat múlva megjelent Bordással. A férfi ijedt pillantást vetett a székeken, asztalokon ülő emberekre. Nem sejtette, miért hívták. Alattomosan pislogó szemével végigkutatta az arcokat. De nem igazodott el rajtuk.

— Üljön le — mondta Holder — és ne féljen. Mit van úgy begyulladva? — Bordáss fellelékezett. No, úgylátszik, nem olyan veszélyes a dolog.

Leült. — Tessék.

— Emlékszik maga arra a napra, amikor az ostrom után mi itt a gyárban találkoztunk?

Bordáss összehúzta a szemöldökét. Világosan emlékezett rá. De még nem tudta, miért kérdezi Holder.

— No, ki vele, ki vele. Emlékszik vagy nem?

— Emlékszem, — mondta vontatottan a férfi — miért kérdi?

— Akkor Varró bácsi holttestére is emlékszik? Itt tettük el az udvarban.

— Szegény — akadozott Bordáss.

— No, akkor maga egy levelet mutatott nekem, amit az öreg írt. Megvan az a levél? Adja ide. — Támadott, mert sejtette, hogy a férfi ellenkezni fog. Azzal akarta megelőzni, hogy lerohanja. Nem enged időt neki a gondolkodásra.

Bordáss felállt a székről és egy lépést tett hátrafelé. Sápadt arcán mosoly suhant át, amelyet igyekezett azonnal elfojtani. Ebben a pillanatban megértette, miről van szó. A levél! Igen, a levél! Hosszú hónapokon át őrizgette, takargatta, borítékba rakta, tárcájában hordozta és úgy vigyázott rá, mint a szeme fényére. Jól sejtette, hogy egyszer még hasznát veszi az öreg Varró bácsi utolsó szavainak. És hogy most ezt kiadja a kezéből? Most, amikor fel tudja használni? Éveken keresztül nem apadó, lobogó gyűlöletet táplált magában Zentay iránt, aki egyszer az egész műhely előtt lemarházza. A tűz hol jobban lobogott, hol parázs alatt szunnyadt, de ki nem aludt sohasem. Sapkáját görcsösen szorította a kezében. Érezte, hogy tarkójáról cseppekben hullik nyakába a hideg veríték. Farkasszemet nézett Holderrel. Az életért verekedett most, a bosszúért. Nem, ezt a levelet nem adja ki a kezéből. És ártatlanul megszólalt.

— Én nem emlékszem semmiféle levélre, Holder úr.

Holder felugrott.

— Ne hazudjon. Krancz is látta, meg Veress is. Azt akarja, hogy felhívassam Veresst?

— Tessék felhivatni — mondta Bordáss. — Nem tudom, **hogy miért éppen tőlem kérdezi Holder úr. Krancz úrnál is lehet, meg Veressnél is. Én nem tudom, hogy milyen levélről beszél.**

Krancz szorosan a közelébe lépett. Fújt a méregtől, amely egész agyát beborította s most mindenütt tüzes kari-kákat látott táncolni.

— Ide a levelet!

Bordáss kikerülte a tekintetét és ismét Holderra pillantott, segélykérően.

— Nekem fogalmam sincs, milyen levélről beszélnek... Bizonyára valami tévedés van itt. Tessék talán Veresstől megkérdezni...

Krancz ütni akart, de Holder lefogta a kezét.

— Ostobaság. Csak nem akar verekedni? — Elhallgatott és visszaült az íróasztal mellé.

A többiek nem szóltak semmit. Néhányan felkeltek helyükről és minden ok nélkül átmentek a szoba tulsó oldalára. Samorjai az ablakhoz lépett. Havazott. A hó nagy buckákban állt már az udvaron. Szemközt a gyárépület tulsó oldalán, Kondói szobájában lámpa gyulladt ki. Valahol telefon csengett. Nagyon messziről, a falak szűrőjén át felhallatszott a transzmisszió sirregése, a dinamó morgása. Az egész épület halkan remegett, mintha fojtott düh rázná.

— Menjen, — mondta Holder. — Majd még beszélünk.

Bordáss morgott valamit a fogai között és kihátrált a szobából. Amint kilépett, idebent mintha szelepet nyitottak volna meg, sustorgás, morgás indult meg, amely egyre erősödött. Néhányan már kiabáltak.

Setéth odalépett Holder mellé.

— Nos, ehhez mit szól, Holder elvtárs?

Holder ránézett s a férfi elkapta tekintetét.

— Elvtársak, — mondta aztán — mi a véleményetek? Mi itt szavunkkal bizonyítjuk, hogy Zentay fasiszta volt. Az kétségtelen, nem tudjuk írással bizonyítani, hogy ő szereltette le a gyárat. De ebben az országban ma már hitele van a munkásember szavának.

— Megint hajsza, Holder elvtárs, — mondta Setéth — megint fölösleges hajsza, egy ember ellen, akiről ki fog derülni, hogy semmit sem vétett. Én tiltakozom.

— Annyit jelent ez, hogy a szociáldemokrata párt védi a fasisztákat? — kérdezte élesen Samorjai. Holder rosszaló pillantására csak a fejét rázta.

Setéth felugrott.

— Én a pártom nevében a leghatározottabban tiltakozom az ilyen hang ellen. Kérem Samorjai elvtársat, vonja vissza a kijelentését. — Néhányan csatlakoztak hozzá. Krancz idegesen szaladgált egyik férfitől a másikig és magyarázott. Ilyen hangon mégsem lehet beszélni... itt egyenjogúság van... Mindenki megmondhatja a véleményét, de amit ez a Samorjai csinál, az sok...

Simándi, a propagandista, hadonászott. Ne csodálkozzék senki ezen a hangon. Ha Setéth így beszél, megjárhatja. Agyát elfutotta a méreg. Micsoda disznó! Joó Károly ki nem állhatta Setéth Györgyöt és minden alkalmat megragadott, hogy összevesszen vele. Most azonban a pártról volt szó és Samorjai a pártot sértette meg. Az ő hangja is belevegyült az általános hangzavarba, amely egyszerre, mint kiömlött zsák toll, megtöltötte a szobát s oly elviselhetetlenné vált, hogy Holdernek teljes erejéből kiabálnia kellett.

— Elvtársak! Elvtársak! Mi ez? Ez pártvezetőségi ülés? Ez Teleki-tér, még annál is rosszabb.

Erre a hangra lecsendesedtek. Mindenki visszaült a helyére. Holder kezébevette a nehéz csomót. Ember legyen a talpán, aki kibogozza.

— Kérem Setéth elvtársat, tekintsen el az elégtételtől. Samorjai elvtárs dühében nem tudta, hogy mit beszél. — Ostoba Samorjai, magában tarthatná a véleményét. Mennyi kellemetlenséget okoz — gondolta. Setéth dűnnyögött.

— Térjünk vissza erre a Zentay-ügyre, — mondta tisztán és érthetően Holder. — Remélhetőleg egyikünk sem akarja megharapni a másikat egy fasiszta miatt?

Ezt megmosolyogták. Holder érezte, hogy a megbeszélés, amely mint valami hinta, kibillent egyenletes, nyugodt iramából, s amelyet ő általában biztos kézzel tartott — visszahull eredeti állapotába. Bár őt is mélyen felizgatta ennek az aljas Bordássnak viselkedése, igyekezett nyugodtnak mutatkozni.

— Én azt javaslom, hívjuk össze az üzemi gyűlést ebben az ügyben, — mondta kis szünet után. — Elvégre meg kell kérdezni a munkásságot, mi a véleménye erről a dologról. Zentayt többen ismerték közülük. Tudják róla, hogy kicsoda. Majd a munkásság megmondja a véleményét. — Körülnézett, elfogadják-e javaslatát.

Setéth felállt és felemelte jobbkarját.

— Tiltakozom. A mi munkásságunk még nem alkalmas arra, hogy ilyen processzusokba bevonjuk. Ez nem az üzemi

gyűlés feladata, hanem legjobb esetben a két párt vezetőségéé. Az ilyen esetekben nem érvényesülhet üzemi gyűléseken az igazság. Honnan tudjuk, hogy valaki nem akar-e személyes bosszút állni... vagy ilyesmi... És mindenekelőtt: pártom nevében azt az indítványt teszem, hogy mielőtt akármit is határoznánk, beszéljünk Kondóival. Végtére legtöbb szava neki van ebben az ügyben. Azzal dolgoztat, akivel akar.

Krancz idegesen felkapta a fejét. Ezeket a szavakat már hallotta egyszer s éppen Kondói szájából. Nyugtalanossága fokozódott.

— Van még übé a világon, — morogta közbe.

— Ez igaz, de az übének nem az a feladata, hogy a gyár-vezetővel személyi kérdéseken összeveessen.

— Az übének az a feladata, Setéth elvtárs, — emelte fel a szavát Holder — hogy ellenőrizze a tőkést és vigyázzon a munkásság jogaira. Meg arra, hogy fasiszták ne kerüljenek vissza az üzembe.

— Igaza van, — vont vállat Setéth — köszönöm a kioktatást. — Apró, gúnyos mosolyt villantott Holder felé, aki nem viszonzta a tekintetét. — Mégis megismétlem, az az indítványom, hogy beszéljünk Kondóival. — Kis szünetet tartott, — esetleg magával Zentayval. Végtére ő is érdekelt ebben az ügyben.

Erre megint felbolydult a méhkas. Mindenki hadonászott, érvelt, vitatkozott. „Még mit nem, egy fasisztával!” „Honnan tudod, hogy az?” Szavak röpködtek a levegőben. mint a labdák. Holder mosolygott az egymáson csattanó mondatok zavarán. Kár ezért a sok vitáért. Már megbánta, hogy összehívta a két párt vezetőségét. Egyszerűen le kell tartóztatni a fickót és kész.

— Hát elvtársak, én azt hiszem, ilymódon soha nem jutunk a végére, pedig egyéb dolgunk is van. Javaslom, fügesszük fel az ülést és gondolkozzunk a teendőkön. Annyit mindenesetre meg kellene tenni, hogy a határozatig az übé tiltsa ki Zentayt a gyár területéről.

Ebben megegyeztek. Amikor az izgatottan hadonászó csoportok elhagyták a szobát, Holder visszatartotta Samorjait.

— Már megint hülyeségeket beszéltél, — mondta dorgáló hangon — nem érted, miről van szó?

— Jó, jó, — mondta a másik — dehát nem bírom ki azt a fickót.

— Én sem — mondta Holder. — Mit csináljak? Ez a

párt utasítása. Arra pedig úgy vigyázz, mint az életedre. Hidd el nekem, van némi gyakorlatom ebben. — Megveregette a vállát. — No, eredj le a műhelybe és nézz körül, milyen hangulat van odalent. Addig én beszélek Bertókkal. Fogadjunk, hogy az öreg Krancz nem tudja elintézni ennek a pizsoknak a kitiltását. Nekem kell majd kidobni. — És vidáman nevetni kezdett.

Bertók kalapban, kabátban jött be hozzá, mert az irodákban iszonyú hideg volt. Fázós kezére, amely negyvenháromban a fronton megfagyott, két kesztyűt is húzott, de még így is fájdalmas viszketés kínoztá. Kérdőn nézett Holderra. Az leültette.

— Hallotta, mi történt?

A férfi igent intett. Közelebb húzódott a kályhához.

— No és mi a véleménye a dologról? Hogyan beszélnek az irodában. Csak nyugodtan, tessék. Magunk vagyunk. — Bertók beszélni kezdett.

Időközben Zentay a műszaki irodára ment. Néhány percig matatott a rajzok között, aztán beszélgetni kezdett az egyik kisasszonnyal. A lány, aki nemrégén dolgozott az üzemben, már értesült a délelőtti történekről. A pártvezetőségi értekezletek anyaga, valamilyen ellenőrizhetetlen módon, pilanatok alatt köztudomású volt az egész épületben. Holder többször nyomozott, de sohasem tudott rájönni, hogy ki viszi szét a megbeszélések tartalmát. Az üzem amúgyis suttogástól volt hangos.

Amerre az ember járt, ketten-hárman összedugták a fejüket és tárgyaltak. „Megjött Zentay...” „Az a disznó?...” „Mit beszélsz?...” „Téged sohasem bántott...” „Engem?...” „Engem egy alkalommal a katonai parancsnok elé vitetett, mert nem teljesítettem az akkordot. Megbüntettek egy napi fizetésre.” Egyik leány a gépnél hadonászott. „Jó, hogy hazajött, a Holder majd elkapja a frakkját.” „Csak te ne pofázz, — morogta Nagyné — még megjáród. Egyszer visszajönnek ezek a régiiek és repülsz, majd éhendögölhetsz.” — Azok? — húzta fel fitos orrát a fiatal lány, akinek valamikor sárga kötöttkabátján hatalmas fűróolajfoltok éktelenkedtek s kezét kimarta az örökösen rázuhogó fehéres folyadék. — Azok, nyanya, sohasem jönnek vissza, én garantálom neked. Még mit nem! Pizskos nyilasok. Kell neked mégegyszer ostrom? — Ostrom nélkül is visszajönnek, — morogta hátuk mögött egy hang a másik fűrógépnél. — A nyavalya ezt a sablont, megint beletört a fűróm. — Idegesen rángatta a bele-

tört hármás fűröt. — Aranyom, nincs egy fűród? — Eredj, majd ad neked Bordáss! — Nevettek. — Majd ad neked!

Samorjai műhelyről-műhelyre járt és beszélgetett az emberekkel. Igyekezett nyugodt és megfontolt lenni, de egyre csak az a pimasz Setéth járt a fejében. Ez munkásegység? Hiszen Holder mindig behúzza farkát és enged, még akkor is, ha olyan világos, mint a nap, hogy nincs igaza annak a disznónak! Szimatolt jobbra, balra, beszélgetett, vitatkozott. Az üzem hangulata vegyes volt. Legtöbben emlékeztek Zentayra s most kárörömmel lesték a sorsát. Meg voltak győződve arról, hogy nem kerüli el megérdemelt büntetését. Dehát hogyan is merészkedett vissza? Ezen gondolkoztak. — Bátor fickó, — mondta az öreg Korláth. — Én a helyébe ott maradtam volna, ahol vagyok. Belefutni a rendőrség karjaiba! — És elhúzta az orrát.

Zentay még mindig az irodán volt.

— Sok munkájuk van? — kérdezte a lánytól.

— Elég, — mondta az halkan. Vérszegény teste remegett a félelemtől.

— Maga mióta dolgozik itt?

— Két hónapja.

— És szeret itt lenni?

A fiatal lány vállatvont. Dolgozni kell. Nem mindegy, hogy hol?

Zentay szórakozottan hallgatta. Már értesült arról az összezsapásról, ami az összesített pártvezetőség in miatta történt. Az ügy megneveztette. Hogy hadakoznak ezek a férgek. Persze, semmit nem fognak elérni, minden az ő kezében van. Szeretett volna Kondóival beszélni, de szándékosan nem ment be az irodájába. Inkább a folyosókon járkált, mintha nagyon fontos dolga lenne és megnézegette a plakátokat, amelyek még mindig a választások izgalmát és hevességét hirdették. Gyökerestől tépjük ki a reakciót — állt meg egyik előtt — Kommunista Párt. — Hülyék. Aztán továbbment. Sejtette, hogy a dolog nehezebbik része még hátra van. Az öreg Kranczra emlékezett, békés, pipás bácsi, attól aligha kell tartania, bár ő ennek az übének, vagy micsodának az elnöke. Hanem Holder... Ha erre gondolt, a gyomra mélyén máris hullámozni kezdett valami. Fel kell készülni az összezsapásra. Ez lesz a legnehezebb.

Megállt a folyosó egyik ablakánál és kinézett. Szemközt az épület jobbszárnyának romjai terpeszkedtek, füstösen és piszkosan s a hó, mint valamilyen angyali fehér szárny bo-

rult rá, mintha védeni szeretné. Alapos pusztítást végeztek a ruszlik — rémlett fel benne. Odalent az udvaron egy ócska teherautó állt, ponyvával letakarva. Azok a szép régi kocsik — emlékezett s a szájaszélén vékony mosoly játszadozott, amely duzzadt ajkait kegyetlen keskennyé formálta. Tovább-sétált. Egy ember suhant el mellette, kalapban, kabátban. Rémllett, hogy ismerős, de csak akkor jutott eszébe, hogy kicsoda, amikor az illető már eltűnt a fordulóban. Utána-kiáltott.

— Bertók! Bertók Miklós.

Néhány pillanat múlva egy keskeny fej jelent meg a fal mögött. Ijedt szemek pislogtak vissza rá.

— Tessék, főmérnök úr, szólított?

Zentay nevetett.

— No, mitől rémült meg. Nem bántom én magát. Jöjjön csak vissza. Hát maga még itt van?

Bertók lassú léptekkel közeledett feléje. Arcán kelletlen mosoly hullámozott végig. Mi a fenének jött erre, amikor alul is mehetett volna. Pontosan neki kellett összetalálkoznia ezzel az alakkal.

Tétovázva elfogadta a feléje nyújtott kezét. Zentay érezte nyírkos, izzadt, puha tapintású férfiatlan kezét. Irtózott azoktól az emberektől, akik úgy nyújtják a kezüket, mintha valami mosogatórongyot tennének a másik markába. De nem mutatott semmit útálatából. Szüksége volt minden emberre. A harc megkezdődött.

— Hogy van? — kérdezte kedvesen. A folyosón szél süvített. Szerette volna azt mondani, no, jöjjön a szobámba, főzünk egy feketét. De még nem volt szobája. Egyelőre még félig törvényen kívül járkált ebben a romos épületben. Erre a gondolatra ökölbe szorult a keze.

— Köszönöm, — felelte Bertók s a nagy könyvet lába közé vette, míg kesztyűit újból felhúzta.

— Magának most mi a beosztása, Bertók mester? — Zentay jól emlékezett erre a férfirra. Egy alkalommal valami baj volt az egyik nővel, akivel Bertóknak viszonya volt. A nő odalent dolgozott a préseknél, de üzemidő után, hogy többet keressen, takarítani járt fel az irodákba. Itt szedte fel ez az aggregény s nemsokára megtörtént a baj. A nő nem ment orvoshoz, valami javasasszonnyal kezeltette magát, aztán kötötűkkel kezdte piszkálni a méhét. Persze elvérzett, a dologból vizsgálat lett, forgatták, faggatták őt is, mit tud az ügyről. A katonai parancsnok akkor rávette, hogy a legszí-

gorúbb fegyelmi intézkedéseket léptesse életbe, ha máskor ilyen eset előfordul. Akiról megtudta, — férfiről vagy nőről — hogy valakivel járkálni kezd, azonnal kirakatta az üzemből. Bizony, annakidején a termelés érdekei nem túrték meg a felesleges szerelmeskedést. Most ez a történet úgy merült fel a régen elfelejtett multból, mint egy kedves emlék.

Bertók igyekezett beosztásához mértén határozott lenni.

— Főkönyvelő vagyok.

— Főkönyvelő? — Zentay halkan füttyentett. — Ez már döfi. Szép karrier! És minek köszönheti ezt a szép beosztást? Talán belépett a kommunista pártba...

— Isten ments, főmérnök úr, — mondta Bertók, akit valamilyen érthetetlen félelem fogott el most, hogy régi főnökével beszélt. Zentay korlátlan ura volt a gyárnak. Azt csinált, amit akart. S Bertók e pillanatban visszaképzelte magát abba a korba, amikor Zentay az emberek életével úgy labdázott, mintha fabábukról lett volna szó.

— Helyes, — vélte Zentay. — Látom, tisztességes ember maradt.

Bertók szívesen mondta volna, hogy azok is tisztességesek, akik beléptek a kommunista pártba, de inkább hallgatott. Végeredményben soha nem lehet tudni... hátha visszajön ez a disznó és akkor ő repül. Nagyon jól emlékezett még mindenre. Annakidején csak hosszú könnyörgés mentette meg attól, hogy ki ne hajítsák. S éppen Zentaynak kellett könnyörögnie, mert Kondói nem sokat törődött az ilyenfajta ügyekkel, a személyzeti főnök, valami Rubber, meg éppen Zentay legjobb barátja volt. Az is nyugaton van, az a piszok — villant fel benne hirtelen.

Zentay lassan sétálni kezdett. Bertók önkéntelenül is egy lépés távolságból követte. Aztán észrevette ezt és odalépett melléje.

— No és sok a dolga?

— Akad — mondta foghegyről s meg volt elégedve magával, hogy így beszél Zentayval.

— Akad? — Zentay nevetett. A fényben megcsillantak aranyfogai. — No, gondolom, egy főkönyvelőnek? Aztán, hogy van megelégedve a mai rendszerrel?

Bertók megzavarodott. Mit vallatja ez a pimasz fráter? Kötelessége felelni? És mit feleljen? Legjobbnak látta, ha hallgat. Zentay azonban ezt feleletnek vette.

— Értem, nem mer beszélni, Bertók úr. — A hangjában árnyalatnyi szánakozás vegyült valami furcsa, idegenszerű

megvetéssel. Az ilyen embereknek pusztulniok kellene, nem dolgozni. Elképzelte, hogy ez az ember most a mai rendszert éppen úgy kiszolgálja, mint a régit. Nem, ilyenekre neki nincs szüksége. Bertók sorsát megpecsételte magában. De azért kedvesen társalgott vele tovább, egészen, míg a folyosó végére értek. Akkor kegyesen útjára bocsátotta. Mikor a férfi után becsapódott az ajtó, harsányan nevetni kezdett. Micsoda igazságot!

Így telt el a délelőtt. Nem várta be az ebédrehívó csöngetést, hazament. Úgy vélte, a mai napra eleget tartózkodott bent. Ha magába nézett, őszintén be kellett vallania, hogy fél a Holderral való találkozástól. De aztán vállat vont. Majd csak lesz valahogy.

Holder este hat óra tájban, amikor végzett aznapi munkájával, bement a kerületi központba. Cser — akinek valamilyen drótnélküli távírója lehetett — már értesült a csavargári eseményekről. Mosolyogva fogadta Holdert.

— Gyorsan, gyorsan, Holder elvtárs, mert tíz perc múlva pébé üléssem van. Holder néhány szóval elmondta a történeteket.

— No és — kérdezte tágranyílt szemmel a férfi. Kicsit meghajlott háttal, úgy állt Holder előtt, mint valami élő kérdőjel. Holder nem értette ezt a kérdést.

— Azért jöttem, hogy tanácsodat kérjem...

— Tanácsot? Kérdezd meg csak magadat. Mit tennének a fasiszták hasonló esetben?

— Falhoz állítanának, szó nélkül — nevetett a férfi.

— No, bennünket az különböztet meg a fasisztáktól, hogy mi egyszerűen letartóztatjuk a fickót. Mi van ezen annyi tünődőnivaló?

Holder megkönnyebbült.

— Erre gondoltam én is.

— Akkor mit veszekedtél a szocdemekkel? Setéth megint pimasz volt?

Honnan tud ez mindent, — villant át rajta — de nem sokat tünődött ezen. Valamilyen könnyű, kedves öröm sugárzott át egész testén. Mintha egy undok férget, egy hideg nyirkos állatot rázott volna le magáról. Áradó meleg futotta be tagjait. Arcán mosoly suhant végig. Cser egy darabig szóltanul nézegette.

— Meg vagy elégedve a dologgal? — kérdezte aztán. S feleletet sem várva hozzátette. — Figyelmeztessd azt a Samorjait, hogy semmi baloldali elhajlás. Arról tegyen le. Ez nem anarchisták, hanem kommunisták pártja.

— Csak negyvenöt óta párttag — mondta csendben Holder. A titkár arca kissé megmerevedett.

— Mondtam már neked, Holder elvtárs, hogy ne nagyon számolgasd a párttagsági éveket. Örülj, hogy te harmincötös párttag vagy. De mi most már, hányszor meséltem ezt az elvtársaknak, tömegpárt vagyunk. Igen, igen, legális tömegpárt. Ez pedig azzal jár, hogy vannak negyvenötös párttagok és vannak negyvenhatosok, sőt lesznek ötvenesek is, ha nem haragszol. Ez a Samorjai osztályöntudatos, rendes ember. Nekem egyszer elpanaszolta, hogy élete legnagyobb szégyene, hogy nem harcolt fegyverrel a fasiszták ellen. Legalább úgy bízhatasz benne, mint abban a csúszó-mászó Bertókban.

— Az nem párttag.

— Nem párttag, de tudom, hogy te kedveled.

— Nézd, először ő jött be az ostrom után a tisztviselők közül.

— Meg is kapta a jutalmát. Főkönyvelő lett. Igaz? Holder bólintott.

— Szóval — emelte fel ujját a kerületi titkár — csak azt akarom neked mondani, hogy vigyázzatok a szocdemekre. Ne szidjátok, de vezessétek őket. Ott van az öreg drehus. Azzal lehet valamit kezdeni, hiszen tisztességesen viselkedett az ostromot megelőző időkben.

Holder egy darabig még az előbbi mosollyal az ajkán, nézett utána. Milyen jó is, hogy ilyen emberek vannak — gondolta hirtelen. Milyen jó is, hogy kommunisták vannak a világon. És milyen csodálatos dolog is a mi pártunk! Erősnek, megingathatatatlannak érezte magát. Bajok vannak? Már voltak nagyobbak is! Nehézségek? Leküzdünk mi mindent, de úgy ám! Halkan fütyörészve kiszaladt az utcára s elindult, hogy meglátogassa Mariannet, aki néhány nappal ez előtt jött ki a kórházból.

JANUÁR VÉGÉN erős havazás indult meg, amely néhány óra alatt fehér takaróval borította be a várost. A hetek óta tartó hideg mintha kissé enyhült volna, a fagytól kipirult arcok bizalommal tekintgettek a vastag, tömött felhőkre: hátha már nem is tart sokáig a tél. A bedeszkázott, papírral bevont ablakok alig védték az embereket, a hideg besurrant a szobákba, mint valamilyen láthatatlan kígyó s csípte, marta a bentlévőket. Tüzifa, szén? Ki tudja megfizetni? Éjszaka a liget környékén settenkedő embereket láttak, akik a hatóságok szigorú tilalma ellenére még mindig a fák kivágását tervezték. Dehát volt-e szigorúbb parancs, mint a vaskarmú hideg? A kályhák hidegen bóbiskoltak, a fa nedvesen sinylődött és szörcsögve aludt el. Kemény, hideg, komor tél.

Grill azok közé a kevesek közé tartozott, akiknek volt miből tüzelőt venniök. Üzletében barátságosan pattogott a tűz s odahaza este meleg, fűtött lakás várta. Az utóbbi hetekben üzleti forgalma fellendült. Nem is volt olyan szerencsétlen dolog megkötni azt a szerződést Mironescuval — gondolta gyakran, amikor a már jól ismert teherautó megállt az üzlet előtt s néhány vég vásznat, szalagokat, szöveteket s más kelendő árut rakott le az üzletben.

— No látod, — mondta ilyenkor Klára — no látod, jól tetted, hogy szót fogadtál nekem, egy lépést sem kell tenned semmiért és mégis van minden.

Grill a nyaka közé húzta fejét s hallgatott vagy ezt mondta:

— Várjuk csak meg a végét, fiam.

S Grill várta is meg nem is a végét. Az a lidércnyomásos út, amelyet Mironescuval tett a határon, nem is teljesen kellemetlen emlékké mosódott. Azóta mindössze egyszer találkozott a férfival, amikor a szerződést kellett aláírnia. S akkor egy csapásra megváltozott minden. A nyakán függő kis

vászonzacskóban szaporodott az arany, kasszájában dollárok lapultak. És mégis: Grill — aki még mindig álmatlanságban szenvedett — gyakorta forgolódott ágyában s arra gondolt: mi lesz ennek a vége? Ezek csempészett áruk és ha valaki rájön... Ilyenkor türelmetlen, nyugtalan és kedvetlen volt, mintha lábára léptek volna, mert már az is nyugtalanította, hogy Mironescut azóta sem látta s az sem nyugtatta meg, hogy Turatti néhányszor meglátogatta. Ilyenkor kedélyesen elbeszélgettek. Grill megszerette a férfit. Tisztelte tájékozottságát, fölényét és érthetetlen módon bántotta az a megmagyarázhatatlan, de tisztán látható szomorúság, amit a férfi szemeiben vélt megcsillanni. Egyszer meg is kérdezte Klárától, vajjon ő is észrevette-e. Az asszony vállatvont. — Mit törődöm én ezzel a kukaccal? — mondta megvetően.

— Nem szereted? — kérdezte Grill meglepetten. Feltűnt neki, hogy az asszony, ha Turatti belép az üzletbe, kimegy vagy olvasni kezd. Alig váltottak pár szót.

— Féreg, — mondta Klára gorombán — csúszómászó.

— Nekem tetszik, — mondta Grill szokatlan határozottsággal. Nem értette az asszonyt. — Ha beszélgetnél vele, látnád, hogy milyen művelt. Egyetemet végzett és több nyelven beszél.

— Jellemző, hogy te tisztelel.

Grill dühös lett.

— Azt hiszed, véletlen, hogy Mironescunak éppen ő a legjobb barátja? Te mindenkit lenézel, aki nem csapja neked a szelet. Vedd tudomásul, hogy Turattinak nem ilyen nők kellemenek. Rád se néz.

Klára mulatott Grill erőlködésén. Ostoba fickó a férje. De nem akart sokat vitatkozni.

— Te meg vedd tudomásul, hogy Mironescu is tudja, miért tartja ezt a... gilisztát.

— Űgy? Nagyon jól vagy értesülve. Honnan tudod? Talán beszéltél Mironescuval az utóbbi hetekben? Igen? Mert nekem nem említetted.

Klára dühösen sziszegett, mert elszólta magát. De fölényesen kibujt a gyanúsítás alól.

— Multkor Judit mondta. — S ezzel sarkonfordult és kiment az üzletből.

Grill nyugtalanul nézett utána. Mit titkol előtte ez az asszony? Klára viselkedése az elmúlt hetekben felkeltette bizalmatlan figyelmét. Ezelőtt szinte naponta járt Mari nénihez, hogy azt a bizonyos örökséget magának biztosítsa. Minden

nap indulatosabban jött haza. Az öregasszony azóta, hogy egy szeszélyes pillanatában megmutatta ékszereit, nem volt hajlandó erről még beszélni sem. Minduntalan csak lakóját említette, aki annyira hasonlít a fiához. — Teljesen beleőrült a vén dög ebbe — mondta Klára dühöngve egy-egy ilyen látogatás után. — Azt hiszed, hogy másról lehet vele beszélni? Nyavalyát. Ma például azt kérdezte tőlem, minek köszönheti a szerencsét, hogy ilyen gyakran vagyok nála. Hallottál már ilyet? Azt feleltem neki, hogy féltem őt, hátha az az idegen ember valami kárt tesz benne. Honnan tudhatja, hogy nem pontosan azért jött? Mosolygott az a vén szipirtyó, ha láttad volna. Majdnem a képébe másztam. És megnyugtató, hogy csak nyugodtan maradjak otthon, semmi baj nem lesz, ne is fárasszam magamat, mert az az ember, aki az ő fiára hasonlít, nem lehet sem rabló, sem gyilkos. És valami ócska szekrényből előhalászott egy képet és rámerőszakolta a Jóska fia képét. Kell a nyavalyának. Undorral az asztalra lökte a régi fényképet. Grill felvette és megnézte. Annak a képnek volt a kicsinyített mása, amelyik az öregasszony szobája falán függött. Savószemű, pelyhesállú, bárgyutekintetű fiatal fiú nézett Grillre. Húszéves sem lehetett még, amikor a képet csinálták róla. Sűrű fekete haja homlokába nőtt, pofacsontjai élesen kiugrottak, szemöldöke elmosódott. Vékony ajkai kegyetlenül tapadtak egymásra. Tekintete élettelenül bágyadt volt. Se apjára, se anyjára nem hasonlított.

— Úgy kell neked, — mondta Klárának — mi a fenének hajszolod azt a pénzt. Nincs neked elég?

Az asszony összeharapta az ajkát és nem válaszolt. Ebben a pillanatban vonásai döbbenetesen hasonlítottak a fénykép kellemetlen kifejezésére.

Most már két hete nem járt az öregasszonyhoz. Amikor Grill szóvátette a dolgot, csak vállatvont. Eh, ostobaság — mondta. — Nem hagyom magam megegyeszer kidobni. — Grill egyik ámulatból a másikba esett. Tegnap még szinte megszállott kincsvadászat, ma érdektelen vállvonogatás? Az asszony elérte ezt a kimondatlan kérdést, néhány szóval igyekezett megnyugtatót a férjét. Kedvesebb volt, mint az utóbbi hónapok alatt valaha is. Grill, aki már megszokta az asszony szeszélyeit, erre már nem is figyelt fel. Olvasott tovább. Két újságot vett meg naponta, a Világot, meg a Szabad Népet. Egyízben az öreg Helveczius mester, aki még mindig fáradhatatlanul hordta a rémhíreket, megkérdezte tőle, hogy miért olvas Szabad Népet.

— Csak nem húz a kommunistákhoz, Grill úr? — kérdezte s futásra készen várt. Mindjárt egy újabb hír! — Ezek a mi vesztünket akarják és istentagadó gyilkosok — égnek emelte szemeit és sovány, sápadt arca kipirult a szenvedélyes haragtól. — Én nem is tudom, hogy az Úr meddig tűri ezt a garázdálkodást?

— Ugyan Helvécius úr, — mondta ingerülten Grill — miket fecseg itt összevissza. Ügylátszik a felesége teleszajkózta a maga fejét is. Sokat járnak a gyülekezetbe... Ez a sovány hentes idegessé tette. Aznap veszett össze Turatti miatt a feleségével.

— Ezt még megbánja, Grill úr, — mondta a sovány ember cseppet sem sértődötten, inkább valamilyen mindent megbocsátó krisztusi derűvel a hangjában. — Jön még maga is ebbe a gyülekezetbe, csak ne ócsárolja. Azt hiszi, az isten nem tud és nem lát mindent? Magáról is tud mindent Grill úr, higgye el. — Ezt olyan nyugodtan és fellebbezhetetlenül mondta, hogy Grillnek az volt az érzése, mintha nem is az isten, de legalábbis Helvécius mester tudna róla mindent. Ez a gondolat megrémítette és hirtelen meghátrált.

— Ugyan, Helvécius úr, miket beszél, én csak azt nem hiszem, hogy a kommunisták gyilkosok, maga meg mindig azt hajtogatja. Inkább őket gyilkoltatta az a piszok Horthy, meg a Szálasi. Maga ezt biztos tudja jól.

A sovány hentes bólogatott.

— Tudom, tudom. De vajjon ők most mit csinálnak, Grill úr, az ég áldja meg magát. Gondoljon csak a kivégzésekre, gondoljon csak.

— Azok biztosan megérdemlik, azok a nyilasok. — Grill megint dühbejött. — Vagy talán maga nem tudja, hogy hány zsidót gyilkoltak le a Dunaparton, meg hányat vittek ki Németországba, aztán alig jött vissza közülük egy is. Nekem majdnem az egész családomat kiirtották. No igen, hát azok megérdemlik a kötelet. Mi?

— Az Úr majd átsegíti a gyűlölködés korszakán Grill úr — mondta halkan a kis hentes. — Maga még nem tanulhatta meg, hogy minden embert szeretni kell. Nem tanulta az Írást? Aki téged kővel dob, dobd vissza kenyérrel.

Grill meghökkent. Nem volt vallásos. Évek óta a templom felé sem nézett, de apjának konok hite és mély vallásossága szívós gyökeret vert beléje. Jól emlékezett az öregre, akinél hívőbb embert még sohasem látott. Élete utolsó éveiben szinte megsokszorozott erővel vetette rá magát az imára, talán

fiatalkori vétkét akarta kiengesztelni. Nagy vétek volt ez, Grill tudta: valamilyen máig is érthetetlen hevületben, egy meggondolatlan pillanatában, — hiszen szerelmes volt! — keresztény nőt vett feleségül. Családja kitagadta, el kellett költözniök a községből, ahol laktak. Így került Grill apja 24 éves korában, miután elvégezte a haidert és a jesivát, a szatmármegyei Porcsalmáról a veszprémmegyei Mezösztgyörgyre.

Üzletet nyitott és egész napját kis boltjában töltötte valamilyen konok hallgatag keserűséggel, amely szürke fénybe vonta alakját és arcát. Soha nem gyógyult ki ebből, bár haláláig végtelen finomsággal és szeretettel vette körül az asszony, aki sohasem tudott teljesen beleilleszkedni a férfi furcsa szertartásokkal teli életébe. Boldogh Julia, a porcsalmi tisztartó lánya áttért a zsidó hitre, felvette a kötelező szokásokat, péntek este gyertyát gyújtott, fonott kalácsot süttött és a nagy ünnepek előtt nagytakarítást rendezett, de ha katolikus templom előtt elment, mindig valamilyen szorongó kétségbeesést figyelt meg magán. Nem, nem érezte elromlottnak életét, szerette a férjét és egyetlen gyermeküket. Kornélt, aki házasságuk harmadik évében született s utána több sohasem, mert az asszony, bármennyit imádkozott is a férfi, még kétszer elvetélt. Mégis élete ködös révületben telt el, apját, anyját soha többé nem látta s ha rájuk gondolt, eleinte görcsös zokogásba tört ki, később ahogy az időbeli távolság növekedett közöttük, ez a konok sírás egyszerű, de nehéz szomorúsággá változott, mint egy megbocsáthatatlan bűn terhe. A szentgyörgyi zsidók sem őt, sem különben köztisztületben álló férjét nem fogadták maguk közé és ha köszöntek is neki, e köszönésben volt valami lenéző szemrehányás. Te... te... elcsábítottad magadnak ezt a nagyszerű embert! Az öreg minderről tudott, de soha semmiről nem beszélt. Kornél élete ebben a rejtett forrásokból táplálkozó fényes szomorúságban telt el, ez bénította meg már kora ifjúságában akaratát, ez tette tétovázóvá, hajlékonyá. Félénk, majdnem gyáva kisgyerekből így lett határozatlan, ingadozó, akarat nélküli felnőtt.

S mintha apja sorsa kísérné őt is: harminckét éves korában, két évvel apja halála után ő is keresztény nőt vett feleségül. Egy miskolci vasúti tiszt lányát, Varga Klárát. Élete kétség és öröm között mozgott. A forrongó, rohanó életben bizonytalannak, számkivetettnek érezte magát, nem talált egy kemény sarkot, ahol megvethette volna lábát.

— Helvécius úr, — mondta szomorúan — én tudom a törvényt. De ez végtére lehetetlen...

— Mi lehetetlen, — kérdezte hegyesen a hentes — talán az, hogy most minden ártatlan embert lefognak, ez, ugye nem lehetetlen? — Kicsit hallgatott. — Én megkérem magát, jöjjön el egyszer hozzánk. Én látom, hogy maga szenved, a lelkét felsebezték ezek az idők. A végítélet ideje ez, Grill úr, higgyen nekem és éljen aszerint. Vagy nem látja-e sokasodni a jeleket az égen? Sáska és dögvész, átok és háború! — Karját magasba nyújtotta és tekintetét az ég felé irányította. Olyan volt most, mint valami középkori székta prófétája. Keskeny állán kiütközött négynapos szakáll, amely méginkább hasonlónak tette azokhoz. Grill szívében mély szomorúság vert fészket. Egyszer el kellene mennie hozzájuk...

— Minden kedden és pénteken gyülekezet, — mondta hivatalos hangon a hentes, mintha menetrendet olvasna — ha jönni akar, szóljon át hozzám. A feleségem majd bevezeti önt. — S eltűnt a havazásban.

Ettől a naptól kezdve két hétig Grill nem vett Szabad Népet, csak Világot, de mindennap jobban érezte a hiányát. Helvécius feléje sem nézett s egyik nap aztán így szólt Klarához:

— Végtére ostobaság, nem igaz?

— Micsoda? — Az asszony értetlenül nézett rá.

— Hát az, hogy nem veszek Szabad Népet.

Klára vállatvont. Füttyöl rá. Vegyen azt, amit akar. S különben is, eddig sem kérdezte meg tőle, hogy milyen újságot olvasson, most mi a fenének zaklatja ilyesmivel.

— Az embernek tájékozódnia kell, Klára — mondta Grill kis szünet után, bár látta, hogy az asszonyt egyáltalán nem érdekli az, amit mond. — Én tárgyilagos ember vagyok és meghallgatom mind a két fél véleményét. Mást úgysem tudok tenni, — tette hozzá szomorúan — én sem beleszólni, sem változtatni nem tudok a dolgokon... hát legalább tájékozott legyek... — És elhallgatott. De másnap már újra vásárolt Szabad Népet.

Napokkal később az ismerős szürke Skoda megállt az ajtó előtt. Grill félórával előbb adott el négy méter kanavászt s éppen átfutott a szomszéd aranybevéltőhöz, hogy frissen kapott pénzéért aranyat vegyen. A kocsiban abban a pillanatban állt meg az üzlet előtt, amikor ő kilépett a szomszéd fülkéből s elindult hazafelé. Ráismert. Szíve a torkába ugrott s egy

pillanatra elsötétült előtte a világ. Azután gyors léptekkel odaszaladt.

A kocsiból Mironescu szállt ki. Az üzlethez ment s csak amikor annak ajtaját bezárva találta, lépett vissza, hogy szétnézzen az utcán. Ekkor ért oda Grill.

— Jó reggelt — mondta a futástól kissé lihegve.

Mironescu egy pillanatig úgy nézett rá, mintha nem ismerné meg. De arca felderült s mindkét kezével megragadta Grill karját.

— Maga az, kedves Grill úr, alig ismertem meg. — S mikor Grill remegve kinyitotta az üzlet ajtaját, még hozzátette: — Nagyszerű színben van, öregem, meghízott. Jót tesz magának ez az infláció — biggyesztette hozzá cinkos mosollyal.

Grill székkal kínálta meg, de a férfi nem ült le. Hatalmas léptekkel a polcokhoz ment. Grill szorosán mögötte, mint egy kiskutya. Mironescu egymásután vette kezébe a polcokon heverő árukat.

— Micsodá finom holmik ezek, Grill úr! Honnan szedi őket? Ezt a kartont, ezt a virágmintás kartont! Mondja, tudja-e, hogy ilyen kartont az egész országban nem lehet most kapni? S ezt? Ezt a szövetet? — megnézte közelebbről. — Eredeti cseh szövet, finom áru. Nem gyűrődik. Magam is csináltatnék belőle ruhát, ha nekem telne ilyesmire, hajaj, dehát nehezek az idők! Odanézz, — folytatta zavartalanul, nem törődve Grillel, akinek szemében zöld félelem villogott — ez már igen, ez vászon, ez damaszt. Maga szerencsés fickó, Grill és ügyes! Nem hinném, hogy ezen az átkozott Garaytérén még egy kereskedőnek lenne ilyen áruja, ugye, egy véleményen van velem? — Szokatlanul bőbeszédű és hallatlanul jókedvű volt — szerencsés üzletek sorozata után. — Mondja, honnan szerzi ezeket a remek dolgokat. Remélem, nem adja pengőért? Vagy azonnal aranyat vesz érte, mi? Megsúgom magának, hogy most vegyen dollárt. A dollár a következő napokban le fog esni, hogy aztán újra felemelkedjék. Ha a besszben dollárt vesz, megduplázhatja aranyban, higgyen nekem, én eléggé értek hozzá.

Egyszerre leült és elhallgatott. Grillre nézett s elnevette magát.

— De Grill komám és üzlettársam, maga meg van ijedve. — Körülnézett, mintha keresne valakit. — Dehát kitől fél? Kutya van a kertben?

Most már Grill is nevetett, megkönnyebbülten, felszaba-

dultan. Nohát nem is olyan veszélyes az egész. Kedves ember ez a Mironescu. S végtére neki köszönheti mindazt, ami itt van. Hálásan mosolygott.

— Ne haragudjon, — mondta kis szünet után — oly régen nem láttam, hogy szinte nem akartam hinni a szememnek.

— Én vagyok, — tárta szét karját a férfi — teljes élet-nagyságban, Simon Mironescu, magának és mindenki másnak, Katona István kereskedő Nyíregyházáról. — Kis csend volt.

— A felesége? A kedves felesége? — kérdezte Simon.

— Most nincs itt, sajnálom. — Felállt.

— Én is, — mondta nevetve Mironescu — én is. Régen láttam. — Cigaretára gyújtott.

Az asszony már ott Tarjánossy Juditnál megtetszett neki, de sürgős üzleti ügyei nem engedték meg, hogy foglalkozzék vele. Időközben Prágában járt egy nagyobb szappan- és szövetüzlet lebonyolítása céljából. Az üzlet a vártnál jobban sikerült, (néhány százezer egységnyi penicillinért s nagyobb tétel ultraszeptilért vásárolt) s még Prágában, a Vencel-téren eszébejutott az asszony. Amint hazaérkezett s az amerikai misszió Thomas Coolidge nevezetű orvos-ezredesétől megszerezte a kívánt mennyiségű penicillint, valamint Paál László magyar gyógyszernagykereskedőtől az ultraszeptilt, elindult, hogy megkeresse az asszonyt. Mint mindig, most is szerencséje volt. Nem kellett sokat várakoznia. Egy délután, Judittól jövet, a kocsijából meglátta az István-úton baktatni Klárát. Odaállt melléje a járdához.

— Beszáll? — kérdezte halkan.

Az asszony felkapta a fejét, mint aki tiltakozni akar, de amint megpillantotta Mironescut, elmosolyodott. — Maga az?

— Csókolom a kezét — mondta Simon. — Hova siet?

— A férjemhez, — mondta kellemes meglepetéssel az asszony. — És maga, mi van magával? Hetek óta nem lát-tam.

Simon mosolygott.

— A munka, asszonyom, a kötelesség szólít. Alig vagyok szabad tíz perce. De most szabad vagyok, nem jön velem egy kicsit kocsizni? Elbeszélgetnénk. Régóta nem találkoztunk. Még meg sem kérdeztem, hogy van megelégedve az árukkal, amit férjének küldtem. No, dehát szót se üzletről. Jön?

Klára ellenkezés nélkül beszállt a kocsiba. Vagy három-negyed óráig szaladgáltak, cél nélkül, össze-vissza. Akkor a férfi azt kérdezte, van-e kedve egy feketét inni?

Az asszony sejtette, mire céloz. Nos, igen, van kedve. Miért ne lenne kedve? Végignézett a férfin és forró hullám öntötte el. Úgy él, mint egy aggszűz. Hónapok óta nem érintette férfi. Most szalassza el? Egyszerre türelmetlen vágyakozás futott végig a testén.

De a férfi nem vitte fel a lakására, ahogy várta. Megállt egy Petőfi Sándor-utcai eszpresszó előtt és betessékelte az asszonyt. A férfi gyakran járhatott ide. Az asztaloknál ülők felragyogó arccal üdvözölték, s ő kedvesen bólogatva köszöngetett. Klára feketét rendelt, de a férfi magához intette a pincért. — Ráksaláta van? — A pincér titokzatosan mosolygott. — Önnek minden — mondta és eltűnt.

Mironescu Klarához fordult.

— Ez itt a különlegesség. Csodálatos. Majd meglátja.

Kellemes meleg volt itt, zsongó, kéken kavargó, illatos dohányfüsttel teli meleg. Klára karjaiban, mellében, combjában örvénylő zsibbadást érzett. Szerencse, hogy ezzel az emberrel találkozott.

— Van egy cigarettája? — kérdezte hirtelen, pedig alig dohányzott. Most megkívánta. Egyszerre megkívánta, hogy az illatos, ópiumos amerikai cigaretta ízét nyelve hegyén érezhesse.

A férfi ezüst tárcát tartott eléje.

— Sajnos, csak szimfóniám van. Megszoktam, ezt szívom. — S azonnal amerikai cigarettát hozatott Klárának, egyszerre négy dobozzal. Egy doboz Chesterfieldet, Camelt, Lucky Strike-ot és Pall-Mallt. Klára nagyot szívott a Camelből. Kissé erős volt, szédült tőle. De nevetett. Hozták a ráksalátát.

Innen felmentek Mironescu lakására. A férfi a Keleti Károly-utcában lakott, a Statisztika felett. Az asszony a kocsiból látta a Regent-ház szörnyű romjait. Megborzongott, mert arra gondolt, hogy a ház alatt még halottak fekszenek. De aztán eszébe jutott, hogy ő él és mennyi kellemes óra vár még rá az életben. Hangosan felnevetett.

— Mi az? — kérdezte Mironescu és ő is nevetett.

— Eszembe jutott valami, — mondta az asszony. A férfi nem kérdezte, hogy mi. Egyáltalán nem törődött ilyesmivel. S most már ketten együtt nevettek.

Klára csodálatos ízléssel és roppant gazdagsággal berendezett remek lakást várt, képekkel, szőnyegekkel, nappalokkal, antik bútorokkal, de csalódnia kellett. Az ajtó, világos szürkére festett falú, nagyon egyszerű, sima világosbarna búto-

rokkal berendezett kétszobás lakásba nyílt. A hall falán három kép függött s az utcai szobákban még négyet számolt meg. Az egyik, a rekamié felett, Tizián Laviniájának közismert reprodukciója volt; Klára ráismert, mert lánykorában csinált egy párnát, amelyre ezt a mintát hímezte. A másik szobában néhány könyv hevert az íróasztalon. Klára felemelte az egyiket. Meghökkent. A *Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története*. Ez volt a címe. Hogy kerül ez ide? Egy pillanatra rosszul érezte magát. Máris jött Mironescu, kis ezüst tálcával a kezében, rajta vörösen csillogó itallal telt likőrös poharak.

— Meggylelke, — mondta még az ajtóban — szereti? — Ekkor vette észre, hogy Klára tétova, suta mosollyal forgatja kezében a könyvet. Elnevette magát. — No igen, ezt is el kell olvasni. Megjegyzem hasznos és érdekes könyv. Az ember sokat tanulhat belőle, ha jól olvassa. Csak éppen olvasni kell tudni...

— Mint a kommunisták — mondta halkan az asszony.

— Éppen az ellenkezőjét kedvesem, pontosan az ellenkezőjét. Akkor lesz csak igazán hasznos... — Hangosan nevetett s fehér fogai megvillantak. — No tegye már le és jöj-jön.

Klárából hirtelen eltűnt minden félsz. A férfi nyugodt volt, fölényes és megvesztegetően kedves. Nem sietett, nyugodtan, halkan beszélgetett vele, egyáltalán nem lökte le a díványra és cibálta le róla a ruhát. Amikor erre került a sor, előzékenyen megkérte Klárát, hogy maga vetkőzzék le. Az asszony kissé hidegnek találta ezt a fogadtatást. Szenvedélyes tüzet, forró sóhajokat várt. De magában szidta önmagát. Szentimentális vagyok, mint egy szűz. Talán mert hónapok óta nem voltam férfival?

Mironescu teljesen kielégítette. Klára könnyű s nagyon vidám fáradtsággal ment be a ragyogó tiszta, hófehér csempe-s fürdőszobába mosakodni. Élvezte a mosdást. Egész teste bizsergett, jóleső, meleg fáradtság ömlött végig rajta. A tuss alá állt és szokása szerint percekig zudította magára a langyos vizet. Ernyedt, néma percek teltek el így.

Mironescu cigarettával kínálta, de nem fogadta el. Inkább ivott még egy kevéske meggylelkét. Elégedett volt és álmos. A férfi kocsival hazavitte. Az úton alig szóltak egymáshoz. Amikor kiszállt, a férfi egy névjegyet nyomott a kezébe. Ez állt rajta: *Katona István kereskedő*. És a lakáscím meg a telefonszám. Az asszony kérdően pillantott rá. — Ne haragud-

jék, — mondta Simon ismét magázva — ez itt a nevem, hívjon fel, ha kedve tartja. Klára másnap már felhívta és ettől a naptól kezdve nem járt a Mari nénihez.

Grill még mindig a férfit nézte. Prémmelel bélelt hosszú bundát viselt, fején világosszürke, puha kalap. Frissen borotvált arca rózsaszín volt, bajusza kemény határozott vonalat rajzolt az orra alá. Grill még mindig nem tudta, miért jött. Kérdezni nem mert. Várt.

— Turatti nem járt magánál? — kérdezte egyszerre a férfi.

— Mostanában nem, — mondta Grill. — Legalább egy hete nem láttam.

Mironescu bólintott.

— Akkor most elmegyünk érte. Öltözzön. — Nem mondott többet.

— Hová megyünk? — kérdezte félénken Grill.

— Még nem mondtam? — kapta fel a fejét a férfi. — Nohát milyen feledékeny vagyok! Hát Esztergomba megyünk, kedves Grill úr, talán emlékszik, hogy a multkorában megígértem magának, elviszem egyszer Esztergomba, megmutatni a raktáramat. Meg aztán, én lelkigyakorlatra is megyek öszentségéhez — szemében gúnyos fény villant meg — s így egybekötöm a kellemest a hasznossal.

Autókirándulás? Grill megint kényelmetlenül feszengett. De szó nélkül fogta a kabátját és öltözött.

— Még ma visszajövünk?

— Természetesen, — felelt Mironescu. — Nem tart sokáig az egész.

— Hagyok itt egy cédulát a feleségemnek.

— Rendben.

Turatti ablakai alatt Mironescu három kürtszóval jelezte, hogy megérkeztek. Néhány perc múlva lejött a másik, kissé kopott télikabátban, sötétkék kalapban, borostás állal.

— Már megint mi a fenét akar, Simon, — mondta köszönés nélkül. — Tudhatná, hogy dolgozom.

— Ó, bocsásson meg, mester, — mondta Mironescu — ha tudtam volna... Dehát ez fontos ügy Rubicante... A hetedik bugyorba megyünk...

— Maga való oda, — mondta elkeseredetten Turatti — ezt már mondtam magának. — Most látta meg Grillt, kezefogtak.

— No gyerünk, Paul, nincs sok időnk, — türelmetlenkedett Simon. És Turatti gyorsan beszállt.

Grillnek volt már alkalmamegfigyelní Simon fölényesen biztos vezetését. A férfi, szinte mozdulatlanúl irányította a kocsit, oly könnyedén, hogy Grill megirigyelte. Ez az ember mindent ilyen nagyszerűen csinál — sóhajtott magában. A vidéket figyelte. Erre még sohasem járt. Dehát tulajdonképpen merre járt? Néhányszor nyaralt a Balaton mellett, egyszer Mátraházán s egy alkalommal, még a háború alatt, egyik ismerőse, feleségével együtt elvitte Lillafüredre. A Palotaszállóban vacsoráztak, — valami irtózatós összeget fizettek ki — aztán a csöndes, hűvös estében sétálni mentek a Hámori-tó partjára. Ezenkívül Grill nem nagyon mozdult ki Pestről, pedig gyakran valamilyen leküzdhetetlennek tűnő vágyakozás fogta el a vidéki élet után. A falusi élet vonzotta. Nyugalom, béke, csend — így képzelte el a falut. Este kolompolva jön a csorda, a tehenek besétálnak az udvarba, mindenki megelégedett és nyugodt.

A Duna partján futottak. Odaát a Szentendrei szigeten minden mozdulatlan volt. Turatti csendben, merev tekintettel ült mellette. A Dunán jégtáblák úsztak, a hegyeken hó ült, néhány varjúcsapat rebhent fel előttük. Dunabogdányban megálltak egy kis melegítő italra. Dél tájban érkeztek Esztergomba.

A város szélén, egy elhagyottnak látszó, hatalmas ház mellett álltak meg. Mironescu kettőt kürtölt, mire a nagykapu kinyílt. Behajtottak.

— Megérkeztünk — mondta kezeit dörzsölve a férfi.

Turatti is kiszállt.

— Mi a fenének hozott ide engem?

Mironescu mosolygott. Nem válaszolt. Két gyerek ácsorgott a közelükben, egyiket odaintette.

— Itthon van Krizsánics úr?

— Nem tudom — motyogta a kisfiú és maszatos arcán ijedség futott végig. — Tessék bemenni és megkérdezni.

Mironescu valami pénzt nyomott a fiú kezébe, az összearzta markát és vihogva elfutott. Bementek a házba. Krizsánics már jött eléjük s hajbökölva köszönetett.

— Simon úr, Pál úr, nohát igazán, micsoda meglepetés. — Alacsony, púpos, kecskeszakállas kis férfi volt, balkeze valamennyi ujján vakító gyűrűk tündököltek. Jobbkarját üdvözletre nyujtotta Simon felé. — Megyek, csináltatok ebédet, nohát micsoda szerencse — s alázatosan Grillre pillantott.

— Maga csak ne csináltasson semmit, Krizsánics — mondta nyersen Simon. — Jöjjön ide. Bemutatom a társa-

mat. Ami itt van, az az övé is, vezesse végig a raktárokon. — A púpos férfi indulni készült. — Várjon, az istenit magának. — Félrehúzta. — Küldjön valakit azonnal lóhalálban a palotába, mondják meg a titkár úrnak, itt vagyok, érti, no, lóduljon.

Az alacsony, púpos emberke nekiiramodott. Turatti fejcsóválva nézett Simonra.

— Maga még mindig olyan goromba ezzel az emberrel, mintha...

— Fogja be a száját, Paul, — förmedt rá Simon — mi a fenét nyávog. Azt akarja, hogy dédelgessem ezt a férget? Maga pontosan olyan jól ismeri, mint én.

— Nyomorék. És éppen ezért tisztességesebben beszélhetne vele.

— Ha nem lenne nyomorék, éppen úgy beszélnék vele. Hagyja abba, kérem. Inkább induljon Grill úrral és mutassa meg neki a házat. — Krizsánics visszaérkezett. Meghajolt Grill előtt és apró, őszbevegyülő szakállát simogatta. — Méltóztassék parancsolni, erre.

— Csak menjen, Grill úr, nekem egy kis dolgom van még itt. Az a bizonyos lelkigyakorlat — nevette el magát és Turatti felé intett. Az megvetően elfordult tőle.

Nehéz vasajtót nyitott ki a púpos Krizsánics, erőlködve. Hatalmas terembe léptek.

— Tessék.

Grill ijedten felkiáltott. Tekintete zavarodottan rebbent egyik helyről a másikra. Mindenre számított, de erre nem. Megtörölte izzadó homlokát s előre lépett.

Körülbelül tíz méter hosszú, hat méter széles terem nyílt meg előtte. Az udvar felé eső ablakokon bőven ömlött be a fény s ráhullt a termet megtöltő áruk hatalmas halmazára. Az ajtótól balra gondos és szakértő kezek a szöveteket helyezték el. A legkülönbözőbb színű és mintájú anyagok voltak itt. Durva katonapoztók, finom bőrberik, különböző árnyalatú kasha-szövetek, kamgarn és vászon, angol, francia, cseh és román márkájú anyagok. Odébb különféle prémek sorakoztak. Ezüstróka, kékróka, perzsaláb, szil, nyúl, báránybőr. Mellettük halomba rakva finom bőrkabátok heverték. Odébb kartonok, vásznak, imprimék, világosmintájú nyári shantung-anyagok keveredve a sötétkék, fehér és fekete tiszta selyemmel. Nagy halomba rakva férfi és női félcipők, csizmák, bakancsok. Aztán kikészített és félig kész bőrök mindenféle nagyságban és színben. Odébb dobozokba rakva kü-

lönféle órák. Az ajtótól jobbra eső oldalon egymásrahányt bálákban szemeskávét, rizs, só és paprika, mellette hordószámra zsír meg olaj. A fény megcsillant a polcokon sorakozó keskeny borosüvegeken.

Grill szótlan ámulattal, megilletődött és nyugtalan félelemmel állt ekkora gazdagság előtt. Percekig mozdulni sem tudott. Két kísérője hallgatagon figyelt mögötte. Egyszerre, mintegy varázsütésre, feloldódott a mozdulatlansága, nekiiramodott. Végigfutott a termen s megvizsgált mindent, mintha azt akarná megállapítani, vajjon valódi mindez, nem csalás, nem képzelete játszik-e vele? Megtapogatta a szöveket, kezébe vette a cipőket, füléhez tartotta az órákat, megszagolta a kávé, megnyalta a sőt — s végül lihegve megfordult. Az irtózatossá gazdagság itt állt előtte, csak meg kellett markolnia.

— Tetszik? — kérdezte nagyon halkán, hosszú percek után Krizsánics.

Erre nem tudott mit válaszolni. Tetszik? Nem, több annál... Gyönyörű, csodálatos... megrendítő...

Turatti leült egy üres ládára s rizsszemeket pergetett a markában.

— Látja, Grill úr, ilyen is van. — Vértelen, keskeny ajka remegett a dühtől és gyűlölettől, szemüvegét pára futotta el. Harmadszor volt már ebben a raktárban s már másutt is, — az ország legkülönbözőbb részein — ahol Mironescu ilyen tárházakat rendezett be. Mindannyiszor azzal a határozott szándékkal hagyta el a városokat, hogy első útja a rendőrségre viszi majd. De mindannyiszor megtorpant. Ostobaság. Nem így kell leszámolni ezzel a gazemberrel. Ha lefogják, lecsukják, kész. Amilyen ördögös gazember, vagy kiverekszi magát, vagy a rendőrségen lévő emberei még a letartóztatás előtt értesítik és akkor meglóg... Nem, nem így kell végeznie vele... Kihasználta, megtörte, megalázta, a nők előtt lehetlenné tette... golyót neki... golyót a fejébe... Maga előtt látta Mironescu telt, egészséges arcát, nevető szemeit, amelyek majd üvegesen megmerevednek s fejéből kizuhog a vér! Megölni! Gyakran gondolt már erre, de ebben a pillanatban világosan érezte, hogy nemcsak elképzelni tudná, hanem megtenni is. Felsőhajtott.

Időközben Mironescu az irodának nevezett apró, négyszögletes helyiségbe ment. Leült, cigarettára gyújtott és várt. Körülbelül tíz perc múlva autó állt meg a ház előtt. Mironescu mosolygott. Nyílt az ajtó s egy télikabátba öltözött, magas,

szikár, barázdált homlokú pap lépett be. Mironescu felugrott és elébe sietett. Kezét nyujtotta.

— Dícsértessék — mondta nem titkolt gúnnyal.

A pap nem köszönt vissza.

— Üljön le, — mondta nyersen. — Szerencséje, hogy itt van.

— Mindig szerencse, ha önnel beszélhetek, — mondta halkán Simon.

— Hagyja a szóvirágait, — intette le a pap. Most már ő is leült. Apró, keménypillantású, elszántan csillogó szemei végigfutottak Mironescun. Még az edzett férfi is kényelmetlenül érezte magát a kutató sugár tüzeiben. Lehajtotta feiét. A szikár arcon megelégedéskéféle suhant végig. — Mit végzett, Simon? — kérdezte valamivel lágyabban.

Mironescu széttárta a karját. — Sajnos... nem tudtam beszélni az ezredessel, — mondta, s arcán tehetetlen mosoly lebegett. — Kétszer jártam a követségen, nem fogadott. Talán önök tehetnének valamit.

— Maga nagyon ügyetlen az utóbbi időkben. Nem értem, mi van magával. — A pap idegesen dobolt az asztalon. — Öszentsége határozott utasítása, hogy maga intézze el az ő találkozását az ezredessel. Tudomásom van arról, hogy a követ hajlandó beleegyezni ebbe. Maga meg azt mondja, hogy nem tudott beszélni vele. Ez ostobaság.

— Nézze, monsignore...

— Nem vagyok monsignore. Hagyja a címeit másnak. — A pap rezzenetlen arccal végigmérte Simont. — Magának százszor elmagyaráztuk, hogy miről van szó. Ha képtelen végrehajtani az utasításainkat, csak szóljon. Akad még ilyen ember, mint maga s olyan is, akiben több tisztelet él az egyház iránt. — Megvetően elfordult.

— Mit kell tennem? — kérdezte kis szünet után Mironescu.

— Még ma beszél az ezredessel — mondta ellentmondást nem tűrő hangon a pap. — Mondja meg neki, öszentsége holnap éjszaka várja, öszentsége amerikai útjának tapasztalatait hasznosítani kell, s jobb lesz, ha este jön, kevésbbé feltűnő. Sok itt a szemét Esztergomban. Sok a rendörkém, meg a spicli. Nincs szükség arra, hogy öszentségéről pletykáljanak. Érti?

— Tökéletesen, — mondta Simon. S hirtelen hozzátette: — Valami pénzre... nincs szüksége?...

A pap visszafordította a fejét.

— Nem fog lekenyerezni a pénzével. Jobban tenné, ha nagyobb lendülettel belefeküdne a dologba. Én a maga helyébe szégyelném magamat. — Felállt és szó nélkül kiment. Mironescu harsogva nevetni kezdett. Micsoda hülye! Hát azt hiszi, hogy vele, Simon Mironescuval olyan könnyedén elbánhat? Nagyon téved, de mekkorát téved! Őszentsége. Sokat törődik őszentségével és a politikájával. Az a lényeges, hogy Jonasz atya fedezi az üzleteket. S hiába ugrál, ő is nyakig benne ül mindenben, ha akarna sem tudna kimászni belőle.

Mironescunak jó összeköttetései voltak az amerikai követségen. Három évvel ezelőtt Bukarestben összeismerkedett az amerikai kémiszolgálat ügynökével, aki megbízta őt, hogy szerezzen adatokat a német vezérkar romániai megszállási és támadási terveiről. Mironescu nyugodt lélekkel beleegyezett ebbe az egyáltalán nem nehéz feladatba, hiszen jó viszonyban volt von Krause tábornokkal, a megszálló csapatok parancsnokával. Nem telt bele két hét, fontos jelentésekkel lepte meg az ügynököt, akiről nem tudott semmi egyebet, csak fedőnevét; Wilhelm Speiermann, tisztos német kereskedőként élt Bukarestben s ez a körülmény a vártnál több jövedelmet biztosított Mironescunak. Amikor a háború véget ért s ő Budapestre költözött, egy alkalommal a követségen volt dolga. Itt találkozott össze Speiermannal, aki nem volt más, mint a katonai misszió ezredese, James Mc. Glenn, civilben oklahomai gyógyszerész. Az ezredes is felismerte Mironescut, de szemének egyetlen hunyorításával tudtára adta, hogy beszélnie nem szabad. Azóta gyakran találkoztak. Tegnap is. Mironescu elmondta az ezredesnek, hogy az esztergomi érsek bizalmas beszélgetést kíván folytatni vele. James Mc. Glenn tudott arról, hogy az érsek többízben tárgyalt már a követtel, éppen ezért nem értette pontosan, miért akar vele külön találkozni. Jelentette a dolgot a követnek és azt a megbízást kapta, hogy puhatolja ki e találkozó fontosságát. A férfi így hát nem adott határozott választ, arra kérte Simont, győződjék meg a dolog fontosságáról. Mironescu sejtette, hogy az ezredesnek oka van tapogatózni, éppen ezért úgy rendezte az ügyet, hogy az érsek titkára türelmetlen legyen és követelődöz. Ebből sok mindent megtudhatott.

Jonasz atya, alighogy kilépett a szobából, megállt az ajtónál s fülét az ajtóra tapasztotta. Mironescu nevetett. A pap bosszankodva elhúzta száját, szemében türelmetlenül izzó láng lobogott. Néhány pillanatig még fülelt, aztán gyors lépésekkel a kocsijához ment és elhajtattott.

Jonasz atya hosszú utat tett meg, amíg Debrecenből Esztergomba ért. Amikor Fábri István elszökött a városból, ő sem tétovázott sokáig. Otthagyta a félelemtől őrzöngő Deákot (akit a rendőrség két nappal később elfogott s a statáriális bíróság tizenötévi kényszermunkára ítelt) s Békéscsaba felé elhagyta a várost. De nem maradt Csabán sem sokáig. Izzó gyűlölete, amely e gyilkosságok után sem hagyott alább, városokon, falvakon, tanyákon át kergette. Hol itt, hol ott bukkant fel az országban. Egyszer Pécsen látták, egyszer Celldömölkön, aztán Miskolcon, Salgótarjánban vagy Kecskeméten. Mindenütt beszélt, szervezett, fiatalokat gyűjtött maga köré. Nyugtalanul lobogó alakja, szikár, barázdákkal szántott arca, szenvedélyesen fojtott beszéde hosszú időkre felzaklatta a városok, falvak fiatalságát. Ahogy jött, — hirtelen, váratlan — úgy tűnt el. Keserű füst, felizgatott fiatalok jelezték útját. Egyik nap mintegy véletlenül — felbukkant Esztergomban s ott is maradt. Nyugtalan természete itt sem engedte pihenni, környezetét felriasztotta szokatlan hevessege. Csakhamar nélkülözhetetlen lett a palotában. Alig néhány hónapja ismerte csak Mironescut. Először egy koranyári estén találkozott vele, amikor az Esztergomba érkezett és valami nagyobb ház után érdeklődött. (Később megvásárolta az érsekség tulajdonában lévő, de használaton kívüli nagy, üres házat és saját céljaira rendezte be.) Mironescunak jó ajánlólevelei voltak. Jonasz atyának tetszett a férfi határozott biztonsága és fölénye, hamarosan összebarátkoztak. Rövidesen kiderült, hogy szükségük van Mironescura, remek összeköttetéseire, amelyekkel azt tudja elintézni, amit csak akar. Már többször megbízták mindenfélével; leveleket vitt és hozott a határon át, mindenkor pontosan és szolgálatkészen, bár soha senki nem tudta, hogyan csinálja ezt. Tulajdonképpen erre nem is voltak kíváncsiak. Jonasz atya jónéhányszor faggatta már Mironescut, de az nem volt hajlandó válaszolni, csak mosolygott. Hanem a rábízott levelet eljuttatta a címzetthez, leggyakrabban Bajorországba s nem egyszer Amerikába. Mironescu szívesen járt Esztergomba, megszerette ezt a csendes, nyugodt kisvárost s többször lehozta Juditot meg Lillyt, ők azonban nem szerették a púpos Krizsanicsot s így Simon leginkább egyedül jött ide.

Felkelt és visszament a raktárterembe. Grill még mindig nem tért magához.

— No, hogy tetszik, Grill úr, — kérdezte vidáman.

— Csodálatos, — motyogta a férfi — ez mind a magáé?...

— Ez mind a... miénk... ha szabad most már így mondanom... Az enyém és az öné... Nincs kedve valamit hazavinni a kedves feleségének? Grill meghökkent.

— Ezt az ezüstrókat például, — mutatta Mironescu. — Vagy talán egy arany karórát? Esetleg mind a kettőt? No, fogja, Grill úr, mit idegenkedik, hát a magáé... — És a meglepetéstől tántorgó férfi kezébe nyomta az ezüstrókat meg a schaffhauseni női aranyórát. Aztán Turatti felé fordult: — Hát maga mit akar, Paul? Tudja, multkor ígértem valamit, válasszon.

— Tartsa meg — mondta fojtottan a férfi. — Vagy dobja a Dunába.

Mironescu harsányan nevetett.

— Ejnye, de elutasító lett, Paul! Mi van magával!

— Semmi köze hozzá. Hagyjon békén. — És kiment a teremből.

Nemsokára hazaindultak. Amikor Grill visszafordult a kocsi-ban, még látta, amint a zsebkendőt lobogtató Krizsánicsot elnyelte a kanyar. Klára összecsapta a kezét, amikor Grill átadta neki az ajándékokat.

— Mironescu küldi — mondta Grill halkan és összeszorult a szíve. Mindig mélyebben, úristen, mindig mélyebben mászik a sárba. Nem lett volna szabad elfogadnia, vissza kellett volna utasítania, akár Turatti. De az asszony elragadtatása őt is felvillanyozta.

— Csodálatosan szép — suttogta Klára. És hálásan gondolt Mironescura, aki a férjén keresztül adott neki ajándékot. — Micsoda ember!

— Furcsa ember, — morogta Grill — legszívesebben sohasem találkozna vele. — Szótlanul lefeküdt, de még órákig nem tudott elaludni.

Mironescu még aznap éjszaka találkozott az ezredessel. Átadta neki Jonasz atya üzenetét.

— Rendben van — mondta az alacsony, kövérkés emberke. — Ezt jól csinálta Simon. Köszönet érte.

— Van egy kérésem.

— Tessék.

— Tízmillió egység penicillin.

— Helyes — tűnődött az ezredes. — Holnap reggelre elintézem. Jöjjön tízre a misszióba. — Mironescu hazament. Mikor levetkőzött, Klárára gondolt. Aztán gyorsan mély álmomba merült.

TIZENHÉT, többé-kevésbé kopott, fehér ágy állt a Rókus-kórház Rákóczi-útra néző kilences számú közös kórtermében. A falakat már az ostrom után fehérre meszelték, itt-ott azonban kibukkant még a repedés fekete vonala, amely mint pókfonál behálózta a termet. Nem volt tulságosan meleg, pedig odakint erősen fagyott tegnap óta. A hó a járdákra fagyott; két órával ezelőtt hoztak be valakit láb-töréssel. A csukott ablakon keresztül is beszűrődött a forgalmas utca lármája. Néha villamosok csengettek, autók dudáltak, kocsisok kurjongattak; egy alkalommal a kiégett Corvin-áruház elé nyolc tehervagón elé kapcsolt mozdony állt s gyorsmozgású emberek fellapátolták az ott heverő szemetet.

A kórteremben állandóan csendes zsibongás keringett, mintha apró szúnyogok zúdultak volna be az ajtón. Az egészségesebbek beszéltek, járkáltak, csoszogtak, a betegebbek ágyaikon heverték s néha — amikor fájdalmuk erősödött — nyöszörögtek.

Az ablakkal szemben, az ajtótól a kilencedik ágyban már negyedik hete feküdt Fábri Marianne. Három héttel a novemberi választások után meghült, de nem akart lefeküdni, bejárt a gyárba. Néhány nap múlva belázasodott s reggel, amikor fel akart kelni, visszahanyatlott. Háziasszonya — aki bár más üzemben dolgozott — kora délután elszaladt a Váci-útra és beteglapot kért. Az orvos kijött, influenzát állapított meg, rendelt valami szalicilos orvosságot, de nem használt. Marianne állapota rosszabbodott. Aznap eljött hozzá Holder és megdöbbenően látta a fiatal lány láztól rózsás arcát, fátyolosan csillogó szemeit s Marianne minden tiltakozása ellenére — az amúgyis bágyadt lány nem nagyon tudott ellenkezni vele — orvosért rohant, aki megállapította a tüdőgyulladást. Három napig otthon feküdt, — ez december közepén volt — aztán az orvos beszállította a kórházba. Ez a

dolog sem ment valami simán, sehol nem akarták felvenni, míg végre Holder kezébe vette az ügyet s kétnapos szaladgálás után, karácsony előtt négy nappal, sikerült Marianne számára ágyat biztosítani a Rókus-kórház kilences számú kórtermében. Hosszú, nehéz hetek következtek, a fiatal lány élethalálharcot vívott. Nem akart meghalni. Szenvedélyesen harcolt az életért, de sokáig úgy látszott, a betegség erősebbnek bizonyul. — Penicillin, — mondogatta a fiatal, kerekarcú főorvos, aki minden betegének sorsát annyira szíven viselte, hogy néha napokig nem hagyta el a kórházat. — Penicillin, uram, — mondta Holdernak — két nap alatt kiírom. — De Holder nem tudott penicillint szerezni, mert az az egész városban csakis feketén volt kapható, irtózatossá arany- vagy dollárösszegekért. Hallott arról, hogy kivételes esetekben az Amerikai Katonai Missziónál adnak penicillint, de az megközelíthetetlen volt számára. Így aztán Marianne penicillin nélkül vergődött heteken át. A láza hol lesüllyedt, hol felemelkedett. Teste izzadságban úszott, majd vacogott. Félő volt, hogy mellhártyagyulladás is kap közben, de egészséges szervezete leküzdötte ezt a támadást.

Betegsége alatt, különösen annak lázasabb szakaszaiban sokat képzelődött. Szürkén gomolygó, homályos képekben, felbukkant előtte apja sovány arca, anyja hatalmas termete, bátyja dühtől szikrázó szeme. Pista oly eleven életet élt a képzelet e gyors forгатagában, hogy gyakran — lázálmában — megszólította. Pedig jól tudta, hogy már nem él. Még az ősszel a határon elfogták s háromszoros gyilkosságért a statáriális bíróság halálra ítélte s három óra múlva felakasztották. Marianne az újságból értesült erről a szörnyüségéről; összeesett s úgy kellett felmosni ájulásából. Napokig nem beszélt, alig evett, csak dolgozott gépies erőfeszítéssel, mint egy motor, míg aztán a kimerültségtől a munkapad mellett újból összerogyott. Újabb megrázkódtatás akkor érte, amikor hírül hozták, hogy apja, aki nem tudta elviselni egyetlen fiának szörnyű végét s lányának elvesztését, a Dunába vetette magát. Ezekben a napokban Marianne életének legnehezebb óráit élte át s csak erős akarátának köszönhetette, hogy viszonylag gyorsan rendbejött. Még betegsége előtt foglalkozott azzal a gondolattal, hogy meglátogatja anyját s bár félt ettől a találkozástól, félt anyja szemrehányásaitól, durva szavaitól, mégis állandóan saját embertelenségére gondolt, hiszen egyetlen élő gyermeke volt anyjának s úgy gondolta, hogy ezekben a nehéz napokban legalább neki mellette lenne

a helye. Az asszony időközben beköltözött Szentendréről s hazament Aulich-utcai lakásukba. Marianne háromszor vá-gott neki az útnak, mindháromszor visszafordult. Valamilyen különös erő egyidőben taszította és vonzotta anyja felé s ez az egyszerre taszító és vonzó érzés gyakran olyan elviselhe-tetlenné vált, hogy a lány felsikoltott fájdalmában.

Most, hogy a láz gyötörte, hazaképzelte magát abba a régi otthonba (a Damjanich-utkába), ahol oly gondtalan és nyugodt időket élt át — fiatalságának derűs és rózsaszínű éveit. Hangosan beszélgetett apjával, kirándulni járt vele, bement hozzá a hivatalba s bátyjával táncolt Villenuove ezre-desék szokásos heti összejövetelén. Ezek a képek, amelyek gyakorta egyszerre rohanták meg s más emlékekkel kevered-tek, nem annyira jóleső, mint fájdalmas érzéseket ébreszt-tettek benne. Átélté — a láz sűrítő kavargásában — fiatal-sága gyöngyöző éveit, de most már — még a betegség vonta ködfüggönyön keresztül is — jól látta annak ürességét, hiábavalóságát s ez a tudat fokozta testi szenvedését. Bal-jós élességgel villant fel benne (nem is egyszer) az a kép, ott a Rómaiparton, amikor az a sváb SS-legény meggyilkolta az eső elől bemenekülő, deportálásból hazatévedt férfit. Ilyenkor a szegény és fájdalom oly erővel nehezedett mellére és agyára, hogy fel-felvetette magát az ágyon, úgy kellett le-fogni.

E rohamok súlyosbították amúgyis veszélyes állapotát. Testi és lelki nyugalomra lett volna szüksége, ehelyett örökös önmarcangolás tépdeste, mintha tüzes fogóval szagatnák húsát. A fiatal leány mindennek ellenére hevesen és kitar-tóan küzdött a makacs tüdőgyulladással, amely nem kímélte erejét s teljes dühével Mariannera vetette magát. Nyugod-tabb percei azok a ritka pillanatok voltak, amikor Holder meglátogatta — nem jöhetett többet, mint legfeljebb kétszer egy héten; ilyenkor a férfi ágya szélére ült, megsimogatta forró homlokát és mesélt a gyárról, az üzem újabb problé-máiról, elmesélte, hogyan jártak a nyírségi krumplival, el-mondta annak az emlékezetes pártnapnak történetét, amelyen Bodáné felugrott és csendre intette a zajongókat és — biz-tos érzékkel — már feladatokat eszelt ki a fiatal leány szá-mára. Mit fog majd csinálni, ha felgyógyul? Erre ne legyen gondja. Többek között foglalkoznia kell ezzel a Bodánéval, mert igen értelmes, jóra való asszonynak látszik. Utána kell nézni családi körülményeinek, mert, ahogy Holder sejti, ott lesz a baj.

Marianne ezekben a percekben megfeledkezett lázálmairól, tágranyílt szemmel figyelt, akár kisgyermekkorában az apja meséire.

Állapota lassan javult; makrancosan, önmagával tehetetlen módon vissza-visszahullt a láz gödreibe. De a gyógyulás mégsem maradt el. A kerekarcú, fiatal főorvos egy nap, miközben kezetrázott Holderral, az ágy felé kacsintott.

— No, Marianne, hamarosan hazamehet. — S mikor a leány megpróbált örömeiben felülni, szelíd erőszakkal visszanyomta. — Csak semmi ugrálás, hölgyem. Messze van maga még attól, hogy diabolózzék. Ha innen kimegy, se engedem dolgozni. — Holderhez fordult. — Magára bízom azt a makrancos hölgyet. Sok bajom volt vele. — Nevetett. — Azért ne verje meg, szegény, nem tehet róla.

Dr. Halápy, a főorvos, ismerte Marianne históriáját. Rosszullétének egyik éjszakáján, amikor véletlenül Holdert az ágy mellett találta a roham, a férfi elmesélte a főorvosnak a leány történetét. Halápy attól kezdve még gondosabban vigyázott Mariannera s megtiltotta, hogy újságot kapjon a kezébe. Attól kell védenie, ami leginkább felizgatná. Márpedig az újság manapság nem alkalmas erre — mosolygott és szemüvegén megtört a beszűrődő fény.

Ahogy Marianne lábadozni kezdett, hamarosan összeismerkedett sorstársnőivel. Balra tőle egy öreg zalamegyei parasztasszony feküdt, valami méhdaganattal operálták; már jobban volt, csak éppen felkelnie nem volt szabad. Apró, értelmes szemei vidáman jártak körbe a szobában, mindenkire volt egy-egy kedves megjegyzése, s mindenki hamarosan megszerette az öregasszonyt, akinek az volt a szokása, hogy szobatársnőit nyaralásra hivatgatva Zalába, a tanyájukra.

— Meglátja, lelkem, — hajtogatta mindig — nálunk van ám kenyér, meg tej is, meg liszt is, sütünk egy finom rétest. Nem úgy, mint idefent, hát a jó isten tudja, hogy bírják ki ezt maguk lelkem, ezen élni, mosléknak való ez, nem élő embernek. — S kedvesen mosolyogva éhesebb társnőjének adta az ennivalót, mert azt mondta, az ő gyomra nem szokott ilyen olajos koszthoz s ha otthon gyakran nem is volt sok ennivalójuk, de ami akadt, az másmilyen volt. Így azok jártak jól, — és sokan voltak ilyenek — akiknek megfelelt a szegényes kórházi ennivaló. Sokan szívesen megették, amit az öregasszony jó szívvvel adott s gyakran megtetézte avval a hazaival, amit egy alkalommal leánya és veje hoztak neki hazulról. Elmerengő szemmel, sóhajtozva mesélt az otthoni

életéről, amely így e távolságban láthatóan megszépült; Marianne a történetekből tudta, hogy a valóság egészen más lehetett. Megígérte az öregasszonynak, hogy nyáron lemegy hozzájuk látogatóba.

— Meghizlalom én magát úgy, hogy az édesanyja sem ismer rá. — Erre a szóra Marianne megrezzent, de mosolygott, mert az öregasszony már majdnem mind a tizenhét nőt meghívta nyaralásra. Mosolyogtak és megígérték, hogy elmennek. Ha ez neki könnyebbség!

Jobboldali szomszédja egy örökösen sűrű illatfelhőbe burkolózó középkorú asszony volt, valami Oromlayné, férje kötöttszövött áru kereskedő volt a Körúton. Az asszony, akinek a vakbelét vették ki, láthatólag szenvedett, hogy ilyen nagy közös kórterembe került s gyakran hajtogatta, hogy éppen csak azért kényszerült ide (ahol végig kellett néznie és hallgatnia tizenhat ember kínlódását), mert a görcs oly hirtelen jött, hogy kénytelenek voltak a mentőket hívni, azok meg egyenest ide szállították, hiába, nem tehet róla, most már mindegy.

Erős kölnit használt, azzal próbálta elűzni orrából a kórterem páráját. Nem nagyon barátkozott a többiekkel, saját gondolatai és képzelgései mögé menekült, mint valamilyen fellegvárba. Minden reggel — Marianne nagy mulatságára, mert mintha egy év előtti önmagát látná ebben az asszonyban — szorgosan bekente magát valami kenőccsel, aztán puderral, ajkát a vizit előtt erősen kirúzsozta. Hacsak tehetne, naponta hálóinget váltott, nem annyira a tisztaság kedvéért, mint inkább azért, hogy megmutassa a többieknek hálóinggyűjteményét.

De nem sokat törődtek Oromlaynéval sem, mint ahogy leginkább mindenki önmagával foglalkozott, saját betegségét ápolgatta, dédelgette. Az asszony ottlétének nyolcadik napján, a vizit után, Marianne felé fordult és ezt kérdezte:

— Mit gondol kedves, zsidó ez az orvos?

Marianne, aki már majdnem teljesen egészséges volt, éppen csak nagyon gyöngye, csodálkozva fordult meg erre a kérdésre. De még mielőtt válaszolhatott volna, közbeszólt Szabó néni, a zalavégi parasztasszony.

— A nagyságos asszony zsidó?

A környező ágyakban, ahol felfigyeltek az asszony kérdésére, nevetés harsant. Oromlayné feltámaszkodott az ágyban és úgy méltatlankodott:

— Mit képzelsz maga rólam? Úgy nézek én ki?

— Én nem tudom, — mondta valamilyen finoman árnyalt, hamiskás gúnnyal az öregasszony — de azt hittem, azért kérdi, hogy csak zsidó orvossal akarja magát kúráltatni.

Megint nevetés harsant, most már erősebb. Oromlayné nem tudott mit válaszolni. Több minden forgott a fejében, de természetesen a legrosszabbat mondta ki.

— Nem szeretem, ha zsidók vagdossák az embert. Képesek bosszút állni a keresztényeken. Amilyen vadak!

Marianne közbe akart szólni, de az öregasszony most is megelőzte.

— Én nem tapasztaltam, kérem, — mondta végtelen nyugalommal.

— Maga, — rikkantott Oromlayné — maga talán életében nem látott zsidót.

A terem tulsó végéből egy ideges hang szállt feléjük:

— Ha nem hagyják abba ezt a zsidózást, behivatom az ügyeletes orvost és mind a kettőt kidobatom.

Oromlayné meghökkent.

— Kérem, én...

A terem sarkából most már sikított a hang:

— Fogja be azt a ronda pofáját.

A csendesen pihető terem rendje egyszerre felfordult. Mindenki túl akarta kiabálni a másikat, mindenkinek volt egy érve, amelyet hatásosabbnak érzett a másikénál. A kiabálás szinte pillanatok alatt megtöltötte a szobát. A fekvők felültek az ágyakban, kipirult arccal hadonásztak, védekeztek és támadtak. A terem tulsó végén egyik asszony kiugrott az ágyból és Oromlayné felé szaladt. Kivizsgáláson volt idebent, éppen ezért járni tudó állapotban. Szénfekete haja lobogott a sietségben, talpa csattogott a hideg kőpadlón. De az asszony ezzel most nem törődött. Szeme sarkában könny csillant meg, de szép arca határozott volt s oly mereven ellenséges, hogy Marianne riadtan nézte. A karját magasba tartotta s odalökte Oromlayné orra alá. Az asszony egy pillanatig meghökkenve nézte a tetovált kart.

— Idenézzen, maga piszok, nyilas szemét, én megjártam Auschwitzot, nekem nem lehet ilyeneket a pofámba mondogatni. Azok az idők már elmúltak, amikor büntetlenül zsidózhatott valaki. No majd gondom lesz a kedves férjére is, biztos valami gyilkos az is!

Néhányan most már Oromlayné pártjára álltak s a vita a verekedéshez közeledett, amikor a nagy hangzavarra belépett az egyik osztályos nővér és lecsendesítette a zajongókat.

De a vita okozta hullámverés még órák után is csapkodott, kavargott egyik ágytól a másikig.

Szabó néni csendesen figyelt. Kicsit később odafordult Mariannehoz és ezt mondta neki:

— Nálunk a majorban negyvennégy telén meg negyvenöt tavaszán voltak munkaszolgálatosok, hát ismerem őket. Hozzánk kettő bejárt, a lakatosműhelyben dolgoztak, rendes két gyerek volt az a kettő, de a többiek is. Volt ott nálunk egy főgépész, egy Németh János nevű, az elmenekült a nyilasokkal, az volt a hajcsárjuk, mert ott dolgoztak a gatterfűrésznél, meg a nagy félstabilnál. Cserélgettünk. — Elhallgatott, aztán a multbameredve folytatta. — Ők hoztak nekem petrórt, no nem igazit, csak olyan gépmosófélét, mert akkor a világon semmit sem lehetett már odalent kapni, nagyon vártuk az oroszokat, hogy takarodjék a faluból az a sok szemét nyilas meg SS. — Megint elhallgatott. — Mostam nekik, mert tisztán akartak járni és szerették a mákosmetéltet, hát azt is főztem, amíg tartott a mákom. — Arcán csendes, tiszta mosoly ömlött el, amely öreges vonásait egészen megfiatalította.

— És... — kérdezte nagyon csendesen Marianne, akinek szeme megtelt könnyekkel... tudja a néni, mi van velük?

— Nem tudom, — felelte az öregasszony és megrázta fejét. Arcáról lepergett a mosoly s puha, szomorú kifejezés formálódott rajta. — Egyik nap sorakoztatták őket, aztán elvitték Nyugatra. A ruhájuk meg nálam maradt. Négy ing, két pár zokni, öt gaty. Ha tudnám, hogy kicsodák voltak, elküldeném nekik, mert még mindig őrzőm...

Az öregasszonyt láthatóan kimerítette a vita meg a hosszú beszélgetés. Hátrahanyatlott az ágyon s lehúnyta a szemét. De arcára újból visszatért az a csendes, nyugodt, tiszta mosoly, amely Mariannet annyira meghatotta. Ha ereje engedné, felkelne s megsimogatná az öregasszony ráncos arcát... Milyen jó, hogy ilyen emberek is vannak a világon... S aznap éjszaka, — hosszú hetek óta először — nyugodtan aludt, egyenletes mély lélekzettel s álmát elkerülte a sok szörnyűség.

Ettől a naptól kezdve rohamosan gyógyult. Szomszédai közben kicserélődtek. Szabó néni mégegyszer megígértette vele, hogy nyáron lelátogat hozzá, ha cigánygyerekek esnek is az égből. Fel is írta a címét: *Zalavég — Tóti-major*. Két kilométernyire a falutól, de csak kérdezze Szabóékat. Az

uram a Kommunista Párt elnöke, a fiam meg a propagandista. Oroszországban volt, ott tanulta a kommunizmust. Most éppen iskolán van, elég baj, mert a menyem babát vár. — És csendes, tiszta mosolyával ajkán, kis kosárkáját karjára vetve, lassan elhagyta a termet.

Oromlayné szótlan göggel távozott, férje oldalán, mint egy bálvány, közben félő pillantásokat vetett a sarokba, ahol az Auschwitzot járt zsidó asszony feküdt, de az láthatóan nem törődött vele. Senkitől nem búcsúzott el, Marianne felé megbiccentette a fejét, de az úgy tett, mintha nem látta volna.

Most már egészen jól érezte magát, csak nagyon gyenge volt. Ágyából a szemközti füstös, romos házra látott. Egy erkély lógott szemei előtt; nyilván akna vitte szét. Később megtudta, hogy a házat az ostrom utolsó napjaiban a bentlakó németek gyújtották fel. A romok között átfújt a szél, megtelepedett a hó. Elfordította róla a tekintetét.

Január huszonharmadikán, szerdán, a délelőtti viziten a főorvos kiírta. — Meggyógyult, hölgyem — mondta kedvesen Halápy doktor. — Hazamegy, kiírok magának valami erősítőt, azt szedje naponta háromszor egy evőkanállal. Hozassak kocsit?

Így érkezett meg Marianne majd kéthónapos távollét után Teve-utcai lakásába. A mentőautó sofförje felvitte utána apró táskáját s miután megkérdezte, nincs-e valamire szüksége, amit esetleg itt a közelben megvásárolhat — barátságosan elköszönt.

Koradélután volt, a kemény, hideg télben egyetlen enyhe vidám pillanat. A házak felett nagyon homályosan, de mégis láthatóan kisütött a nap, innen a folyosóról látni lehetett a Teve-utcai előljáróság tornyát. Lent az udvaron a gyerekek nagy ricsajjal hógolyóztak, valahonnan a rádió hangja szűrődött ki az udvarra s aztán szétfolyt, elomlott az enyhe szélben. Marianne szomszédnője (egy éltesebb szikár asszony, akinek mindig haragvóan összevont szemöldöke elől a fiatal lány, ha csak tehette, elmenekült, mert egy nagynénjének képét idézte, akit gyerekkorában útált) most észrevette a lány érkezését és kisietett a folyosóra.

— Nohát micsoda meglepetés — csapta össze a kezét. A hangra többen kidugták a fejüket, a gyerekek is felnéztek; pillanatok alatt apró csoportosulás támadt, az otthon lévő lakók, akik minden eseményre, mint szenzációra figyeltek fel, körülvették Mariannet és elárasztották kérdéseikkel.

A fiatal lány fáradtan elhárított magától mindent s amikor végre bement a szobájába, zihálva vetette le magát a díványra. A rossz rúgók egyszerre nyikkantak fel s megszürták. Elmosolyodott. Itthon vagyok — gondolta s lehúnyta szemét. Néhány pillanatig így pihent. Aztán körülnézett. Semmi sem változott itt azóta, hogy Holder bejött, összeszedte s apró táskájába rakta azt a néhány holmit, amire a kórházban szüksége lehetett. Mindent finom, kékekszürke por lepett el; néhány széktámlán, asztalon szórakozottan végighúzta ujját. Fekete csík maradt nyomán. Sötétedett.

Időközben hazajöttek a lakás főbérlői is, — már a kapuban megtudták, hogy lakójuk megérkezett. Kovácsné elszégyelte magát, mindössze egyszer látogatta meg Mariannet a kórházban s nem is vitt neki semmit, hiszen rendben van, miből vigyen az ember, két szál virág is milliókba kerül, de azért esetleg süthetett volna... De Mariannet most nem érdekelték a kifogások, néhány perc múlva halkan megkérte Kovácsnét, hagyja magára, mert fáradt és nem jól érzi magát s mondja meg a gyerekeknek, ha csak egy mód van rá, legalább ma estére függesszék fel az orosz-nyilas játékot, amely iszonyú zenebonával jár...

Lassan ismerkedett meg újból azzal a világgal, amit csaknem három hónappal ezelőtt hagyott el. Lement a szomszéd házban lévő fűszereshez, hogy vásároljon valamit. Hanem a bolt üresen tátongott. Néhány asszony lézengett a szűk helyiségben, egymásközt sopánkodtak. A fűszeres, kezeit tördelve állt a pult mögött. — Sajnálom kérem, semmi nincs, kicsit későn tetszett jönni, félórája még volt egy pár tojásom, dehát azóta mindent elvittek...

Az asszonyok morogtak s üres kosaraikat lóbálták. A szomszédasszonya, bizonyos Finályné jött be, az, aki először vette észre Marianne hazatérését. Orrát magasratartva szimatolt a helyiségben.

— Van tojás? — kérdezte, mintha a szagát érezné.

A kereskedő megismételte előbbi sopánkodását.

— A pult alatt Bácskai úr, a pult alatt van magának, tudom én, csak mindig másnak akarja adni. No ide vele.

— Drága nagyságos asszony, semmi nincs a pult alatt, méltóztassék idefáradni. — És kényszeredett mozdulattal felemelte a két pultot összekötő deszkát.

Finályné Marianne felé fordult.

— Hát lelkem, maga is jobban tette volna, ha bentmarad a kórházban. Ott legalább nem volt gondja ennivalóra.

Hiszen ez valóságos rémregény! Naponta külön harcot kell vívnom ezekkel a jó emberekkel, — a kereskedő felé intett — hogy adjanak valami harapnivalót. A férjem persze nem hiszi el, hogy nem kapni semmit, csak azt mondogatja, hogy ügyetlen vagyok. No, abból a fizetésből, amit ez hetenként hazahoz, éhenveszhetünk. Két nap múlva már nem kapok érte egy fej hagymát.

Marianne csak most jött rá, hogy betegsége alatt az infláció milyen méreteket öltött.

— Egy darab tojás ötszázezer pengő — harsogta Finályné, mintha ez olyan mulatságos lenne. — Hallja kedvesem, ötszázezer pengő...

A Lehel-piacon sem volt más a helyzet. Az üres, félig leégett, elhagyott bódék között néhány gyerek hógolyózott. Egy péküzletben tudott szerezni jegy nélkül valami zsemlyeformájú, istentelenül kemény kukoricás masszát. Jobb volt a semminél.

Lassan sétált hazafelé, bár nagyon hideg volt. A Duna felől jeges szél áradt végig az utcákon, s pirosra csípte az emberek arcát. Mindenki sietett, mindenki válla közé húzta a fejét. Marianne mogorva, gondterhes arcokkal, nyugtalan tekintetekkel találkozott. Nehéz idők jártak. Az égen hófelhők rohantak, néha-néha egy-egy csepp jeges dara hullt. Ahogy a sarkon befordult, a szíve a torkába ugrott. Az anyja! Egy alacsony, kövér, nehezen mozgó asszony jött feléje. Szeme előtt ködbe borult a világ. Már éppen oda akart futni, — az idegen asszony észrevehette furcsa tekintetét, mert csodálkozva nézett rá — amikor rájött, hogy tévedett. A nő közléről még csak nem is hasonlított Fábrinéhoz. Marianne ijedten ment tovább. De ez a találkozás teljesen felkavarta. Ismét anyja jutott eszébe. Mi lehet vele? Egyedül él, bizonyára senki sem néz feléje, hiszen senkije sincs már rajta kívül... Mély szomorúság fogta el.

S ettől kezdve ezek a képek üldözték. Egyszer az apjába vélt botlani, egyszer bátyját látta az egyik kapualyból kifordulni, máskor megint anyját sejtette egy kövér asszonyban. Annyira felzaklatták az idegesen villanó képek, hogy megint belázasodott s le kellett feküdnie. Elpanaszolta Holdernek képzelődéseit. A férfi nyugodtan végighallgatta.

— Marianne, maga nagyon ideges. Menjen be szépen az OTI-ba és kérjen idegcsillapítót. Így nem engedem dolgozni. Különben is azt akarom, hogy odamenjen az öreg Krancz

mellé. Sok baj van vele és abban a Zlinszky lányban nem bízom egy körömfeketőt.

Marianne tiltakozott. Nem akar kimenni a műhelyből.

— Azt fiam nem maga állapítja meg, — mondta nyugodtan Holder. — Node nem erről van most szó. Van láza? Aznap láztalan volt.

— Holnap szépen bemegy az OTI-ba és megnézetni magát.

Marianne tűnődött.

— Holder, — mondta később — én meglátogatom az anyámat. — Ez az elhatározás már napok óta érlelődött benne s most végre kimondta. Kérdőn nézett a férfire.

— Nézze Marianne, — felelte Holder — ebbe a dologba az ember nem szólhat bele. Ha maga szükségét érzi, hogy meglátogassa az anyját, tegye meg. De ha rám hallgat, nem megy el. Persze én kívülálló vagyok, magának mégis csak az anyja, így hát, nem tudom, hogy mit mondjak magának. — Tűnődött. — Annyi bizonyos, hogy nem lesz kellemes találkozás.

— Tudom, — sóhajtott a fiatal lány — dehát mit csináljak? Képzeld el, egyedül van, nem is egészen fiatal. Hát-ha valamire szüksége van?

— És aztán? — kérdezte Holder. — Tegyük fel, hogy most meglátogatná, aztán mi lesz? Együtt akar élni vele? Hátha az anyja ezt fogja követelni magától? Akkor mi lesz? Maga nagyon jól tudja, hogy miért hagyta ott a szüleit. És most? Most, amikor kezd emberré válni, most megint visszamegy hozzájuk?

— Az anyám egyedül van — Marianne már sírt. Holder kis ideig nézte leomló barna haját, beesett, sápadt arcát, amelyet a hosszú betegség annyira megviselt, hogy szinte két különálló embernek tűnt a régi, május elsejei Marianne és ez a síró, fiatal lány. Holder nagyon sajnálta. De ha az anyjára gondolt, ökölbe szorult a keze. Azt azonban nem tudta megakadályozni, hogy Marianne meglátogassa az anyját.

Az asszonyt már nem találta Aulich-utcai lakásukban. A Damjanich-utcából szeptemberben költözködtek ide, amikor azt a városrészt angolszász szőnyegbombázás érte s lakásuk egyik része megsérült. A négyszobás lakásból azonban kettő sértetlen maradt s az asszony most visszaköltözött a Damjanich-utkába emlékei közé.

Lassan ballagott le a lépcsőn. Már napok óta készült erre

a találkozásra, kiszínezte, eljátszotta magában a viszontlátást, amit alig tudott békésen elképzelni. Láttá anyja pulykavörös arcát, hallotta kiabálását, magán érezte szemrehányó tekintetét s e napokban nem tudott ettől a kellemetlen, kínzó érzéstől szabadulni. Szavakat eszelt ki, amelyekkel majd megkönnyíti a találkozást, hiszen csaknem egy éve már, hogy nem látták egymást s mi minden történt az alatt az egy év alatt, jóságos isten! De az otthonára, szüleire, testvérére való emlékezés nem váltott ki belőle semilyen hevesebb indulatot, inkább félelmet, attól félt, hogy nagynehezen megszerzett nyugalmát végkép elveszti az anyjával való találkozás pillanatában.

Elnehezült szívvel állt meg a második emeleti lakás ajtajánál. Egyszerre megzavarodott. Nem tudta, mit tegyen: visszaforduljon-e, vagy csöngessen. Ki tudja, mit rejt ez a találkozás? Sokáig tétovázott. Minden süketen üres és nehéz volt benne.

Most emlékezett rá — ez volt az az érzés, amely távollétének egyetlen pillanatában sem hagyta el, amely álmában s ébren egyaránt kísértette. Ez akadályozta meg, hogy mélyebben merülhessen a munkájába, hogy jobb szívvel közeledjék azokhoz az emberekhez, akik között most mégiscsak élnie kellett. Ez a kifürkészhetetlen, gyomorban, szívben, agyban egyformán jelentkező nyomás, amely hol erősödött, hol gyengült, de soha egyetlen pillanatra sem szűnt meg, ez volt az, amely betegségének lázas pillanataiban képzeletét olyan szörnyű háborgásokra ragadta. Ez volt az, amely komolyabb döntéseknél visszatartotta, amely táplálta lelkében a régit, a megszokottat, amely hetekig szinte naponta bekergette a városba, hogy ott a kirakatokat, elegánsan öltözött asszonyokat figyelje, elszoruló lélekzettel. Ez kergette a színházak elé, a mozik előcsarnokába, ez rántotta vissza, ha egy-egy pártnapra akart elmenni, s ha elment — ez bomlasztotta, morzsolta szét figyelmét, amely hozzá akart tapadni az előadáshoz, szívvel-lélekkel részt akart venni a mozgalom dolgaiban.

Most, csakis ebben az utolsó pillanatban — ujja már a csengő gombján reszketett — tudta meg, mi is történt vele az elmúlt hónapok során. És becsengetett.

Fiatal, talán tizenöt éves, varkocsbafont hajú kis parasztlány nyitott ajtót. Kérdő tekintettel meredt Mariannera. A fiatal lány, mint egy alvajáró, félretolta a csodálkozástól alig ellenkező kislányt s végigment az előszobán. Itt semmi

nem változott. A fogasok, az esernyőtartó, a gombolyaggal játszó macskát ábrázoló kép — minden a helyén volt, mintha azóta, hogy utoljára látta ezt a lakást, semmi sem történt volna. Jobbra két szoba nyílt, — itt érte a találat a lakást s az előszoba végén ismét kettő. Oda tartott.

Üres szobába nyitott. Ez volt szülei hálószobája. Itt sem változott semmi; a két világossárga ágy helyén állt, azzal a fehér horgolt terítővel lefedve, amit anyja készített annak idején, amikor Marianne skarlátban feküdt s hat hétig kellett őriznie a kislányt. Elöl, az ablak melletti sarokban a hatalmas kétszárnyú tükör állt, kicsit már vaksin és megviselten, előtte a vörösbársonnyal behúzott öltözőszék, Marianne e pillanatban mindezt hihetetlenül élesen megfigyelte: a vörösbársony huzaton egy fehér tollpihe ült, majd meglendült a beáramló huzatban. Az ablakokat leomló, krémszínű függöny fedte s elzárta a besurranó fényt, szürkés homályba burkolva az egész szobát, amely oly ismerős, oly közeli s oly megható volt Marianne számára, hogy a viszontlátás pillanatában hangosan zokogni kezdett. A falon nagyszüleinek képe lógott, az ágy felett hatalmas kereszt, amelyet azóta nyugatra menekült nagybátyjától kapott még bérmlása idején.

Mennyi minden torlódott benne, összekavarodva s mégis élesen! A bútoroknak szinte minden egyes darabjához külön emlék fűzte. A székhez, amelybe kislánykorában a homlokát horzsolta véresre, az ágyhoz, ahová bekéredzett minden vásárnap reggel, amikor szülei is lustálkodtak, a függönyhöz, amit együtt vettek anyjával a Belvárosban, bizonyos Freisberger Ármin cégnél. Emlékek kötötték a képhez, amely őt ábrázolta shortban és világoskék rövidujjú ingben a balatonföldvári tennispályán Waldbauer Pubival, akkori nagy szerelmével s most az sem jutott eszébe, hogy arra gondoljon, vajjon mi is lett belőle. Közelebb lépett a képhez. Fialat domborúmellű lány állt előtte, hosszú barna hajjal, kacéran és kíváncsian a világba tekintő pillantással, mintha még a fényképésznek is azt akarta volna mondani, ugye milyen csinos vagyok én, a legszebb lány egész Földváron! Mellette göndörhajú, pattanásos, ellenszenves, nagyorrú fiatalember állt, büszkén és akaratosan tekintve a világba, magabiztos tartásán — mennyire jól látta most Marianne! — világosan tükröződött, hogy hatalmas vagyon és egész életére gondtalan jó mód várományosa.

Egy hang kiáltott feléje. Mintha a multból szólt volna.

— Ki az? Ki van odbent? — Anyja hangját hallotta.

A hang ideges, félénk volt, mintha a bentülő attól tartana, hogy rablók járnak a szomszéd szobában.

Egyetlen mozdulattal feltépte az ajtót.

Anyja felkapta a fejét. A kötés kihullt a kezéből.

A fiatal lány torka elszorult, sikoltani sem tudott.

Az asszony szeme tágrameredt, mintha valami szörnyűséget látna.

Nem, nem változott semmit. Kövérsége még megrendíthetlenebb volt, mint valaha. Úgy ült a sötétkék, krémszínű mintákkal tarkított kereveten, mintha a világot akarná onnan megdönteni. Arca zsírosan fénylett, haja rendetlenül hullt homlokába, pongyoláján hatalmas foltok éktelenkedtek.

Marianne egy mozdulatot tett. Oda szeretett volna szaladni és átölelni. De az asszony felállt. A hangja nyers volt, rideg és kegyetlen.

— Mit keresel te itt? — reccsent rá a megmerevedett lányra.

— Anya, — suttogta a fiatal lány.

— Takarodj! — rikácsolt a jólismert hang, amely most már visszanyerte a biztonságát és határozottságát. — Az én házamba be ne merj lépni te! Ugye most jó lennék, most kellenék, mi? Hát nem. Te otthagytál minket és felém se néztél, amikor baj volt, most ugye pénzért jössz, koldulni jössz, éhen akarsz döglenni? Hát döögölj éhen. Semmi közünk nincs egymáshoz, te ringyó, te... — Az utolsó szavakat szinte sikoltotta. Az ajtó mögött a kis parasztlány úgy reszketett, mint a nyárfalevél. Marianne karjában még mindig ott feszengett az ölelő mozdulat. Nem is tudta, hogy jól hallott-e?

Az asszony magasbaemelte mindkét karját.

— Nem hallod? Azt mondtam, hogy takarodj. Te... te ölted meg a fiamat és te ölted meg a férjemet... az apádat! Az hiszed, nem a bánatában lett öngyilkos? Te szemét... A fiam... Pista... az tudta, hogy mi a kötelessége és vállalta a halált is, meg a szenvedést is, csak te hagytál itt minket és odamentél azokhoz, akik kivégeztették a fiamat. — Görcsösen hisztérikus vinnyogásba fogott. — Miért vagy itt? Nem bírlak látni, gyűlöllek, te utolsó dög, te alávaló szemét, te... — Nem bírta állva, nehéz teste egyetlen szörnyű felindulásban remegett, fejbőre hajátövéig elvörösödött, mint a pulyka s a ráhulló fényben vonásai élesen, tisztán rajzolódtak ki Marianne előtt, aki kiegyenesedett s várt egy pillanatig. Aztán sarkonfordult és kiment.

Fábriné, mintha elektromos áramot eresztettek volna testébe, görcsösen összerándult. Több hang nem jött ki a torkán. Elájult.

Marianne lebotorkált a sötét lépcsőházban. Már sötétedett. A kigyulladó, gyérfényű villanylámpák apró köröket vetítettek a havas aszfaltra. A fényben látni lehetett a lassan, finoman szitáló könnyű havat. Éles, hideg levegő csapta meg a természetellenesen forróra fűtött lakás után.

Megállt, nagyot sóhajtott. Agya még zavarodottan dolgozta fel a képeket, de lelke legmélyén minden nagyon egyszerű volt és tiszta, mint a levegő. Felszegte a fejét, mintha szembe akarna szállni a világgal. A járókelők megfordultak a nyílegyenesen járó lány után, akinek a szemében különös vad indulatok villództak. Úgy járt, mint egy alvajáró. Nézett, de nem látott. A Lövölde-téren felszállt egy negyvenhatosra. A villamos közlekedés nemrégén indult meg, — délután háromig életben volt az áramkorlátozás — a kocsikon tömött fűrtök lógtak. Marianne nem törődött ezzel. Ahogy távolabb jutott ettől az iszonyú találkozástól, úgy könnyebbedett. Mintha lemállott volna róla az a szorongás, amit akkor érzett, amikor hazament.

A Róbert Károly-körútnál szaladni kezdett. Régen nem futott már. Átrohant a havas mezőn, bele-belebotolva a hóval telt gödrökbe. Arca kipirult, tüdeje egészségesen tágulni, mozogni kezdett. Nagyon erősnek, bábornak, határozottnak érezte magát. Izmai ruganyosan mozogtak, teste szinte kicsattant az egészséges vágytól. Rohanni!

Hazáig futott. Nevetve, lihegve kapaszkodott fel a lépcsőn. A szeme csillogott. Jóleső könnyű fáradtság áradt el a testén s a hideg szoba is melegnek tűnt, amikor beesett az ajtón. A sötét szobában Holder ült. Néhány pillanattal előbb jött s most tágranyílt szemmel nézett a futástól lihegő, kipirult arcú lányra, aki odaugrott hozzá, átölelte és megcsókolta. Holder azt hitte, megőrült.

— Üljön le Marianne, ne bolondozzon, — mondta dühösen. — Sokkal nehezebb dolgok vannak.

Marianne ebben a pillanatban mindent elfelejtett. Csakis az érdekelte, amit a férfi mond.

— Mi történt? — kérdezte izgatottan. Jó volt ez az izgalom is. Az új élet, ami mindjárt izgalommal kezdődik.

— Emlékszik, én meséltem magának annakidején arról a Zentayról, aki leszereltette és kiürítette a gyárat. És nyugatra vitte.

— Hogyne, — emlékezett Marianne.

Holder felállt a székről s fel-alá kezdett járkálni.

— Nohát ez a fickó ma beállított a gyárba.

Erre már Marianne is felugrott.

— Mit mond?

— Jól hallotta. Az a fasiszta szemét, az a szemérmetlen disznó; ma egyszerűen beállított az üzembe. És sétálni kezdett a műhelyekben.

— És maguk? És maguk nem hívták a rendőrséget?

— Jó vicc, — morogta a férfi — mi sem ma szálltunk le a Keletinél. Tudjuk, hogy mit kell csinálni. Hanem az ügy nem olyan egyszerű, ahogy a kisasszony azt elképzei. A szocdemek a védelmére keltek...

— Talán szocdem lett az a fasiszta?

— Nyavalyát. Annak még az is túl baloldali. Hanem szakember... ezzel érvelnek... szakember... nem tudunk róla semmi bizonyosat, minek meghurcolni egy ártatlan embert. Ezt pofázza az a Setéth. — Megrázta az öklét. — Eljön annak is az ideje, hogy leszámoljunk azzal a csirkefogóval. Még a nevénél is sötétebb. — Elnevette magát, mert ez a szójáték még sohasem jutott eszébe.

Marianne türelmetlenül toppantott. Most már benne élt a munkában. Mint annakidején a láz, úgy öntötte el a türelmetlen dolgoznívágyás.

— És most mi lesz?

— Mi lesz? Azt hiszem, még ma letartóztatják a pofát, — mondta Holder — de ebből még millió botrány lesz, majd meglátja... Azaz... dehogy látja. Amire maga bejön a műhelybe, már mindent elfelejtünk. Hogy van?

— Holnap bejövök dolgozni, Holder — mondta Marianne.

— Megbolondult? — vélte kedves mosollyal a férfi.

— Ne is szóljon egy szót sem. — Felszegte a fejét, lábával egy lépést tett előre és deklamáló hangon kijelentette. — Ez megmásíthatatlan akaratom. — Nevetett.

— Dehát mi ütött magába? Tegnap még nem is jutott eszébe ez az ostobaság. Maga még nem egészséges. — Mérgeesen legyintett. — Semmi haszna beteg embereknek dolgozni. Feküdjön le és jöjjön rendbe.

Marianne hangosan nevetett.

— Én már rendben vagyok, öregem, teljesen rendben. Annyira, hogy egész életre kigyógyultam mindenből. — S a kíváncsi Holdernek elmesélt mindent, részletesen, elejétől végig.

Amikor végére ért, kedvesen megsimogatta a férfi haját:

— Érti már?

Holder nevetett. Most már értette. És ő is megkönnyeb-
bülten sóhajtott. Nohát szerencsés lány ez a Marianne. El-
képzelte azt az iszonyú jelenetet. Másként is fordulhatott
volna, ha nincs ebben a lányban valamilyen természettől
egészséges, ösztönszerűen helyes szemlélet. Így kilábolt be-
lőle, ahelyett, hogy mégjobban belegabalyodott volna.

— Erre iszunk! — mondta nevetve kicsit később a férfi.
— Jöjjön, fizetek.

— Abban benne vagyok — nevetett Marianne. — És el-
indultak.

Másnap Marianne munkába állt.

FINOM REMEGÉSSSEL, áttetsző, halvány csillogással futottak Bodáné napjai, amióta Holder megbízta a bálterem feldíszítésével. Amikor belépett Holder szobájába, félénk szemei kérdően tapadtak a férfira. Tekintetében félelemmel vegyes ijedtség vibrált. Talán csak nem azt a régi históriát akarja bolygatni Holder? Még nem felejtette volna el? Bodáné már egyre ritkábban gondolt rá. De a férfi kedvesen hellyel kínálta. A keskeny, hosszú szobában, amelyet jobb híján a szociáldemokratákkal közös párthelyiségnek használtak, keserű füst kavargott. A sarokban dióbarna páccal frissen mázolt lelakatolt szekrény állt — ebben tartották a különböző iratokat, propagandaanyagot. Az ablakpárkányon ujjnyi vastag hóréteg ült s a felhők mögött derengő nap enyhe, sápadt fénye megtört a cigarettafüst kék gomolygásán. Holder kedvetlenül hívatta magához az asszonyt. Kora reggel — még egész sötét volt — megjelent az ajtóban Torlasz elvtárs, a kerületi üzemszervező. Váratlanul jött, ahogy szokta és egyenesen — mintha meglátott volna valamit — a féllábára sántító szekrényhez lépett. A kerületi üzemszervező alacsony, sovány emberke volt, éppen ezért magához húzta Holder székét és ráállt. A szekrény tetején sűrű por, szemét között összegöngyölt papírtekercsek lapultak.

— Mi ez? — kérdezte Torlasz és dús fekete szemöldöke hosszas ráncokba futott össze. Ilyenkor egyébként vidám és szelíd arca haragosra vált, mert tömött fekete szemöldökei orrnyerge felett összeértek s fenyegető vonással árnyékolták be arc kifejezését. — Mondd, Holder elvtárs, mi ez?

A férfi dühösen, szinte ijedten hallgatott. Megmondta már ezerszer Simándinak, hogy takarítsa el a szekrény tetejéről ezeket a régi vacakokat! Hirtelenül köhintett és elpirolt. Torlasz villogó szeme, amely mindent észrevett (arról volt híres, hogy soha semmi sem kerüli el vizsgáló pillantását), ezt a pirulást is elraktározta magában.

Aztán óvatosan kibontotta az összegöngyölt plakátokat.

— Sejtettem, — mondta meglegedetten. — Választási plakátok, no Holder elvtárs, ehhez mit szólna? Itt porosodnak, ahelyett, hogy az elvtársak felhasználták volna a választásoknál. — Maga elé fektetett egy plakátot és rövid ideig nézte a jól ismert képet.

— Ne haragudj, Torlasz elvtárs, — mondta halkan — ez a mi gondatlanságunk. — Nagyon lekapja azt a Simándit, csak kerüljön a szeme elé. Maga is érezte, ő a hibás azért, hogy a választási propagandaanyagot nem használták fel kellő időben. Ennek nem szabad még egyszer előfordulni.

Az üzemszervező leszállt a székről, összeütötte a tenyerét és lecsapta róluk a port.

— Az elvtársak nyilván nem tudják, hogy mit kell a választási plakátokkal csinálni? — mondta enyhe gúnnyal. — Ki kell ragasztani őket, Holder elvtárs, nem a szekrény tetején porosodni hagyni!

Széles nyugalommal kigombolta télikabátját, füzetet vett elő és egy szemtelenül apró ceruzával pár sort jegyzett fel. Holder még mindig piros volt, mintha kazán égne alatta.

Amikor Torlasz távozott, behívatta Simándit és rátámadt. A propagandista, aki egyben a kulturális ügyeket is vezette, dühösen hallgatott. Ádámcsutkája idegesen járt fel-le, de nem szólt egy szót sem.

— No és van még valami? — kérdezte, amikor Holder egy szuszra elfújta a mondókáját.

Holder ránézett, mintha fel akarná nyársalni.

— Neked ez nem elég?

— Nekem elég, — mondta szokatlanul nyugodtan Simándi — csak talán neked nem elég.

Holder meghökkenten nézett rá, aztán elnevette magát és visszaküldte a munkájához. — A vezetőségim még majd beszélünk erről! — kiáltott utána. De azt már nem látta, hogy Simándi a folyosó végén lustán legyint. Mint aki azt mondja: törődöm is én azzal, amit te itt összefecsegsz?

Nem sokkal később eszébe jutott az üzemi bál. Bodáné úgy állt meg előtte, mint a kisgyerek apja előtt, ha rossz fát tett a tűzre. Egy darabig csend volt.

Holder megkérdezte:

— Volt már maga bálban, Bodáné?

Az asszony arcán halvány mosolyféle suhant végig. Nem felelt.

— No, feleljen, — noszogatta Holder szelíden. Egész

mérge elpárolgott, amikor ezt az értelmes tekintetű asszonyt meglátta. — Volt már maga bálban?

— Voltam, — sóhajtott az asszony.

— És... és tetszett az magának? — Bodáné ismét mosolygott. Hibátlan fehér fogai voltak.

— Nagyon régen volt az, Holder úr...

— Elvtárs...

Bodáné hallgatott. Holder hamarosan megértette, hogy az asszony nehezebb fajtából való. Vagy régtől fogva makacsul ellenáll és soha semmiféle kapcsolata nem volt a mozgalommal, (ha volt is, csak annyi, hogy rossz hírét hallotta) vagy otthon megfélemlítik. Mindkettő valószínűnek látszott. Holder türelmesen beszélgetett vele jó negyedóraig. Kikérdezte anyagi helyzetéről, körülményeiről. Az asszony nehézkesen kezdett hozzá, de mindjobban belemelegedett. S arca lányosan kipirult. Egészen fiatalnak tűnt.

— No figyeljen ide. Mi itt az üzemben egy bált akarunk rendezni. Igen, itt az üzemben. Hogy eddig nem volt szokás? Eddig sok minden nem volt szokás! De most már az. Szóval lent a gépteremben bált fogunk rendezni, úgy február végén. És mi arra gondoltunk, hogy megbízzuk magát a terem feldíszítésével.

(Bodáné évekkel később a Parlament folyosóján, mint újdonsült képviselő, elmesélte ezt az esetet Farkas elvtársnak. A vezérezredes vidáman nevetett és megjegyezte. — El tudom képzelni magát...)

A férfi elismételte mégegyszer.

— Az lesz a feladata, hogy minél szebben feldíszítse a termet, majd érintkezésbe lép Simándi elvtárssal, meg Koroda elvtárssal, ismeri? Tisztviselő az irodában, nagyon rendes ember, s azokkal megbeszéli, hogy mit kell csinálni. Nem lesz vele sok munkája. De nagyon szép legyen ám! — mosolygott és rácsapott az asztalra.

Ettől a naptól kezdve Bodáné gyötrő izgalomban égett. Visszautasítani nem merte a megbízatást, ellenkezni sem akart Holderral, de rettenetesen félt, hogy az ura odahaza megtudja, hogy ő a kommunistáknak dolgozik. Ez volt az egyik oldal. A másik oldalon viszont szinte napról-napra jobban tetszett neki a dolog. Az értelmetlen szürke életet, amelyet csak a kisfiával való barátság tarkított, hirtelen élénk, vidám percek váltották fel. Egy bálra készül! Ez a gondolat a szokottnál jobban érdekelte, izgalomba hozta, mintha még lány lenne, s otthon, falujában (Bérbaltavárra való volt)

bálra készülne. De mindebből a legjobban az érdekelte, hogy saját feladata van, olyasmi, amit neki magának kell megoldania. Fel kell díszítenie a termet. Ebben a hatalmas géptermében dolgozott ő is. Azelőtt soha meg nem nézte az óriási csarnokot, amelyben most is (bár az excenterek nagyrészt csak a betontalapzata volt meg, amelyen négycollos csavar meredt a levegőbe) ötven asszony dolgozott a megmaradt vagy rendbehozott gépeknél. A betöredezett, deszkával fedett üvegablakokon halvány fény áradt be, a terem végét belövés érte, ott — mert az újjáépítési kölcsönt mindmáig nem kapták meg — bedeszkázott fal védte a bent ülőket a hideg ellen. A terem hátsó falánál hatalmas vaskályha állt, de nem adott sok meleget s az asszonyok, amikor a nagy hidegek beálltak, szinte percenként abbahagyták a munkát s rohantak a kályhához melegedni. A vörösen izzó vas néhány méternyire meleget sugárzott, de ha valaki hátát melengette, mellén már érezte a besüvöltő hideget.

Most egyszerre érdeklődéssel nézett körül munkahelyén. Az ablakokat be kell vonni papírral — gondolta hirtelen. S azon vette észre magát, hogy a terem díszítgetését tervezi. Elpirult és mégnagyobb ütemben fogott a munkához.

Napokig még a fiának sem merte elmondani, hogy mi készül. De egyszer, amikor a kisfiú nevetve, havas sapkával, kipirult arccal rontott be, kezében maradék hólabda olvadozott, magához vonta a gyereket.

— Te... a gyárban bál lesz.

A kisfiú élénk, kék szemét az anyjára emelte és nevetett.

— Elmegyünk, — jelentette ki öregesen. Bodáné szomorúan simogatta a gyerek csapzott haját.

— Nem kisfiúnak való, — mondta aztán — mit keresnél te ott?

A fiú elkomolyodott és felállt. Zsebredugta a kezét és néhányszor fel-le sétált a szűk konyhában.

— Te... elmész?... — kérdezte tétován. Bodáné erre nem tudott mit válaszolni.

— És apa? — folytatta tovább a gyerek — mit fog szólni hozzá? Biztos nem enged. — Kicsit hallgatott. — Pedig nagyon érdekes lehet — mondta szomorúan és leült egy sámlira.

— Gazsi, — mondta hirtelen az asszony — engem a gyárban megbíztak, hogy díszítsem fel a termet. — Ijedten figyelte, milyen hatást vált ki a fiúból ez a mondat.

— Téged? — ugrott fel a gyerek.

— Engem, — szomorkodott az asszony.

A kisfiú, mintha villámcsapás érte volna, forogni, majd táncolni kezdett.

— De hiszen ez nagyszerű... nagyszerű... — kiabálta. — Te fogod díszíteni a termet? Majd én megmondom, mit kell csinálni. Ideát a szomszédban is olyan szépen feldíszítették a múlt héten. Pirossal, meg mindenféle képekkel. Az-zal a nagyszakállú emberrel... Megkérdeztem, Marxnak hívják és valami tudós volt... És a titkár elvtárs elmesélte, hogy ha nagyobb lenne a terem, még sokkal szebben lehetne díszíteni, mindenféle zászlókkal, meg színes füzérekkel — a gyerek jókedvében megpenderült maga körül, valami indulót fűtyült.

Bodáné csendes mosollyal figyelte.

— No, — kérdezte csillogó szemmel a fiú — hát te nem örülsz ennek?

— De, — mondta az asszony lehajtott fejjel — örülök. A fiú lekuporodott eléje. Odahúzta a kisszéket és felnézett az anyjára.

— Mitől félsz?

Bodáné meghökkent. Miket beszél ez a gyerek?

— Apától ne félj, — mondta komolyan a kisfiú — majd nem mondjuk meg neki. — Ezután sokáig hallgattak. S többször nem is beszéltek a bálról.

Egyik este a kisfiú kézenfogta anyját és átvitte a szomszéd párthelyiségbe. Mielőtt beléptek volna, az asszony megtorpant, amikor a feliratot megpillantotta. Odabent halványfényű lámpa égett. A padok a fal mellett egymásrarakva álldogáltak. A keskeny, rövid szoba végében egy ütött-kopott, sérült íróasztal mellett két férfi állt és beszélgetett.

Bodáné a homályos világításban is megismerte az egyiket. A Murányi-utca sarkán levő cipész volt, aki egymaga varrta, foldozta, javította a környék cipőit, kis pincehelyiségében. Ez a Boldoczky — mondta szinte magának.

A fiú meghallotta.

— Ő itt a feles, anya — mondta hangosan — eredj, beszélj vele.

— Minek? — hökkent meg az asszony.

De a kisfiú nem válaszolt, kézenfogta és húzta maga után a lazán ellenálló nőt. Látszott rajta, nem először van itt, könnyedén, otthonosan mozgott. Egyenes, határozott lépetekkel ment oda a körzeti titkárhoz. — Szabadság — köszönt harsányan.

A titkár ránézett és elmosolyodott.

— No mi van, Boda elvtárs? Mi jót hoztál nekünk?

A fiú kicsit megszeppent. Földresütötte a szemeit, aztán előkotorászta hátamögül az anyját.

— Boldoczky bácsi... az anyám... szeretne magával beszélni...

Örült, hogy kinyögte ezeket a szavakat, aztán mint a nyíl, kirohant az utcára. Öt perc sem telt el és máris visszajött. A titkár, mint általában a körzetében élőkét, többé-kevésbé ismerte Bodáék helyzetét is. Tudta, hol dolgozik az asszony, hol a férfi, értesült a férfi viselkedéséről, hallotta, hogy gyakran verekedés, kiabálás szűrődik ki a lakásukból. A kisfiút, aki már hónapok óta valamilyen olthatatlan kíváncsisággal jár be hozzájuk, szaladgál, ha küldik s figyel, ha a többiek beszélnek — (mindig kíváncsian tágranyílt s az izgalomtól csillogó szemekkel) — nagyon megszerette. Néhányszor napközben beszélgetett vele s amikor a gyerek ott játszadozott az utcán, behívta magához a műhelybe. A gyerek eleinte nem állt kötélnek, de később megeredt a nyelve. Boldoczky figyelmesen hallgatta.

Már többször elhatározta, hogy ellátogat Bodáékhoz, de valami mindig megakadályozta. Most, hogy az asszonyt meglátta lerongyoltan, soványan, félelemtől homályos szemmel, dühös volt magára, hogy mindeddig csak tervezgette ezt a látogatást és sohasem valósította meg.

— No asszonyom, jöjjön közelebb — mondta kedvesen. Mély, brummogó hangja olyan volt, mint egy nagybögőé. Gyér, szőke haja, feketekeretes szemüvege volt, amely úgy ült széles, veres, krumpli orrán, mint lovas a nyeregben. A gyér haj egyik fürtje makrancosan mindig homlokába hullott s ez valami gyermekien kedves vonást varázsolt puha, jóindulatú arckifejezésére. Olyan ember volt, hogy még az ingét is levetette, ha valakinek szüksége volt rá. Tizennégy éve (húszéves kora óta) szakszervezeti tag, belépése óta lejárt a cipészekhez. Később — egy jó barátja révén — a szabókhoz az Almássy-térre, de ennél többet sohasem tett. Azonban soha, egyetlen percre sem vesztette el józan ítélőképességét. Gyűlölte és megvetette a németeket és a nyilasokat, akik romboltak és pusztítottak és bár annakidején nem beszélhetett sokat erről, — valamilyen titkos vágyakozással gondolt a Szovjetunióra és Sztálinra, akit egyszer egy fényképen látott még 1940-ben a Nemzetközi Vásáron a szovjet pavilonban. Akkor beírta ő is a nevét az emlékkönyvbe, mert a szeretet

és hála kellesme melege járta át a testét, amint végigment a termeken, amelyek a szovjet ipar, mezőgazdaság, művészet nagyszerűségét hirdették. S amikor odakerült a vendégkönyvhöz, gyors elhatározással odafirkantotta (nem törődve a főlébehajló kíváncsi pillantásokkal): *Éljen Sztálin elvtárs!*

És hirtelen dobogó szívvel kiment, hátra-hátra kacsintgatva, nem figyel-e valaki.

Boldoczky Gábor leültette az asszonyt és cigarettára gyújtott. — Miben lehetek a segítségére? — Szerette ezt a választékos nyelvet, igyekezett a köznapinál cikornyásabban fogalmazni, mert azt tartotta, hogy az ember még nyelvében se süllyedjen le a jassz-nyelv szemetéig. Vidáman kutató pillantással nevetett az asszonyra.

Bodáné sírvafakadt. A könnyek olyan váratlanul törtek elő, hogy arra sem maradt ideje, hogy zsebkendőjét előkotorássa ócska táskájából. A kisfiú ijedten nézte anyját, akinek arcán a könnycseppek patakokban csurogtak végig, egyik lábáról a másikra állt, úgy érezte, hogy mondania kell valamit, de nem mert megszólalni. A titkár mellett álló férfi elmosolyodott, megsimogatta a kisfiú szőke haját, szemével Boldoczkyra hunyorított és lassú léptekkel kiment a helyiségből. Egyedül maradtak. Boldoczky néhány pillanatig nézte az asszonyt, majd a gyereket. Aztán megszólalt.

— No Bodáné, emberelje meg magát, miért sír?

Az asszony könnyein keresztül elmosolyodott. Értelmes, nagy szeméin huncut villanás futott át és könnyei egyszerre elálltak.

— Ne tessék haragudni, — mondta halkán, de nyugodtan — olyan furcsa nekem itt és a kisfiam...

— A maga kisfia nagyon használható gyerek. Jó kommunistát nevelünk majd belőle.

Bodáné ismét meghökkent. Ebben a pillanatban ismét eszébejutott, hogy ő tulajdonképpen a kommunista párt helyiségében van, és ha közben férje hazajön... A kisfia, mintha megérezte volna anyja gondolatát, kifelé indult. Az ajtóban visszaszólt. — Megnézem, nem jön-e apa — és kipenderült az utcára. Bodáné ismét sírni kezdett. De ez a sírás nem hasonlított már az előbbire, amely a félelem és ijedtség hirtelen támadásában született. Könnyű, szinte örömteli könnyek voltak ezek, egyszerre oly nyugodtnak érezte magát, mint még soha. Felvetette a fejét és a titkárra nézett, aki csendesen ült és ceruzájával babrált.

— Nálunk az üzemben bál lesz — mondta hirtelen.

„Nagyszerű, — mondta a titkár — maga remélem elmegy?”

Bodáné megrázta a fejét.

— A férjem nem enged. — Mély, duzzadó gyűlöletet érzett most a férje iránt. Milyen jó lenne elmenni a bálba! Milyen jó lenne meghallgatni a zenét és nézni a táncolókat. Maga előtt látta a nagy géptermet, feldíszítve, színes lámpákkal, papirokkal. Elszomorodott.

— Nem engedi? — kérdezte hirtelen a titkár. — Mi az, hogy nem engedi, olyan nincs. Majd beszélünk a férjével.

— Isten ments — sikoltott az asszony. — Nagyon kérem kedves Boldoczky úr, ne tessék, akkor nekem is, meg a kisfiamnak is végünk van. Agyonra ver bennünket.

A titkár idegesen hátrasimította a haját. Meg kellene rendszabályozni azt a csirkefogót. De hogyan? Ezt ő maga sem tudta. Megint az asszonnyal kezdett foglalkozni.

— Mikor lesz a bál?

— Február végén — mondta Bodáné — és...

— És?

— Nálunk az üzemben van egy... elvtárs, azt mondta nekem, hogy én díszítem fel a termet... én... de én még sohasem csináltam ilyet, hát arra kérem, segítsen nekem, mert...

Megint sírva fakadt. Az öröm, a gyűlölet és a félelem váltakozott benne, egyszer egyik, másszor másik kerekedett felül. A titkár nagyon sajnálta. Csendben hozzáfogott a magyarázathoz. Először megkeresi azt az elvtársat, aki a kultúrügyekkel foglalkozik. Azzal szépen megbeszéli, hogy mit akar csinálni. Beszerez néhány képet. Vesz egy csomó vörös papírt. Bevonja a falakat, lámpákat.

Jó félóraig beszélgettek. Bodáné többet nem sírt. Mindig mélyebben merült bele a beszélgetésbe, mindjobban kirajzolódott előtte a feldíszített gépterem képe. Az ablakokat vörössel vonja be, mert így nagyon csúnya. A deszkapalánkra valami zászlót kéne tenni. A kapcsolótábla köré képeket. Ahol az öreg Korláth szokott üldögni, oda néhány csokor papírból készült virágot. Valamikor, kislánykorában tudta, hogyan kell papírból virágot csinálni. Most erőlködött, hogy emlékezetébe idézze. A bejárat fölé felirat kell — hallotta a titkár hangját, — Munkásegység. Vagy Éljen a két munkáspárt. Ilyesféle. Majd beszélje meg a kultúrfelelőssel.

— Helyes? — kérdezte végül a titkár.

Bodáné felállt.

— Nem is tudom, hogy köszönjem meg.

Boldoczky elhárító mozdulatot tett.

— Sehogy, elvtársnő. Mi kommunisták segítünk egymáson... mindenkin... azon is, aki nem tagja a pártnak. Tudja, ez a mi nagy erőnk. Láthatja, ha a munkások nem segítenek egymáson, hát akkor ki segít rajtuk? Senki. No ugye. — Kicsit hallgatott. — És nem kell félni tőlünk. Mi jót akarunk a szegényeknek. Ne higgyen azoknak, akik minket szidnak. Mindig csak erre gondoljon. Boldoczky nem hazudik, mert a Boldoczky csak azt mondja, amit a párt mond. És Rákosi elvtárs szeret bennünket... nagyon szeret... hát ezért. Aztán jöjjön ide hozzánk máskor is. Mindig kedden szokott pártnap lenni. Sok érdekeset lehet ám itt hallani...

Az asszony támoilyogva és csodálkozva ért ki az utcára. Még mindig fülébe csengtek a titkár szavai. Milyen kedves ember... Látszik rajta, hogy igazat mond. De életének hosszú, keserű tapasztalata megtanította arra, hogy ne higgyen azonnal az embereknek. Mindjárt arra gondolt, vajjon mire akarja rávenni ez a férfi. A szíve megint megkeményedett. Arca elsötétült. Hátha... hátha igaza van a férjének, aki megtiltja, hogy a kommunistákhoz járjon. A bíró úr is mennyi rémséget mesélt neki annak idején. Emlékezetében megjelent a régi kép, az apró pirostetős házikó, a vörösalakos kerti utak, a konyhakert ápolt vöröshagymaágyai, s a füvek, rózsatövek, nősziromok közt meghúzódozó kék, zöld, lilaszínű csöppnyi üveggömböcskék. A múlt, mint selymes tenyér, megsimogatta.

A kisfiú ugrott melléje.

— No, anya...?

Ellökte magától, de rögtön megsajnálta. A gyerek tágra nyílt szemmel, értetlenül nézett rá. Mi történt? A sarkon azonban a férfi tűnt fel s tovább nem beszélhettek.

A következő napokban Bodáné alig törődött a bállal. Megmakacsolta magát s ha eszébe jutott, szándékosan elhessegette magától a gondolatot. Egyik éjszaka a bíró úrral álmodott. Az apró, mindig simára borotvált, lüszterkabátos emberke megjelent előtte, mosolyogva és kedélyes szemhunyorítással — (mögötte emeletes ház volt, amely azonban rendkívül hasonlított ahhoz a régi házhoz) felemelte ujját és megfenyegette őt. Ekkor azonban leolvadt róla a mosoly, fenyegető, borzalmas vonás terült az arcra, amely már nem is volt Alapi Kázmér, hanem valaki más, egészen

más, Bodáné nem ismert rá, mert ezt az arcot sohasem látta. A szörnyű férfi közelebb lépett, kinyújtotta a karját és toronragadta az asszonyt, aki nagyot sikoltott és saját hangjára felébredt, izzadtságban úszva. Sokáig álmatlanul hevert s a férfi félelmetes arcát próbálta visszaidézni, de nem tudta.

Egyik este a titkárral találkozott. El akarta kerülni, de a férfi megszólította.

— No, mi van a bállal, lesz díszítés?

Nem válaszolt. Leszegte a fejét.

— Bodáné... — kezdte csendben a férfi s a fejét ingatta — megint mi van magával? Azt hittem, kedden eljön hozzánk. Nagyon érdekes előadás volt. Biztos, magát is érdekelte volna. Arról volt szó, hogy új pénzt kell teremteni. Ez az infláció rossz dolog, tudja jól, meg aztán...

Az asszony köszönés nélkül otthagyta. Boldoczky boszúsán nézett utána. Nehéz eset — morogta és bement a pártba.

Aznap este a férje részegen állított be. Ez nem volt nagy újság Bodáné számára, hiszen minden nap körülbelül így történt. A férfi megállt az ajtóban s belerúgott a küszöbbe.

— Az öregasszony nagyon rosszul van. — Öregasszonynak hívta az anyját. — Nem lehet otthagyni egyedül. Megrohad. A franc álljon beléje, mindig ilyenkor van vele baj. — Csúnyát káromkodott. — Ebben a pillanatban ért az ajtóba a kisfiú. Kezével eltakarta az arcát.

— Gáspár — motyogta sápadtan az asszony... — A gyerek...

— Le van szarva — mondta a férfi dühösen. — Most járt nálam a szállásadónője. Azt mondja, hányt meg elájult. És hogy többet nem vigyáz rá. Hát én ide nem veszem, ha megdöglik, akkor se. — Elhallgatott és lemászott a lépcsőkön. — No, fogd a motyódat, elmegyünk érte és kivisszük Margithoz. Vesződjön vele ő, ha akar. Ha nem, tegye egy szegényházba. — Teljesen részeg volt. Szájából dőlt az alkoholbűz. A kis tűzhelyen hamu parázslott. A lámpát még nem gyújtották fel. Kintről a hó fehér sávja villant be. Február elején még mindig nagy hidegek jártak. Ez a tél csak nem akar végetérni, — sóhajtottak az emberek. Minha egyenesen a szegény népek ellen akarna összeesküdni az idő is — sóhajtott egy asszony ma reggel a pék előtt a sorbanállásnál. — Az isten is ellenünk van, — mondta valaki dühösen.

— Ja, a demokrácia nem tetszik az öregnek, — kuncozott egy vékony hang.

Lehurrogták.

— Az istent hagyja ki a játékból — förmedtek rá. A fiatal asszony elsápadt és hallgatott. Bodáné dühösen pillantott rá, de ő sem szólt semmit.

Most fázósan összébbhúzta a kabátját.

— De Gáspár... Margit tud róla?

— Mit bánom én? Neki is anyja. Én már eleget vigyáztam rá, eleget tartottam. Most is mit tudom én, hány millió pengőbe kerül, hogy ott vesztegetik. Én adjam oda a hetikeresetemet? Adja oda a Margit. Nekem elegendem van. Most meg beteg is. Úgy sem él sokáig. Addig kibírja ő is, a fene... — Megint káromkodott.

A nyolcvanhétéves öregasszony, akinek súlyos szervi szív baja és asztmája volt, egy másik öreg néninél lakott a Munkás-utcában, annak a lánya látta el kettőjüket valamiféle ennivalóval napjában egyszer. Máskor nem ettek, hacsak véletlenül Bodánének akadt valami maradék harapnivalója, amit a férje elől el tudott rejteni s azzal átszaladt a két öreghez. Az öregasszony, aki már járni sem tudott, értelmileg még teljesen friss és mozgékony volt, mintha nem nyolcvanhét, de negyvenéves lenne. Mindenről kitűnően értesült. A szomszédok — öregek és fiatalok egyaránt bejártak hozzá (néha jobb falatokat is hoztak neki, ha maguknak is akadt), mert rendkívül szerették ezt a kedélyes, friss, örökké nevető öregasszonyt, akit nem tudott megtörni hihetetlen kegyetlen élete sem. Egészen a felszabadulást követő időkig ott lakott Bodáéknál egy rozoga tábori ágyon, de egy szívroham után a fia megdühödött s kitette az utcára.

Akkor került ehhez a másik öregasszonyhoz, ide a közelbe, egy félemeleti kis szobácskába. Özvegy Follernét a leánya tartotta el, aki a WM-ben segédmunkás volt. A két néni békében és csendben megférte egymás mellett, előfordult, hogy napokig csak Boda néni beszélt, a másik hallgatott és nem válaszolt, még akkor sem, ha kérdezték. Ez az egyoldalúság azonban nem bántotta az öregasszonyt, aki szeretett fecsegni vidám és hiábavaló dolgokról s amíg ereje engedte, intézkedett, jött-ment, naponta hatszor le-fel szaladgált a lépcsőkön. Most már hónapok óta rosszul volt, egyre fogyott, elkedvetlenedett s az utóbbi napokban megtörtént, hogy ő is órákon át hallgatott. Egy hét alatt kétszer volt szívrohama és a fiatal Foller-leány megkereste Boda Gáspárt.

— A mamája nagyon rosszul van — mondta csendben. Egy Garay-téri kocsmában találta meg. Krausz Imréné iga-

zította útba. Boda mindennap munka után a Danihoz járt fröccsözni. Ma már a hetediknél tartott. Pénze volt, két laposfogót adott el a szerszámosládából. Most azt itta el. Minden nap ez történt, eladott valamit s ivott. A napok mámorosan teltek. A Foller-lány megállt a gyérvilágítású, alkoholszagú, füstös helyiségben. A szomszéd asztalnál kocsisok kártyáztak. Az egyik iszonyúan káromkodott. A nyurga, hosszúlábú fiatal leány elfintorította az orrát. De beszélnie kellett Bodával, mert az öregasszony állapota súlyosnak látszott és orvost nem tudott hívatni, mert pénze neki sem volt s így ápolatlanul, gondozatlanul hagyni az öreget, egyenlő lett volna a gyilkossággal. Szállíttassák kórházba vagy vegyék vissza magukhoz. Ő eddig örült, hogy akadt valaki, aki együtt tölti a napokat anyjával. De most már nem felelhet tovább a dolgokért. Foller Magda kint lakott Csepelen, a gyár közelében, de azért majdnem mindennap üzem után beszaladt, hogy meglátogassa anyját. Ellátását és a szoba bérét anyja nyugdíjából igyekezett fedezni. Ez naponta nehezebb lett, mert a pénz, amit apja után kapott, aki üzemi baleset áldozata lett a MÁV-nál, még ezelőtt tizennégy évvel, egyre értéktelenebb lett. Azon gondolkozott, hogy kiviteti anyját Csepelre, de az öregasszony ragaszkodott ehhez a lakáshoz. Ötvenhat éve élt itt, nem csoda. Foller Magda vállalta a fáradságot.

A férfi nehézkesen emelte fel fejét. Véreres szeme zavarosan pillantott a lányra.

— Mit akar?

— Azt mondom, hogy az édesanyja rosszul van. És nem vállalhatom tovább a felelősséget. Vitesse kórházba. Szegény nagyon beteg.

A férfi feltápászkodott és végigmérte Magdát. A lány foltos télikabátjának gallérján kommunistapárti jelvény volt kitűzve. Boda dühösen ellökte magától a fiatal lányt.

— Hagyjon a fenébe. Mit nyavalyog rajtam. Csináljon, amit akar.

Magda dühbejött.

— Az istenit magának, hát ember maga? Az anyja haldoklik, nem érti?

Erre már többen is odanéztek. A zaj lehalkult. Boda dühösen a szomszéd asztal felé rőffent.

— Mit figyelnek? Maguknak nincs elég bajuk? Verjék a blattot és hagyjanak mást megdöglezni.

Nevetés harsant. Valaki odaszólt hozzá:

— Lassabban a testtel, öreg. Menjen a mamájához.

Boda morgott valamit. Az előbbi hang incselkedve oda-
szólt:

— Nehéz a járás, öreg? Nocsak. Ki hinné. Már nyolc nagyfröccs után? Többet kellene tréningezni, fiatalúr!

Magda nem tudott elfojtani egy mosolyt. Odalépett a székére huppanó férfihoz és felsegítette.

— Jöjjön Boda úr...

Nagynehezen elvonszolta haza. A szobában csend volt. A két öregasszony sötétben feküdt. Boda néni nehezen lélek-
zett. El kell ezt vinni — villant át a férfi agyán, aztán szó
nélkül kifordult a szobából. Hatalmas pelyhekben hullt a hó. Megrázta magát, mint a vizes kutya. Aztán elmosolyodott. Holnap eladja a satut, ma már Herlinger ígért érte negyven
milliót. Amíg hazáig ért, azt számítgatta, hogy a satuért (ha
holnapra nem változnak az árak) hány nagyfröccsöt kaphat...

Az öregasszony járni nem tudott. Taxira nem volt pénzük. Az asszony elzavarta a kisfiút a sarokra, hogy Borbély Emil-
től, a fűszerestől kérje kölcsön a kiskocsit. A gyerek, aki nem
értette meg pontosan, miről van szó, örült a kirándulásnak. Kocsit fognak húzni! Nagyszerű! Emlékezett rá, hogy az
ostrom után az apjával egyszer voltak ilyen kiskocsival a
Lehel-téren. Egy ócska ágyat, meg egy szekrényt adtak el,
mindkettőt valahonnan egy romos lakásból emelték ki. Azóta
mindig szeretett volna kiskocsit húzni. Egyszer megkérte
Borbély bácsit, engedje húzni a kiskocsit. De a szikár, oldal-
szakállas férfi dühösen ráfordult. — Mész a fenébe! Azóta
csak távoli vágyakozással figyelte, ahogy Borbély segédje
már kora reggel (a Nagycsarnokból érkezett) erőlködve von-
szolja a süppedő hóban vagy a síkos utcán a nehezen gör-
dülő, olajozatlan kiskocsit.

Az üzlet már zárva volt. Gazsi tudta, hogy Borbélyék itt
laknak a bolt mögött épített szobában, ahová az udvarból is
be lehetett jutni. A sárga keramitkockás kapualjon nevetve
korcsolyázott végig. Ahogy meglátta a házmestert, hirtelen
visszahőkölt. De aztán kihúzta magát és bezörgetett a fűsze-
reshez. Az asszony nyitott ajtót. Gazsi nem szerette ezt a
magas, vékonyhangú, mindig véresszemű asszonyt (krónikus
kötőhártyagyulladás volt, mert legtöbbször elzavarta, ha
véletlenül az üzlet előtt játszottak.

— Mit akarsz? — támadt rá az asszony ellenségesen.
Nem szerette, ha ilyenkor zavarják.

— Borbély bácsi itthon van? — kérdezte a gyerek.

Akkor már az öreg is kijött a konyhába. Borbély Emília nem szívesen látta lakásában az idegeneket, hacsak lehetett, távoltartotta őket. A hatalmas, fehér edényekkel és porcelánokkal telt konyhaszekrény mögött egy éjszaka ugyanis kibontotta a falat és az így keletkezett mélyedésbe három mázsa lisztet s két mázsa zsírt rakott. Aztán a szekrényt visszatolta a helyére. Azóta ha belépett a konyhába, azonnal szimatolni kezdett. — Nem érezni itt a zsírszagot? — Az asszony már hetek óta hagymát pirított, olajat melegített a törtlábú tűzhelyen, hogy a zsír terjengő szagát ellensúlyozza. De Borbély nem nyugodott meg. Mindig szimatolt, mindig figyelt. A belépőket árgus szemmel kísérte, nem megy-e valaki egyenest a konyhaszekrény felé. Azt képes lett volna azonnal agyonszúrni, vagy... de erre jobb nem is gondolni.

— Mi kell, kölyök? — állta el a konyhaajtót. Inkább menjen ki a meleg, de ne jöjjön be senki. Fene tudja, hogy ki küldte szimatolni ezt a kölyköt.

A kisfiú egyszuszra elhadarta mondókáját:

— Anya küldött a Borbély bácsihoz, hogy kérjem el a kiskocsit egy-két órára, mert a nagymama beteg és el kell vinni a Margit nénihez. — Nagyot szusszant és kedvesen az asszonyra nézett, mintha attól várna segítséget. De a sovány nő rosszindulatú hallgatásba burkolódzott.

— Mi a fenét? — kérdezte a fűszeres és orrát szívtá.

— A kiskocsit, Borbély bácsi — ismételte hangosan a gyerek.

— A kiskocsit?

— Azt.

Borbély dühbejött. Szemöldöke szélén borsónagyságú szemölcs virított, amely ha ideges volt, önkénytelenül rángatózni kezdett.

Beletúrt a hajába és a falon eloltotta cigarettáját. A cigarettavéget egy üres gyufásdobozba süllyesztette.

— Mi a fenét? No, — felemelte a lábát, mintha rúgni akarna — usgyi, anyádhoz és mondd meg neki, hogy a kiskocsi ingyen alma. Ha húzni akar, fizet vagy cipelje nagyanyádat a hátán. Mi vagyok én, — dühítette magát — jótekonysági intézmény? Menj a fenébe. Ha lesz pénz, lesz kiskocsi. — És becsapta az ajtót.

A kisgyerek néhány pillanatig dermedten állt. Aztán elvörösödött és futásnak indult. Sem iskolában, sem otthon — apja kivételével — nem szokták megszidni a rendkívül érzékeny gyereket, aki a legkisebb durvaságra is órákhosszat

tartó hallgatással válaszolt. Ilyenkor mélyen elvörösödött, izzadni kezdett, összeharapta az ajkát és elfordult. A pirosság sokáig ott árulkodott homlokán. Most valahogy megérezte, hogy nincs ideje sértődésre, sietnie kell.

Anyjához futott és zsebében ökölbesorított kézzel elmondta, hogy mi történt. Az asszony, aki amióta férje hazajött, tehetetlenül ült odahaza, most hirtelen sírni kezdett. Apja felugrott a székről, de rögtön újra visszahullt. Ordított. Majd ő megmutatja... majd ő odamegy... De nem tett egy lépést sem. Bodáné felkapta télikabátját és kiszaladt. A kisfiú utána.

Sűrűn hullt a hó. Az asszony fázott s a futásban keresett menedéket. Elképzelte, hogyha meg is tudnak alkudni ezzel a gazemberrel, milyen nehéz lesz most neki egyedül kivonszolni az öregasszonyt a Csongor-utcába. A Thököly-úton villamos csengetett s egy autó dudált. Itt, néhány méterrel odébb, teljesen csend volt, csak az egyik sarki kocsmából hallatszott nevetés. Előbb mély férfihang nevetett, brum-mogva s rá vékony női kacagás felelt, amely olyan volt, mintha kerék csikordult volna. A kisfiú egy futó pillantást vetett a kocsmára felé. Három nő állt az ajtóban. Befelé néztek. Valami nagyon vidám dolgot láthattak, mert mindhárman hangosan nevettek. A kisfiúnak nem volt ideje tünődni ezen — bár nagyon szeretett volna odamenni és megnézni a mulatságot. Mindenkire egyformán kíváncsi volt, szinte szomjasan kíváncsi s órákhosszat elült Boldoczky cipőműhelyében, vagy az öreg Weisz bácsinál s nézte, hogyan készült egy cipő vagy egy talp, egy-egy sarok, vagy az öreg szabó hogyan vasalja a foltozott nadrágokat, kabátokat. De ugyanilyen érdeklődéssel nézte a szomszédos motorjavító műhelyben a motorokat, a szétszedett alkatrészeket s szinte testi gyönyört érzett, ha az utcán álló, javítás alatt lévő motorra ráülhetett és forgathatta a kormányt.

Az asszony kissé megelőzte az elmélázó gyereket. Mire utólérte, anyja már bent volt Borbélyék konyhájában. Néhány perc alatt megalkudtak. Nem, pénzt azt nem tud adni az asszony, de vállalja, hogy nagymosást rendez még e héten, egyik este Borbélyéknál. Arra gondolt, hogy egész éjszaka mos majd s aztán egyenest bemegy a gyárba. Nem fog elaludni, nem... majd csak kibírja...

Mindketten teljes erejükből nekifeszültek, hogy a kapu alól kivonszolják az olajozatlan, nyikorgó kiskocsit. Ahogy a járdáról lehuppant a kerék, rögtön mélyen belefűrődött a

frissen hullott, puhán tapadó hóba. A kocsi megcsúszott. Az asszony húzta, a kisfiú tolt. Szemében izgatott öröm villogott. Micsoda nagyszerű dolog. Éjszakai kirándulás! Délután, amikor egyedül tekergett az Aréna-úton s valami üvegcsiszolóműhely ablakán keresztül leste, hogyan tartják oda a munkások a sebesen forgó koronghoz az üveget s hallgatta a finoman sercegő hangot, amely egy cica nyávogására emlékeztette, még nem is gondolta, hogy estére ilyen kitűnő szórakozást talál majd. Örömeben nagyot füttyentett és észre sem vette, hogy anyja szemrehányó tekintettel hátrafordul. Beszölkak a férfiért és együtt mentek az öregasszonyhoz a Munkás-utcába.

Az csendben várta őket. Nem szölk egy szölk sem, nem kérdezősködött. Amikor a fia felnyalábolta s rogyadozó léptekkel megindult vele a lépcsön, behúnyta a szemét. A friss, hideg levegő érintésére felnézett. Akkor jutott eszébe, hogy el kellett volna búcsúznia lakótársától, özvegy Follernétöl. De olyan fáradt s oly ernyedt volt, hogy még gondolkozni sem maradt ereje. Bodáné rendbehozta a kiskocsit, párnákat rakott alája, lepedöt terített rá, arra ráfektették az öregasszonyt, aki még most sem beszölk. A friss, hidegen tóduló levegő még jobban elgyengítette, dunnát raktak rá s otthonról hozott két meleg takaróval körölktekerték.

— Nem fázik, mama? — kérdezte halkan az asszony. A Keleti felöl égett füstszagot hozott feléjük a szél. A havázás erősödött. — Betakarjam az arcát?

Az öregasszony nemet intett. Egyszerre magáhoztért. Kíváncsian nézett körül. Hónapok óta nem volt az utcán s lankadó érdeklödése egyszerre felébredt. Milyen érdekes is a világ, istenem — gondolta s erőlködve felemelte a fejét. De nem sokat látott. A lámpa körül a hópelyhek forgataga táncolt, mintha pillék lennének. Az éles, kemény levegő apró túsúrássokkal kellemetlenkedett az arcán, de az nem fájt neki. Amikor a kocsi zöttyenve megindult, nagyon jól érezte magát.

Hosszú utazás kezdödött. Elöl baktatott (most már kissé kijózanodva a hidegtöl) a fia. Háta mögött szuszogva a kiskocsinak feszölve, menyé és unokája. Hát együtt van a család — mosolyodott el magában az öregasszony. A feje hirtelen zúgni kezdett. A zaj, amely eddig csak a falak és ablakok szűrőjén keresztül ért el hozzá, egyszeriben megnövekedett és mint valami különös nagy madár, csattogtatta fölötte a szárnyát. A Thököly-út, Aréna-út forgalma idegen volt

számára. Pedig alig néhány teherautó, villamos zúgott el mellette, túlkölve, csengetve. Ismét behúnyta szemét. A homály és a fény csukott szemhéjai alatt is egymást váltogatta. Megint nagy fáradtságot érzett, a nagyokat zöttyenő kocsi kimerítette. Bárcsak már odaérkeznénk... Hogy hová? Az öregasszony csak sejtette, de nem tudta, hová mennek. Néhány szót ellesett fia és menyé beszélgetéséből, de ezek a szavak nem mondták ki útjuk célját. Valahová viszik őt. A jövő alig érdekelte. Nagyon távolról és nagyon homályosan érezte, hogy szeretne már nyugodt ágyban és fedél alatt lenni, de ez nem zaklatta túlságosan. A hólé arcán elolvadt s néhány csepp befolyt a nyakába. Mielőtt elaludt, érezte, hogy egy kéz finoman megtörölgeti nedves bőrét. Ez jólesett.

Boda szótlanul húzott. Dűhe még mindig nem párologott el, torkát fojtogatta. Késő este ilyesmivel kell neki foglalkoznia — morgott, mintha megszárták volna. Hátrapillantott. Az asszony és a gyermek leszegett fejjel feszültek a kocsinak. Nehéz munka volt a süppedő-tapadó hóban húzni a kocsit, bár az öregasszony súlya majdnem jelentéktelen volt. A vaspántos kerekekre nedves hópamacsok tapadtak, melyek megakadályozták, hogy könnyen gördülhessen az úton. Hamarosan kiizzadt. A kisfiú homlokán hátratolta sapkáját, majd később levetette. Az asszony nagy, szürke kendőjét lekanyarította a hátáról és alvó anyósa arca fölé borította.

— Legalább nem esik rá a hó, — suttogta lihegve.

Nehezen erőlködve tolták át az arénaúti aluljáró alatt a kocsit. Az emelkedő előtt a híd alatt meg kellett állniok. Vonat zúgott el a fejük felett, szuszogva, piros szikrák szálltostak a levegőben. A kisfiú áhitattal nézett utánuk. Egy-egy szikra még a havon is tovább parázslott. Milyen érdekes! Jó lenne utazni. Elmélázva hallgatta a távolodó vonat ütemes zörejét. Egyszer eljön ide és megnézi közelebből a mozdonyt, vagy megpróbál bejutni a Keleti rendezőjébe. Anyja szava térítette vissza a kocsihoz.

— Gyerünk — mondta az asszony.

Továbbindultak. Kacsaringós utcákon vágta át, néptelen és sötét sikátorokon. A kisfiú még sohasem járt erre. Elszoruló szívvel, izgatottan figyelt. Elöl apja födetlen fővel húzta a kocsit, lankadatlan erővel, mint egy nagy ló. Hajára fehér pihék telepedtek. — Apa, tollas a hajad! — kiáltotta, de a férfi nem fordult meg. Csak valamit dünnyögött bosszúsan. Egy kivilágított nagy ház elé értek. Az elsőemeleti ablakokban mindenütt emberek álltak. A fehér villanyfény

ráhullott a hóra s megcsillant, mint a márvány. Ahogy elhaladtak a ház előtt, Bodánénak hirtelen — mintha a semmiből bukkant volna fel — eszébe jutott a bál. Ūristen! Hiszen ő semmit sem csinált eddig. Szégyenkezés fogta el. Nem, hát ez lehetetlen. Kötelessége megtenni, amit Holder mondott. Holnap, igen, holnap felkeresi azt a Simándit és megbeszéli vele az egészet... Nem tudta miért, egyszerre nagy kedvelt érzett a terem feldíszítéséhez. S ha napokig nem jutott már eszébe mindez, egyszerre tervek rohanták meg. Játszott velük, kiszínezte, szélesítette őket, kedves ötletek jutottak eszébe... S egy hirtelen villanásban eszébe jutott az is, amit még az iskolában tanult valaha, hogyan kell papírból virágot csinálni.

Észre sem vette, hogy megérkeztek. Itt álltak a nagy, üres telek lábánál, amellyel szemközt laktak Margiték. Teljes nevén Nagy Jenőné és gyermekei, Boda Gáspár nővére.

A sarkon túl egyetlen halványképű lámpa égett. Pere-mén vastag hórégteg űlt. Az üres telket színig belepte a hó. Itt-ott még a délután emlékei, szánkanyomok látszottak s a kisfiú sóhajtvá gondolt azokra a gyerekekre, akiknek ilyen nagyszerű szánkahelyük van. Néhány lépéssel odébb, a kapu előtt megálltak.

— Eredj föl — csattant Boda hangja. — Mondd meg neki, hogy itt vagyunk.

Az asszony kiegyenesedve ránézett. Most érezte csak, mennyire fáj a háta.

— Miért nem te mész, a te testvéred.

A férfiban egyszerre bugyborékkolt fel az elfojtott, tehetetlen düh, ami már délután óta fojtogatta. Ūtésre emelte a karját. A kisfiú a gyér villanyfényben is látta apjának eltorzult vonásait. Halkan sikoltott és szája elé kapta a kezét.

— Apa!

— Kuss!

Az asszonyhoz fordult: — Eredj, vénasszony. Mit prézsmítálsz. Megfázik ez a másik vénség.

Bodánében hallatlan keserű harag lobbant fel. Gyűlölete oly erővel szorongatta torkát, hogy könnyekben tört ki. Undor és megvetés járta át. Ez ember...? Szó nélkül felment az első emeletre, ahol Margiték laktak. Már nagyon régen nem járt itt.

Nagy Jenőné, Boda Gáspár legidősebb testvére volt a hét közül, akik elszóródtak a világban, éltek vagy meghaltak, de akikről nem nagyon sokat tudott a férfi. De a többiek sem

sokat érdeklődtek utána. Még gyermekkorukban elkerültek a szülői háztól. Egyikből asztalos lett, másikból földműves, a harmadik férjhezment, a negyedik vénleány maradt, a sors, mint a labdákat dobálta őket Budapestről vidékre, aztán megint Pestre. Kettő közülük, az asztalos és a földműves, meghaltak a háborúban, egyik még Voronyezs alatt, 1943 telén, az iszonyú hidegben, a szovjet csapatok elsőprő támadása közben. Egy aknaszilánk találta a lábán, ledőlt az útszélre és ott fagyott meg, miközben autók, szánok, gyalogosok húztak el mellette végeláthatatlan csapatokban.

A másik, a földműves (akinek három holdja volt Biharban, odavalósi volt az egész család) a háborúnak szinte utolsó napjaiban halt meg Grácban, ahova csapatával együtt érkezett meg négy nappal azelőtt — egy bombatámadás alkalmával. Ő sem sokat érzett, csak egy fülsiketítő robbanást hallott még s hirtelen összedőlt minden. Így hát öten maradtak, kettő közülük itt élt Pesten, a másik három isten tudja hol? Nagyné egyszer érdeklődött egyik húga után, aki kocsmáros férjével együtt évekig élt Ópályiban, de azt hallotta róla, hogy még a szovjet csapatok bevonulása előtt családotól együtt nyugatra menekült. Így aztán Ilonkáról sem tudtak semmit ezek ketten, akik egymást is csak ritkán látták, vagy ha a szükség kergette össze őket.

Nagyné, gyerekeivel élt, két maszatos csöppséggel. Egyik sem hasonlított közülük erre a jólmegtermett, szélesfenekű, nagytenyerű, hangoskodó asszonyhoz, aki szeretett sokat enni és nagyon hangosan beszélni. De az asszony, mióta férjét elvesztette, magányos, mogorva életet élt. Mindenki haragudott, akinek megmaradt a férje, fia, gyereke, azokra, ahol együtt volt a család. Sógornőjét sem szívelhette. A halk, csendesszavú, bánatos nézésű asszony mérhetetlenül idegesítette. Gyakran odáig jutott, hogy majdnem arcába sujtott, amikor ráemelte szomorú szemét és valamit mondott olyan csendesén, hogy alig lehetett érteni.

Egyszoba, konyhás lakásuk volt, de leginkább a konyhában tartózkodtak. Este itt főzött az asszony vacsorát és másnapra ebédet, — ha volt mit főznie — mosott, vasalt, magára s a gyerekekre. Az ötéves kisfiú s a hétéves kislány elválaszthatatlan játszópajtások voltak, mindenféle izgalmas játékot eszeltek ki, csendesén szórakoztak egymással a konyha kövén egy üres dobozzal, vagy egynéhány gombbal, amit az utcán vagy a szomszédos üres telken szedtek fel. Nem sok gondja volt velük.

A keskeny hosszú konyha végében állt a takaréktűzhely, amelyen most valami kásaszerű étel rotyogott. Egy vékony zsinóron villanykörte függött a plafonról s a homályos fénye különös árnyakat varázsolt a falra. A gyerekek gyakran mulattak ezeken az árnyakon s apró kövérvés kezükkel mindenféle figurákat vetítettek a falakra.

Az asszony a viaszkosvászonnal fedett konyhaasztalnál ült és varrogatott. A gyerekeket már lefektette, a konyhában csend volt, csak a tűz pattant meg néha-néha. Kint az ajtó előtt emberek suhantak el. Nagyné nem érintkezett a szomszédaival. Haragba volt velük. A lakók nem szerették az asszonyt, féltek nyelvétől, hangosságától, amely felverte az udvar csendjét, megzavarta nehezen szerzett nyugalmaikat. Néha, mikor mégis bekukkantották hozzá, ellenséges röffentéssel fogadta a látogatókat, így tehát azok mindjobban elkerülték. Egyetlen asszonnyal volt jóba, a harmadik emeleten lakó Ferencinével, azzal a sápadt, tüdőbeteg külsejű fiatalasszonnyal, aki úgy nézett Nagynéra, mint egy felsőbbrendű lényre, elfogadta, sőt kérte tanácsait, engedelmeskedett szélyeinek és távollétében, mert betegsége miatt Ferenciné nem dolgozott, gondozta a gyerekeket. Nagyné uralkodott az asszonyon, bár férjét nem szerette, gyakran felment hozzájuk beszélgetni. Ilyenkor a fiatalasszony tágranyílt szemmel hallgatta, mintha ígét hirdetett volna s ez tetszett Nagynénak. Ferencinét azonban négy nappal ezelőtt kórházba szállították, mert elesett az udvaron és vért hányt — Nagyné undorodott, ha erre gondolt — s így az asszony magára maradt.

Valaki egyszerre megállt az ajtó előtt. Kopogtak.

Nagyné letette a harisnyát.

— Tessék — morogta bizalmatlanul.

Bodáné nyitott be. Kipirult arcát fehéren keretezte a hajára telepedett hó, szemei izgatottan csillogtak. Nagyné az első pillanatban alig ismert rá a belépőre. Ám azonnal rosszat sejtett. Miért jött hozzá ilyen késő időben ez a nő? Itt valami nincs rendjén. Felugrott. Nem is köszönt vissza.

— Mit akarsz?

— Nyugodj meg. — Nem tudta, hogy kezdjen hozzá. Annyit sejtett, hogy a dolog nem megy majd simán. Szinte hallotta már az asszony rikácsoló tiltakozását. De talán a gyerekek előtt mégsem mer majd úgy ordítani. Tétován pillantott körül. A kisfiú meg a kislány nem volt sehol. Megrázta fejét s az olvadni kezdő hó kövér vízcseppjei a falra hulltak. — Anyádat hoztuk el. Nagyon beteg. Lent van az utcán. —

Nagyné először elsápadt, aztán elpirult. Boda Anna látta, ennek a kimerült, keményvonalú arcnak hirtelen változásait.

— Mit beszélsz?

Bodáné beljebb lépett. A ráhulló villanyfény megvilágította fáradt, szomorú arcát. Feje mellére esett.

— Anyád halálosan beteg. Gáspár azt mondta nem maradhat egyedül. Nálunk nincs helye...

— S ide kellett hoznotok? — Az asszony már rikácsolt.

— Nincs helye nálatok. Hát tíz évig hol lakott? Talán a Várban, mi? S most egyszerre kidobjátok az utcára?

— Nem dobtuk ki, — mondta kimerülten Bodáné — idehoztuk. — Irtózott ettől az asszonytól.

— Ide? Ide ugyan nem hozzátok be, azt én majd megmutatom nektek, azt a hétszentséges kutyaúristenit annak a rohadt világnak! Persze nektek derogál az öregasszony, mert mosdatni kell, meg etetni. Igen, hát jó a Margit, elég bolond, majd az ellátja, mi? Erre gondoltál?

— Margit, — suttogta a másik.

— Ne pofázz, — egész közel lépett az asszonyhoz s megragadta az állát.

— Hagyj, — rántotta ki ingerülten a fejét az asszony Margit tenyeréből. — Hozzuk fel. Mégis csak az anyád, te...

— Szidni mersz? Van pofád?

— Neked nincs, azt látom, te lelketlen...

Nagyné felszisszent. — Azt akarod...?

De nem folytathatta. Az ajtóban megjelent Boda Gáspár, karjában a félálomban lévő öregasszonnyal. Egyszerre csend lett, csak Nagyné ziháló lélekzése hallatszott. Boda odalépett az asztalhoz és letette a terhét. Vállán át odaszólt a feleségéhez:

— Eredj. Hozd a holmit.

Bodáné kisurrant. Még mindig csend volt. Az asszony egyedül maradt testvérével és úgy nézett rá, mintha megakarná ölni.

— Itt az anyád — mondta egyszerre Boda és leült a székre. — A rosseb ezt a havat.

Nagyné félrelökött egy széket. A stoppolófa a harisnyával együtt koppanva hullt a konyha kövére. Bent a szobában álmában felsírt a kislány.

— Mit akarsz? — sziszegte s lehelete szinte súrolta a férfit.

Az olvadó hótól vizes férfiarc megrándult. Aztán a föld felé fordította tekintetét.

— Mit? Hát nem látod? Itt az anyád. Én már eleget gondoztam. A nyavalya a világba. Neked is anyád, nem csak nekem. Fájjon a te fejed vele.

— Űgy? — Toppantott, mert szinte elképzelhetetlen volt számára mindaz, ami most történik. — Hát te azt hiszed, hogy engem csak úgy lehet dirigálni? Hopsza, itt van, fogd meg! Az öreganyád retkes térgyekalácsát, nem mondanád meg, hogy miből tartsam az öreget, mi? Abból a rongyos papírból, amit a gyárban kapok? Hiszen arra sem elég, hogy a kölykeim pofáját befogjam vele. Nemhogy még beteget ápoljak, meg orvost fizessek. — A tűzhelyhez lépett, mert megérezte a konyhában terjengő égett szagot. A kukoricakása kellemetlen orrfacsaró illatott bocsátott ki magából. Köténye szélével elrántotta a tűzről. — Még elégetem miattad te...

A férfi oda se figyelt. Az asztalhoz támasztotta a magával tehetetlen öregasszonyt, aki időközben felébredt s könnyekkel küzdve hallgatta a veszekedést. Nem mert megszólalni, mert tudta, hogy abból csak még nagyobb baj lesz. S hogy ébrenlétét észre se vegyék, megint lehúnyta szemét. Nagyné a konyhaajtóhoz ment.

— Nem engedem, hogy behozzák a cihákat...

— Eredj a pokolba! Mit tángálsz annyit?

— Te beszélsz? Te részeg disznó...

— Az öreganyád... az részeg... az a rücskös... Mit árt neked ez a vénasszony, mi? Hát meddig húzza még?

— Nem, — sikoltott az asszony — nem és nem, vedd tudomásul.

Boda Gáspár vállat vont. Unta ezt a rikácsolást. Hol van az asszony azzal a vacakkal? Csak ordítson sokat ez a senkiházi, majd leken neki egy frászt, gyerekkorában is csak így lehetett elhallgattatni. Vékony mosoly húzódott az orra alá.

Az ajtóban megjelent Anna és a kisfiú. Kezükben ott dagadozott a dunyha meg két pokróc. Néhány pillanatig tétován álltak, aztán letették a dunyhát, takarót az asztalra, az öregasszony mellé.

— Vesd meg az ágyat, — morogta Boda.

Nagyné, aki eddig dermedten, szinte tehetetlenül figyelte, hogy ezek ketten behozzák az öregasszony holmiját, most ismét magához tért és teljes erejéből ordítani kezdett. Odaugrott Annához, hajába markolt.

— Te...! Tudom... te voltál, aki ezt kitalálta, te sárkány... Te... Hát ezért hoztalak be a gyárba, ezért tűröm mindennap, hogy engem szidjanak miattad?

Az asszony, miután ügyesen kibújt sógornője cson-
tos ujjai alól, megfogta a fia kezét, aki reszketve állt mellette
és alélt nagyanyját nézte. Nem szeretett idejönni, most hogy
rikácsoló nagynénjét hallotta, aki anyját szidta, hirtelen olyan
utálatot érzett, amilyent még sohasem. Pillantása — mintegy
segélytkérőn apjára esett, aki azonban kimeredt szemekkel,
értelmetlen tekintettel, tenyerébe támasztott fejvel ült az
asztal mellett, mint egy fatuskó. Tőle nem várhatott segít-
séget.

Nagyné nem hagyta abba.

— Azt hiszed, nem tudja mindenki, hogy mit csinálsz?
Hogy már a kommunisták beszélnek rólad?

Anna megrezzent és férjére nézett. Az, mintha nem hal-
lott volna semmit.

— Megörültél, — mondta halkan.

— Te, — ordított az asszony s észre sem vette, hogy háta
mögött a szobaajtó kinyílt s a kisfiú lábujjhegyen, ágaskodva
kinézett mögüle. Szemében vad félelem lobogott. Attól félt,
hogy megverik. Ha anyja ordított, az mindig azzal szokott
végződni, hogy megverik. De senki nem látta meg a meztele-
nül reszkető kisgyereket, aki szép csendben becsukta az aj-
tót és úgy hallgatózott. Nem szokott a vendégekhez. Félt tő-
lük és idegenkedett. Ha olyasvalaki szólt hozzá, akit nem is-
mert még egészen közélről, annak nem válaszolt, csak lesü-
tötte a szemét. Hallotta, hogy anyja tovább üvölt.

— Te örültél meg, te szemét... Hiszen mindenki beszé-
li, hogy már dolgozol is a kommunistáknak, hogy te fogod a
bált rendezni az üzemben... Azt hiszed, nem tudom? Azt
hiszed, neim tudom, hogy ki vagy? Megy a kommunistákhoz
nyalni... mert azt hiszi, akkor többet kap, mint a többi sze-
gény munkásasszony... Emlékszem rád szilvafa korodból, te
nyavalyás. Hát amikor felkeltél és ordítottál?... No, ne add
az ártatlant, amikor az a szemét Holder megmondta, hogy
nincs krumpli... Vagy azt mondod, hogy akkor nem védted
őket, mi? Csak leszidta a munkásokat, akik ugyanúgy szen-
vedtek, mint te... te istenverése. — Dühében nagyott rúgott
az előtte levő székbe. Bodáné szemébe könnyek gyűltek.

— Ne beszélj így... suttogta könnyörögve.

Ekkor már a férfi is felkelt. A kisfiú megragadta anyja
kabátját és rángatni kezdte. — Menjünk innen... menjünk
innen — suttogta, de ezt senki sem hallotta. A férfi egészen
az asszony mellé állt.

— Mit csinálsz te? — kérdezte halkan. — Mit? Bált?

— Semmit, — védekezett az asszony — megkértek, hogy...

Nagyné hangosan, ellenségesen nevetett.

— Üzemi bált rendez a nagysága... Gyere csak be a gyárba. Megkérdezheted. Mindenki tudja...

A férfi megfogta az asszony kabátja szélét.

— Ezt nem is tudtam — mondta révedező gúnnyal. — Ez jó. A feleségem bált rendez a kommunistáknak. Hallottam én már ilyent. Láttam is a nyáron, a Garay-téren, utcabált, mi? Vagy házibált?

— Gáspár, — megpróbálta kiszakítani magát a férfi szorításából — nem rendezek semmit. Holnap megmondom, hogy nem vállalom... és különben is, csak díszítenem kellett volna — vergődött az asszony. Agyában kusza, tömött köd gomolygott. Láta, hogy az öregasszony kinyitja a szemét és mintha szánakozva nézne rá. Egyszerre erősnek érezte magát.

— Neked meg mit jár a szád? — kiáltott Nagynéra.

Az asszony megütközve rakta csípőre a kezét. A férfi felé mondta:

— Hallod? Még neki áll feljebb? Hm. Te... kommunista...

— Nem vagyok kommunista...

— Nem?

— Fogjátok be a pofátokat, — mondta halkan, komoran a férfi. Arcán súlyos indulatok hullámvásását lehetett megfigyelni. Nohát, ez az asszony, azt hitte rendesen, tisztességesen dolgozik és most kiderül róla, hogy a háta mögött... kommunista lett... vagy isten tudja, milyen cafra... No majd odahaza! — Szedd a holmidat. Gyerünk. — Ezt olyan ellentmondást nem tűrő határozottsággal mondta, hogy a testvére nem mert válaszolni. Túrte, hogy a kisfiú, meg az asszony kimenjenek a folyosóra. Boda utánuk indult. Az ajtóból még visszaszólt. — Az öreget fektesd le... majd adok neked pénzt is. Aztán elég a dumából. — És kifordult a folyosóra.

Nagyné meredten bámult utána, aztán vállatvont. Amikor leemelte az öreget az asztalról, szándékosan erősebben fogta meg a karját. Az anyóka felszisszent.

— Hiszen maga él, — mondta neki kelletlenül.

— Nem leszek soká a nyakadon, — motyogta az öregasszony. Nagyné most látta, hogy arca teljesen könnyben úszik. Megijedt. Csak nem hal ez itt meg a kezei között. Egy kendővel letörölgette az arcát.

— No, azért nem kell mindent mellre szívní, mama, — morogta — amiért kicsit odamondogattunk egymásnak... Mindenki hordja a maga keresztjét, nekem is van, magának is van... Minek sír? Kapaszkodjon meg, lefektetem.

Még mindig havazott. A kocsi, most, hogy terhétől megszabadult, valamivel könnyebben futott a lágy, szűz havon. Késő este volt már, az utcák elnéptelenedtek, a házak komoran, csaknem fenyegetően meredeztek az éjszakába. Itt-ott világosság hullt az útra. Nehéz, kemény idők jártak. Hideg volt, kevés ennivalót lehetett kapni. Az emberek mintha kibil-lentek volna régebbi lelkiállapotukból. Sokat veszekedtek, ingerlékenyek és idegesek voltak, mint az állapotos nők. Bodáné arra gondolt, hogy mi lesz otthon. A kisfiú halkan szipogott mellette. A sötétben, oda sem nézve, megkereste a gyerek hátától nedves fejét és lágyan megsimogatta. A fiú hálás szeretettel bújt melléje. Elöl a férfi egyenletes, hosszú léptekkel húzta a kocsit. Bodáné nem félt. Furcsa, különös öröm töltötte el. Még ki is melegedett beléje. A nagy, nyugodt csend, a zajtalanul hulló hó megnyugtatta. Holder jutott eszébe. Mondja neki, hogy nem vállalja? Dehogy. Meg fogja csinálni a díszítést, nagyon szépen meg fogja csinálni és elmegy ő is a bálra, történjen akármi... akkor is elmegy. Csendesen elmosolyodott, mintha megdicsérték volna.

ÖT ÓRA UTÁN az üzem területén már csak azok tartózkodtak, akiknek a teherautó kipakolásával volt dolguk. A kocsni néhány perccel fél öt után érkezett és Holder azonnal intézkedett, hogy kezdjék meg a kirakodást, mert a nyersanyagra haladéktalanul szükség volt.

Néhány percig lent állt az udvaron. Az erősödő szél kesernyős füstöt sodort feléje. A kirakodást figyelte. Sajnos, szerszámacél kevés érkezett, pedig éppen arra lett volna a legnagyobb szükség. Néhány szál (tizes, nyolcas, három és feles) ezüstacél jött, nagyobb tétel EZH, néhány folyóméter gömbvas az automata részére és rendkívül kevés státos speciál a bélyegekhez és vágólapokhoz.

— Ez minden? — kérdezte türelmetlenül Holder.

Bertók szaladva érkezett a kocsnihoz.

— Most telefonálnak, hogy többet nem tudnak küldeni, nekik sincs.

— Nincs a fenét — dühöngött Holder. — Tegnapelőtt a raktárunkban annyi szerszámacélt láttam, hogy szédült belé a fejem. Elfeketézik. Ismerem a tulajt jól. Mindennap ott ül a Váci-utcában egy espressóban. Schlick úr. Ideje lenne a fejére koppantani egy jót. — Dühében rágni kezdte szopókás cigarettáját, amelyet egy orosz katona ismerősétől kapott.

— Bertók úr, legyen szíves revideálni a számlát, már nincs idebent senki. — Rámutatott egyik vasrúdra. — Ezt vigyék azonnal az automatába, hogy holnap korán reggel fel lehessen fogni. Kondói úr nincs itt?

— Már elment — jelentette hivatalosan Bertók. — Kora délután elment és nem mondott semmit, hogy hova.

Holder legyintett. — No, amennyit ő törődik ezzel. — Szívta a fogát. — Legyen szíves, kérem, intézkedjék, hogy rendben menjen a kirakodás.

Végigment a keskeny, sárga keramitkockás ösvényen s mégegyszer hátranézett. A kocsni tetején Fogarasi állt, hatal-

mas termetű, gyerekszemű fiatalember, aki ha szóltak hozzá, csak bárgyú mosollyal felelt. A kocsi mellett Bertók hadonászott. A szavak már nem értek ide hozzá.

Szokása ellenére nem maradhatott idebent sokáig (máskülönben naponta este nyolc-kilencig is dolgozott). Ma kora délelőtt telefonértesítést kapott, hogy Fábri Marianneval együtt jelenjék meg este hét órakor a Nagybudapesti Pártbizottságban, a Tisza Kálmán-téren. Holder nem sejtette, miről lehet szó, hiszen Marianne nem is párttag. Arra gondolt, hogy talán az übé körüli históriát akarják vele megtárgyalni. De azt nem értette, hogy mi szükség van ehhez Marianne jelenlétére. A fiatal leány felgyógyulása óta Krancz mellett dolgozott és Holdernek meg kellett állapítani, hogy kiveszi részét a munkából. Marianne szemeláttára változott. Munkáját határozottan, erős akarattal végezte s ha egyes kérdésekben ingadozott is, — Holder jól megfigyelte — igyekezett önmagát fegyelmezni, egyértelmű, megfontolt álláspontot kialakítani üzemi és magánélete minden egyes kérdésében. Gyakran jött hozzá tanácsért, ilyenkor tágranyílt szemmel, figyelmesen hallgatta Holdert, de nem titkolta el azt sem, ha a férfi egyes intézkedései nem tetszettek neki. Vitatkoztak. A fiatal leány szinte külsőleg is megváltozott. A betegség következtében lefogyott, arca megnyúlt, arcbőre áttetszőbb, finomabb lett s fénylő barna szemei kíváncsi csillogással tekintettek a világba. Nem szívesen hagyta ott a műhelyt. Miközben csomagolt, végig kellett hallgatnia társnői csipkelődését, amelyek nem voltak minden rosszindulattól mentesek.

— No kisasszony, hát mégis az irodába megyünk?

Marianne kedvesen mosolygott.

— A gyárvezetőség így intézkedett.

— De azért maga is tett egy-két lépést, ne tagadja.

— Persze, no, könnyebb a tollat tartani, mint az excendert nyomkodni, igaz-e?

Marianne zavarba jött, elpirult, szemei könnyekkel teltek meg, hirtelen magához ölelte apró motyóját és szó nélkül kirohant a teremből. Még hallotta a háta mögött felcsattanó nevetést és az öreg Korláth bosszúsan dörmögő hangját, amint az asszonyokat munkára noszogatja. Kint az üres, húzatos folyosón, amelynek kövei hidegen fénylettek a homályos világításban, tele szívvel zokogni kezdett s még sokáig itt állt volna, ha véletlenül arra nem jön Velledics mérnök.

Marianne könnyes szemmel nézett rá. Melle hullámozott

az idegességtől, holmiját, mint valami pajzsot, maga elé tartotta. Olyan szép volt, hogy a mérnök megütközve lépett hátra. A fiatal leány észrevette a csodálkozást, de okát nem tudta, azt hitte, hogy a férfi gúnyolódik. Megint futni kezdett keserű indulatokkal szívében. Holderhez rohant. A férfi az íróasztal mellett állt, cigarettázva és egy hosszabb iratot tanulmányozott. A hangosan becsapódó ajtó zajára nézett fel. Szájában ceruza fityegett. Marianne megállt, mintha a lendület, amely idáig lökte, hirtelen kiapadt volna. Ahhoz, hogy a gépteremből Holderhez jusson, két emeletet és egy folyosót kellett végigrohannia. S annyira lihegett, hogy pillanatokig csak hadonászott a levegőben, de egy szót sem tudott szólni.

— No, mi van, Marianne — kérdezte Holder, de az első pillanatban sejtette, hogy mi történt a leánnyal. Egy széket tolt alája. A fiatal leány leroskadt s mint akinek minden ereje szétfoslott a levegőben, a magával hozott ruhadarabokat, törülközőt, mosdószappant egyszerre leejtette a földre, aztán sután utánabámult. Holder türelmesen várt, míg a fiatal leány kipihen magát és szóhoz jut. Nem akart az események elé vágni, ezért hallgatott. Félretolta az iratcsomót és leült az íróasztalához. Aztán egy rossz zsilettpengével körülményesen hegyezni kezdte apró, sárga ceruzáját. Ez a nyugalom rövid idő alatt magához térítette Mariannet.

— Ügy-e, mondtam magának, hogy nem jövök el a műhelyből, — kezdte szemrehányóan — tudtam én, hogy mit beszélek.

— Gúnyolták? — kérdezte csendesen a férfi.

— Csak hallotta volna. Hogy én biztosan kifúrtam magamnak ezt az állást, meg hogy a tollal könnyebb, mint a préssel.

— Ez igaz, — mondta Holder mosolyogva — no és?...

— Maga is — hökkent meg a leány. Torkát megint a sírás fojtogatta.

Holder felállt és a szekrényhez sétált. Kinyitotta. Gondosan elhelyezte benne az iratot, majd a zsebéből előhalászott kulcsomóval nyugodtan lezárta. Közben féloldalt pillantott a leányra, aki mereven ült a széken, mintha jéggé fagyott volna. Aztán csendesen odalépett hozzá és nyugodt, kiegyensúlyozott mondatokkal elmagyarázta neki, — most már harmadszor — hogy tulajdonképpen miért kell neki Krancz elvtárs mellett dolgoznia az übé-irodában. A leány figyelmesen hallgatta, többször kutató szemmel nézett rá, aztán bólintott.

— Megértett?

— Azt hiszem, — mondta a fiatal leány.

— Hát akkor... menjen szépen fel az öreghez... már várja... és csak nyugalom... ahogyan megbeszéltük. Ne törődjön Nagynéval. Rosszindulatú lumpenproletár. Hanem van itt valaki, akit a maga figyelmébe ajánlok.

Marianne kérdően nézett rá. Holder nem nagyon szokott embereket ajánlgatni.

— Bodáné, — mondta Holder — ismeri?

— Az a csendes, barna asszony?

— Az. Megbízta az üzemi bál dekorációjának elkészítésével. Simándi már jelezte, hogy szorgalmasan készül, majd minden nap a nyakára jár tanácsért. Amikor először szoltam hozzá, elsápadt és összerezett. Tanácsolom, beszélgesen vele egy kicsit, azt hiszem sokat tanulhat tőle. Magának még van mit tanulnia, Marianne.

Attól a naptól kezdve Marianne csendben és szorgalmasan dolgozott. Az öreg Krancz szinte napok alatt beleszeretett. Ahol csak tudta, megemlítette a fiatal lányt.

— Nagyszerűen dolgozik, Holder, jól tetted, hogy oda küldted hozzám.

— Na látja, Krancz bácsi... Pedig hogy tiltakozott, magának nem kell segítség.

Krancz a bajusza alatt dörmögött. Nem szerette, hogy Holder mindig az orra alá dörgöli tévedéseit, de magában mindannyiszor megállapította, helyesen teszi, ha Holderra hallgat. Az üzem életében egyre bonyolultabb, nehezebb kérdések vetődtek felszínre s Krancz gyakran éjszakákon át tűnődött megoldásukon. Ennek persze mindig az lett a vége, hogy tanácsért fordult Holderhez. Az is megtörtént, hogy a férfi megelőzte őt, s előre megmondta neki a tennivalókat. Ilyenkor mindig morgott. Nemcsak mutatta, valóban haragugott Holderre. De ez csak pillanatokig tartott. Ahogy ránézett a férfi mindig mosolygó, derűs arcára, megnyugodott s elismerte annak igazát. Csak akkor hökkent meg, s szeretett volna elbújni a föld alá, amikor Holder arcáról eltűnt a mosoly. Ez nagy bajt jelentett. Az öreg esztorgályos észrevette, hogy az utóbbi időben Holder egyre kevesebbet mosolyog s egyre többet ráncolja a homlokát. Egy alkalommal megkérdezte tőle, hogy miért mérges. Holder elmosolyodott.

— Honnan gondolja Krancz bácsi, hogy mérges vagyok. Az öreg diadalmasan rázogatta pipáját.

— Olvasok én az arcokról, bizony.

De amikor várta, hogy Holder megmondja neki haragja

okát, a férfi csak nevetett. Ennyit mondott: „Rossz a helyzet Krancz elvtárs, de se baj, lesz még rosszabb is“. Aztán hóna alá vette dossziéját s ment a dolgára. Krancz meglepetten bámult utána, még a pipáját is elfelejtette szívni. Ilyenkor aztán káromkodás lett a dologból, mert a pipa kialudt, gyufával kellett rágyújtani, ez pedig azért nem jó, mert a gyufával takarékoskodni kell, hiszen valami istenverte csavargó gyufával spekulál s a gyufa, mint a tavalyi hó, nyom nélkül eltűnt a trafikból. Legjobbnak látszott a kályhából kikaparni a parazsat s azzal rágyújtani.

Elmúlt már hat óra, amikor Holder meg Marianne villamosra szálltak, hogy bemenjenek a Kommunista Párt nagybudapesti központjába. A villamos zsúfoltan döcögött, a lépcsőn kellett megkapaszkodniok. A gyarak, üzemek ontották a dolgozókat s ilyenkor hat óra tájban néha két-három kocsit is végig kellett várniok, míg egyre feljutottak. Romok, törmelékek, kiégett, lebombázott házak mellett siklottak el a sűrűsödő homályban. Egyik-másik villanylámpa kialudt, néhány oszlop derékbatörve hevert az úttesten vagy a járdán s így a városra ereszkedő szürkület még erősebbé, még vaszkosabbá vált. Marianne mindannyiszor, ha valami okból a városba kellett mennie, szívszorongva, torkában dobogó szívvel nézte az elsuhanó, dermedt utcákat. Nem felejtette el, sőt ez a rövid utazás mindannyiszor emlékezetébe idézte azt a napot, amikor szüleivel együtt a Váci-úton kocsikáztak végig, hogy Szentendrére jussanak. Emlékezett apja ijedt, félelemtől reszkető arcára, anyja merev, mozdulatlan testére, amint megrendíthetetlen fensőbbiséggel trónol a bakon, a kocsis mellett és emlékezett a kocsisra is, aki a révnél kedveskedve vont a félre és közölte vele, hogy mondja meg anyjának, ő nem rabló és nem kell félnie, nem harapja le az orrát... Amikor emlékezés közben ideért, elmosolyodott. Vajjon mi lehet azazal a kocsissal? Biztos kommunista volt, csakhogy ő annak idején ezt még nem sejtette... De mit sejtett ő akkor... úristen... mit sejtett?

Ha elmúlt életére gondolt, érezte, hogy elvörösödik, tetőtől-talpig valamilyen forró láz önti el, a szégyen, az utálat és az undor láza. Micsoda fertőben éltem, Krisztusom! De ahogy az első pillanat szégyene visszahúzódott, úgy költözött agyába és szívébe egy megfoghatatlan, de mégis nagyon meleg öröm, amely feledtetni tudta vele szégyenét és megalázását. Ahogy a napok és hetek múltak s Marianne egyre gyakrabban járt ezen az úton, megfigyelte, hogy a visszaemlékezés veszít he-

vességéből s egyre inkább csak felvillanó képpé válik, amely a következő másodpercben átadja helyét egy fontosabb, lényegesebb gondolatnak. Most, hogy Holderral együtt a lépcsőn feketéllő embertömegben igyekeztek a város felé, szinte eszébe sem jutott az a régi kép. S amikor a Sziget-utca sarkán tátongó hatalmas romot megpillantotta, — ez a kép akkor heves megdöbbenést váltott ki belőle — most arra gondolt, hogy milyen messze is került tőle mindaz, ami abban az időben az életet jelentette számára. Mélyen, megkönnyebbülten sóhajtott fel, beszívta a csípős, hideg levegőt, amely a mellette lógó fiatalember ruhájából kiáradó olajszaggal keveredve megtöltötte orrát. Vidám mosoly suhant át az arcán, de ezt senki sem láthatta. Nyugodt volt. Még délelőtti izgalma is eltűnt, amit akkor érzett, amikor Holder telefonon értesítette őt, hogy este be kell jönnie vele a pártközpontba.

Mély, sötét este volt már, amikor a Marx-térre értek. Holder az órájára nézett. — Fél hét. Ne sétáljunk tovább gyalog? Úgyis keveset vagyunk levegőn. Húsz perc alatt odaérünk. — Marianne beleegyezett. Oly rég sétált, — mint egyszerű sétáló — a Körúton.

Szótlanul mentek egymás mellett. Mindegyikük saját gondolataival volt elfoglalva. Néha-néha mintha összebeszéltek volna, egy-egy ember után megfordultak. Sovány, barázdált homlokú, beesettszemű, rosszul öltözött emberek suhantak el mellettük a sötétben. Ők maguk is ilyenek voltak. Holder kopott, szürke télikabátot viselt, amelynek hátán és zsebe tájékán hatalmas zöldszínű folt éktelenkedett. Marianne agyonhasznált, kifényesedett barna télikosztümöt hordott — télikabátja elszakadt egy villamoskocsinál kavargó tolongásban s most odaadta a szomszéd házban dolgozó varrónőnek. De saját ruházatukkal alig törődtek. Holdert rendkívül nyugtalanította ez a sok rosszul öltözött ember, de óvakodott attól, hogy ezt szóvá tegye. Az infláció egyre hevesebbé váló áradatában megedződött s tudta, hogy ha lehet, inkább a biztos pontokra kell szegeznie tekintetét s a bizonytalanokat, ha nem is elhallgatni, de legalábbis kevesebbét beszélni róla. Sejtette, hogy ilyenkor Marianne még mindig régi elegáns ruháira és akkori életére gondol, éppen ezért nem beszélt semmit. Maga sem tudta, hogy miért vonzódik a lányhoz. Jól emlékezett a tavalyi május elsejére, amikor megismerkedtek. S aztán mi késztette őt arra a kijelentésre, hogy a leány jöjjön be a gyárba dolgozni? — Erre nem emlékezett. De a hónapok folyamán megszokta a fiatal lány jelenlétét, meg-

szokta, hogy az gyakran fordul hozzá tanácsért s azt is, hogy ő sok esetben vele beszél meg a tennivalókat. Hogy közelebbi kapcsolat mégsem fejlődött ki közöttük, az nem annyira Marianne ellenállásán múlt, mint inkább Holder bizalmatlanságán. Bármennyire is munkatársát látta benne, bármennyire is megszerette az elmúlt hónapok alatt, mégsem felejtette el soha a lány származását s nem tudta leküzdeni — bárhogy akarta is — azt az apró, mindig jelentkező ellenállást, amelyet akkor érzett, ha a fiatal lány, mondjuk, a párt egyes kérdéseiről, a szocializmus, a népi demokrácia egyes fontosabb elméleti vagy gyakorlati problémájáról beszélt. Gyakran előfordult, — s Marianne ezt inkább csak sejtette, semmint tudta, — hogyha egy-egy ilyen beszélgetés komolyabbra fordult, a férfi — maga is bosszankodott ezen — egyszerre elhallgatott, begubózott, mint a selyemhernyó s ahelyett, hogy részletesen elmagyarázta volna a megoldást, hallgatásával jelezte idegenkedését. Később persze megértette, hogy helytelenül viselkedett s dühös volt magára, de ekkor már nem tehetett semmit. Számtalanszor elhatározta, hogy véget vet ennek az ostobaságnak.

Holder egy csemegeüzlet kirakata előtt állt meg. A villogó hatalmas üvegablak mögött vakító fényben mindenféle húsok, felvágottak tündököltek, palackozott italok ragyogtak, szalonna zsírja fénylett, piros sárga, fényeshátú almák gömbölyödtek. A húsokon, felvágottakon keresztberakva sajtok sárgállottak, csokoládészeletek barnultak s a fehér fény mindezt oly tündéri ragyogásba vonta, hogy Holder szinte elszédült e hihetetlen gazdagság láttán. De a következő pillanatban ökölbesorult a keze. Legszívesebben bezúzta volna az ablakot.

— Látja — mondta fojtottan s Marianne észrevette az arcáról lehulló mosolyt. — Ilyen is van még Pesten, a kutya-úristenit. — Marianne még nem hallotta Holdert káromkodni. Megértette, hogy a férfiban erős indulatok dúlnak.

— Jöjjön, — mondta csendesen.

— Menjek, — dühödött meg a férfi s egy másik álldogálóra pillantott, akinek szemében szörnyű vágyódást fedezett fel. — Micsoda ételek! Hetek óta bab, meg borsó, meg lencse, meg káposzta. Krumpli is alig! És akkor ilyen kirakatok vannak, a hétszentségit ennek a világnak... Az idegen mintha megérezte volna a Holderben tomboló vihart, közelebb húzódott hozzá és ezt mondta:

— De ennék egy kis szalonnát. — S aztán mintha meg-

ijedt volna saját szavaitól, gyors, kacsázó léptekkel eltűnt a homályban. Marianne tetován bámult utána.

— A proliknak jó a bab is, — morogta Holder. — A feketéző urak húsokat zabálnak és szabadon járnak. — Hirtelen gyulladt haragja felszaladt a torkára és köhögni kezdett. Miért nem fogják el őket? — Csak egyet kötnének fel, — sziszegte Marianne felé — csak egyet, akkor a többi is behúzná a farkát. — Magas, testes hölgy állt mellettük, aki nyilván meghallotta Holder szavait. Végigmérte a rongyoskabátú férfit s a láthatóan jobb napokat látott nőt, aztán fejét csóválta, rosszalólag. Ejnye, ejnye, akasztani! Ezt tudnak! Semmi mást. Hát ki akadályozza meg őket abban, hogy a munkások is húst egyenek? Holder észrevette ezt a fejmozdulatot. A nő akkor már néhány lépéssel odébb járt. Utánakiáltott.

— Nem tetszik? Majd fog még tetszeni. — Egészen elvesztette az eszét dühében. Marianne megragadta a kabátját, mert Holder a mindjobban távolodó nő után akart rohanni.

— Az istenért, megőrült?

Holder megállt.

— Jó, hogy megfogott, Marianne. A pofájába akartam vágni a sapkát. — És a száján megjelent jellegzetes, kedves, megnyugtató mosolya. — Dehát ezt látni! Amikor mi odakint azt beszéljük, hogy csak legyenek türelemmel, mindenki küzd, mindenkinek nehézségei vannak, hogy az ország romokban van... Mit mondok én annak a prolinak, aki véletlenül idetéved és a pofámba vágja, hogyhát van itt kérem minden, csak éppen nem a proli számára! Mit mondok én annak, ne tátsa a száját, erre feleljen, mi? — S megint dühösen lépkedni kezdett.

Már közel jártak a Rákóczi-úthoz, amikor egyszerre templomi énekszó ütötte meg a fülüket. Az úttesten hosszú sor feketéllett. Elöl, ahogy a sötétben kivehették, eucharisztikus zászló lengett a hideg északi szélben. Az ének nehézkesen, szaggatottan szállt. A zászlót tartó pap után néhány ministráns-gyerek haladt, láthatólag fáradtan a lassú menettől. Néha fázósan ugrándoztak s köröskörül tekintettek, mintha nem értenék, mi történik velük. A zászlóvivő pap kivörösödött nyakkal, minden erejét megfeszítve tartotta magasba a fehér selyem, hímzett lobogót s arcán elszánt, ellenséges kifejezés ült, mintha ugrásra készen állna, ha netán valaki meg merné támadni.

A menet, amely mindössze talán háromszáz emberből állt, megtorlódott, aztán újból elnyúlt, mint a harmonika. Az

ablakokban kíváncsi fejek jelentek meg, s a járdákon sietők megálltak. — Mi van ma? — kérdezte Marianne mellett egy férfi. De senki nem válaszolt. — Valami ünnep van ma? — folytatta a férfi. Ismét csend.

Csak a vékony hangokból álló gyerekkórus énekelte:

Ah, hol vagy magyarok...

A tömeg, amely halotti menet lassúságával vánszorgott a zászló után, nem énekelt, csak itt-ott rikkant meg egy-egy kivehetetlen kiáltás. A kékesen csillogó hó ropogott a lépteik alatt. A járdán most már egyre többen ácsorogtak, kíváncsi vagy ellenséges tekintettel. Többen, amikor a zászlót elvitték előttük, hirtelen keresztet vetettek.

A menet leginkább asszonyokból állt. Imára kulcsolt kézzel, leszegett fejjel haladtak. Arcukat a homályban nem lehetett látni. Néhol egy-egy férfi kimagasló alakja törte meg a feketekendős asszonyok egyhangú csoportját. A férfiak villogó tekintettel nézegettek szét. Holder és Marianne a járda szélén álltak. A férfiban még forrt a düh. Nem felejtette el az előbbi kirakatot. Ahogy a lassan kanyargó körmenetet meglátta, újabb dühroham futott a torkára, de most már fékezte magát. Végére ehhez semmi köze — mondogatta magában. De arca, amely mint érzékeny szeizmográf követte az eseményeket, világosan megmutatta undorát. Kisgyerek kora óta gyűlölte a papokat. Zalalövön (ahol született) volt egyszer egy papjuk, az tanította őt, ahhoz járt hittanra s a pap, ahogy Holder emlékezett rá, mindig csak irgalomról és könyörületről beszélt. Irgalom és könyörület! Holder nagyon is megtanulta, mit jelent ez. Heten voltak testvérek, apjuk elesett a háborúban. Gyakran nem hogy száraz kenyér, de egyetlen fej vereshagyma sem volt a háznál. A gyerekek vinnyogva, sírva lapultak a hideg kemence mellett, vagy a vetetlen ágyon hemperegtek. Az asszony tehetetlenségében, félelmében és fájdalomában a papjukhoz szaladt. — Hát tehetek én arról, hogy maguknak nincs ennivalójuk, lelkem? — mondta a pap. És adott két fejhagymát. Az ajtóból aztán visszahúzta az anyját és adott egy pengőt, de lelkére kötötte, hogy most aztán takarékosan éljen. Holder tudta, hogy kik a papok s Marianne megrettenve nézte ezt a máskor oly kedvesen mosolygó arcot.

A menet egy pillanatra megtorpant, mert a Dohány-utcánál autó keresztezte útját. Ebben a pillanatban egy zászló

emelkedett a tömeg felé s egy magas rekedt férfihang ordítása hallatszott:

— Mindent vissza!

A hang magányosan fűrődött bele a sötét téli estébe. Az ének elhallgatott. Dermedt csend lett, mintha mindenki meg-némult volna. Egy autó dudált, egy villamos csengetett. A kalauz kíváncsian hajolt ki a perronról. A hang ismét vijjogva felkiáltott:

— Vesszenek a zsidók!

A járdán álldogálók tanácstalan, bágyadt tekintettel néztek egymásra. Talán nem is jól hallották. Mit kiáltott? Az emberek topogtak a hidegben. A kiáltás olyannyira meglepte őket, hogy mukkanni sem tudtak. Marianne megfogta Holder karját, de a férfi idegesen kiszakította magát. Mit kiabál? S hogy meggyőződjenek arról, hogy mégsem hallucináltak, a magas, elnyújtott férfihang mégegyszer fejbevágtá őket.

Egyszerre iszonyatos hangzavar támadt. A járdán állók, mintha most ocsúdtak volna fel halálos dermedtségükből, ordítani kezdtek. Öklök emelkedtek a levegőbe, néhányan izgatottan futkostak az előlállók mögött. De most már a menetben is megszólaltak a hangok:

— Mindent vissza!

— Nem, nem, soha!

— Éljen Magyarország!

— Erdélyt nem adjuk!

Erre aztán végkép felbomlott a rend. A hangok összekeveredtek, már semmit sem lehetett érteni, csak itt-ott bukkantak fel szavak a habzó áradatban. A járdán állók, (mintha meglökték volna őket) meglódultak. — Fasiszták! — üvöltötte valaki. Marianne mellett egy magas, nyílt arcú férfi mindkét kezét felemelve rohanni kezdett az úttest közepe felé. A fiatal lány azon vette észre magát, hogy egy viharos tenger közepén van. Néhány eltorzult arc villant fel mellette, hangok jutottak a fülébe. Szemével Holdert kereste, de a férfit elsodorta mellőle az áradat. Ebben a pillanatban nem messzire tőle valaki elkiáltotta magát:

— Vörös Csepel! Gyertek, elvtársak...

Az emberek egyszerre lódultak a menet felé. Most felvillant Holder is a lány szeme előtt. Egészen elől volt, szinte két lépésnyire a tömegtől. Kitért a verekedés. Marianne a járdán állt. Tétován nézegetett maga körül. Sokan kavaroztak ott is, akik nem akartak résztvenni a viharban. A hangok vijjogva röpködtek mellette, már nem tudta megállapítani, hogy

ki kiáltt és mit? Ziháló, dörmögő, sívító hangok súrolták a fülét. Tehetetlenül vergődött. A menetet már nem lehetett látni, csak az összegabalyodott verekedőket. Sarkaik nyomán felporzott a majdnem jéggé fagyott hó. Hideg szél kerekedett. Marianne megorzongott, nagyon félt.

— Holder, — kiáltotta — Holder!

Nem kapott feleletet. A tömeg lesodorta a járdáról. Tehetetlenül védekezett, de nem tudott ellenállni. Hirtelen félrelökte az embereket és nekiindult. Egyszerre Holder bukkant fel mellette. Nagyot sujtott s az ütés alatt valaki összeroskadva hullt a hóra. Észrevette a lányt. — Jöjjen Marianne, — kiáltott szinte vidáman — üssük a fasisztákat!

A fiatal lány szíve a torkában dobogott. Dühös és mély gyűlöletet érzett, amely félelmével keveredve oly hevesen lökte mellbe, hogy megtántorodott. Szégyen! Szégyen, hogy itt áll! Ütni kell, ahogy Holder... Még soha ilyen helyzetben nem volt. Most már körülötte zuhogtak az ütések. Egy magas, kancsal arc bukkant fel előtte, tisztán kivehette simára borotvált állát, hegyesre fent bajuszát. A verekedés zaját megint egy hang kiáltotta túl:

— Elvtársak! Ide!

S ebben a pillanatban Marianne, feledve minden félelmet, izgalmat, mindazt, amely eddig torkát és gyomrát szorongatta, felemelte kezét és teljes erejével az előtte imbolgó borotvált arcba sujtott ököllel. Valami reccsent. A férfi felkiáltott, de máris emelte karját. Marianne dermedten állt. Most vége... Már érezte az ütés erejét, amely koponyáját éri... Szinte hallotta a széttörő csont reccsenését, aztán megint sikoltást hallott. Az előtte álló test lezuhant a földre. Mögüle alacsony, köpcös, nagyon vidám arc emelkedett fel a sötétben.

— Ez kész — mondta vigyorogva.

Marianne fellélegzett s hirtelen, gondolkodás nélkül belevetette magát a verekedés kellős közepébe.

Hangot hallott maga mögött:

— Jól van Marianne!

Holder volt az. Ez csak mégjobban megerősítette. Nem bánta, hogy hatalmas ütések kap ő is. Egyszer nyakszirtjére zuhant valami nagyon nehéz tárgy, de lerázta magáról, mint a pelyhet. S bár féltérdre bukott, hirtelen teljes ereje megfeszítésével felpattant és összeszorított foggal, saigó nyakát feledve, belerobbant a tömegbe. Pizkos fasiszták! Micsoda gyűlölet hajtotta!

Akkorra már a hó véres volt. A levegő izgatott kiáltásoktól remegett. A járdákon menekülő embereket lehetett látni. Az ablakok kinyíltak, a bentlévők nem törődtek most a hideggel. Valahonnan egy bot került a kezébe. Vagy törött zászlórúd? Mit bánta! Felkapta s mint valami husángot forgatta kezében. Ütött.

Valahol üveg törött, csörömpölve. Egy kéz megragadta jobbkarját és kicsavarta belőle a botot. Fájdalmában felszisszent és gáncsot vetett a támadónak. A férfi eldőlt, mint egy liszteszsák. Egy síró, ijedt asszony meredt eléje; félrelökte és tovább lépett. Holdert látta, amint sapka nélkül, izzadtan verekszik. Aztán egy ütést kapott a fejére és minden elsötétült, mintha függönyt eresztettek volna a szemére. Fájdalmat nem érzett, csak végigdőlt a földön és arcára borult.

Rendőri riadóautó érkezett szirénázva. A verekedőket néhány pillanat alatt szétválasztották. Halk vezényszavak pattogtak. Egy fiatal, sápadtarcú rendőrfőhadnagy vezényelt. — Ott is egy, — mutatta — meg ott. Néhány pillanat múlva bilincsbevert fiatalemberek álldogáltak a rendőri riadóautó mellett. A tömeg még mindig kavargott, fújt, morgott. Kipirult arcok cikáztak a sápadt villanyfényben. Szakadt kabátok lengtek ide-oda. A düh és a gyűlölet oly magasra csapott, hogy nem egykönnyen lehetett lecsillapítani. A zászlót tartó pap minden ízében remegve állt a rendőrtiszt mellett. A hideg szélben a zászló meglebbent, mintha búcsút intene valakinek. Valóban a mellékutcákban kék foltokkal ékeskedő fiatalemberek szaladtak. Egyik száját tapogatta. Felső fogsorából két fog hiányzott. Szikrázó dühében káromkodott és lenyelte a szájába csurgó vért. A bűdös istenit!

Marianne egy meleg lakásban tért magához. Első pillanatban meglátta Holder arcát, amint az aggódva, komolyan hajolt föléje. Aztán egy ismeretlen öregasszonyra tévedt a tekintete, de lehúnyta szemét, mert a közvetlen felette lógó lámpa fénye bántotta. Érezte, hogy hidegvizes borogatást raknak a fejére, de semmije nem fáj. Inkább minden könnyű volt, szinte természetellenesen könnyű, s mintha nagyon távolról hallotta volna Holder hangját.

TURATTI PÁL NAPLÓJÁBÓL.

1945 december

Mironescunak sikerült csapdába csalnia ezt a szerencsétlen Grillt. Hiába ugrált, fickándozott, mint a szárazra vetett hal. Akit egyszer Mironescu megfog, annak nincs útja a meneküléshez. Jól megrendezte ezt a színjátékot. Üres szoba, az az undorító Keresztes, néhány kenetteljes szó és a halacska fennakad a horgon. Engem hívott segítségül, mint mindig. És én mentem. Egyszer eszembejutott, hogy fel kellene világosítani ezt a szerencsétlent. De ez a bosszú kevés lenne Mironescunak. Más, nagyobb bosszú kell ide, olyan embertelen és könyörtelen, mint ő maga. Legfeljebb ez a kis hal kicsúszott volna, de annak én iszom meg a levét. És egyébként is: semmi közöm emberek dolgához. Törődjék mindenki a sajátjával. Ne merje senki azt mondani, hogy ez önző álláspont. A mi kedves marxistáink szeretik úgy beállítani a kérdést, mintha ez valami társadalmi dolog volna. Osztályharc. Vannak burzsujok és vannak proletárok. Szegények meg gazdagok. Emberek vannak, semmi egyéb. És az ember tökéletesen magára hagyatva küzd a többi ember, vele ellentétes érdekeivel. Gyakran úgy érzem magam, mintha belevetettek volna a tengerbe, hideg ellenséges hullámok közé. Mi közöm az emberekhez? Magam vagyok, a magam bajával, örömeivel, bánatával. Ki szán meg, ha fáj valamim és ki örül velem, ha boldog vagyok? Ostobaság (tanulmányt kellene írni, egyszer, ha jutna rá idő: A szenvedés az emberi élet örök értelme címen).

Közeledik a karácsony. Juditnak vennem kellene valamit. Gyakran gondolkoztam azon, hogy tulajdonképpen mi is kellene ennek az asszonynak. Igyekeztem kifürkészni mosolya értelmét, mire vágyik. Mindene megvan. Ruhái, lakása, kényelme. Kell ennél több az embernek? Judit csak mosolyog és igaza van. Bölcs mosoly ez, kínai mosoly. Ha okosabb volnék, tanulnék a kínaiaktól. De ez nem megoldás. Különten is: megoldás nincs.

1946 január

Egy volt tisztársammal találkoztam délelőtt, ha jól emlékszem, Setéth Györgynek hívják, műszaki rajzoló. Együtt szolgáltunk a hatodik hadtestnél Debrecenben. Micsoda korszak volt ez, úristen Beregffy a hadtestparancsnok. És a tisztek naponta sorban álltak a hadtestkihallgatáson, mert a gombjuk ferdén volt felvarrva. Úgy hallom, ezt a Beregffyt elkapták Ausztriában és most hazahozzák. Irigylem, nem azért, amit elkövetett, hanem azért, ami előtte áll. A küzdelemért, amit az életéért kell majd folytatnia. Hiátavaló küzdelem lesz, de legalább ideig-óráig megadja a célját, a tartalmát az életnek. Mi itthon csak nyavalygunk. Erre a Setéthre jól emlékszem. Kínosan pedáns, elviselhetetlen fickó volt. Ha az ember bement hozzá a zászlóaljirodába és kért tőle valamit, mindig azt mondta: Öregem, a hadsereg érdeke, hogy betartsd a szolgálati utat. Bürokrata. A hadsereg érdeke? Mi volt ennek a hadseregnek az érdeke? Hogy néhány majomból tisztet csináljon, akik úgy verték a bakákat, hogy el kellett fordulnom. Setéth nem ismert könyörületet. Mindig azt hajtogatta a tiszti étkezdében: öregem, száznyolcvan fok az száznyolcvan fok és az atyaisten sem tudná megváltoztatni. Ma hirtelen nyakamba borult és közös emlékeinkről kezdett beszélni. A szeme is csillogott hozzá. Utáltam. Nagy szociáldemokratajelvény virult a gomblyukában és a marxizmus győzelméről tartott előadást. A gyomrom émelygett.

Esztergomban voltunk Mironescuval. Azt a szerencsétlen G.-t is hozta magával. Majd kiesett a szeme, mikor a raktárt meglátta. Mironescu eltűnt. Tudom, hogy a papokkal tanácskozik. Konspirálnak. Mironescunak határozott politikai nézetei vannak. Határozott politikai nézetei! J. nagy előadást tartott az élet értelméről tegnap este nálam. Hevesen támadott és azt mondta, dekadens vagyok és reakciós. Azt állította, hogy a dialektikus materializmus feleletet ad a világ minden kérdésére. És hogy csak az lehet igazán szabad ember, aki felismeri a szükség-szerűség és szabadság viszonyát. Marxista dogmák, amelyeket beszajkóztattak vele és most visszaöklendezi. „Hol vagy, te szabad ember” — kérdeztem, — „amikor lépten-nyomon a pártodban töltöd az idődet és öt perced sem marad arra, hogy magánemberként élj.”

Erre megkérdezte, hogy én szabad vagyok-e? Tökéletesen — mondtam neki. De vajjon tényleg szabad vagyok-e? Látszólag igen. Akkor kelek és fekszem, amikor akarok, választhatok, lelövöm vagy megmérgezem Mironescut. (Szabadon döntöttem.) Választhatok az életformáim között is. Ez burzsoa szabadság — mondaná J., mert ő kommunista. „Akkor szabad igazán az ember, ha a közösség érdekeinek megfelelően él.” Ezt a halandzsát már ismerem. A tisztiiskolában is ezt szajkóztuk. Egy mindenkiért és mindenki egyért. Hát ebből nem kérek. Elég nekem a saját életemért vállalni a felelősséget. Miért még másokért is?

Február

Ma nagyon jól érzem magamat. Különösen könnyű és szabad az élet. Végkép elhatároztam, hogy megölöm Mironescut. Ez szabadított fel. Hónapok óta ennek az embernek a nyomása alatt élek. Ki ez? Szélhámos vagy zseni? Vagy mindkettő együtt? Ez most már nem érdekelt engem. A szorítása elviselhetetlen. Mint egy jéghideg kar, úgy fonja át az embert. Szabad vagyok. Saját elhatározásom-

ból döntöttem, hogy végetvetek ennek az életnek. Most gyertek marxisták és prédikáljatok az igazi szabadságról. Tenni akarni — ez az igazi szabadság. Szép napsugaras délelőtt volt, sétáltam a Dunaparton. Olyan könnyűnek és emberien tisztának érzem magam, mint egy ma született csecsemő.

MÁR KORA DÉLUTÁN megkezdtek a nagy gépterem díszítését. Bodáné izgalma egyre inkább fokozódott. Mióta elhatározta, hogy résztvesz ebben a munkában, szinte minden más elvesztette fontosságát számára. Fiával megbeszélte a tennivalókat, elfutott a szomszédos körzetbe, hogy Boldoczkynek elmondja elhatározását. A titkár feketekeretes szemüvegén át nézte az asszonyt, elmosolyodott és helyeslően bólintott. Kitűnő — mondta kissé vontatottan és kezefogott Bodánéval. — Majd meglátja, mennyi öröme lesz belőle. — Az asszony elpirult s kiszaladt az utcára. A körzeti titkár utánanézett. Mennyi erő is van a mi pártunkban, mi csoda lendület! Hogy viszi magával az embereket... Még sokáig nem tudott másra figyelni, szórakozottan hallgatta a propagandista jelentését a tegnapi kerületi értekezletről. Aztán megrázta a fejét s az asszony képe eltűnt, mintha vizes szivaccsal törölték volna le a táblát.

Bodáné szorgalmasan és izgatottan készülődött.

Holder kedvtelve figyelte e hirtelen megélénkült tevékenységet, amely oly erővel robbant ki, mintha az asszony nem is a középső géptermet, de az egész várost akarná feldíszíteni. Bodáné számára valóban nem létezett más, csak az a nap. Az a nap! Még évek múltán is tisztán emlékezett erre a bái éjszakára. Alighogy az üzem munkaideje végetért, nekiestek a díszítésnek. Kevesen voltak, sietniök kellett. Simándi izzadt, kiabált, de ragyogott. Bodáné csendben dolgozott, mintha élete függött volna attól, hogy egyes képek vagy feliratok odakerüljenek a falra. Kiss Teréz, egy fiatal, vöröshajú szeplős leány, aki önként jelentkezett erre a munkára (rajta kívül még ketten voltak önkéntesek, a többiek nem feleltek a felhívásra), állandóan énekelt. Kellemes, csengő hangja ideoda rebrent a hideg teremben, s fellelkesítette a díszítőket. Hat után Holder és Samorjai lejöttek megnézni az előkészületeket. Meglepődve néztek össze.

A termet színes papírszalagok szabdalták keresztül-kasul, a falakról arcképek figyelték a munkát, a sárgára síkált dobogó vörös kreppapírral bevont asztalán papírvirágokkal ékes váza díszelgett. Fölötte a falon, vörös festékekkel odamázolt felirat: „*Éljen a munkásegység!*” A papírszalagok között drótra fűzött lámpák villogtak, fényük elkeveredett a szalagok színével. Lassan melegedni kezdett. Két hatalmas vaskályhában fűtöttek. Holder az emelvény felé lépett. Egy falhoz támasztott létra tetején megpillantotta az asszonyt. Kalapáccsal kezében egy vörös csillagot szegezett fel. Oda szólt hozzá:

— No, Bodáné, Mi újság? Megy a munka?

Az asszony megrezzent, hátrafordult s arcán kedves mosoly hullámozott végig. Kivette szájából a szegeket.

— Tetszik látni... — s büszkén végigmutatott a termen. — Simándi elvtárs nagyon szépre csinálta...

— Maga is részes ebben, Bodáné, — mondta Holder — ne szerénykedjen. — Holder sajnálta, hogy Marianne nem vehet részt a munkában, de a fiatal lány ismét megbetegedett, s az orvos egy hétre ágyba parancsolta.

Aztán jöttek a vendégek. Megszólalt a zene. Izzottak a kályhák... Vidám nevetés hallatszott innen is, onnan is... Bodáné egyik embertől a másikig ment, kérdezősködött, beszélt, eligazította az érkezőket. Valamennyien csodálkozva nézték ezt a hallgatag, szerény kis asszonykát, aki fekete fejkendője árnyékába húzódva néhány nap óta szótlanul dolgozott s egyszerre kinyílt, mint egy nagy virág. Most, hogy kendőjét levetette s egész arcát beragyogta a fény, kitűnt, hogy nem is csúnya. Keskeny, finom orra, mélyen ülő kerek szemei, hosszú barna haja, szépen ívelő szája, sápadt arcán az izgalom rózsái kellemesen vonzóvá tették. Még mielőtt elhangzottak a beszédek (Holder és Krancz készültek beszélni, Setéth György visszautasította a meghívást azzal, hogy őt a bál előkészületeibe nem vonták be. Holder dühöngött. Ez igaz. De ha Setéthet bevonják az előkészítő munkába, sohasem rendezhették volna meg ezt a bált), felcsendült a zene, a gramofon és a lemezeket a legkülönbözőbb helyekről kapkodták össze. Néhány lemezt Cser adott, néhányat Joó Károly hozott hazulról. Marianne is szerzett kettőt és végül Kondói odaadta hatalmas zeneszekerényét azzal a feltétellel, hogyha eltörik, saját számlájukra kell majd megcsináltatniok. Ebbe a feltételbe belementek, s még aznap délután teherautó ment a Rózsadombra, hogy a gépet elszállítsák. Bodáné egyszerre

mintha megszabadult volna minden gondtól, minden bánattól. Elfelelte a Grassalkovich-utcát, a férjét, a mindennapos kenyérért való sorbanállás fenyegető rémét, úgy ringott a Kék Duna keringő habzó hullámain, mintha valóban a folyón ringatóznék. S egyszerre mindenki énekelt, táncolt, kavargott mellette. Csillogtak a fények, nevetés hangzott fel itt is, ott is. A nagy prések között keringőző párok suhantak s a lámpák fénye színesre festette a jókedvű, kipirult arcokat. Holder rövid beszédet mondott. Aztán Krancz beszélt kissé akadózva, rekedten, de a szíve örült, amikor az összesereglett munkásokon végignézett. A meghatottság el-elakasztotta szavát, de azért megmondta, amit akart. — Látjátok elvtársak...? Bál! Hát képzelhattunk ilyesmit azelőtt? — Arca egy pillanatra elborult, amikor a multra emlékezett. — Itt ült a nyakunkon Mordényi százados! Az gyilkolta le legjobb embereinket. És ma? — végigmutatott a feldíszített termen. Nagyon megtapsolták. Igen, mindenkinek tetszett ez az este. Mondjon akármit Bordáss... — súgta oda Kiss Teréz szomszédnőjének, aki nem akart eljönni a bálra, mert attól félt, amit aznap délelőtt széltében, hosszában az üzemben híreszteltek, aki ma este elmegy, annak holnap felmondanak... — Ilyen azelőtt sohasem volt — idézte Kranczot Kiss Teréz és vörös haja, mint a tűz lobogott a ráhulló piros lámpafényben — és nem is lett volna, ha a németeket meg nem verik...

— Hátha igaz, amit Bordáss mondott — próbálkozott a másik sovány asszony és köhögött hozzá. Szemében láz csillogott. Fáradt volt és nagyon levert. A félelem nem szűnt meg benne. Negyedóra múlva észrevétlenül elpárolgott és szaladt hazáig. Otthon hamar megbánta elhamarkodottságát. Szégyelte magát hitetlenségéért. De a fáradtság hamarosan elnyomta. Másnap negyven fokos lázzal kórházba szállították.

Holder maga mellé vonta Simándit. — Mégis csináltathattál volna kultúrműsort. Megint ellazsáltad a dolgot. Sokkal nagyobb siker lett volna. Legalább néhány verset...

Simándi felhúzta a szemöldökét.

— Verset! Azt hiszed, értik ezek a verset?

Holder dühösen elkapta a kabátját.

— De nagyra vagy magaddal. Talán, hogy nem értik? Le-fogadom, hogy értik. Csak te lebecsüled őket. Azt hiszed elég, ha valami vurslit csinálsz és kész... Majd én bebizonyítom neked, hogy értik — és otthagya a megrökönyödött Simándit.

Egész este egy szavalni tudó embert keresett. Éjfél felé még mindig nem tett le a reményről és újabb, meg újabb

embereket szólított meg. — Nem tudsz egy verset elmondani? — Voltak, akik emlékeztek versekre, de Holder nem ilyenmire gondolt. — Anyám tyúkja! Tartsd meg. József Attilát nem tudsz? — Hát ilyet nem talált egyet sem. Végül elhatározta, hogy rövidesen kultúrdélután fog rendezni, ahol Petőfit, Adyt meg József Attilát fognak szavalni. Majd ő bebizonyítja Simándinak...

Bodáné táncolt. Először Holder forgatta meg, azután Simándi, Joó Károly. Samorjait az asszony semmiképpen sem tudta rávenni, hogy táncoljon. A férfi ragyogó szemmel ült az egyik gép mellett és nézte az ellibbenő párokat, de az atyástennek nem volt hajlandó táncolni. Bodáné nevetett és továbbment. Rózsaszínű köd lebegett az agyán, teste kellemesen zsibongott, mintha ivott volna. Egymást váltották a lemezek, kellemes zsongás töltötte meg a termet, az emberek jókedvűek voltak s kissé mintha elfeledték volna a mindennapok harcait, nehézségeit. A kommunisták — akik teljes létszámmal itt voltak, tizennégyen mindössze, boldogan mosolyogtak egymásra. Holder személyes győzelmének tekintette ezt az ügyet és meg is mondta Korodának, aki a pártvezető-ségi ülésen sokáig ellenezte a bál rendezését.

— No, látod, mondta és karonfogta a még mindig sántikáló férfit — no, látod, hogy nem volt igazad.

Koroda szembenézett vele.

— Ez most itt jó. De meglásd, a hatása nem lesz az.

— A hatása, — csodálkozott Holder — ezt hogy érted?

Koroda szűrős szemével a gépek felé bökött.

— Esni fog a termelés. Nagynehezen feltornásztuk magunkat és most meg fog lazulni a fegyelem. Azt hiszed, lehet olyan teremben dolgozni, ahol tegnap muri volt? Szerencsétlen ügy.

Holder nevetett.

— Pesszimista vagy. Miért gondolsz ilyenre? Én azt hiszem, lendíteni fog rajtunk is, a gyáron is.

— Igaz is... Kondói többet keres majd... neki dolgoztatsz, akármit is beszélsz — mondta fagyosan a másik.

Holder elkomolyodott.

— Hagyd el ezt a hangot, Koroda elvtárs. Úgy látszik, nem érted, miről van szó. — Magyarázni kezdett, de valaki karonragadta és elhurcolta. Koroda sokáig nézett utána. Végtelen gyűlölettel gondolt Kondóira, Zentayra és mindazokra, akik visszatértek a gyárba, hogy újból kizsákmányolják a munkásokat. Egyszerűen nem értette a párt politikáját, hogy

lehet az, hogy hagytuk visszajönni ezeket? Miért nem akadályoztuk meg őket? Hiszen a kezünkben volt a lehetőség? Ezek a kérdések már hetek óta gyötörték és nem kapott rájuk ki-elégítő választ. Mindannyiszor újból és újból felötlött benne: elhibáztuk... Régen államosítani kellett volna mindent... Amikor egyszer Csernek elmondta ezeket a gondolatokat, a kerületi titkár alaposan lehordta. Kíméletlen szavai megbántották Korodát, aki úgy érezte, hogy Cser igazságtalanul bánt vele. Attól kezdve visszahúzódott és nem nyilvánította véleményét. Azt mondják, frakciózom? Hát meg lehet nekik mondani az igazat? Nem, nem tudják elviselni, ha valaki reálisan gondolkodik... Ha a valóságot megfigyeli és számol vele... Inkább hallgatok...

Késő éjszaka ért véget a bál. Akik közel laktak, csoportosan indultak hazafelé, a többiek úgy döntöttek, hogy már nem érdemes elmenni, hiszen nemsokára reggel van. A terem elcsendesedett. Bodáné elviselhetetlennek tartotta a csend süket, üres mozdulatlanságát. A lámpákat lassan leoltogatták, a terem sötétbe borult. A kályhák hűlni kezdtek. Bodáné megborzongott. Egyszerre minden nagyon sívár lett és végtelenül kietlen. Ahol előbb vörös villanyfény ragyogott, most a sötét takarója alatt minden hideg volt és félelmetes. A gépek fémesen csillogtak. Ūristen, mit csináltam...? A kevéske bor íze ott émelygett gyomrában, szájában. Talpa égett a szokatlan tánctól, szemei előtt színes karikák vibráltak és fejét mintha vaspánt szorította volna. Szemközt egy széken, lehorgadt fejjel horkolt Simándi s ez a hang még inkább elrémítette az asszonyt. Egyszerre eszébe jutott mindaz, amit a tánc és zene forgatagában kiűzött agyából. A férje... A gyerek... Odahaza azt hazudta, éjjeli műszakon kell dolgoznia, azért nem jön haza... A férfi hitte is, nem is... hümmögött, bólogatott, aztán ledőlt az ágyra és aludt. Milyen régen történt ez. Tegnap este... A távolság, amelyet az idő és a szokatlan este emelt közéjük, egyszerre megnövekedett, kitágult. Feje forró volt, testét elöntötte a vér. Kétségbeesetten igyekezett férje arc kifejezését maga elé idézni, de nem sikerült. Csak homályos vonalakat látott, melyek a levegőben lebegtek, aztán fia hangját hallotta, amely különös módon hasonlított a körzeti titkár hangjához... Boldoczky... igen... hiszen ő vitte bele ebbe a dologba és holnap, ha hazamegy... majd...

Arra ébredt, hogy rettenetesen fázik. Körülötte még aludtak az emberek, kabátjaikat takaróként magukra borítva.

Úlve, fekvé a dobogón és székeken. Moccanni sem mert. A hajnal lassan kúszott a nagyterem szögletei között. Mintha szennyes vízzel telt dézsát öntöttek volna be az ablakon. A fémes csillogás, amely valamilyen mesebeli varázst kölcsönzött a gépeknek, visszahúzódott, egyre jobban kibontakoztak a gépek valódi formái, alkatrészei. Bodáné megpillantotta saját présgépét, amelynek tetején árván és összetépve szomorodott egy piros-fehér-zöld szalag ... Felsőhajtott és lehúnyta szemét. Torka száraz volt, mintha minden nyálát kiköpte volna, szemei égtek, teste remegett a betörő hidegben. Valaki felnyögött.

Napokig nem tért magához. Szinte tudatosan kergette, hessegette el a báli éjszaka minduntalan felbukkanó kellemes emlékeit. Amikor hazatért, fia örömteli kiáltására száraz hangon válaszolt és eltolta magától a kisfiút, aki nem értette, mi történt az anyjával. — Megbántottak? — kérdezte reszketve, s hangjában ott csengett, hogy bármikor kész megtorolni az anyján esett sérelmet. De az asszony kedvetlen legyintésére elcsendesedett. A munka sem ment úgy, ahogy szeretete volna. Egy alkalommal Holder állt meg a gépe mellett, kérdő pillantást vetett rá, aztán lehajolt és felvett egy selejtdarabot. Már egész halom hevert a gép mellett.

— Mi van magával, elvtársnő? — kérdezte. Meleg, rokonszenves hangja egy pillanatig gondolkodásra készítette az asszonyt. — Miért van ennyi selejt? Beteg? Valami baja van? — S mikor az asszony nem felelt, megkérdezte: — Bántották?

— Nem, — mondta gépiesen az asszony. Mintha fogai között homok csikordult volna. — Semmi bajom nincs. Tesék elhinni...

— Mondja meg nyugodtan, — unszolta Holder — a férjével történt valami? Vagy megbánta, hogy olyan szépen megcsinálta a bált? Nem érezte jól magát? — Sejtette, hogy itt kell keresni az asszony hangulatváltozásának okát. Még élénken emlékezetében élt az a vidám, gondtalan, kedvesen csillogó szemű nő, aki a bálban oly szívélyesen kérte őt táncolni, de aki egyáltalában nem hasonlított ehhez a mogorva, ijedtpillantású, szinte ellenszenvesen hallgató asszonyhoz. — Jöjjön fel hozzám üzemidő után, — mondta végül, amikor belátta, hogy az asszonnyal így nem tud zöldágra vergődni. Amikor Holder kilépett az ajtón, sírvafakadt. Korláth odament hozzá és megsímogatta a haját. De az asszony olyan durván rántotta ki magát a keze alól, hogy az öreg sértődöt-

ten odébbállt. Egész nap morgott s a többiekbe is mind-
úntalan belekötött. Nagyné, aki nem nem volt a bálon, most
valamilyen fröcskölő gyűlölettel hallgatta azokat, akik a jól-
sikerült estéről meséltek neki, odahívta magához a beállító
lakatost.

— Látja, mondtam én magának, nem érdemes azzal a
szeméttel...

— Fogja be a száját, — mordult rá durván Korláth —
mit tudja maga, mi bántja azt az asszonyt. — Úgy érezte,
helyesen teszi, ha megvédi Bodánét. És a bál neki is kellemes
emléke volt.

— Mi bántja? — Nagyné haragosan nevetett. — Az ura
biztosan alaposan eltárgálta, az bántja... — S rákacsintott
Korláthra. Igyekezett valamilyen cinkostársi viszonyt megala-
pozni kettőjük között. Amióta anyja nála élt, még az eddigi-
nél is jobban gyűlölte és megvetette a világot. Gyerekeivel alig
törődött s azon vette észre magát, hogy a kislány meg a kis-
fiú jobban ragaszkodnak nagymamájukhoz, mint hozzá. Egy
este, amikor összeveszett anyjával valamilyen egészen jelen-
téktelen dolog miatt, — inkább csak a veszekedés kedvéért
— a kisfiú harcos mozdulattal állt eléje és rászólt:

— Ne bántsd a nagymamát, anya, én megvédem... —
Odaszaladt az öregasszonyhoz, aki megsimogatta fényes,
barna haját.

Az asszony hápogott a meglepetéstől s mint akit szélütés
ért, leült egy székre; aznap szavát sem lehetett venni. Ettől
kezdve durvább és még gúnyosabb volt anyjához. Gyerekeire
akart hatni ezzel. De a gyerekek értetlenül álltak anyjuk vi-
selkedése előtt s örültek, ha reggel elment s azt szerették
volna, ha minél később jön haza, mert nagymamájukkal biz-
tonságban érezték magukat. Így Nagyné, aki elszakadt a csa-
ládjától, az üzemből igyekezett valami támaszpontot kiala-
kítani az életében, de teljesen sikertelenül. Társai nem sze-
rették ezt az örökkön zsémbelődő, mindig idegeskedő, nagy-
hangú nőt, akinek soha semmi sem felelt meg s aki szinte
szándékos megfontoltsággal uszította egymásra az embe-
reket.

Bodáné nem ment fel üzem után Holderhez. (Napokon át
elkerülte.) Egy napon, miközben hazafelé ballagott, a kora
márciusi szélben, izgatottan figyelte magában a megszólaló
hangot: csúnyán viselkedsz Anna... Holder jót akar neked...
Megrázta a fejét és elhessegette magától megszólaló lelki-
ismeretének mondatait.

Senki nem volt otthon. Anna leült a konyhában s a széktámlájára hajtotta fejét. Most is, mint minden pillanatban, ha egyedül volt, a bál jutott eszébe. Csukott szeme előtt meg-elevenedett az az éjszaka. Láta a színesen röpdöső szalagokat, a pirosan világító lámpákat, a párok lebbenő alakjait, a kipirult, vidám arcokat, hallotta a zenészt, néha-néha egy-egy mondat is eszébe jutott. Szíve csordultig telt mély fájdalommal, nem értette, hogy miért van ez. Férje egyetlen szóval sem kérdezte, hogy miért csak egy este tartott az éjszakai műszak, elnézett a feje felett, mintha nem is létezett volna a számára. Az asszony napok óta gépiesen végezte munkáját s egyre jobban érezte, hogy milyen teherként nehezedik rá az éjszaka. Dehát miért? Talán rosszul érezte magát? Vagy nem sikerült feldíszítenie a termet? Hiszen Holder másnap odajött hozzá és megdicsérte. Hát akkor miért? A kérdések tornyosultak előtte és ő menekült előlük. Legszívesebben éjjel-nappal dolgozott volna, mert a munka üteme agyának távolabbi részébe száműzte szaggató gondolatait. Nem akart magára maradni, félt szembenézni önmagával... mintha attól tartott volna, be kell vallania, — igenis jól sikerült a bál... igenis jól éreztem magamat... és még valamit: talán másként kellene élnem... talán... Holdernek van igaza? Ez a gondolat, amely hirtelen horgadt fel benne, szinte testi fájdalomként jelentkezett. Felugrott. Egyedül volt a hideg konyhában. Gépiesen befűtött a tűzhelyen. Ahogy a levegő melegedni kezdett, kicsit ő is feloldódott. Az előbbi szörnyűség már eltávolodott, homályosabb lett. Papírral tüzelt.

Kopogtak. Két lehajtott fejű apáca állt az ajtó előtt. Hirtelen kinyitotta. Mit keresnek ezek itt? Azok ketten gyors, mégis óvatos mozdulattal perdültek be a konyhába. Még mindig nem emelték fel a fejüket: — Dícsértessék, — köszöntek egyszerre — szabad?

— Tessék, — törölte meg a kezét Bodáné. Izgatott remegés futott végig a testén. Rossz előérzete volt. Soha ebbe a lakásba még nem jöttek apácák. A két nő, egy idősebb és egy fiatalabb, nem fogadta el a felkínált széket. Szégyenlősen néztek egymásra. Csend volt.

Az idősebbik apáca előbbre lépett. Felemelte arcát, látni lehetett zavarosan csillogó szemét, keskeny orrát, amely olyan volt, mintha álarc lenne. Kezében apró, zöldszerű füzetet tartott.

— A Rókus-kórháznak gyűjtünk, — mondta éneklő han-

gon. — Ha volna egy kis pénz. Ezt a könyvet szeretnénk eladni. — Meglengette a kis füzetet. — A jó isten megáldja, aki minket segít. — S kis szünet után hozzátette: — Megáldja, megáldja...

Most előbbre jött a másik apáca is. Bodáné még mindig idegenül nézte a két szürke jövevényt. A fiatalabbik nagyon szép volt. Haját nem láthatta, de mélytűzű kék szemei, keskeny szája, pisze orra, babaszerű szépségét mutatta. Ajka érdeklődve felnyílt.

— Igazán sajnálom, — rebegte meghatottan Anna — olyan szívesen adnék, dehát — s kézmozdulatával jelezte, hogy nekik maguknak sincs betevő falatjuk.

Az idősebb nő hirtelen leült. Mozdulatai egyszerre nyugodtak és méltóságteljesek lettek, arcán mosolyféle suhant végig. Bodáné lenyűgözve állt. — Ha segíthetnék valamivel, — mondta — valamivel. — A fiatalabb apáca kérőn kitárta kezét. — Ha volna egy kis hagymája...

Anna beszaladt a szobába, az ágy alól előráncigálta kis fonott kosárkáját, kivett belőle két fej hagymát. Mindössze ennyi volt benne és ezt boldog mosollyal átadta. Örült, hogy valamit adhatott, de nyugtalanító szorongása, amely az apácák belépésekor megragadta a torkát, egy pillanatra sem szűnt meg. Legjobban szerette volna, ha már kint lennének az utcán, de a két nő nem mutatott hajlandóságot erre. Az idősebb szigorúan ránézett:

— Maga dolgozik? — kérdezte kemény, szinte csattanó hangsúllyal.

— Igen, — lehelte Bodáné — muszáj, kell a pénz. A fiam...

— Fia van? — kérdezte az idősebb. — Hol van?

Bodáné körülnézett, mintha azt várná, hogy a fia a szoba egyik sarkából előbújik s azt mondja, itt vagyok.

— Valahol... az utcán — mondta tétován.

Az idősebbik nő szemöldöke összerándult. Ajka körül kelletlenül gyűlölködő vonás jelent meg, amely kerek arcát eltorzította. Bodáné szíve hevesen dobogott.

— Maga még nem hallotta, — kérdezte az idősebb — maga még nem hallotta, hogy mostanában eltűnnek a gyerekek? — Ránézett szűrős, hideg tekintetével.

— Eltűnnek? — kérdezte alig hallhatóan.

— Eltűnnek — mondta az apáca. — Legalább ötven gyerek tűnt el ezen a héten és mindennap több. Az anyák már igazán tudhatnák, hogy milyen veszély vár a gyerekekre.

Kolbászt csinálnak belőlük, hogy így álljanak bosszút a keresztény gyerekeken. Kolbászt! Átkozottak! A jó isten majd megbünteti őket. — Olyan harsány, kegyetlen hangon beszélt, mintha tetszett volna neki az, amit mond. De o'y félelmetes erő sugárzott beszédéből, hogy Anna sírva fakadt.

— Ne sírjon — mondta a fiatalabb nagyon lágyan. — Ne sírjon kedves. Maga nem tehet róla. Csak vigyázzon jobban a gyerekére. Ne engedje olyan helyekre, ahol nincs biztonságban... Küldje be hozzánk a menhelyre, mi adunk neki ennivalót, meg tanítani is fogjuk, egészen ingyen... maga nyugodtan dolgozhat, lelkem.

Olyan szépen beszélt, hogy Bodáné megnyugodott. A nők aztán felálltak s szóltanul, ahogy jöttek, eltűntek. Bodáné csak később vette észre a széken heverő cédulát. A menhely címe volt rajta. Egy darabig forgatta, azulán összehajtogatta és köténye zsebébe gyűrte. Könnyei közül bámult utánuk. Csak jóval később, amikor az egyedüllét megérintette, jött rá szavaik értelmére... Mit mondtak? Hogy kolbászt? Elszörnyedt. Igaz lehet ez? Hát két apáca... azok csak nem hazudnak?... s még hozzá ilyen rémeset?

Halkan zokogott, amikor a fia hazajött. Már egészen sötét volt, most hogy épségben látta a fiút, kissé megnyugodott. De háborgása éjjel sem hagyott alább. Nem, nem fog munkába menni, hogy is hagyhatja itthon egyedül a kisfiút. A menhely gondolatát elvetette. Ide-oda hánykolódott az ágyon, képtelen volt elaludni. Mikor mégis elnyomta az álom, mindenféle rémekkel verekedett, akik hosszú késekkel hadonásztak a fiú teste előtt és ő zokogva kérlelte őket, hogy inkább őt gyilkolják meg, csak a kisgyerek életét ne bántsák...

Derült, tiszta reggelre ébredt. Gyorsan felugrott, mert sietni kellett s akkor egyszerre eszébe jutott a tegnapi estétörténet. Pillantása a szoba sarkában kucorgó szalmazsákra esett, ahol Gazsi aludt egészségesen, kipirult arccal. Egyszerre megvillant előtte a két apáca. S mintha a nap felszívta volna a ködöt, szinte önmagát is megvetette, amiért elhitte azt az ostoba történetet. Kiment a friss levegőre. Az éjszakai rémek semmivé váltak, szétfoszlottak. De amint lassan baktatott az úton, a kétség ismét előmerészkedett s tépdesni kezdte. De most már erőlyesen nekilátott, hogy elűzze magától a fenévadakat. Hogyisne, őt nem fogják megijeszteni, őt, aki megrendezte és feldíszítette azt a termet... Hirtelen, mint a bűvár a mélyből, felmerült előtte a kép, amelytől már napok óta menekült. S a fiatal, reggeli ragyogásban az a bái éjszaka

Ísmét visszakapta értelmét, rendjét és célját. Most megint érezte azt a felemelő, megnyugtató, biztos érzést, amelyet akkor érzett, amikor szólt a zene, forogtak a párok és Holder megkérdezte tőle: — No, Anna (először szólt így hozzá), hogy tetszik ez magának? És ő erre azt válaszolta: „nagyon“. Holder mosolygott és azt mondta: „ugye, nem is vagyunk mi emberevők“.

Arca ragyogott. Vidáman, frissen ért be a gyárba s oly kedvvel dolgozott, hogy az öreg Korláth többször megállt mellette és kedvtelve nézegette ügyes, merész mozdulatait, amelyek jól, gyorsan s mégis takarékos gondossággal irányították a gépet, minden egyes pillanatban kihasználva a munka lehetőségeit.

— Ügyes nő vagy, — csóválta a fejét az öreg és szívta, szívta rozoga pipáját. Bodáné felpillantott rá és nevetett, hangtalanul, inkább csak a fogaival. — Csak az a bajod, hogy szeles vagy, mint a csalóka április. Egyik percben nevensz, másikon sírsz... Az isten se igazodhat ki rajtad... — S eltotyogott.

Ebédidőben mégegyszer kihirdették, hogy délután kivonulás lesz. A Hősök-terére mennek, nagygyűlésre. Bodáné elhatározta, hogy megy. Rákosit még sohasem látta. Talán most megnézheti közlelről. Nemrégiben egy fényképen megnézte s felfigyelt a szemekre. Milyen élénk, ragyogó értelmes szemei vannak! Egyszer hallotta Holdert: — Ha Rákosi elvtárs azt mondja, akkor nincs mit vitatkozni. Nem tetszel nekem Koroda elvtárs! — Jónak látta lesurranni, mert Koroda dörögni kezdett. De Holder szavai belemaródtak az agyába... Milyen ember lehet? Vajjon tényleg olyan nagyszerű? Azon vette észre magát, hogy türelmetlenül várja a munka végét jelző csengőt, hogy elinduljanak a kivonulásra... Amikor megszólalt a jel, leállította a prést, sietett mosakodni s elsőnek jelent meg az udvaron. Még jó tíz percet várakoznia is kellett.

Holder már két nappal ezelőtt megkapta az utasítást, hogy a gyárral együtt ki kell vonulnia a Hősök-terére. A kommunisták, szociáldemokraták, szervezett munkások, a pártonkívüliek, ha van köztük parasztpárti, egyszóval lehetőleg mindenki — kötötte lelkére Cser, a kerületi titkár a szerda esti üzemi titkári értekezleten.

— Nagyon komoly dologról van szó elvtársak. A Baloldali Blokk első nagy tömegtüntetése lesz ez a reakció ellen. A helyzet igen nehéz, nekünk a tömegeket kell kivinnünk az

utcára, hogy megmutassuk erőnket. Tehát vigyázat elvtársak, nagyon vigyázzatok. Miről van szó? — Kiegyenesedett s imbolygó alakja, mintha megmerevedett volna. — Arról elvtársak, amit mindannyian tudunk, hogy a Kisgazdapártban a választások óta megszorodtak a nyilasok, a fasiszták, az ellenforradalmárok. A Kisgazdapárt vezetősége állandóan ígéreti nekünk, hogy végez saját pártjának belső ellenségeivel. De úgy látszik, nem akarja, vagy nem képes rá. Nekünk kell segíteni, ha nem akarjuk, hogy az ország legnagyobb pártja a fasiszták kezére kerüljön. Hogyan tudunk ezen segíteni? Ha megmutatjuk a szervezett munkásság erejét; tehát kimegyünk az utcára. — Felemelte örökké tintás mutatóujját. — De még egyszer hangsúlyozom és a titkár elvtársak figyelmébe ajánlom: szervezzék meg a kivonulást a legszorosabb munkásegységben. Tegyenek félre minden üzenen belüli ellentétet és igyekezzenek valóban baráti, testvéri hangulatot ébreszteni lent a tagságban. A munkásegység egyik legdöntőbb jellemvonása, hogy alulról teremődik meg, azaz maga a munkásosztály oldja meg egységét... Ha vannak ellenzői, és mi tudjuk, hogy vannak, azokat el kell és el lehet szigetelni... De most nem erről van szó. Mi ultimátumot adtunk át Nagy Ferencéknek, ők a hét végére ígérték a választ. Vagy rendezik a pártjuk belső ügyeit... vagy... — Hallgott, csak a szeme villant nagyot. — Már Lenin elvtárs is megmondta, ha egy párt megtisztítja önmagát saját belső ellenségeitől, nemhogy gyengébb, de erősebb lesz. Így van ez most is. Mi nem fasiszták pártjával, hanem becsületes demokratákkal akarunk és vagyunk hajlandók együtt haladni. Szóval még egyszer: fegyelmezett, rendezett tüntetést, nem anarchista ordítózást, megszervezett rendet követelünk az elvtársaktól. Nem tűrjük a verekedéseket, mert azok minden esetben az ellenség provokációi. Meg kell mutatnunk, hogy a felvonuló százezrek a legnagyobb rendben, a legnagyobb fegyelemben emelik fel tiltakozó ökleiket... Megértettek elvtársak? — Elmosolyodott és leült. Nem volt hozzászólás. Mindenki pontosan feljegyezte, hol és mikor kell indulnia az üzemének, aztán szinte szótlánul szétoszlottak.

Holder megszervezte a kivonulást. Előkerítette a vörös és nemzetiszínű zászlókat. Setéth Györggyel megbeszélte a kivonulás rendjét. A szociáldemokrata titkár végrehajtotta saját pártjának utasítását, a megbeszélés így csendben történt, minden nagyobb baj nélkül.

Két óra tájban Holder Kondóitól jött ki, akivel a nyers-

anyagnehézségeket beszéltek meg. A vezérigazgató minden felelősséget az üzemi bizottságra igyekezett hárítani.

— Kérdezze meg Krancz urat, én megmondtam neki a legutóbbi ülés alkalmával, amikor maga nem volt itt, hogy gondoskodnunk kell a nyersanyagról, de ő azt mondta, hogy a pénz az üzemi fürdő építésére kell... Hát most tessék, válasszanak. Vagy megcsináljuk az üzemi fürdőt, vagy nem lesz nyersanyag és leáll a gyár. Ez a lehetőség van. Önöké a választás. — Gúnyosan beszélt, lenéző fölénnel. Vagy fürdő, vagy munka? Ez az ostoba Krancz megint helytelenül vetette fel ezt a kérdést, amit hatvanszor a szájába rágott. Persze, hogy kell üzemi fürdő, persze, hogy kell! Mindannyiszor elfutotta a szégyen, ha arra a két koszos vízcsapra gondolt, ahol a munka befejeztével százhusz ember tolongott, hogy ledörzsölje a kezét... De ez most lehetetlen... Elsősorban nyersanyag kell, mert ha az nincs...

Gondokba merülve ült az íróasztal mellett. Lentről a motorok egyenletes remegése szűrődött be hozzá. Holder annyira megszokta ezt az ütemes remegést, hogy már észre sem vette. Visszaemlékezett azokra a napokra, amikor először találkoztak a pártban, Cser, Horvát meg a többiek. Vajjon hol lehet most Horvát, mi van vele? Akkor bizony másként látták a helyzetet, mintha könnyebbnek, simábbnak ígérkezett volna minden. De az elfutó hónapok egyre-másra szaporították a nehézségek várait, amelyeket mind rohammal kellett bevenni, mind meg kellett ostromolni. Büszke öröm töltötte el. Még minden nagyobb akadályt leküzdöttünk... De a mosoly hirtelen borúra fordult. Az ország szekere nehezen mozdult előre. Akadozott, mintha kátyuba került volna. Amerre járt, mindenütt felütötte fejét a régi rend... Mindenütt voltak még uraskodó hivatalnokok, nagyképű kereskedők, öntelt gyárosok, akik mintha megszimatozták volna a kedvezőbb helyzetet, egymásután bújtak ki a mélyből és megkezdték bomlasztó tevékenységüket. Gyilkosságok történtek, orosz katonákra lőttek, összeesküvéseket leplezett le a politikai rendőrség. S bár Szálasit és társait ki is végzik a napokban, még mindig rengetegen vannak azok, akik szánakoznak a gonosztevőkön és sokan, akik ökölbesorított kézzel várják a leszámolás óráját. Holder felnézett. Nem, ez nem fog nekik sikerülni, annyi bizonyos. Olyan erőt érzett magában, amellyel szétvethette volna a szobát. Mintha osztályának egész creje hirtelen benne összpontosult volna. Nem, ez nem fog nekik sikerülni. Egyszer kijöttünk a föld alól, többet oda nem

kergetnek vissza ezek a gazemberek . . . S Holdert ismét előntötte a bizalom, a jövőbe vetett hit meleg hulláma, az a kemény, nagyon határozott érzés, amelyet mindig olyankor érzett, ha komoly harcok, veszélyes küzdelmek előtt állt. Hitt, mert tudta, hogy miért harcol s mert tudta, hogy pártja erős és megingathatatlan, hitt, mert kommunista volt és egész életében veszélyekkel kellett megküzdenie és ezek a veszélyek nemhogy csökkentették volna, növelték erejét . . . Az ablakhoz lépett. Lent már gyülekeztek az emberek. Felkapta rongyos felöltőjét és lesietett hozzájuk. Kérdésekkel ostromolták. — Miért megyünk, mi lesz, meddig tart, nekem otthon a gyerekek, ki fog beszélni? Nyugodt mosollyal, összehúzott szemmel nézett végig a sovány, rosszul öltözött embereken. — Rákosi elvtárs fog beszélni — mondta hangosan — és meglátjátok, érdemes lesz kijönni.

Bodáné az első sorban lépkedett. Csillogó szemmel és nagyon vidáman. Mellette Samorjai és Joó Károly vitték a sebtében megírt táblát: *Vesszenek a nép ellenségei*. Kissé odébb Setéth György jött, leszegett fejjel, határozott léptekkel, mint aki bízik saját erejében. Elöl Simándi vitte a zászlót, magasra emelve a szakadozott vörös lobogót. Bodáné arca kipirult a koratavaszi szélről. Sokkal jobban érezte magát, mint a bálon. Meglegyintette a menetelés ereje és biztonsága, megtelt valamilyen könnyed bizalommal. Háta mögött ott tolongott, lépkedett az egész üzem. Holdert kereste. A férfi az utolsó sorban jött és a lemaradókat buzdította. Elöl már megpillantották a többi gyárak gyülekezésre siető csoportjait. Néhány pillanat múlva a csoportok egymás mögött álltak és a Váci-út egész hosszában megtelt emberekkel. Hangos, izgatott kiáltozás, néha énekszó csapott fel, mint a láng. Az Internacionálét énekelték. Bodánénak eszébe jutott az az asszonytüntetés ott a Lehel-piacon. De mennyire más volt akkor. Úristen, de mennyire más . . . A fegyelmezett, rendezett menet vitte, emelte az asszonyt, mintha nem is saját lábain járna. Különös izgatottság váltakozott benne, meghitt bizalommal. Lassan haladhattak csak előre, mert minduntalan összetorlódtak és meg kellett állniok. A hosszú, kimerítő meneteléshez nem szokott emberek hamarosan elfáradtak, itt is, ott is panasz hangzott. Egyiknek lába, másiknak feje fájt, harmadik nem aludt napok óta. És mégis mentek, haladtak előre, de egy idő múltán a panaszok elhallgattak. Bodáné érezte, amit a járdán állók is sejtettek. A tömegből félelmetes erő áradt, amely fenyegetően morajlott végig a városon.

A Körúton és az Andrássy-úton a kíváncsiszkodó fejek behúzódtak az ablakmélyedésekbe s a csukott üvegek mögül figyelték a zúgó áradatot. Holder emlékezett a novemberi tüntetésre, de az más volt. A szenvedélyek ott elemi erővel törtek fel, mindent elsöpörtek maguk előtt, ami útjukat állta volna, ez a mai felvonulás rendezett, nyugodt, fegyelmezett biztonságával a tömegnek erőt és hitet adott. Mindenki emelt fővel lépkedett, mindenki személyes ügyének érezte ezt a megmozdulást.

Holder büszkén és boldogan ment, engedte, hogy az áramlat magával ragadja, mert megérezte, hogy mi történik a tízezrek belsejében. Bodáné rettenetesen elfáradt, mire az Oktogonra értek, de nem törődött a lábában lévő ólommal. Magával ragadta, felröpítette a közösség sziklákat mozgató ereje. Nem beszélt a mellette menetelőkkel, de tudta, hogy azok is erre gondolnak. S csak ment a fel-fellángoló ének tűzében égve, kipirult arccal, félszeg mosollyal.

Mire a zászlódíszbe öltözött Hősök-terére értek, ott már beláthatatlan embererdő sűrűsödött, mozgott, énekelt. Anna egy pillanatra elszomorodott, amikor megtudta, hogy az emelvénytől nagyon messze helyezkednek el. Innen a tribünön ülők apró kis hangyákra emlékeztettek csak, ha egyáltalában látni lehet őket a felemelkedő zászlók s táblák fala mögött. De aztán megvigasztalódott. Fejük felett egyik lámpaoszlopra szerelve, hangszóró közvetítette a beszédeket. Mindent hallani fog legalább. S egyik lábáról a másikra állva várt, figyelt.

Csupa új benyomás nehezedett hatásokra érzékeny szívére. Soha ennyi embert nem látott együtt, soha ennyi zászlót, táblát. Ezen a téren is alig egyszer-kétszer járt még, nem is emlékszik rá, mikor. A szavalókórusok hangjától zajos tér olyannyira idegen és ismeretlen volt számára, hogy néhány pillanat múlva elvesztette kapcsolatát velük, s idegenül, zavarodottan állt a morajló tengerben. Ebben a pillanatban megszólalt a hangszóró. A zajgás elült, olyan csönd lett, hogy a lélekzést is hallani lehetett. Rákosi beszélni kezdett...

Otthon nyitott szemmel feküdt az ágyon. Ez a néhány óra alatt rázuhanó súlyos élménytömeg annyira nyomta, hogy bár halálosan fáradt volt, mégsem tudott elaludni. A beszédekből nem jegyzett meg sokat. Annyit hallott, hogy veszélyes a helyzet, hogy minden erőnkkel harcolnunk kell, de az ellenfelek, az ellenség, idegen és megközelíthetetlen maradt számára. Amikor a beszédeket hallotta, igyekezett odafigyelni és könnyen rájött, hogy Rákosi világos, tagolt, egyszerű be-

szédét egy kisgyerek is megértheti. Figyelme mégis minduntalan elkalandozott és azon vette észre magát, hogy mondatokat hagy ki a beszédből. Így hát megint kényszerítette értelmét a figyelésre, de a vége ugyanaz volt. A rengeteg látnivaló, a sok újdonság és az ismeretlen meleg érzés, amely minduntalan megdobogtatta szívét, megakadályozták, hogy értelmének teljes megfeszítésével hallgathassa a beszédeket. Meg aztán sok is volt egyszerre három hosszabb szónoklatot végighallgatnia. Sok volt a fel-felhördülő éljenzést, az ütemes tapsokat és a kiáltozást figyelni — mindez áttörhetetlen ködöt vont agyára, értelmére, idegei elzsibbadtak, szemei kifejezéstelenül bámultak a lázban égő többiekre.

Nem is emlékezett arra, hogyan került haza. Kisfia az ajtó előtt várta. Elmotyogta neki, hogy hol volt. A fiú fürkészve nézte anyja fáradt arcát. Vajjon mit fog szólni hozzá, ha elmondja, hogy ő is ott volt és hallgatta Rákosi elvtársat? De az asszony kifejezéstelen tekintete nem adott választ e ki nem mondott kérdésre, így hát a gyerek maga hozakodott elő a dologgal.

— Igen? — csillant fel az asszony szeme. Cinkosan rákacsintott a fiára. — Te is ott voltál? Ugye, milyen nagyszerű volt?

— Nagyszerű, — kiáltotta a fiú, aki nem várt erre a feleletre — igazán nagyszerű! Máskor is elmegyünk — mondta, mintha moziról lenne szó. Az anyja lehajolt hozzá és megcsókolta. — Máskor is — mondta aztán lágyan. — Igen, máskor is.

LASSAN TAVASZODOTT. A budai hegyek felől friss földszag áradt és elkeveredett a párolgó Duna illatával. Az emberek pillanatokig ragyogva, önfeledten bámulták a sűrű felhőkön áttörő napsugarakat. — Itt a tavasz, — mondták — s cinkosan egymásra kacsintottak. A nők járása ringóbb és arcuk hamvasabb lett a fényben. Mindenki hangosan köszönt. — Jóreggelt, ez hát a tavasz. — Jóreggelt, bizony olyasféle! — Végre, — sóhajtották. S erre az egy pillanatra elfelejtették az élet nehézségeit is. Az üres piacot, a megfizethetetlen árucikkeket, a milliós számokat, a napról-napra emelkedő árakat és az új kék, zöld, sárga, barna, lila papírdarabokat, amelyek elárasztották az utcát, eltömték a csatornákat, diadalmasan lobogtak a levegőben — mintha incselkednének az emberekkel, akik láttukra összeszorított ököllel, sápadó arccal hadonásztak.

A Garay-tér már a kora reggeli órákban megtelt üres kosarú, ténfergő asszonyokkal. Néhány'árus is volt itt, de azok is csak tétován néztek egymásra. Káposzta sem volt. Krumpli sem volt. Húsrá, zsírra álmukban is alig gondolhattak. A közellátás jóformán hónapok óta nem adott semmit. A fonott kosarak szomorúan himbálóztak az asszonyok karjain.

Puchard — szokása szerint — ágyban reggelizett s egész délelőtt fel sem kelt. A hetek egyformán szürke unalomban teltek. Ha csak az a hír nem ígért valami változást, amit délután Tarjánossy hozott. Nem kell már olyan sokat várni, akad munka is. Tarjánossy ezt mondta:

— Öregem, voltam a nővéremnél. Van annak egy ismerőse, egy román.

— Gyűlölöm az oláhokat, — mondta Puchard — még negyvenben megúgtáltam őket, az erdélyi bevonuláskor.

— Az most nem számít, — szívta az orrát a másik — itt arról van szó...

— Nem számít, — méltatlankodott Puchard — nézd öre-
gem, ez nem olyasféle játék. Ez világnézet. Az oláh...

— Hagyd abba fiam, — szólt közbe Hepper — ennél
minket sokkal jobban érdekel, amit Tarjánossy mond.

Puchard megsemmisítő pillantást vetett rá, de elhallga-
tott. A szobában csend támadt. Mindannyian arra a románra
gondoltak, akiről most Tarjánossy nagy lendülettel beszélni
kezdett. Szavai nyomán kirajzolódott előttük a hatalmas, fe-
ketehajú, égőszemű ember alakja. Különös fickó lehet. Tar-
jánossy szokatlan hevességgel beszélt. Karjai hadonászva ka-
límpááltak. Kőcze az ablaknál állt és a néptelen, vasárnap dél-
utáni utcát figyelte. Az Elemér-utcában ilyenkor alig volt
forgalom. A harmadik emeletről apró bogaraknak látszottak
az emberek s Kőcze szemében mégjobban összezsugorodtak.
Valami határtalan, múlhatatlan gyűlölettel nézte az embere-
ket. Igen, gyűlöli őket. No és ki akadályozza meg ezt? Ezek
mind ludasok abban, hogy ő tétlenségre van kárhoztatva.
Hogy bujkálnia kell, hogy ostoba fickókkal tölti napjait és
más pénzére van rászorulva. Igaz, nem bánta, hogy nem kell
dolgoznia, de neki még sincs olyan pimasz szerencséje, mint
ennek az átkozott Puchardnak. Hogy felcsípte ezt az öreg-
asszonyt! Szerencsétlen banya. Belehabarodott Puchardba és
most már azt hiszi róla, hogy a saját fia... Óriási... Ajkába
harapott, mert nem akart hangosan nevetni, aztán újra Tarjá-
nossy előadásához kapcsolódott a figyelme.

— Szóval Mironescu, — folytatta Tarjánossy — munkát
ajánl nekünk.

— Munkát! — kiáltotta Gáborján a sarokban.

Tarjánossy odanézett.

— Talán nem tetszik?

— Attól függ, — szólt közbe Kőcze — attól függ, miféle
munkára gondoltok, mert zsákolni nem megyek — nevetett.

— Gyere el az ablaktól — mondta Puchard. Kőcze nem
mozdult. Puchard dühös lett. Már hetek óta egyre inkább
érezte, hogy hatalma, mely e társaságot egygé kovácsolta,
mindjobban bomlik. Hiába ad ki utasításokat, a többiek nem
törődnek vele, vállat vonnak, vagy egyszerűen hallgatnak.
Igyekezett megfejtetni ennek a jelenségnek az okát. Először
a fiúkat kutatta végig. De azokon nem változott semmi.
Hepper pontosan olyan alacsony, tömzsi fiatalember volt,
mint azelőtt. Szemeiben ugyanaz a régi, vad utálat tükröző-
dött. És Kőcze sem változott és Gáborján sem és Tarjánossy
sem. Akkor hát hol van a hiba? Talán őbenne? Igen, erre is

gondolt. Sokat feküdt otthon a kényelmes zöld díványon, amelyet Mari néni naponta porolt és rendben tartott. Gondolathoz végigkutatva az elmúlt hónapokat. Talán akkor lazult meg közöttük a kapcsolat, amikor az istenverte Haltenberget megölték? Ez valószínűnek látszott. A gyilkosság után napokig nem találkoztak. Amikor legközelebb összejöttek Márta Damjanich-utcai lakásán, mindenki hallgatott, mint a sült hal. Puchard szenvedélyesen, magából kikelve ordított és magyarázott, a többiek részvétlen, üveges szemekkel bámultak rá. Márta akkor felvetette, hogy kezdjék meg a játékot. Lassan bevonultak a másik szobába, hogy átöltözködjének. Mindannyian magukra vették az egyenruhákat, elhelyezkedtek a szobában, — aznap valami újszerű dolgot akartak csinálni — de a vezényszavak elvesztek a levegőben. Szétporladtak, mintha valami mázsás kalapács hullt volna rájuk. Hiába ágált Puchard, hiába igyekezett feszesen, szemrebbenés nélkül állni előtte Tarjánossy, — mint régen, amikor Beregffy egyszer, még hadapród korában, egy rosszul felvarrt gombja miatt hadtestkihallgatásra küldte (a debreceni hatodik hadtestnél divatban volt az ilyesmi: ezért gyűlölték halálosan a tisztek Beregffyt és nem is bánták, hogy egy hete felakasztották) — hirtelen mintha mindüknek kinyílt volna a szeme: álom vagy igazság ez? S egyszerre o'y ostobaságnak, oly hiábavaló gyerekségnek tűnt a játék, hogy maguknak is nevetniök kellett. De nem adták fel a harcot. Állhatatosan folytatták és íme: nem sikerült. Unottan, fáradtan mozogtak. Mintha megverte volna őket valaki. A szoba nem tágult ki, nem hulltak le a falak, képtelenek voltak magukat a kaszárnyaudvarra, vagy a gyakorlótérre, esetleg a frontra képzelni, a játék, amely annyi apróságból tevődött össze, — az emlékeknek és valóságnak annyi apró, kibogozhatatlan értelmű szálából, hogy szinte nem is érték rá erre gondolni, minden ment magától, önműködően, mint egy jól olajozott gépezet — most egyszerre megállt. Megpróbálták felhúzni a lejárt szerkezetet.

— Mi van, fiúk, — hallották Márta ijedt hangját a fal mellől. Máskor itt ilyenkor pattogtak a vezényszavak, pengtek a sarkantyúk, most néhány fáradt fiatalember kószált bágyadtan a szobában, mint az őszi legyek.

— Hagyjuk abba, — szólalt meg Kőcze — fáradt vagyok.

Kimondta. Nem is vártak tovább, mindannyian leültek ott, ahol éppen érte őket Kőcze szava.

— Mi van veletek? — igyekezett eligazodni rajtuk Pu-

chard. — Keljétek azonnal fel — Úgy állt a szoba közepén, mint egy haragvó isten. Szép vonásai megteltek keserűséggel, keskeny, finom orra, fekete szemöldöke izgatottan remegett, kifejezéstelen szemei megvető villámokat szórtak. Máskor egyetlen ilyen szavára pattant volna mindenki, gondolkodás nélkül. Most a társaság ülve maradt a földön s csak lesütötték szemüket, mintha attól félnének, hogy Puchard villanó tekintete észreveszi benne rossz lelkiismeretük tükrözését.

— Mi van veletek? — kiáltott ismét Puchard és szava mint a korbács érte a földön ülőket. Nagynehezen feltápáskodtak és folytatták. De mindegyik — Puchard is — érezte, hogy valami nincs rendjén. A lányok a háttérben (akik ilyenkor visszafojtott lélegzettel figyeltek, apró arcocskájukon a verejték elmázolta a festéket, kis hegyes mellük félénken remegett) most halkan vihogtak, mintha örültek látnának maguk előtt. Kínos volt, nagyon kínos. Nem is tartott sokáig. Noha máskor egész éjszaka együtt maradtak, aznap Kőcze arra hivatkozott, hogy rosszul érzi magát, hazamegy. Talán Hepper hiányzott, — gondolta most, hónapokkal később Puchard — lehet, Heppert nem engedték maguk közé, mert féltek, hogy lebukik s magával rántja az egész társaságot. Nem tudom, — morogta most magában Puchard — nem tudom, de valami nincs rendjén. Azóta nincs rendjén.

Pedig azóta mindössze csak kétszer tartottak összejövetelt, de egyre kevesebb sikerrel. Nem, ezt nem lehet folytatni, így érezték. Ha valamit tenni lehetne, az igen... Mindannyiuknak eszükbe jutottak Haltenberg szavai... Menjétek le az utcára, gyilkoljatok meg valakit, vagy robbantsatok fel egy hidat, azt igen... de így? Puchard mindig elpirult, ha erre az ostoba gyilkosságra gondolt. Az az ember szembe szállt az akaratával. No igen... akkor még azt hitte, hogy az ő akaratával nem lehet szembeszállni... de ma? Ma már tudja, hogy lehet.

Elvesztette hatalmát a többieken. Láttá, hogy nem figyelnek rá. Ahogy Tarjánossy felé fordultak, ahogy a szavait lesték — egyszerre mindez világossá vált számára. Pillantása találkozott Kőcze pillantásával s ebben a szemben semmiféle régi tiszteletet, engedelmes alázatot nem fedezhetett fel. Közönyös, unott pillantás volt ez, a kikopott vezérnek szóló megvetést rejtette. Puchard kínjában majdnem felüvöltött.

Tarjánossy beszélt. Azt fejtegette, hogy végre annyi hónapos tétlenség után nekik is munkához kell látniok. Vagy

talán nincsenek példák előttük? De igenis vannak. Olvashattatok őket — mondta. Azok a fiatalok, akik szervezkedtek, megpróbálták valamit tenni a mai rendszer ellen. A pillanat nem éppen alkalmatlan. És azzal, hogy beléptek ebbe a Független Ifjúság nevű szervezetbe, éppen az ő, Tarjánossy, elgondolására megteremtették alapjait annak, hogy szervezetten dolgozzanak. Egyelőre olyan helyzet van, — mondta és látszott rajta, hogy valakinek a szavait ismétli. (Kiét? — gondolta Puchard. Nyilván azét az oláhét) — hogy nyílt fegyveres akcióra nem vállalkozhatunk. Apró szabotázs-cselekmények, esetleges gyilkosságok, robbantások, gyújtogatás, ezek most napirenden vannak. Hadd lássák, hogy élünk.

— Hadd kapjanak el, — morogta Puchard.

Mindannyian feléje fordultak. — Te? ... Ezt te mondd? — kérdezte Kőcze meghökkenve.

— Igen én. Óvatosaknak kell lennünk. Tarjánossy mindenfélét fecseg. Honnan tudod, hogy nem valami spicclivel beszéltél? Meggyőződöttél róla? Hátha az egész arra megy, hogy provokáljanak és lebuktassanak minket.

Megdöbbentek. Erre egyikük sem gondolt. Kőcze eljött az ablaktól. Tarjánossy érezte a ráfonódó pillantások veszedelmes súlyát. Kényszeredetten nevetett.

— Ostobaság. A nővérem évek óta ismeri. Még lent Bukarestből. A háború alatt ismerkedtek meg. Akkor is a németek embere volt. Hülyeséget beszélsz, Puchard. Mondd meg egyszerűen, hogy nem akarsz velünk jönni. Hogy gyáva vagy.

Puchard felugrott. A szeme szikrázott.

— Hogy merészelsz ...

Tarjánossy nyugodt maradt. Alig érdekelte ennek az embernek a kitörése.

— Jó, jó ... csak hagyd abba. Mégegyszer nem fogsz összeveszíteni bennünket. Miattad öltük meg úgylis Haltenberget. Az nem lenne most úgy berezelve, mint te. Nézzétek, hogy remeg. Máris van valami a nadrágjában.

Nevettek. És Puchard kényszeredetten velük nevetett.

— Hülyék vagytok. Én a javatokat akarom. Nem szeretném, ha idő előtt elfognának ezek a vörösök. Majd ha ütötünk rajtuk és érzik, hogy vagyunk ...

— Akkor elfoghatnak?

— Fenét. Előbb mi készítsük ki őket. Az idő nekünk dolgozik. Csak megalkuvás nélküli kitartást.

— Szálasi halott, — mondta valaki csendben és mindannyian elszomorodtak. — Az emléke bennünk él — próbál-

kozott Puchard, de szavai üresen kongtak. Nem jó dolog az meghalni — gondolta Gáborján. Inkább akármí, csak nem meghalni és hirtelen felvillant benne: vajjon nem lenne jobb, ha itthagyná az egész bandát, mielőtt azok valami ostobaságot csinálnak és őt is magukkal rántják. Senki sem tud semmiről, szépen elmegy valahová dolgozni. Belép a kommunista pártba és el van intézve minden.

Még sokáig tárgyalták a lehetőséget. Tarjánossy biztosította őket, hogy pénzt is kapnak. Mironescu nem egy kisstílu ember, mondta mohón. Izgatta a pénz, nagyon szeretett volna gazdag lenni. Utálta már ezt az örökös tarhálást, hogy mindig Judithoz kell járnia, kegyelemkenyéren élni!

— No, beleegyeztek?

— Még gondolkozunk — mondta Kócze, akinek tetszett a dolog. Végre valami izgalom ebben a pörös, unalmas életben. S ha még pénzt is kap érte az ember! Pénzért elveszi az ördög öreganyját is — gondolta.

— Akkor majd megbeszélek egy találkozózt Mironescuval, — javasolta Tarjánossy — azt mondja, szeretne megismerni benneteket. Sokat beszéltem rólatok, higgyétek el, sok jót. — Diadalmasan nézett körül, mint aki azt mondja: no mit szóltok hozzám?

A többiek elhallgattak, fontolgatták, latolgatták ezt az érdekesnek ígérkező históriát. Sokáig csend volt. Puchard végignézte a társaságot. Milyen kedves jó fiúk, egyszerre nem tudott haragudni rájuk azért, hogy már nem engedelmeskedtek neki olyan feltétel nélkül, mint valaha. Milyen rendes gyerekek. Mindegyikhez fűzte valami régi, közös élmény. Egy nagy mulatozás, egy nőfogás, egy harctéri emlék.

Gáborján megszólalt a sarokban és félbeszakította gondolatait.

— Szomjas vagyok, nem mennénk le inni valamit?

Egyhangúan helyeseltek és elindultak, hogy letelepedjenek valamelyik Aréna-úti kocsmában.

Puchard még beszólt Mari néninek, hogy elmennek. Az öregasszony ölbetett kézzel, semmibemeredő, de végtelenül boldog tekintettel ült a homályosodó udvari szobában. A falakról Puchardra bámultak a halottak képei, ilyenkor mindig megborzongott. Nem szerette ezt a családi fényképtárat, de el kellett viselnie. Arra gondolt, hogy milyen elképzelhetetlen szerencse vezette ebbe a lakásba. Egy nap régi osztálytársával találkozott az Andrássy-úton. Elpanaszolta neki, hogy nincs lakása. A fiú, Grünhut Dezső nevű alacsony, szép-

lős zsidógyerek — gondolkozott, aztán megadta ezt az Elemér-utcai címet.

— Eredj oda, próbáld meg, hátha ott van szoba. — Nagynénje Mátraiék mellett lakott és tőle hallott valamit az öregasszony különös életéről. Puchard még aznap délutáni szerencsét próbált. Az asszonynak azt mondta, hogy a házmestertől tudja, hogy itt van üres szoba. Pillanatokig szótlanul állt a küszöbön. Régi lakásából el kell költöznie, ha törik, ha szakad. Ott már gyanússá vált semmittevése. A gazdasszonya feltűnően érdeklődött életmódja után. Ez az Elemér-utcai öregasszony határozottan megfelelt volna neki. De mit mondjon, mivel érveljen? Ékesszólása cserbenhagyta. A sötét lépcsőházban sziszegett a téli szél. A ménkű csapjon belé, ez nem fog sikerülni...

Ekkor az öregasszony karjánál fogta és bevezette a szobába. Puchard hunyorogva nézte a zöldernyős gázlámpát. Leült egy székre. Észrevette, hogy az öregasszony hosszan, kitartóan nézi. Mit néz rajtam? Ismerős vagyok neki? Megrezzenve igyekezett közönyös maradni. A falakon függő fényképek már akkor idegesítették. A földre sütötte szemét és azt kérdezte:

— Akkor talán megegyezhetnénk, nagyságos asszony?

De az öreg néni még mindig nem válaszolt. Egyszerre felállt, odalépett az egyik képhez. A kép feketehajú, vízenyős pillantású, semmitmondó arckifejezésű fiatalembert ábrázolt. Biztos a fia, tűnődött Puchard, aki nem tudta mire vélni az öregasszony hallgatását.

— Kicsoda... kicsoda... maga — tört fel valami hörgő, félig kiáltás, félig sikolyszerű hang az öregasszony melléből. Puchard bemutatkozott.

— Teleki vagyok, — mondta halkan — Teleki Géza.

Az öregasszony fűrgén közelebb jött hozzá. Szinte ujjnyira volt arcától az arca, Puchard tisztán hallotta ziháló lélegzetét. Szájából kellemetlen, áporodott illatt áradt és Puchard megpróbálta elfordítani a fejét, de az öregasszony erősen megmarkolta állát.

— Pontosan... a fiam... az én Józsikám... — és hirtelen sírni kezdett.

Most beszólt hozzá. — Mari néni, lemegyünk sétálni. — Világért sem mondta volna, hogy inni akarnak.

— Vigyázz magadra, édes fiam, — mondta az öregasszony és megfordult. Tekintetével végigsimogatta a férfit. — Valami bajod ne essék!

— Csak tessék egész nyugodt lenni, — és gyorsan becsukta maga mögött az ajtót, mert a háta mögött röhögést hallott.

— Te hülye, — sziszegte Kőcze felé — mit röhögsz.

— Szép kis fiúcskát választott a banya — mondta tele szájjal Kőcze.

— Talán kifogásod van ellene?

— Nekem? Semmi. Csak úgy elmélkedtem. — Erre mindannyian nevettek. Kicsit irigyelték Puchardot, állati szerencséje van a disznónak, egy ilyen banyát kifogni. S lassan megindultak lefelé a lépcsőn. Hűvös szél fújt, a csendes vasárnapi utcán alig néhány ember lézengett, a liget felől ázott földszagot hozott feléjük a szél. Mély lélekzetet vettek. Talán... talán... egyszer eljön az ő idejük is. És most mindüknek úgy tűnt, hogy ez az idő nincs is olyan messze.

Az Aréna-úton néhány teherautó robogott el mellettük. Aztán két villamos kullogott álmosan a Keleti felé. A liget kivágott fái, megsemmisült bokrai helyén szövődőtt már az éjszaka. Egy pár andalgott a közelükben. Tarjánossy utánuk fordult.

— Jó melle van — csettintett hangosan. Nem bánta volna, ha a férfi visszafordul és valamit válaszol. Kedve támadt belekötni valakibe. Mindegy, hogy miért. Csak éppen a verekedésért, a kiáltozásért. Unatkozott. Inkább mentem volna Vajthóékhoz, ott lehet érdekes dolgokat hallani. Ezek itt olyan egyformák, mint a tojások. Napról-napra csak a nyavalygás, kell valamit csinálni, kell valamit csinálni. Az elmúlt hetekben félfüllel hallott valamit Vajthóéknál és ez izgatta. A férfi egy kollégájával — az iparügyiből — halkán suttozott, míg ő azzal a nyálas Vajthó-lánnyal beszélgetett. Megfigyelte, hogy egyszer-kétszer feléje néznek s azonnal tudta, hogy a főosztályvezető róla beszél. Egyszer ezt a nevet hallotta: Zentay. Ki lehet ez a fickó, tűnődött, de valamilyen ösztönszerű óvatosság azt súgta neki, ne érdeklődjön. Ha rá tartozik, majd megmondják. Néhány pillanatig álldogáltak a sarkon. A párocska régen eltűnt a Dembinszky-utcában.

— Valami nő kéne — mondta Kőcze. — Disznóság, hogy annyi nő van és az embernek mindig kutatnia kell.

— Ott egy nő — mondta Puchard és kinyújtotta a kezét. A túlsó oldalon valóban állt valaki. De Kőcze legyintett. — Ötvenévesek nem érdekelnek.

— Engem nagyon — mondta mohón Gáborján. — Szeretem a hervadó nőket.

Kócze hangosan röhögött.

— Hervadó! Óriási!

— Miért, — kérdezte megütközve Gáborján — mi van abban?

— Inkább azt mondanám: fonnyadt — mondta Tarjánossy.

— Hát fonnyadt. Tudod, azok milyen nagyszerűen értik a dolgot? Fogalmad sincs róla.

— Te fogsz engem kitanítani? — kérdezte Kócze. — Nagy vagy fiam, Gáborján. — És elindult a kocsmá elé. — Ide megyünk?

Puchard hallgatott. Jó, hogy Mártát nem értesítette a mai összezejövetelről. A nyakába akaszkodott volna és nem lehetne lerázni. Mint egy kutya, úgy koslat az ember után. Néha ez terhes. Néha? Most már egyre gyakrabban. Elindult a többiek után.

Kócze még egyszer megkérdezte. — Ide?

— Mindegy, — mondta Puchard. — Itt még sose voltam. Ha van jó rizling maradunk. — Benyitottak.

A kocsmában mindössze három ember volt. Ketten ültek az egyik asztalnál, míg a harmadik félliteres üveggel kezében, maga szomorkodott, lehajtott fejjel. Már sokat ihatott. Feje, mintha ólommal töltötték volna meg, elnehezült és az asztal lapja fölé hajlott. Mikor már majdnem koppant a fán, az ember visszakapta s réveteg tekintettel nézett körül. A másik asztalnál két fiatalember ült. Fekete ruhában voltak, sárga cipőben. Egyik fehér, másik viseltesebb kék inget hordott, gallérja mindkettőnek kihajtva. Vörösborot ittak és halkán beszélgettek. A belépők iránt nem mutattak túlságosan nagy érdeklődést. Egyik jókora vörös zsebkendőt vett elő és átadta a másiknak. Az hirtelen zsebredugta. Aztán mindketten körülnéztek. A magányos férfi hangosan köszönt.

— Adjon isten, jóreggelt.

Puchard közelebb lépett hozzá.

— Magának még reggel van, bácsi?

A negyven év körüli ember borostás arcán gyűrött vonalak rángatóztak.

— Reggelt mondtam? — kérdezte tétovázva. — Eltévesztettem, bocsánat. — És hozzátette. — Ügylátszik, nem vagyok már egészen józan.

A kocsmáros, aki a bádoggal fedett pult mögött állt sörrel öntözött fehér kötényben s állig gombolt kékfehér kockás ingben, megjegyezte:

— Hát már kissé ivott az úr.

— Kissé? — mondta vékony hangon Kócze. Ezen nevettek.

— Parancsolnak az urak? — kérdezte a kocsmáros. Harmincéves gyakorlata volt a szakmában s tévedhetetlen szimattal azonnal megállapította, hogy felkészült, jó ivók vették hozzá. Gyors mozdulattal letörölt egy asztalt, aztán a kendőt a hóna alá csapta. — Talán ide tessék.

Puchardék leültek. Felettük egyetlen szál rozsdásfényű körte világított s az egész helyiségben nem volt túlságosan meleg. A falakon mindenféle ócska plakátok függtek meg az árlap. A kocsmá túlsó, sötétbevesző részén egy ajtó nyílt valamerre.

— Bort — vezényelt Puchard. — Rizlinget. Egye'őre kettő litert.

Pillanatok múlva asztalukon állt a bor. Inni kezdtek.

A részegség lassan telepedett melléjük. A hideg, füstös helyiség először melegedni kezdett, aztán szépülni Gáborján kellemes bizsergést érzett a bőre alatt. Puchardot kimondhatatlan szomorúság fojtogatta. Kócze semmitmondó tekintettel bámult a sötét utca felé. Tarjánossy leszegte a fejét, mint egy oroszlán. A pohár körbe járt.

— Egészségtekre!

— Arra, — mondta Puchard — hogy sikerüljön. Ex.

Kiitták a poharat. A negyedik liternél tartottak. Puchard egészen elérzékenyült. Agyában régi emlékek kergették egymást. Mintha nem is ma élne, ebben a piszok, ócska világban, hanem régen, amikor szabad volt kiabálnia, amikor verhetett, pofozhatott s érezhette a kitörnivágyó indulat kéjes örömét.

— Barátom, — mondta — hát élet ez? — Szeme zavarosan csillogott.

— Nem, — mondta Kócze s különösen kedvesnek érezte most Puchardot. — Nem élet ez, öregem. Az volt az élet... akkor...

— Emlékszel? — szólalt meg újra Kócze elérzékenyedve. — Amikor Colomeában égett az élő? Mindenki futott, a ruszlik már a szomszéd házaknál voltak és akkor te azt mondtad...

Puchard nevetett.

— ...Az élőban még zsidók vannak, őrmester... Hogy is hívták azt az őrmestert?...

— Lehel — mondta valaki — Lehel Ferenc, hivatásos.

— És?

— És Lehel azt mondta... Ugyan, százados úr...

— Mire én: Fogja be a pofáját, Lehel, mert kiköttetem. Menjen, menjen be és kergesse ki a zsidókat. Szökni akarnak!

— Megtagadta! Emlékszem, megtagadta a parancsot! Azt mondta, ő nem bolond, hogy bemenjen az égő élőba. Elég, ha odavész a zsír, meg a liszt, meg a kenyér, meg a marmaládé. Ha zsidók vannak, vesszenek azok is. Ő nem megy.

— Nem megy? — Puchard keze ökölbeszorult. Láta maga előtt Lehel Ferenc simáborotvált arcát, testéreszabott tiszta egyenruháját, még e nehéz napokban is olyan volt, mintha otthon vasárnapi sétán járkálna. Lehel vámospércsi parasztgyerek volt; már nyolcadik esztendeje szolgált. Még sohasem tagadta meg a parancsot. De most nem örült meg. Vigyázzba merevedve állt a százados előtt.

— Százados úr alázatosan, ilyen parancsot nem lehet teljesíteni, — mondta összeszorított foggal, elszántan.

— Mire te azt mondtad neki...

— Majd megmutatom én, barátom, hogy lehet! Emlékszel?

— Hogy em'lekszem-e? Mintha ma lett volna. Égett az élő, öregem, micsoda zsvivaj volt ott.

— Hadházi ezredes gatyában szaladgált és úgy verte a zsidókat, hogy pakkoljanak...

— Gatyában! — hangosan nevettek.

— De azok is szűköltek ám, öregem. Egy ezredes!

— Gatyában!

Colomea égett. Kora délelőtt volt. Az oroszok a hajnali tüzéségi előkészítés után megindították a támadást. A magyar, német és román csapatok fejvesztve menekültek. Puchard tajtékozva rohant a zászlóaljirodára. De már mindenki csomagolt. — Utasítás, hogy menekülni — mondta neki egy mogorva szemüveges segédtiszt, bizonyos Paku Imre nevű zászlós. — És mi lesz az élőval? — Fe'gyujtjuk — közölte szenvtelenül a zászlós és tovább rakodott. — A rusz'kik itt vannak a határban! A zászlós vállat vont. Nem az ő dolga. Az övé csak annyi, hogy végrehajtsa a parancsot.

Fejvesztett menekülés kezdődött. Az ezredtörzsnél egyetlen emberrel sem akadt össze, akivel két értelmes szót válthatott volna. Vissza a századhoz. A legénység menetkészen sorakozott. A szomszédos barakkokból akkor verték ki a zsidókat. Egy puha, tejföldről származó hadnagy volt a parancsnokuk, aki dühtől tajtékozó szájjal kiabált, mert nem volt meg a lét-

szám. — Megszöktek a disznók... megszöktek! — Puchardot az örületig felizgatta a szökés. — Biztosan az élőban vannak — kiáltotta futtában. De a kis hadnagy nem hallott semmit. Maga is szerette volna túlélni ezt a cirkuszt. A gépfegyverek egész közlelről kattogtak. Néha-néha már egy-egy akna is becsapódott. Az iszonyú lángnyelvek az égig csaptak. Irtóztos hőség volt. A zsír, a liszt, a cukor sercegeve égett. Puchard elhatározta, hogy kikergeti a bujkáló zsidókat. Hogyne! Hogy átmenjenek az oroszokhoz! Éppen csak az kellene. És akkor ez az őrmester, ez a Lehel, ez a gazember, megtagadja a parancsot.

— Kőcze zászlós, — vezényelt.

— Parancs, — mondta Kőcze. Benne élt a colomeai visszavonulás észvesztő zűrzavarában. Szemei megteltek a visszsaemlékezés fényével.

— Itt marad az őrmester úrral. Majd én megmutatom magának, hogy ki lehet hajtani a zsidókat. De jaj magának, ha talállok odabent valakit! — ordított Puchard, hogy a zajt legyőzze.

— De százados úr...

— Kuss!

Kőcze izgalmában felállt az asztaltól. Egy pohár felborult. s a bor végigfolyt a terítőn.

A többiek, akik nem voltak ott ennél a jelenetnél (bár nem először hallották) rezzenés nélkül figyeltek. A vér sebcsobben keringett bennük. Ez volt az igazi élet!

— Odaálltam Lehel mellé...

— És Puchard — kérdezte halkan, izgalomtól remegő hangon Gáborján. — És Puchard? — Tudta, hogy Puchard bement az élőba. De újból hallani akarta.

— Nekivágott, — mondta büszkén Kőcze.

— Két golyó az orrom előtt csapott a földbe. Nem törődtem vele. — Már egészen beleizzadt. Mintha a colomeai tűz égne előtte. Valami kiürített lakóház lehetett ez, egészen a város szélén. A lépcsők már ropogtak. Felszaladtam. Pisztolyyal a kezemben. A ládák közül néhány már meggyulladt. Férelöktem kettőt. Senki...

Elhallgatott és megtörölte homlokát. A szomszéd asztalnál mindketten letették a borospoharat és figyeltek. Puchard szenvedélyes előadásmódja magával ragadta a két borozó embert.

— A folyosókon irtóztos hőség. Becsapódó golyók. Kiáltozás! Felhallatszott Hadházi üvöltése. Pizskos banditák!

Ezt kiabálta folyton. De én nem törődtem vele. Az élőban zsidók rejtőztek.

— És?

— Három mindjárt ott bújt az íróasztal alatt. Ezekbe szó nélkül... — kezével mutatta a pisztolylövés mozdulatát.

A szomszéd asztalnál a két férfi összenézett. Az egyik halkan füttyentett. Puchard vadultan tovább beszélt. A kocsmáros szemében ijedt láng lobogott. Ha valaki most bejön és ezt meghallja! Ez az ember megőrült. De lehet, hogy hazudik. Akkor is... minek manapság ilyesmit elmesélni... Egyik emberről a másikra tekintgetett. A magános férfi érdeklődve nézett az izzadtságban úszó Puchardra. Kezében remegett a pohár.

— Nyolc disznót vertem ki, — mondta elégedetten a férfi.

— Odajöttek Lehelhez... — közölte Kőcze...

— No, mit szól ehhez, őrmester, kérdeztem izzadva.

— Az arca egész kormos volt — mondta Kőcze. — De ki törődött ezzel?

— És az őrmester? Mi lett az őrmesterrel? Lelőtted?

— Én? Frászt. Letartóztattuk, mi Kőcze?

— Mint a vöcsök. Haditörvényszék elé állították, kapott vagy húsz évet...

A lobogás itt alábbhagyott. A colomeai tűzvész elhalt, az épület elhamvadt, a zsidók isten tudja hol vannak és az őrmester... hát biztosan az se fogoly már, kiengedték, hiszen...

A szomszéd asztalnál fizettek. A két férfi egyforma léptekkel ment el mellettük, de ők nem törődtek velük. Kőczét kissé meglökték és azt mondták: bocsánat... A férfi véletlenül a földrenézett. Az egyik ember zsebéből fehér zsebkendő hullott ki. Utánakiáltott.

— Uram! A zsebkendője! — De azok, mintha süketek lettek volna. — Uram! — kiáltott még egyszer. A két férfi eltűnt a sötétben. Lehajolt, hogy felvegye a zsebkendőt. Akkor látta, hogy az nem zsebkendő, hanem valami összehajtogatott papír. Először el akarta dobni, aztán meggondolta. Az asztal fölé emelte és kibontotta a papírt. Szeme előtt táncoltak a betűk. Felkiáltott.

— Idenézz!

— Mi az?

Puchard orra alá dugta a papírt.

— Öregem! Ez igen!

— Olvasd — kiáltotta Kőcze. Nyugtalan, ideges remegés áradt végig a testén. Gáborján vállá felett be'epillantott a papírba. Sziszegett. A röpcédulán ezt olvasták.

MAGYAR HAZAFIAK!

Meddig alszik az igazi magyar lelkiismeret?

Vagy már elhamvadt az ősi tűz?

A leszámolás nem maradhat el!

Rátok is számítunk!

Milliónyi testvérünk szenved idegenben.

Erdélyben, Szlovákiában, Romániában, Jugoszláviában.

Rajtunk áll, hogy megszabadítsuk őket!

A mi ügyünk — az ő ügyük.

Ne tőrjünk tovább az idegen igát.

Az ősi vér bosszúért kiált a Magyarok Istenéhez.

Készüljetek a leszámolásra!

*Erdélyi—Felvidéki— Délvidéki
Szervezet.*

Sokáig hallgattak. A primitív nyomtatvány kiterítve feködött előttük az asztalon. Láthatóan valamilyen titkos nyomdában készült. A betűk összevevissza dűledeztek, mintha részegek lennének. De a szöveg valamennyiük szemében és szívében lángolt. Kik lehetnek ezek?

Kőcze szólalt meg.

— Látod Tarjánossy, vannak, akik nem tátják úgy a szájukat, mint mi. És dolgoznak.

Tarjánossy felugrott és kirohant. De a két férfit már régen elnyelte az éjszaka. Egy nőbe ütközött, aki bosszúsan felkiáltott:

— Vigyázhatna, hallja!

A kedvük egyszerre elpárolgott. Rövid ideig szótlanul ültak. Akkor a szomszéd asztalnál ülő magányos férfi felemelkedett és botorkáló léptekkel odalépett az asztalukhoz. Jóformán észre sem vették, csak akkor kapták fel a fejüket, amikor megszólalt.

— Egészségükre — mondta olyan dörmögő, reszelős hangon, amelyik a sokat ivók sajátja. Hangja is ép úgy himbálódzott, mint ő maga. — Egészségükre — ismételte meg, aztán a színig telt poharat egyszerre kiitta.

— Egészségére, öreg, — mondta kelletlenül Puchard. De nem ivott. Mit akar ez a tróger? A férfi csak nem moccant. Zsíros sapkája alól rendetlen, piszkos csomókban lógott a haja. Napok óta nem borotválkozhatott már, állán, arcán csomókban nőtt a szőr. Füle is piszkos volt. Az egész hatalmas, tenyerestalpas ember, aki láthatóan könnyedén emelgethette a mázsás súlyokat, roppant gyerekesnek és elhagyottnak látszott. Ruhájából keserű szag áradt. Tarjánossy elfintorította az orrát.

— No, — vetette feléje, mintha azt mondaná: eredj már, bűdös vagy, nem bírom a szagodat.

A férfi felszólítás nélkül leült. Kabátja zsebéből piszkotól fekete zsebkendő állt ki, tétován megkereste és kifujta az orrát.

— Egyetértek, — mondta s igyekezett értelmesen beszélni. — Egyetértek magukkal kérem, amit mondtak.

Puchard ellökte magától a feléje görbülő testet.

— Mi nem mondtunk semmit, — jelentette ki dühösen. Hirtelen óvatos lett. Az ember sohasem tudhatja. Ezek a munkások mind kommunisták. No, őt nem fogják beugratni, annyi bizonyos.

A többiek ingerülten figyeltek. A férfi most felnézett és szemében cinkos mosoly villant meg.

— Tudom, tudom, — morogta fogai között. — Maguk félnek. Ma nem szabad semmit sem beszélni — szájához emelte az egyik ujját — pszt...

— Mit akar, kérem? — fordult feléje Kócze.

— Én? Semmit.

— Hát akkor...

— Bizzanak... bennem... — mondta halkán a férfi, — én tudom, hogy maguk is azt gondolják, amit én... hallottam... — Könnyek gyűltek a szemébe. Láthatóan elérezékenyült saját hangjától. — Csak az a baj, hogy kevesen vannak a magunkfélék. Ezek meg azt csinálnak, amit akarnak. — Megerősödött a hangja. — Szavalni, azt igen, szavalni azt tudnak. Hogy a munkásember így... meg a munkásember úgy... De nézzék meg csak a piacot... egy rothadt szem hagymát vagy krumplit azt nem kapni... a feketézők azok dözsölnek, azoknak van aranyuk meg dollárjuk... de a munkásember dögöljön éhen? Dögöljön meg? — Egészen tűzbejött. Borostás arcán két vörös folt jelent meg, csaknem leseperte az asztalról a poharakat. — Én proletár vagyok kérem és nekem sem adnak semmit... hát, kérem, nekem ele-

gem van ezekből... régen lehetett keresni, mert kérem akkor rendes gazdái voltak az embernek... mert kérem én bádogos és szerelő vagyok, de most? Egy rohadt munka nincs kérem, mert én csak tudom, hozzánk hetek óta két ember nem jött be a műhelybe, mert én csak tudom kérem, hogy van munka... csak szabotálnak... a kommunisták éhen akarják dögleszteni...

— Fogja be a száját... — kiáltott a pult mögül a kocsmáros.

— Kuss, — mondta a férfi — azt beszélek, amit akarok. Végtére demokrácia van, vagy mi a rossebb... ha nem tesszik, zárja be a boltját. Hogy mer nekem szólni? — Felemelkedett, de Puchard lerántotta.

— Halkabban öreg — mindannyian vigyorogtak. — Tök-részeg — mondta Kócze. — De jól beszél — tette hozzá Tárjánossy.

— Vén bolond, vén bolond — mondta Puchard fölényesen.

— Nem vagyok vén, — mondta a férfi — negyvenkét-éves vagyok és szeretőm is van. A feleségem le van ejtve és a kölykőm is. Összefognak ellenem. Kommunistáknak álltak. A feleségem — hm... egy gyárban van. Hát kérem, ő bált rendez ott, meg ilyesmit... A fiam mindig ott kujtorog a kommunistáknál... nekem nem mondják... persze mindent letagadnak, de én tudom... Tudom ám... hajajaj, de mennyire... Boda Gáspár előtt nem lehet eltitkolni semmit... — Megint felugrott. — Nohát, maguk becsületes magyar emberek. Egészségükre! — És ivott Puchard poharából. A férfi később undorodva eltolta magától a poharat, amit Boda szépen visszahelyezett elébe.

Nem akarták tovább hallgatni a fickót. Még valami kellemtelenségbe sodorhatja őket. Fizettek.

— Már mennek? — kérdezte a férfi harsányan. — Itthagynak?

— Dolgunk van — vetette oda Kócze. Ő még szívesen maradt volna, nagyon mulattatta a fickó. De észszerűbbnek látszott, ha mennek.

— Szóval itthagynak? — kérdezte kihívóan Boda. — No jó, hát így van ez... maguknak dolgunk van... nekem is dolgom van... de azért ne felejtsek el, amit mondtam... Boda Gáspár jó magyar ember... szereti az italt, a jó magyar ember szereti az italt... — S felhajtotta az asztalon szomorkodó poharakban lévő bort.

— Muris fickó volt, — mondta később Puchard.

— Az.

— Neked nem tetszett?

— Nagyon is, — mondta Kőcze. — Nagyon is. Az ilyen melósokat szeretem.

— Nyugodj meg, sokan vannak ilyenek.

— Gondolod?

— Tudom.

Tarjánossy közbeszólt.

— Nekem az a véleményem, hogy meg lehet szervezni ezeket.

— Lehetni lehet, fiam, csak pénz kell hozzá. Ingyen ezek még a kezüket sem emelik fel.

— Végtére igazuk is van, — vélte Kőcze. — Ingyen csak a marhák dolgoznak.

— Most nem erről van szó, — morogta Tarjánossy — arról van szó, hogy vannak-e ilyen pasasok vagy nincsenek. A kommunisták erősen dolgoznak és ha mi sokat tátjuk a szánkat, akkor elhalásszák előlünk a halat.

— Komám, tudod mennyi melós volt nyilas? Sejtelled sincs róla.

— Azt hiszem, te túlbecsülöd a dolgot, Puchard.

Puchard nevetett.

— Vörös Csepel? Csupa nyilas. Zöld az, nem vörös.

— Igen, — kérdezte haragra gyulladt szemmel Hepper — és a Körúton kik verték szét a menetet? Talán a kongreganisták Csepelről? Azt hiszed nem hallottam, amikor kiabáltak? Hajrá Vörös Csepel!

— No komám, ott lehettek vagy négyen, véletlenül...

— Véletlenül? Azért szaladtunk szét, mint a nyulak?

— Hát a többség...

— Gyávák voltunk, valld be Puchard. Láttalak. Behúztad a fejed és rohantál.

— És te, — toppantott a másik.

— Ne veszekedjetek, — kérlelte őket Gáborján.

— Hagyj békén, — lökte el Kőcze. — Én is rohantam, majd hülye leszek egyedül ott maradni, amikor már csak a vénkisasszonyok voltak meg a ministránsgyerekek. Azokat úgysem kapják el! De ha engem elkapnak, annak nem lesz jó vége...

— Nézd, — tűnődött Puchard — ezt rosszul szerveztük meg. — A februári Mindszenty-tüntetésre gondolt, ami oly csúfos véget ért. (A prímás a Mária Terézia-téri templomban

beszélt, onnan indultak el kissé később). Alig hagyták el a Nemzeti Színházat, mintha a földből nőttek volna ki, öles férfiak támadtak rájuk. Valaki azt kiabálta: Hajrá, Vörös Csepel! Úgy látszik várták őket, készültek a fogadtatásukra? Nem tudta. Mindenesetre pillanatok alatt öt vagy hat ütést kapott a fejére s ekkor jónak látta elmenekülni a Dohány-utca felé. Sajgott a feje, úgy érezte, mintha fejbőrét felszakították volna. Futott, futott, hátra sem nézve, míg végre beugrott egy kapualjba. Onnan pislogott vissza, követik-e. De a havas, hideg utca néptelen volt, senkit sem látott. Csak fél órával később verődött össze a társaság, szinte véletlenül a Rákóczi-tér közelében. Mindegyik megsérült valahol. Egyiknek fejét verték be, másíknak kabátját szaggatták darabokra. Sötét pillantásokat vetettek egymásra.

— Szóval — búcsúzott el most Tarjánossy — kár is arról beszélni. A kabátomat még máig sem fizette meg senki.

— Eredj a primáshoz — mondta Kőcze és szavai közt nevetés bujkált.

— Eredj az anyádba — mondta dühösen a másik. — Másnap a minisztériumban kénytelen voltam hazudni. Azt pedig sohasem szoktam. Vedd tudomásul. Miattad pedig nem is fogok.

— Miattam? — kérdezte félvállról Kőcze. — Miattam ne hazudj, csibém. Te Grál lovag! Jobban tennéd, ha mások előtt vágnál fel, de nem előttünk. Szent György! Jó pofa vagy. — Még sokáig morgott magában, amikor elváltak.

Tarjánossy hazakísérte Puchardot.

— Én beszélek Judittal. Legjobb lesz, ha személyesen találkozol Mironescuval.

— Helyes. Mikor?

— Azt nem tudom. Minél hamarabb. Jól jönne valami kis pénz már. Egészen ki vagyok borulva.

— No, szervusz. Megyek vacsorázni.

— Könnyű neked. Találtál egy balekot. A fene enné, hogy én most mit fogok vacsorázni. Azt hiszem felmegyek Judithoz. No szervusz — és elkacsázott a Benczur-utca irányába.

Puchard felballagott a lépcsőn. Az öregasszony frissen sült csirkével várta. Fehéren terített asztalnál evett, szótlan mohósággal, hallatlan étvággyal. Mikor lerágta az utolsó ccmbot, az öregasszony kisietett a kamrába, hogy behozza az elmaradhatatlan almát. Puchard hirtelen felkelt és a szekrényhez lépett. Zárva volt, de a kulcs bent feküdt a zárban.

Arra már nem volt ideje, hogy kinyissa, mert meghallotta az öregasszony lépteit. Megette az almát és tisztelettel tudóan kezecskélt. Azt mondta, nagyon fáj a feje. Lefekszik. Be- ment a szobájába, végigdőlt ruhástul a vetett ágyon és so- káig gondolkodott. Kimeredt szemmel bámult a hideg üres sötétbe. Odalent néha egy-egy kocsi zörgött az ablak alatt. Minden vigasztalanná vált, zavarossá és kétségbeejtően ér- telmetlenné.

KONDÓI GYÖRGY ekkor már majd negyedik hónapja élte gondtalan, semmivel nem törődő életét Gri'léknél. Úgy suhant el ez a négy hónap, mint egyetlen pillanat. Reggel, amikor felébredt, hosszan nyújtózkodott az ágyban, figyelve az ablakon beszűrődő fényt, a hulló hópelyheket, vagy az egyhangúan kopogó esőt, amely szintelen suhogásával gyakran újabb álomba ringatta. Gyakran délre járt már az idő, mire feltápáskodott, megmosakodott és elindult céltalan sétáira, amelyek mégis megtöltötték, kiszínezték életét. Enni- valóra, tiszta ruhára nem volt gondja, Klára ellátta minden- nel. Maga sem tudta miért, talán mert régi életéből hozott némi fénysugarat a fiú, — megszerette Györgyöt, aki vala- milyen közönyös, lusta fejbőlintással vette tudomásul Klára anyáskodó szeretetét. Grillel nem sokat találkozott. A férfi, amióta György miatt anyját a cselédszobába kellett telepíte- nie (a cseléd, akit időközben Klára unszo'ására felvettek, a konyhában aludt egy összecsucskható vaságyon), valamilyen olthatatlan gyűlölettel figyelte a fiú semmittevő életét, de a békesség kedvéért nem szólt egy szót sem.

Így aztán György kedvére róhatta az utcákat, tanyáz- hatott a különböző eszpresszóokban, ismerkedhetett a legkü- lönbözőbb nőkkel, akik útjába kerültek. Ez az élet annyira kielégítette, oly nyugodttá, kiegyensúlyozottá varázsolta amúgy is derült arcvonásait, hogy anyja is alig ismert volna rá, ha véletlenül összetalálkoznak. Ez azonban nem történt meg. Kondói gondosan kerülte azokat a helyeket, ahol össze- kerülhetett szüleivel. A családi háznak még emléke is meg- borzongatta s felidézte fiatalkorának rabságát, amelyből — milyen szerencse! — a háború szabadította ki. Meghízott, ki- gömbölyödött, kisfiús vonásai férfiasabbakká váltak, de még így is sokat megőrzött lányos puhaságából, amely arcát ha- tározatlanná, de kedvessé varázsolta és a nők kedvencévé tette.

Nem sokat törődött a pénzzel sem; ha volt pénze, hamasan elköltötte, ha meg nem, az sem okozott különösebb gondot neki. Csavargásai során régi ismerőseivel találkozott; réha kölcsönkért tőlük pénzt, — az emberek tágranyílt szemmel bámulták a gyáros fiát, aki pénzt kért kölcsön, de éppen nevére, apja tekintélyére való tekintettel sohasem tagadták meg a kért összeget. Kondói ilyenkor kedves mosollyal köszönte meg a pénzt, hirtelen eltüntette s továbbállt, valamilyen régi dalt füttyürészve, kamaszosan összecsücsörített száján. Ruháit nem ápolta — ezt rábízta Klárára — s így az a néhány öltöny, amelyet szökésekor magával hozott, bizonyos idő után megviseltebb volt a szokottnál. Ingei kirojtosodtak, nyakkendője — ha hordta — ferdén megkötve csúszott el a nyakán, — egy időben szándékosan hanyagul öltözködött, mert az volt a véleménye, hogy mindenben meg kell szabadulnia multjának emlékeitől. Persze erre is ráúnt, azonkívül nem nagyon törődött öltözködésével, amely ilymódon magáraöltötte viselőjének természetes hanyagságát.

Nagyszerű élet volt! Sehol semmi akadály vagy gát nem meredt elébe. A felkelés és elalvás közötti időszak — amely aszerint volt hosszabb vagy rövidebb, ahogy ő megszabta magának — kellemesen csillogó ürességgel telt meg; elpatlant akár a szappanbuborék a levegőben. Ha sétált, arra ment, amerre akart s gyakran előfordult, hogy a csikorgó téiben kiment a ligetbe, leült a földre s frissen gyúrt hógolyókkal dobálta a hatalmas törzsű fákat vagy a közelében leereszkedő varjakat. A nagy csönd egy darabig kielégítette, aztán hirtelen zajra vágyott. Villamosra ült — sosem váltott jegyet, ezzel szórakoztatta önmagát — s bement a városba. Egy darabig kedvenc szórakozása volt romházakban bujkálni s a törmelék között kutatgatni — de egyáltalában nem érdekelte, hogy talál-e ott valamit vagy sem. Szerette a romházakat, amelyek ismeretlen bukkantókat tártak eléje. Leomlott lépcsőházakon mászott fel, kinézett a félig összebombázott lakások ablakán, a felmeredő tűzfalak mentén járkált, mindezt valamilyen önfeledt, gúnyos mosollyal ajkán, amelyben ott játszadozott a világ és az emberek megvetése. Nem gyűlölte, de nem is szerette az embereket, inkább csak megtúrte őket maga mellett, engedte, hogy beszéljenek hozzá s ha úgy tetszett neki, válaszolt is. Persze előfordult, hogy mulatni, énekelni jött kedve, ilyenkor beült egy kocsmába, magához intette a cigányt, mindenkinek fizetett és ivott, ameddig bírta. A napok színes golyóként gurultak, rózsaszín ködben élt e

határtalan szabadságban, amelyet nem akadályozott senki és semmi.

Gyakran lelátogatott Grill üzletébe is, inkább csak szemlélődni. Leginkább olyankor, amikor tudta, hogy a férfi nincs ott. Egy ilyen alkalommal megismerkedett Turattival, akit ellenszenvesen üres fickónak tartott. Ezt egyébként azonnal meg is mondta neki, mire a férfi sértődötten otthagyta s Kondói hangos nevetésbe tört ki. Mögötte Klára kontrázott, aki szintén nem állhatta Turattit. Grill elvörösödött a méregtől.

Nem egyszer megállították az utcán.

— Gyuri, hát te mit csinálsz?

Ilyenkor rávetette szemét a kérdezőre, közelebből megnézte, mert hajlama volt a rövidlátásra, csak nem akarta önmagának sem bevallani, ezért nem viselt szemüveget. És ezt felelte:

— Élek.

Élt. Semmi mást nem csinált. Lógott a villamoson, bujkált a romházakban, cipőzsinórokat lopott a Garay-téri kereskedőktől, lefeküdt, felkelt, újra lefeküdt.

Egy reggel Klára nyitott be hozzá. Puha homály úszott a szobában s az ablakra telepedő friss hó fehér fogaival mintha beléharapott volna. Klára lábujjhegyen az ágyhoz lépett és megnézte alszik-e még a fiú. György lecsukott szemmel feküdt a kellemesen meleg takaró alatt.

— Alszol? — kérdezte halkan Klára.

Egy darabig tünődött, válaszoljon-e vagy sem. E kora reggeli órában terhesnek érezte, hogy zavarják. Aztán mégis kinyitotta a szemét.

— Alszom, — mondta dörmögve.

Klára nevetett.

— Akkor majd visszajövök, ha fölébredsz. Akarok veled beszélni.

Megvárta, amíg az asszony az ajtóhoz ért, akkor rádörrent.

— Sztoj! Visszakozz! Ide hozzám! Megtartom a kihallgatást.

Klára az ágy szélére telepedett. György visszafeküdt, lustán lehúnyta a szemét, kis rést hagyott, amelyen az asszonyt figyelte. Klára az utóbbi hetekben megszépült, kinyílt. Arca kellemesen megtelt meleg asszonyi mosollyal, s ha örökösen megvető ajkgörbülete nem torzította volna el vonásait, szépnek lett volna mondható. Elegánsan öltözködött s

már kora reggel is felvette hófehér prémmel szegett pongyoláját (Tarjánossy Juditot utánozta), amelynek uszálya mint valami habzó hullám lebegett utána. Mióta cselédet vett fel, nem dolgozott semmit s ez a könnyű tétlenség, amelyet a Mironescuval töltött rövid órák csak tarkítottak, de nem szegtek meg, jóleső, kielégítő örömmel duzzasztotta testét. Egyetlen fájdalma az volt, hogy Mironescuval keveset találkozhatott, mert a férfi sokat tartózkodott külföldön. Most is már több mint egy hete távol volt, Klára sosem tudta, hol jár, de alapjában véve nem is érdekelte, s előreláthatólag még egy hétig nem tér vissza. Az asszony gyakran járt Tarjánossy Judithoz, nem is a nő kedvéért, hanem azokért a homályosan villódzó sarkokért, amelyek Judit lakását oly varázslatossá tették, hogy szinte alig tudott élni nélküle. Simon elutazása előtt egy Leicát adott át neki azzal, hogyha pénzre van szüksége, adja el. Aznap neki sem volt készpénze.

— Megér vagy százhusz dollárt, de add oda százért, ha kéri.

— Hol lehet ezt eladni? — kérdezte Klára felvont szemöldökkel.

Eredj fel az Amerikai Misszióhoz, ott minden tételt megvesznek. Ezek megőrülnek a Leicákért. Ad oda nekik, ne törődj vele, ha nem adják meg a reális árat. Majd megleszünk anélkül is. — És elmosolyodott.

Klára megsimogatta György seszínű haját.

— Kérhetek tőled valamit, öregem? — Eddig még soha semmit nem kért a fiútól és úgy vélte, ezt a szívességet igazán megtehetné. Kondói arcán egy pillanatig kelletlen vonás rezzent meg, de leküzdötte ezt.

— Tessék, — mondta aztán rekedten — ki vele, haverom.

Klára elmondta neki a dolgot. Van egy Leicája, el akarja adni. De ő nem ért az efféle pénzügyi históriákhoz. Arról van szó, hogy Kondóinak fel kellene mennie az Amerikai Kantonai Misszió helyiségébe s ott eladni a gépet. Száz dollárt ő, Klára kap belőle, a gép megér legalább százhuszat. A többet Kondóié, annyiért adja, amennyiért tudja. Kicsit hallgatott.

— Nos?

Amíg az asszony beszélt, György végiggondolta a dolgot. Napi útjait mindig úgy határozta el magában, hogy végigfutott képzeletben a városon s ahova leginkább húzta a kedve, odament aznap. Előfordult, hogy a Ligetben volt kedve

köborolni vagy a külső Váci-úton, esetleg az Angyalföldön vagy a Soroksári-út végén, a Sertésvágóhíd felé. Az Amerikai Katonai Misszió a Dunaparton székel, a Személynök-utca sarkán. Miért ne menne oda? Aztán majd lemegy a Dunaparra, nézi a jégtáblákat. A pénz, mit Klára felajánlott, egyáltalán nem érdekelte. Van húsz dollárja? Vesz egy üveg gint vagy whiskyt. A Falk Miksa-utcában lakott egy bizonyos Ketter-Keglevich nevezetű ismerőse (attól szokta vásárolni a legfinomabb White Horse whiskyt). Szórakozottan pillantott Klárára. Az asszony kissé dühösen várt.

— Nos, — kérdezte még egyszer — elmész?

— Rendben van, — mondta György — hoci a gépet. Film van benne?

— Nincs.

— Kár. Levettelek volna pongyolában. Viktória királynő lánykori képe, később anyacsászárnő.

Ezen nevettek.

Klára kiment s behozta a zöld bársonybélésű, finom bőr-
tokba rejtett gépet. Kondói megnézte és füttyentett.

— Hm, hm, komoly dolog. Mit szólnál, ha földhöz vág-
nám? — Igen erős kísértést érzett, hogy megtegye. Fel-
emelte a kezét, de az asszony halk sikoltására leengedte.
Mulatott Klára rémületén.

— Na ne félj, komám, rendes lány vagy, neked meg-
teszem. Senki másnak nem tennék semmit, mert nincs un-
dorítóbb dolog a világon, mint mindenféle megbízatásokat el-
intézni. Egyik válfaja ez, komám, a kötelezettségnek, ame-
lyet én minden formájában utálok, hiszen tudod. Brrrr. —
Megrázkódott és tréfásan elhúzta a száját.

— Hát akkor... — mondta Klára.

— Hát akkor... — ismételte Klára hanghordozását utá-
nozva. — Lehet, hogy délre nem jövök haza, de ne aggódj.
A gépet elsózom egy amerikainak. Azoknak, fiam, annyi pénzük van, mint a dög.

— No hallod, — mondta jóltájékozottan Klára — egy
közlegénynek kilenc dollár heti fizetése van. Abból aztán igá-
zán megélhet, amikor féldollárból vacsorázhat a Bristolban.

— És annyit, hogy a hasa kipukkadhat, — nevetett Kon-
dói. Most már határozottan tetszett neki ez a játék. Lehet,
hogy egy egész délelőtt elszórakozik a Misszióban. Még soha-
sem volt ott, megnézni. Gyorsan öltözködni kezdett.

Az Amerikai Katonai Misszió (American Military Mission)
a Kossuth Lajos-téren volt, közvetlenül a Dunaparton, egy

magányosan álló, modern ház első emeletén. A kapuban fehér rohamsisakos MP (Military Police, Katonai Rendőrség) feliratú, szőrmebundába öltözött katona állt egy magyar rendőrrel. A ház előtt gépkocsisor állott, személy- és teherautók vegyesen. Gyakran egy-egy jeep kanyarodott be éles fordulattal a kocsik közé s megzökkent, mintha fel akarna ugratni a járdára. A kocsikon amerikai rendszámtáblák meg az *US Army* felirat jelezték, hogy a hadsereg kötelékébe tartoznak. A lépcsőházban nagy forgalom volt. Az emberek kissé megszédülten jártak ide. Volt, aki beutazási engedélyt akart szerezni, mások Amerikában élő rokonaik után érdeklődtek, megint mások eladni akartak (a legkülönbébb dolgokat hozták ide, fényképezőgéptől az alsónadrágig) néhányan inkább vinni akartak, ha mást nem, egy csomag cigarettát vagy rágógumit, ismét mások csak néze'ődtek s hallgatták a számukra idegen angol beszédet, amely ugyan az angolul tudó számára is alig volt érthető. Kondói lassú léptekkel, csodálkozva, kissé elmélázva ment fel a lépcsőn. Senki sem akadályozta meg. Ez tetszett neki. Benyitott az előszobába.

Kellemes meleg fogadta. A tetőről leomló kékesfehér neonfény tejfehér ködbe vonta az előszobában ülők és szaladgálók arcát. A bejárattal szemközt két fiatal nő ült, vörösre lakkozott körömmel, előttük egy hamutartóban rúzsosvégű cigaretták tornyosultak. A két nő közül az egyik fo'yékonyan beszélt angolul, a másik kissé törve. Mindketten magyarok voltak, de ezt láthatóan palástolni igyekeztek. Mozdulataikat az amerikaiak mozdulataihoz idomították s ha lehetett, egymásközt is angolul beszéltek. A belépőt kedves, de tartózkodó mosollyal fogadták; nem csoda — annyi mindenféle ember fordul meg itt naponta, bocsánatot kérünk, hogy az első pillantásra nem tudjuk, hogy kivel kell udvariasan vagy nagyon előzékenyen bánni. Ezt mondta apró mosolyuk, amely egyetlen pillanatra sem tűnt el arcukról s Kondóiban azt a benyomást keltette, mintha a két fiatal nő álarcot vett volna fel. Világos, nagymintás selyemruhát viseltek, fejük felett állandóan ott keringett az illatosított amerikai cigaretta nehezen oszladozó füstje.

A hosszú folyosóról, amely néhány méter után elfordult, balra és jobbra ajtók nyíltak, kis fekete táb'ácskákkal. A falak mentén székek és padok álltak, mindegyiken hamutartó. Kondói, mielőtt a nőkkel beszédbe elegyedett volna, hirtelen körülnézett. Két férfi, nem messze a bejárattól, élénken tárgyalt, egyik kezében fényképezőgép csillogott. Sejtette, ugyan-

abban az ügyben jöttek, mint ő. Most már megbánta, hogy elvállalta ezt a feladatot. Mit avatkozik mások ügyeibe? Legszívesebben visszafordult volna, de a kellemes meleg tartóztatta. Az egyik nő, aki nyilván észrevette tétovázását, odalépett hozzá.

— Parancsoljon, — mondta édeskésen és a múlhatatlan mosollyal ajkán. Apró egérfogai voltak.

Kondói ránevetett.

— Semmi különös, egy fényképezőgépet jöttem eladni. Úgy hallottam, önök keresik az ilyesmit. Megtapogatta nem éppen elegáns télikabátjának zsebét.

A fiatalasszony arca kelletlenül megrándult. Sok, túlsok ilyen ember jár ide naponta. Amióta megneszelték, hogy a Misszió gépeket vásárol, napjában harminc-negyven ember hurcolja ide a fényképezőgépét s mind azt erősítgeti, hogy övé a legjobb. Ezek rendszerint csalódottan távoztak, mert a tiszteknek csak a legjobb gépekre volt szükségük, a legfinomabb Leicákra vagy Contaxokra, azt meg keveset kaphattak. Kondói észrevette ezt a pillanatnyi elkedvetlenedést, de nem volt ideje szólani.

— Milyen gépet hozott? — kérdezte szakszerűen a másik eperszemű selyembe burkolt nő, akinek arcán, közvetlenül az orra alatt, finom szemölcs húzódott meg. Kondói ezt nézte.

— Egy Leicát, — mondta utálkozva. A fene enné meg az egészet.

— Egy Leicát, szabad megnéznem?

Elővette a zsebéből és odanyujtotta a nőnek, aki óvatosan kibontotta az újságpapírból.

— Egy pillanat. — Hátralépett a másik nőhöz és rövid ideig tanácskoztak. — Kérem, — fordult vissza Kondóihoz — egy kis ideig tessék várni, az ezredes úrnál vannak bent. Tessék talán addig helyetfoglalni. — Egy székre mutatott.

Kondói zsebreagyúrta a gépet, de nem ült le. A falakon lógó képeket meg plakátokat nézegette minden különösebb érdeklődés nélkül. A folyosó időközben megtelt emberekkel. Magyar és angol szót lehetett hallani. Amerikai katonák jöttek ki a szobákból füttyülve és cigarettázva. Egy hosszú, sovány katona húzott el mellette, hatalmasat csapott a vállára, de még nyikkanni sem volt ideje, mert az amerikai viharsebes mozdulattal cigarettadobozt rántott elő és az orra alá tartotta.

— Have a cigarette? — kérdezte gúnyosan s hátradobta

homlokába hulló hajfürtjét. Alányok nevettek. Kondói nem tehetett mást, zavarában kivett egy cigarettát, szájába dugta, de nem volt gyufája. Ott állt kissé esetlenül egy hosszú, furcsa cigarettával és segélykérően nézett körül. A létraszerű jelenség már eltűnt a fordulóban. Az egyik asszony gyufát kínált. Mintha most ébredt volna álmából, dühösen kirántotta száijából a cigarettát és összemorzso'va bedobta az egyik ajtó mellett álló szemétkosárba. A két nő tágranyílt szemmel nézte, aztán megint nevettek.

Kondói most már dühös volt. Hónapok óta nem volt ennyi kellemetlensége, mint most öt perc alatt. Hanem most már megmakacsolta magát, csak nem megy el szégyenszemre. A nők a háta mögött mintha megint vihognának.

Várt türelmesen vagy negyedórát.

— Melyik az ezredes úr szobája? — kérdezte aztán.

— Még vannak bent, — figyelmeztette a nő — egyébként az ott. — A sarok előtti szobára mutatott. Kondói határozottan arra felé indult. — Tessék kérem várni — hallotta maga mögött. De nem törődött ezzel. Az ajtó kinyílt. Egy nagyon magas, szélesvállú férfi lépett ki rajta, egyenesen Kondóiba ütközött, aki befordult a szobába. A fekete télikabátos férfi felszisszent. Kondói egy szót sem szólt, pedig nyilván a lábára lépett.

— Sietős? — kérdezte a férfi és elállta az ajtót. — Egy pillanat, az ezredes úr telefonál. — S ránézett az előtte állóra. Ismerősnek tűnt. Kondói is megnézte a hatalmas szál férfit.

— Nem Kondói György? — kérdezte a férfi. — Igen, most már ő is megismerte a másikat. Mironescu, persze... Mosolyogtak.

— Maga mit keres itt? — kérdezte Mironescu. Kondóit hetekkel ezelőtt Klára mutatta be neki a Petőfi Sándor-utcában levő Americain eszpresszóban. Már akkor is megtetszett neki egykedvű, kellemesen üres arca, — s mint a vadászkutya — azonnal megszimatotha, hogy a fiúval lehetne valamit csinálni. Meg is mondta Klárának.

— Fogadjunk, hogy én félóra alatt kiugratom belőle a munkakedvet?

— Nem hinném, — nevetett Klára — még soha senki-nek sem sikerült. Az apja egyszer bevitette a gyárába, de onnan ugyancsak félóra alatt megszökött. Éppen maga lenne ilyen ügyes?

Mironescu a fiú után nézett.

— No én nem zsákot hordatnék vele, azt hiszem, — és nevetett. — Olyasmi kellene ennek a kölyöknek, amiben kedvét leli. — Éspedig? — kérdezte Klára.

De Mironescu nem felelt, felhajtotta vermutját és fizetett. Aztán egészen elfelejtette Kondói Cyörgyöt.

Most kezét fogtak. A fiatalember elmesélte, hogy mi járatban van. Mironescu hangosan nevetett. De nem mondta meg, hogy éppen azt a gépet akarja eladni, amit ő adott Klárának.

Megnézte a saját Leicáját (néhány nappal ezelőtt vett magának egy filmfelvevőt).

— Mit kér érte? — kérdezte.

A fiú vállatvont.

— Amennyit adnak. Klára százat kér, a többi az enyém. Utálok az ilyen üzleteket.

— Tulajdonképpen mit szeretsz te? — fordította a szót tegezésre Mironescu. De erre nem kapott választ. Hirtelen ismét felébredt benne a vadászszenvedély. Elkapja ezt a fickót.

— Szóval, mennyiért adod?

— Mindegy.

— Százhusz megfelel?

— Meg.

Mironescu benyitotta az ajtót. Széles háta mindeddig eltakarta a feliratot. Ez állt rajta: *Colonel James Mc. Glenn*. Beszölt a szobába:

— James, nem akar fényképezőgépet? — Angolul dörögött egy hang.

— Százhusz, — mondta Mironescu nevetve — no, ide a pénzt.

S félperc múlva a meglepett Kondói kezébe nyomott százhusz dollárt.

— Nézd meg jól, nem hamis-e? — Kondói zsebreagyúrta a pénzt.

Elindultak.

— Van valami dolgod? — kérdezte a kapuban Mironescu.

— Semmi, — mondta a fiatalember. Legszívesebben ott hagyta volna ezt a hústömeget, de az belekarolt.

— Gyere, elmegyünk kicsit beszélgetni. S máris kinyitotta a sötétzöld Packard ajtaját s betuszkolta az alig ellenkező férfit. Lilly Veres Pálné-utcai lakására mentek. Az aszszonyt nem találták otthon, de Mironescunak saját kulcsa volt. Betessékelte a férfit.

— Érezd magad otthon — mondta kedvesen s a faliszekrényből italt vett elő. — Sherry, whisky, brandy, vodka?

Kondói whiskyt kért. Amint a méregerős ital eláradt testében, kellemesebben érezte magát. E szokatlan környezet kedvére volt. Lilly von Schulze-Stahlberg porcelángyűjtő szenvedélyét még anyjától örökölte, annak hatalmas gyűjteményével együtt. A lakásban most összezsúfoltan együtt volt mindaz, amit Lilly anyja meg ő maga hosszú éveken át felhalmozott. Apró szobrocskák, vázák, nipppek, különféle egzotikus formájú virágok, lepkék, madarak, a szoba minden sarkában álló vitrinekből kicsapva, — mint parttalan áradás — rátelepedtek az asztalokra, kandallóra, szekrények tetejére. A szobában félhomály volt, a sűrű, nehéz függönyök elzárták a villódzó hó világosságát. A kandallóban parázslott a tűz, enyhe púder- és kölnivízszag terjedt a levegőben s áradt a bútorokból. Kondói cigarettázott s a porcelánokat nézegette. Mironescu feketét főzött.

Amikor visszajött, a férfi majdnem elaludt az édeskés illattól és a szemetrontó homálytól. De Mironescu nem gyűjtött villanyt.

Feketét töltött.

— Mesélj, — mondta halkan — mesélj öregem, hogyan élsz?

— Élek, — mondta a szokott módon György. De valahogy most nem érezte kielégítőnek a választ, amelynek meghökkenítő hatásán gyakran jól mulatott. Néhány szóval kifejtette Mironescunak, akit egyszerre nagyon közelállónak érzett magához, elméletét az életről és az élet szabadságáról.

— Nekem az a véleményem, hogy akkor vagyok igazán szabad és csakis akkor, ha azt tehetem, ami nekem legjobban tetszik. Ha akarok elmegyek, ha nem akarok, estig fekszem. Van a házunkban egy nő, — mondta hirtelen felvillanyozva — könnyen megfigyelem az életét, mert a szobámból, amely az udvarra nyílik, éppen beláthatok hozzájuk, az egyebet sem tesz, mint a kötelességét teljesíti. Reggel cekkert vesz, bevásárol, délelőtt főz, délután mos meg vasal, este fogja a kabátját és elmegy a pártba, mert kommunista és azoknak minden este van valami összejövetelük. Én sohasem törődtem senkinek a világnézetével, felőlem lehet valaki kommunista vagy nyilas, de arról aztán megvan a véleményem, akit mindennap arra lehet kényszeríteni, hogy lejárjon a pártba. Gyakran gondolkoztam ezen, mi vihetne engem anynyira a züllés lejtőjére, — nevetett — hogy ilyesmit csinál-

jak. Kedd pártnap, szerda szeminárium, csütörtök nőaktíva, péntek propaganda, szombat vezetőségi ülés, vasárnap — gyakran még arra is jut valami munka.

Simon harsogva nevetett.

— Hát te ezt honnan tudod ilyen jól? Talán beléptél te is a pártba.

— Ostobaság, — megrándította a vállát — beszéltem azzal a szerencsétlen asszonnyal. Igyekeztem lebeszélni erről a hülyeségről. Erre ő kezdett megagítani engem. Azt mondja, hogy ő akkor érzi jól magát, ha az elvtársai között lehet. Micsoda sületlenség! Egy csomó vadidegen ember azon a címen, hogy ők most pártosdit játszanak, mindenféle marhaságot összebeszélnek, egymás fejét teledumálják, egy levegőtlen helyiségbe zsúfolva. Látom tizenegykor jön haza mindennap. Példátlan marhaság. — Dühösen felhajtotta a feketéjét. — Azelőtt ilyesmi nem volt. Ha az ember letette a munkát, mehetett, amerre látott. De ma ezek a kommunisták azt követelik a tagiaiktól, hogy ingyen dolgozzanak nekik. Nem elég, hogy a műhelyekben dolgozzák halálra magukat. Tegnap találkoztam ezzel a Zentayval, megint az apámnál dolgozik, főmérnök, ő vitte nyugatra a gyárunkat, csak azon csodálkozom, hogy nem kapiák le, mert jó adag fasizmus volt az ipsében, szóval ő meséli, hogy nálunk a gyárban még mindig becsurog az eső meg a hó s a melósok egész nap egyebet sem tesznek, csak vacognak azért a pár papírrongyért, amiért még egy darab kenyeret is alig tudnak venni. Dehát miért csinálják? — Mélyet lélegzett. Lehet már három hónapja is, hogy nem beszélt ennyit. Mironescu figyelmesen hallgatta.

— Azért dolgoznak, mert ez hozzájuk tartozik. Az örökös robot. Anélkül élni sem tudnak. Mint a piszok meg a szenny.

— Eh, ez hülyeség, — mondta nyersen Kondói — tegye őket tiszta lakásba és adjon nekik emberhez méltó fizetést, meglátja, tiszták és rendesek lesznek, mint az urak. Ez csak halandzsa. Szenny és piszok! Én cseppet sem sajnálom őket, mert semmi közöm hozzájuk, de maga is beláthatja, hogy nincs igaza, amikor ezeket a régi dumákat leadja. Egyszerűen így akarják a nagyfejűek, hát így van. És csinálnak hozzá egy hülye elméletet, hogy a munkások nem tudnak piszok nélkül élni. — Dühösen morgott, mintha az orrát csiklandoznák. Jó darabig hallgatták.

— Még egy feketét? — Mironescu töltött. Szenvedélyesen szerette a feketekávét. Naponta hat-hét csészével is meg-

ivott. Kieszelt egy különleges keveréket, amelyet egyenesen Prágából hozatott.

— Figyelj rám, — mondta kicsit később Mironescu — nincs neked kedved utazgatni?

Kondói kérdőn nézett rá.

— Utazgatni, — ismételte a férfi — Prágába, Bukarestbe, Bécsbe, Belgrádba.

— Ez valami ugratás, — mondta György — maga szereti a viccet?

— Egyáltalán nem vicc — nevetett Simon. — Arról van szó, hogy az én vállalatomhoz kell valaki, aki tud nyelveket, van fellépése és el tud egynémely dolgot intézni odakint. Az egész nem veszélyes és minden útbaigazítást megadok és a te elméleted is megmaradt meg a kecske is jól lakik.

Kondói mereven előredőlt, mintha égetné a szék támlája. Hogy ő most elkezdjen dolgozni? Mironescu látta arcán az ellenkezést. Még mielőtt egy szót is szólhatott volna, elmondta neki, miről van szó. Kap pénzt. Kap útlevelet, persze... nem a saját nevére... elmegy Belgrádba. Ott vannak neki, Mironescunak, ismerősei. Dollárt visz magával, az mindenre jó. Annyit, amennyi éppen kell. Ha nem elég, vesz fel odakint. Félóra alatt elszállítja a leveleket, vagy megmondja, amire szükség van. Ez nagyon bizalmas dolog, éppen azért esett rá a választása, mert úgy érzi, hogy rendes, tisztességes emberrel van dolga. — Itt Kondói halkán nevetett, de érdeklődéssel hallgatta tovább.

— Nos, mindössze ennyi az egész — gyujtott rá Simon. — Képzeld el. Prága, nők, italok, utazás, és — hirtelen mondta ki, mert hallatlan emberismerete megsúgta neki, mi az, amivel a leghatásosabban érvelhet ennél a fiatalembernél — kalandok!

— No csak — mondta György — kalandok? Még mit nem!

— Bizony, fiam, az is van — most már nyugodtan s kissé talán fölényesen is beszélt, mert látta, hogy megtört a jég. A fiú érdeklődik. — Kalandok, az ám! Ez az ügy nem éppen a legveszélytelenebbek közé tartozik, mert... hogy úgymondjam... nem a... legális keretek között történik. No ne ijedj meg, semmi becsstelenség nincs benne, egyszerű üzlet az egész. Amire ott szükség van, de nem kapható, azt én innen kiviszem... és...

— Akkor is, — kérdezte élesen Kondói — ha itt véletlenül szükség volna rá?

Mironescu harsogva nevetett. Egyre jobban tetszett neki ez az élesesű fiatalember.

— Hát valahogy úgy. De gondold csak meg, miről van szó. Ki tudja itt ma megfizetni a kávé? Vagy fogalmazzuk így: hányan tudják itt ma megfizetni például a kávé? Alig néhányan. Nos, akkor, ha én kiviszek az országból egy bizonyos, nem éppen jelentős mennyiséget, hát kinek okozok azzal kárt? A te melósaid inkább a pártba járnak s nem isznak kávé. Míg azok, akik meg tudják fizetni, meg is kapják az adagjukat. Persze nem éppen kávéról van csak szó.

Kondói felállt. — Csempészés? — kérdezte vidáman.

— Üzlet, — fintonította el az arcát Simon. — Miért használsz ilyen csunya szavakat? Egyébként nem a szavakon múlik, felőlem nevezheted rablásnak is. Az etikát mindig azok határozzák meg, akiknek a kezében van a pénz. Én azt mondom, üzlet, de mondhatom, mert én vezetem az üzletet. — Kis szünetet tartott. — Nos?

Kondói gondolkozott. Az ajánlat nem volt éppen elvetendő. S különben — Mironescu pontosan látta ezt — a kaland vonzotta. Új városok, új emberek, új nők. Legalább nem kell mindennap látnia Grill savanyú arcát és Klára túlérletten ragyogó pofáját. Kicsit még irtózott a kötelességvállalástól, de sejtette, hogy szabadsága így nagyobb lesz, mintha idehaza maradna s egész nap céltalanul róná az utcákat. Mironescura nézett. A férfi egykedvű arcáról nem olvashatott le semmit.

Lilly érkezett meg. Bemutatkoztak. Az asszony a levegőbe szimatolt.

— Kávé? — ittatok?

— Azt, — mondta Simon.

— Persze, rám már nem gondoltál, Mironescu, — mondta kedvesen, szemrehányó hangon.

— Tévedsz, kedvesem, — felelte a férfi s a gépből kiöntött egy csésze feketét.

Mialatt Lilly vetkőzni ment, Mironescu mégegyszer megkérdezte:

— Felcsapsz?

— Mikor kell indulnom és hová? — döntött Kondói.

Simon széttárta a karját.

— De sürgős lett egyszerre. Majd kapsz értesítést. Kell pénz?

— Nem, — mondta fiú — ma kerestél nekem úgyis húsz dollárt. Azzal sem tudok mit kezdeni.

Hazafelé menet mégegyszer meggondolta a dolgot. Kedvére való história. Szerencsés nap, annyi bizonyos. Jókedvűen füttyörészve ért haza, de senkit sem talált otthon, s így lefeküdt aludni.

Mironescu elmondta Lillynek, hogy mi történt.

— Van már utazónk — mondta. Így nevezte el ezt a hirtelen alkotott foglalkozást. Azért volt szüksége Kondóira, hogy önmagát helyettesítse vele, mert a munka (amit James Mc. Glenn szózott a nyakába) oly mértékben növekedett, hogy szinte képtelen volt egy személyben ellátni az összes feladatokat. Végére nem szakadhatott ketté. Kondói Györgyben csálhatatlan ösztönnel megszimatolta az alkalmas embert.

— Nagyszerű, — örült Lilly — hova küldöd?

— Először Bukarest, s aztán Belgrád. Tudod, az ammónia miatt. Meg ott van némi elintéznivalóm az ottani elvtársakkal. Hidd el, azok szívélyes emberek, csak bánni kell tudni velük. Nekem rokonszenves alak ez a Tito. Bátor fiú, nem ijed meg a saját árnyékától, s ami a fő, nem fél az üzlettől. Oda most csak úgy özönlik az amerikai csomag. Van mit összeszedni. Akarsz még feketét?

Estefelé felmentek Judithoz s onnan az Anna-bárba. Mironescu a jó fogás megünneplésére vacsorát adott. Kaviáros palacsintát ettek, libasültet, zsírban pirított burgonyával, kovászosuborkával, vörösbort ittak hozzá. Később pezsgőt.

DÉLELŐTT tizenegy óra tájban kisütött a nap. A Váci-út kövei, házai egyszerre felragyogtak a koratavaszi sugárban. A Duna felől enyhe szél fúj, felkavarta a port, amely megcsillant a heves fényözönben.

— Ez már igen — mondta szinte magának Samorjai és kitámasztotta a műhely ablakát. A szél arcába lehelt. Egy pillanatra letette a reszelőt és kibámult az utcára. Nem messze tőle a váciúti fák csöpp bimbóin reszketett a napsugár és Samorjai megropogtatta csontjait. — No. Mégiscsak tavasz lesz már!

Egy kisfiú állt meg mellette, kezében két reszelőt tartott, lányos arcocskáját bevilágította az ablakon átszüremkedő fény. Szőke hajfürtjei homlokába lógtak. Felnézett a mellette álló férfira. Nagy kedve kerekedett kilógni a műhelyből, kint kószálni a Dunaparton vagy a rongyabdát rúgni a többiekkel. A gyerek egyik lábáról a másik lábára állt, aztán letette a kezében tartott reszelőket, csendesen megfordult, mint akinek valami hirtelen eszébe jut. Nem nézett hátra, lábujjhegyen igyekezett kifelé. Alig tett néhány lépést, amikor Samorjai hangja utólérte.

— Hohó, fiatalember, hova igyekszik?

A kisfiú arcán zavart vonás suhant végig, megfordult és gyorsan Samorjai mellett termett. A férfi nevetve nézte a keskeny gyerekarcot, amelyen a meghiusított szándék bosszúsága tükröződött.

— Jobb lenne focizni, mester, mi? — kérdezte nevetve. — Hol is van az a madárnyelv?

— Tessék, — emelte fel az egyik reszelőt a fiú a satu mellől.

— És a félhátú?

— Az is itt van. A Bordáss nem akart adni. Mondtam neki, hogy a Samorjai úrnak kell, erre morgott.

A férfi vidáman nevetett. A hirtelen felragyogó nap, az

ablakon belibbenő szellő, a fákon csillogó tavaszi fények oly jókedvűvé tették, hogy szinte még munkájáról is hajlandó lett volna megfeledkezni, pedig semmit sem szeretett jobban, mint azt. Egy-egy munkadarabon hajlandó volt órákig pepecselni, különösen most, amikor rajz és méretek nélkül adták ki neki a megrendelést és mindent maga végzett a gyalulástól az edzésig s még otthon is az új szerszám formáin, megoldásán gondolkozott.

Néhány nappal a felszabadulás után — amikor égető kíváncsiság űzte-hajtotta keresztül-kasul a városon, nem törődve az itt is, ott is leselkedő veszéllyel — a Körúton lézengett s az egyik kirakott asztalon megpillantott egy acélvinklit, meg két tűreszelőt. A vinkli fényesen ragyogott, mintha vadonatúj lett volna. A reszelők hegyesen ágaskodtak mellette és Samorjait leküzdhetetlen vágy fogta el, hogy magáénak mondhassa a vinklit meg a reszelőket. Egy darabig szótlanul állt az asztal mellett, észre sem véve a mellette torlódó emberáradatot, amely egyszerre, mint az árvíz, elöntötte a felszabadult Budapest utcáit, — aztán odébbment. De a vinkli ott lebegett a szeme előtt — mint a kísértet — és Samorjai, akár kisgyerekkorában egy cukorkaüzlet kirakatánál, vagy negyedórái ácsorgott az asztal mellett, sötét pillantásokat eregetve a vinkli meg a reszelők felé. Pénze alig volt, az is inkább ennivalóra kellett volna, de vágya oly hevesen kergette, hogy egyszer csak azon vette észre magát: ott áll az árus előtt és alkudozni kezd vele. Nem is annyira e szerszámok, mint inkább a munkája után vágyódott. Amikor a zsebében a vinklivel meg a reszelőkkel hazafelé tartott, boldogabbnak érezte magát, mintha jól megebédelt volna.

— Majd adok én a Bordáss úrnak — mondta nevetve.

— Hát — a kisfiú vállat vont — ezt én is mondtam neki, erre mindjárt hátrakoslatott és adta ezt a két reszelőt. Samorjai a kezébe vette a szerszámokat.

— Ez mi?

— Ez?... — A gyerek eltátotta a száját.

— Ez hát... már megint mást hoztál, mint amit kértem, Rezső?

A gyerek szája legörbült.

— Madárnyelvet tetszett kérni...

— Azt, te mulya, de ez nem madárnyelv... befűzött téged az a Bordáss. No csak eredj vissza és cseréld ki szépen. — Kedvesen megsimogatta a gyerek haját, akinek e mozdulatra minden félelme elpárolgott. Elérkezettnek látta az időt.

hogy a munkáját, amelyen már két hete dolgozott, megmússa Samorjainak és véleményt kérjen tőle. Egy csavar-sablont reszelgetett, féltő gonddal, kidugott nyelvével, ha volt ideje s nem küldözgették össze-vissza, vagy nem kellett a gyalu mellett ülnie órákhosszat.

Elszaladt a padjához és kifogta a sablont. Aztán diadalmasan Samorjai orra elé tartotta.

— Tessék ezt megnézni...

— No, komám, lássuk, mit maheráltál... — mondta Samorjai. Maga elé tartotta a sablont. Gyakorlott szeme még e vékony felületen is észrevette a görbe reszelést. — Komám, ez a felület olyan, mint egy domb, hát azt mondtam én neked, hogy dombot reszelj? — Előkapta a sublerét s két helyen gyorsan lemérte a sablon belső távolságát. — Öttized rossz — mondta mérgesen. — Rezső, a fene a do'godat, hát mérni már megtanulhattál volna. Kezdheted előről az egészet. Ez öttel méret alatt van. Talán meg akarod nyújtani?

A gyerek — mint mindig, ha izgatott volt — egyik lábáról a másikra állt. — Én megmértem, Samorjai úr kérem, én igazán megmértem és nekem...

— Mutasd a sublerodat, Rezső — mondta megint vidámban Samorjai.

A gyerek hozta.

— Ez mi?

— Ez? Subler...

— Ez, öregem, asztalosoknak való, nem szerszámkészítőknek. — Nevetett. — Honnan szedted ezt az öslényt?

— A papám...

— Mondd meg a papádnak, vegyen neked egy jófajta huszados Mausert. Ezt az öreg Kolombuszt pedig dobd a szemétkébe. — Hirtelen összecsukta a szerszámot, a világosság felé tartotta és félszemét behúnyva nézegette. Gyakorlott szemével azonnal felfedezte a tolómérce csőre között mutatkozó eltérést. — Itt az öttized, komám, — bökött oda az állával. Rezső elkeseredetten nézte. Kétheti munkája odavan. Görcsösen oldalához szorította az öreg tolómércét, amellyel papája évtizedekig dolgozott s amelyet most már a szemétkébe kell dobni. De mikor lesz annyi pénze, hogy egy Mausert vehessen? Irigykedve nézte Samorjai sublerjét, amely békésen pihent puha bőrtokjában. Samorjai úgy vigyázott erre a szerszámmal, — az egyetlenre, amely az ostrom alatt megmaradt neki — mint a szemefényére. Vasra sohase tedd, — intette gyakran a fiút — és mindig tartsd tisztán. Egyszer, amikor

rajtacsípte a gyereket, hogy a mérőműszert az ablak alatt levő tusirplatnira rakta, mérgében kissé erősebben pofonlegyintette.

— No, most majd megtanulod, hogy kell a szerszámmal bánni, — morogta. De rögtön elnevette magát. A kisfiú, névszerint Stift Rezső, akinek apja, nagvapja és majd minden rokona a vasszakmában dolgozott, s a gyerek egy öntudatos, szervezett munkáscsaládban nőtt fel, oly szeretettel ragaszkodott Samorjaihoz, hogy az apja gyakran csodálkozva figyelte, amikor odahaza tanítójáról beszélt.

Most elszaladt ismét a raktárba, hogy egy újabb reszelőt hozzon Samorjainak. A férfi munkájára hajolt. Egy fazónként reszelt az automata számára. Háta mögött a gyalu járt, egyenletes ingamozgással. Egy hatalmas öntöttvaslapot gyalult. Samorjai megállt, hátrafordult leállította a gépet, kifogta a kést, megköszörülte, újból visszafogta s ráengedte az öntésre. A frissen köszörült kés szinte freckelte maga körül az öntöttvasforgácsot. Samorjai fütyülni kezdett és belemélyedt a munkába.

Félóra múlva Marianne lejött érte, hogy Holder hivatja. Letette a munkát és ment. Marianne hallgatott, Samorjai rosszat sejtett. Holder egy széket tolt alája.

— Figyelj ide, — mondta lassan. — Zentay újra itt van.

Samorjai felugrott, mintha kígyó csípte volna meg. Előbbi gondtalansága, jókedve ebben a pillanatban elpárolgott. Mintha odakint is elborult volna. Szemei dühösen csillogtak. Vitte volna el az ördög!

— Visszajött? — kiáltott aztán, mikor megjött a szava. — És ezt csak így mondod? Ilyen könnyedén?

— Hogy mondjam? — kérdezte a másik. — Félórája tudom. Még nem beszéltem vele. Negyedegykor lesz egy megbeszélés Kondóinál. Addig érdeklődünk, hogy került vissza ez a csirkefogó. Mit izgulsz? — Mit izgulok? — Samorjai felle járt a szűk kis ketrecben. — Jókat tudsz kérdezni. Miért nem mondod, hogy táncoljak örömben?

Holder nevetni kezdett.

— Azt hiszed, ha dühöngsz, azzal megoldjuk a kérdést, Samorjai elvtárs? Itt csak okosan lehet dolgozni.

— Mit képzelsz, hogyan szabadult ki ez a csibész?

— Sejtelmem sincs róla, — mondta Holder nyugodtan — de majd kiderül. Nem olyan egyszerű az, öregem, nem olyan egyszerű. Azt hiszed, mindenütt a mi embereink ülnek? Egy frászt. Ha jól sejttem, az öreg Kondói piszkos man-

csa van ebben a dologban. Annak még ma is vannak összeköttetései mindenütt. Persze, most lejárta a lábát, de amikor a krumpliengedélyt kellett volna megszerezni... — Legyintett s a falon függő órát nézte — Na, nyugodj meg. Délután rendkívüli pártvezetőségit tartunk, akkor majd megbeszéljük a dolgot. Addig beszélj az elvtársakkal. Lehet, hogy valami kis megmozdulást kell csinálnunk, olyan kis kavargást. — Felállt és kifelé indult. — De nyugalom, nyugalom, anélkül semmit sem lehet csinálni — magában mosolygott, mert észrevette, hogy Cser szavait ismétli, de azok a szavak mindig pontosan találnak és Holder tudta, helyesen teszi, ha idézi őket.

— Tapasztald ki, milyen a hangulat odalent. Az emberek utálják ezt a fickót.

— Nem csodálom — vetette közbe Samorjai vérvörösen. Holder mosolygott.

— No, nyugodj meg — szeretettel nézett Samorjaira, aki ettől a pillantástól mindig erőre kapott. Holder a mintaképe volt s mióta megismerte és tudta róla, hogy a párt tagja volt már az illegalitásban, úgy nézett rá, mint valami csodalényre. Szerette Holder nyugodt vidámságát, mely legyőzte a nehézségeket s nem félt az akadályoktól. Magát tökéletlen embernek tartotta, aki ostoba módon nem ismerte fel idejében sajátmagának s osztályának érdekeit s csak a felszabadulás ténye nyitotta fel szemeit. Hiába magyarázta Holder, hogy attól még lehet valaki jó kommunista, ha nem dolgozott az illegalitásban, ilyenkor szomorúan megrázta fejét — fekete haja kócosan szerteszét repült — és bár mindent elhitt neki, ebben az egy dologban nem lehetett meggyőzni. — Gyenge ember vagyok én, János, — mondogatta — köpjetek le. Melós létemre csak most... — és szája legörbült, mintha megvetné saját magát.

Miközben lassan visszaballagott a műhelybe és azon törte fejét, vajjon hogy kerülhetett ide az a csibész, Holder a vezér irodájába ment. Krancz már ott szorongott egyik székek szélén, hatalmas pipafüstöt eregetve. Kondói is ott volt a széles, faragott íróasztal mögött — amely mintegy bástyaként tornyosult előtte, hogy megvédje a soronkövetkező tárgyalás folyamán. Holder csendben köszönt és leült az egyik fotőjbe. Hallgattak.

Kondói figyelt. A gyáros arcán gúnyos mosoly ült. Bár igyekezett fegyelmezni magát, mégsem tagadhatta le győzelme felett érzett örömét. Nem volt könnyű dolog, amit most

csinált, de végigverekedte magát az összes akadályokon. Amikor Zentayt letartóztatták, megindította a mentési munkálatokat. Néhány telefont vagy személyes látogatás kellett csak s a súlyos szerkezet, amely lankadtan pihent, egyszerre megmozdult, forogni kezdtek a kerekek, egymásba kapcsolódtak a fogak, telefonok csöngettek, barátok vagy ismeretlenek irodájában, levelek írótak kattogó írógépeken, aláírások születtek, kézszorítások erősítették meg a szövetséget, amelyet meg sem kellett kötni, érvényben volt ez a multból ittmaradt szokások alapján. Még mindenütt akadtak emberek, akik e régi szervezethez tartoztak, akiket csak elkábított, de nem ölt meg az ütés, a Vörös Hadsereg támadásának ereje. Mint-ha tetszhalott szörny ébredt volna új életre — olyan volt mindez, Kondói először Vajthónak telefonált, az felhívta az igazságügyminiszter államtitkárát, Pfeiffer Zoltánt, a Kisgazdapárt tagját, régi jó emberét, onnan beszéltek a miniszterelnökkel, majd a rendőrséggel, hivatalos akta futott ki, amelyen ott díszelgett az államtitkár aláírása s azt az utasítást tartalmazta, mely szerint az államtitkár Zentay György gépészmérnök letartóztatott, internált ügyével maga akar foglalkozni.

De az új állam védelmi szervei sem tétlenkedtek. Zentayt internálási paranccsal a Dél-Budai internálótáborba küldték, ahol megkezdte az internáltak szokásos életét, de tudta, hogy ügyéről egyetlen pillanatra sem feledkeztek meg. Hozzá hasonló emberek közé került, akiknek érdekében szintén működött már az a hatalmas erő, amely az ő életét is hivatva volt megmenteni. Szinte naponta szabadultak ki mellőle olyanok, akiknek bűne nagyobb vagy legalább is akkora volt, mint az övé, akikre a Népbírósági ítélet várt volna, ha idejében nem intézkednek azok a láthatatlan szervek, amelyek rövid aléltság után máris megtalálták egymással a kapcsolatot. Zentay várt és nem hiába. Egy alkalommal Kondói meglátogatta.

— Mi újság? — ezzel fogadta.

— Semmi baj — ragyogott Kondói. — Holnap Pfeiffernél van az akta. Holnapután kijössz.

Zentay nem látta ilyen egyszerűnek a helyzetet.

— Csak azt hiszed. Innen nem olyan könnyű kikerülni. A belügyminiszter egyenes parancsa nélkül senki nem mehet ki azok közül, akiknek ügye a népbíróság elé tartozik. Márpedig engem oda akarnak hurcolni ezek a disznók.

Kondói szemüvegét törölgette. Fázott a lába és a nyílt

téren, ahol a beszélgetést folytatták, hidegen süvöltött a koratavaszi szél.

— Csak ne törődj semmivel Gyurikám — mondta vonatottan és arca megrezzent, mintha attól félt volna, hogy a szomszédjai meghallották, amit mond. Pedig azok is saját ügyükkel voltak elfoglalva. Itt senkit sem érdekelt a mások dolga. Mindenki önmagával volt elfoglalva. — Csak ne idegeskedj. Minden rendben lesz, — ismételte Kondói s igaza lett: Zentay két hét múlva megkapta az elbocsájtó parancsot, amely egyben tartalmazta az ellene indított eljárás beszüntetését is. Gúnyosan mosolygott magában és a linzi társaságra gondolt. Azok a patkányok! Ott maradtak, ki tudja mi van velük. Míg ő... Hazajött, dolgozott, most megvan az eredménye. Kihúzta magát, úgy sétált ki a táborból, mintha ő lenne a parancsnok. Az egyik ór megjegyezte — Nagy fiú lett ez a tróger. — Úgy tett, mintha nem hallotta volna ezt a mondatot, de a kerítésen túl megfordult és jól megjegyezte magának a kapuban álló rendőr arcát. Büszke volt hihetetlen emlékezőtehetségére. Még évek múltán is meg tudta mondani, ki-kicsoda, sőt azt is, hogy az illetővel hol találkozott először. Ezt a férfit is megjegyezte magának. Miközben villamosra várt, átsuhant rajta: eggyel több... No rendben van... Majd elérkezik ennek is az ideje. Mindenesetre: eggyel több. Az utasok csodálkozva nézték a lefogyott, borostás arcú, szikrázó szemű férfit, akinek szája körül halvány mosoly keletkezett, amely egyre jobban terjedt, egész arcát beborította, majd harsogó nevetésbe tört ki, mintha hirtelen megőrült volna.

Köszönés nélkül lépett be a szobába, egy pillantást vetett Kondói felé, — Holder észrevette ezt — aztán leült egy karosszékre és cigarettára gyujtott.

— Kérettél? — kérdezte aztán fogai közt az égő cigarettával.

— Igen, — mondta halkan Kondói. — Az urak szeretnének veled beszélni — és a két férfira mutatott.

— Velem? — csodálkozott Zentay. — Hivatalos ügyben?

— Egy kicsit hivatalos, — vette át a szót Holder. E szemtelen nyugalom láttára felízzott benne a düh, de igyekezett eltitkolni indulatait. Ne legyen fölényben az a gazember, egy pillanatra sem. — Szeretném tudni, hogyan került ide ön.

Zentay felvonta szemöldökét. — Hogyan kerültem ide? Villamossal, — mondta szándékosan kihegyezett gúnnyal. De célt tévesztett. — Holder nem vette fel a feléje dobott kesz-

tyűt. — Ön nagyon szellemes, — dicsérte meg s Zentay majdnem elvesztette önuralmát. Az egész ember megrándult, Holder ezt azonnal észrevette. Kranczra pillantott, aki legszívesebben héthatáron túl szeretett volna lenni. Apróra összekuporodva ült a széken s kialudt pipáját nyomorgatta.

Mie'őtt Holder folytathatta volna, Zentay a táskájából egy papírdarabot vett elő.

— Kérem — mondta nyersen — fölöslegesnek tartom az ilyen kihallgatásokat. Itt a hivatalos írás. Önök tudják, hogy ez mit jelent. Lássák be, hogy maguk tévedtek. Én semmiféle olyan dolgot nem követtem el, amit büntetni kellene, vagy lehetne. Félreértés volt az egész. Tessék megnézni. — Holder felé nyújtotta az írást. — És azt szeretném, ha mától kezdve megmondanák a munkásoknak is, hogy én itt vagyok, visszajöttem, a gyár tulajdonosa engem bízott meg az üzem technikai vezetésével s nagyon kérem önöket, ne bámuljanak úgy rám, mint a borjú az új kapura. Azt hiszem ez csak természetes. — Lassan, megfontoltan beszélt, de látszott rajta, hogy minden idegszálát megfeszíti, nehogy kitörjön. Holder elvette az írást. A szabadlábra helyező parancs volt ez, amely megszüntet Zentay ellen mindenféle eljárást. Maga a belügy-miniszter írta alá: Rajk László. Mégegyszer megnézte, mert nem hitt a szemének. Micsoda örültség... Rajk szabadon engedte ezt a gazembert?

— Megfelel? — kérdezte halkán Zentay.

— Szabad — mondta Krancz és kinyújtotta kezét.

— Parancsoljon — mondta Zentay és neki is átnyújtotta az iratot.

Krancz visszahőkölt. — Hm. A kommunista miniszter, na tessék! Akiről azt mondják, hogy vaskézzel tartja a gyeplőt és ilyesmiket csinál... Hát persze... Igaz, amit róla szeltében hosszában fecsegnek, a saját öccse is nyilas volt? Azt is kiszabadította. Hát miért ne legyen jószívű másokkal is? Kérdőn Holderra nézett, de annak összeráncolt homlokán nem látott más feleletet, mint a csodálkozását. Mi történhetett itt?

Holder felállt.

— Kérem — szavakat keresett — ön nyilván...

— A munkákat akarom ismerni — mondta határozottan Zentay. — Ismételten kérem, szeretném, ha a munkásoknak megmagyarázná a helyzetemet, végtére ön inkább érintkezik velük mint én.

Mikor Holder meg Krancz kiment, nevetni kezdett.

— No ugye — mondta — kishitű voltál, amikor megérkeztem. Nem tudták minek jöttem. Az öreg Vajthó is bevezelt. Pedig nem volt igazatok. Beláthatjátok! Most aztán munkára fel.

Az üzemben ismét megindultak a találgatások. Mindenki ismerte Zentay ügyét, tudtak letartóztatásáról, most a futótűznél gyorsabban terjedt el a hír, hogy a főmérnök ártatlan, kiszabadult és visszajött dolgozni a gyárba. Amerre Samorjai az ebédidőben végigment, mindenütt erről vitatkoztak, még a zsizsikes borsó szokásos napi ügye is háttérbe szorult. Az edzőműhely ajtajában Bordáss állt és Veressel beszélgetett. Samorjai erősen fülelt, de csak néhány szót kaphatott el.

— Ugye megmondtam én... mindenkit meghurcolnak... aki ártatlan... Persze a — itt meglátta a szerszámkészítőt és elharapta a mondatot. Samorjai villogó szemmel nézett rá, legszívesebben most rögtön összeverte volna.

De tovább ment. Másutt — férfiak és asszonyok — szenvedélyesen vitatkoztak az eseményekről. Annyit mindenesetre megállapított, hogy a nagy többség Zentay ellen van, s ezen nem is csodálkozott. Azok, akik régen dolgoztak a gyárban, ismerték ezt a hajcsárt, tudtak viselt dolgairól. Azok, akik csak nemrég kerültek az üzembe, már értesültek mindenről s gyűlölködve vagy féltő tekintettel követték a főmérnököt, aki oly otthonosan kezdett mozogni a gyárban, mintha soha ki nem mozdult volna onnan.

Két nap teljes csendben telt el. Zentay, a szakember gyorsan tájékozódó ösztönösségével, beletalált a gyár új helyzetébe. Már tudta milyen szerszámok készülnek, milyen csavarokat gyárt az automata, kik ülnek az ellenőrzésben, kik a préseknél, kik számára készülnek a szerszámok. Tájékozódott a raktárkészletekről, intézkedett a munkanap meghosszabbításáról, mert ottlétének második napján nagyobb jóvátételi megrendelést kaptak. Nem törődött azzal a morgással, amely minden útján kísérte, biztosan, határozottan és fölényesen járkált a gyárban, mindent személyes ügyének tekintett, intézkedéseinek gyors, pontos, alapos végrehajtását követelte. Nem kiabált, nem ordította, mint ezt valamikor tette — a régiek emlékeztek rá — csendesen, nagyon erélyesen beszélt, összeráncolt homloka alól kisütöttek indulatosan szikrázó szemei. Holdert lehetőleg elkerülte, de ha összetalálkoztak, előzékenyen köszönt neki s egy alkalommal tanácsát kérte ki valamilyen ügyben amit, — mint mondotta — még nem ismer eléggé.

A harmadik napon, amikor éppen egy nagyobb acélszállítmány érkezett, Zentay bement a raktárba. Sivár látvány volt ez a raktár, de Zentay nem titkolt örömmel nézte a falak mellett többméter magasan húzódó üres polcokat, a néhány szál árván hengergő vasrudat, a gömb- és laposvasakat, amelyek azelőtt zsúfolásig megtöltötték a hatalmas helyiséget, olyannyira, hogy alig lehetett mozogni tőlük. Most pedig alig volt belőlük annyi, hogy az amúgy is lecsökkent gyártást nyersanyaggal fedezni lehessen. Bordáss a mérleggel foglalatostkodott, észre sem vette, hogy Zentay belépett a hideg cementpadlózatú raktárba és lassan végigsétált az üres polcok között. Néhány kiürült olajos hordó állt előtte, odébb összehányt kupacban használt reszelők. Bordáss, aki éppen az újonnan érkezett acélrudakat rendezte, amikor észrevette Zentayt, levette sapkáját és mélyen meghajolt. A férfi nem látta, hogy a raktáros arcából kiszalad a vér, olyan sápadt lesz mint a fal. Nem törődött vele. Mióta visszatért a gyárba, viselkedésének hideg és merev vaspáncélját öltötte magára, hogy ezzel is megakadályozzon minden közeledést. Kemény, határozott léptekkel járkált a gépek, emberek között, rövid vezényszavakat ejtett ki, amelyek suhogtak és lecsaptak, mint az ostor. E néhány nap alatt elérte, hogy — akárcsak régen — rettegtek tőle s ha csak lehetett, elkerülték. Erre büszke volt. Most is meglepődött, amikor a raktáros levett sapkával odalépett melléje és köszönt. Csak a feje biccenésével viszonzta Bordáss köszönését.

De a raktáros ottmaradt mellette.

— Főmérnök úr — mondta nagyon halkán. — Egy-néhány szót... szeretnék önnel...

— Velem? — csodálkozott Zentay.

— Önnel — mondta most már határozottabban a másik.

— Miről van szó?

— Nagyon fontos. Ha lehetne...

— Tessék.

Bordáss körülnézett. A raktárban rajtuk kívül már nem volt senki. Gyorsan az ajtóhoz ment és becsukta. A zakatolás, amelyet a szomszéd terem automata gépei küldtek ide, elhalakult. A terem alig észrevehetően, egyenletesen remegett. Bordáss Zentayra nézett. A férfi nem értette, mire való ez a nagy készülődés. Mereven állt a kiadó asztalka előtt s a mérlegen heverő vasdarabokat nézegette, de mintha gondolatai egészen másutt jártak volna. Bordáss elővette tárcáját és egy piszkos, összerongyolt papírt halászott elő. Gondosan szét-

teregette és az asztal lapján kisimítgatta. A papíron alig olvashatóan néhány mondat állt. Zentay ideges pillantást vetett rá. Mit akar tőle ez az ember?

Bordáss kezében remegett a papírlap. Élete nagy cselekedetéhez érkezett.

Zentay utálkozva fogta kezében a gyűrött, piszkos papírlapot. Egy darabig forgatta, mintha nem tudná mit kezdjen vele. Aztán olvasni kezdte. Néhány pillanat múlva a vér az agyába futott, arcát sűrű vörösség öntötte el, érezte, hogy lábai remegni kezdenek. Nem emelte fel a fejét, tekintetét mereven a papírra szegezte, mintha újból és újból el akarná olvasni ezt a rövidke mondatot, ami úgy táncolt szemei előtt, mintha a betűk megvadultak volna.

Bordáss, aki szemrebbenés nélkül állt mellette, megfigyelte ezt a változást. No gazember, ehhez mit szólsz? — gondolta kéjjel. A férfi még mindig nem adott választ. Küzdött magában. Az előtte levő papírdarab Varró Mátyás levele volt, amelyen Bordással közölte, hogy Zentay leszereltette és elvitette a gyárat. Zentay, aki néhány pillanat múlva visszanyerte józan gondolkodásmódját, most a lehetséges teendők között kutatott. Akkor vette észre magát, amikor Bordáss gyors mozdulattal kivette kezéből a zsíros papírlapot. Ránézett a raktárosra, akinek arcán leleplezetlen, kaján mosoly bujkált. Felsőhajtott. Ez váratlan esemény, ezt meg kell fontolni.

— No? — kérdezte aztán, hogy megtörje az agyára nehezedő csendet. — Nos, mit óhajt még?

Bordásst meglepte ez a nyugodt fölény. Hirtelen rosszul érezte magát. Talán nem jó pillanatot választott. Eszébe jutott, hogy könnyen ő maga kerülhet pácba ezzel a szerencsétlen levéllel. Hiszen Holderéknek letagadta. Szemei megzavarodtak és orrán izzadságcseppek hullottak végig.

— Hát kérem, — mondta reszketve — én szívesen az ön rendelkezésére bocsátom ezt a levelet, amennyiben ön meghallgatja az én kérésem.

Zentay gyorsan gondolkozott. Ha a levél Holder vagy a rendőség kezébe kerül, az újabb vizsgálatot jelent, újabb herce-hurcát, aminek sohasem lehet tudni az eredményét. Ezt lehetőleg el kell kerülni.

— Szóval zsarolás? — kérdezte halkan. Még mindig vörös volt az arca.

— Ne tessék ilyet mondani. Egyszerű kérés ez.

— Tessék. — Elfordult és határozatlanul az ajtó felé lépett.

— Talán ne itt, — mondta a raktáros, aki megérezte, hogy fölénybe került. Most már csak előre. — Jobb lenne, ha bemennénk a vezérigazgató úrhoz. Tudniillik ő is szükséges a dologhoz. — Nyugodtan, megfontoltan beszélt, a szavak készen gördültek a nyelve alól, hiszen napok, hetek óta egyébbel sem foglalkozott, mint ezt a jelenetet elképzelte, megjátszotta magában. Előzékenyen maga előtt engedte Zentayt, aki gyors léptekkel indult el a lépcsőn.

Kondóit a szobájában találták. Telefonált. Amikor letette a kagylót, kérdő tekintettel fordult feléjük. Arcán ott bujkált a szokott fegyelmezett mosoly, amely azonban azonnal eltűnt, mihelyt Zentaytól meghallotta, hogy miről van szó. Megigazította szemüvegét és kezét a telefonra tette. Úgy látszott, mintha nem értené tisztán a helyzetet. Bordáss ekkor ismét elővette zsebéből a levelet, de óvakodott attól, hogy kiadja a kezéből. Kondói száján ideges rángás jelent meg.

— Tehát mit akar, — kérdezte ridegen. Gyorsan szeretett volna végezni ezzel a zsarolóval.

— Csak egy jobb állást, — mondta hirtelen Bordáss, — ha megegyezünk, önöké a levél. — És meglengette a levegőben Zentay orra előtt. A főmérnök az ablakhoz lépett és mint aki undorodik az egésztől, kibámult a tavaszi napsütésbe.

— Milyen állást? — kérdezte mereven Kondói.

— Az irodában — mondta Bordáss — ha lehet irodavezetőit...

— Ezt hogy képzeled — csattant fel Kondói — mit akar?

— Én semmit — húzódott vissza a raktáros, de már tudta, hogyha erősen tartja magát, eléri a célját, — de mégis...

— Hallgasson! — kiabálta Kondói. — Maga azt hiszi, hogy ez csak úgy megy...

— Ha a vezérigazgató úr akarja, — Bordáss alázatos pillantást vetett Kondóira. A férfi elkapta ezt a tekintetet, s meghökkent.

Nem is olyan rossz ez a dolog... Nem is olyan rossz, mint az első pillanatban... Ha Bordásst beülteti az irodába, hasznos ember lesz a kezében, akinek segítségével sok mindent el tud majd intézni. Végtére ez az ember azt teszi majd, amit neki parancsol. Szigorú arca egyszerre megenyhült. Felállt és Bordásshoz lépett. Kezetnyújtott neki. A raktáros hirtelen megzavarodott, mert nem tudta mire vélni ezt a gyors színváltozást, de elfogadta a feléje nyújtott kezét.

— Figyeljen rám, Bordáss úr, — mondta vontatottan Kondói — a dolog mégsem olyan egyszerű. A magam részéről

el van intézve, de manapság... tudja... Vannak olyan formások, amelyeket be kell tartanunk ha tetszik, ha nem... Ezt a dolgot előbb meg kell beszélnünk az übével, és tudja ott lehetnek nehézségek. Node, — emelte fel a hangját — majd meglátjuk... Kemény legények vagyunk mi, ugye, — cinkosan hunyorított Bordáss felé. A raktáros nem érezte a pillanásból áradó megvetést, csak a győzelem öröme tombolt benne. — Szóval legyen szíves most visszamenni a munkahelyére és türelemmel várni... amit lehet, a leggyorsabban elintézzünk.

Bordáss kiment. Zentay eljött az asztaltól és leült az egyik karosszékre.

— Mit szólna ehhez a gazemberhez?

Kondói vállatvont.

— Nem tehetünk semmit. Végére az ő kezében olyasmi van ami... Dehát megpróbáljuk hasznosítani a dolgot. Az én véleményem az, hogy tegyük őt be az irodára. — És nem sokáig gondolkozott, hanem magához rendelte Setéth Györgyöt a szociáldemokrata párttitkárt. Zentayt időközben elküldte, mert feleslegesnek vélte, hogy ennél a megbeszélésnél jelen legyen.

PONTOSAN egy héttel azután, hogy Zentay György másodszor tért vissza az üzembe, egy áprilisi délelőttön, kitudódott, hogy Bordásst cégvezetővé nevezték ki, s hogy máris elfoglalta helyét az irodában. A hírt először Bertók Miklós tudta meg, abban a pillanatban, amikor — Kondói telefonértésítésével szinte egyidejűleg — Bordáss megjelent a szobájában és íróasztalt kért, hogy megkezdhesse működését. A főkönyvelő először elsápadt, aztán elpirult, szólni alig tudott, csak valamit hápogott zavarában, leültette a mereven összehúzott szemöldökű, titokzatos hallgatásba burkolódzó Bordásst egy székre, aztán kirohant. A folyosón megállt, mert sejtelve sem volt arról, hogy most mit kellene tennie. Először arra gondolt, hogy Holderhez megy és jelenti. Ezt a tervet azonban rögtön elvetette, mert eszébe jutott, hogy ebből esetleg valami kellemetlensége támadhat Zentaynál, akinek nyilván szerepe lehet ebben a kinevezésben. Még egy darabig ácsorgott a folyosón, körmeit rágcsálva és izgatottan, aztán hogy első dühe és meglepetése elpárolgott, mint egy megvert kutya, visszasomfordált az irodába s arra kérte az újdonsült cégvezetőt, legyen türelemmel, amíg helyet, íróasztalt készítenek számára. Bordáss intett, hogy vár, aztán rövid tűnődés után megkérte Bertókot, mutassa meg neki a könyveket.

A főkönyvelő ismét elpirult s előkapkodott néhány számlakönyvet, hogy belefogjon a magyarázkodásba.

Ebben a pillanatban lépett be hozzá Setéth György. Arcán halvány mosolyféle ült, mindkét kezét széttárta s úgy üdvözölte Bordásst.

— No Bordáss elvtárs, hogy ízlik az új munkakör? — Kezetrázott vele és Bertóknak úgy tűnt, mintha homályos szemüvege mögül cinkosan a férfira kacsintott volna.

— Még sehogy, — mondta Bordáss, kissé türelmetlenül — most kértem éppen Bertók urat, hogy szerezzen nekem íróasztalt, mert ő járatos ezekben a dolgokban.

Setéth, szokása szerint, egy íróasztal tetejére ült.

— Nagyszerű dolog ez — mondta kis szünet után. Oly lélektelenül, oly üresen beszélt, hogy Bertók szinte nem is hitte el, amit mond. — A mi szociáldemokrata elvtársaink szépen haladnak előre az érvényesülés útján. A mi pártunk figyelemmel kíséri a dolgozók munkáját. És tudja, hogy kit lehet előrevinni. — Bertók felé fordult és magyarázó hangon hozzátette. — Nagy megtiszteltetés ez kérem. Cégvezető? Nem mindennap lesz valakiből cégvezető! — Aztán felállt és suta, félszeg mozdulattal kezetrázott Bordással, száraz be-esett arcára vonagló mosolyt kényszerített s gyors léptekkel elhagyta a szobát.

Negyedórával később az üzemi bizottság szobájában Holder összehívatta az übét és meghívta Setéth Györgyöt is a tárgyalásra. A máskor barátságtalan, kedélytelen, hideg, szürke szobát most beragyogta az áprilisi napfény. Minden egyszerre tündökölni kezdett; a bútorok élesen, határozottan elváltak egymástól, a tintatartó üvegén megcsillant a játékos sugár, mintha incselkednék. Az ablakhasadékon beszálló porfelleg ragyogni, szikrázni kezdett a vidám napsütésben. Odalent az udvaron, a teherautó rakodásánál, az emberek ledobták magukról a kabátot. Holder egy percig az ablaknál állt és kinézett. Arcát beragyogta a tavaszi napsütés és Marianne jól látta, hogy ez a vidám, mindig tette- és harcrakész arc most eltorzul a dühtől és a felgyülemlett izgalomtól.

Tíz perccel ezelőtt maga vitte Holdernek a hírt (aki mindent csak ilyen kerülő úton tudhatott meg, mert mintha tervszerűen kihagyták volna őt abból, ami a gyárban történik), hogy Kondói Bordásst cégvezetővé nevezte ki és az übé elnöke, Krancz elvtárs, már alá is írta a kinevezést tartalmazó levelet. Marianne először meghökkent, aztán elsápadt — mint mindenki, aki e hírt meghallotta — és első dolga volt, hogy tiltakozzék.

— Krancz elvtárs, én ezt a levelet nem írom le.

Az öreg meghökkenten nézett a lányra, a pipáját letette maga mellé az asztalra.

— Hogy mondja?

— Én ezt a levelet nem írom le. Tud erről Holder?

Krancz, mint egy léggömb, amelybe hirtelen beletódul a levegő, felfúvódott és elálló fülei szinte önálló életet kezdtek élni. Ebben a percben tört be a napsugár az übé irodába, amely — megszabadulva a téli szürkeségtől — élni, lélekzeni kezdett. Marianne az arcába hulló sugarat valamilyen mély

megelégedéssel fogadta, mintha e hirtelen feltámadt tavasz őt igazolná. Nagyot lélezett.

— Erre nem kényszeríthet engem. Ez aljasság. — Belepírult abba, amit kimondott. Krancz egyszerre tombolni kezdett, mint mindig, ha kimondták előtte az igazságot, amelyet ő is ismert, de elhatározta, hogy akár a strucc, behúnyja előtte szemét és bedugaszolja füleit.

Soha ilyen durván még nem támadt Mariannera, akit az utóbbi hetekben annyira megszeretett, mintha saját lánya lenne. Gyakran mondogatta otthon feleségének, hogyha fia hazajönne a Szovjetunióból, ilyen lányt szívesen adna hozzá. Képzeletében gyakran játszott azzal, hogy a lányt menyének szólítgatja. Ilyenkor odalépett hozzá és vidáman megsimogatta a haját. A lány, aki hálás volt minden apró megnyilvánulásért, amely szeretetet mutatott, ráemelte tiszta szemét és visszamosolygott. Jól megértették egymást. Marianne volt az, aki fejbentartotta az elintézendő dolgokat s tapintatosan figyelmeztette az öreget, ha valamit el kellett intéznie. Krancz szinte már mozdulni sem tudott Marianne segítsége nélkül. Nem is csinált egy lépést sem, amit előzőleg ne beszélt volna meg a fiatal lánnyal.

Most azonban, mintha mindaz, ami kettőjük között eddig kifejlődött, egy pillanat alatt — mintha egy durva kéz nyúlt volna hozzá — kettészakadt volna s a közöttük keletkező űrt megtöltötte Krancz ordítása, amely még a folyosó távolabbi helyiségébe is elhallatszott.

— Kikérem magamnak ezt a hangot, — verte a rozoga íróasztalt — maga engem ne tanítson ki, hogy én mit csináljak. — Dühét és félelmét leplezte ezzel az ordítással, mert jól tudta, hogy Mariannának tökéletesen igaza van. Minek is ment bele ebbe a disznóságba! Már napok óta ezen gondolkozott, éjszakákon át nem aludt, csak hánykolódott az ágyon, mintha kínoznák. Álmai is mindig visszatérő képekkel gyötörték. Égő házakban reked meg, vagy aknára lép s az felrobban vele, máskor szuronyrohamban vesz részt s egy szemközt rohanó román baka (a mult világháborúból felbukkanó emlék) felemeli szuronyát és teljes erejéből keresztüldöfi őt. Felsikoltott és izzadtságban úszva ébredt. Első gondolata — amikor megszabadult a nyomasztó álmok hatásától — Bor-dáss volt.

Körülbelül öt nappal ezelőtt Kondói hívatta. Nem szeretett az igazgató szobájába menni, mindig úgy érezte, hogy valamilyen ismeretlen kelepcebe lép, ha oda beteszi a lábát.

Mindig cselt, gáncsot, bajt szimatolt, s éppen ezért óvatosan, minden szót megfontolva beszélt, csakis ha kérdezték. Egyébként nem szólt hozzá semmihez s ez nagymértékben megkönnyítette Kondói dolgát, aki ügyesen felhasználta saját ügyeinek elintézésére a meglehetősen bizonytalan embert.

Most is rosszat szimatolva lépett be a vezér szobájába. Setéth György már ott volt, cigarettáztak. Kellemes meleg és enyhén illatos füst fogadta. Krancz tudta, hogy Setéth mindig ezeket az utálatosan illatos amerikai cigarettákat szívja, amiket ő éppen szaguk miatt ki nem állhatott. Mikor belépett, — s orrába szállt a pácolt virginiai dohány illata — elfintorította arcát és rossz előérzete csak még jobban megnövekedett.

— Tessék — mondta köszönés helyett és leült — szokása szerint — egy szék szélére.

— Rágyujt? — tolta elé Kondói a cigarettás dobozt.

Visszautasította. Kérdőn nézett a titkárra. Az elnyomott egy ásítást, aztán Kondóihoz fordult.

— Akkor talán kezdhetjük?

— Ahogy parancsolja — mondta előzékenyen a gyáros.

Krancz most már egyre határozottabban, egyre jobban érezte a vész szagát. Hol van Holder? Ha ilyen megbeszéléseken nincs jelen a kommunista titkár, abból sohasem derülhet ki valami nagyszerű dolog. Még meg is akarta kérdezni, hogy hol van Holder elvtárs, de míg tétován körülhordta tekintetét a vadonatúj bútorokkal és perzsákkal berendezett irodahelyiségen és a kérdés fontosságát és súlyát latolgatta magában, Setéth megelőzte:

— Arról van tehát szó, hogy üzemünk növekedése szükségessé teszi, hogy adminisztrációs munkánkat növeljük és kiegészítsük. Magam — folytatta száraz, dögletesen unalmas hangon a referátumot, amelynek minden szavát s e szavak hatásfokát jól kiszámította magában — több alkalommal előterjesztést tettem már a vezérigazgató úrnak, — meghajolt Kondói felé — hogy szükségesnek mutatkozik a növekvő gyártásra való tekintettel, néhány új, részben manuális, részben értelmiségi munkakörben foglalkoztatandó egyén felvétele. — Egy előtte fekvő papírlapba pillantott, mintha jegyzetekből olvasna. Ez annál is inkább szükséges, mert az adminisztrációban bizonyos hiányok mutatkoznak. Először — és ez a legfontosabb — szerény véleményem szerint nincs meg a központi ellenőrzés rendszere, amely itt valaha pontosan és ragyogóan működött s amely nélkül a termelés és haszon ki-

számítása és ellenőrzése éppenséggel lehetetlen. Bátorkodom ennek alapján előterjesztésemet tehát most személyesen is megtenni, mégpedig abból a célból, hogy a legközelebbi napokban vétessék fel két manuális alkalmazott és neveztessék ki egy irodafőnöki jogkörrel megbízott cégvezető, aki megszervezi majd és ellátja a központi adminisztráció lényeges kérdéseit. — Megköszörülte a torkát és tenyerét kifelé fordítva jelezte, hogy lényegében befejezte mondanivalóját.

Kondói félig lehúnyta szemét és várt. Egészen jól csinálja ez a fickó — gondolta és eszébe jutott, hogy megjutalmazza Setéthet valamivel, ha ez a dolog sikerül. Aztán fáradt pillantásával Kranczra nézett. Az öreg esztergályos, akit megint megzavart ez a sima és cikornyás beszéd és fejét ide-oda kapkodta a gondolatok rátörő gépfegyvergolyóinak suhogása között, szinte minden erejét megfeszítette, hogy kihámozza Setéth szavainak értelmét.

— Szóval... — motyogta — ...szóval arról van szó, hogy...

Setéth előzékenyen segítségére sietett.

— Kell egy cégvezető és két ember. Bagatell dolog... A termelés nem nélkülözheti az adminisztrációs munkát.

— De kérem, — morogta szinte magának Krancz — a termelés a múlt hónapban fokozatosan zuhant, nemhogy emelkedett!

Setéth felkészült erre a kérdésre, ügyesen kitért előle.

— Ez így is van. De tudomásom szerint a termelés emelésének egyik eszköze a megrendelések növekedése. Márpedig, ha egy aktív cégvezetőnk van, aki ezzel is tud foglalkozni...

— Az más... — morogta Krancz — ...de még mindig nem látom be, hogy mi szükség van...

— Szükség van rá, — mondotta most Kondói hangosan és erősen ránézett. — Jobban szeretném, ha elkerülnénk a felesleges vitát, amúgy sincs sok időm. Nekünk itt döntőnk kell, a vitát hagyjuk másoknak... — Hangját itt megint fáradtan leeresztette, de Setéth elérte: a vitát hagyjuk a bolsiknak... mi cselekedjünk. Azért tisztelte ezt a férfit különösképpen, mert megérezte benne a vezetésre termett ember fölényét és biztonságát. Úgy tekintett Kondóira, mint egy felsőbbrendű lényre, akinek akaratát kritika nélkül el kell fogadnia és végre kell hajtania.

Krancz e kemény kifakadásra megrándult, mintha ráváltak volna.

— En csak... szerettem volna megtudni... — mentegetődzött.

Setéth felállt, lerázta ruhájáról a finom kék hamut. Krancz a szőnyegre hulló pernyét bámulta értelmetlenül. Agyára súlyos nyomás nehezedett. Ha legalább Mariannet elhozta volna magával!

— Elfogadjuk tehát a javaslatot? — kérdezte Kondói.

— El. Természetesen — mondta Krancz felé fordulva Setéth. Levette aranykeretes cvikkerét s az öreg esztergályos meglátta vaksin, értelmetlenül hunyorgó összehúzott szemét. Megborzongott, mintha hüllőhöz ért volna.

— El... fogadom... — mondta vontatottan és indult kifelé.

— Egy pillanat, — szólt utána Setéth. — A személyi kérdéseket még meg kell oldanunk. Már ami a cégvezető személyét illeti, ez rendkívül fontosnak látszik.

— Van valakinek ajánlata? — kérdezte nagyon halkán Kondói.

Krancz Holderra gondolt. Igen, ha már kell, akkor ő jó lenne erre az állásra. Agilis, fiatal és erélyes... Holdert kellené ajánlanom. De ahogy Setéthre nézett és szeme találkozott annak kemény pillantásával, magában visszavonult. Még azt mondanák, hogy a kommunistákat tolja maga előtt. Ezzel amúgyis megvádolták már egyszer... Így hát hallgatott.

— Önnek? — fordult Kondói a szociáldemokrata titkár felé. — Önnek van javaslata netán?

Rövid csend következett. Krancz megint visszatért előbbi gondolatához, de a levegőben remegő, számára megfoghatatlan és kifejezhetetlen bizonytalanság (amely a szobában uralkodó hangulatot idegenné és ellenségessé tette) mindannyiszor visszariasztotta. Setéth földreszegezett tekintettel ült. Most olyan rideg és megközelíthetetlen volt, hogy Krancz megütközve figyelte.

Setéth felnézett a padlóról. Egy percig követte a levegőben szétbomló kékes füst útját.

— Nekem volna egy javaslatom, nem tudom, helyes-e?

— Tessék, — mondta Kondói, könnyű örömet érzett, amely mint egy láthatatlan szárny, meglegyintette. A nap-sütés aranyló porfellegeket világított meg. Hús szél kerekedett, a frissen üvegezett ablaktáblák megrázkódtak.

— Bordásst javaslom, — mondta Setéth. Arca megszükül és tekintete kegyetlenné vált.

Krancz nem tudta, jól hall-e. Azt a csibészt? Azt a...

— Kit mond? — kérdezte.

— Bordásst, — ismételte Setéth és ránézett.

Krancz nem tudta dühét tovább türtőztetni. Ezek itt be akarják ugratni a legszegyenteljesebb históriába, amit valaha is csinált az életében. Hohó, vigyázzunk csak, nem mai gyerekek ő! Nem fogják becsempészni azt a fasisztát. Felugrott, de abban a pillanatban le is ült. Vajjon miért Setéth ajánlotta ezt a fickót. Miért éppen Setéth elvtárs, a szociáldemokrata, aki egy pártban van vele, aki a munkásság pártjának tagja? Egész teste elernyedett erre a gondolatra, hiába keresett magyarázatot, nem tudott egyet sem találni. Nagy nehezen, keresgélve a szavak között, végre kinyögött valamit.

— Az egy... reakciós... izé... egy...

Setéth megint keménnyé változtatta hangját.

— Bordáss rendes ember, s nekünk kötelességünk őt támogatni. Önnek is, Krancz elvtárs. Mi benne nem az egyént látjuk, hanem a pártot, a mi pártunkat. Azt fogja képviselni új helyén is.

Krancz szemére homályos fátyol telepedett.

— Kinek... a pártját?... — sóhajtott.

— A mi pártunkat, a szociáldemokrata pártot...

— De hiszen... Bordáss... nem szociáldemokrata...

— Az, — nyomta meg a szót Setéth — most már az, belépett.

Az öreg esztergályos maga sem tudta, hogyan jutott el a szobájához. Amikor leroskadt az asztala mellé, igyekezett visszaidézni azt, ami vele történt. Agyában ködösen, homályosan kergették egymást a gondolatok, s hiába igyekezett — ezt a gomolygást nem tudta szétkergetni. Arra még emlékezett, hogy ígéretet tett: aláírja a Bordásst kinevező levelet... Aláírja és megiratja... Az übé papírján... Mert Bordásst — fejéhez kapott, felugrott és ismét visszaroskadt — nem a vezérigazgató, hanem az übé nevezi ki, mint a szociáldemokrata párt képviselőjét az üzemben. A két munkáspárt együttműködését — hallotta Setéth hangját — csakis az egyenlőség alapján tudjuk megoldani. Itt van Holder, amióta Kondói visszajött, ő sem ment le a géphez dolgozni. Az lehetetlen állapot, hogy a mi pártunkat ne képviselje senki az irodában. Ez nem munkásegység, ez a munkásegység egyenes kicsúfolása. És azzal fenyegetődzött, hogy jelentést tesz a pártközpontban, ha kell, elmegy egészen Peyer vagy Szélig elvtársakig, de még a főtitkárságra is.

Órák teltek el így. Krancz a kétségbeesés hullámvölgyé-

ből a mély meggyőződés hegyéig emelkedett, majd újra visszahullt. Egyik pillanatban igazat adott Setéthnek, de a másikon — amikor fáradt és dohányfüsttől összemart szemei előtt megjelent Bordáss sunyi arca, róka pofája — azonnal Holderhez akart rohanni... és valami mindig visszatartotta. Végére ez az ember belépett a pártba — tűnődött éjszaka háromnegyed háromkor, szemeit az áthatolhatatlan sötétbe meresztve, amely mint gondolatainak tömege, úgy füstölgött előtte. Végére ez belépett és ha most megadjuk neki a lehetőséget, rendes szocialista válhat még belőle. Majd elküldjük szemináriumra, tanulni fog és olvasni, hiszen semmi nagyobb disznóságot nem csinált. Egyszerűen annyi a bűne, hogy nem szeretik a munkások... Dehát az ember tévedhet... lehet, hogy egész rendes ember, máskülönben miért is ajánlotta volna a párttitkár?...

És az éjszaka sötétjében megjelent előtte Setéth György arca, vékony termete, hajlott háta, szemei összehúzódva pislogtak aranykeretes cvikkere mögül. Gyanú ébredt fel benne... ki ez a Setéth? Miért lett ez titkár... Ki ismeri a múltját? Aztán eszébe jutott, hogy Setéth Györgyöt a szociáldemokrata pártközpont egyenes utasítására nevezték ki. A villanások egymást követték. Látta, amint Holder ott áll a folyosón és valamiért magából kikelve ordítózik Setéthtel. Az csak áll, nyugodtan hóna alá szorított fejesvonalzójával, cvikkere alól tüskeszerű pillantásokat bocsátva a kiabáló, neki-vörösödött Holder felé. Másik kép bukkan fel. Ott ülnek Holder szobájában, arról tárgyalnak, hogy Zentay visszajött nyugatról. Holder támad, Setéth védi. Nincs bizonyíték — hajtogatja. Nincs bizonyíték?... Krancz szeme előtt megjelenik a gyár képe közvetlenül az ostrom után. Egymásután tűnnek fel a füstös, még égő falak, az üres termek, amelyekben ki-be jár a szél. Megjelenik Bordáss egy levéllel... azzal a levéllel, amelyben Varró Mátyás bizonyítja, hogy Zentay... Az öreg felült az ágyban. Van itt valami összefüggés?

A feje már sajgott, zakatolt, szeme kimerülten lecsukódott. Gondolkozní is képtelen volt, annyira fáradtnak, összetörtnek érezte magát. Aztán ismét működésre serkentette agyát. Lehúnyt szeme mögött megjelent egy hatalmas fehér papírlap, amelyen ez állt: *Bizonyíték*. Egészen közel volt hozzá, ráterült, befedte testét, aztán hirtelen roppantó szorítást érzett a derekán, nem látott semmit, mert a papírlap elfedte szemét, csak egy hangot hallott, mely erősen hasonlított Setéth hangjához. No ugye, most már van elég bizonyíték?...

Egy hét múlva azután nem tudta tovább halogatni a dolgot. Kondói naponta magához rendelte, Setéth mindennap számonkérte tőle, hogy még mindig nincs meg a levél. Ekkor végre nagy nehezen rászánta magát és leült, hogy Marianne-nak lediktálja azt a formulát, amit Setéth már egy hete a kezébe nyomott.

A dolog egy darabig ment. A lány kissé csodálkozott a kinevezésen, de amikor meghallotta, hogy ki lesz az új cégvezető, felugrott, kijelentette, hogy erre ő nem hajlandó s ebből keletkezett a veszekedés. Marianne elrohant. Zlinszky kisasszony, akit Krancz kirángatott a szomszéd szobából s aki kaján mosollyal jött be, mert ő volt az, akit Marianneval váltottak le és most a szomszédban minden egyes szót tisztán hallott — megírta a levelet, Krancz odakörmölte a nevét, kiszaladt, hogy Setéthnek átadja a papírt. Közben átkozottul megfájdult a feje és égett a gyomra (mint mindig, ha izgatót volt) aztán visszafordult és igyekezett a szobájába.

Holder ott állt az ablaknál. Krancz szíve a torkába ugrott. A félelem elködösítette látását, megingott, s ha Marianne hozzá nem ugrik, elvágódik a padlón. Feltették az egyik székre és vizet diktáltak belé.

— Jobban van? — kérdezte Marianne.

Az öreg esztergályos, aki halálosan szégyelte magát, nemcsak ezért a gyorsan múló rosszulletért, hanem mindazért, amit már egy hete csinál, halvány mosollyal köszönte meg Mariannének a gyors segítséget.

Igyekezett egyenesen ülni a széken s tekintetével Holder szemét kereste. Ez azonban nem volt hajlandó megfordulni, ott állt megint az ablaknál, miután az öreget felrakta egy székre.

Holdernek súlyos gondjai voltak. Az üzem olyan volt, mint egy zátonyra futott hajó. Féltette kint volt a vízből, a másik elmerült, a ráfonódó iszapban. A gépek még mozogtak, de mintha ütemük lassúbbodott volna. A termelés akadozott s az utolsó két hónapban erősen csökkent. A megrendeléseket nem tudta időre teljesíteni, mert nyersanyaghiánnyal küzdött. Nem volt elég vas a csavarokhoz, elég acél a szerszámokhoz, a gyalukban és esztergában elköszörülték a késeket, rossz olajat kaptak, az amerikaiánerek, amelyeket talvaly a pincéből halászott elő, kikoptak és ütöttek, az emberek fáradtak és kimerültek voltak.

Mintha minden összeesküdött volna ellene. Ha az üzemben járkált (naponta többször), sovány, kimerült, kiéhezett

arcokat látott, fénytelen, homályos szemekbe nézett. Az üzemi konyha rosszul működött; három nappal ezelőtt leváltotta a szakácsot és elhatározta, hogy maga törődik ezután a vásárlásokkal.

Egyik reggel a bevásárló kocsival kiment a Nagycsarnokba. Ott is siralmas látvány fogadta. Csak bab meg borsó... Krumplit nem tudott kapni. Néhány liter, viszonylag kevésbé avas olajjal s pár mázsa babbal tért vissza, fáradtan és letörve. Fáradt lehetett, de életkedve percek alatt visszatért, mihelest meghallotta a dinamó egyenletes bűgását, meglátta a lendületesen forgó esztergákat, az ingamozgást végző gyalukat, a szétröppenő forgácsot, s hallotta a transzmisszió szíjainak fűtyülését.

Az infláció egyre fokozódó áramlása, amely szinte napról-napra erősödött s végét látni sem lehetett, mindenkiben csüggedést, lemondást idézett elő. Az okosabbak intették a többieket: dolgozzatok, az az egyetlen mód, hogy kiláboljunk ebből a mocsárból. De mások fáradtan legyintettek: igen, dogozzunk, nem mondanád meg, hogyan lehet élelem nélkül dolgozni, nem mondanád meg? Valamennyien sejtették, hogy ennek az állapotnak egyszer majd vége szakad és az élet újra visszatér régi, megszokott medrébe, amikor kenyeret lehet kapni jegy nélkül, krumplit, húst és zsírt a piacon, annyit, amennyire éppen szükség van. Ezt tudták. Éppen csak azt nem tudták, hogy ez az állapot mikor fog bekövetkezni, meddig kell babon, borsón, kukoricamálén élni, avas olajjal főzni.

Az üzemi ellátás romlott. A beszerzés szinte lehetetlen volt: hiányzott az ehhez szükséges apparátus. Holder hiába vezett össze napjában négyszer Kondóival, az kijelentette, hogy nem lehet szaporítani a személyzetet, mert a gyár költségvetése nem bírja. — Így is feléljük önmagunkat, Holder úr, — mondta a szájaszélét rágcsálva. — Így sem tartunk ki sokáig. Az üzemben elterjedt a hír, hogy Kondói be akarja záratni a gyárat. Ide-oda röpködtek a hírek, s Holdert megrohanták.

— Igaz, hogy Kondói be akarja záratni a gyárat?

— No legények, most mutassátok meg, hogy kik vagytok...

— Most persze ti is hallgattok...

— Ne engedjetez kenyér nélkül maradni minket... ti...

— A gyerekeim...

— Mi lesz velünk, ha az utcára kerülök...

Holder elkomorodva, szomorúan állt a feléje özönlő kér-

dések forgatagában. Aztán magáraeröltetett nyugalommal magyarázni kezdte, hogy Kondóinak nem áll módjában becsukni a gyárat. Ő maga elmehet, itthagyhathat mindent, (Majd ha bolond lesz, szólt közbe Bordáss) de a gyárat nem zárhatja be. És különben is. Ahhoz, hogy a gyár működjék — magyarázta Holder — nem órá van szükség, hanem tirátok, munkásokra. Ha ti itt vagytok, akkor a gyár működik, ha Kondói nincs itt, akkor is működik... Értitek? Egy gyár tőkés nélkül is gyár. De a tőkés, nem tőkés gyár nélkül. Ez a különbség.

Figyelmesen, fellobbanó szemekkel hallgatták s ezek a szavak megnyugtatták őket. Holder csendesen, csillapítóan beszélt, mintha betegekhez vagy gyerekekhez szólna, hangja telve volt segíteni akarással és jószándékkal. Szeretettel néztek rá és hittek neki. Aztán újból szétszéledtek és folytatták a munkát.

Lassan tavaszodott. A kemény tél rettenetesen megviselt mindenkit. A munkások legnagyobb része hideg szobában viaskodott a faggyal, az üvegnélküli ablakokon bezudult hideggel, amely éles baltájával szinte agyonverte az éhségtől amúgyis kimerült embereket. Mi hajtotta hát őket mégis, hogy dolgozzanak?

Zentay másodszori visszatérése lefékezte a termelés menetét. Mintha a gépek is megmakacsolták volna magukat. Az öreg Márkus bácsi, naponta háromszor jelentette, hogy az automatákban eltört egy fogaskerék, elszakadt egy rúgó. Samorjai lázzal járt be az üzembe, de aztán ágynak dőlt és most talán napokig távol kellett maradnia. Tüszös torokgyulladás. És most ez a Bordáss eset.

Amikor Holder meghallotta, hogy mi történt, első dolga volt, megkeresnie Setéthet. Sejtette, hogy honnan fúj a szél. De a műszaki rajzoló Velledicscsel együtt Kondóinál tárgyalt. Beüzent érte, hogy azonnal jöjjön az übe szobába. Közben Marianne értesítette a többieket, hogy siessenek, hagyjanak mindent abba és jöjjenek az übébe. Ő maga zúgó fejjel, iszonyatos dühvel várta a fejleményeket. Még nem látta tisztán, hogy mi történt, de volt róla némi elképzelése.

Ahogy Bordáss kinevezésének híre elterjedt az üzemben, a munka megállt. Az emberek mint ijedt nyulak összeszaladtak és úgy tárgyalták az eseményeket. Maguk a régebbi kommunisták, Simándi, Koroda (aki két hónapig lábtöréssel távol volt a gyártól s aznap jött vissza, amikor Zentay kiszabadult az internálótáborból) még ők sem tudták tulajdonképpen,

hogy mi történt, és mit kell tenniök. Varga Mátyás izgatottan szaladgált a teherautó mellett, mint egy kotlóstyúk és a rakodómunkásoknak, sofföröknek magyarázta, hogy ez a halatlan disznóság Holder tudta nélkül történhetett csak, hiszen Holder nem engedett volna meg ilyesmit... Magában hitte, hogy így van, de miután semmi bizonyosat nem tudott, csak azért szorongott, hogy Holder valóban ne legyen benne ebben a szégyenteljes históriában.

Az übé irodában hatalmas füst és mély csend volt. Holder energikusan és határozottan vezette a megbeszélést.

— Kérem, arra válaszoljon, mi készítette önt, hogy erre a szerintem tökéletesen felesleges cégvezetői állásra éppen Bordásst ajánlja — kérdezte Holder mereven.

— Bordáss szociáldemokrata, — mondta Setéth.

— Csak most lépett be...

— Engedelmet! Még nem fejeztem be. Szerintem ez nem ok arra, hogy egy képességeivel megfelelő embert viaszozó-
rítsunk.

— Itt nem arról van szó. Ez egyszerűen szélhámoskodás.

— Visszautasítom. — Az orra hegye idegesen mozgott, mintha légy szállt volna rá. — Különben pontosan fél órája tündököm azon, hogy ez a beszélgetés mire szükséges...

Holder felugrott. De rögtön visszaült.

— Hogy érti ezt? — kérdezte szokatlanul higgadtan.

— Egyszerűen — mondta Setéth — önök beleavatkoznak a másik munkáspárt belügyeibe. Ez nem munkásegység. Ez legfeljebb kigúnyolása annak.

Holder idegesen legyintett.

— Hogy mi a munkásegység arról talán ne beszéljünk.

— Követelem, hogy arról beszéljünk! Mi joga határozza meg ön, hogy én, a pártom üzemi titkára, kit jelölök alkalmasnak egy posztra.

— Ha már erről van szó — mondta vontatottan Holder — hát inkább azt mondanám, hogy vigyázzon a pártjára jobban Setéth elvtárs és ne vegyen be mindenféle csirkefogókat, mint ez a Bordáss.

— Ha már arról van szó — vágott vissza magából kikelten a másik — ezt a tanácsot ön is elfogadhatná, ha nem is tőlem, akit nem tart jó szocialistának, hanem sajátmagától. Azt hiszi nem tudjuk, hogy Pelbárt nyilas volt és Annavölgyi Anna az Andrássy-út hatvanban teljesített szolgálatot? Erre feleljen, mielőtt másokat szapul. — Diadalmasan nézett körül.

Holder fülíg vörösdött. Azt ugyan nem tudta, hogy az a nő, aki néhány héttel ezelőtt lépett be a pártba a nyilas házbán szolgált, de azt suttozták, hogy ő is, Pelbárt is nyilasok voltak. Átkozta magát, amiért belement, hogy ezt a két embert — akik őszintén közeledtek a párthoz és igyekeztek rendszeren dolgozni, — felvegyék.

— Erről még beszélhetünk máskor, — mondta csendesen. — De most ha jól tudom a Bordáss-ügy van napirenden. Az ön pártja nyilván nem helyeselné azt amit tett.

— Hogy mit helyesel vagy mit nem azt én jobban tudom önnél is, ha megengedi. — Fülei izzottak s szeme előtt idegesen vibrált a beáradó enyhe fény. Gyűlölet remegett a hangjában. — Bordáss a párt tagja és mint ilyent a párt megvédi. Ha nem hajlandók beszüntetni a támadásokat, amelyeket én egyenesen a párt ellen intézett támadásoknak minősítetek, kénytelen leszek jelentést tenni a központban.

— Ne fenyegetsen — ugrott fel Holder — ne fenyegetsen mert megjárja.

Setéth sunyin mosolygott.

— Maga is fenyeget Holder elvtárs.

Egy percnyi csönd támadt. A többiek, Joó, Koroda, Krancz, Simándi és Varga mélyen hallgattak, izgatottan figyelve ezt a mindjobban elfajuló vitát. Holder szemei előtt mindjobban kialakult a kép. Ez történhetett: Bordásst beléptették a szocdem pártba, hogy kinevezhessék. Sejtette, hogy Zentay visszatérése és a kinevezés között valami összefüggés lapul. Izgatottan dolgozó agya azonban nem jutott el a helyes következtetésig.

Miután Bordáss elhagyta Kondói szobáját ez történt:

Kondói magához hívatta Setéth Györgyöt és közölte vele, hogy új cégvezetői állást kell csinálniok az adminisztráció vezetésére, amelyre, személyes tapasztalatai alapján Bordásst ajánlja. A szociáldemokrata titkár tiltakozott. Valaki olyasvalaki kell, aki tagja a szocdem pártnak — érvelt.

— Egyszerű, — felelt erre Kondói — Bordásst be kell léptetni.

— Ön ragaszkodik Bordáss személyéhez? — kérdezte Setéth.

— Nem ragaszkodom, — mondta kedvesen a gyáros — csak nagyon szeretném. — Erősen hangsúlyozta a „nagyon” szócskát.

Setéth elharapta az ajkát.

— Értem, — mondta és nem firtatta tovább a dolgot.

Hallgattak.

— Kérem, mi ezért nem sajnálnánk bizonyos áldozatokat...

Setéth felnézett rá.

— Erről most ne beszéljünk...

Kondói mosolygott.

— Nem akartam megsérteni. Csak arra gondoltam, ha esetleg önnek vagy a kedves feleségének szüksége volna valamire...

Setéth mereven ült a széken.

— Én a pártom érdekeit képviselem. És helyesnek tartom, amit a vezérigazgató úr mond. — Amikor megállapodtak s kiment a szobából, akkor jött rá, hogy ostobaságot csinált. El kellett volna fogadni ezt az ajánlatot. No mindegy. Hülyeséget csináltam. Aztán később arra gondolt, hogy ez az engedelmesség amúgyis meghozza majd gyümölcsét. Erre megnyugodott és lement Bordásshoz, miután egy belépési nyilatkozatot tett a tárcájába.

Hajszál hijján ölrementek. Holder felugrott és öklét felemelve Setéth felé tartott. Egy pillanat és lesujt, ha Joó Károly közbe nem ugrik. A volt főbizalmi mélységesen utálta, féregnek nevezte (nem egyszer a műhelyben is) Setéthet és nem is bánta volna, ha Holder alaposan elveri. Inkább attól félt, hogy Holdernek lesz valamilyen kellemetlensége; szeretete ezt a férfit és meg akarta védeni attól, hogy baja essék. Mint bástya meredt a két férfi közé.

— Nyugalom elvtársak, nyugalom. — Hanem a gyomrát nagyon megfeküdte ez a piszok Setéth. Ki is mondta.

— Azonban én csodálkozom Setéth elvtárs magatartásán. Én igenis igazat adok Holder elvtársnak, aki azt mondja, hogy miért segítünk mi ilyen fickókat. Hiszen Bordáss rosszabb a nyilasoknál. Úgy lett belőle raktáros, hogy benyalta magát az akkori katonai parancsnoknál.

— Hallgasson — mondta Setéth és elcsúszott szemüvegét igazgatta. Irtózatosan megijedt, amikor Holder ráemelte öklét.

Joó Károly önkénytelenül is hátralépett. Holder visszaült a helyére. Az emberek ziháló lélekezése hallatszott. Krancz szemei előtt elborult a világ. Már nem látta az ablaknál beraagyogó vidám tavaszi napsugarat, nem látta a székeken ülő, falak mellett álló embereket, csak valami zavaros, szürke ködöt látott, amely mindjobban növekedve már-már betöltötte az egész szobát.

— Joó elvtárs? — hallotta egyszerre Setéth hangját — ön tehát a párt ellen lép fel?

A volt főbizalmi meghátrált.

— Én nem... én csak arra gondoltam, hogy Bordáss — elhallgatott, de mert érezte, hogy gyáván viselkedik — elkerülte Holder egyenesen, tisztán rászegeződő pillantását.

Setéth felállt.

— Nem vagyok hajlandó ezt a vitát tovább folytatni. Bordásst kinevezték és kész. Joó elvtárs pedig vegye tudomásul, hogyha a párt ellen intrikál, a párt nem fogja megtűrni sorai között.

Joó ránézett és elfintorította az arcát. Már régen gondolkozott azon, hogy kilép a szociáldemokrata pártból és átmeny a kommunistákhoz. Egyre inkább elkedvetlenítette mindaz, amit saját pártjában tapasztalt. Szervezetlenség, fejtelenség, önálló akciók... Gyakran előfordult, hogy kora reggel, amikor beérkezett a gyárba (Rákoshegyrről járt be, a legnehezebb időkben is és így megtörtént, hogy munkakezdés előtt érkezett félórával, vagy éppen háromnegyed órával utána), látta, hogyan jönnek ki Holder szobájából a kommunisták, akik ott vezetőségi ülést tartottak. Ilyenkor vágyakozás fogta el a tanulásra, a munkára s bár maga sem tudta hányszor jelentkezett már Setéthnél pártmunkáért, az mindig valamilyen ürüggyel elütötte a dolgot. E megbeszélésen is ez forgott eszében. Régóta dolgozott a gyárban, jól ismerte Bordásst, annak minden aljasságát és most, hogy pártjának titkára ezt az embert tolta előre ahelyett, hogy erélyes fellépéssel megakadályozta volna kinevezését, megrendült a hite a szociáldemokratákban. Legszívesebben felugrott volna, hogy bejelentse elhatározását, de mégsem találta alkalmasnak ezt a pillanatot. Négyszemközt beszél majd Holderral — gondolta.

A megbeszélés eredménytelenül végződött. A szoba kiürült. Marianne kinyitotta az ablakokat. A betóduló szél lyukat vágott a gomolygó füstben, belökvé a vizenyős tavaszi földek korom- és füstszaggal keveredő ismerős illatát. A földön, hamutartókban cigarettacsutkák heverték, a székek összevevissza dobálva álltak, az asztalokon, padlón hamut kergett a szél. Mint egy elhagyott csatatér, olyan ez a szoba — sóhajtott Marianne. És hajolgatva kezdte összeszedni a földreszórt maradékot.

ESTE KONDÓIÉKNÁL vendégek voltak. Zentay ünnepi hangulatban készülődött. Nagy nap volt ez a mai! A győzelem napja! — Mindig mondtam, érdemes volt hazajönni, érdemes volt végigkínlódni azt a pár hetet az internálótáborban — ragyogta arca Kondói felé, aki ebben a pillanatban hajlandó volt igazat adni Zentaynak.

A pincéből felbontatlan, régi évjáratú tokaji borral telt palackok kerültek elő. Vajthó, akinek legkedvesebb itala volt a tokaji, jónéhány pohárral felhajtott már és rózsaszínben látta a világot.

— Meglátjátok, — mondta Czeiner grófnak, aki oly szomorú megadással ült mellette, mintha ma hirdették volna ki előtte a halálos ítéletét — meglátjátok, nem tart már sokáig ez a világ. Kezd kibontakozni az út. Ma beszéltem egy igen magasállású férfival (eleinte habozott, aztán elárulta, hogy az illető Nagy Ferenc volt), aki megnyugtatót és közölte, hogy nagyszabású intézkedések készülnek, amelyek visszaszorítják a kommunistákat. Kért, hogy tartsam titokban ezt az információt s most ugyanezt kérem tőletek.

Megértően bólogattak.

A szobában kellemes meleg volt. A villa ablakából a kora esti órákban látni lehetett az éjszakába hanyatló Pest körvonalait. A Kossuth-hídon autók tömege futott át, emberek feketélltek a járdákon. Még szabad szemmel is kivehetők voltak a romok, amelyek mint ocsmány fekélyek tarkították a város testét.

— Nekem az a véleményem, — szólalt meg Kondói, miután az asszonyok a szomszéd szobába vonultak át kisebb megbeszélésre — hogy a szociáldemokratákkal közös plattformot kell teremtenünk.

Czeiner gróf meghökkenten nézett rá és Fülöp Sándor, egy pesti textilnagykereskedő, megkérdezte:

— Ezt komolyan mondd? Hát ők is marxisták!

Kondói fölényesen legyintett. Ivott egy kortyot és magyarázni kezdte az eseményeket.

— Marxisták az igaz, de milyen marxisták! Nekünk végtére nincs ellenvetésünk az emberek világnézete ellen. Mi, csakis mi vagyunk az igazi demokraták. Nem ezek. — Ajkát gúnyosan legörbítette. — Noshát a szocdemek világosan látják ezt a tényt. Ők reformokat követelnek és azt mondják: Szervezzük munkára a munkástömeget, de úgy, hogy e munka megfeleljen nekünk is, de ne szenvedjenek hátrányt a gyá-

rak tulajdonosai sem. A magántulajdon alapján állnak. Ergó: harcolnak a kommunisták ellen. Ez az én gyáramban teljesen világos. Ergó: ha mi összefogunk velük, azaz közös frontot alakítunk ki, pontosan addig, amíg szükségünk van erre a közös frontra, a félreértések elkerülése végett csakis addig és nem tovább — szóval akkor az annyit jelent, hogy megerősítve tudjuk vinni a harcot. Nehogy lekicsinyeljétek a munkásság erejét. Ez ostobaság lenne tőlünk. Ez szervezett erő és igen nagy. A szocdemek ma erősebbek a kommunistáknál, éppen ezért nekünk ezt ki kell használnunk.

Diadalmasan nézett körül. Megakadt a tekintete Czeiner grófnál. A férfi még mindig oly szomorúsággal ült, mint az előbb.

— Mi van, grófom, még mindig a földjeidet siratod?

A férfi kiegyenesedett és átható pillantást vetett Kondóra.

— Te könnyen viccelődsz. Megvan a gyárad, megvan az otthonod. Az én földjeimet szétosztották és kastélyomból valami üdülőt akarnak csinálni.

— Akarnak, — kiáltott Zentay — akarnak! De még nem csináltak! És nem is fognak.

— Talán te meg tudod akadályozni? — kérdezte sötéten a gróf.

Zentay nem felelt. Mindannyian hallgattak. Vajthó törte meg a csendet.

— Azt ajánlom neked, szerezz egy ellenálló-igazolást. Akkor visszakapsz a földedből egy jó darabot és a kastélyodat biztosan. Ha akarod, felhívhatom ebben az ügyben Pfeiffer államtitkárt. A pártközpont szívesen rendelkezésedre áll. Ez a dolog arra jó, hogy te bárkinek bizonyítani tudod, hogy harcoltál a németek ellen. Az itt ma érdem. Hát legyen az, mit bánom én. Azt hiszem, neked se fáj miatta a fejed. És ezen az úton visszakaphatsz valamit. Egyelőre az is több a semminél.

Zentay az ablakhoz szorította forró fejét. Már teljesen beesteledett. A sötétség lágy takaróba burkolta a távoli várost, a zaj elhalt, csak itt-ott csillant meg egy-egy lámpa, mint a gyémánt. Az égen nehéz felhők úsztak, esőcsepp kop-pant a párkányon. Kinyitotta az ablakot és kihajolt a tavaszi éjszakába. A Rózsadomb alján ebben a pillanatban valaki nagyot sikoltott. Egy Garay-téri kocsmában Boda Gáspár itta kilencedik nagyfröccsét. Nagy Jenőné száraz kenyeret adott anyjának és kukoricakását a gyerekeinek. Holder dühtől

szinte fuldokolva adta elő a délelőtti történeteket Csernek. A kerületi titkár sovány, kimerült alakja mereven magasodott előtte, aztán ujját, mint egy kihegyezett karót, feléjebökve beszélni kezdett.

Zentay mindebből semmit sem tudott. A csend, az elhaló zaj, a koratavaszi éjszaka megejtő illata őt is hatalmába kerítette. Biztosnak, határozottnak, megközelíthetetlennek érezte magát. És mély lélekzettel beszívta a párásodó puha levegőt.

A NAPOK SIMÁN, majdnem zökkenésmentesen gurultak. A termelés azonban nem emelkedett; igaz viszont, hogy nem is süllyedt: megmaradt azon a szinten (némi ingadozástól eltekintve), amelyen akkor volt, amikor Zentay másodszor visszaérkezett. Holder napokig kerülte a Setéhtel való találkozást, mert úgy érezte, nem tudna elmenni mellette anélkül, hogy arcába ne vágjon. A dolgozók csodálkozva és hitetlenül néztek rá. Ezekből a pillantásokból érezte, hogy mást vártak tőle. Határozottabb fellépést, erélyesebb kiállást. Különösen akkor érezte e szemrehányó pillantások igazát, amikor egy alkalommal a büszkén feszítő Bordással találkozott össze a présműhelyben. Nagyné gúnyosan mosolygott, mintha ezt mondaná: na híresek, kommunisták, hát ez mi-csoda? Korláth ümmögött mellette és Márkus bácsi, az automaták gazdája rosszalólag csóválta a fejét. Holder elvörösödött, mint akinek arcába kellemetlen igazságot vágtak és gyorsan kiment a teremből.

Samorjai egy fűrösablónt készített. Hamar kiheverte a torokgyulladását és dolgozni kezdett. Mérhetetlen felháborodással értesült a történetekről. Arca lángolni kezdett és teljesen oktanul Holdert kezdte vádolni. Holder Cser szavait idézte neki, de a szerszámkészítő mintha megvadult volna, nem akarta megérteni a nyugodt, higgadt, okos beszédet. Később megbánta viselkedését és felment Holderhez bocsánatot kérni. A férfi már mosolygott. — Nem tesz semmit, öregem, ilyenek vagyunk mi mind. Gyűlöljük a fasisztákat és jó, hogy gyűlöljük őket. Talán ők szeretnek bennünket? De azért — tette hozzá mosolyogva, s e mosolytól Samorjai nagyon elszégyelte magát — nem kell az én orromat sem mindjárt leharapni. Ha itt lettél volna, magad láthattad volna a helyzetet. A munkásegységet fenn kell tartanunk áldozatok árán is. Majd eljön mindennek az ideje. Nyugodj meg.

A sablón a készülő lamellák oldalába vezető lyukhoz

egyengette a fűrő útját. Samorjai, mint minden munkáját, ezt is szeretettel és gondoskodással készítgette. A kigyalult oldalakba féltő óvatossággal furkálta a négyötödös lyukat. Először hegyesre köszörült acélcsúccsal kipontozta a lapokat, aztán egymilliméteres fűrővel kezdett hozzá, nehogy elfúrja a lyukat s a drága anyagot használhatatlanná tegye. Holder rövid ideig mögötte állt és nézte. — Mikor lesz ez kész? — kérdezte aztán. — Sürgősen el kellene kezdeni a tömeggyártást.

Samorjai elengedte a fűrő karját és ránézett.

— Még ma kész vagyok vele. A gyerek most edzi a csapokat. Összefogom a négy oldalt, besüllyesztem a vezetőket és mehet.

— Helyes, — mondta Holder — légy szíves, maradj itt délután. Több dolgot meg kell beszélnünk. Elsősorban is ezt a Zentay-ügyet. Túrhetetlen...

Görcsös, szakadozott sírást hallottak a hátuk mögött. Egyszerre fordultak meg. Stift Rezső, Samorjai inasa állt ott és vasreszelékes, fekete kezével kivörösödött szemeit nyomkodta.

Holder a gyerekhez lépett. Az volt a gyanúja, hogy a srác elrontott valamit és most fél Samorjaitól. Idegen pillantást vetett a szerszámosra, mintha ezt kérdezte volna tőle: csak nem vered te ezt a gyereket, hogy így fél tőled?

Samorjai is odalépett hozzá.

— Mi baj, komám? — fogta meg az állát.

Rezső még mindig szipogott.

— A Zentay úr... — motyogta — ...a Zentay úr...

Samorjai még meg sem hallotta, mi van a Zentay úrral, máris éktelen haragra lobbant.

— Mit csinált veled az a fasiszta gazember?

— Meg... — sírt fel a gyerek, s nagyokat csuklott — úgy megpofozott.

Ezek ketten egymásra néztek, mintha nem jól hallottak volna.

— Mikor? — kérdezte halkan Holder.

A gyerek ráemelte értelmes, tiszta tekintetét, amelyben még mindig ott bujkált az ijedtség.

— Most. Az edzőben. — És hirtelen pergő nyelvvel mesélni kezdett. — Ezeket a brezoncsapokat edzettem, — kinyitotta markát, amelyben két szalmasárgára visszaeresztett apró, ezüst acélrudacska feküdt — amikor bejött. És én úgy megijedtem, — csuklott fel, hogy a fogóból kieresztettem az

egyik csapat. Aztán meg hiába kerestem a parázsban, azt hiszem, elégett. Dehát úgy megijedtem...

— Ne mentegetődz, — mordult rá Samorjai — beszélj.

— És erre ő ordítani kezdett, hogy így meg úgy, hogy ő engem kivégeztet szabotázsért, hogy a drága anyagot pazarlom és hogy nem tudom-e, hogy nem kapni ezüstacélt és megfogott és kivonszolt a présterembe és nagyon felpofozott. Mindenki látta — sóhajtott, mintha a verésből ez fájt volna legjobban.

Samorjai letette a kezében tartott sablont.

— Gyere — mondta Holdernak.

Az nem is kérdezett semmit, ment utána.

A présteremben nagyban állt a veszekedés. A terem közepén kivörösödött arccal, magából kivetkőzve ordított Zentay. Előtte Bodáné állt halottsápadtan és úgy reszketett, mintha elektromos áram járná át a testét.

— Maga takarodjék a helyére és ne szóljon bele a más dolgába. Én itt azt csinállok, ami nekem tetszik és azt a taknyost akkor pofozom fel, ha akarom — sziszegte Zentay.

A terem, ahol hetven-nyolcvan ember verődött már össze a nagy kiáltozásra, egyszerre mordult fel. Zentayt ez az egyöntetű morgás méginkább kihozta a sodrából.

— Mit morognak? Nem tetszik? Menjenek panaszra a szakszervezetükhöz. Az is igazat fog adni nekem. Ez a fickó elégette az ezüstacélt. Van maguknak fogalmuk arról, hogy milyen nehéz ma ezüstacélt szerezni? Ha lenne, befognák a szájukat. Mi itt éjt-napot egyé teszünk, hogy maguknak legyen munkájuk és ne haljanak éhen és még akkor nekik áll feljebb. — Kiegyenesedett, arcán a düh hullámokat vetett, keskeny orrcimpája remegett a kitörő gyűlöletből.

— Azért nem kell mindjárt véresre verni egy fiatal gyereket — mondta nagyon halkan Bodáné és merészen a szemébe nézett Zentaynak. A férfi, akinek sejtelve sem volt, kivel áll szemben, azt hitte, valami kommunista agitátornő használja ki az alkalmat, hogy ellene hangulatot teremtsen. — Maga úgy támadt arra a gyerekre, mintha felrobbantott volna egy esztergapadot.

— Fogja be a száját! Elég legyen! — kiáltott Zentay. — Tessék folytatni a munkát.

— Ezt a hangot, — mondta Bodáné és nem ismert magára — ezt a hangot tartsa meg, velünk ne beszéljen így. Vegye tudomásul, hogy megszűnt az a világ, amikor a munkásokkal így lehetett beszélni. — Az egyenletesen előtörő s a

harag lávájától áttüzeseedett szavak, mintha Boldoczkyt idézték volna. Legutóbb, amikor pártnapon volt, a titkár egy heves kitörésében pontosan ezt mondta. — Az a világ már megszűnt, elvtársak! Álljunk a sarkunkra és utasítsuk vissza, aki így mer velünk beszélni. Ne ijedjete meg! Emlékezzetek arra, hogy Gorkij, a nagy orosz író is azt mondta: az embereknek az a legnagyobb bajuk, hogy nem kiabálnak. Hallgatnak, magukba fojtják a sérelmet és a panaszt. Hát igenis kiabáljunk, elvtársak, kiabáljunk és ne hagyjuk magunkat. — Boldoczky heves dühében az asztalra csapott.

Bodáné akkor pattant fel a gépe mellől, amikor Rezső sírni kezdett. Addig szájaszélén remegő dühvel hallgatta Zentay átkozódását és figyelte, hogy ficáncol a magával tehetetlen kisfiú a férfi harapófogószerű karjaiban. Saját gyereke jutott eszébe. Ha azt valaki így verné, túrné szóltanul? Nem! Nem tűrhetné... S felugrott, mintha belecsíptek volna, odapenderült Zentay elé.

— Nem szégyenli magát? Felnőtt ember létére bántja ezt a védtelen gyereket?

Mire Zentay felocsúdott, fenyegetően morgó gyűrű vette körül. Az emberekben felgyülemlett keserűség — mint a hullám, ha felhúzzák a zsilipeket — egyszerre tört ki. Kiáltások röppentek fel:

— Hagyja abba!

— Takarodjék innen, szemét...

— Megjárja, vigyázzon!...

— Aljas csavargó!

— Nyugatra menni jó volt, mi? Most visszajött gyereket verni? — Zentay megfélemlítve állt a morajló tömegben. Nem számított arra, hogy néhány pofon — amit még most is jogosnak vélt — ilyen elemi felháborodást idéz elő. Megpróbált szóhoz jutni, de a minduntalan felszakadó kiáltások torkára forrasztották a szavakat. Kezeit emelgette. A tömeg nyilván azt hitte, ütni akar még, közelebb nyomult hozzája.

— Tegye le a piszkos mancsát, — süvített feléje egy érces hang. Körülnézett, de a hang tulajdonosát nem lelte meg. A gyűlölet artikulátlan kiáltásban tört ki belőle.

— No jöjjön, velem verekedjék, ha mer.

Korláth kiáltott, az öreg, csendes beállítólakatos. Felgyűrte piszkos inge ujját és felmutatta izmait. A tömeg kissé visszahúzódott, mintha helyet kívánt volna adni a verekedéshez. Zentay a fal felé hátrált. Úgy érezte magát, mint odakint Linzben, amikor a deportáltak hullaszagú, rongyos csoportja

vette körül. A pirosság már visszahúzódott arcáról s helyére halotti sápadtság lépett.

— Menjenek... — lihegte — menjenek vissza... a helyükre dolgozni. Itt nem lehet verekedni...

— Talán csak magának szabad, mi? — dugta orra alá sötétre erezett, kidolgozott kezét az öreg lakatos. Ifjúkora óta nem érzett ilyen kényszert az ütésre, mint most. A tömeg megint felmordult. Most már majdnem az egész gyár ott csoportosult körülötte. Holder és Samorjai hátrább álltak, mintegy önkéntelenül is élvezték a jelenetet, akkor akartak csak közbelépni, ha verekedésre került volna sor. Holder szemei ragyogtak. Soha ilyen határozottnak, ilyen egységesnek nem érezte még osztályostársait, a munkásokat, akikért egész életében dolgozott. Agya villámgyorsan dolgozott, miközben feszült figyelemmel kísérte az egyre jobban kibontakozó eseményeket. A munkásokban mégis van erő. Tudta, hogy szinte felhabzó gyűlölet kísérte Zentayt, amikor naponta egyszer — mindig ugyanabban az időpontban — végigsétált a gyáron és szűrős, fekete szemeivel mindenkre ránézett. Érezte, hogy most olyan ponthoz érkeztek, amikor a harcban keletkezett egységet cselekedetekre is fel lehet használni. Nem sokáig tétovázott.

Gyorsan, határozottan áttörte a Zentay köré csoportosuló gyűrűjét és kiért a keskeny térre, ahol Korláthot és a főmérnököt már csak hajszál választotta el.

— Vigyázzon Korláth bácsi — súgta oda csendesen. Az felkapta a fejét és amikor megpillantotta Holdert, önkéntelenül is hátrább húzódott.

Holder megsemmisítő pillantást vetett Zentayra, aki egészen a falhoz lapulva állt és szemmel láthatólag reszketett. Idegen közeg volt ez neki. Azelőtt, ha ráfordult vagy ráordított egy emberre, sunyi, félénk pillantásokat, meglapuló alázatosságot vett észre. Jól tudta, hogy háta mögött ott áll a katonai parancsnokság fényesre sikált irodájában Mordényi százados, aki minden visszafeleselésért, minden egyes szóért büntetőszázaddal, elbocsájtással fizetett. A gyár köré akkor a fasizmus acélgyűrűje kapcsolódott s szorította, mint a vaspánt a hordó dongáit. Ami most itt történt, ismeretlen volt számára s nem tudta, mit kell ilyenkor csinálni. Hiába ordít. Az üresen járó gépek, a motor zaja elnyomott minden hangot, odafent az emeleten. Kondói vagy Bordáss szobájában senki nem hallhatott egy szót sem abból, ami itt történik. Egész testében reszketett.

Holder hátat fordított neki.

— Elvtársak!

Egy pillanat alatt mélységes csend keletkezett. Csak a motor zúgott, a transzmisszió sikoltott.

— Elvtársak! Felháborodástok jogos! Olyan ember áll itt előttetek, aki egész életében kiszipolyozta, kivesézte, gyilkolta a munkásokat. (Halk sóhajtás futott végig a termen.) Ez az ember volt az, aki legjobb elvtársunkat, Szerda Istvánt elvitette a fasisztákkal, ez szereltette le a gyárunkat és vitette nyugatra.

Zentay morgott magában, de senki sem figyelt rá.

Holder folytatta.

— És ez az ember visszajött ide közénk, a demokráciába és azt hitte, hogy ugyanazt lehet folytatni, amit akkor abbahagyott. Hát nem, elvtársak, az a világ már megszűnt, annak vége van. (Bodánéra pillantott, meleg, elismerő pillantással. Az asszony elpirult, de mély, soha nem érzett öröm hullámmozott át a testén. Szeretett volna odarohanni a férfihoz, átölelni és megcsókolni őt.) Én azt javaslom, elvtársak, — emelte fel hangját Holder, aki tudta, hogy a gyorsaság most győzelmet jelent — hogy azonnal hozzunk határozatot, amely szerint ez a fasiszta soha többet nem teheti be lábát a mi gyárunkba. Ne hagyjuk, hogy továbbra is nyúzzon minket! Ki vele! Most, azonnal ki vele!

Samorjai elbődült, mint egy oroszlán.

— Ki vele! Gyerünk!

A tömeg, amelyben egyre hevesebben forrt, kavargott a gyűlölet — felhorkant.

— Úgy van! — Helyes, vigyük!

Senki nem volt, aki kikapcsolhatta volna magát e forró és lelkes hangulatból. Az üzemen, mint valamilyen boldogító örömhír, úgy sugárzott végig az egységes cselekvés soha nem ismert szörnyű ereje. Azt érezték meg, amit eddig sohasem: a hatalmukat. Zentay felegyenesedett. Jelezte, hogy szólni akar. Holder látta, hogy ha szót engednek neki, a pillanatok alatt megteremtődött egységet könnyen megbonthatja. Vannak itt olyanok, akik ingadoznak, akiket csak a közös lelkesedés láza ragadott magával. Baj lehet. Nem szabad engedni. hogy szóhoz jusson!

— Elvtársak! Ne engedjétek beszélni, — kiáltott hátulról Samorjai, aki ugyanazt gondolta végig, mint Holder. — Meg akar téveszteni benneteket! Fogjátok meg, dobjuk ki az ajtón!

Egy kar nyúlt a tömeg felett, vállonragadta a reszkető Zentayt.

— Előre! Lódulj!

A tömeg maga elé lökte a botladozó Zentayt és kituszkolta az ajtón.

Zúgva, kiabálva hömpölygött végig a csoport a folyosón. Az irodákból most, hogy meghallották a lármát, ijedt férfiak és nők szaladtak ki.

— Csend, elvtársak! Csend. Viselkedjünk fegyelmezetten!

Csend lett. Korláth visszaszaladt a terembe és leállította a motort. Az egyenletes rázkódás megszűnt. Kintről villamoscsengő hallatszott be.

Kondói kirohant. Éppen a tömeg hátába érkezett.

— Mi ez? Mi van itt?

Márkuszbácsi megragadta a vállát.

— Menjen vissza, — dühe arcába frecskelt — menjen vissza, mit akar, magát is tegyük ki?

Harsány nevetés csendült. A falak megsokszorozva verték vissza a hangot. Kondói mintha megbolondult volna, kezét fejéhez kapta és visszamenekült a szobájába. A csoport éle ekkor már leért az udvarra.

Zentay ment elől. Nem látott, nem hallott. A tömeg sarkában követte. A meleg déli szél arcába fújt. Rettenetesen fázott. Egész testét át- meg átjárta a remegés és szinte örült, hogy ily könnyen megúsza ezt a dolgot. Lassan, botladozva lépegetett a keskeny, sárga keramitkockás úton. Az utat bokrok szegélyezték, szeme odatévedt. Az orgonabokrokon — most egyszerre nagyon élesen látta — már kidugták fejüket az aprócska, zöld rügyecskék.

Holder közvetlen mögötte ment. Az öröm átjárta egész testét, kellemes zsibongást idézve elő végtagjaiban. Micsoda erő vagyunk mi — gondolta és hátrafordult. Egő, izgatottan lobogó pillantásokkal találkozott. Mindenki csendben követte őket. Az emberekben mintha megváltozott volna minden. Egyszerre megéreztek a földszagú, meleg, tavaszi levegőt, amely végigsimogatta arcukat és felszabadultan nagyot lélekzettek. Oldalt az udvart már megtöltötte a nép. A kerítésen túl járókelők álltak meg, akik nem tudták mire vélni a halálos csendben menetelő csoportot, amely egy botladozó embert kísért. Marianne az übé-szoba udvarra nyíló ablakából figyelte a jelenetet. Még nem tudta pontosan, mi történt, de hamarosan rájött. Szíve hevesen dobogott. Krancz odafurakodott melléje az ablakhoz.

— Látja, — mondta nagyon halkán Marianne — viszik a Zentayt. — Krancz kimeresztette szemét. Mély, fájdalmas szégyen hullámozott benne. Lám, ez a Holder mire képes. Ő meg... Eszébe jutott az, amit már napok óta nem tudott kivenni sajgó agyából: a Bordáss eset. Nem bírta látni a határozottan, nyugodtan lépegető, magabiztos csoportot. Bebújt az ablaktól, leült az íróasztalhoz és tenyerébe hajtotta fejét...

Odalent időközben elérték a hatalmas vaskaput. Valaki előre szaladt, hogy kinyissa, de figyelmeztették, hogy ez fölösleges. Az apró, egérré zsugorodott Zentay a nyitott kiskapun is kifer.

A főmérnök mégegyszer visszafordult. Látta, itt nincs mit tennie. Ha egy szót szól, halálraverik. Sóhajtott, aztán kilépett a kapun. Leszegte a fejét és elindult a villamosmegálló felé. Még nem tudott gondolkozni. Az események oly viharos sebességgel játszódtak le (a pofozás óta alig telt el tíztizenöt perc), hogy szinte kikapcsolták agyából a gondolatok áramkörét. Sötét, szürke, zavaros volt minden benne, mint a Duna egy hatalmas tavaszi zápor után. Kabátja gallérját önkéntelenül felhajtotta. Valakibe beleütközött. — Bocsánat, — morogta és megint visszahullt közönyös magányába. Éppen jött egy villamos. Arra felszállt.

Az üzem munkásai megvárták, míg a villamos elindul. Akkor egyenletes, súlyos sóhajtas szállt végig a csoporton. Holder feléjük fordult. Alig tudott beszélni, a szavak akadozva, nehezen törtek fel a szájából.

— No elvtársak... ez... ez... jó... munka volt. — És elnevette magát hangosan, vidáman.

Mindannyian vele nevettek.

ÚGY LÁTSZOTT, hogy Grill Kornél élete rendes merbe terelődik. Az áprilisi üzleti forgalom meglepetésszerűen emelkedett, néhány hét alatt megtízszerezte vagyonát. Mind-ez szinte az ölébe hullt, egyetlen lépést sem kellett érte tennie. A mindjobban szaporodó pénz Klárához való viszonyát is némileg megjavította. Mironescuval az emlékezetes esztergomi kirándulás óta nem találkozott, a férfi arca, tekintete, szavai elmosódtak benne s helyébe a jóléttel fokozódó pénzvágy lépett, amely megkettőzte Grill tevékenységét. Most már nem elégedett meg azzal, hogy Mironescu kocsija megáll az üzlet előtt és lerakja az árut, hanem maga is hozzálátott, hogy minél többet szerezzen. Amikor először tárgyalt Ketter-Keglevichcsel, ezzel a furcsa, halkbeszédű, de nagyon határozott férfival, még gyanakodva és félelemmel telve kötötte meg a számára is kedvező üzletet. A körülötte zajló élet szinte egyértelmű tanítását tette magáévá, amikor feketézni kezdett; s ez jó jövedelemnek bizonyult. Nem elégedett meg azzal, hogy saját szakmájában dolgozzék; a növekvő infláció tárt karjain nyújtotta feléje a lehetőségek százait. Nagy keletje volt a zsírnak, lisztnek, sónak, rizsnek, s Grill elhatározta, hogy nagyobb tételekben ezekkel az árukkal is foglalkozik. Üzletében nem tárolhatott semmit, azért a Ketter-Keglevich-től vásárolt árukat felvitette lakására (késő este, amikor a szomszédok nem láthatták), s a konyhában rendezte be új raktárát, a hatalmas, fehér, sarokraállított konyhaszekrény mögött. Nemcsak elégedett, de büszke is volt saját ötletére, örült, hogy tenni akart és mert. Kondói már régen elköltözött tőlük, — ahogy értesültek róla — külföldön járkált ezekben az időkben — s így szélütött anyját visszavitték abba a szobába, ahonnan Kondói György kedvéért még a tél elején ki kellett költöztetniök.

Grill hallott ugyan a mindegyre szaporodó razziákról, néhányat végignézett a Garay-téren, de az üzletébe betévedő

detektívek mindannyiszor udvarias köszöntéssel távoztak el tőle s ez legyőzte benne a félelmet és idegenkedést. Gyakran már magát vádolta, hogy nem kötött előnyösebb megállapodást Mironescuval, mert időközben rájött, hogy nagyobb áru-tömeget, sőt több pénzt is ki lehetett volna csikarni tőle.

Az üzlet teljesen lefoglalta. A mindnagyobb tételekben érkező áruk s az azokkal való gond egész figyelmét lekötötték. Nem ért rá magával foglalkozni s egy alkalommal, amikor zárás után, a tavaszi szélben, lassan ballagott haza a poros Garay-téren, azt vette észre, hogy félelmei, amelyek sokáig vaspántként szorították a torkát, elenyésztek, eltűntek a semmibe. Aznap este moziba akarta vinni Klárát, de az asszony nem volt otthon. Néhány pillanatig tűnődött, aztán elment egyedül. Tíz óra után ért haza. Kellemes, langyos idő volt, néhány nevető ember sétált el mellette, s Grill olyan jól érezte magát, mint talán még soha.

Az üzlet izgalmát szinte már elválaszthatatlannak érezte saját életétől. Ha napjában nem adott el vagy nem vett valamilyen nagyobb tételt, azt a napot üresnek, hiábavalónak érezte. Nem voltak barátai, társasága, de magányát nem érezte, mert a körülötte pezsdülő élet elvonta gondolatait. Megszerette Ketter-Keglevichet. Tanult tőle, hallgatott rá. S ha néha-néha feltámadt benne a lelke mélyén szunnyadó félelem, szinte kereste az alkalmat, hogy ezzel a határozott, csöndes, magabiztos emberrel találkozók, aki szemének egyetlen villanásával el tudta oszlatni kétségeit, félelmét. A férfi azonban rendkívül elfoglalt volt s így Grill — legnagyobb sajnálatára — csak üzleti ügyeik lebonyolítása alkalmával találkozhatott vele.

Ezen a napsugaras áprilisvégi délutánon küldönc hozott levelet Ketter-Keglevichtől. Grill örömmel bontotta fel a kék borítékot. A levélben a férfi arra kérte őt, hogy ma délután három órakor jöjjön az Abbázia kávéházba fontos megbeszélésre. Grillt felvillanyozta ez a meghívás, egész délelőtt vidám volt és jókedvű, félháromkor bezárta az üzletét és a ragyogó napsütésben gyalog indult az Oktogon felé.

Keglevich már várta. Szokott helyén ült, a harmadik hatalmas üvegablak mellett, ahonnan nyugodtan figyelhette a járókelőket. A kávéházban kellemes meleg volt. Grill levetette kabátját, kezefogott a férfival s szótlanul leült. Megtanulta, hogy nem kell kérdezősködni, a másik magától is elmondja mindazt, amit jónak lát. Többet — ezt tudta — amúgy sem húz ki belőle, egyetlen szóval sem.

Keglevich alaesony, vöröshajú ember volt, nyugodt pilantással szemlélte a világot. Egyike volt azoknak az embereknek, akiket egyszer vállára vesz, máskor ledob a sors. Mindenféle foglalkozást megpróbált már az életben. Volt katonatiszt, pezsgőügynök, halkereskedő, tőzsdés, kijáró, tisztviselő egy nagyobb rádiógyárban, kiszolgáló egy büffében, legutoljára soffőr Mironescunál. Innen származott ismeretsége Grillel. Keglevich, aki kora gyerekkorában elszakadt otthonról, — apjának tízezerholdas birtokbérlete volt a Nyírségben — megszokta, hogy az élet a legkülönbözőbb feladatok elé állítja. És éppen ez volt benne a szórakoztató. Mironescuval még a háború alatt ismerkedett meg Romániában. Abban az időben teljesen letört, rossz állapotban volt, szinte fillér nélkül kódorgott a bukaresti utcákon s már azon tűnődött, hogy önként jelentkezik a német hadseregbe, amikor egy szerencsés véletlen összehozta Mironescuval. A férfi soffőrt keresett, Ketter-Keglevich ehhez is jól értett, (mint annyi mindenfélehez még) ráállt és nem bánta meg. Három éven keresztül fuvarozott Mironescunak, amikor még 1945 végén egyik nap bejelentette, hogy kiválik a cégtől s önálló üzletet alapít. Mironescu egyetlen pillanatig nem tartóztatta, sőt a régi emlékek kedvéért, némi forgótókét is bocsátott rendelkezésre az üzlet elindításához. Azóta sem szakadt meg köztük a kapcsolat. Ketter-Keglevich meggazdagodott az utóbbi hónapok során. Lakást, berendezést, képeket, dísztárgyakat vásárolt, a pénz úgy hullott, hogy alig bírta összeszedni. Sejtette, hogy az infláció nem tarthat örökké, éppen azért igyekezett minél nagyobb vagyont gyűjteni, hogy aztán, ha a nagyszerű időszak véget ér, kényelmesen, gondtalanul élhessen tovább.

Grill jó üzlettársnak bizonyult. Sem ellenszenvet, sem vonzódást nem érzett iránta, s bár megérezte, hogy a másik szereti őt, nem törődött ezzel. Néha, mikor kedve kerekedett, elbeszélgetett vele, mesélt a régi életből felbukkanó történeteket, de volt, hogy csakis az üzleti tárgyalásokat bonyolította le, fizetett, felkelt és ment.

Grill nem ismerte ki magát e változó, szeszélyes természetben, de belenyugodott és olyannak fogadta el, amilyen. Végeredményben őt is csak az üzlet, a pénz érdekelte.

Sokáig hallgattak.

Az utcán szaporaléptű emberek suhantak. Ketter-Keglevich szívesen nézte őket, szerette az élet változatos kavargását, szeretett szótlanul, sokáig nézni idegen embereket, akik

mind egy-egy különálló életet, sorsot jelentettek számára. Gyakran szórakozott azzal, hogy igyekezett kitalálni egy-egy férfi vagy nő korát, foglalkozását, kedvteléseit. Ötletek milliói buborékját pazarolta el erre az együgyű játékra, amely azonban mindig jókedvre derítette. Az ablakontúli világban, akár az akváriumban a halak, ott úszkáltak a férfiak, nők a melegen mosolygó, világoskék tavaszi ég alatt — s Ketter-Keglevich összehúzott szemmel figyelte őket.

Grillt most bosszantotta ez a nyugalom. Mire vár ez az ember? Azt hiszi, mindenkinek annyi ideje van, mint neki? S bár semmi sürgős dolga nem volt, mégis — tapasztalata ellenére — türelmetlenkedett.

— Miről van szó? — kérdezte, de mindjárt meg is bánta.

A férfi ráemelte nyugodt pillantását, amely tele volt le-
nézéssel és megvetéssel.

— Ha siet, akkor majd találunk jobb alkalmat, — és újból kibámult az ablakon.

Ostobaság volt, gondolta Grill és hangosan hozzátette:

— Egyáltalán nem sietek, nagyon is ráérek, de érdekelne...

— Helyes, — mondta a férfi — ezt megértem. S szeretem, ha valakit érdekel az üzlet. De azt is meg kell értenie, hogy én meg szeretem nézegetni az embereket. Ez rendkívül jó szórakozás, — kimutatott az ablakon — figyelje csak.

Kis ideig csend volt.

Keglevich benyúlt a tárcájába és egy összepiszkított papírlapot vett elő.

— Van itt a maga számára valami — mondta halkán. Grill közelebb húzta a széket. — Érdekelné esetleg egy nagyobb tétel prém?

— Prém?

— Az. Szörme meg ilyesmi. Itt fel van nekem írva. Cseh áru. Mironescu nagyobb tételt hozott belőle. Azt mondja, hogy itt jól el lehet adni. Érdeklődnek iránta.

Grillnek eszébe jutott, hogy egy bizonyos Buchs nevű ismerőse, akinek a Rottenbiller-utcában volt kisebb szücsműhelye, napokkal ezelőtt említette, hogy mennyi vásárlója van. Arra gondolt, hátha neki el lehetne adni ezt a tételt.

— Mennyiről van szó? — kérdezte felvillanyozva.

Ketter-Keglevich az előtte fekvő papírba nézett, figyelmesen tanulmányozta az adatokat.

A kávéház ilyentájbán már megtelt. Az asztalok körül

kereskedők ültek, árakról, tételekről folyt a szó. A napi arany- és dollárárfolyam itt alakult ki véglegesen; itt szilárdult meg s innen indult el másnapi útjára. A pénznek már semmi értéke nem volt. Az árak szinte óráról-óra emelkedtek. A kereskedők nem voltak hajlandók drágán szerzett áruikat pengőért elkótyavetyélni, csak aranyért meg dollárért. Ez volt a jelszó. De azért aztán mindent lehetett kapni. Mindent. Grill szinte bűvöletben élt, az arany és a dollár bűvöletében. Kissé idegeskedett, mert nem volt éppenséggel tanácsos e közismert üzleti kávéházban tartózkodni, a gazdasági rendőrség szaporodó razzái miatt, de annyira belemerült a napi dollárárfolyam adópengőre való átszámításába, hogy szinte észre sem vette az idő múlását. Pedig a városban itt is, ott is hírek röppentek fel, hogy hol csaptak le az arannyal, dollárral üzérkedőkre a gazdasági rendőrség emberei. Sokan tudni vélték azt is, hogy egy-egy ilyen razzia pofozással, veréssel jár, mások azt bizonygatták, hogy a rendőrség emberei jó pénzért maguk is hajlandók résztvenni az üzletekben. Mindez persze csak kósza hír volt, ellenőrizhetetlen mendedmonda, amelynek nehéz volt hitelt adni. Annyi bizonyos, hogy néhány nappal ezelőtt a tőzsdén jelentek meg a gazdasági rendőrség emberei, s — ahogy Grillnek egy ismerőse mesélte, — a nagyterem egyszerre guruló Napóleonokkal, koronás aranyakkal, szállongó dollárokkal telt meg, mindenki szabadulni igyekezett a nála lévő pénztől, nehogy a rendőrség megtalálja és viselnie kelljen a következményeket. A díványok meg a székek alatt egy vagyon hevert — mondta Grill ismerőse lemondóan — aki azt összeszedi, egész életére befutott ember. Egy vagyon! A végében!

S Grill most körülnézett. Vajjon nincs-e valamilyen mozgolódás, amiből a közeledő razziára lehetne következtetni. Tíz Napóleon és hetvenöt dollár volt nála. Kellemetlen lenne. Nagyon kellemetlen!

De csönd volt. A cigarettafüst foszladozva szállongott az alkudozók feje felett, mintha glóriát vont volna fölējük. Innen is, onnan is, egy-két felháborodottabb kiáltást lehetett hallani, amely megtörte a szabályosan zümmögő csendet, nagyobb hullámot vetett, aztán újból belesimult a füst és feketekávé illatába.

Hátrább, a kártyaszobában az asztalracsapódó lapok kellemesen zizegtek. Grillel szemközt két ember sakkozott, de láthatóan nem a sakkkal voltak elfoglalva. A bábuk már háromnegyed órája mozdulatlanul álltak a táblán, figyelmeztető me-

revséggel, mintha azt mondanák: törődjeteK most már kicsit velünk is. De a két férfi lázas izgalommal hajolt egy kutya-nyelvre, amelyen hosszú számoszlopok sorakoztak. Nem messze innét egy kopasz, kövér ember szétterpesztett láb-bal ült, egyedül az asztalnál s néha türelmetlenül az órájára pillantott, majd újabb cigarettára gyújtott. Nem, nyoma sem volt a razziának. Grill megkönnyebbülten sóhajtott fel és Ketter-Keglevich felé fordult.

— Nos?

A férfi ismét szótlánul kinézett az ablakon. Egy arraszaladó hatalmas amerikai teherautó megrázta a földet, a kanalak, üvegpoHarak halkán csengtek. A meleg kellemesen terpeszkedett el a helyiségben.

— Gyufát — hallotta Grill a szomszéd asztalnál. — Gyufát, uram, vegyen nagyobb tételben, mert a gyufagyárak leállnak. A sógorom a kecskeméti gyárban volt és azt mondja, nincs fa.

Valakí megerősítette ezt a hírt. — A foszfát is fogyóban van, import meg lehetetlen. A kormánynak nincs egy megveszekedett vasa sem.

— Ugye, — diadalmaskodott az előbbi hang, — ugye. Hát mondtam én magának olyasmit, ami nem következett be?

Többet nem hallott. Ezek hárman szorosan egymás mellé ültek, mintha titkaikat még jobban őrizni akarnák. Nem szavak, csak szótöredékek, mondatfoszlányok rebbentek fel a teremben. Jó itt — gondolta Grill, mert különös, kellemes nyugalom áradt el benne. — A jó isten tudja, de kellemes.

— Szóval, — emelte fel hangját Keglevich — arról van szó, hogy én adom magának ezt a prémet, darabonként ötven centért, vagy egy dollárért. Minőség szerint. A szakértők azt mondják, megér mindegyik másfelet. Nézzen utána minden esetre. De arra kérem, gyorsan, mert nincs pénzem és nagyobb üzletek vannak kilátásban.

Grill villámgyorsan számolt, de sejtelve sem volt, hogy mennyit érhet a prém.

— Meg tudná nekem mutatni, hogy miből áll az a tétel? Keglevich egy papírt adott át neki.

— Tessék, — félig hátra fordult — ott ül két ismerősöm. Az a kopasz az szücs, ha akarja, menjen és kérdezze meg tőle, mennyiért veszi át. Darabonként ötvenet legalább számítson hozzá. Ha átveszi, rögtön sózza rá. Nem kell magának mindent tartogatni, minél gyorsabban, annál jobb. Hallott maga olyasmit, hogy a pénz forgási sebessége? ...

Grill a szomszéd asztal felé indult. Ha sikerül, pillanatok alatt megkeresett százötven dollárt. A kezében lévő felsorolásból látta, hogy nagyobb tételről van szó. Felvillanyozva lépkedett az asztalok között nyíló keskeny utcákon.

Egyszerre, mintha a föld mélyéből tört volna elő, dühödt morgás hallatszott. Még nem érte el a jelzett asztalt, megállt, felkapta a fejét, hallgatódzott. Az asztaloknál ülők, szinte vele egyszerre figyeltek fel. A morgás most már — pillanatok alatt — közelebb ért és érthető kiáltozássá változott. A falak, az üvegablakok megszürték a zajt, amely még így is félelmetesnek, ijesztőnek tetszett. Grill elsápadt, bár nem tudta mire vélni a kiáltozásokat. Gyors léptekkel visszament Keglevichhez, ahonnan kinézhetett az utcára. A kávéház vendégei felugráltak asztalaiktól és az utcára néző ablakok felé tódultak.

Odakint az Andrassy-úton, a Bajcsy-Zsilinszky-út felől, hullámzó tömeg közeledett. Az első sorokban rongyoskabátú, posztó, meg børsapkás férfiak vörös zászlót vittek, néhányan kis táblákat szorongattak. *Halál a feketézőkre! Börtönbe az üzérekkel!* A tömeg, amelynek végét az ablakból nem lehetett látni, de az feltehetőleg igen messze volt, egyszerre mordult fel, mint a kiéhezett vad.

— Akasztófára a feketézőkkel.

A járókelők megálltak, érdeklődve nézték a lassan, de rendkívül határozottan mozgó csoportot. A kávéház üvegablakai előtt hamarosan sűrű emberkoszorú képződött. De a kíváncsiskodók gyorsan meggyőződtek arról, hogy itt nincs sok keresnivalójuk. A tömegből egyre vadabb kiáltozás dörrent a járdán ácsorgók felé, fenyegető öklök emelkedtek a levegőbe, egy-két pofon is elcsattant. Az elszánt arcok, csillogó szemek, levegőbe nyúló öklök, rongyos ruhák félelmetesen fenyegető áradata pillanatok alatt szétkergette a kíváncsiskodókat. Mintha tisztára söpörték volna a járdát, oly üres lett egyszerre. Elöl egy óriás termetű, bozontos üstökű férfi lépkedett, fedetlen fővel, magasra tartva kezében a tépett vörös zászlót. A csoport, mely viszonylag fegyelmezetten haladt idáig, egyszerre megtorpant. Azt a néhány pofont, járdáról lecibált és megvert embert nem számították fegyelmetlenségnek. Aki nem veszi le a kalapját, ha az internacionálét énekeljük, az fasiszta, azt meg kell verni! Azzal nem törődtek, hogy ki kerül az ütések közé. Egyszerre négyen-öten is ráugrottak az illetőre, akár asszony vagy férfi is volt az, teljes dühvel, éhségük, nyomoruk és izgalmuk emberfe-

letti dühével — ütlegetni kezdték, a többiek viharos biztatása közepette. A tömegbe keveredett suhancok örömmel használták ki e büntetlenül kínálkozó alkalmat. Harsogva vadították a bizonytalankodókat. Jó, ha az illető betört orral, vagy tépett füllel megúsza. A tömeg kezdte elveszíteni józan ítélő képességét; tréfát nem ismert.

A kora reggeli órákban verődtek össze a Váci-úti gyárak körül. A kibírhatatlan helyzet, a feketézők és spekulánsok mindegyre nagyobb garázdálkodása, napról-napra oly elemi erővel vágta mellbe a rendkívül nehéz körülmények között is fogcsikorgatva dolgozó munkásságot, hogy felgyülemlett dühét, keserűségét ki kellett adnia. A körülbelül ezer emberből álló csoport a reggeli órákban megindult a miniszterelnökség felé. Nyugodtan, csendben mentek, némi bizalommal is.

— Lehetetlen, hogy meg ne hallgassanak bennünket — mondta egy hang a sorban.

— Felkötni! Felkötni a bitangokat! — sípítozott egy fejkendő asszony. — Azt hiszi, nincs krumpli? A pult alatt, ott igen! Akinek van aranya, az mindent kap. — Düh és gyűlölet hullámozott végig az elkeseredett csoporton.

— Csendesebben, asszonyok! — szólt hátra a magas, erős férfi, aki a zászlót vitte. — A miniszterelnök meg fog minket hallgatni.

— Majd meglátjuk! — fújt nagyot egy fiatal legény, aki rettenetesen éhes volt. Egy darab kukoricamálét! Akármit! De ne babot!

Mire a Marx-térre értek, lehettek már másfélezren. A fenyegető csendben baktató menet lefordult a Szent István-körúton az összeroncsolt Margit-híd felé. Negyedóra múlva a parlamenthez értek. A zúgás erősödött, mintha jelezni kívánták volna, hogy megérkeztek. Néhány rendőr ácsorgott a lezárt kapuk előtt. Ijedten és tétován nézték a rajvonalban közeledő tömeget. Nem tudták, mit kell csinálniok. Az egyik kiskapu előtt — közvetlenül az egyik rendőr közelében — a csoport, mintha vezényszót hallott volna, megtorpant.

— Valakinek be kéne menni, — mondta egy hang az első sor közepén. Alacsony, borostásarcú, merésztekintetű férfi volt, szemei alatt fekete árkok gyűrűztek.

— Azt hiszed, nem tudják, hogy itt vagyunk? — kérdezte.

— Tudják, — mordult fel a férfi, — de mit törődnek vele?

A sorok között szaporodtak a kiáltások.

— A miniszterelnök!

— A miniszterelnököt akarjuk hallani.

A sűrű, fekete csoport félig sem töltötte meg a Kossuth Lajos-teret. Eleje ott rostokolt a Parlament egyik kapujánál, míg a vége szétfolyt az Alkotmány-utcában. A forgalom megállt, a járdán kíváncsi emberek gyülekeztek. Néha kiáltás tört fel a tömegből, egyre sürgetőbbben, türelmetlenebbül.

— Látjátok, felénk se köpnek!

Izgatottan hadonásztak.

— Be kell menni! Ki kell verni őket!

— Kiverni! Nyavalyát! Beszélni... beszélni kell velük...

— De ha nem jön ki senki...

A morgás erősödött s a türelmetlenség már-már áttörte a magukrakényszerített fegyelem gátjait. Nem szórakozásból jöttek ide. Az éhség, a nehéz tél, a napról-napra gyengülő ellátás és az egyre romló pénz hajtotta őket a Parlament elé, hogy azonnali intézkedéseket követeljenek a miniszterelnöktől.

Odabent fűtött szobákban tárgyaltak. Nagy Ferenc elhajtotta a súlyos függönyt s kinézett a Dunaparra. Erről az oldalról nem lehetett látni a lent zajongó, rongyos tömeget. Egy darabig figyelte a Duna felett lebegő sirályok táncát, aztán fáradt és gyűlölködő pillantásokat vetett a háta mögött ülőkre.

— Beszéljetek velük.

Egyik fiatalember közelebb lépett hozzá.

— Dehát veled akarnak...

— Nincs rá időm. Menjen ki közületek valaki.

Sokáig vitatkoztak, míg megegyeztek, hogy az államtitkár fogadja a tüntetők küldöttségét. De Nagy Ferenc, mielőtt kiment volna a szobából, figyelmeztetően emelte fel a kezét.

— Négy-öt embert, nem többet, négy-öt embert. Ne engedjétek be őket, mert baj lesz. Fel vannak heccelve. — Sötét pillantással nézett az ajtóra. Aztán kiment a szobából.

A kapuk előtt egyre fenyegetőbbé vált a tömeg, mintha várat készültek volna ostromolni. A rendőr védekezve tartotta maga elé fegyverét, mert attól tartott, hogy a felbőszült tömeg elsöpri, de a felemelt puska láttán a nép még jobban megdühödött és vad kiáltásait most már a szerencsétlen, ijedt rendőr felé zúdította.

A kiáltások úgy röpködtek a kék égbolt alatt, mint sötét madarak. Az első sorokban a tüntetés vezetői, — akik

szinte véletlenül váltak azokká, mert senki nem nevezte ki, senki nem szólította ide őket, gyorsan megtanácskozták az ügyet és úgy döntöttek, hogy benyomulnak a Parlamentbe.

— Mindenki — jelentette ki határozottan a zászlóvivő.

Az alacsony, magashomlokú férfi összehúzta szemöldökét, mert nem tetszett neki ez a határozat.

— Elég lesz egy küldöttség. Nyolc-tíz ember.

A másik tiltakozott.

— Ha mind megyünk, akkor berezelnek.

Sokáig vitatkoztak volna, de a kapunál egy sápadtarcú, szemüveges fiatalember jelent meg. Tétován nézett körül, mint aki nem tudja, mit kezdjen ezzel a zajongó, hullámzó tömeggel. Az alacsony férfi azonnal észrevette. Odakiáltott:

— A miniszterelnök úr! A miniszterelnök urat akarjuk!

A sápadt, szemüveges férfi megcsóválta a fejét, láthatólag nem tetszett neki ez a különös demonstráció.

Félt is, de azért kimondta, amit rábíztak.

— A miniszterelnök úr most nem tudja önöket fogadni. Az államtitkár úr kéreti, válasszanak küldöttséget, akivel tárgyalhat. — A tömeg, amely meghallotta a beszélgetést és azonnal elcsendesült, most meglódult és az ajtó felé nyomult. A tisztviselő felemelte a fejét. — Ne mindannyian, kérem, csak egy küldöttség. Válasszanak maguk közül küldöttséget.

Kis zaj keletkezett, de hamar elült. Az első sorokból nyolc ember megindult az ajtó felé. A tömeg néhány biztató kiáltással bocsátotta útjukra őket, aztán megint csend lett. Várakozó, fojtó csend. A küldöttség eltűnt a kapu mögött. Nagy sóhajtás szállt végig a téren.

Az államtitkár szobája ajtajában fogadta őket. Kedélyesen mosolygot, nagy hasát kidüllesztette s vállonveregette az elsőnek belépő munkást, aki zavarában elpirult. Mindannyiuknak szokatlan volt ez a helyzet. A puha szőnyegek, visszhangos folyosók, nehéz fafaragású ajtók, súlyos függönyök megzavarták őket.

— Nehéz idők, barátom, nehéz idők! — mondta mosolyogva a papi ruhába öltözött, aranykeretes szemüvegű férfi.

A kellemesen fűtött szoba mintha megszelídítette volna az elszánt küldöttséget. — Miről van szó tehát, — kérdezte később az államtitkár, még mindig mosolyogva. Leült egy karosszékre, hasa mintha független, önálló életet élne, úgy domborodott előtte. Nehezen lélekezett. — Ez jól élhet — gondolta egy munkásasszony, aki megállt az ajtóban és semmi-

féle unszolásra nem volt hajlandó leülni. A gyerekeire göröngyösödött.

Az alacsony, sovány, széleshomlokú férfi felállt és szagatottan, zavarával küzdve, előadta a helyzetüket. Beszért a fokozódó nehézségekről, a feketézőkről, a bérek értéktelenségéről, s mindarról, ami a szívüket nyomta. Az államtitkár megértően bólogatott és sárga ceruzájával kopogtatta az asztalt. Nem tartott sokáig a tárgyalás. Alighogy a küldöttség szónokája befejezte, az államtitkár felállt.

— Megmondhatom önöknek, felelősségem teljes tudatában, hogy a kormány tisztában van az önök nehézségeivel s mindent elkövet, hogy a helyzeten változtasson. Be kell látni, ez nem könnyű feladat. — Apró, sündisznőszerű szeméit végighordozta a küldötteken, mintha szavai hatását lenné, de az arcok mereven, szinte kifejezéstartan komorsággal szegeződtek rá. — Annyit mondhatok, és szeretném, ha ezt önök társaiknak továbbadnák, legyenek még egy kevés türelemmel. A kormány teljes szigorral fog fellépni a feketézők és spekulánsok ellen és minden rendelkezésére álló eszközzel biztosítani fogja a dolgozók ellátását. — Elhallgatott és leült.

A küldöttség vezetője odakint felállt a lépcsőre és harsány hangon ismételte az államtitkár szavait. A magából még csak annyit fűzött hozzá, hogy látták — a kormány tisztában van a nehézségekkel és intézkedni fog. Aztán felszólította a csoportot a fegyelmezett távozásra.

De ezek csak szavak voltak. A hatalmas tömeg jelentős része elégedetlenül mormogott. Nesze semmi fogd meg jól. De érezték, hogy mást nem tehetnek, el kell fogadniuk a választ, amely szenvedéseik meghosszabbítását jelenti. Intézkedni fognak? Eddig miért nem intézkedtek?

De a harci lendület mintha kialudt volna. Csendesen felszedelőzködtek és megindultak végig az Alkotmány-utcán, Bajcsy-Zsilinszky-úton. Szinte önkéntelenül jobbra fordultak — holott a Váci-út felől jöttek — mert mintegy pusztajelenségükkel is emlékeztetni akarták a város lakóit nehézségeikre. Befordultak az Andrássy-útra. Ahogy mentek, az előbb már lehiggadt harci vágy újból felcsigázódott bennük. Jólöltözött emberekkel találkoztak, néhány kávéházban békésen beszélgettek, a lakások ablakaiból kíváncsi tekintetek tüze perzselt feléjük. Az indulat egyre jobban felkorbácsolódott bennük.

S amikor meglátták a zsúfolt Abbázia kávéházat, mintha

összebeszéltek volna, tehetetlen dühük kirobbanó lendületével egyszerre indultak a bejárat felé. A küldöttség egyes tagjainak fejében még megfordult, hogy visszatartsa a tömeget, e beláthatatlan következményeket rejtő vállalkozástól, de a hirtelen lendület az ajtóig sodorta őket s egyszerre azon vették észre magukat, hogy bent vannak a füstös, meleg, zsongó kávéházban, ijedt, sápadt vagy vörös arcok között. A zaj megnőtt, betöltötte a termet s mintha mindenki megfellekedett volna magáról, gépiesen előrelöködtek. Verekedés kezdődött.

Holder véletlenül keveredett a tüntetésbe. Az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának Andrassy-úti irodájából jött le, amikor a tömeg eléje befordult a sarkon. Első pillantásával aggodalmasan szemlélte a forrongó, izgatott kiáltozások közepette előrenyomuló csoportot, aztán gyorsan leszaladt a járdáról.

— Honnan jöttök?

— A miniszterelnökségtől — volt a válasz. — Csibészek! Holder közibük furakodott.

— Intéztetek valamit? — Azonnal tudta, hogy miről van szó.

— Egy fenét, — bödült feléje egy mély hang valahonnan a sorok közül — Nagy Ferenc szóba sem állt velünk. Azzal a kövér államtitkárral beszéltünk, de csak a pocakját mutogatta. — Többen nevettek. — Ettől még a mi hasunk nem dagad meg.

S máris ellenállhatatlanul rántotta, vitte, sodorta előre az áradat. Egyszeribe belehelyezkedett a mozgó sorok ritmusába s oly otthonosan, oly meghitten érezte magát, hogy szinte felkiáltott. Nem egy tüntetésben vett már részt — gyakran még az illegalitás idejében, amikor szervezték és vezették a munkásság megmozdulásait — s mindannyiszor előntötte az izgalomnak és boldogságnak az a különös keveréke, amely számára a mozgalom felszínrevetődő életét jelentette. Együtt élt, együtt lélezett az éneklő tömeggel.

Amikor az Oktogonra értek, a kirobbanó gyűlölet őt is magával ragadta. Később homályosan emlékezett rá, hogyan került be a kávéházba, de abban a pillanatban még gondolkodni sem volt ideje. Ott állt az izzó arcok, felhevült pillantások, levegőbe emelkedő öklök közepén. Már néhány pofon csattant. Üvöltés hangzott.

— Ki velük! Ki a csibészekkel az utcára! Feketézők!

A meglódult tömeg fergeteges ordítása volt a válasz.

Székek recscentek, asztalok borultak fel, a poharakból víz csordult a földre, lihegés hallatszott. Láttá, hogy a magas, izmos zászlótartó felkap egy embert, megforgatja a levegőben, aztán az ablak felé hajítja. Az ablak fülsértő csörömpöléssel tört össze. A kihajított férfi elnyúlt a földön. Egyesek törött széklábakkal ütötték a zavarukban szinte eszüket vesztett embereket, akik közül néhányan megpróbálták az ajtó felé menekülni, mások a kávéház hátsó termei felé szaladtak, megint mások értetlenül, csodálkozó pillantással, tehetetlenül várták a fejleményeket.

Holder ebben a pillanatban felismerte a helyzetet. Örült-ség! Provokáció! Minden erejét megfeszítve áttört az összegabalyodott tömegben, felugrott egy még épen maradt asztalra.

— Elvtársak! — kiáltotta, ahogy a torkából kifért. — Elvtársak! Hagyjátok abba! Hagyjátok abba!

Valaki — sohasem tudta meg, hogy a tüntetők vagy a kávéháziak közül — kirántotta alóla az asztalt, lezuhant a földre. Azonnal felugrott és megint a verekedők közé rohant, nem törődve azzal, hogy ő is kap az ütésekből. Kifulladásig torokkal üvöltött. — Abbahagyni! Abbahagyni! Vissza az utcára, gyülekező!

Senki sem hallgatott rá. A kávéház már olyan volt, mint egy kisebbfajta csatatér. Holder lihegve igyekezett szétválasztani az egygyefonódó verekedőket. Néhány sikoltás hallatszott. Az asszonyok összeszorított fogakkal verekedtek, mint-ha életüket védenék.

— Pizok... feketézők... — kiáltotta a hang. — Világos, hogy provokáció történt — villant át Holder agyán. A kitért ablak felé iramodott. Egy feldult, véres munkásarc állta útját.

— Meglógsz, elvtárs? Itthagysz?

Holder mindkét kezével ellökte magától.

— Örült, — sziszegte. — Örült!

Mire az utcára ért, a verekedés elcsendesedett. Néhány rendőr szaladt be a terembe, de már alig akadt tennivalójuk. A tömeg, amilyen hirtelen betört a kávéházba, oly gyorsan visszahúzódott. Törött székek, üvegcserepek, szétzúzott asztalok, szakadt ruhák jelezték útját. Odakint hatalmas, ijedten sustorgó embergyűrű vette körül a járdát. Izgatott kiáltás röpködött a levegőben.

Holder a földön fekvőhöz lépett.

Már néhányan támogatták. Arca véres volt, szemehéja

felrepedt. Még mindig olyan ijedten nézett, hogy Holdernak minden dühe ellenére mosolyogni kellett. Nem tudott elfojtani magában egy mindinkább kicsírázó érzést. Ártott ezeknek a disznóknak, hogy a munkásság megmutatta ökleit? Akaratlanul halvány mosoly ült ki a szájaszélére. Jól elbántak velük, annyi szent. De fegyelmezte magát és a férfihoz fordult, akit a nagy kavarodásban ismét egyedülhagytak. Több sebesült volt, azokkal foglalkoztak. Két orvos is előkerült, bekötötték a vérzőket, vizet itattak a rémült emberekkel. A tömeg, amely a felfordulást előidézte, már alig volt látható. Fegyelmezetlenül, kiabálva szétszéledtek a mellékutcákban és hazafelé vették útjukat.

Holder mellett a sebesült férfi, aki most már magához tért első ijedtségéből, körülnézett. Hol van Keglevich? Néhányan lézengtek még a szétvert székek között, itt-ott egy-egy pincér fehér kabátja is megvillant. Keglevichet azonban nem látta Grill. Biztosan idejében meglépett, amilyen ügyes. Nagyot sóhajtott. Csak most kezdett el gondolkozni azon, hogy mi történt.

— Fáj valami? — kérdezte Holder.

— Nem, — mondta a másik vontatottan — most már nem. Micsoda gyalázat.

Lassan elindultak.

Holderben egyszerre kíváncsiság ébredt, hogy beszéljen egy emberrel azok közül, akik bent voltak a kávéházban.

Grill kissé bicegett. Estében erősen megütötte a jobb sípcsontját. Egész lábszára sajgott a zuhanástól.

— Mit képzelnek ezek — mondta mintegy magának, de mégis a mellette ballagó Holder felé fordulva, — mit képzelnek ezek? Hát nem élünk már a nyilasok alatt, amikor mindent szabad volt!

— A munkásság felháborodása jogos, — mondta most határozottan Holder és a férfire nézett. Annak arcán zavart vonások gyűrűztek. — De ezt a verekedést teljes egészében helytelenítem. Ez anarchia. Ez nem a mozgalom, hanem az ellenség érdekeit szolgálja. — Kissé mosolygott, mert úgy beszélt, mintha párnapon lenne.

— Jogos? — kérdezte mehökkenve Grill. — Kedves uram, ön jogosnak tartja? Hát kérem, a munkásság nem kap fizetést? A munkásságnak nincsenek meg a módjai? Be kell törni egy kávéházba és védtelen embereket agyonverni?

— Semmi esetre sem. De azt hiszem, ön sem tagadhatja, hogy a munkásság rosszul él. Éhezik. Míg egyesek — s hang-

súlyával célzott Grill felé. — feketézésből, meg spekulációból milliókat harácsoltak.

Grill legyintett. Maga sem tudta, honnan veszi érveit.

— Maguk irigyek, mindig is azok voltak. Azt hiszik, a kereskedők nem dolgoznak? Tudom... ismerem én magukat... Kereskedő? Internálni! Akasztófára! Ez a jelszavuk. A fene... — lábán sajgó fájdalom futott végig. Lehajolt, hogy megtapogassa sípcsontjait. Jó darabon megdagadt.

— A kereskedők munkája! — mondta gorombán Holder — azt csak nem akarja bebeszélni nekem, hogy a kereskedők dolgoznak?

— És a pénz? És a befektetés? És a rizikó, amit vállalnak? Az semmi? Azt mondja meg nekem, hogyan élnének maguk, ha nem lennének kereskedők, akik kockázatot vállalva, eljuttatják a munkásokhoz az árut?

— A kockázatot! Milyen kockázatot? Azt, hogy nem száz, csak nyolcvan dollárt keresnek? — Legyintett.

— Ez könnyű, uram, ez könnyű. Mindenkire rá lehet mondani, hogy harácsol. Meg feketézik. Mindenkire, aki tisztességesen meg akar élni.

Szembefordultak egymással. A Köröndön álltak

— Tisztességesen megélni! Jöjjön ki egyszer az Angyal-földre és nézze meg, hogy élnek a munkások — mondta dühösen Holder — aztán beszéljen. A munkásoknak nincs betevő falatjuk... Látom én, hogy maguk hogy élnek. Csak tessék megnézni a kirakatokat. — Még élénken emlékezett Marianneval tett kirándulásukra a Körúton.

— Azért mégse — morogta Grill — azért mégse szabad ezt csinálni. — Érezte, hogy ellenállása egyre gyengül s a szívébe lopakodó félelem meglazítja elhatározókéességét. Holder mindebből nem vett észre semmit.

— Egyszerűen arról van szó, hogy mi meg akarjuk szüntetni a harácsolást és meg is fogjuk szüntetni, bármennyire is nem tetszik ez egyeseknek. Aki tisztességesen dolgozik, az tisztességes fizetést kap. A munkájából megélhet.

— Ebből a pénzből?

— Ebből a pénzből! Maguk úgy tesznek, mintha nem olvasnának újságot. Más pénz lesz itt még ebben az évben. Abból majd lehet fizetni is, meg vásárolni is...

— Ez az év még nagyon hosszú, uram... Én nem hiszem...

Holder elkomorodva gondolt arra a dátumra, amelyet szeretett volna tudni, de nem tudott. Az infláció végelátha-

tatlan zuhatagában egyetlen biztos pontnak látszott az a nap, amikor megáll a pénznek ez a förtelmes áradata és helyébe lép a nyugodt, biztos fizetőeszköz, amelyen vásárolni lehet, amivel takarékoskodni lehet, nem kell szétdobálni öt perc alatt, mert a hatodikban már elértéktelenedik. Igaz, az év még hosszú... És ki tudja, mikor lesz új pénz? Sok víz folyik addig a Dunán? Vagy kevés? A bizonytalanság rosszabb volt mindennél.

— Nézze, — mondta hirtelen és megfogta Grill egyik kabátgombját, — maguk higgyenek, amit akarnak, mi is azt tesszük. Ha becsületesek, velünk jönnek, ha nem — lássák a következményeit. A munkásság céljai világosak. Béke, jólét és rend. Ennyi az egész. Ezt még a kereskedők is megérthetik, ha akarják. Ha nem — azt hiszik, örökké tart a dollározás? — Már messze járt, amikor Grill még mindig bámult utána. Egész teste sajgott. A zuhanás megrázta agyát, mint a vihar a fát. Az Andrássy-út jóformán néptelen volt. Enyhe tavaszi szellő fújt végig a poros járdákon, a kipattanni készülő rügyek között. Grill arcát játékosan megcirógatta az aprócska szél, mintha egy bársonyos hajszál csiklandozta volna. Megrázkódott és elindult. Ki volt ez az ember? Egyik a tüntetők közül? Dehát azt mondta, hogy elítéli a verekedést, és mégis verekedett? Vagy nem? A kérdések egymásután bukkantak fel, egy darabig ott forogtak gondolatai szintjén, aztán újból eltűntek, helyüket más kérdéseknek adták át.

Napokig nem szabadulhatott e megoldatlan kérdések béklyóiból. Minduntalan fel-feltolakodott benne valamelyik. Levert volt, fáradt és kimerült, az üzletet gépiesen nyitotta, zárta, örült, ha lefekhetett, elaludt és nem gondolkozott.

Keglevichcsel azóta nem találkozott. Grill arra várt, hogy a férfi majd jelentkezik, de a fülebotját sem mozdította. Lehet, hogy nagyon megsebesült? Elhatározta, elmegy Falk Miksa-utcai lakására, de ez is csak terv maradt. Végrehajtani nem volt ereje. Micsoda világ!

— Micsoda világ, Helvécius úr! — mondta a szomszédjának, miután elmesélte annak az emlékezetes délutánnak a történetét.

A kis hentes részvevően forgatta szemét.

— Mondtam én magának, Grill úr, mondtam én magának, hogy egyetlen kiút van: Isten. Aki az ő kezét fogja, el nem tévedhet. Maga csak nem akar hinni nekem.

Egyik délután alig vette kezébe szokott újságját, szeme egy vastag betűkkel szedett hírre tévedt.

Leleplezték az egyik hirhedt pesti csempészt. Ketter-Keglevich László mesterkedései. A lakásán milliók értékeket találtak. A rendőrség letartóztatta a rovottmultú bandavezért.

Grill előtt elfeketedett a világ. Kint a Garay-téren süttött a nap, harsogó zajjal teltek meg az utcák s mindebből semmit sem hallott. Bekövetkezett, amitől félt, ami a körülötte sűrűsödő éjszakákat nyugtalanná, kiismerhetetlenné tette. Sokáig szótlanul bámulta a papírlapot. A betűk összefolytak előtte. Nagynehezen rákényszerítette magát, hogy a cikket elolvassa. Nem volt benne több, csak amennyit a fejében látott. Mi lesz most? Amikor ijedtségéből magához tért, első gondolata volt, hogy a lakásán lévő árut el kell tüntetni. Lehozza ide az üzletbe? Vagy vitesse el Klárával valahova? Mindegy, csak el, el a lakásból. Hátha Keglevich őt is elárulja? Csikorogva, nehezen mult egy óra. Akkor nem bírta tovább és hazament. Útközben végig gondolta terveit. A ragyogó napsütést felhők homályosították el, meggyorsította lépteit, mert az eső szele végigrohant a poros utcákon. A ponyvák, papírok lobogni kezdtek s csapkodtak, mint a vitorlák. Grill nyakábahúzta fejét. Tulajdonképpen nem is lényeges, hogy elvitesse hazulról a holmikat. Keglevich nem tudta, hogy nekem hol a raktáram és különben is miért árulna el? Nem érdeke. De azért nyugtalanul elmondta Klárának, hogy mi történt. Az asszony ágyban fekvé hallgatta.

— Mit gondolsz? — kérdezte aztán Grill — vitessük el az árut?

Klára megfordult.

— Marhaság. Azt hiszed valakinek is eszébe jut, hogy te itthon mit tartogatsz? Különben is az a te dolgod. Megmondtam neked, hogy vedd ki azt a szenespincét a szomszédban. Ott tarthatnál, amit akarsz és a kutya se törődne vele. Mert te spórolsz, hát edd meg, amit főztél.

Grill töprengve ült le az ágy szélére.

— A szenespince se jó. Minek egy rövidárúkereskedőnek szenespince, nem mondanád meg? Viszont, ha itthagynom, akkor esetleg megúszhatjuk a dolgot. Ha Keglevich beszél, elsősorban az üzletet fogják megnézni, ott pedig minden rendben van. — Eszébe jutott, hogy van méterszám kartonja, flannellja, vászna, amiről nincs számlája. De ez volt a kisebbik baj. Ezt valahogy csak el lehet kerülni, nem igaz?

A hosszú tünődés kissé megnyugtatta. Arra az ered-

ményre jutott, hogy nincs értelme elhurcolni mindent, hiszen ez még gyanúsabb lehet. Ha itt marad, különben is olyan ügyesen el van rejtve, senki sem sejti, hogy a konyhaszekrény mögött áru van. Legfeljebb gyorsan túlادok rajta. Igen, gondolta felvillanyozva, még holnap túlادok rajta. Minek legyen itt ennyi zsír meg liszt. Semmi értelme. Holnap a piacon eladom. — Egészen jól érezte magát.

Ahogy esteledett és a szobába egyenletesen beszüremlett a sötét, nemcsak a sarkok, élek tompultak el a homályba, gondolkodása is. A nyugtalanság visszaköltözött lelkébe. Újból és újból elővette az újságot és elolvasta a Keglevichről szóló cikket. Nem lett tőle okosabb. Klára hamar elaludt, és leoltotta a lámpát és belebámult a sötétbe.

Micsoda idők! Egymás után bukkantak fel benne az elmúlt hónapok eseményei. Színes forgatag táncolt előtte. Láta Mironescu hatalmas alakját, Lilly von Schulze-Stahlberg zavaros tekintetét, milliókat érő gyöngyöket, Turatti Pál csillogó cvikkerét, felötlött benne az esztergomi raktár és a kis púpos Krizsanics, aki minduntalan meghajolt, akár volt rá oka, akár nem. Ezek az emlékek mindmegannyi súlyos teherként nehezedtek rá. Igen, a baj akkor kezdődött... Azon az estén. S mintha álmot látna, újból ott rohant a miskolci országúton, aztán köd borult rá, mint akkor. Sárga fények táncoltak szeme előtt. Hogy hívták azt az embert. Azt az álfőhadnagyot? Összeráncolta homlokát, de nem jutott eszébe a név.

Késő éjszaka volt már. Mit kellett volna tennem? — töprengett, mit tehettem volna? Talán nem tettem helyesen, hogy elfogadtam Mironescu ajánlatát? Végére én semmi becstelenséget nem követtem el. Annyit, hogy olyan árut árulok, ami... Hát ki nem tart ma csempészárut?

Az ország tele volt lopott vagy csempészett holmival. Kibabolt lakások, nyugatra menekült fasiszták szönyegek, dísz tárgyai, bútorai, képei vándoroltak az országutakon, piacokon, üzletekben néhányan felismerték saját dolgaikat, fogukat csikorgatva követelték vissza jogos tulajdonukat. Vagy sikerült vagy nem.

Hol hibáztam? Talán igaza van annak a munkásnak, aki vel napokkal ezelőtt beszélt? Dehát lehet igaza? Demokráciáról fecsegnek és betörnek a kávéházba, megverik a védtelen embereket?

Mit tehet ő arról, hogy kereskedő? Holder szavai tisztán csengtek emlékezetében. Ha becsületesek, velünk jönnek, ha

nem, lássák a következményeket. Dehát milyen következményeket? Nem lenne okosabb hallgatni erre a tiszta, nyugodt szóra? Nem, én nem voltam becsstelen... Hát akkor mire hallgassak? Adjam el az üzletet és menjek el dolgozni? Öreg vagyok én már ahhoz. És mit csináljak? Nem értek semmi máshoz! Ez csak nem becsstelenség?

Nagynehezen elaludt, de álma éber volt. Minden apró neszre, dobogó szívvel riadt fel s felült az ágyában. Klára egyenletesen, nyugodtan lélekezett mellette. Könnyű neki... Visszafeküdt és belezuhant az álomba.

Egyszerre megint felriadt. Csengettek? Féloldadra hajtotta fejét, fülelt a sötétbe. Olyan csend volt, hogy tisztán hallotta éjjeliszekrényén fekvő karórája ketyegését. Álmodott? Ült az ágyon, szemei befűrődtek a sötétbe, mintha túl akarna látni az ajtón. Csak nem...? Visszahanyatlott, de érezte, hogy előnti a hideg verejték. Űristen, csak most az egyszer... csak most ne szólaljon meg a csengő, holnap...

Éles, határozott, hosszú csengetés hasított bele a csendbe. Kiugrott az ágyból, gondolkozás nélkül magára kapta köpenyét, bebújt a papucsába — a villanyt elfelejtette felgyújtani izgalmaiban s az ajtó felé botorkált. Klára felriadt.

— Mi az? — kérdezte álomtól rekedt hangon.

— Csengettek, — mondta Grill halkán — nem hallottad?

Az előszobában újabb heves csengetés szaladt a mellének. Majdnem összerogyott. Kapkodva keresgélte elő a kulcsot. Ijedtségtől halk hangon kiszólt az ajtón. — Ki az? — remélte, hogy a postás valami sürgőnyt hoz.

De a felelet ráébresztette arra, amit sejtett, de nem akart elhinni.

Nyugodt, tiszta hang felelt.

— Kinyitni! Gazdasági rendőrség.

Két polgáriruhás nyomozó lépett be. A villany homályossárga fényében frisseknek, kipihenteknek látszottak, mintha reggel nyolc s nem éjfél után két óra lenne. Egyikük, magas, feketebajuszos férfi, akinek fürkésző szemei egy pillanatra befogták az előszobát, házkutatási parancsot nyújtott oda Grillnek. A reszkető férfi végigolvasta a kezében táncoló papírt, aztán visszaadta a nyomozóknak. Észre sem vette a nyomozók háta mögött szorongó házmestert.

— Menjünk talán beljebb, — mondta az alacsonyabbik nyomozó. Grill elővánszorgott. Még mindig nem jutott szóhoz, torkát szorongatta a félelem. Hát mégis? Mégis? Ide-

jutottam? A két tiszt kényelmesen beszélte az ajtón. Klára magára húzta a paplanát.

— Jó estét, — köszönt a magasabb. — Nagyon sajnálom, hogy zavarnom kell, dehát mit csináljunk, ez a kötelességünk.

Klára álmoságtól duzzadt szemeit dörzsölgette. Dühös volt e két férfira, nem is annyira azért, hogy felzavarták, hanem, hogy így ilyen leplezetlen közelségben láhatták meg őt. Arcán vastag zsírréteg mázolódott el, szeme duzzadt volt és kialvatlan, szájáról lemosta a rúzszt s a két vastag húspárna szintelenül mosódott el Klára arcán. Haja rendetlenül lógott szemébe. Undorító lehetek. És nagyon öreg. A szoba közepén lógó csillár gyér fényt bocsátott alá. Azelőtt naponta ötször ki akarta dobni ezt az ócska kacatot, amit nászajándéku kapott debreceni nagynénjétől annakidején, (egy fakó, szalmasárga selyemhuzattal befont, karjaival gyertyákat utánzó csillár, amelyen már akkor vastag rétegeket vont a por) de most hirtelen örült, hogy nem hajtotta végre tervét. Még most sem hagyott fel azzal a mindennapos szórakozással: reggel, amikor Grill elment hazulról, odaállt a tükör elé és figyelte öregedésének jeleit. Mostanában, hogy a férfiak körül vették — négy-öt szeretője volt egyszerre — nem érzett olyan kínzó szükségletet, hogy a tükör előtt számot adjon magának, mint valaha, mégis, szinte önkínzó módon, naponta végigkutatta a szaporodó ráncokat, szarkalábakat. De utána kiment a fürdőszobába, előszedte szépítőszerait, amelyek mintegy varázsütésre megfiatalították, kiemelték csillogó szemét, erélyesen egyenes orrát, duzzadt száját s ilyenkor tudta, hogy szép és kíváncsú. De most a nyomozók rávillanó tekintetének érdektelenségéből megállapította, hogy csúnya és senkinek sem kell. A legszívesebben a tiszt fejéhez vágott volna valamit. Lehunyt szemmel feküdt.

Ezek ketten kényelmesen elhelyezkedtek. — Néhány adat — mondta halkan a magasabb. Felírták Grill születési helyét, életkorát, anyja nevét.

— Foglalkozása?

— Kereskedő.

— Milyen üzlete van? Úgy értem, mit árul?

— Rövidáru. Vászon. Karton. Ilyesmí... — Grill hangja reszketett. Alig nyögött ki egy-egy értelmes szót.

— Helyes. Mással nem foglalkozik?

Mit mondjon, mit mondjon?

— Hogy tetszik ezt érteni? — erőszakolt magára egy kis nyugalmat.

A nyomozó ráemelte értelmes, vidám szemét, amelyben kérdés és felelet tükröződött egyszerre. Grill megértette, hogy ezek mindent tudnak, de nem akarta elhinni, ez lehetetlen.

— Ügy értjük, — mondta a nyomozó, — ahogy ezt manapság érteni szokták? Ön kereskedő, ugye? Akkor tudja. Zsír, liszt, cukor, ilyesmi? Nincs?

— Nincs — suttogta Grill és igyekezett a nyomozók szemébe nézni.

— Helyes — mondta az és összecsukta kis jegyzetfüzetét. — Ismer ön egy Solymosi Ferenc nevű embert?

Grill, mintha megkönnyebbülten lélekzenék, Solymosi Ferenc? Ez nyilván valami tévedés lesz. És ha tévedés, akkor... Szinte vidáman felelte:

— Sajnos, uram...

— Szóval, nem?

— Egyáltalán nem. — Egyszerre bőbeszédű lett. — Nem kérem, én nagyon kevés embert ismerek. Úgyszólván senkivel sem járunk össze. Ezt egyébként a feleségem is tanúsíthatja — és az ágy felé mutatott.

Az alacsonyabb tiszt felállt.

— Bocsánat. Akkor véletlenül egy Körmöczy Kálmán nevűt ismer?

Grill hunyorgott, mert az egyik nyomozó éles kézireflektort gyújtott fel és a szobát világította meg. Az éles fényben a megszokott, ismerős bútorok idegenné, ismeretlenné váltak.

Klára a takaró alá húzódott.

— Sajnos... azt kell mondanom az uraknak...

— Hát Ketter-Keglevichet ismer? — dörrent reá a magasabbik.

Grill nyugalma, mint a kártyavár, ha szél éri, összeomlott.

— Egyszer... — motyogta — ...egyszer, mintha találkoztam volna vele, de nem emlékszem az... arcára... sem...

— Egyszer?

Grill nem tudott felelni, csak bólogatott.

— Helyes, — mondta a magasabb tiszt — ismeri ön akkor a többieket is.

— De kérem, ha mondom...

— Rendben van, uram, semmi baj. Ez a három név ugyanis egy személy.

Grill hátradőlt a széken, mintha szélütés érte volna.

A nyomozó csendesen nevetett.

— Furcsa ugye, az ember nem is hinné, kivel áll összeköttetésben.

Grill ismét erőrekapott.

— De kérem, én...

A tiszt felállt. Zsebetette jegyzetfüzetét.

— Erről majd később, — mondta határozottan — ezt majd tisztázzuk.

— A szekrényhez lépett. — Lenne szíves kinyitni?

Megkezdődött a házkutatás. Grill szinte félálomban követte a nyomozókat, akik csendben, félszavakkal dolgoztak. Most ezt kinyitni. A kézireflektor éles fénye a legeldugottabb zúgba is behatolt. — Ez itt milyen ajtó? — A végé. — Kinyitni. — És ez? — A spejz. — Kinyitni. — Sorra kerültek a szobák, a szekrények. Grill anyja ijedten nézte, hogyan szedik ki fehérneműjét, ruháját, a gonddal rendbentartott szekrényből. Szólni nem tudott, a fia odalépett hozzá és megsimogatta. — Nyugodj meg anya, semmi baj...

A nyomozó megerősítette.

— Semmi baj nincs itt kérem. — Már már maga is hitte, hogy nem találják meg amit keresnek. Akkor pedig le kell menniök az üzletbe, lehet, hogy ott tartja a dolgokat a pasas. Végre kikerültek a konyhába. A villany sárga fénye felriaszította a szomszéd szobában alvó lányt, aki oly kimerült, oly fáradt volt, hogy egyetlen csengetést sem hallott meg. Feküdt, álomtalanul, mint egy eldőlt fatuskó. A nyomozók nem szóltak hozzá. A konyha érdekelte őket. Néhány perc múlva az edények kint sorakoztak a kövön. A házmester, aki eddig egyik lábáról a másikra állt az előszobában, nem mert bemenni, most hirtelen bekukkantott. Csak nemrég került ebbe a házba, előde visszament dolgozni a szakmájába. Az lakatos volt s megelégette a házmesterséget. A novemberi választások után a lakók szinte egységes akciót indítottak ellene, mert kommunista volt. A házban lakó egyetlen kommunista nő nem mert kiállni mellette és az egységes felháborodás ellen. Még mit nem! Majd megengedjük, hogy egy kommunista vigyázzon a lakásainkra! Asztalos Iván, így hívták, ekkor fogta a sátorfáját és elköltözött a testvérhúgához Csepelre és odaállt a satupadhoz a WM-ben. Amikor tizenkét év után először vette a kezébe a reszelőt, nagyot nevetett. Boldog volt.

Ez az új házmester igyekezett a lakók kedvében járni. Amikor megtudta, hogy Grilléknél házkutatás lesz, reszketni kezdett, mint a nyárfalevél. Követte a nyomozókat, de a kelle-

mes tavaízi éjszakában is úgy fázott, mintha december lenne. Be sem merészkedett a szobába, kint ácsorgott a sötét előszobában, orrát dörzsölgetve.

Az egyik tiszt intett neki. — Jöjjön csak ide öregem. — Becsoszogott. Grill elsápadt, aztán elvörösödött.

A házmester felszisszent, mintha a lábára léptek volna. Nagy zsákok lapultak itt, barna dobozokban állt a cukor meg a zsír.

Az egyik nyomozó odament és körülnézett.

— Ez micsoda? — kérdezte vidáman.

Mélyen hallgattak. Grillnek nem volt ereje szólni. Elvesztett. Vége. Mindennek vége.

— No jól van, — mondta ekkor a magas tiszt. — Maga vigye ki innen az edényeket — intett a szepegő lány felé. (Aki tudta, hogy mi volt a szekrényben és attól félt, hogy őt is felelősségre fogják vonni. Mi lesz vele, ha börtönbe kerül. Mit fognak szólni, odahaza, Eszláron.)

— A konyhát lepecsételjük.

A piros viasz sercegve tapadt az ajtóra. Nagy pecsétet nyomtak rá. A gyertyafény ráhullt a tisztán kirajzolódó betűkre.

— Ön velünk jön kérem — mondta a tiszt Grillnek. — Lehetőleg gyorsan öltözzék fel.

Klára egyetlen szót sem szólt. Most már ő is megijedt s arra gondolt, hogy a nyomozókkal beszélnie kellene. Hátha egy kis pénz segítene. — Hogy ez az ostoba Kornél nem gondol ilyesmire — Mironescu milyen fölényesen intézné el ezt, úristen. — Még el is mosolyodott. De aztán mégsem tett semmit, mert akkor közvetlen közelbe került volna a nyomozóhoz. Nem akarta, hogy lássák az arcát. Holnap, jobb is, holnap majd beszél Simonnal, az egész ügyet három perc alatt el lehet intézni...

Majd felöltözik, kikészíti magát, szinte örült, hogy megismerkedhet ezzel a csinos, magas fekete férfival.

Intett Grillnek, ne féljen, de a férfi üvegesedő szemei nem fogták fel e mozdulat jelentőségét. Az ágy felé morgott, s amikor Klára utána szólt — mit akarsz? — csak bólogatott, mint egy eszelős.

A ház előtt egy jeep állt, abba beszálltak. Sütött a hold, az utcákon kékesfehér fény villogott, kellemes szél fújt, amely letörölte Grill izzadt homlokát. Mégegyszer visszanézett. Már náluk is elaludt a villany. Aztán elvesztette eszméletét.

NEM SOKKAL Pünkösöd előtt az üzemi titkári értekezleten Cser beszámolt a párt soronkövetkező, fontos lépéséről.

— Falura megyünk, elvtársak, — s a kérdő pillantásokra válaszolva elismételte — falura. Méghozzá valamennyien, az egész országban. — Magyarázni kezdte a falujárás fontosságát. — Amióta Rákosi elvtárs május 10-én bejelentette az augusztusi jó pénzt, a helyzet megváltozott. A dolgozók tudják vagy legalább is tudniuk kellene, hogy életük augusztus, tehát a termés betakarítása után megváltozik. Ezt kell még jobban, még határozottabban tudatosítani. Nemcsak idefent Pesten, hanem vidéken is, a faluban. Az ország rémhírekkel van tele. Meg kell cáfolni mindezt. Meg kell szilárdítani a munkás-paraszt szövetséget, nemcsak beszélni kell róla. Értitek elvtársak? Meg kell ismerkedni a falu mindennapjának problémájával. Segíteni kell a nehézségeken, hadd lássák, hogy mi kommunisták nemcsak beszélünk, de teszünk is. — Megállt, rövid szünetet tartott, aztán kiegyenesedve folytatta. — Noshát minden üzemben megszervezzük a falujáró csoportot, ez nem lesz könnyű munka. Felhívom az elvtársak figyelmét, a pihenő napokat kell feláldozni, szóval... dehát ezt tudjátok. Hogy ki hová megy, arról még beszélünk. Mi itt a lényeg?

Sokáig beszélt még a falujárás rendkívül fontosságáról. Nagy lendülettel, szenvedélyesen fűzte a mondatokat s a hallgatók előtt széles kép tárult ki. Megértették, miért kell falura menniök, megértették, hogy miért fontos az, ha a kommunisták személyesen érintkeznek a parasztokkal. Jónéhánynak nem kellett ezt magyarázni, mások viszont, akik faluról kerültek fel a városba, őszinte örömet éreztek. Néha visszavágyódtak falujukba s most ime ilyen körülmények között mehetnek majd oda. Holder tudta, hogy a körülötte felzúgó tapsban kifejeződő öröm még sokszor megreszket majd a tehetetlen dühtől és haragtól. Tudta, hogy a falujárás egyike lesz legnehezebb feladatainak. De nem sokáig tűnődött ezen.

Míg Torlasz, a szervező titkár beszélt, magában próbálta összeállítani azt a csoportot, amelyet elvisz magával.

Az Első Magyar Csavargyárban az utóbbi hetekben alig változott a helyzet. Amióta kilökték Zentayt (a főmérnök még csak kísérletet sem tett, hogy visszajöjjön) némi nyugalom állt be a gyár életében. Közte, Setéth és Kondói között változatlan ellenségeskedés sziszegett, amelyet nem enyhített az a néhány (egyre gyérülő) kísérlet, amelyet az öreg Krancz tett, hogy összebékítse a két párt titkárát.

Kondói, amióta Zentay nem volt a gyárban, még zárkózottabb és hidegebb lett. Látszólag nem érdekelte semmi, ami az üzemben történik, a valóságban azonban mindenbe beleavatkozott s ami ennél több, mindenről pontosan értesült. Bordáss megszolgált kinevezését, a legapróbb részletekről is tájékoztatta Kondóit, aki elégedetten bólogatva gondolta, hogy milyen helyes dolog volt Bordásst ilyen fontos helyre tenni, hiszen nélküle most süketen és vakon tapogatózna az üzemben.

A termelés némileg emelkedett. Az angyal földi beszéd óta az üzemben szinte percenként emlegették azt az augusztusi dátumot, amelyet Rákosi megjelölt. — Talán mégis vége lesz ennek a pénzáradatnak — mondogatták egymásnak. Holder röpggyűlésen ismertette a hajógyári beszédet. A munkások feszült figyelemmel, közbeszólások nélkül hallgatták. Arcukon várakozás, hitetlenkedés és remény látszott. Hogyan fogják ezt megcsinálni? — kérdezték egymástól. Erre senki sem tudott válaszolni, de mindenki érezte, hogy életükben fordulat következik majd be augusztus után. Hittek is, nem is. Voltak elkeseredett pillanataik — különösen az asszonyoknak, akik a piac üres utcáskáin járkálva harapdálták ajkukat — amikor egyenesen lehetetlenségnek minősítették a pénzváltást. De ilyenkor arra gondoltak, hogyha ez nem sikerül, akkor nem tudják mi lesz velük s igyekeztek bízni a stabilizáció sikerében. Kondói fölényesen és magabiztosan hallgatta Bordáss beszámolóját a hangulatról.

— Azt mondják, — mondta Bordáss — hogy meglesz ez a stabilizáció augusztusra. És bízni is benne. Ami nem csoda — tette hozzá fitorogva. — Pocsék dolog ez az infláció. Amit ezek kapnak, abból két szem krumplit sem lehetne venni, ha egyáltalán volna krumpli ebben a rohadt városban.

— Akad, — mondta nyugodtan Kondói — akad, csak eldugják. És igazuk is van, miért adják oda ezért a szeméért? — És beletúrt az asztalán heverő kék, zöld, barna, lilaszínű

bankjegyek halmazába. Egy darab szeget nem adnak ezért a pénzért, Bordáss, maga tudja... — A cégvezető bólogatott. Le vannak ejtve a többiek. Mostanáig Kondóitól aranyban vagy dollárban kapta fizetését, gondja nem volt, csupán értesüléseit kellett nagynéha megfizetni. Ilyenkor adott egy-két dollárt vagy ugyanannyi gramm aranyat Veressnek, aki készséggel számolt be a műhelyek hangulatáról.

Maga sem bízott a stabilizációban, bár néha arra gondolt, hogy azért mégsem lenne rossz, ha véget érne ez az istentelen áradás. Mennyi pénz és semmit sem ér. A számokat szinte ki sem tudta már mondani. Ha benézett a bérelszámolóba, írdatlan számoszlopok fölé görnyedő fejeket látott. A tisztviselők izzadva rágódtak a mindennap változó fizetéseken, kalóriákon, természetbeni juttatások kiszámításán. Menekülve hagyta ott a dohányfüsttől gőzölgő helyiséget. Csak számolni ne... Űristen. Irtózott ezektől a számoktól, amikor reggel olvasta, hogy újabb száz százalékos fizetésemelési rendelet jelent meg, borzadva és némiképpen sajnálkozva gondolt a bérelszámolókra.

Az az augusztusi nap fénylő, vezérlő csillagként ragyogott a munkások és munkásnők, tisztviselők és tisztviselőknek szemei előtt. Erről beszéltek, ezt emlegették. A háború utáni szenvedések végét sejtették benne. Ahogy Bodáné ezt egyszer mondta. — Az maga lesz a megváltás uram, a megváltás. — És ránézett Borbélyra, a sovány, beesett arcú fűszeresre, akinek a kocsikölcsönzés óta rendszeresen mosott, s arcán fintorgó vonásokat fedezett fel. — Maga talán nem hisz ebben — kérdezte meghökkenve s letette a szappant a teknő oldalára.

— Hiszek — mondta a fűszeres — talán higgyek a szavakban? Megszoktam én már a politikusok svindlijét. Szavak — morgott — ígéretetek. Majd ha látom, elhiszem.

Bodáné mosni kezdett.

— Pedig lesz — mondta határozottan — lesz.

— Magának megírta a Rákosijuk? Mi?

A felcsapó gőzben is látszott, hogy az asszony elsápad.

— Magának persze jó, hogy így kavarog minden, ugye? Sok pénzt lehet keresni, de a szegény emberek, azok dögljenek éhen?

— Ez marhaság. Kinek jó ez a vacak pénz. Maga mit uszít? Többet érne, ha dolgozna. Az olaj az kell, de a munka derogál? — És kiment az üzletbe.

Holder is sokat gondolkozott ezen. Amióta ott a Hajó-

gyárban meghallgatta a beszédet — amíg él emlékezni fog rá — napjában százszor is végiggondolta a lehetőségeket. Abban, hogy a párt betartja az ígéretét, egyetlen pillanatig sem kételkedett. Mély meggyőződése volt, hogy a beszéd jól megfontolt, előre kiszámított tényeken épül, hiszen Rákosi nem mondta volna el anélkül, hogy pontosan ne tudná mit akar. Amióta kommunistának tudta magát — egy évvel a spanyol polgárháború kitörése előtt vették fel a pártba — soha egy perce sem (a legnehezebb megpróbáltatások idején sem) vesztette el hitét a mozgalom ügyének igazában, a párt erejében és a vezetők megfontoltságában. Ha nehéz percek szorongatták a börtönben, vagy a Def kínzókamráiban, összeszorított foggal, elboruló tekintettel (még az ájulás előtti pillanatokban is) azokra az emberekre gondolt, akiket nem ismert, de akikhez úgy vonzódott, akár a testvéréhez. Akkoriban Spanyolországba szeretett volna menni, a bátyja után. Az ott esett el Huescánál, egy napon Lukács tábornokkal. Holder gondolkodás nélkül ment volna, de a párt nem engedte. Egyike volt azoknak, akik ideig-óráig kibújhattak a fasiszta rendőrség spiclijeinek és kínzókamráinak karmai közül. Bár-hogy is áhítozott arra, hogy bátyja után utazzék, összeszorította fogát és arra gondolt: a párt vezetői tudják, hogy miért nem engedik. S mert a mozgalom mindennél szentebb volt számára, pillanatnyi lankadás nélkül teljesítette kötelességét, míg le nem bukott egy áprilisvégi délutánon a Keleti előtt, egy illegális találkozón. A börtön, a megpróbáltatások edzeték. Amikor kiszabadult, hat hónap után, újult erővel fogott a munkához. S az idők múlásával meggyőződése és ereje csak még inkább fokozódott. A Szovjetunió emberfeletti küzdelmét fogcsikorgatva kísérte végig. Tudta, hogy iszonyú harcok dúlnak, de azt is tudta, hogy ebből a harcból csak a szovjet nép kerülhet ki győztesnek. S amikor 1943 januárjában a börtönben megtudták, hogy a németek Sztálingrádot ostromolják a fegyőrök fecsegték erről, nyugodtan, szinte mosolyogva tárgyalta meg az eseményeket az elvtársakkal.

Most is erre gondolt. Mint mindig, ha az utcán sétáló szovjet katonákra nézett s könnybelábadt a szeme. És tudta, hogy bár a nehézségek ezrei tornyosulnak előttük, a párt vele van, és segít megoldani a kérdések tömegét. Mert nehézségek voltak. Itt van például az a hír, amely nemsokkal azután, hogy Holder a titkári értekezletről bement az üzembe, elterjedt a stabilizáció lehetetlenségéről. Vagy itt van az a másik, hogy az amerikaiak megszállják Magyarországot és az oroszok

kivonulnak. Vagy a harmadik, amelyik azt mondja, hogy minden szakmunkást elvisznek a Szovjetunióba kényszermunkára. Vagy a negyedik, az ötödik, a hatodik... A hírek, mint mérges darazsak repkedtek az üzemben s Holder megfeszített erővel kelt harcra ellenük. És most itt van ez az új feladat. Ez a falujárás. Délutánra megbeszélést hívott össze. Számbavette a kommunistákat. Samorjai biztosan jön. Koroda is. Jó Károlyt meg kell kérdezni. Simándi biztos. Ha akar eljőhet esetleg Marianne, bár ő nem párttag és — felcsillant a szeme — nagyon jó lenne, ha rá tudnánk venni Bodánét, tartson velünk. Sokat használna nekünk is, neki is. Mégegyszer összeszámolta az embereket. Vele együtt heten lesznek. Esetleg be lehet még kapcsolni Varga Mátyást, bár ő mindig azt mondja, hogy vasárnap egész nap fel sem kel az ágyból, annyira fáradt. Az üzemi beszerző hétről hétre vidéken járt s valóban halálosan fáradtnak érezte magát. De erőt merített a küzdelemre, ha meglátta mit esznek a munkások. Ezt mondogatta. — Most nem lehet pihenni. Mit esznek akkor a melósok. Vagy újjal mutogassanak rám? — Megrázta a fejét és ment. A teherautó éjjel-nappal úton volt.

Majd meglátjuk — gondolta Holder. Varga Mátyásról azonban mindjárt a teherautó jutott eszébe. Most is úton volt, másnapra várták az érkezését. Azonnal meg kell kérdezni elbírja e ezt a nagyobb utat. Elég messze kellett menniök, ezt már tudta Holder. Cser megmondta neki, hogy a falut már kijelölték.

— Egy egész aprócska hely ez Holder elvtárs — mondta a kerületi titkár. — De azért ne rezeljete be attól, amit ott majd találtok. A falu neve Hasznos. Jó név, mi? Hasznos. Egy kis falucska ez a Mátrában, Pásztó felett. Odataláltok, ne féljete. De arra figyelmeztetek — emelte fel az ujját — hogy jól készüljete fel az útra. Meglepetések is lesznek. De még mennyire. Azt fogjátok hinni, hogy ott még mindig nem szabadultak fel az emberek. Aztán ha nincs pártszervezet — valószínűleg nincs — alakítsátok meg. Ha lehet vagy ha szükségességét látjátok, a földművesszövetkezetet is. Hogy miből? Hát ott is kiosztották a földeket, valami nagybirtok volt. A juttatásokat adjátok a szövetkezetnek. Traktort, cséplőt, szóval, ami az uradalomé volt.

Holder figyelmesen nézte ezt a mozgékony, erezett, szikadt, de nagyon kifejező arcot. Elnéző mosolygás, kedves figyelmeztetés, szigorú utasítás váltakozott rajta, ahogy beszélt.

— A rémhírekkel pedig szálljatok szembe. Magyarázzá-

tok meg, hogy a földet senki nem veszi vissza. És mi majd megvédjük őket azoktól, akik vissza akarják kaparintani: próbáljatok beszélni a jegyzővel, tanítóval, pappal, ha van, az orvossal. Persze nem biztos, hogy lesz. Az azonban biztos, hogy a jegyző reakciós. Még mindenütt ott ülnek a régiek. Meg kell tudni, nincs-e valami nagyobb bűne, akkor talán sikerül kipiszkálnunk. No igen. Majd elfelejtettem: tessék mindent feljegyezni. Rémhírt, panaszt, kívánságot, követelést. Ne ígérjeteK semmit, amiről tudjátok, hogy nem lehet elintézni. Viszont ígérjétek meg, hogy mindent elkövettek a dolgok kijavítására. No jó utat.

Tehát Hasznos. Furcsa név. Holder örömmel gondolt arra, hogy a falu a Mátrában van. Még sohasem jártam a Mátrában, most oda is elkerülök. Mi mindent tapasztalhat az ember, ha kommunista. Egy falu a Mátrában. Egy kis falucska. Szóval lássuk csak kik is jönnek velünk.

Délután négykor heten szorongtak a kis helyiségben. A májusi nap forrón tűzött be a szobába. Ketten levetették kabátjukat. Holder röviden ismertette, hogy miről van szó. Miközben beszélt, szeme végigfutott a figyelő arcokon. Igyekezett leolvasni mondatainak hatását. Samorjai arca ragyogott, Joó Károly gondterhelten összevonta szemöldökét, Koroda mozdulatlanul ült, Simándi eltátotta a száját, torkán fel-le járt idegesen mozgó ádámcsutkája. A két nő arca komoly volt, mintha megrendítő hírt közöltek volna velük. Holder látta, kedvezően fogadják közléseit.

— Nos, — kérdezte aztán — no mi a véleményetek?
Samorjai felpattant.

— Megyünk, komám. De még mennyire! Engem úgy is besóztak az utóbbi napokban. Most már csak azt mondd meg, hogy hová.

— Várj, Samorjai elvtárs, — mosolyodott el Holder — nagy a lendület, mi? Számoltál a nehézségekkel?

— Pokolba a nehézségekkel, — ágált a szerszámkészítő — mit beszélsz te nekem nehézségekről. Éppen te?

Marianne nevetett.

— Samorjai elvtárs maga jön? — S amikor a férfi meg-hökkent pillantást vetett rá, mégjobban nevetni kezdett.

— Szóval, elvtársak, — mondta Holder — a helyzet a következő. Két napra megyünk. Két egész nap. Egy teljesen ismeretlen hely. Ott nem tudnak rólunk, nem várnak minket. Lehet, hogy az utcán kell aludni. Jól gondoljátok meg. Samorjai jön, ki még?

Koroda, Simándi, Marianne egyszerre emelték fel a kezüket.

— Helyes, hát a többiek?

Joó Károly felállt a székről.

— Ne haragudj, Holder elvtárs, — mondta vontatottan — de... — látszott raja, nem tudja, mit mondjon — ... nekem a feleségem, meg a gyermekeim... hát igen, nehéz. Mit mondok én az asszonynak, ha nekem támad?

— Szokott? — kérdezte Holder kissé bántó hangsúllyal.

Joó hátrahőkölt.

— Szokott, — mondta dühösen — vagy talán nincs joga rá?

Samorjai hadonászott az orra előtt.

— Jössz, vagy nem jössz. Döntsd el. Mit tartasz itt fel minket.

Holder csillapította. Joó Károly az asztalhoz lépett, egy ceruzát vett a kezébe és azzal kezdett játszani zavarában.

— Nézzétek... megmondom őszintén... én szívesen mennék, dehát hetenként egyszer legalább pihenni szeretnék. Fáradt vagyok én. Ilyen helyre fiatalabbak kellene... Olyanok, mint Samorjai vagy Fábri elvtársnő... A feleségem joggal mondhatja, hogy velem akar lenni... Az nem kifogás, hogy falujárás.

Samorjai megint felpattant. Idegesítette ez a kertelés. Egy darabig jó szemmel nézte a volt főbizalmit. Amikor átlépett a kommunista pártba, egyenesen közeli barátjának érezte. De a férfi, aki mindig fáradtságára és kimerültségére hivatkozva, naponta kivonta magát a pártmunkából, egyre jobban nem tetszett neki.

— Szóval nem. El van intézve.

— Nem — vágta oda dühösen Joó Károly. — Nem. — Eszébejutott, hogy sértődéssel esetleg könnyebben kibujhat a kötelezettség alól. — Ezt a hangot meg tartsd meg Samorjai. Nem értelek benneteket. Azt hiszitek, mindenki szabad és független, akárcsak ti. A fene enné az egészet. — Belehajszolta magát a mérges kitörésbe. — Fűtyülök rátok, micsoda elvtársak vagytok, ha az ember személyes dolgait nem értitek meg.

Holder csitítani próbálta és mérgesen pillantott Samorjai felé, aki tüntetően kinézett az ablakon.

— Hagyd abba te is, Holder. Beszélni azt tudtok, de — eh, mit veszekszem veletek. — Megfordult és kiment. Alighogy becsapódott mögötte az ajó, megállt és nagyon elszé-

gyelte magát. Mit gondolnak most felőle az elvtársak? Gondoljanak, amit akarnak, — fortyant fel újból — mit bánom én. Végtére minden időmet csak nem áldozhatom fel. — Aztán felvillant előtte Simándi arca. Lám, neki is van felesége. Ő mit mond otthon? Az az asszony sem szereti, ha a férje elmegy tőle két napra, amikor otthon pihenhetne. Meg kellene fordulni, visszamenni és azt mondani — elvtársak, megyek én is. Az előbb kicsit ideges voltam, ne haragudjatok, dehát ez egészen váratlanul jött... Idegesen megrázta a fejét. Hogyne, hogy nevéssenek rajtam. Mit állok itt? Talán bocsánatot akarok kérni ökegyelmétől? A fene... Hosszú léptekkel, a szégyenkezés és méreg ízével szájában, elindult a lépcsőn lefelé.

Azt nem láthatta, hogy amikor becsukódott mögötte az ajtó, Samorjai türelmetlenül rázta meg utána az öklét.

— Tiszta szocdem tempó. Jön egy kis nehézség, bebújik a csigaházba. Hazamegy a mama szoknyája mellé.

Holder erélyesen leintette.

— Figyelmeztetek, hogy ezt hagyd abba, Joó Károly nem jött. Majd jönni fog ő is. Azt hiszed, mindenki egyszerre válik olyan kommunistává, mint te? — Samorjai elérte a célzást. Elvörösödött és lehajtotta a fejét. Válaszolni akart, de Holder megelőzte.

— És ha meghallom, hogy szemére veted ezt a mai dolgot, szavamra, velem gyűlik meg a bajod. Mit képzelsz te tulajdonképpen, mi?

Csend lett. Mindannyian a pünkösdi kirándulásra gondoltak. Kirándulás? No annál érdekesebb lesz. Bodáné sápadt arcán indulatok hullámozottak. Amikor Holder elmondta a pünkösdi falujárás tervét, maga is úgy érezte, hogy nem tud elmenni. Mit mond majd a férjének, mit csinál két napig a gyerekekkel... De a Joó Károllyal való vita kibillentette egyensúlyából, most megrendülten gondolkozott. Vajjon mi a helyes teendő?

Érezte, nincs sok ideje tünődésre, mindjárt válaszolnia kell. Már hallotta Holder hangját.

— No, elvtársak, akkor mindannyian döntöttünk, kivéve... Bodáné? No Anna, mi van magával, akar jönni... vagy marad?

Az asszony úgy érezte, mintha ott lenne azon a bizonyos pártnapon, ahol a krumpli miatt tört ki a vita, mintha agyában megnyíltak volna a zsilipek s tonnányi víztömegek zuhogának rá. Melle hullámozott.

— Megyek, — mondta alig érthetően — megyek én is, Holder... elvtárs...

Holder hónapok óta gondos figyelemmel kísérte Bodáné fejlődését. Tudta, hogy az asszony küzd magával, emlékeivel, életkörülményeivel, de azt is tudta, hogy ilyen helyzetben mi a teendő. Finom ösztönével megsejtette az asszonyhoz vezető utat. Nem érvelt, nem agitált, nem akarta beléptetni a pártba, érezte, hogy ezzel elriasztaná a tapogatózva közeledő nőt, úgy tett, mintha nem venne észre semmit mindabból, ami Bodánében lejátszódik, mintegy véletlenül bízta meg különböző apró feladatok elvégzésével, útbaigazításokat adott neki s kívülről, szinte észrevehetetlen nyomással vezetgette az örvények között hajózó asszonyt. Bodáné az első pillanatokban megérezte, helyesen teszi, ha Holderra hallgat. Ösztönszerű emberismerete azonnal felfedezte benne az egyenes, tiszta embert, akire nyugodtan rábízhatja magát, a legsötétebb pillanatokban is. Ha nehézségei voltak, — és ez gyakran előfordult — mindig arra gondolt, hogy Holderhoz kell fordulnia s csak különös, szemérmes félénksége akadályozta meg, hogy tervét végrehajtsa. De ilyenkor az a furcsa dolog történt, hogy Holder maga jelentkezett s gondja, baja felől kérdezgette, aztán, mintha valami jelentéktelen dolgot mondana, néhány szóval eligazította őt. Így kettőjük között igen sajátos, baráti viszony alakult ki, amely nem is annyira a kimondott szavakra, de inkább a kimondatlan érzésekre alapozódott. Holder hamarosan kiismerte az asszonyt, aki szinte fenntartás nélkül bízott benne. Egy-egy szempillantásból, mosolyból, gondterhelt mozdulatból megértették egymást.

Holder most tudta, hogy munkája eredményes volt. Nyugodt, kedves mosolyát rávillantotta az asszonyra, aki megértette, hogy helyesen cselekedett. Előbbi zavara egy pillanat alatt megszűnt, máris helyébe lépett a falujárás előrevetítendő izgalma. Elpirult, nagy barna szemeivel hálásan nézte Holdert.

— Hát akkor rendben is volnánk, — mondta vidáman a férfi — térjünk át a részletekre.

Mindent alaposan megbeszéltek. Koroda jegyzi az esetleg előforduló panaszokat, kéréseket, Simándi, Samorjai szerszámokat szednek össze, azt hozzák magukkal. — Egyik legfontosabb feladatunk, hogyha valami elromlik, azonnal megjavítsuk. Egy kút, vagy egy kocsikerék. Mindegy. Ebből az a lényeg, hogy odalent lássák, mi nem prédikálunk, hanem dolgozunk. Szóval hoztok kalapácsot, szegeket, reszelőt, amit találtak, értem?

Annára és Mariannera sebkötöző csomagok, gyógyszerek beszerzését bízta. — Van itt valami pénz, abból kaptok aszpirint, gézt, jódot, ilyesmit, levisszük. Biztos hasznát tudjuk venni. Igaz, míg el nem felejtem. Simándi elvtárs, szerezz be vörös festéket, meg néhány tisztára gyalult lécet. Odalent az udvaron találsz ilyen ócska, széle-deszkát, tudod, amiből a pártnapi szobát tavaly befalztuk. Abból vegyél magadhoz néhány szálát, hozz egy fafűrész, a raktárban lesz s ha nem akarják kiadni, szólj nekem.

A kocsit magára vállalta. Holnap, ha befut, majd beszél Kondóival, Vargával. Nem lesz semmi baj.

Samorjai közbeszólt.

— Ki fog vezetni?

— Ki, hát Gergely, a sofőr. Miért izgalmas ez?

— Az egy reakciós, — mondta Marianne, aki megértette, hogy Samorjai mit akar.

— Ez az, — mondta Samorjai — ezt a pofát hogy veszed rá, hogy neked két napra potyán szaladgáljon. Így is folyton jár a szája!

Holder nevetett.

— Majd megfizetjük neki, hogy befogja a száját, mire van gondotok!

KRAUSZ IMRÉNÉ megállt a műhely bejárata előtt és hátrafordult.

— Jön, Boda úr? — kérdezte halkan. Könnyek gyűltek a szemébe. A pincéből dörmögés hallatszott, aztán valami súlyos tárgy zuhanása. Idefent forrón sütött a májusvégi nap, vad fények táncoltak a kövezeten. Két kisgyerek, mit sem sejtve hancúrozott a Garay-tér sarkán; egy rongylabdát rugdostak, egészen addig, amíg az ócska harisnyából összefoldozott labda egy idősebb asszony hátában puffant nagyot. Az asszony hátranézett, fogatlan szája káromkodásfélére nyílt, öklét fenyegetve emelte a gyerekek felé, akik előbb ijedten néztek egymásra, aztán összenevettek, felkapták a labdát és futni kezdtek a Liget felé. Hamarosan eltűntek a Garay-tér kavargásában. A kora délelőtti órák izgága, hangos kiáltásokkal teltek meg. Lovak nyerítettek, emberek káromkodtak s Krausz Imréné elveszetten, egyedül állt a forgatagban. Mintha nem is látta volna a kocsikat, gyerekeket, asszonyokat, amint üres kosarakat lóbálva haladtak egyik árustól a másikig. Arcát megrántotta a melegítő napsütésben és megállt. Kifakult, sötétkék tavaszi kabátban volt, fehér archőren piros foltok keletkeztek, mintha lázas lenne.

Boda Gáspár még néhány szerszámot, forrasztópákát, cint, sósavval teli üveget süllyesztett táskájába, aztán dörmögve felmászott az utcára vezető apró, görcsös falépcsőkön. Régen várt erre a percre, de sohasem hitte, hogy bekövetkezhet. Megállt az asszonnyal szemközt és nem szólt egy szót sem. Krausz Imréné végignézett a rongyos ruhákba burkolt férfin, borostás arcán, a szeme alatt gyűrűző karikákon és sóhajtott.

— Így van, Boda úr, — mondta halkan. — Be kell zárunk a boltot. Nincs üzlet, maga tudja — s mintegy megnyugtató feleletet várva kinyújtotta a kezét.

— Nincs, — ismételte a férfi — a fene enné meg.

— Hát mit csináljunk? — kérdezte az asszony. — A férjem nem jött meg, egyedül én nem értek ehhez a dologhoz. Még az a kis spórolt pénzem is ráment, én igazán akartam. — Hetek óta foglalkozott azzal a gondolattal, hogy bezárja az üzletet, amelyet alig néhány nappal az ostrom befejezése után nyitott ki. Hősies erőfeszítéseket tett, hogy megindítsa a munkát. De hiányzott belőle a szakértelem s kitartását felmorzsolta az üzlettelenség lélekölő unalma. Eleinte még talpalt ide-oda, kilincselte, kérlelt, de a szakmában ügyesebb és tapasztaltabb férfiak mindenütt megelőzték. Figyelme lassan elterelődött az üzletről, észre sem vette, hogy Boda napról-napra jobban fosztogatja megmaradt kis raktárát. Az asszony egyetlen gondolata férje volt, akiről nem jött semmi hír és Krauszné kezdte elhinni, hogy férje valóban elpusztult az ukrajnai télben. Még élt benne némi remény, — hátha hadifogságba került, csak éppen nem tud írni (a levelek, ahogy mindenfelől hallotta, nehezen akadozva jöttek) — de a lelke mélyén érezte, hiábavaló a várakozás. Sokáig gondolkozott, mérlegelt, tünődött, amíg végül elhatározta, becsukja a műhelyt s ha lehet, eladja valakinek. Sajnálta Bodát (nem tudta róla, hogy szemérmetlenül meglopta), sajnálta fiát, feleségét, akiket csak hallomásból ismert. De nem tehetett mást, ha nem akarta, hogy kevés maradék pénzét is feleméssze az üzlet.

Boda nem a munkanélküliségtől félt. Inkább az bántotta, hogy ilyen munkát soha többé nem fog kapni. Már hetek vagy talán hónapok óta nem dolgozott semmit, nagynéha kiment egy-egy lakásba valami apróságot javítani, s mégis kitűnően élt a szerszámok, anyagok, s különféle tárgyak eladogatásából.

Befellegzett a könnyű pénzen szerzett fröccsöknek, — sóhajtott magában. S felment a lépcsőről a járdára.

— Hát, — mondta Krausz Imréné s csuklott — hát majd értesítem magát, ha a férjem megjön. Akkor újra kinyitjuk a műhelyt. — Megcsillant a szeme.

— Ha megjön, — mondta Boda hangosan — ha megjön. Addig dögöljek éhen?

Krauszné arca összezsugorodott.

— Igazán, én hiszem, hogy maga majd állást kap. Ma kellenek a munkások. Én tudom, hogy sok helyen keresnek szerelőket... — Zsebkendőjét szájához tartotta, mert a sírás fojtogatta. Hirtelen keztenyujtott Bodának, megfordult és ingadozó léptekkel eltűnt a Rottenbiller-utca irányába.

Boda egy darabig nézett utána, aztán vállatvont, hóna alá kapta megtömött táskáját és elindult.

Igy kezdődött a lézengés. Az asszony elsápadó arccal vette tudomásul, hogy férjének nincs munkája. Nem sokat beszéltek egymással, jóformán nem is köszöntöttek már egymást, ha valamit mondani akartak, azt kurta, morgó hangon közölték, mintha idegenek lennének.

Amióta az asszony azon az emlékezetes báli éjszakán nem jött haza (hiába titkolta Bodáné, a férfi valahonnan megtudta, hogy hol volt), Boda haragot tartott vele, de furcsa módon egyetlenegyszer sem nyúlt hozzá. Ha csak tehette, elkerülte, későn járt haza, korán elment, vasárnaponként szótlanul hevert az ágyon, alig evett valamit, s mindössze kétszer pofozta meg a fiát is, aki ilyenkor megvető pillantást vetett rá, elpirult a haragtól, de nem szólt egy szót sem. Boda nem törődött ezzel. — Takony, — morogta magában és a kocsmába ment. Sokat ivott.

— Hívjon zöldet, öregem, hívjon zöldet — sipított egy vékony hang a háta mögött. Megfordul és lesujtó pillantást vetett a hang tulajdonosára.

— Zöldet? Majd ökör leszek. — Ivott egy kortyot.

A kártyázók közül többen morogtak.

— Ne szóljon bele, az anyja bűdös istenit, mert kinyírom...

A vékonyka ember elcsendesedett. De csak nagyobb erőfeszítéssel tudta megakadályozni, hogy izgatott véleményét ne nyilvánítsa.

A délelőtti kocsmá csaknem üres volt. Néha a pultnál megjelent egy-egy izzadó ember, lehajtott valami italt, ácsorgott néhány percig, azán eltűnt a tér forgatagában. A Garay-tér élete fénykorát élte. Lovaskocsik, targoncák, kézikosarak, parasztasszonyok préselődtek, lökdösődtek itt. Néhol hosszú sor verődött össze: olajat, vajat vagy zsírt lehetett kapni. De a sor vége majdnem mindig csalódottan bomlott fel. — Elfogyott. Az isten verné meg... — A kocsmába csak olyanok jártak, akiknek idejük volt a kártyázásra. Boda mindennap ugyanazokkal az emberekkel játszott. Nem tudta, kicsodák, de nem is érdekelte foglalkozásuk, származásuk. Azóta, hogy elvesztette munkáját, ide járt naponta. A kora délelőtti órákban beült s késő este hagyta el a helyiséget. Egész napokat kártyázott végig.

Ilyen állapotban talált rá Tarjánossy a Garay-téri kocsmában, amikor megpillantotta, mindkét karját kitérve köze-

Ített feléje, mintha régen látott jó ismerősét üdvözlőné. Boda először idegenkedve pillantott rá, aztán ő is felismerte azt a férfit, akivel együtt mulattak ott az Aréna-úton. Nem tudta, mit akarhat tőle, mert egyenesen feléje ment, leült melléje, egy liter bort rendelt és azt kérdezte:

— Hogy van, öregem, emlékszik még rám?

Mégegyszer megnézte, aztán így szólt:

— Hát... valahol már... találkoztunk... — aztán hirtelen felébredt gyanakvással kérdezte: — Dehát mit akar az úr tőlem?

— Elmondom, — lelkesedett Tarjánossy — de örülök, hogy megtaláltam, de örülök! — Bort töltött mindkettőjük poharába.

Már napok óta kereste Bodát. Nevére nem, csak arcára emlékezett, azt sem tudta, hol találja meg. Sejtette, hogy az öreg itt tanyázik a Csikágó valamelyik kocsmájában, éppen ezért elhatározta, végigjárja valamennyit. Annál a kocsmánál kezdte, ahol akkor találkoztak. Mindenütt töltött néhány percet, esetleg negyedórát, de a férfi elkerülte. Mégsem adta fel a reményt — szükség volt az öregre.

Hosszú idő telt el, míg végre (az emlékezetes Aréna-úti kocsmázás után) Tarjánossy felment Judithoz. A Liget gesztenyefái kilombosodtak, a nap melegen sütött. Végre elszánta magát a cselekvésre. Nővére — aki mélyen megvetette öccsét dologtalansága és állandó koldulása miatt — hidegen fogadta.

— Mit akarsz? — Judit szebb volt, mint valaha. Még az öccse is gyönyörködve nézte az egyre jobban kivirágzó aszszonyt. Fényes, fekete haja, húsos szája, ferdevágású szemei, tompán fénylő arcbőre oly kíváncsossá tették, hogy Tarjánossy egy percig sem csodálkozott azon, hogy a férfiak tömege veszi körül Juditot.

— Figyelj ide, — mondta és leült a virágos huzatú karosszékre — itt az alkalom, hogy megmutasd, mit tudsz.

Judit szép arcán megvető mosoly suhant át.

— En, neked? Inkább te mutatnád meg, mit tudsz.

— Éppen arról van szó.

— Sok a szöveg, öregem. Nincs időm, térj a tárgyra. — Tarjánossy most vette észre, hogy nővére indulásra készen áll. Gyorsan hozzáfogott.

— No, szóval. Beszéltem a fiúkkal. Hajlandók felvenni az összeköttetést ezzel a te Mironescu barátoddal. Arra kérünk téged, hozd össze a találkozózt.

Judit meglepetten nézett rá. Összeszorította ajkát és halkan sziszegett.

— Nocsak. Tán nem akartok dolgozni?

— Hogy mit akarunk, az majd később dől el, — mondta szeliden Tarjánossy — most pontosan azt szeretnénk, ha összehoznál minket Mironescuval.

— Helyes, — mondta Judit — meglesz.

Még aznap délután beszélt a férfival. Mironescu megkérdezte:

— Mit gondolsz, érdemes velük kezdeni?

Judit vállatvont.

— Nézd, attól függ, hogy milyen feladatot szántál nekik. Ezek bátor fickók, nem ijednek meg a saját árnyékuktól. De én azt hiszem, van neked elég embered. Rochlitz nemrégén állított be nyolcat. Vagy ez nem elég?

Mironescu összeráncolt homlokkal gondolkozott egy darabig. Judit hallgatott, mert tudta, a férfi nem szereti, ha ilyenkor zavarják. Lilly feketét hozott be, azt megitták.

— Nem, — mondta aztán a férfi — itt egészen másról van szó. Nem egyszerű üzlet. Politika.

— Az egészen más — felelte Judit közönyösen. — Akkor számíthatsz rájuk.

Felkelt és a bársekreányhoz lépett. Barackot töltött magának és ivott, mert tökéletesen érdektelen volt számára, hogy a férfi mit akar csináltatni öccsével és annak barátai-val. Mindene megvolt, amit akart. Amióta Kondói nekik dolgozott, azóta a kicsit kényelmetlen külföldi utazásokat is felszámolták. Úgy élt ebben a langyos gondatlanságban, mintha a világ megszűnt volna számára.

— Ide figyelj! — szólt Mironescu.

Letette a metszett üvegpoharat és közelebb jött.

— Tessék.

— Mondd meg az öcsédnek, hogy mához egy hétre várom az egész társaságot a villában. Magyarázd meg nekik, hogy jutnak fel, kocsit nem akarok küldeni értük. De mondd meg, hogy vagy jönnek, vagy nem. Nincs időm velük kukoricázni.

Sok gondja volt ebben az időben. Amióta létrehozta a találkozót az amerikai ezredes, James Mc. Glenn és Jonasz atya között, egyre inkább szaporodott az a munka, amit e kettő közül az egyik bízott rá. Alig volt ideje saját üzletével törődni. (Bár ez kevéssé bántotta, hiszen tudta, hogy az üzlet szinte magától gurul, olajozottan.) Minden percét megbízói

terveinek végrehajtásának szentelte. Sokat utazott, neki kellett az összeköttetést tartania a linzi emigránsok és a belső ellenzék között. Eleinte nem szívesen vállalkozott erre a feladatra, sőt határozottan tiltakozott ellene. Egy alkalommal meg is mondta Jonasz atyának.

— Nézze főtisztelendő úr, maguk engem félreismernek. Én nem vagyok politikus, én üzletember vagyok. Jobban szeretném, ha kihagynának ebből a buliból. És összehoztam magukat, ez kötelességem volt, de semmi több.

A pap mereven végigmérte, aztán megvetően elfordult.

— Gyáva féreg. — Mindössze ennyit mondott.

Mironescu elharapott egy mosolygást. Ezzel akar megfőzni ez a vén méregkeverő? Ahhoz korábban kellett volna felkelnie.

— Szó sincs róla, — mondta halálosan komolyan és látta, hogy a pap hisz neki — nem gyávaság ez, atyám. Az hiszem, én nem vagyok rátermett erre a munkára. Ennyi az egész.

Sokáig beszélgettek, amíg végre a pap meggyőzte őt álláspontjának helytelenségéről. Hát ki, ha nem ő? Ő, aki tisztában van a külföldi viszonyokkal, az emberekkel s főképpen a politikai helyzettel.

— Nézze, maga tudja jól, hogy ez, ami itt ma van, nem tart már sokáig. A leghivatalosabb helyről nyert értesüléseim szerint így áll a dolog. Namármost. Ha maga most visszahúzódik, közönyös marad, semleges, mi fog történni, ha meglesz a változás? Milyen érdemekre fog hivatkozni? Mi lesz az üzlettel? — Gunyoros mosollyal tette hozzá: — Arról nem is beszélek, hogy Jézus is kiköpi szájából a langyosakat. Ehhez mit szól?

Mironescu kibámult az ablakon. A Bazilika tornya mereven löködött az ég felé. Odalent, messze a Duna kanyargott, szürkén és magabiztosan. Néhány házat, kertet lehetett látni Esztergomból. Alig hallotta a pap duruzsoló, rábeszélő hangját. Az egyetlen, amit érvként elfogadott, ez az utolsó volt. Mi lesz azután? S az kétségtelen: neki biztosítani kell helyzetét a változás utánra is. De alapjában véve nem tetszett neki a dolog. Túl sok kockázattal jár. Már átkozta azt a percet, amikor Esztergomba vetődött raktárt keresni. Nem találtam volna másutt ezerszer jobbat? Hanem a dolgokon nem lehetett változtatni. A pap élesen nekiszegezte a kérdést. Hangjában annyi gyűlölet izzott, hogy Mironescu — aki pedig hozzászólt az ilyesmihez — szinte hátrahőkölt.

— Igen, vagy nem? — ez a kurta, felcsattanó hang magához térítette.

— Rendben, — mondta és felállt. — De én mondom magának szent atyám, boldogok az együgyűek, mert övék a mennyek országa. — Szerette volna, ha a pap megéri a szavából áradó gúnyt, de annak arca mozdulatlan maradt. Semmiféle érzés nem tükröződött rajta. Hegyes orra, savószínű szeme úgy meredt rá, mintha fel akarná nyársalni.

— De a mi országunk idelent van, — mondta rendkívül határozottan. — Arról, odafent, ráérünk beszélgetni. — És elbocsátotta a férfit.

Néhány nap múlva megkapta újabb megbízását. Gyakran oly sok munkát bízta rá, hogy kénytelen volt Kondóit is beavatni az ügyekbe. (Aki az üzlet vonalán nagyszerűen bevált.) S Kondói — ezt Simon észrevette — kapva-kapott az alkalmon. Szinte boldog volt, amikor az első bizalmas értesülést vihette ki Bécsbe, egy alumíniumbőrönd fenekébe rejtve. Oly ügyesen mozgott, hogy a vámvizsgálatot végrehajtó fináncok feszesen tisztelegtek előtte. Engedték átsétálni, még csak meg sem szólították. Ezután újabb és újabb megbízásokért zaklatta Mironescut. Az üzleti ügyek már alig érdekelték.

Mironescunak komoly tervei voltak Tarjánossyval és társaival. Judit még aznap délután értesítette öccsét a találkozó helyéről és időpontjáról. Ő is nagy fontosságot tulajdonított a dolognak, pusztán annak alapján, hogy Mironescu újonnan vásárolt rózsadombi villájában fogadta a fiúkat. Ezt meg is mondta öccsének és lelkére kötötte, hogy valamennyien pontosan jelenjenek meg Mironescunál.

— Lesz ott még valaki? — izgult Tarjánossy.

— Sejtelmem sincs róla, öregem, — volt a válasz — annyi bizonyos, hogy nektek ott kell lennetek.

Tarjánossynak csak másnap estére sikerült összeszednie a bandát. Puchard lakásán találkoztak. Óvatosan körülnéztek, nem hallgatódzik-e az öregasszony. De Mari néni a konyhában foglalatосkodott: csokoládétortát süített Puchardnak. Tarjánossy gyorsan elmesélte, miről van szó. Hosszú találgatás kezdődött. Vajjon mit akarhat, milyen feladatot bízhat rájuk. Veszélyeset vagy veszélytelenet? Később elcsendesedtek és mindegyikük az újabb feladatra gondolt. Nem látszott könnyűnek, annyi bizonyos.

Nehezen múlt el a hét. Végre eljött a szerda s ők felke-rekedtek, hogy meglátogassák Mironescut.

Valamennyien együtt voltak, csak Haltenberg hiányzott. Amikor a Széll Kálmán-téren gyülekeztek, Puchardnak ez jutott eszébe.

— Kár érte. Használható fickó volt és most méginkább fog majd hiányozni. — De rögtön el is felejtette egykori bajtársát. Egymásután érkeztek meg: Kócze, Hepper, Tarjánossy, Gáborján. Villamosra szálltak.

Sokáig keresgéltek, amíg Mironescu villájára rábukkantak. De ahogy beléptek, egyik ámulatból a másikba estek. Az oszlopos előcsarnok, a dús üdezőld növényzettel beborított télikert, a hatalmas szőnyegek, az antik bútorok — nem tudták, melyiken csodálkozzanak jobban. Mironescu hagyta, hogy egy kissé szétnézzenek. Aztán italt hozott és leültek. Simon kertelés nélkül, azonnal a tárgyra tért. Az elmúlt hét alatt lenyomoztatta a hozzáserglett fiatalemberek multját. Megbízhatott bennük, nyugodtan beszélt.

— Nézzék, maguk tudják, hogy milyen helyzetben élünk. Ezt nem kell külön magyarázni. De az, hogy mi csak szemléljük az eseményeket, még nem elég. Cselekednünk is kell. Előrebocsátom, amit mondok, köztünk marad. Szóval, az igazi nagy tettek ideje még nem érkezett el, amit mi itt ma tehetünk, csak annyi, hogy zavart keltsünk, szabotázsokat csinálunk, egyszóval szervezkedünk, s szervezkedés közben nem feledkezünk el azokról, akiknek egyes cselekedeteinkkel hírt kell adnunk, arról sem, hogy minél több embert vonjunk be a mi munkánkba. Ezt persze csakis a legóvatosabban. Jól meg kell néznünk, hogy ki az illető. Pénz nem számít, az van. (Élesen figyelte a jelenlevők arcvonásait. Feszült figyelemmel hallgatták). — Mondanom sem kell, hogy nem ingyen dolgozunk, hanem pénzért. Méghozzá nem is olcsón. Ez persze csak másodrangú kérdés.

— Az, — vetette közbe Hepper.

Lepisszegték.

Mironescu folytatta:

— Nos tehát, itt persze arról van szó, mi ennek a dolognak mintegy vezérkara vagyunk. Ha sokan vesznek részt, könnyen felfedhetnek minket is. — Kis szünetet tartott, míg egy pohárka barackot megivott. — Egyszerűen és világosan: maguknak végre kell hajtaniuk egy sorozatot, — nevezzék, ahogy akarják — ami előkészíti a talajt egy általánosabb megmozdulásra.

Hallgattak. Puchard nagyon halkan megkérdezte:

— És az mikor lesz?

— Micsoda?

— Az az általános... megmozdulás...

Mironescu nem felelt mindjárt.

— Kár erre várni, — harapta össze szájaszélét. — Előbb, mint a ruszlik kivonulása, nem kerülhet rá a sor.

Érezte, hogy hatással van a fiatalokra. Keménysége, határozottsága, megjelenésének lenyűgöző ereje azonnal felszította azok érdeklődését. Mosolygott volna ezen, — hiszen annyiszor tapasztalta már — de meg akarta őrizni a hangulat komolyságát. Sokáig csend volt. Mindannyian magukba merülve gondolkoztak. Rendkívül tetszett nekik ez az ügy. Végre! Végre, vége szakad ennek az átkozott tespedésnek, végre cselekedni lehet. Habzó szájjal gyűlölték mindazt, amit új Magyarországnak neveztek az újságokban, rádióban, éppen ezért készek voltak mindenre, ami ellene van. Az emésztő hónapok, bujkálások, éjszakai találkozásokkal terhes hetek, felőrölték idegeiket. Már-már azon voltak, hogy önálló vállalkozásokba kezdenek. S most éppen kapóra jött nekik Mironescu ajánlata.

— Nos, — kérdezte Simon — akkor elvben rendben lennénk?

Hárman is feleltek egyszerre és összenéztek.

— Természetesen.

Mironescu bólintott.

— Ezt vártam tőletek, fiúk, — fordította hirtelen tegezésre a szót Simon — akkor talán térjünk rá a konkrét feladatokra.

Hat nappal később talált rá Tarjánossy egy Garay-téri kocsmában Boda Gáspárra. Rövid ideig ittak, aztán megfogta a férfi karját és felvitte Judit lakására. Itt volt Puchard, Hepper és Kócze. Izgatottan várták, mert nem tudták, hogy Tarjánossy megtalálja-e az öreget. Pedig rá halaszthatatlanul szükségük volt. Két nap múlva lejár az első határidő és ők még nem végeztek semmit. Amikor az ajtóban megjelent a két férfi, majdnem felkiáltottak. Leültették az ijedten pislogó Boda Gáspárt.

Megismerte őket, de nem mert szólani. Kényelmetlenül és idegenül érezte magát ebben a furcsa illatú, hűvös, nagyon elegáns lakásban. Amikor eléje tették a szilvóriumot, alig akart inni. Tarjánossy unszolására mégis felhajtotta. Mindjárt jobban érezte magát. Kérdőn pillantott Tarjánossyra.

Hosszú beszélgetés kezdődött. Boda mindjobban belemelegedett. Ezek az ismeretlen urak mennyire egy vélemény-

nyen vannak vele! Igen, pontosan így látja ő is a helyzetet! Még hozzá neki állása sincsen s mindezt a zsidók, meg a kommunisták... Hiszen ha egyet is kezébe kaphatna közülük, amúgy istenigazában ellátná a baját. De el ám!

Puchard, Kőcze és Hepper helyeseltek. Érveket, bizonyítékokat adtak Boda szájába. Bizony nehéz ma a munkásember helyzete. És nemcsak a munkásoké... hanem mindannyiunké, magyaroké. Vagy talán nem vagyunk mi mindnyájan magyarok? Igen, hiába akarják kettéválasztani ezek a mai ficsúrok a nemzetet. Gazdagok és szegények? Mi mindannyian magyarok vagyunk, egy nyelven beszélünk és megértjük egymást.

Boda bólogatott.

— A parasztok is magyarok, a munkások és az urak... Urak!... Ma már nincsenek urak, — mondta.

— Hát persze, hogy nincsenek, — helyeselt Puchard. — Ma csak olyanok vannak, akik elnyomják a szegény népet. Ezek a mai urak! És ezek ellen kell felvenni a harcot... különben...

Az ital, a különös helyzet, a szokatlanul sok beszéd elá' mosította Bodát. Szeme le-lecsukódott, feje nagyon nehéz volt, minduntalan mellére hanyatlott. Puchard érkezettnek látta az időt.

— Figyeljen ide, Boda úr, — mondta határozottan, keményen — maga az előbb azt mondta nekünk, hogyha kell, hajlandó fegyvert is fogni ezek ellen. — Boda felkapta a fejét. Az álom egyszeriben kiröppent szemeiből.

— Fegyvert! Igen... nem vagyok én anyámasszony katonája... csak mondják meg az urak, mikor... hol... voltam én katona... géppuskás. Ismerem én a géppuskát, mint a tenyeremet...

Puchard gyors elhatározással megszakította az áradatot:

— Hát erről van szó. Most ugyan nem kell géppuska, de harcolni kell. Még hozzá fegyverrel. — Hevesen dobogott a szíve. Vajjon sikerül-e rávenni ezt a trógert arra, amit szeretnének? Vajjon rááll-e? De a vállalkozás sikere nem attól függ. Nem kis fába vágják fejszájüket. A dolog korántsem veszélytelen. Ha az öreg visszakozzt csinál, el kell tenni láb alól. Nehogy eset'leg részegségében kifecsegye mindazt, amit itt hallott. A többiek is pattanásig feszült idegekkel figyeltek. Boda nehézkesen felállt, kabátja szárnyait fogva.

— Tessék csak... tessék... megmondani, mit csináljak.

— Csak üljön le, apám, — mondta Kócze — üljön le nyugodtan.

Hepper a háta mögé állt.

— Maga szereti az italt, ugye?

— De még mennyire!

— Hát a pénzt?

Boda hangosan nevetett. — Jókat tetszik kérdezni.

— Nohát, öreg, lesz ital, lesz pénz, lesz minden. Amennyit csak akar. De előbb meg kell tennie, amit mi mondunk. — Még egyszer elhallgatott. Nehéz ezt kimondani. Most hirtelen bizonytalankodni kezdett. Vajjon helyes volt ezt az öreget bevonni a munkába? Tarjánossy ötlete volt és — be kellett, hogy vallja magának — neki is, mindenkinek tetszett. Ezért nem kár, ha elpatkol, a kutya sem fogja keresni. Csak dobja el a bombát, aztán a többi az ő dolguk. Mégis jobb lett volna, ha valaki közülük vállalkozik erre. Közülük valaki! Ez korántsem olyan egyszerű. Mikor először esett szó a merényletről, senki nem jelentkezett. Puchard habzó szájjal, tajtékozó dühvel korbácsolta őket:

— Ügy... ügy! Szép kis banda vagytok, mondhatom... már az első veszélyes akadálnál visszariadtok. Gyáva dögök.

Halotti csend volt.

— Csináld te, — mondta megvetően Kócze, és Puchard megint érezte, hogy a vezérség, az irányítás mennyire kicsúszott kezei közül. Nem is válaszolt Kóczének. Tarjánossy állt fel és izgatottan járkált fel s alá a szűk kis szobában.

Ezt a megbeszélést ismét Márta lakásán tartották, akit elkergettek hazulról.

— Ne veszekedjete, — kiabálta — mit veszekedtek? Egyikünknek sem szabad ilyesmit csinálni. Mi nem dobhatjuk oda az életünket, nem arról van szó. Én szívesen megtenném. Dehát nem emlékeztek arra, hogy mit mondott Mironescu: Mi vagyunk a vezérkar, mi rajtunk áll a sorozat sikere... hát ezért... Nem gyávaságból. Miránk még máskor is szükség lesz. Ostobák vagytok!

Ez az érv hatott. Megnyugodtak, s titokban hálásak voltak Tarjánossynak, hogy így megmentette őket ettől az ostoba helyzettől. Kócze egy villanásra Fábri Pistára gondolt. Szegény fickó... Az biztos nem csinált volna gondot abból, hogy kidobja a bombát. Akart és mert cselekedni. Megfizette érte. Megborzongott, s kissé elszégyelte magát. Node mindegy, jó lesz így is.

Akkor találták ki, hogy Boda Gáspárt kell bevonni ebbe a munkába. — Az egy melós, aki gyűlöli a rendszert, hallottátok, hogy miket beszélt. Pénzért mindenre kapható lesz, pénz az van dögivel. Nos, mi a véleményetek? — kérdezte Tarjánossy.

— Meg kell keresni, — mondta Puchard vörösen az izgalomtól.

— Tarjánossy! Te találtad ki, te keresd is meg. Biztos itt tanyázik az a tróger valamelyik kricsmiben.

— Helyes, — mondta Tarjánossy — megyek és megkeresem.

Négy napig kereste. Most itt ül és meg kell mondani neki, hogy miről van szó. Puchard vállalkozott erre a nehéz feladatra.

— Nézze, maga szépen kimegy reggel a Thököly-út és Murányi-utca sarkára. Ott jön egy kocsi mindennap. Majd mi megmutatjuk magának, hogy melyik. Kezébe vesz egy kézigránátot — volt katona, tudja, hogy hogyan kell — zsupsz, odavágja az autóra. Felrobban és kész. Ennyi az egész, semmi mást nem kell csinálni.

Boda tágrameredt szemmel, elakadó lélekzettel figyelt. Jól hallott? — Puchard folytatta:

— A sarkon egy kocsi várja magát. Az ajtaja nyitva lesz. Maga beleugrik és abban a pillanatban a kocsi elszáguld magával. Mire az emberek magukhoz térnek, már hetedhétországban túl lesz. Nincs ebben semmi boszorkányság. Nos? Felcsap? Mindezért kap ötven... nem... száz dollárt. Gondolja meg! Száz dollárt!

Csend volt. Boda Gáspár fejében egymást kergették a gondolatok. Körülötte ott szorongtak ezek az emberek, akik egyszerre irtózatossá válnak, idegeneknek tűnnek. De tudatába mindinkább befúrta magát — száz dollár! Ūristen, száz dollárt kap, egész életére megoldotta a problémát. Hogy mi lesz aztán? A dolog világosnak látszik. Eldobja a bombát, beugrik a kocsiba és kész. Mindez egyetlen villanás. Emlékezett rá, hogy a doni fronton hányszor vetett kézigránátot. Dörrenés, füst, semmi. Itt is így lesz. Mégegyszer újból és újból végiggondolta magában tennivalóit. Jön a kocsi, eldobja a bombát, beugrik az autóba... és száz dollár... mi minden telik száz dollárból...

— Gondolja meg, — hallotta Puchard duruzsoló hangját — gondolja meg. Száz dollár.

Felállt. A többiek kimeredt szemmel nézték. Most.

— Elvállalom, — mondta hangosan, de megbicsaklott a hangja. — Üsse kő, elvállalom. Ez az élet úgysem ér szart sem. Legfeljebb elkapnak.

— Dehogy kapják, — rántotta meg a vállát idegesen Puchard — dehogy kapják. Úgy eltűnünk, mint a villám. — Nem tudott örülni sikerének. Egészen mélyen nem hitt ennek a félrészeg embernek. Valami azt súgta neki, hogy még nagy bajba fogja őket sodorni. De ahogy a többiekre nézett, apró félelme eloszlott. Kőcze, Tarjánossy, Hepper körülállták a férfit és koccintani készültek. Ő is odalépett.

— Hát... a sikerre — mondta mély hangon Hepper. — A sikerre!

— Arra — visszahangozta Boda. — Szóval, száz dollár... de előre!

— Most, azonnal — mondta Puchard. Elővette tárcáját és kifizette az embert. A vadonatúj papírpénz egészen megbabonázta Bodát.

— Köszönöm... igazán... köszönöm... minden... mindent megteszek... nohát — s mintha álmodnék, megtörtelte a szemét.

Indulni készült.

— Figyeljen ide, öregem. Maga most itt marad két napra. Nem mehet haza. Várják otthon? Akkor üzenünk, hogy nem tud menni. Éhes, hozunk magának ennivalót.

— Engem, — morogta dühösen a férfi — engem nem vár otthon senki. A feleségem elutazik... Dehát jobb így. — Valamikor más volt a pünkösöd, de ma már ilyen, no. — És csak ne tessék üzengetni. De ha ennivaló volna... — sóhajtott.

Hepper kiment.

— Tehát kedden reggel — mondta Puchard. — A kocsi ott lesz?

— Azzal megyünk. Hepper vezet.

— Melyik az? — kérdezte az öreg.

— Az a kis tömzsi alacsony. Aki épp kiment. Nagyon tud ám vezetni! Versenyző volt.

— Helyes, — mondta Boda — lássuk azt a piát. — Töltött és egyedül ivott a szilvóriumból.

Lassanként köd ereszkedett agyára. A köd mögött elmosódott, homályos alakok mászkáltak, arcuk kivehetetlen volt a szemcsés takaró alatt. Egy darabig érdeklődve követte mozdulataikat, aztán lecsukódott a szeme. Hirtelen nagyon élesen felbukkant előtte Anna arca. A rosseb! Az a dög! Kom-

munista lett, elárulta őt! Hát nem . . . nem látja többé . . . soha többet nem megy haza . . . ha ugyan valaha élve kikerül innen. S most megint eszébe jutott az a reggel. Mit bánja, lesz ami lesz! Mély szomorúság öntötte el, amit nem tudott megmagyarázni.

RAGYOGÓ vasárnap reggelre ébredtek. A nyár lassan bontogatta szárnyát, a levegőben bódító, sűrű akácillat keríngett. A zöld, lombos fák poros levelei között áttört a hajnali napsugár aranyfénye. A hosszú, üres Váci-úton csend volt. A Duna felett ezüst párával ragyogott a koranyári reggel. A budai hegyek egyik része még mély árnyékban pihent. A másikra már ráhullt a felkelő nap tüze. Mély és világoszöld színek váltották egymást, elkeveredve a korareggeli pára ezüst csillogásával. A levegő oly üde és tiszta volt, hogy Marianne többször megállt a Váci-úton és gyönyörködve, mélyen szívta be a csodálatosan friss illatot, aztán nekiindult sietve. Úgy beszéltek meg, hogy pontosan hat órakor a gyár előtt találkoznak. Holder mindüknek lelkére kötötte a pontosságot. — Nagy út áll előttünk, elvtársak. Korán kell indulnunk. Így is lesz kilenc, mire odaérünk. Szóval, igyekezzetek.

Már messziről megpillantotta a teherautót. Háta mögött szapora lépteket hallott. A kiáltás utólérte. — Marianne! — Bodáné volt. Együtt siettek tovább, kipirult arccal a csípős hajnalban. Anna nem aludt ezen az éjszakán. Fiának megmondta, hova megy. A kisfiú sokáig kérlelte, vigye őt is magával, de az asszony nemet intett. — Majd máskor, — mondta — szólni fogok Holder bácsinak. — A gyerek végre megnyugodott, s abban állapotok meg, hogy Anna sokat fog mesélni az útról. Férje szombat reggel óta nem jött haza, mint az utóbbi időben oly gyakran. Amúgysem beszéltek már egymással. Anna napról napra jobban érezte, hogy ennek az állapotnak hamarosan véget kell vetnie. Nem élhet egy fedél alatt ilyen emberrel, aki ha otthon van, egyebet sem tesz, mint szidja őt, veri a gyereket. Együtt értek a gyárhoz.

Holder már ott volt. Samorjai szinte velük egyidőben érkezett. S kétoldalt, két futólépésben közeledő alakot lehetett látni: Koroda és Simándi jött, egyik Ujpest, másik a Margit-híd irányából. Holder seregszemlét tartott. Varga Mátyás

a kocsi alatt bújkált, tartalékkereket szereltek fel. Hosszú utánjárással végre sikerült nekik egyet szerezni. Varga Mátyás mint nagy kincset mutogatta mindenkinek a kereket, amelyről a futófelület már szinte teljes egészében lekopott. Dédelgette, mint egy kisbabát. — Már ilyenünk is van — mondogatta ellágyulva. Hozzánőtt a kocsihoz, küzdelmes utak, nehéz harcok emlékeit vitte magával, ha utazott. Semmi pénzért nem cserélte volna el beosztását, amely napról napra újabb változatossággal kedveskedett neki. Mennyi vidék, ahol sosem jártam! És mennyi érdekes ember! Képzeld, Holder elvtárs ...

Holder mosolygott és leintette. — Most nincs idő a mesélgetésre. Mindannyian itt vagyunk? — Itt — felelte a kipirult arcú, csillogó szemű kórus. — No, akkor felszállni.

Mire kiértek a gödöllői országútra, a napfény már mindent elöntött. A lecsurgó sugárban fürdöttek a kertek,ombokok, mezők, házak. A meggy- és cseresznyefák már elvirágoztak. Dús lila ruhába öltözött barackfák suhantak el mellettük. Kontyukban megcsillant az üde napfény. Minden élt, lélekzett, virult. A fűszálakon harmatcseppek csillogtak. Eső — gondolta Holder — eső kellene, minden kiszárad!

E hajnali ragyogásban alig látszott a szárazság gondja. A vidám zöld váltakozott az árokparton vadon kibukkanó kikiricsek hivalkodó sárgájával, a barackfák kacéran lila virágjaival. A hajnali harmat leverte a sűrűsödő port, a levegő kristálytiszt volt és oly éles, hogy szinte vágott. A teherautó utasai kissé megborzongtak a hajnalban. Talán pullovert is kellett volna hoznom — gondolta Marianne. Társaira nézett. Azok vidáman figyelték az elsuhanó vidéket. — Itt a cinkotai Nagy Itce, — kiáltott Anna — nohát ez van a valóságban is?

— Nem tudta? — nevetett Holder.

— Azt hittem, csak olyan szóásmondás — pirosodott ki az asszony sápadt arca. Mióta elkerült hazulról, nem járt vidéken, kivéve azt az időt, amikor Erzsébeten laktak Alapi bírónál. De az a kor most olyan végtelenül távolinak és oly idegennek tűnt számára, mintha nem is ő maga élte volna át.

Nagyon jókedvük kerekedett. Megcsapta őket az újdonságnak, e szokatlan vasárnapi autós kirándulásnak illata. Várakozásteliesen néztek a jövőbe.

— Énekelünk — indítványozta Simándi hivatásterüen.

— Itt akarod megcsinálni a kultúrgárdát? — ugratta Holder.

Simándi mindjárt megsértődött, ha erről a kényes pont-

ról beszéltek neki. Már hónapok óta azon do'gozott, hogy egy valamirevaló kórust és színjátszó csoportot hozzon létre az üzemben, de mindannyiszor belebukott a kísérletezésbe. Ha dühös is volt, mégsem hagyta abba. Mint egy bulldog újra és újra rávetette magát a szervezési munkára s különösen amióta az üzemi bálon Holder rászólt, saját jó hírnevének megőrzése céljából, nagyon fontosnak tartotta, hogy jól megszervezze; ha nem is a kultúrgárdát, de legalább a kórust.

Ho'der horgába azonnal beleharapott.

— Nézd, Holder elvtárs, már mondtam neked, hogy a dolog nem olyan egyszerű. — Hangosan beszélt, hogy a motorzúgást túlkiáltsa. Holder nevetett és hagyta volna, de Marianne leintette:

— Ez nem pártvezetőségi ülés. Hagyja abba. Mit akar? Énekeljünk.

Simándi visszahúzódott, de rögtön teli torokkal kapcsolódott bele a felcsattanó nótába. A dal harsogva szállt a reggeli rétek, mezők és dombok felett. Az autó o'dalára erősített vörös és nemzetiszínű lobogók harsányan csattogva kísérték a dallamot. Teljes szívből énekeltek, végig az elsuhanó falukon. A járdákat sepregető asszonyok, férfiak sokáig bámultak utánuk. Rétek, falvak, dombok... Az út emelkedett, süllyedt. — No, itt megdo'gozik, aki biciklis — mondta Samorjaž, amikor egy, a kerékpárját a meredeken fel-feltoló férfi mellett integetve elfutottak. — De meg ám, — toldotta meg Simándi.

A nap már magasan állt. Hátukat melegítette. Marianne levetette a piros muszlinkendőt, amellyel kora hajnalban a haját kötötte be. A szél mindjárt be'ekapaszkodott és szétcibálta fürtjeit. Holder kissé megdöbbenve nézte ezt a szép arcot, amely nekitárulva a hasító szélnek, egyszerre szebb volt, mint amilyennek valaha is látta. Marianne szabályosan semmitmondó szép arca az utóbbi hetekben láthatóan változott. A puha, elmosódó vonások megkeményedtek, járása, mozdulatai határozottabbakká váltak, különösen azóta az emlékezetes februári verekedés óta az egész lányt mintha kicsérték volna. Ho'der meghökkent, hogy ezt csak most veszi észre. Egyre fokozódó érdek'ödéssel nézte a iólistmert arcot. Mi ez? Tetszik neki Marianne. Erre nem tudott határozott választ adni. Ma id egy éve ismerte már a lányt s ilyesmi soha még csak eszébe sem jutott. Most éppen a könnyedén kiviruló hajnalban egyszerre felfedezte ezt az eddig nem tapasztalt érzést. Kicsit idegenkedett tőle, de a gondolat mind határozottabb formát öltött. Marianne valóban szép, most különösen

szép. Lobogó barna haja lágyan keretezte hosszúkás arcát, szája az ismeretlen lendülettől kinyílt és alatta megcsillantak fehér fogai. Holder önkéntelenül is közelebb húzódott hozzá és megérintette a karját. A lány — akarva vagy akaratlanul — hátradőlt és Holder érezte hozzásimuló testét. Marianne ráemelte nagy barna szemeit és hálásan elmosolyodott. Holder elpirult, mint egy kislány. Nem tudta mire vélni ezt a mosolyt, amelyben köszönet és hála rejlett. Lehet, hogy Marianne már régen gondol erre? Soha semmit nem vett észre a lány viselkedésén. Jóbarátok voltak, semmi több. Neki eszébe sem jutott, hogy Mariannera mint nőre nézzen és fel sem tételezte, hogy ez a lánynál másképpen is lehet. Ostoba voltam?

Marianne megfogta a karját és könnyedén, finoman megszorította. Ráhunyorított a férfira. — Örülök, hogy eljöttem — mondta halkan. Holder szégyenkezve viszonzta az enyhe szorítást. De mikor észrevette a lány szemében felcsillanó pajkos, nagyon jókedvű mosolyt, amelyben mintha egy kis elnézés is lett volna, saját, mármint Holder ügyetlensége miatt, hirtelen fe'kiáltott. — Én is, én is örülök. — Többet nem is beszéltek erről.

Pásztón Varga Mátyás boszorkányos ügyességgel kerített benzint. Olyan gyakorlata volt ebben, amely megkönnyítette az idegen városokban való mozgást. Szinte az első pillanatokban eligazodott, tudta, kihez kell fordulni, ha a kiszáradt benzinkutakból benzint akart sajto'ni.

A város szélén lassítottak és egy kosaras parasztasszonytól megkérdezték:

— Néne, megmondaná, merre van Hasznos?

Az asszony kíváncsian nézte őket egy darabig.

— Csak itt egyenesen. Amerre jobbra emelkedik az út, mind'árt ott van. — Sokáig bámult még utánuk. Aztán hazarohant és ágybanfekvő, beteg férjének elújságolta, hogy kommunisták mentek Hasznosra. — Biztos valami baj lesz, — fintorodott el az ura — mit akarnak itt ezek? Hát sehol sincs béke tőlük?

Holderék már messze jártak. Az út meredeken emelkedett felfelé. A kocsi hörgött a kapaszkodókban. A hegyek már egészen közel voltak s a kristálytisztá levegő megcsapta őket.

Az egyik kanyarodó után néhány ház villant szemük elé. Mindannyian felugráltak és kiabálni kezdtek. Ez az! Biztosan ez az!

A kocsi lassított és a falu szélén megállt. Teremtett lel-

ket nem lehetett látni. Az udvarok csendben pihentek a ragyogó napsütésben, az ablakok halványan csillogtak. Egy darabig kíváncsian nézegettek körül, lesték, hol bukkan fel ember, akiktől megkérdezhetnék, vajjon jó helyen járnak-e. De se férfi, se asszony nem mutatkozott.

— Gyerünk, — adta ki az utasítást Holder — gyerünk tovább. Csak lesz itt valaki. Nem haltak ki mind. Gyerünk a községházára.

A falu egyetlen, meredeken felfelé kapaszkodó utcából állt. A szélső sárviskók után néhány rendesebb, téglából épült házat is lehetett látni. Olyan csönd volt, hogy a motor zihálása szinte bántotta fülüket. Még mindig nem találkoztak senkivel.

Végre megpillantották a községházát. A kocsi megállt, Holder leugrott róla, a többiek fentmaradtak. Izgatottan figyelték, amint eltűnik a kerítés mögött.

Az udvar itt is üres volt. Holder egyenesen a „Főjegyző” felírású szobába nyitott. Egy poros íróasztalon néhány dosz-sziét látott. Az asztal mögött törött támlájú karosszék. Egy öregasszony takarított, néhány pillanatig észre sem vette a belépő férfit. Holder hangosan ráköszöntött.

— Jóreggelt, néni!

A fejkendő öregasszony ijedten fordult meg az ismeretlen hangra. Kezében megmerevedett a seprő és a szemétlapát. Tágranyílt szemében ijedtség tükröződött. Félig nyílt szája alól kivillantak csorba fogai. Valamit dűnnyögött az orra alatt. Holder beljebb lépett.

— A jegyző urat keressük, nincs itt?

Az asszony bohókásan ingatta a fejét.

— A jegyző úr vadászni ment, kérem, — mondta hirtelen ellenségesen.

— Helyettese nincs?

— Az nincs, kérem, — mondta az asszony és újból neki látott a takarításnak.

— Néni, — szólt rá megint Holder — néni...

De az asszony nem állt meg. A seprő ütemesen mozgott kezében s a padlóról felszálló por megcsillant az ablakon besütő sugárban. — Néni, — ismételte harmadszor Holder — mondja, vannak ebben a faluban kommunisták?

Az öregasszony, mintha szűnyog csípte volna meg, hirtelen kiegyenesedett. Holder fájdalmas nyögést hallott és látta, hogy az asszony oldalához kap.

— Kérem, hogy kommunisták vannak-e a faluban?

— Isten ments — mondta az öregasszony. Ráncos arca rángatózni kezdett. — Keresztények laknak itt.

Mire visszatért a kocsihoz, a többiek egy fiatal, napbaránított arcú, felgyűrt ingujjú, mezítlábas férfival beszélgettek. A férfi az autó mellett állt, kezeit mellén összefonva. Frissen borotválkozott s tiszta vasárnapi inget vett fel, nyilván templomba készült, vélte Holder. Odalépett a beszélgető csoporthoz.

— Adjon isten.

— Szabadság — mondta a férfi és kérdően ránézett. Holder megörült, mint egy kisgyerek.

— Az elvtárs kommunista? — Maga fölött látta Marianne ragyogó arcát.

— Az volnék, — mondta a fiatalember — hát az elvtársak kit keresnek?

— Magát, — mondta hirtelen Samorjai — éppen magát. Egy átkozott lélek sincs ebben a faluban?

A férfi kicsit öntelten nézett körül, aztán így válaszolt:

— Azt nem is csodálom elvtársaim, már várták magukat. Aztán úgy félnek, mint a tüztől. Azt hiszik dögvészt hoznak ide maguk.

— Dögvészt, — kiáltott Samorjai — a jó istenit...

A fiatalember örült, hogy e pillanatban az érdeklődés középpontjába került. Mezítelen lábával rugdosta a port, apró köröcskéket rajzolgatva a száraz homokba.

Holder előtt minden rögtön világos lett. Hát ezért, hát ezért nem találkoztak ők egyetlen emberrel sem? Már tudtak róluk, várták őket és félnek. Dehát mitől félnek? Azt mondja ez az ember, dögvészt? S ha eddig csak sejtette, most már tudta: nehéz feladat előtt állnak.

— Menjünk be hozzánk — ajánlotta a fiatalember, aki akkor bukkant elő, amikor Holder bent motozott a községházán. — Itt lakunk nem messze, a hegyoldalban. Fel tud oda jönni a kocsi?

— Gyerünk, — mondta Holder — kapaszkodjon fel elvtárs és mutassa az utat.

Néhány száz métert mentek felfelé. Az utcák, kertek, udvarok üresek voltak. A fiatalember, aki a lépcsőn állva magyarázott, széttárta a karját. — Tessék nézni, behúzódtak mind, mint az eső elől, egy sem meri kidugni az orrát.

Vidám, kedves szemét Holderra emelte. Nagyon jól érezte magát. Már kora hajnalban — dróttalan távirón, úttalan utakon — elterjedt a hír, hogy kommunisták jönnek a falu-

ba. Egyedül ő, Géczy Mihály érzett némi megkönnyebbülést és örömet a hír hallatára. Mint később kiderült, a háború utolsó hónapjaiban a szlovák hegyekben partizánkodott. Örült mert hónapok óta szinte feleslegesen vesztegette idejét az-
zal, hogy megalakítsa a pártszervezetet, valami kis életet, lendületet vigyen a faluba, de mindezideig sikertelenül. Arra számított, hogy a városból érkező kommunisták majd segítségére lesznek. Amikor meghallotta a teherautó zúgását, ész nélkül rohant ki a házból, nem törődve felesége kiáltozásával.
— Vedd fel a csizmád legalább!

Géczy Mihály harmadmagával élt ebben az egyszobás házban, amelyhez vályogból készült konyhát tapasztottak nemrégiben. Felesége és anyósa szívszorongva lesték, mikor jön vissza. Amikor ismét felhallatszott a motorzúgás, az öregasszony keresztet vetett, a fiatal mereven bámult maga elé.
— Mondtam a Mihálynak, nem jó vége lesz, — suttozta.

Az öregasszony mérgesen legyintett.

— Még a nyakunkra hozza őket.

S valóban az ajtóban megjelent a fiú, mögötte libasorban a többi. Samorjai kissé kényelmetlenül érezte magát, amikor meghajtott fejjel bebújt az apró, négyszögletes ablakocskájú szobába. Valahogy másképp képzelte a dolgot, s ha azt nem is hitte, hogy lovasbandériummal fogják fogadni őket, arra gondolt, hogy legalább egy-két emberre, talán pártszervezetre is akadnak majd. Szorongva leste Holdert. Az odament a mozdulatlan asszonyokhoz, köszöntötte őket.

— Ne haragudjanak, hogy zavarunk, — mondta hangosan s a kimondott szó megtörte a furcsa, kietlen csendet.

— Tessék csak leülni, — mondta Mihály. — Ereggy, hozzatok lócát. — A két asszony egyszerre lódult neki s szinte verekedve, hogy ki hagyja el előbb a szobát. Géczy Mihály szégyenkezéssel teli pillantást vetett utánuk. Samorjai látta, Holder úgy tett, mintha semmit sem vett volna észre.

— Üljön le az elvtárs is, — mondta most Koroda, mert Géczy, bár a többiek már elhelyezkedtek, még mindig állt. Míg odakint a szabad levegőn biztosnak érezte magát, itt bent, saját házában idegennek találta e sok ismeretlen vendéget. Az is megfordult benne, hátha valóban nem jó szándékkal jöttek ezek. De a kelletlenül feltolakodó gondolatot hamar elkergette.

S egyszerre csak leült. Megkönnyebbülten sóhajtott.

— Lássuk csak, — szólalt meg ekkor Holder — lássuk csak ezt a maga elvárásolt faluját. Hát miért nem mertek

kijönni az utcára? — Megérezte, hogy előbb a férfit kell beszéltetnie, s csak aztán teheti fel majd a saját kérdéseit. Jól sejtette, a férfi tele lehet panasszal, kívánságokkal, haraggal. S jól számított. Kérdésére előbb lassan, majd mind gyorsabban megeredt a férfi nyelve. Néhány perc múlva már dőlt belőle a szó. Holder néha-néha félbeszakította és ügyesen elhelyezett kérdéseivel igyekezett a parttalan csordogáló beszélgetést meder közé szorítani.

— Szóval itt nincs is pártszervezet?

— Hogy pártszervezet elvtárs? Hiszen itt úgy félnek a kommunistáktól, mint a tüztől. Én megpróbáltam csinálni valamit egyszer, alaposan el is vertek. Meg aztán — sóhajtott — az anyósom, kérem, az olyan, hogy... Még a feleségem csak hagyján, de őt is az a vénasszony kormányozza. Azt mondja, hogy én istentelen vagyok, mert nem járok templomba soha. Hát nem — felszegte a fejét és dacosan nézett körül, mintha most is anyósával vitatkozna. — Hát én nem járok templomba. Tudom én, mit akar maszlagolni ez a pap. (Holder megjegyezte magában, hogy a papról is érdeklődnie kell majd, de egyelőre engedte a férfit beszélni.) Géczy kérdés nélkül is elmondta, hogy a pap itt rendszeres prédikációkat tart a kommunisták ellen, azzal ijeszti a népet, hogy visszaveszik a földeket s fenyegetőzik, kiátkozza azokat, akik be akarnak lépni a kommunistákhoz...

— Vannak itt olyanok? — kérdezte Holder.

— Hát volnának! Az én komám az mindjárt belépne, csak volna hová. Meg egy-két úgjazda szintén. Csakhát megfélemlítette őket az a... — és válogatás nélküli szavakkal szidni kezdte a papot.

Samorjai kivirult. Őszintén, teljes szívből gyűlölte a papokat és most, hogy ez a láthatólag jószándékú fiatal paraszt ilyen szenvedélyesen szidta őket, úgy érezte, hogy megtalálták a közös hangot. Előbbi idegenkedése szertefoszlott. No halljuk csak?

Géczy, miközben beszélt, Mariannet nézte. A fiatal lány előbb elpirult, aztán elsápadt az átható tekintet sugarában, majd azon kezdett gondolkozni, hogy milyen rendellenesség lehet a ruháján. Leszegte fejét s igyekezett elkerülni a súlyos pillantást. Érezte, hogy Bodáné közelebb húzódik hozzá.

Az asszony eleinte érdeklődve figyelt, — sok tekintetben saját gondjára, bajára ismert, a férfi elbeszéléséből — de aztán megrettenő szívvel hallgatta a papra zúduló káromkodások özönét. Már-már közbe akart kiáltani, hogy hallgasson, de

mindannyiszor fékezte magát. Lehúnyt szemmel, sápadtan ült az alacsony lócán, kezeit térdére fonta. Miket beszél, Krisztusom, miket beszél, hát szabad ezt? Holder észrevette az asszony elszíntelenedett arcán, hogy viaskodik magával, de nem szólt rá. A lecke elkezdődött, neki még sokat kell tanulnia. Két mondat között elhatározta, hogy hazaérkezésük után többet foglalkozik majd Bodánéval. Az asszony klerikális befolyás alatt van, pedig a papok őt is biztosan megkínózták már. Fel kell nyitnia a szemét. Biztosra vette, hogy a mindenre rendkívül gyorsan, értelmesen felfigyelő Anna ezt is hamar megérti. Csak hadd hallgasson, hadd tanuljon — döntött és elvetette előbbi ötletét, hogy az asszonyt kiküldi a szobából.

— Nézze, Géczy elvtárs, — mondta hirtelen Holder — én szerintem az lenne a leghelyesebb, ha maga délutánra összehívná azokat az embereket, akikről úgy véli, hogy a mi pártunkon vannak. Aztán majd elbeszélgetünk velük egy kicsit, jó?

A férfi helyeselt. Nem tudta ugyan, mit fognak szólni azok a parasztok, akik többé-kevésbé az ő oldalán álltak egyes vitás kérdésekben, de sejtette, hogy néhányan mégis eljönnek majd, részint kíváncsiságból, részint pedig azok is szerették volna, ha a tespedő faluban bizonyos élet indul már meg. Elhatározták, hogy délután háromra megbeszélést hívnak össze Géczy Mihály lakásán.

Holder rendelkezett:

— Koroda elvtárssal mi ketten elmegyünk a paphoz, nem fog ártani egy kis beszélgetés. Samorjai meg Simándi elvtársak kimennek a községháza elé az összes szerszámokkal. Utközben beszélhettek egy-két házba, kérdezzétek meg, van-e valami javítanivaló. Munkára, elvtársak! — Géczyhez fordult. — Beteg van-e a faluban? — És amikor az igent intett, az asszonyokhoz szólt: — Anna meg Marianne, maguk meglátogatják a betegeket, főként a gyerekekre legyen gondjuk... Vigyázzanak. Ahol nem akarják beereszteni magukat, ott ne erőszakoskodjanak. Mindent szép szóval, semmit erőszakkal. Inkább a szegényebb házakba menjenek, vigyék a gyógyszerládát. Maga, Marianne, végzett egészségügyi tanfolyamot, — intett a leány felé — hát most megmutathatja, mit tud. Varga elvtárs a kocsival marad. Na, indulás!

Bodané és Marianne rövid ideig tétován álltak a kocsi mellett. Idegenül és elhagyottan. Sejtelmük sem volt, hogy kezdjenek a dolgokhoz. Előbb egymásra, aztán a napsütésben fehérülő házakra néztek. Mit csináljanak? Szerencsájük

volt. Az egyik udvarból csattanó kiáltás hangzott, aztán sántikáló, véreslábú, tizenkét éves forma kisgyerek szaladt a kerítés felé.

Marianne felkapta a táskát.

— Gyere — súgta Annának. Az megmozdult, de az ijedség majd ledöntötte a lábáról. — Mit vársz? — sürgette Marianne. Nekiindultak.

Időközben Géczy Mihály Holdert és Korodát elvezette a paplakhoz. Útközben néhány szóval igyekezett megrajzolni előttük ezt a fiatal, rendkívül energikus, nagyon határozott és biztos fellépésű papot, aki a háború utolsó előtti évében került a községbe s nem menekült el a németekkel, holott mindenki ismerte közeli kapcsolatait azokkal. Géczy elmesélte a romokban álló templom történetét is. Sőhajtozott közben, el-elakadt, mint aki nagyon szégyenli az esetet.

— Én sem voltam itt, nekem is csak mesélték — mentegődzött bevezetésképpen.

— No mondja már, Géczy elvtárs — unszolta Koroda.

Kis húzódozás után mégiscsak ráállt. — A németek 1944 nyarán megszállták a falut. Ittak, ettek, danáztak, ölelgették a lányokat, a falu undorodott, de semmit sem tehetett. A pap meg folyton a németek oldalán prédikált, rendre, fegyelemre, türelemre intette az embereket. — Meglátjátok, eljön a jutalom napja is. Hát el is jött — mondta sötéten a férfi. — El ám. De még hogy.

Akkoriban nagyon nyomták már a németeket, jöttek az oroszok, mint a szél. A Mátra túlsó felén már úgy dörgött az ágyú, mintha a kapunkban szólna. A németek aztán szedelőzködtek is, de még hogy, kapkodták a motyójukat, aztán elillantak, ki merre látott. Reggelre arra ébredtek, hogy nincs egy szál német katona sem a faluban. Volt itt öröm, de mekkora. Csak a pap arca nyúlt meg, aki szeretett volna talán velük menni, dehát így szégyenszemre mégse indulhatott utánuk.

Lassan ballagtak a napsütötte, poros utcán, egyre feljebb. Az út enyhén kanyargott, itt-ott egy-egy módosabb ház bukkant elő. Aztán egy modern kőépület: a Hangya. Az üzletet bezárták, a kocsmá üres volt. Géczy nyugodtan mesélt tovább, láthatóan lendületbe jött.

Amikor már azt hitték, hogy megszabadultak a németektől, az egyik pajtából előtántorgott két német katona. Még akkor is holtrészegek voltak, akárcsak az előző estén, amikor bezuhantak valami kazalba, ott aludták át az éjszakát és ész-

re sem vették, hogy a kamerádok megsittyentek. Csak dörögtek a szemüket és néztek körül. A falusiak magukbafojtották a nevetést. Hol vannak a többiek? — kérdezték ezek. Éktelen láрма lett, mikor megtudták, hogy a társaik vízben hagyták őket. Az egyik lekapta válláról a géppisztolyt és egy sorozatot indított el a levegőbe. A lövések zajára kitisztult előttük az út. Mindenki behúzódtott a házba. Ezek ketten egyenest a templomnak tartottak. Az öreg Sanyi bácsi, majd meg.átják, ott szolgál a parókián, az motozott a templom mellett. Elparancsolták onnan, de az öreg félt, hogy valami baj lesz, hát csak meghúzódtott a bokorban: Látja, amint a két német gránátot szed elő és kezdik körülrakni a templomot. Elindult és kézzel-lábbal, ahogy bírta, megkérdezte, mi lesz itt? Azok csak röhögtek és mutogattak a templomra — ahogy mondják, még így tettek: bumm. Az öreg megértette, ezek a csibészek fel akarják robbantani a templomot. A két holt-részig német csak tapogatta a falat és rakosgatta a patronokat körül. Dült belőlük a borszag.

Sanyi bácsi nekiindult, hogy fellármázza a falut. — A németek fel akarják robbantani a templomot, úristen, gyerekek, segítsetek. — Mintha mindenki meghalt volna, akárcsak e mai napon. Senki nem szólt, senki nem jött ki a házból. Hogyne, mondogatták, majd hagyunk belelőni magunkba. Egyszerre csak nagy robbanás. Erre aztán előrohant mind, hányták a keresztet, de későn. A templom olyan volt, akár csak most, tessék megnézni. — De ő maga elfordította fejét szégyenében. — Két részeg némettel nem bírt leszámolni ez a gyáva népség, hagyták, hogy felrobbantsák a templomukat — morogta fojtott dühvel. — Ahelyett, hogy valaki leütötte volna őket, mukkanni sem tudtak volna, de azok csak elbújtak a házban s most sopánkodnak, hogy nincs templomuk! Nincs! Akkor gondolkodtak volna, ne most. Ennyi maradt. — Holderék egy fából ácsolt haranglábat láttak, amelyen szomor-kodva függött az apró harang.

— Az ott a paplak. Tessék csak bemenni nyugodtan. Nálunk ebédelnek az elvtársak. Ne tessék tiltakozni. És háromra összehívom a gyűlést. — Elbúcsúzott.

Holder és Kóroda a férfi elbeszéléséből körülbelül tiszta képet kapott a faluról. Sejthették, hogy az lesz a helyzet, a valóság azonban nyersebb volt a képzeletüknél. Hiába.

A kapuban egy fiatal, nyílt tekintetű parasztlány fogadta őket. A pap az ablaknál állt és figyelte mikor érkeznek meg a váratlan vendégek. Azt sejtette, hogy eljönnek hozzá is. De

mégis remélte, el lehet majd kerülni ezt a gyűlöletes találkozást. Harmincöt év körüli barna, teltarcú ember volt, fekete-keretes szemüveget viselt, ami ünnepélyessé és elgondolkodzóvá tette arcát. Mély, nyugodtzengésű hangját oly nagyszzerűen használta, hogy egy-egy prédikációja közben pisszenni sem mertek. Ismerte hangja erejét, s büszke volt rá, hogy szemének egyetlen villanásával a maga ügyének szolgálatára tudta kényszeríteni az embereket. Mindenkit befolyása alatt tartott, a tanítót, a jegyzőt, a segédjegyzőt. Korlátlan kiskirály volt a faluban s most határtalanul szenvedélyes gyűlölettel figyelte a lassan közeledő két férfit és Géczy Mihályt, akiről tudta, hogy egyik legdühödtebb ellensége a faluban. Géczyn nem fogott a szó, a baljós szempillantás, határozottan ki mert állni és megmondta a véleményét. És a pap tudta, hogy ha követői nem is akadnak, de vannak, akik titokban helyeslik Géczy viselkedését és csak külső segítségre várnak, hogy csatasorba állhassanak ellene. Nem kellett hozzá nagy fejtörés, a pap rögtön megállapította, ez a segítség most megérkezett a faluba. Készült a harcra, de elég okos volt ahhoz, hogy tudja, nem fedheti fel nyíltan a kártyát, bár biztos volt abban, hogy Géczy már alaposan befeketítette az idegenek előtt.

Elébük ment a tornácra. Szeretetreméltó mosolyt erőltetett arcára, mindkét kezét egyszerre nyújtotta az érkezők elé. Holder magabagyúrta dühét és indulatát. Ő is mosolygott.

— Adjon isten jó reggelt — köszönt a pap.

— Adjon isten — mondták egyszerre.

— Már hallottam az urakról — mondta hadarva a magas férfi, aki az első pillanatban szinte megnyerőnek látszott és Korodában egy pillanatra megvillant a lehetőség, hátha Géczy túlzott.

Bemutatkoztak.

— Először önhöz jöttünk — mondta Holder, miután beljebb kerültek a szobába s leültek az egyszerű faragott asztalhoz.

— Szeretnénk kicsit elbeszélgetni, így a falu dolgairól.

— Annak semmi akadályja — mondta felvillanyozva a pap — semmi akadályja, sőt. Elképzelhetik, hogy én, aki itt élek évek óta közöttük és látom nehéz sorsukat, szívemen vise'em a nép ügyét. Szegény falu ez — folytatta a pap szívélyes, elbeszélő hangon, — amolyan hegyvidéki falu. Sok a nyomorult, sok a szegény. Dehát ez már így van. És Isten

most sem könyörül rajtunk, hiába imádkozunk. Nincs eső. Pedig ez nagyon kellene.

— Az bizony, — mondta Koroda — hát majd csak megjön az eső is.

— Reméljük, — morogta a pap. Most felvillant ellenséges tekintete, de azt azonnyomban felváltotta a szívélyes mosolygás.

— A tisztelendő úr régen van a faluban?

A pap kicsit gondolkozott, mintha az elmúlt éveket számolná. Közben félig lehunytt pillája alól végigkémlelte a nyugodtan ülő két férfit. — Idestova négy éve. Négy? Majdnem négy és fél. — Kis szünetet tartott. — Nehéz idők voltak ezek, uraim, nagyon nehéz idők. Itt ment át a front kéremszépen, lötték a falut, az orosz ágyúk aztán beletaláltak a templomba is.

— A templomba? — Holder kissé feleme'kedett. — Úgy tudom a temp'omot német katonák... — Elhallgatott, mert nem akarta kiélezní a helyzetet, de a pap arcán átvonagló dühös rángásból látta, hogy telibe talált. Ellenséges csend támadt. Koroda hirtelen másról kezdett beszélni. Volt-e itt nagybirtok, felosztották-e a földeket. A pap határozottan kurtalevelet adott, mint egy statisztikai hivatal. Látszott rajta, hogy kitűnően ismeri működése területét. Pontos számadatokkal egészítette ki beszédét. Holderék néhány perc alatt értékes adatok birtokába jutottak. A beszélgetés itt már folyamatosabb volt. De a feszültség nem oldódott, hanem mind határozottabb formát öltött. Egyszerre csak a pap felugrott.

— Valami italt hozok, uraim. Szégyelem magam, más aligha van a háznál, dehát szegény a község, koldus az eklézsia... — S mielőtt tiltakozhattak volna, kirohant, pár pillanat múlva apró színes üvegpoharakkal és egy üveg barackpálinkával tért vissza.

— A nép egészségére, — mondta fennhangon Holder.

— Arra, — mondta a pap és szemrebbenés nélkül lehajtotta a méregerős italt, ami Holdért is, Korodát is megköhögte.

— Ha szabad érdeklődnöm, — kérdezte aztán a pap — az urak egyáltalán miért jöttek a mi kis eldugott falunkba, ahol a madár sem jár.

— Ez nagyon egyszerű kérem, — mondta szárazon Holder — mi segíteni jöttünk a népnek. Hallottuk, hogy bajok vannak erre felé, hogy sok a kósza rémhír, meg hát szeretnénk

közelebből megismerkedni a parasztsággal, mi városi munkások.

— Önök munkások?

— Azok vagyunk, vasmunkások. A mi dolgunk odafent csak úgy intéződhet jól, ha idelent helyesen mennek az ügyek. Márpedig ahhoz mi is szükségesek vagyunk. A falu segítségre szorul.

— Hát bizony. — A pap a levegőbe nézett. — Van itt baj elég. A nép tudatlan ostoba. Nem akar tanulni, se kényszerrel, se szép szóval.

— Tanulni — mondta Koroda — tanulni! Hát akarta valaki ezer évig, hogy a nép tanuljon? Most majd kiderül, hogy a nép nem is olyan buta, mint egyesek hiszik.

A pap fölényesen mosolygott.

— A mi hivatásunk ugyanegy az önökével uraim. De nekem ebben van némi praxszisom, higgyék el. Ez a nép születésétől fogva ostoba, begyepesedett agyú. Nem fog rajta a szó. Már a gyerekeibe be van oltva a tudás iránti ellenszenv.

Holder szinte vidáman válaszolt:

— Majd elvállik tisztelendő uram, majd elvállik. Nem is az a kérdés most, hanem a kisebb-nagyobb helyi bajok. Biztos nincs még rendben a földosztás sem. A gazdák félnek, hogy visszaveszik a földet, nincs kezükben a telekkönyvi kivonat, kevés a megművelt terület... Hát erről szeretnénk velük beszélni majd egy-két szót. Azt hiszem ezt ön is helyesli? — Büszke volt utolsó mondatára.

— Természetesen — mondta most szinte leplezetlen dühvel a pap — csak helyeselhetem. De nem tanácsolom, hogy most azonnal hozzáfogjanak. Az idő még nem érett erre. A nép fél a városi emberektől, azt mondja rá, azért jön, hogy kirabolja, megtévessze őt.

— Majd teszünk róla, hogy ne féljenek — mondta Koroda gyorsan — de Holder félbeszakította.

— A népet félrevezették tisztelendő uram és most meg kell találnunk az utat, amely helyes irányba tereli őket. Fél a városiaktól? Vajjon a városiak eddig mindig olyan szelídek voltak hozzá? És kik voltak ezek a városiak. A grófok meg a bankárok. Hát ezért fél. Dehát azok nem jönnek ide többet, de nem ám. — És vidáman nevetett a pap mogorván elszürkülő arcának láttán.

Csend lett. Egy légy zümmögött a szobában, Koroda azt figyelte. Holder kitekintett az udvarra nyíló ablakon. Majdnem felkiáltott.

Az udvar, miközben ők nyugodtan beszélgettek, megtelt. Csendesen, szinte lábujjhegyen, férfiak, asszonyok sompolyogtak az ablak alá. Holder először azt hitte, templomba menők gyülekeznek. De hamarosan rájött, hogy egészen másról van itt szó. Felállt és az ablakhoz lépett, vigyázva, hogy a kívül ácsorgók meg ne láthassák. Az asszonyok arcán sápadt félelem ült, a férfiakén szilaj harag. Egynéhányan botokat, husángokat lóbáltak kezeikben. A morgás erősödött. A sötétlő csoport már megtöltötte az udvart. Mint fenyegető viharfelhő növekedett pillanatról pillanatra. Nyilvánvaló. Rájuk várnak. Holder megfordult és egy gyors ugrással a pap előtt termett.

— Mi ez? — mutatott ki az udvarra.

A pap úgy tett, mintha nem látott volna semmit.

— Nem tudom, — mondta színtelen rekedt hangon.

— Nem, hát majd én megmagyarázom magának. — Holder remegett a dühtől. A gazember kiment, hogy italt hozzon és rájuk csődítette a falu népét. A tömeg fenyegetően hullámozott fel s alá az ablak előtt.

— Van hátul kijárat?

— Nincs, — morogta a pap. Aztán behúzódott a szoba egyik sarkába és onnan figyelt. Valóban, amikor italért ment, elszalasztotta cselédjét, riassza fel a falusiakat. Érte jöttek. Segítséget kért. Tudta, a falu percek alatt felkerekedik. Most már megijedt a saját maga felidézte vésztől. Holder a homályos szoba közepén állt a lecsüngő petróleumlámpa alatt. Koroda a pap mellé lépett, mintegy vigyázott rá, hogy meg ne mozdulhasson. El volt szánva rá, hogy az első ellenséges mozdulatnál leüti.

— Idefigyeljen, — mondta most Holder — maga most kikísér bennünket. Előttünk fog menni, megnyugtatja a tömeget és szépen hazaküldi őket. Megmondja nekik, hogy mi nagyon barátságos, jóindulatú emberek vagyunk, akik az ő javukat akarjuk és szó sincs semmiféle rablásról. De figyelmeztetem, ha az ellenkezőjét csinálja, magára vessen a következményekért. Én nem leszek sem elnéző, sem megbocsájtó, mint azt maga prédikálni szokta. Ha nekünk valami bántódásunk esik, nézze meg magát. No előre, megértett?

— Igen, — morogta a pap, s szeme villámokat szórt.

— Hát akkor rajta!

Közvetlenül a pap háta mögött kiléptek az udvarra. A fenyegetően morgó tömeg, hirtelen elhallgatott. Az asszonyok néhány lépést tettek a pap felé, a férfiak mintha készenlétbe helyezkedtek volna, vállaikra bocsájtották a husángot,

görcsös botokat. A tömeg, minthogy a pap ment elől, utat nyitott, de mögöttük, mint fenyegető gyűrű azonnal összezárult. Holderék érezték a feléjük perzselő indulatot. — Beszéljen — Holder oldalbalökte a papot. Az összezárta a száját és ment tovább. Ebben a pillanatban egy eltorzult hisztérikus asszonyi sikoly oly erővel vágódott a tömeg közé, hogy azok szinte felugráltak.

— Viszik a papunkat!

A csoport (vagy százötven ember) fenyegető morgással válaszolt e szívetfacsaró kiáltásra. Holder megértette, hogy a következő pillanatban rájukvetik magukat. Néhány husáng már feje felett táncolt a levegőben.

— Állj — kiáltotta teljes erőből — vissza. A tisztelendő úr beszélni akar.

A morgás alább hagyott. A husángok, botok visszahulltak a földre. — Beszéljen — lökte oldalba a papot. — Beszéljen — s ujját odanyomta a pap oldalához. Az megrettent és hátralepett. Ez a tétova mozdulat elég volt, a tömegben itt is, ott is mozgolódás támadt. — Gyerünk — súgta Holder — kezdjük el.

A pap előrelépett és beszélni kezdett, de olyan halkán, hogy szinte csak a közvetlen mellette állók érthették. — Hangosabban — mondta Holder — hangosabban, nem értik. — Erre kissé felemelte a hangját. Barnárasült arca szinte megfeketedett a feneketlen gyűlölettől, de beszélni kezdett. A fenyegető tömeg őt is megrémítette, sejtette, ha tovább is szótlan marad, annak beláthatatlan következményei lehetnek. De azt is tudta, hogy a háta mögött álló ember nem játszik a szavakkal. A lágy, bársonyos s az idegességtől reszkető hang, — ez az ismerős zene — önmagát is megnyugtatta, kissé megszédítette. Végtelenül szerette saját magát hallgatni, prédikációi azért nyúltak néha túlon túl hosszúra. S ez a hang ma is megtette hatását. A fenyegetően szorító gyűrű mindjobban tágult.

— Szólítsa fel őket, hogy menjenek békésen haza. Senkinek nem lesz bántódása — suttogta Holder vérvörösen. A pap szinte érthetetlen engedelmességgel elismételte Holder szavait.

— Menjetek híveim, menjetek szépen a templomba, megyek én is utánatok. Senkinek sem lesz baja, nektek sem, nekem sem. Menjetek imádkozni az Úrhoz, hogy adjon esőt...

E váratlan fordulat után felemelte kezeit és intett. Az asszonyok, akik a rémülettől még mindig alig tértek maguk-

hoz, lassan kitámolyogtak az udvarról. Az aki előbb kiáltott, kődője csücskét rágva, könnybelábadt szemmel bandukolt a templom felé. Egyszerre megfordult és látta, hogy a két férfi szinte barátságosan kezetráz a pappal. Megnyugodva ment tovább.

— Nagy baj lett volna, tisztelendő úr, — mondta Holder, miután az udvar teljesen kiürült. — Rettentő baj lett volna. Maga okos ember. Minek csinál ilyen éretlen, kamasz vicceket. Azt hitte megijedünk a maga embereitől? — Kezet nyujtott. — Nézze mi nem verekedni jöttünk, ezt a mai csunya-ságot sem mi kezdtük, mi nem akarjuk sem magát, sem a híveit bántani. És ha maga meghallgatja azt, amit mi mondunk, akkor jó barátok lehetünk. Rendben? — Kényszerítette magát, hogy a sötéten földrenéző pappal kezet fogjon. Mintha egy halott kezét szorította volna meg. Jéghideg, csontos, inas kéz pihent petyhüdten a markában. Az útról mégegyszer visszafordultak. A papot már nem látták.

— A keservét, — jött meg Koroda szava — majdnem ki-nyírtak minket. — Kedvem lett volna egy kis hirigre. Az ember legalább érzi, hogy él.

Holder tűnődött.

— Szerencse, hogy nem volt velünk Samorjai, az leütötte volna ezt a gazembert.

Koroda nevetett.

— Azt hiszed nem érdemelné meg? Ránk uszította a fél falut.

— Megérdemelné, persze, hogy megérdemelné, de itt nem erről van szó. — Megállt és hátratolta a sapkáját a homlokán. — Cser nekem azt mondta, hogy fogunk találkozni olyan papokkal, akik szeretik a népet és velünk együtt akarnak dolgozni — morgott. — Hát mutass nekem egyet és Koroda elvtárs, egyetlenegy.

— Van olyan is, János, nyugodj meg, csak neked rossz tapasztalataid vannak a papokkal. Mert ilyen — és fejével hátrabökött, — több van, mint olyan, amilyenről Cser beszélt. De azért akad afféle is, csak kevés. Nagyon kevés. No, mind-egy.

Már nagyon meleg volt. A nap magasan járt az égen és sugarai úgy tüzeltek, hogy Holderről lekíváncozott a kabát.

— Megkeressük a kocsit, lerakjuk ezt a holmit, aztán utána nézünk a többieknek. Micsoda meleg van.

Koroda nevetett.

— Nemcsak a naptól, Holder elvtárs.

A községháza előtt hiába keresték Samorjait meg Simándit. Varga Mátyás útbaigazította őket: bent vannak a szomszéd udvarban, javítják a kutat. — Ezek ketten egymásra néztek. Holder vidáman nevetett. — Mégsem olyan ügyetlen fickó ez a Samorjai.

Ez történt:

Amikor ők ketten Géczy Mihállyal elmentek a paphoz, Samorjai és Simándi a kocsival együtt visszahajtottak a községháza elé. Kirakták a szerszámos ládát és leültek. Nagyon me'eg volt. Hamar nekivetköztek. Bodáné meg Marianne elindultak, hogy meglátogassák a betegeket. Ők ketten egy darabig üldögéltek az út szélén, de hamarosan megunták a tétlenséget. Samorjai felállt és odasétált az egyik kerítéshez. Bekiáltott.

— Nincs valami javítanivaló? Ingyen megcsináljuk. Akármit.

Nem kapott rá feleletet. A házban csönd volt. A hátsó udvar felől motozást hallott. Samorjai egy darabig várt, aztán megvakarta a füle tövét. — A fene enné. — Odébállt és megismételte ezt a szomszéd udvarnál. Itt sem kapott választ. Egy fiatal lány ugyan kidugta a fejét az ajtónyíláson, de azonnal vissza is kapta. Samorjai dühöngött. Hát leprások vagyunk mi vagy tetvesek? Mi a nyavalyát félnek tőlünk? Átment a túlsó oldalra és ott próbált szerencsét. Az udvar hátulján lévő istálló felől egy kis gyerek ballagott kifelé, üres vödörrel a kezében. Amikor észrevette Samorjait, hirtelen visszahőkölt, meg akart fordulni, de aztán legyőzte ijedtségét és elindult a kapu felé. Samorjai elkapta.

— Hova öcskös?

A kisfiú olyan tízéves forma lehetett, ránézett, aztán hal-
kan így szólt.

— Vízért.

— Hát nálatok nincs kút?

— Van, — mondta a gyerek s máris igyekezett volna, de Samorjai megfogta a vállát. — Hova sietsz?

— Rossz a kút, — mondta a gyerek.

— Simándi gyere ide — kiáltott Samorjai és a gyerekhez fordult. — Akarod, hogy megjavítsuk?

— Nem tudom — mondta a fiú. — Kérdezzék meg édesapámat.

— Hol van édesapád?

— Az istállóban.

A beszélgetésre már jött ki a férfi, felgyűrt ingujjban, homlokán hátratolt rongyos kalappal. — Mi van itt, Ferke?

A gyerek meglóbálta az üres vödröt.

— Ezek itt azt mondják, hogy a kutat javítanák.

— Nem éppen ezért jöttünk, — mondta Simándi — de hajlandók vagyunk erre is.

A gazda kíváncsian villogó szemmel jött előbbre s megállt a sövénykerítés túlsó oldalán. Köszönt. Szemtől szembe állt a kommunistákkal, akikről már sokat hallott. Igyekezett jól megnézni ezt a két embert. Nagyon hasonlítanak minden emberre. Egészen olyanok voltak, mint ő vagy a többi falubeliek.

— Gazduram, nincs ellenére, ha a kutat megjavítjuk?

— Éppen... éppen... — tétovázott a férfi s még mindig azon tűnődött, beeressze-e ezt a két munkásforma embert. Aztán hirtelen döntött. — Kerüljenek beljebb. Majd megcgyezünk az árban.

Simándi nevetett.

— Nem kérünk mi érte pénzt. Ingyen csináljuk.

A gazda arca elkomorodott. — Ingyen? Miért csinálják ingyen. — Itt valami nincs rendjén. Mit fognak ezek követelni azért, hogy ingyen megcsinálják a kútját. Elállta az útjukat.

— Aztán miért csinálják ingyen?

Simándi látta, hogy a férfi bizalmatlan. Hosszabb magyarázatba kezdett, de Samorjai leintette. — Nézze komám mi azért jöttünk, hogy kicsit összeismerkedünk magukkal. Mi is dolgoz emberek vagyunk, maguk is. Egyik falun, másik a városban. Minekünk vannak szerszámaink, ami maguknak nincsen, hát azért jöttünk, hogy segítsünk egymásnak. A város a falunak, tetszik érteni? — Nagyon meg vo't e'légedve magával, hogy ilyen szép magyarázatot kerekített ki hirte'en. Azt ugyan látta, hogy a gazdát korántsem elégítette ki ez a hevenyészett felelet, de mégis félreállt az útból. — Na, akkor jöjjenek beliebb.

Fütyürészve fogtak neki a javításnak. Néhány perc mulva azon vették észre magukat, hogy az egész ház népe ott áll körülöttük és nézi a munkát. Kijött a gazda felesége, annak anyja, az öregember, s szóltanul figyeltek. Samorjai néhány kérdést fordított feléjük, amire azok nem válaszoltak. Akkor hirte'en úgy tett, mintha nem törődne semmivel, belemélyedt a munkába.

Hamar híre futott, hogy a Vörösék kertjében az idegenek javítják a kutat. A templomba szállingózók közül jónéhányan

bejöttek az udvarra. Még a felét sem végezték el ezek, máris húsz-huszonöt asszony meg férfi vette őket körül. Samorjai látta, hogy az előtte álló asszony a szomszédjának sugdos valamit. Az felel rá, s a fiatalabb mélyen elpirul. Tudta, hogy róluk beszélnek, de nem akarta megzavarni őket. Ha akarnak mondani valamit, majd csak kimondják. S valóban, néhány percnyi tűnődés után a fiatalabb asszony megszólalt.

— Aztán lábost javítanak-e?

Simándi felnézett.

— Kicsit, nagyot?

— Hát olyan nagyobbformát — mondta halkán a fiatalasszony.

— De még mennyire, szomszédasszony — szólt Samorjai — de még mennyire. Ahhoz értünk csak igazán. Jobban mint a drótostótok.

Többen nevettek. Samorjai megérezte, hogy a hangulat oldódni kezd. — Aztán hol az a lábos?

— Odaát, mihozzánk.

— Hozza csak át néne, mindjárt megnézzük meg lehet-e gyógyítani. — Az asszony még mindig tétovázott, de aztán kivált a csoportból és elindult. Néhány perc múlva nagy, pirosfenekű, zománcos lábast hozott, amelynek alján pengőnyi lyuk éktelenkedett. — Ehun van-e.

Samorjai letette kezéből a kalapácsot és jól megnézte.

— Einye, ejnye, ez szépen kilyukadt. Nem baj. Majd csak helyrehozzuk.

— Lehet?

— Hogy lehet-e? Hát van olyasmi, amit mi nem tudunk megcsinálni? — tódította kedves mosollyal.

— Nono — mondta valaki a csoportból — talán akad.

— Hát nem mondom akad, — hagyta rá Samorjai. Az asszonyhoz fordult. — Mihelyt készen vagyunk a kúttal, a maga lábosa következik. Aztán úiból szétnézett a körülötte ácsorgók között. — Másnak nincs ilyesmi, jószívvel megcsináljuk — csak hozzák ide.

Mikor Holderék beléptek a kapun, Samorjai és Simándi izzadva javígtatták a lyukas lábasokat. Egész halom hevert mellettük. Az asszonyok körülállták őket, s az sem mozdult el, akinek edényét megjavítva visszaadták. Hangos nevetés hullámozott végig az udvaron, jókedvű megjegyzések röpködtek. Samorjai kifogyhatatlan volt a tréfában. Különböző adomákat mesélt és megneveztette az asszonyokat.

A templomból házassálingózók közül többen is bejöttek.

Az a fiatalasszony, akinek lábasát először javították meg Samorjaiék, átfurakodott a tömegben. Egy gőzölgő tányér levest tartott a kezében.

— Ha nem sértődnek meg, — mondta s egészen belepi-
rult — egy kis ebédet hoztam volna . . . Nekünk is ez van, hát
gondoltam . . .

Samorjai nem tudta mit csináljon. Elfogadja, vagy uta-
sítsa vissza? Akkor megsértődik az asszony. Tétován nézett
körül, amikor megpillantotta Holdert. A férfi igent bólintott.
Vedd csak el. — Megköszönték és lassan enni kezdtek. Alig
néhány perc múlva mindenhol ebédeket kezdtek hordani
nekik. — Egyenek csak, egyenek . . . Pestiek, milyen sová-
nyak, sápadtak . . .! Otthon nincs ilyesmi ugye? — Samorjai
hiába igyekezett bizonygatni, hogy ők nem enni jöttek ide,
beléjükdiktálták az ebédeket s ők pukkadásig jóllaktak.

Holder visszament Géczyékhez, hogy megkérdezze, mit
végzett a férfi. Egy darabig várnia kellett rá. Kiült az ud-
varra és a vidéket nézte. Az udvar végében aprócska domb
emelkedett. Innen tisztán és világosan látta a Mátra sötétzöld
erdőkkel borított hátát. A könnyű szélben hajladozó zúgó fá-
kat. A tisztára söpört udvaron néhány sovány csirke kapir-
gált. A konyhából az ebéd illata szállt fel. Tulajdonképpen
úgy határozták, hogy a sajátmagukkal hozott ennivalót fogják
elfogyasztani. De Holder felismerte, hogy legalább most az
egyszer nem szabad visszautasítaniuk, amit a falusiak adnak.
S most hirtelen rájött, hogy megéhezett. Felvillant előtte a
pap sötét, merev arca. Hát itt vagyunk, itt vagyunk a falu-
ban! És minket innen most már senki sem fog elkergetni, de
nem ám! Mosolygott és arcát megmártotta a forró napsü-
tésben.

Már három óra előtt szállingózni kezdtek a vendégek.
Géczy sorjában bemutatta őket. A lebarhult, szikár férfiak
egyenként léptek be a szobába, leültek és hallgattak. Mind-
össze öten jöttek el, pedig Géczy kilencet értesített. Egy da-
rabig vártak, akkor izzadtan betoppant a hatodik is. Arca mér-
gesen vörös volt. Holder nyomban rájött, hogy családi vesze-
kedést hagyott a háta mögött.

Megbeszélés szerint Géczy Mihály nyitotta meg az érte-
kezletet.

Tagoltan, nyugodtan beszélt.

— Ti is tudjátok, hogy mi baj van nálunk. Az a baj,
hogy a faluban nincs egységes akarat. Ki erre húz, ki meg
arra. A gőzeke is ott hever rozsdásan a szántón. Senki sem

gondolt arra, hogy munkába fogjuk. Pedig a szövetkezet megkapta azt is az uradalomtól. Dehát nálunk a szövetkezet csak a levegőben van meg. Szóval van itt baj elég. Csak győzzük kiheverni. — És hallgatva, figyelmesen nézett Holderra.

Az átvette a szót.

— Nézzék elvtársak, mi azért jöttünk ide a városból, hogy a falunak segítsünk. És mi azt tapasztaljuk, hogy a mi segítségünkre igenis nagy szükség van. Minket itt, hát... nem a legnagyobb örömmel fogadtak, de ez a kisebb baj. Ezt megváltoztatni majd az elvtársak feladata lesz. Hanem a nagy baj az, hogy itt olyasféle összevisszaság van, mintha nem is lett volna felszabadulás. A faluban nincs kommunista párt, nincs szövetkezet. Mert azt meg kell csinálni. És ha az elvtársaknak eddig nem volt ereje hozzá, azért jöttünk mi, hogy ezt az erőt kissé kiegészítsük. Meg fogjuk csinálni a pártot és a szövetkezetet is. — Elgondolkodott. — Ki akar hozzászólni?

Senki nem jelentkezett. — Mindenki egyetért velem? — kérdezte mosolyogva és Korodára pillantott, aki szorgalmasan jegyezgetett. Csendes mozgolódás támadt. — No, elvtársak, beszéljenek, ki akar mondani valamit?

Egy alacsony termetű idősebb ember, bizonyos Holkó József szólalt meg, aki mindeddig csak a földet nézte. Megköszörülte a torkát és a pipáját maga elé rakta az asztalra.

— Én csak annyit akarok mondani, hogy én helyeslem. Én tizenkilencben is tagja voltam a falutanácsnak, engem a csendőrök húszonöt évig vertek. De most ennek vége. Hát legyen szövetkezet és legyen meg a kommunista párt. És én már mondtam a komámnak, — Géczyre nézett — hogy régen meg kellett volna csinálni, csakhát hogy húzódoztak. Mert a falusi nép még nem igen látja az igazságot. Tele van maszlagolva a feje. Dehát az elvtársak most azért jöttek, hogy a népet felvilágosítsák.

Holder hálásan nézett rá. Öreg tizenkilences. Ki tudja mennyit szenvedett 25 év alatt. — Másvalaki? Nem akar még hozzászólni?

Most egy fiatalabb, izmos barnaarcú férfi állt fel.

— Kellene a telekkönyvi kivonat. A népek félnek, hogy visszaveszik a földet. És a pap mindig uszít. Ma is a templomban. — Holder dühös volt magára, hogy Korodát nem küldte el meghallgatni, mit beszél a pap a templomban. — Ezt kellene elintézni.

— Ez is meglesz, — mondta csendesen Géczy Mihály — ne félj János, ez is meglesz.

— Én nem félek, — mondta határozottan — de amit látok, azt látom.

Hosszú, csendes beszélgetés következett.

Az emberek nyelve hamarosan megeredt s Holder előtt kibontakozott a felszabadulás utáni falu képe. Nem volt vetőmag, nem volt ígásjószág. A harcok a falu szélén dültek, a házakba aknák csapódtak. Egyszer — már a felszabadulás után — tűzvész pusztított. Akkor arra gyanakodtak, hogy a volt földbirtokos fia gyújtotta fel a cigánysor egyik szalmafedelű házát s a tűz, mint haragos vadállat, onnan mart bele a könnyen gyulladó házfedelekbe s égette fel majdnem a fél falut. De a fickó, — mondta Holkó József — tisztázni tudta magát s a jegyző is segített nekik, mert azt mondta, hogy amikor a tűz kitört, nála volt vendégségben.

— Ez a mostani jegyző volt? — kérdezte Holder.

Bólintottak.

— Ez. Nagy gazember. Szeretnénk már kint látni.

Koroda feljegyezte a jegyző nevét s mindazt, amit a parasztok hajlandók voltak róla elmondani. Holder látta, hogy még mindig bizonytalankodnak, még mindig nem mernek nyílt szívvel beszélni velük. Megértette ezt a velük született óvatosságot s nem szólt miatta. Folytatták a beszélgetést. Karsai Sándor, egy volt uradalmi cseléd, négyholdas újgazda elmondta, hogy a falu lassan kimerül. Tehetetlenül vergődtek az infláció súlya alatt, amely undok csápjaival köréjük tekeredett.

— Eleinte volt mit cserélgetni, lisztet meg zsírt, de már nem futja. A módosabbak, akiknek a kamrájuk tele volt, azok még jobban megszédtek magukat, mi aztán megyünk tönkre. Nekem ez a pár cipőm van, se csizmám, se semmi... A fiam mezítláb járt egész télen, papírba bugyoláltuk a lábát, mert nem volt miből lábbelit venni. — Elgondolkozott, majd hozzátette. — Ezt kéne megoldani odafent a nagyuraknak... — S a fogát szívtá, mintha mérges lenne, de szelíd tekintetéből Holder megértette, egyre jobban bízik az ő segítségükben.

Leégett házak, felszántatlan tarlók, vetetlen mezők, mezítlábas gyerekek, sovány, várandós asszonyok, égőszemű, naptól cserzett férfiak — ez volt a falu. A mult, amely évszázadokig nyomorgatta őket, még itt vigyorgott s Holder jól látta torz arcát. Néha elvörösödött, amikor egyik-másik

a régi cselédelet szörnyűségeiből hozott elő példákat. De beszéd közben megfigyelte a felizzó arcokat, a gyűlölettől villámló szemeket, amelyek mind azt mondták neki, hogy harcához jó szövetségeseket talál, ha maga mellé tudja állítani ezeket a sokat gyötört, sokat tapasztalt, végtelenül kiatartó férfiakat.

Az órájára pillantott. Félöt felé járt az idő. Magához vette táskáját és papírokat szedett elő.

— Hát elvtársak, akkor megalapítjuk a Magyar Kommunista Párt hasznosi szervezetét. Helyes?

Csendben bólintottak.

— Ki akar belépni? Tegye fel a kezét.

A hét férfi közül négy azonnal jelentkezett. A másik kettő csendesesen hallgatott. Mintha kicsit szégyenkeztek is volna. — És az elvtársak?

— Meg kell beszélni otthon — mondta halkan és bizonytalanul az a férfi, aki elkésve érkezett — az asszony... Aztán hirtelen felugrott. — De a szentségit én is belépek. Be ám! Ide azt a papírt.

Hatan lassan kitöltötték a belépési nyilatkozatokat. A hetedik nem állt kötélnek. A bajusza alatt mosolygott és harapófogóval sem lehetett szavát venni.

— Kell egy titkár — mondta Holder. — Én azt javasolom, válasszuk meg Géczy elvtársat titkárnak. Van valakinek kifogása?

Senki sem szólt.

— Közfelkiáltással — jegyezte be Koroda.

Holder mindannyiukkal kezefogott.

— Géczy elvtárs, te holnap bejössz velem Pásztóra, ott elintézzük az ügyeket. A tagsági könyveket hamarosan meg fogják kapni. Mondják elvtársak, soha sem volt itt még senki, aki a párttól jött?

Holkó József elmesélte, járt itt valaki, egy fiatalember, földet jött osztani, az hangoskodott, meg kiabált és a papot szidta, úgyhogy mindannyian elriadtak a párttól. Azóta aztán feléjük sem néztek.

Holder nevetett.

— Ami elmúlt, elmúlt. Fő, hogy most már rendben van a dolog. Mít szólnának ahhoz, ha holnap délután egy kis gyűlésfelét rendeznénk? Egy kis beszélgetést az emberekkel.

Az a férfi szólalt meg, aki nem lépett be a pártba.

— Az jó lesz, — mondta mély, töredezett hangon — az nagyon jó lesz. Meg kell magyarázni az embereknek... —

És Holder megértette, még ő maga is várt erre a magyarázatra.

— No, akkor rendben van? Minden? Van még kérdés?

Ahogy jöttek, olyan csendben oszlottak is szét. Holder visszament az autóhoz. Géczy, az újdonsült párttitkár elkísérte. Útközben beszélgettek.

— Sok dolgod lesz neked, Géczy elvtárs. A faluban nehez a munka...

A férfi keményen mosolygott.

— Nem ijedek én meg attól. Csak...

— Csak?

— Nohát azt szeretném, ha az elvtársak máskor is... máskor is eljönnének és segítenének nekünk...

— Eljövünk, Géczy elvtárs, eljövünk minden hónapban itt leszünk.

— Az bizony jó lesz. Nagyon jó.

A délután minden esemény nélkül telt el.

Így aztán kilenc óra után felmászta Géczyék szénaillatú padlására. Kinyitották az ablakot s a betóduló friss, hűvös esti levegő sátra alatt végigdőltek a szénán s pillanatok alatt mély álomba merültek. Csak Bodáné, aki talán legfáradtabb volt közöttük, nem tudott elaludni. Eleinte csendesen figyelte a rájukboruló éjszaka neszezését, aztán felállt és a padlásbejáróhoz lépett. Kitérta az ajtót.

A hold már magasan ragyogott az égen és kékes sugaraival behintette az álmodó vidéket. Távolról hallani lehetett az erdők suhogását. A csillagok fényesen tündököltek. A holdfény rácsorgott a fehér házfalakra s kékesen villogva öntötte el azokat. A falu egyik fele árnyékba borult, a másik szinte felemelkedett a fényben. A hűvösödő szélben hajladoztak az udvar ecetfái. Tücsökciripelés töltötte meg a levegőt.

Anna sokáig állt a padlásajtóban, arcát a hold kékes sugaraival tárva. Szíve hevesen vert, agyában gomolyogtak a mai nap eseményei. Házról házra jártak Marianneval, betegeket kerestek, asszonyokkal beszélgettek, csunyán foszladozó sebeket kötöztek be, kisfiúk és kislányok lábán. Félve, idegenül, zárkózottan fogadták őket s nem is mindenütt kerülhettek be az apróablakos, döngölt padlójú szobákba. S ha bekerültek is, mit láttak? Egy-egy ilyen szobában négy-öt ágy is állt egymás mellett, a szalmazsákokon földszínű lepedők gyűrődtek, a tűzhelyen valamilyen felismerhetetlen furcsa étel rotyogott, nehéz áporodott illat töltötte be a há-

zat. A gyerekek apró ujjacskáikat szájukba kapva, húzódtak félre tőlük s csak Marianne hosszú unszolására jöttek elő, de bekötözni alig hagyták magukat. Anna érezte: idegenek, ismeretlenek ők itt s ki tudja mit híreszteltek már eddig is róluk! Egyszerre mintha villanyt gyújtottak volna agyában, megvilágosodott előtte a kép. Hiszen ő is... ő is így félt a kommunistáktól, így húzódozott, hallgatott, amikor Holder először szólította meg a gépe mellett. S most csodálkozik ezeken? Szívében mély szomorúság keletkezett s mint óriási jéggel telt felhő, beborította egész kedélyét. Nyomor, szenny, babona mindenütt. Jót akarunk, jót hozunk — szeretett volna fe'kiáltani, de valami mindig eltorlaszolta tor-kát. A bentrekedt szavak szorították, majd megfulladt. Szeme könnybelábbadt, igyekezett visszafojtani a sírását, mert észrevette, hogy az emberek ijedten nézik a zokogással küzdő ismeretlen fejkendős asszonyt. Egyszer aztán kitört.

— Hát mit félnek tőlünk — kiáltotta, amikor már a hetedik házból utasították ki őket. — Mit félnek tőlünk, hiszen mi jót akarunk. Nem látják? Én is munkásasszony vagyok, harmincöt évig éheztem és fáztam és a gyerekem is mezítláb jár!

A szomorúság és segíteni akarás oly iszonyú erővel rázta meg egész testét, hogy nekidült a vékony nádkerítésnek s úgy zokogott. Néhány fiatalabb parasztasszony odajött hozzá, körülvette őt s beszélgetni kezdtek. Marianne, miután bekísérték az egyik házba s egy pohár vizet itattak vele, egyedül hagyta, mert úgy érezte, neki most itt nincs keresnivalója. Kiment az udvarra, megállt a tündöklő napsütésben. Az egyik szőkehajú kislány odalépett hozzá, megsimogatta borzas haját.

— Ne félj, — mondta kedvesen, amikor a gyerek sápadtan igyekezett elhúzódni tőle — ne félj nem bántlak, hogy hívnak téged?

A sápadt szőszke helyett egy mély, nagyon kellemes hang válaszolt.

— No, mond meg kislányom, hogy hívnak. Nem bánt a néni!

Marianne meglepetten fordult hátra. Magas, rendkívül erősnek látszó férfi állt mögötte, vidám szemével a fiatal lányra hunyorított.

— Még nagyon ijedős. Nem sok idegen embert látott életében. — S megint a kislány felé fordult. — No, mutatkozz-be szépen, Évike...

S a kislány felemelte könnyek között ragyogó kis arcocskáját.

— Karsái Évinek hívnak, — mondta alig érthetően, de ahogy kimondta, azonnal futásnak eredt. Az udvar végéből — ahol a domb kezdődött — megegyeszer visszafordult és a meglepett Marianne most már láthatta huncut nevetéstől csillogó arcocskáját.

— Ilyenek ezek a falusi kislányok — mondta a férfi — jöjjön beljebb, ha meg nem sértem. Mi nem vagyunk olyan ijedősek, mint a többi népek Hasznoson, — mondta. A fiatal lány hálásan visszamosolygott. Már szövetségesek voltak.

— Sok itt a babona, meg a balhit, — mondta a férfi kis gondolkodás után — jó hogy maguk idejöttek. Egy kicsit legalább megmozdul a falu. Itt minden olyan, mintha ezer éve semmi nem történt volna.

Már értesült arról a merényletről, ami majdnem súlyos bajjal végződött pár perccel előbb a pap udvarában. Néhány rövid, gyors szóval elmondta Mariannának. A fiatal lány megtántorodott s ha az erős férfi el nem kapja, lehull a földre. — Nincs semmi baj, — mondta a férfi, szinte vidáman — a mi papunk ilyen ember, de úgy látszik, a maga társai még amolyanabbak. — Ez a könnyű hang valamelyest helyrehozta Mariannet. — De hiszen nem hagytuk volna mi annyiban, — mondta a férfi, miközben bementek a szobába.

Annát élénk beszélgetésben találták Karsainéval. Az asszony volt valamikor Pesten, fél évig dolgozott egy gyárban, ott ismerkedett össze a férjével s azután kerültek vissza a faluba, ahol az ő apjának volt hét hold földje, amire négyen jutottak testvérek. Az asszony — harminc év körüli lehetett — csillogó szemmel mesélt, aztán Annát figyelte, aki szinte új életre kapott ettől a beszélgetéstől. Karsainé később párolgó levest hozott az asztalra, kínálgatta őket.

— Csak már vége volna ennek a nyomorult pénzmizériának, — mondta közben dühösen — itt már nem is számít a pénz, itt a faluban. Csak a vaj, meg a zsír, meg a tojás. Marianne jóízűen kanalazta a forró levest.

— Azt hiszi kedves, hogy Pesten más számít?

— Nem, — csodálkozott az asszony. Pest mint valami mesebeli emlék élt képzeletében, ahol minden másként van, mint falun.

— Akárcsak idelent, ott is pontosan úgy van.

— Már nem sokáig — vágott közbe hirtelen Anna — már nem sokáig. Rákosi elvtárs azt mondta, hogy augusz-

tusra lesz jó pénz. Forint. És akkor mindenkinek más lesz. Munkásnak is parasztnak is. — Ezen sokáig tűnődtek. Igen, talán lesz... és akkor megjavul ez a szörnyű helyzet. De ha nem lesz? Ha ez is csak amolyan népbútítás, mint annyi minden? Arra jobb volt nem gondolni. A megrepedezett föld-
deken alig bukott ki a gabona, máris elpörköli a nap. A gyümölcsök már a fákon megaszalódnak. A száraz, esőtlen forróság gondokba burkolta a falusi szegénységet. Mi lesz a télen? Hogyan híznak majd a disznók, ha ugyan akad valakinek? Karsai gyakran gondterhelten járta be az apró udvarf. Feleségére és kislányára gondolt.

Bodáné könnyes szemekkel állt a holdfényben. Samorjai jutott eszébe. Maga előtt látta, amint délután fűtyörészve nagy, ormótlan piros betűkkel festi a magukkal hozott széles deszkát. És látta Géczy Mihály, Nagy Vince, Karsai Sándor arcát, amint a kerítésre felkerülő táblán megpillantották a nedves betűket: *Magyar Kommunista Párt Hasznosi Szervezete*. Mennyi bizalom, mennyi várakozás, mennyi aggodalom ült ezeken az arcokon. Tőlük várják életük jobbrafordulását... tőlük? Tőle is, villant meg benne. Dehát én... olyan tudatlan, olyan gyenge, olyan határozatlan vagyok. Mit tudok én tenni? Aztán eszébe jutottak Holder szavai, amelyeket párnapon mondott.

— Sok harc van még előttünk, elvtársak, sokszáz éves elnyomást kell leküzdenünk. Az emberek még nem úgy gondolkoznak, ahogy kellene. Fejük tele van babonával, hazugsággal. Tudatosan vezették félre őket. És mi most tudatosan fogjuk őket a jó útra vinni. Talán soha szebb feladata nem volt embernek, mint nekünk kommunistáknak. Legyőzni a babonát, megölni a hazugságot, kiirtani az előítéleteket, szétrombolni a sötétséget, amit az urak hagytak ránk örökül. Nehéz feladat, igen, — de gyönyörű feladat.

Anna mégegyszer körülnézett a holdfényes csillogó tájon. És ő? Vele mi lesz? Képes lesz majd végrehajtani ezeket a feladatokat? Harmincöt év!

S most már tudta, hogy életének nem lehet más célja, csak ez. Az elnyomottakért, kisemmizettekért, tudatlanokért harcolni. Visszahúzódott és lefeküdt aludni. Álmában felsírt, aztán boldogan elmosolyodott.

A HÉTFŐRŐL keddre virradó éjszakát Boda Gáspár egyedül töltötte a nagy lakásban. Puchard, amikor tíz óra előtt elment, mégegyszer ennivalót rakott az asztalra, mellé egy színültig barackpálinkával teli üveget. Boda, bár az elmúlt két napon pukkadásig jóllakott, miután meghallotta az ajtócsapódást, nekilátott, hogy a zsírtól tompán fénylő hússzeleteket felfalja — s nagyot nyakaljon a méregerős italból. Aztán inge ujjával megtörölte szájaszélét s — egészen otthonosan mozgott már az idegen lakásban — Judit szekrényéhez lépve, cigarettát vett elő. A felszálló, illatos füstfelhőben elégedetten tapogatta meg keményre duzzadt hasát. Ez aztán az élet! E két nap lassan mozduló tudatában, szinte percek alatt morzsolódott szét az omlós, rántott húsok, remegő főtt húsok, zsírosan ropogós liba- és kacsasültek dombján. Puchard távozása után, valamennyi szobában egyszerre gyújtotta fel a villanyokat, rövid ideig tobzódott e vakító világosságban, de az éles hideg fény, amely idegen csapatok módján tört be a lágy füstfelhő és zsírosan rezgő ételek meghitt vackába, bántotta s hamarosan ismét a sötétség burája alá bújva ténfergett tovább. Kívülről rázárták az ajtót; az első napon még megrémítette ez, mert mi történik, ha véletlenül tűz üt ki, de most már megszokta. Az egyedüllet könnyen elviselte, a kártya hiányzott csupán s a kocsma meghitt zsongása, amelyet itt a bolyhos nesztelenség váltott fel s ez itt tartózkodását kissé kényszeredetten hivatalossá tette.

Kőcze a díványon vetett neki ágyat, arra ledőlt, ruhástól. Az álmom már-már rátelepedett füsttől mart szemére, amikor egyszerre felriadt, mintha homlokára ütöttek volna, felugrott és ismét járkálni kezdett. Holnap igen, holnap. Megriadt, védtelenül kiszolgáltatottnak érezte magát. Bizonyára Jolán is várt rá, nem tudja elképzelni mi történik vele. Arcán fanyar mosollyal, Judit öltözőasztalkája elé telepedett,

amelyen rendetlen összevisszaságban heverték a rúzsok, puderdobozok, pamacsok.

Felvette az egyiket és megszagolta. A raffináltan bonyolult illat, amelybe a vegyész egyszerre sűrítette be a nyári kaszáló bódító szagát s a főúri szalonok illatát, hatástalan maradt. Felgyújtotta a tükör fölé elhelyezett apró égőt. Borostás, gyűrött arc nézett vissza rá, szemét mély, lilaszín gyűrűk keretezték, orra húsosan és puhán folyt szét arcában, szája petyhüdtlen remegett a ráhulló világosságban, haja rendetlenül lógott homlokába, mint vadul nőtt bozót s bajuszának egyes szálai már alsó ajkáig értek. Kimerült, kifejezéstelen arc volt ez, maga a húsba-vérbe formált bizonytalanság.

Sokáig bámulta ideges rángástól vonagló arcát, s szeméből könny csorgott szürkés szakállára. Amikor a szoba ismét sötétbe borult, újból járkálni kezdett, hogy kavargó gondolatait valamennyire is rendezhesse. A sötétből most kíméletlen bizonyossággal meredt elébe a holnap nap. Mindent pontosan az utolsó részletekig betanult, Puchard fáradságot nem ismerő türelmességgel magyarázta el napjában tízszer is teendőit. A merénylet lassan-lassan elvesztette idegtépő izgalmát s e világos szavak fényében csak egyszerű technikai feladatnak látszott.

Lehányta magáról ruháit és belebújt az ágyba. Fülledt meleg volt idebent, miután Puchard megtiltotta, hogy távozása után kinyissa az ablakokat. Eszébe sem jutott, hogy megsértse ennek a furcsa embernek az utasításait, akinek — akárcsak a többieknek — sem nevét, sem foglalkozását, sem életkorát nem tudta. Éjfél után aludt el s oly mély álomba merült, hogy Puchard öt percig rázta, amíg sikerült életet verni belé.

— Keljen föl, apám, reggel van.

Hirtelen ugrott fel, megdörzsölte a szemét. — Máris?

— De még mennyire. No gyorsan öltözködni, vár lent a kocsi. Gyorsan magárahagya ruháját — majd később reggelizünk — mondta türelmetlenül Puchard s lesietett a kocsához.

A Murányi-utca és Thököly-út sarkán állottak meg, a kocsit orral a Garay-tér felé fordítva. Tarjánossy kiszállt és igyekezett Bodát is kipréselni a szűk ülésből. Boda tagjai elerőtlenedtek, gyomra összehúzódott, szájában kiszáradt a nyál. Úgy érezte, mintha nem is lábain, de valamilyen kocsonyásan remegő zsíron járkálna. — Csak nem most szar

be? — kérdezte halkan Tarjánossy, miközben kiszállt. Boda nem válaszolt. — Rendben? — kérdezte Puchard. — Rendben, — morogta a férfi. — Jön már?

Minden feltűnést kerülve átmentek a tulsó oldalra és az áruháza kirakatát nézegették érdeklődve. Boda odanyomta orrát a hideg üveghez, lehelle a párával vont a tükröző felületet s így nem látott semmit abból, ami a kirakatot díszítette. Tarjánossy mellette állt.

A kora reggeli órákban a Thököly-út megtelt munkába siető emberekkel. Úgyet sem vetettek a két ácsorgóra, akik közül az egyik görcsösen zsebébe szorított kézzel bámulta a kirakat suta mosolyú viaszbábuit. Néhány villamos csörgött el mellettük, a lépcsőket kiáltozó, ingerült emberek lepték el. Nehezen, szárazon múltak a percek, Tarjánossy is ideges volt, néha-néha Puchard felé sandított. A kocsiját ajtaja nyitva volt s a motor egyenletesen járt. Puchard kész volt az indulásra. Egyáltalán nem volt izgatott. Hiszen mindent olyan pontosan kiterveztek, hiba aligha csúszhatott számításukba. Inkább a kaland, semmint a veszély izgalma ingerelte. Keze a kormányon pihent, olyannyira felkészült, hogy még cigarettára sem gyújtott. Ez az egyetlen, ami hiányzott most neki. Tarjánossy felé nézegetett.

Ebben a pillanatban Boda agyát elöntötte a vér. Lábai remegni kezdtek, szemei előtt elborult a világ. Ajka szétnyílt, mintha mondani akart volna valamit, de hang nem jött ki a torkán. Iszonyú félelem kerítette hatalmába. Térde megroggyant, lábain forró víz csurgott végig s kifolyt az aszfaltra. Tarjánossy elé vonszolta magát. A férfi ránézett. Az elszürkült, zavart arc olyan félelmetes volt, hogy Tarjánossy száján borzadt vinnyogás szaladt ki. Boda rémülete szempillantás alatt őt is elkapta, s mintha fejbeverték volna, megszédült s kis híján lerogyott a kövezetre. Valamit motyogott, de a másik nem hallgatott rá. Boda remegő térdekkel a kocsiját felé vonszolta magát. Meg-megbotlott a köveken, az úttesten csaknem elütötte egy autót. Tarjánossy látta a mögötte maradó víztócsát. Hirtelen utánament, de maga is reszketett a félelemtől.

Boda se látott, se hallott. Amikor elérte a kocsit, Tarjánossy utolérte és vállára tette a kezét. Ettől az érintéstől annyira megrémült, hogy elbódult, mint egy sebzett állat. Nedves nadrágja combjához tapadt s ez csak fokozta rémületét és félelmét. Tarjánossy erre a hangra fejéhez kapott s a kocsinak dőlt. Puchard kihajolt az ablakon, de amikor meg-

pillantotta a két teljesen összetört férfit, gyomra megmozdult és hányinger fogta el. Be kellett hunynia szemét, különben azonnal rosszul lesz. A visszafojtott félelem egyszerre cikázó villámként futott át a testén. Menekülni! Menekülni!

Boda bedugta fejét az ablakon. — Nem bírom — hörgögte s csuklott. — Nem bírom. — A forró bombát, amelyet eddig nyirkos ujjai között szorongatott, hirtelen Puchard kezébe nyomta. A férfi, mintha tűz égette volna meg, elkapta kezét s felszisszent. A remegő félelem már az ő testét is elárasztotta. Semmiye nem tudott gondolni, lába szinte akaratától függetlenül rángott a gázpedálon. Tarjánossy félrelökte Bodát és beroskadtt a kocsiba. — Gyerünk — suttogetta összetörten. Már nem volt emberhez hasonló. Puchard, maga sem tudta hogyan, eltaszította magától Bodát és kapcsolt. A kocsi zöttyenve elindult. A férfi hátrahanyatlott és elterült a kövezeten.

Néhány pillanat alatt csoportosulás támadt körülötte. Egy rendőr jött át a túlsó oldalról.

— Részeg maga öreg? — kérdezte elnéző mosollyal.

— Ezek a disznók, ezek a disznók — ismételte színtelen hangon és sajgó koponyáját tapogatta. — A rendőr a kocsi után nézett.

— Nem fizették ki, mi? — Büszkén nézett körül. Tudja ő, hogy itt miről van szó.

Boda lassan feltápáskodott. A remegés testéről visszahúzódva a gyomrába bújt. Már lábra tudott állni. A rendőr egy darabig ott forgolódott körülötte, kezébe adta sapkáját, aztán szétzavarta a kíváncsiskodók tömegét, maga is odébbállt. A sarokról még visszafordult és látta, hogy a halottsápadt, borostásarcú férfi megindul az Aréna-út irányába. Sokat ivott — gondolta fejcsóválva.

Lassan, ténferegve járt az utcán. Szeme minduntalan a kocsiútra síklott, mintha még mindig az autót lesné. Pedig az a kocsi aznap messze járt, az ország tulsó felében, Debrecenben... De ezt Boda nem tudhatta, se Tarjánossy, se Puchard.

HELVÉCZIUS LAJOS hentes és mészárosmester 1944 március 19-én nősült meg másodszor, tehát pontosan azon a napon, amikor a németek megszállták Magyarországot.

Második feleségével (egy özvegyasszonnyal, akit Herperger Teréznek hívtak s férje halála után költözött fel Ostffyasszonyfáról Budapestre) üzletében ismerkedett meg még 1943 telén. Az asszony szikár alakjával, égő fekete szemével, s komoly beszédével hamarosan meghódította Helvéczius Lajost, annál is inkább, mert ő volt az, aki legnagyobb készséggel, szinte habzó gyönyörűséggel szállította számára a friss, legújabb híreket. Herperger Teréz mindent tudott. Kötött-szövöttáru üzemből dolgozott, mint csomagoló s a hírek — mintha mágneses központ lett volna — kezében futottak össze.

De Helvéczius Lajost nem is annyira a hírek nyűgözték le, — amelyeket természetesen azonnal továbbadott — hánem azok a magyarázatok, amelyeket az asszony hozzájuk fűzött. Különös magyarázatok voltak ezek. Eleinte Helvéczius Lajos mosolygott. Hogy miket is beszél — nevetett magában, de tovább figyelt, mert érdekelte a dolog. Az asszony pedig beszélt. Beszélt az emberek kegyetlenségének okairól, beszélt a háborúról, amely nem más, mint isten akarata a föld elpusztítására, beszélt azokról a jelekről, amelyek kétségbevonhatatlanul bizonyítják, hogy a föld és az emberiség vég-órája elkövetkezett. És beszélt a lélekről, amely számára eljött, az utolsó alkalom, hogy megtisztuljon és tisztán, sugárzó fenségének erejével szállhasson majd teremőjének színe elé. Beszélt közben a szombat szentségéről is. Ez furcsa volt, mert Herperger Teréz katolikusnak született és az is maradt, egészen megtéréséig, s a szombatot, ahogy Helvéczius Lajos tudta, eddig mindig csak a zsidók ünnepelték, dehát jó pap holtig tanul. Később, amikor már kissé jobban összebarátkoztak, az asszony nyelve is megeredt és beszélt az önmeg-

tartóztatásról, mértékletességről, az imádkozás szentségéről, a gyűlölet hatalmáról s arról, hogy a lélek nyugalmanak egyetlen útja van: a megtérés.

Helvéczius Lajos nem volt vallásos ember, templomba is egyszer egy évben ha bevetődött, de ez a szikrázó szenvedély, az asszonyból áradó heves és ellenállhatatlan varázs mindjobban meggyőzte eddigi magatartásának helytelenségéről. Eleinte még érvelt, vitatkozott — különösen, amikor az asszony éles szavakkal ítélte el az ivást, a dohányzást, a moziba járás kártokozó szenvedélyét, de később, ahogy mélyebben megismerkedett Herperger Teréz nézeteivel, mindjobban érezte, hogy megtalálta azt az alapot, amelyre életét ezentúl fel kell építeni. Egy alkalommal aztán az asszony magával vitte a gyülekezet Székely Bertalan-utcai helyiségébe az adventistákhoz, akik úgy fogadták, mint megtérő testvérüket, szeretettel és figyelmesen, elnéző gondoskodással és egy frissen jó útra forduló léleknek kijáró bizalommal. Helvéczius Lajos ekkor úgy érezte, hogy hosszú tévelygés után hazaérkezett. Szorgalmas látogatója lett az összejöveteleknek, figyelmesen hallgatta a prédikátor szavait, az eljövendő világvégéről, igyekezett maga is a megfelelő módon élni, míg végre 1944 februárjában megkeresztelkedett s két nappal később megkérte az asszony kezét, aki boldogan igent mondott. A világ számára ekkor már csak az adventisták könnyörgésein keresztül létezett s a hírek (amelyeket még most is szenvedélyesen gyűjtött és terjesztett) e tan magyarázatainak tüzeiben csiszolódtak és váltak érthetővé és elfogadhatóvá.

Boldogan élt. Nem történhetett olyasmi, amit ne tudott volna megmagyarázni, nem fordulhatott elő semmi az életben, amihez ne fűzte volna hozzá saját véleményét — illetve mindazt, amit a gyülekezetben hallott. A háború vége felé közeledett. A német csapatok Európa valamennyi frontján visszavonulóban voltak, de még utolsó erőfeszítéseikkel megpróbálták hosszabbítani uralmukat. Helvéczius és felesége az üldözöttek mellé állt. Az ostrom idején, a nyilasok legnagyobb garázdálkodásai közepette egy zsidó házaspárt rejtgettek a lakásukon. Mindennel ellátták őket és a szívük megtelt örömmel és büszkeséggel.

De azután, talán az ostromnál is nehezebb idők következtek. Az üzlet alig ment, hús nem volt, a vevők üres kosarakkal jöttek és ugyanúgy távoztak. Helvéczius megszikkadt, izgatottabb és ingerlékenyebb lett s ahogy az árak

emelkedni kezdtek, úgy lett nyugtalanabb és idegesebb. Most, ha lehet, még többet foglalkozott a gyülekezet ügyeivel és a hírek terjesztésével. A Székely Bertalan-utcai imaház „forgalma” is erősen megcsappant. A hívők meghaltak vagy eltűntek, nyugatra menekültek vagy fogságba estek, s egy pénteki vagy vasárnapi estén a nagyterem szinte kongott az ürességtől. Az élet akkor kezdett kissé fellendülni, amikor megérkezett az első szeretetsomag szállítmány Dániából. Ekkor, mintha a föld alól bújtak volna elő, többen jelentkeztek a régiek közül, nem is mentegették eddigi távolmaradásukat s hirtelen minden átmenet nélkül a nekik járó részt követelték a gazdag adományból.

A dán központból egy vagon ruhanemű és élelmiszer érkezett. Az első nagyobb vihar, amit Helvécius a gyülekezetben megért, ebben az időben tört ki. Az történt ugyanis, hogy az adomány elosztásával megbízott vezetők és prédikátorok a nekik járó fejadagnál lényegesen nagyobb részt kanyarítottak ki a szeretetsomagokból s azt a fekete piacon értékesítették. Erről a dologról eleinte csak suttogtak, majd mind többen és többen beszéltek, szinte az egész épület, az egész város, — így hitték — visszhangzott a botránytól. A hullámok magasra csaptak. Különösen egy fiatal leány érvelt, vitatkozott, magyarázott, suttogott, igyekezett meggyőzni a híveket a helyzet tarthatatlanságáról és arról, hogy vizsgálatot kell indítani ebben az ügyben. Helvécius először csak hallgatott, majd — miután megsemmisítette az érkezett holmikat, abban olyasmit fedezett fel, (télikabát, bakancs, csokoládé és rizs) amire neki és családjának is nagy szüksége volt — élére állt az ellenzéknek s megindította a harcot az ellen a bizonyos Horvai nevezetű megtévedt prédikátor ellen, aki egyben a magyarországi szekció vezetője is volt, akiről azt is suttogni kezdték ebben az időben, hogy a házasság szentségét megtörve, viszonyt folytatott titkár-nőjével s az isten ígében múlt, hogy négy gyermekét és áldott állapotban lévő feleségét ott nem hagyta egy vékonyderekű, szemérmetlen nőszemély miatt. Az ellenzék szervezkedni kezdett. Néhányan csatlakoztak hozzájuk, legtöbbször azok, akik kisemmizve érezték magukat, mert a befutott egy vagon áruból csak morzsákat juttattak nekik — s így a botrány növekedni látszott.

Helvéciusné nem nézte jó szemmel férje cselekvő beavatkozását a napi politikába, intette és alázatosságra figyelmeztette őt, de a férfi nem törődött a figyelmeztetésekkel

és odáig ment, hogy egy alkalommal a fél gyülekezet hallatára felelősségre vonta a prédikátort, istennek nem tetsző cselekedete miatt. Az esetből majdnem verekedés lett, de aztán váratlanul minden elsimult, mert újabb két vagón szeretetadomány érkezett, telve mindenféle jóval s most ebből a szállítmányból ügyes kezek azoknak juttatták a legtöbbet, akik előzőleg a leghangosabbak voltak. A Helvéczius-család szinte meggazdagodva került ki az akcióból, felpakolva boldogan mentek haza és dicsérték istent, aki ily nagyszerűen megoldotta a vitás kérdéseket. Minden maradt a régiben — ahogy Császár Kató suttogta — a prédikátor viszonya titkárnőjével is, de ezzel most már kevesebben törődtek. A világi dolgok kavargása után a lélek ügyei felé fordultak.

Helvéczius Lajos különös figyelemmel fordult szomszédja, Grill Kornél élete felé. Ősztönösen megérezte, hogy Grill Kornéllal valami baj van, nem sejtette annak okát, de azt tudta, hogy akármi, azt csakis az ő orvosságával lehet majd kigyógyítani. Sokszor beszélgetett vele, az utcán, üzletben, de Grill mindannyiszor mereven elzárkózott előle s amikor Helvéczius Isten ígéjéről beszélt, rosszindulatúan hallgatott vagy lemondóan legyintett. De az alacsony hentes — akit most már hatalmas térítési szenvedély tüzelt — nem vesztette el a türelmét. Érvelt, vitatkozott, bizonyított, kézzel-lábbal hadonászott s próbálta jó útra téríteni a mit sem sejtő Grillt, aki végre, nagynehezen hajlandónak mutatkozott arra, hogy meglátogassa őket s talán egyszer elmegy majd a gyülekezetbe is.

Grill ezekben a hetekben tökéletesen magára hagyatva élt, félelmeinek és borzongásainak örvényeiben. Amikor — kétnapos fogság után — kiszabadult a rendőrségről (hamarosan megtudta, hogy Mironescu közbenjárására engedték el, sőt az eljárást is megszüntették ellene) visszahullott erényedtségének fátyla mögé.

Klára teljesen elhidegült tőle. Mironescut az esztergomi kirándulás óta nem látta. Letartóztatása óta nem kapott tőle sem hírt, sem árut. A valamikor gazdag raktár ma már csak néhány vég vászonból és egyéb apróságokból állt. Grill gyakran gondolt arra, hogy ismét sajátmagának kellene áru után néznie, de mindennap halogatta az ügyek intézését, mert arra számított, hogy mégiscsak megérkezik Mironescu küldeménye. Kiállt az üzlet elé és belenézett a levegőbe. Körülötte forrt, pezsgett az élet. Nem törődött a zajokkal, verekedésekkel, a parasztasszonyokkal, akik üzlete elé teleped-

tek, nem törődött a biciklis suhancokkal, akik leköpték a kirakatüvegét — amelyet hatalmas költséggel elsőnek csinaltatott meg az egész Garay-téren, egy azóta már sokszorosan megbánt felbuzdulás ritka pillanatában. Ha vevők jöttek be hozzá, halkan, szinte összefüggés nélkül beszélt, mintha egészen mindegy lenne számára, hogy vásárolnak-e nála vagy sem. Egyedül Helvéczius úrral társalgott. Ezt gondolta: hátha... hátha igaza van ennek a vékony emberkének. Hátha igaza van? Némi kevéske remény csillant meg előtte, ha arra gondolt, hogy milyen jó is lenne valamilyen biztos alapra helyezni életét, amely úgy imbolygott a világ habzó tengerén, mint magárahagyott lélekvesztő.

— Látja, Grill úr, — magyarázta neki Helvéczius Lajos — látja, Grill úr, ez mind csak annyit jelent, hogy magának meg kell tértie istenhez. S ennek egy útja van, — mondta szakszerűen, mintha egy rendeletet hirdetne ki — jöjjön el hozzánk, majd meglátja.

Mint egy ügynök, egészen olyan, mint egy ügynök — gondolta rosszindulatúan Grill — vallásban utazik. Mi közöm nekem ehhez a sok sületlenséghez? Ostoba voltam és megígértem neki, hogy elmegyek. Majd az az asszony is telebeszéli a fejem ezzel az örültséggel. Már száján volt, hogy lemondja a meghívást, de Helvéczius — akinél az ilyesmi gyakran előfordult — minden szó nélkül kipenderült az üzletből, s mint a nyúl, szaladni kezdett a zsibongó Garay-téren. Grill tétován bámult utána és megdörzsölte homlokát. Valaki két méter szalagot vásárolt, a pénzt ügyetlen mozdulattal, számolatlanul zsebregyűrte. Ki a fene tudja ellenőrizni ma a számokat — villant át benne. S ismét Helvécziusra gondolt. Azért végeredményben jó neki, jobb mint nekem, annyi bizonyos. Elképzelte magának a hentest, amint imádkozik. Nagyot sóhajtott.

Helvécziusék nagy tisztelettel fogadták. A férfi szinte földig hajolt előtte s a szikár, inas asszony (akinek mintha egész teste kiszáradt volna már, csak sötéttűzű, csodálatosan ragyogó szemei éltek) hosszan szorongatta a kezét és valami hálálkodó mondatot rebegett. A szűk, ablaktalan előszobában, ahol álltak, ételszag rekedt meg, Grill nem tudta pontosan megállapítani, hogy kelkáposzta vagy lecsó szagot érez. A nehéz, émelyítő illat gyomrára feküdt s egy pillanatra hányinger fogta el, szerencséjére betuszkolták a szomszéd szobába.

A beszélgetés nehezen indult, később meg olyan lett,

mint egy mérhetetlen folyam. Grill hamarosan belemelegedett, szinte hetek (vagy hónapok?) óta nem beszélt annyit, különösen nem saját magáról. A feszülten figyelő és rendkívüli érdeklődést mutató asszony és férfi megejtették. Beszélt a félelmeiről, Kláráról, az asszony viselkedéséről (itt Helvécziusné könnyezni kezdett s ez még jobban meghatotta), beszélt az üzletről, a növekvő pénztelenségről s csak egy dolgot hallgatott ek: Mironescuval való viszonyát. Egészen beleizzadt. Homlokáról kövér cseppekben gyöngyözött az izzadság. Csend lett.

— Rossz világ ez, — mondta később Helvéczius. Az asszony megtoldotta.

— Elátkozott világ. A Gonosz műve.

— Az, — bölintott a férfi — a Sátáné. — Arcán halvány mosolyféle suhant végig, amely egész fejét apró malachoz tette hasonlónvá.

— Azt hiszik, — mondta fáradtan Grill — azt hiszik, hogy ebből van kiút?

Szinte mindketten egyszerre kiáltottak fel.

— Hogyne volna!

Most az asszony vette át a szót.

— Kedves Grill úr, maga sokat szenvedett. A maga lelkének megnyugvásra van szüksége. Ez a bűnös, százszor bűnös világ magának csak újabb sebeket fog okozni. Hogy mi az út? Egyetlen út van — isten útja. — Szája sebesen mozgott le-fel, mintha örölné a szavakat. Szemei izgatottan csillogtak. Megérezte, hogy egy vergődő lelket tart kezei között, az isten útját járó testvérek között maga is megvilágosodik majd és rendbejön. — Hány ilyen esetről tudok, — kiáltotta lelkesülten — akik tévelyegve jártak a világban s most isten kegyes színe előtt megnyugodva térnek önmagukhoz. — Férje felé fordult. — Emlékezz csak vissza Kucsa Mátyásra, vagy Engler Frigyesre — mondta oktató hangon — és emlékezz csak vissza magadra s szólj Grill úrhoz.

Ezek az idegen nevek és idegen életek, amelyeknek szele nagyon távolról most megérintette Grillt, hirtelen hatalmukba kerítették. Amúgy is fáradt volt és kimerült, a sok beszéd, s a különösen zsúfolt lakás felszabadították gondolkodását, képzelete össze-vissza csapongott.

— Azok meggyógyultak? — kérdezte hirtelen.

Helvéczius felelet helyett magára mutatott.

— Nézzen csak rám, Grill úr, — mondta büszkén — nézzen csak rám. Ki voltam én azelőtt? Egy szerencsétlen, té-

velygő lélek, aki majdnem elveszett az élet hatalmas útvesztőjében. S ki vagyok ma? Nyugodt, boldog ember, aki megtalálta megnyugvását istenben. Kell ennél több? Kaphatunk mi, gyarló sárfigurák ennél többet a mi istenünktől, mint-hogy megtaláljuk őt?

Két nappal később, csütörtök este Grill elment a gyülekezetbe. Egyedül ment végig az utcán s most már, hogy kissé eltávolodott attól a furcsa délutántól, megint csak azt érezte, hogy ostobaságot csinál. Aznap este, mikor kimerülten és fáradtan bandukolt haza, az volt az érzése, hogy élete talán helyes mederbe terelődik. De másnap, alighogy felébredt és gondolkodni kezdett, elszégyelte magát. Fecsegett s szinte minden baját, bánatát elmondta ezeknek a vadidegen embereknek.

Úgy látta, helyesebb, ha lemondja a csütörtök estét, de valamilyen ellenállhatatlan kényszer — amely egyszerre taszított és vonzott — nem engedte, hogy bemenjen Helvécius üzletébe.

A hentes még zárás előtt beszólt hozzá.

— Pontosan fél hétkor, remélem, nem felejtkezett meg róla.

A kapu előtt megállt. No itt van. Keserűen elmosolyodott s szíve a szokottnál hevesebben dobant. Aztán belépett. Már égtek a lámpák. Nagyon meleg volt itt. Mintha a júniusi forróság teljes erejével betört volna a terembe. Grill körülnézett. Egyszerű fapadokkal berendezett imaterem volt. A végében magasabb emelvény, ott állt a szószék.

Grill egy darabig elhagyott veréb módjára állt a fényesen kivilágított teremben, néhány lépésnyire tőle csillogószemű fiatal lányok beszélgettek valami nagyon vidám dologról, mert többször elnevelték magukat, szégyenlősen, mint-ha illetlen dolgot követtek volna el. A padokban többen ültek. Grill odament az utolsó sorba, hogy onnan szétnézzen és megkeresse Helvéciusékat. Azok még nem érkeztek meg. Nem nagyon törődtek vele. Voltak, akik állva beszélgettek, néhányan lehajtott fejjel imádkoztak. Grill összetört, fáradt arcokkal, fénytelen tekintetekkel találkozott. A padokban ülők többsége idősebb asszony volt, elnyűtt kabátokban, kifakult, színtelen ruhákban, amelyek itt-ott már rojtosodni kezdtek. A fény egyenletes hidegséggel hullt a bent ülőkre s mintegy kiemelte őket az élet természetes közegéből. Grill külön-külön szeretett volna elbeszélgetni velük. Micsoda sor-sok forogtak a szeme előtt! Egy mellette ülő öregasszony el-

nyílt arcából a szenvedés és fájdalom mély tüze csapott feléje, szinte megperzselte arcát. Az asszony elszáradt bőre, összetöpörödött alakja, rendkívül fáradt tekintete mélyen elszomorították Grillt. E nyomott szolgatékintetek villogtak feléje, cselédsorban szenvedő, megkínzott arcok emelkedtek fel a fény hideg sugárzásában. Az a néhány férfi, akit itt látott, sem volt sokkal különb. Egy hordár állt a harmadik sorban, hosszú ősz hajjal, amelyet bütykös ujjával többször végigsimogatott. Nem messze tőle, alacsony, sovány férfi ácsorgott, sapkáját hóna alá csapva, szemeit gyakran végighordta a jelenlevőkön, mintha ezt kérdezné: ugye nem akartok bántani engem. A fáradt, ijedt szemvillanás méginkább megfélemlítette Grillt. Fázott a forróságban.

Ekkor érkeztek meg Helvécziusék. Azonnal észrevették őt és hozzásiettek. Az asszony arcán ki nem mondott kérdés bujkált, — vajjon mit gondolhat most Grill? — de amikor megpillantotta a férfi összehúzott szemét, száraz pillantását, meghökkent és rosszat sejtett.

Helvéczius nem vett észre semmit. Győzelmének örült, annak, hogy Grill itt van, hogy egy újabb bárány tér meg az akolba. Afelől soha egy percnyi kétsége sem volt, hogy aki ide egyszer betette a lábát, innen mint hívő távozik majd el.

— Jöjjön, — mondta hevesen — üljünk az első sorba. Grill mint egy alvajáró ment utánuk.

Néhány percnyi csend után megkezdődött az éneklés. Először halk, alig hallható zümmögés kerekedett, az öreges, reszketőhangú kórus fáradtan mormogott, aztán néhány jótorkú fiatal hang vágott bele a köhécselésbe. Grill egy darabig tűnődött, vajjon e fiatal, életrevaló, tetterős lányok hogyan kerülhettek ebbe a siralomházba? Hirtelen nyugtalan lett. Legszívesebben felállna és kimenne. Az ének már magasan zengett. Különös, furcsa dallam és ritmustalan ének volt ez, amely inkább a szavak megnyujtásából, mint a hangok törvényszerűségéből állt. Grillt idegesítette ez az elnyujtott kornyikálás, de ahogy körülnézett, láthatta, hogy valamennyien, férfiak, asszonyok, lányok oly elmerülten s az áhítatnak olyan magas fokán énekelnek, hogy szinte elszégyelte magát.

Ének után egy fiatal lány ment fel a szószékre és szavalni kezdett. Vajjon melyek az első szavak, amelyeket innen meghall? Különösképpen nem érezte magát gyengének és elhagyatottnak. E néhány perc alatt megerősödött s valami apró gondolat furakodott a fejébe. Hiszen ezek mind

örültek! Egyszerre fölējük kerekedett. Majdnem megvetette és lenézte már őket. Úgy érezte, hogy lába alatt a talaj megszilárdul, biztosabb és határozottabb lesz. Mégiscsak érdemes volt idejönni!

A kislány szavalt:

*Fény ragyog reám is, midőn áldom neved,
Kísérjen örökké a te drága kezed,
Hisz tudom, e fénynek drága vér az ára.
Legyen áldott neved: Menny és Föld Királya.*

Mélyen meghajolt és várt. Mintha a tapsot várta volna, amely nem késett. Grill hallotta a felzúgó, szünni nem akaró tapsot, amelyet kissé furcsának talált, hiszen azt hitte, templomban van.

Helvéciusné magyarázta neki, hogy náluk gyakran vannak úgynevezett műsoros esték. A hívők szerepelnek itt, legtöbbször saját műveikkel. Grill bólogatott, nevetését vissza kellett fojtania.

Megint valaki szavalni kezdett:

*Jöjj Őhozzá, míg nem késő,
Míg el nem jön s nem ítél Ő
És mondd meg, téged hogy talál,
Jövetelére kész vagy már?*

A vers végtelen hosszúra nyúlt, Grill már nem tudta, miről szól, vagy hogy egyáltalán mond-e valamit; minden beleveszett a szavak puszta áradásába. Grill később már csak azt figyelte, hogy milyen szavak ismétlődnek a versben. Kísértő, meg sátán, meg utolsó ítélet, meg szent neved, mondogatta magában. S megint érezte azt a fölényt, amelyet eddig még sohasem tapasztalt magában.

Valaki hegedült, rettentően hamisan, de a játékot most is hatalmas taps jutalmazta. Grill néhányszor kényszeredetten összeverte tenyerét. Ezután következett a prédikáció.

Simára borotvált, teltarcú férfi ment fel a szószékre s mielőtt beszélni kezdett volna, égne fordította tekintetét. Grill felismerte: Helvécius szokott így állni az üzletajtóban. Aztán végignézett az egybegyűlteken. Nagyon figyelmes, élénk, nyugtalan tekintete volt, mely hegyesen belefűrődött az emberekbe. Mikor megszólalt, halk sóhajtás szállt fel a teremben. Kellemesen lágy, behízelt hangja volt s a szavakat élesen, határozottan hangsúlyozta. Beszéd közben ideoda villantotta tekintetét, s így mindenkinek az a benyomása

támadt, hogy egyenesen őhozá szól a szószéken ágáló férfi. Csendesen kezdte, de mindjobban belejött. Összekulcsolt kezeit széttárta, hajlongani, mozogni kezdett, mintha szél fújna. Hangja is megerősödött, s most olyan édeskés, keresett hangsúlyt kapott, amely mégjobban ellenszenvessé tette Grill előtt. Mint egy bohóc — gondolta Grill és igyekezett, hogy minél többet megértsen a zavaros mondatokból. A férfi egyre jobban belemelegedett a beszédbe. Már szinte táncolt a szószéken, saját szavai gyönyörűségétől megrészegevedve. Hol előrehajolt, hol hátradólt, kezeivel hadonászott, ábrákat rajzolt a levegőbe, meglágyította, felerősítette hangját, élesen csattogott és lágyan könyörgött s mindez oly végtelenül ellenszenvesnek s mesterkéltnek hatott, hogy Grillt hányinger fogta el, ha a szószékre nézett.

Elfordította tekintetét, s egy darabig a süketen, vakon figyelő hívőket nézte. Az arcokon zavart, félénk mosolyt látott, mintha mindannyian megszádlútek volna a végeérhetetlen locsogásban, mintha valamennyien e sustorgó, erősödő, halkuló hang hatalmába kerültek volna. Grill most már határozottan dühös volt. Haragudott erre a sok értelmetlenséget összehadaró férfira, önmagára, hogy eljött ide és elpocsékolta a délutánját. Leginkább ezekre az emberekre, akik nem tudni mi okból, hagyták magukat megbűvölni s úgy merevedtek meg a prédikátor pillantásától, mint a nyulak, ha az országúton végigsuhanó autó reflektorába kerülnek.

— János apostol feljegyezte életének egyik felejthetetlené vált élményét — mondta a pap most ismét azon a mély, bűgő hangon, amely hasonló volt a fagott brummogásához. — Ez akkor történt, amikor Jézus felszólította Pétert, hogy szeretetét vallja meg. Péter a Mester felhívására újra odaszentelte magát a szolgálatra. De még nem vetkőzte le azt a tulajdonságát, hogy a kelletténél többet avatkozott mások ügyeibe. És Jézus azért megfeddte és szólt. — Mi köződ hozzá! Te csak kövess engem és ne avatkozz mások életébe! — Itt megállt, körülhordozta tekintetét a gyülekezetten, aztán újból felemelte a hangját. — Bizony az emberek gyakran foglalkoznak olyasmivel, ami nem rájuk tartozik. Politizálnak, szidják egymást, de nem értik meg, hogy mindez hiábavaló, csakis Isten szolgálata a helyes út. Dehát mi közünk van nekünk a politikához, híveim? — emelte fel a hangját és most már harsogott. — Mi közünk van nekünk ahhoz, hogy mi történik a világban? Meg tudjuk mi változtatni ezt a világot, ami Isten rendelése értelmében forog?

Nem tudjuk megváltoztatni, semmiféle emberi mesterkedés, a politika szennyes, bűnös sarában való fetrengés nem tudja megváltoztatni. Mi magunknak élünk, magunknak teremtünk új világot, a lélek világát! Ne törődjete a test világával, híveim, — mondta és ismét körülnézett — ne politizáljatok, ne avatkozzatok bele olyan dologba, amihez ti nem értetek. Engedjétek a világot olyannak, amilyen, ne akarjátok tettekkel, hanem csakis imával megváltoztatni. A tettek az ördög szüleményei. A mértékletesség, az önmegettartóztatás, a meghajolni tudás — ezek azok a pontok, amelyeket összefoglalhatunk s amelyek az igaz élet felé vezetnek bennünket! Mert azok, akik másokat bírálják, mások hibáit beszélik, még nem néztek magukba és nem tudják, hogy belőlük a gonosz beszél. Mi közöd hozzá? — kérdezte Jézus és ezt kérdezem vele együtt én is. Mi közöd hozzá?

Grill nem bírta tovább. Undor fojtogatta, ahogy az izzadó pap zsírosan kihízott arcára, duzzadt fekete szájára nézett. A pap egy pillanatra megremezt, amikor a helyéről felkelő és gyors léptekkel kifelé siető férfira nézett, aztán zavartalanul folytatta mennydörögve azok felé, akik nem hallgatják végig tiszta szívből Isten szavát. Grill meghökkenő tekintetek és megvető pillantások között futott végig, míg az ajtóhoz ért. Kiugrott.

Odakint kellemes nyári szél csapta meg. Mintha nagyon sürgős dolga lenne, végigrohant az Andrássy-úton, s csak a Hősök-terén állt meg. Egészen beleizzadt a rohanásba. A sötétség mint fényes burok vette körül. Csend volt. Még a fülében csengett ennek az átkozott népbolondítónak a szava: mi közöd hozzá? Hát nincs igaza, nekem ilyesmit ne mondjon! Igenis van közöm hozzá, persze, hogy van közöm... De mihez és kihez? Az emberekhez? Annyian vannak! Hát akkor kihez, vagy kikhez? Ki mondja meg?

Lassan elindult az Aréna-úton. Hirtelen, maga sem tudta miért, Turatti jutott eszébe, aki néhány nappal ezelőtt szívenlőtte magát dolgozószobájában. Megborzadt a halál szelének érintésétől. Hát ennyi csak az élet? Ilyen könnyen el lehet dobni, unott mozdulattal, szenvtelenül, ahogy Turatti tette? Megállt, egy fához dőlt és érezte, hogy szeméből előtörnek a könnyek. Olyan magányos és elhagyott volt, mint még soha az életben.

A REPÜLŐGÉP a Duna fölé ért és alacsonyra ereszkedett. Odalent tisztán kivehetővé váltak a házak, kertek, gyárkémények. Lassan-lassan az embereket, villamosokat is látni lehetett már. Francis W. Cunningham őrnagy gyönyörködve figyelte a júniusi napsütésben ragyogó vidéket. Élete volt a repülőgép, különösen az apró és gyors vadászgépeket szerette, amelyek nyílként hasították a sziszegve, füttyülve ellenálló levegőt. Magát a győzelmet érezte ilyenkor, a levegő legyőzésének örömét és diadalát. Cunningham nem először érkezett Budapestre, de minden alkalommal figyelmebben szemlélte az alatt elterülő vidék rajzát. Ez itt a Csepel-sziget, az ott a WM-gyár. Jegyzeteibe pillantott s újból kinézett a harci gép alsó tornyán, ahol a háborúban a gépfegyveres ült. A gép érezhetően lassított, mert odalent felbukkantak a budaörsi repülőtér hangárjai. Kikanyarodott a Duna felé, aztán rárepült a mezőre. Néhány pillanat múlva begurult a főépület előtti betonra. Cunningham előkotorta bőröndjét, magára terítette vízhatlan esőköpenyét — nem volt egyenruhában — és kiszállt a gépből. Szeme szeretettel végigsiklott a repülőgép alumínium testén, amelyen vakítóan szikrázott a felirat: *U. S. Airforce*. Cunningham füttyentett. Ez aztán a légihaderő. Vajjon ki versenyezhet velünk ezen a téren? Akármit is mondanak, ezek a gépek százszorta többet érnek, mint azok az ócska szovjet ládák, amelyeket a háború alatt (amikor a moszkvai amerikai követség légügyi attaséja volt) odakint látott. Lavocskin, Iljusin? A mieinket kell megnézni. A mieinket! Elmosolyodott, gyors léptekkel a kijárt felé indult. Spitfire, Liberátor. Az igen. S újból füttyentett.

Mironescu már várta. Szótlanul kezettfogtak és beszálltak a hatalmas, sötétzöld Packardba. Mironescu idegesen figyelte a férfi mosolygó arcát. Nem szerette Cunningham őrnagyot, aki mindig újabb és újabb feladatokat bízott rá és

mindig fűttenyentett egyet, ha Mironescunak valami ellenvetése akadt. Az amerikai összeköttetése Cunningham őrnagy volt (az időközben Csehszlovákiába vezényelt James McGlenn mutatta be neki), ő legalább ezen a néven ismerte, s az őrnagy nem törődött Mironescu üzleteivel, viszont megkövetelte az ő általa kiszabott feladatok pontos és biztos végrehajtását. Mironescu rózsadombi villájába hajtottak. Az őrnagy whiskyt ivott szóda nélkül. Mironescu barackot. Aztán letelepedtek a kényelmes bőrkarosszékekbe és rágyújtottak.

— No mi újság? — kérdezte Cunningham.

— Nem megy minden olyan könnyen, ahogy azt odaát elképzelik — mondta dühösen Mironescu.

— Valami baj van? — fűttenyentett.

— Majdnem, — felelte Simon — majdnem baj van. Még szerencse, hogy így történt. — Aztán röviden elmesélte Puchardék kalandját Bodával, a félresikerült merényletet és az öreg letartóztatását. Cunningham mereven figyelte. Ismét fűttenyentett.

— Hát ez nagyon nagy ostobaság volt, barátom, rendkívüli ostobaság. Nem mondtam én magának, hogy ne menjen bele ilyen dolgokba? Egyszerűen elsiették az egészséget. És mi van most a fickókkal? Meglőgtak?

— Dehogy, — mondta Mironescu idegesen — itt van mind. Itthon bujkálnak. Valamit kellene csinálni velük.

Cunningham csendben gondolkozott. — Rágyújt? — Mironescu vett egyet az éremlyítően illatos cigarettából. Türelmesen várt. Az őrnagy egy darabig az erkélyről szemlélte az elébe táruló várost.

— Figyeljen ide, — mondta később — maga gyűjtse össze nekem ezeket a fickókat és holnapután reggel nyolcra küldje be hozzánk, az Amerikai Misszióhoz. Én már várni fogom őket. Engem keressenek. Ez az egyik. A másik: a maga Zentay nevű barátját át kell küldeni Ausztriába. Van ott egy csomó magyar, különösen a kimenekült nyilas és jobboldali elemek. Ezek tökéletesen szervezetlenek ott, márpedig nekünk gondolni kell azzal az eshetőséggel is, hogy valamikor ezeket még felhasználjuk. No szóval. A maga barátja még a héten átmegy Linzbe, papírokat kap tőlem, ott jelentkezik egy meghatározott helyen és a többi utasítást ott kapja meg. Mondja meg neki, hogy a feladat az ottani szanaszét heverő magyar egységek tömörítése és szervezése lesz. Megértett?

Mironescu bólintott.

— Nem ennénk valamit? — kérdezte az őrnagy. — Délután magát várják a belügyben.

— Engem? — kérdezte megütközve Mironescu.

— Magát. Menjen csak egyenesen a politikai államtitkárhoz, az majd felvilágosítja a dolgokról. Helyes? Azt hiszem, mi már nem fogunk egymással találkozni. — Elmosolyodott. — De kibírjuk, ugye?

Így történt, hogy több, mint másféléves magyarországi tartózkodás után Zentay György ismét visszakerült Linzbe és meglátogathatta barátjait. Még mindannyian ott voltak.

Amikor Hellebronth meglátta, megdörzsölte a szemét.

— Te vagy az?

— Életnagyságban, — nevetett Zentay — de te kissé megfogyatkoztál.

— No hallod, nem tiszta öröm itt az élet!

— Majd lesz, — mondta titokzatosan Zentay. — Mi van a többiekkel?

— Éldegélnek. Kéne valamit csinálni. Neked legalább volt eszed és hazamentél. Dehát, — s mint akinek most jut eszébe, hogy kísértetet lát, felkiáltott — dehát miért jöttél te vissza tulajdonképpen?

— Erről még beszélünk, — mondta halkan Zentay — holnapra gyűjtsd össze a társaságot.

Fuchard, Tarjánossy, Kőcze, Gáborján, Hepper és Kondói György két nap múlva reggel az amerikai misszió épülete előtt egy nagy amerikai diplomáciai kocsiba szálltak. Cunningham őrnagy helyett egy ismeretlen férfi ment velük, aki egész úton egyetlen szót sem szólt. A kocsí ablakait lefüggönyözték. Félkilenc előtt néhány perccel elindultak. Sejtelmük sem volt hová mennek.

Késő délután érkeztek Belgrádba. Egy jugoszláv alezredes fogadta őket, aki már értesült érkezésükről. Ha jól értették, Krilovicnak hívják. Kondóit jó ismerősként üdvözölte. Nagyon szívélyes volt és roppant előzékeny.

HOLDER a kerületi pártbizottság kapujában Samorjaiba ütközött.

— Hová mész? — kérdezte a szerszámkészítő.

— Visszamegyek a gyárba — mondta Holder.

Samorjainak még volt háromnegyed órája az oktatási értekezletig; szívesen sétált egyet Holderral. Ha módjában állt, mindig megragadta az alkalmat, hogy Holderral beszélgessen. Samorjai látni és tanulni akart. Agya frissen fogott, akár tizennyolcéves korában. A meglehetősen nehéz elméleti kérdések, mind régi jó ismerősöknek tűntek neki, amelyeket magában hordott (kilenc hónap helyett több mint harminc évig), éppen csak most jutott el a megfogalmazásig. De hiszen én is pontosan így gondoltam — kiáltott fel egy-egy szemináriumon. S napról napra erősödött, gazdagodott. Amikor másodszor mentek le Hasznosra, azzal a tervvel indult, hogy szemináriumot szervez odalent s amit tanult, továbbadja, de ez nem sikerült. Nem baj, — vigasztalta magát — akkor majd legközelebb.

Már erősen sötétedett. A váciúti lámpák fénye az útszéli pocsolyákban tükröződött, mintha nagy fénygömbök gurultak volna a kövezeten. Délután esett és a meleg szél még nem szárította fel a vizes járdát. Az égen tömött felhők torlódtak és heves szellőkések harapták egymást. Mindketten fáradtak, kimerültek voltak. Ezek az utolsó hetek!

— Azt mondják, — szólalt meg egyszerre rekedten Samorjai — hogy kötött gazdálkodás lesz. Mindent csak jegyre adnak majd.

— Ez nagyon helyes, — mondta Holder — végtére mind-egy, hogyan kerül étel az asztalodra, az a fő, hogy kerüljön. A spekulánsok majd kiabálhatnak.

— A spekulánsok, — Samorjai felmordult. — Az a baj, hogy nem kötöttek fel legalább egyet közülük. Akkor rend lenne. De ezek a bírák is megérik a pénzüket. Tennének csak

engem oda egyszer, tudomisten megemlegetnék azt a napot a disznók!

— Nagyon kell vigyáznunk, — mondta komolyan Holder s figyelmesen nézte Samorjait. — Ezek mindent elkövetnek, hogy megakadályozzák a stabilizációt. Cser mondta, hogy megint elkaptak közülük egy csomót, mert valutáztak. És majd augusztus elseje után, akkor jön az igazi cécó. Azt hiszed, olyan könnyen belenyugszanak majd, hogy elvesztették ezt a lehetőséget?

— Milliókat kerestek, — dühöngött Samorjai — én a két kezemmel fojtanám meg őket. A prolik meg majdnem éhendöglöttek. Nem is értem, hogy a párt miért nem avatkozott bele erősebben ebbe a szemétbe?

Holder oly hirtelen állt meg, mintha hátulról megrántották volna.

— Te Samorjai, ezt megint Korodától szedted, ugye? Ti teljesen megvesztetek. Azt hiszitek, hogy mi itt korlátlan urak vagyunk? Úgy teszel, mintha nem tudnád, hogy a gyárakban még ott ülnek a tőkések, meg a hivatalokban ezek a régi urak. Előbb nekünk kell megerősödni, aztán jöhet a többi. Elfelejtetted, hogy Kondói van meg Setéth. Míg ők itt vannak, addig a te feladatod az, hogy velük harcolj. Ez egy kifosztott, tönkrement ország.

Samorjai egészen magánkívül volt. Kezeivel hadonászott, mint egy kereplővel.

— De a kutyaistenit neki, majd augusztus elseje után, majd akkor ugráljanak. Ezt a két hetet még valahogy kibírjuk, ha eddig bírtuk.

— Nyugodj meg, — szólt rá Holder — mi a fenének izgulsz? Jobb az neked, ha mindig vörös vagy, mint egy pulyka?

— Razziák, mindig csak razziák! Olvasom a Szabad Népben, hogy most Siófokon kaptak el egy csomó gazembert. Dehát ez semmi. Fel kell kötni őket és kész. Egyszer már egy proli is lejuthatna Siófokra. Azt hiszed én nem fürödnék a Balatonban ebben a hőségben?

— Mindenki szívesen fürödni — mondta Holder higgadtan, mert tudta, hogy Samorjai dühösködésének legjobb elenzere a nyugodt, csendes hang, amely mint hideg zuhany hűti le a forrongó férfit. — Majd arra is sor kerül. — Hirtelen előremeredt, mert már felbukkant a gyár. — Inkább azt nézd, mi van ott a kapu előtt.

Az este már lágy szövetébe burkolta az utat. A homály-

ból itt-ott gyárfalak emelkedtek ki, ablakok csillogtak. Sok helyen még folyt a munka. Samorjai is megállt, önkéntelenül is lábujjhegyre emelkedett, mintha így jobban a sötét mögé láthatna. A gyárkapu előtt felvillant egy teherautó reflektora. Holderra nézett.

— Mit keres itt ilyenkor a kocsí?

Mintha összebeszéltek volna, egyszerre futva indultak a gyár felé. Valami nincs rendjén. A hirtelen ébredt gyanú még gyorsabb futásra serkentette őket. A gyárban az utolsó időkben furcsa dolgok történtek.

Holder például esküdni mert volna arra, hogy a két héttel ezelőtt beérkezett jóvátételi megrendeléshez van elegendő ezüstacél s mire sor került a munka kiadására, kiderült, hogy mindössze néhány tízes rúd szomorkodik a raktárban. Felrohant Bordásshoz. A férfi unottan cigarettázott egy papírokkal telerakott íróasztal előtt. Mióta cégvezető lett, egyáltalán nem dolgozott. Rájött, hogy Bertók készségesen, sőt alázatosan elvégez mindent, amit rábíz, így aztán könnyedén megszabadult a munkától. — Bertók úr — tűnődő kedvességgel mondta, ha valamire szüksége volt — a főkönyvelő ugrott, mint a megriadt nyúl. Zentay kikergetése óta egyre csak annak bosszújától reszketett, (nem tudott arról, hogy a főmérnök már jóideje nincs az országban) jól ismerte Zentay természetét és tudta, hogy az a rajta esett sérelmeket nem hagyja megtorlatlanul. Holder kérdései elől hűvösen elzárkózott, de minden igyekezetével Kondói kedvében járt. Meg kell előzni, hogy kidobhassanak, ha Zentay visszajön — mondogatta otthon. — Mert egyetlen percig sem kételkedett abban, hogy a főmérnök egy szép napon betoppan a gyárba, átveszi az irányítást és akkor jaj lesz azoknak, akik Holderékkal összejátszottak. Az év eleje táján még némi tartózkodással fogadta Kondói közeledését, de amikor az egyízben behívatta szobájába, s hosszasán, nagyon meggyőzően elbeszélgetett vele a jövő kilátásairól (s ezek a kilátások kecsegtetők voltak) egyszerűen megváltozott.

Bordással úgy viselkedett, mint Kondói egyik bizalmi emberével. Azon a napon, amikor Holder lihegve berontott Bordáss szobájába, éppen a Központi Lakáshivatalt járta, hogy a cégvezetőnek nagyobb lakást próbáljon szerezni.

— Bordáss úr, — mondta Holder és erősen hangsúlyozta az úr szócskát — eltűnt ezerötszáz rúd ezüstacél.

— Micsoda, — nézett fel csodálkozva a másik — miket beszél Holder elvtárs? — Annak ellenére, hogy Holder kö-

vetkezetesen úrnak szólította, Bordáss ragaszkodott az elvtárs megszólításhoz. — Miket beszél, mi tűnt el?

Holder most már sokkal nyugodtabban elismételte.

— Ön rémeket lát, — verte le cigarettájáról a hamut Bordáss és felállt — miket képzél? Azt hiszi ebben a gyárban csak úgy eltűnnek a dolgok? Ugyan kérem, — sajnálkozva lebiggyedt vértelen ajka — ez tiszta képzelődés.

— Képzelődés, — mondta nyersen Holder — akkoriban még maga volt a raktárban. Nem emlékszik, hogy Schlickéktől kaptunk másfélezer rudat? Tízes, nyolcas és hármas rudakat.

— Ezüstacélt?

— Nem is mákosgubát!

— Téved, kedves elvtársam, — mondta vontatottan Bordáss és összeráncolt homlokkal gondolkozott — az közönséges gömbvas volt, meg is mutathatom még ami maradt. De a többi megette az automata. Tudja a lemezcsavarokhoz ment. Az öreg Márkus is megmondhatja.

— Az öreg Márkus nem tud semmit. De én határozottan tudom, hogy az nem gömbvas, hanem ezüstacél volt. — Kicsit gondolkozott. — Mutassa csak a számlát.

Bordáss előkereste a Schlick A. F. és Fia cég számláját, aztán megnézte közelről, mert az utóbbi időben romlott a szeme, — egy orvoshoz kéne már mennem — aztán diadalmasan odatartotta Holder orra alá. — Nézze csak, elvtársam.

A számlán valóban gömbvasról volt szó. De Holder letenné a főesküt, hogy itt valami disznóság rejlik. Határozottan emlékezett rá, még a napot is tudta: azon a napon volt ez, amikor Marianneval bementek a pártközpontba, illetve verekedtek egy kicsit a Körúton. Gyorsan megnézte a keltezést. Február 23. Aznap történt.

— S ha nem tudná, — oktatta kitüntető figyelemmel Bordáss — ez volt az egyetlen tétel, amit Schlickéktől vásároltunk, mert hasznavehetetlen anyagot küldtek.

Ilyen és ehhez hasonló eset után még egyszer-kétszer előfordult. Holder megbízta Mariannet, nézzen utána a dolognak, de a fiatal lány bármennyire is elővigyázatos volt, nem tudott semminek nyomára akadni. Az öreg Krancz előtt mindent eltitkoltak, se számla, se nyugta, sem levél nem került kezébe s hiába tette ezt szóvá Kondóinak, az bólogatott, aztán mintha ígérete füstté változott volna. Krancz tehetetlen volt, különösen amióta Kondói megfenyegette, hogy leleplezi Holder előtt a Bordás ügyben való részvétele

miatt. — Csak ne sokat ugráljon öregem — mondta nyugodtan s szemüvegén keresztül hidegen nézett rá. Az öregben meghűl a vér. Ettől kezdve igyekezett kibújni minden felelősség és kötelezettség alól. Halálosan szégyelte magát. Egy ízben közel állt az öngyilkossághoz.

Holder és Samorjai futva érkeztek a kocsizhoz. A sűrű sötét már végigfolyt a Váci-út kövein, kétoldalt a házak, üzemek, behúzódtak a csillagtalan, felhős éjszaka szárnyai alá. Lámpát, végig a hosszú úton, alig lehetett látni, s az, amelyik elszántan küzdött a mindent elöntő sötétség folyama ellen, pislákol, mint a mécsvilág. Miután senkit nem találtak a kocsiban, gyorsan körüljárták. A teherautóban nagymennyiségű szerszámocél, vasrúd, elkészült szerszám, kalapács, reszelő s egy félig összeállított motor hevert, amely eddig a pincében szomorkodott. Láthatóan rakodtak, mert egy sarok még üres volt.

— Hát azért nincs nekem új reszelőm — morogta Samorjai és keze ökölbe szorult. — Épp jökor jöttünk. Figyelj csak. — A kapuban Gergely, a soffőr jelent meg, vállán valami nagy láda imbolygott, mintha púpos lenne. Megvárták, amíg óvatosan a kocsira emeli terhét. Akkor előugrottak.

— Mi van itt?

A soffőr egy nagy darab, irtózatosan erős férfi (akiről azt rebesgették, hogy zsidókísérő volt a nyilasoknál) megrezzent, mintha orrbavágták volna. Bután megigazgatta sapkáját, amely ferdén ült fején.

— Itt, — motyogta, mert még mindig nem értette, honnan az ördögből bukkant fel ez a két férfi, ilyen váratlanul. — Itt? Rakodunk. — Körülnézett, mintha azt várná, hogy a tömött sötétből hirtelen segélycsapat búvik elő.

Samorjai már ütni készült, de Holder lefogta mindkét kezét.

— Kinek az utasítására?

A soffőr hallgatott, lehajtotta fejét s a bakancsa orrát nézte.

— Figyelj ide, — szólt rá engedékenyebben Holder — ha mindent tisztességesen elmondasz, nem lesz semmi bajod.

— Hát, — felelte a soffőr — a Bordáss úr mondta, hogy ma este nyolcra jöjjenek ide a kocsival.

— Bordáss úr? — Holder mintegy tenyerébe vette ezt a nevet, melengette, mint a kiscsibét.

— Ő, meg Bertók úr is itt van. Az mutatta meg, hogy miket kell felrakni. Piszok egy munka, — dühösködött meg hirtelen a soffőr — azt mondták fizetnek érte, de én nem hiszek nekik.

— Hányadszor van itt este? — kérdezte tompán Holder.

— Negyedszer, — mondta a soffőr — vagy ötödször?

Holder úgy érezte, hogy hályog hull le szeméről. Örömeiben majdnem felkiáltott. Hát ide tűnt a sok reszelő, szerző, ezüstacélrud! Az ezüstacélrudak! De a következő pillanatban dühe már önmaga ellen fordult. Ilyen alávaló disznóságra véletlenül jött rá. Az istenit, — átkozódott — hagyta magamat átejteti, ahelyett, hogy lenyomoztattam volna mindent. Hirtelen Samorjaihoz fordult. — Te maradj itt, vigyázz a kocsira. Gergely, maga el ne mozduljon innen, mert átadom a rendőrségnek. — Megragadta a soffőr kabátját s a szeme közé sziszegte haragját. — Átkozott csirkefogó.

— Ne rázzon, — mondta halkan a soffőr és a sötétben is látszott, hogy elsápadt.

— Ne rázzalak? — Holder felemelte az öklét — kirázom a lelkedet, te szemét, megállj csak! — Amikor elfordult, figyelmesen feszült arcán mosoly suhant végig. Most megvagytok gazemberek.

Beszaladt a kapun. Egyenest a kivilágított raktárhelyiség felé. Az üres folyosón visszhangot vert a cipője sarkára erősített vaspatkó.

Az eső előtti párás fülledtség megrekedt a betonfalak között. Holder izzadt. Még mielőtt benyithatott volna a raktárba, ajtó csikorgott, valaki kilépett. A sötétben nem láthatta arcát. De a kimért, türelmetlen hang elárulta Bertókot.

— De soká jön Gergely, mit piszmoz. Nem tudja, hogy sietnünk kell? — Éppen Holder karjai közé került, aki mindkét kezével megfogta és akkorát rázott az ijedtségtől szóra képtelen férfin, hogy az csaknem összerogyott.

— Sietnetek kell, gazemberek, sietnetek kell?

— Holder úr! — A főkönyvelő hangja eszelősen csengett, a szokottnál jóval magasabban, felért egy sikoltással. A felpattant ajtó mögül kizuhanó sugárban egyetlen villanással felismerte Holdert.

— Mit keres maga itt? — ordított rá az. — Beszéljen, mit keres maga itt?

— Én... nekem... — eltátotta a száját s arca olyan értelmetlenül üres lett, hogy Holder szinte megrémült. Aztán lehullt egy üres csavaros ládára és zokogni kezdett, mint

egy csecsemő. Holder azonnal szétnézett a raktárban. Mindenütt fosztogatás nyomai mutatkoztak.

— Mióta rabolnak? — ráncigálta fel a rongyként összecuskló embert. Bertók sápadt arcán lassan kivirágoztak a félelem lázrózsái. Csak tátogott, nem tudott beszélni. Holder leloltotta a villanyt és megragadta Bertókot.

— Jöjjön, menjünk csak fel az irodába. — Támogatnia kellett Bertókot. Odafenn ismét lerogyott egy székre és kezébe temette arcát. A teste rázkódott a hangtalan zokogástól. Tudta, tudta, hogy ez lesz a vége és mégis engedett Bordásznak... Oh, jobb lett volna, ha Holder mellett marad, talán be is kellett volna lépnie a pártba? De mi történt volna, ha Zentay visszajön? Megoldatlan ellentmondások szurkálták mellét kívül és belül. Holder kinyitotta az ablakot. — Samorjai — kiáltotta a sötétbemerült kapu felé.

— Mi van? — felelt a szerszámkészítő hangja.

— Fogd meg Gergelyt és gyertek fel. A kocsit hozzátok be az udvarra. — Hallotta, amint a nagy vaskapu megnyírkordul és a másfél tonnás kocsi alatt ropog a kavicsos út. Visszaült az íróasztalához és egy darab papírt tett maga elé. — Lássuk csak.

Most már, hogy első dühe és izgalma kissé alábbhagyott, nyugodtabban tudta végiggondolni az eseményeket. Szabályos rablás.

Még nem látott mindent tisztán, de Kondói kezét felismerte. Hirtelen eszébejutott, hogy Bordásst nem látta. Odalépett a magábaroskadt férfihoz. Megrázta a vállát.

— Bordáss? — kérdezte — Bordáss hol van?

A férfi megkísérelte, hogy felemelje a fejét.

— Már hazament vagy félórája — nyöszörögte, aztán hirtelen felugrott. — Drága Holder úr, én igazán... nekem megparancsolták...

— Üljön le, — mordult rá Holder ingerülten — akkor kiabált volna, mikor lopni küldték. — Ha ránézett erre a férfira, hányingere támadt. S ezt az embert vitte előre, ő nevezte ki, megbízott benne, feladatokat adott neki. Eszébejutott. Cser megjegyzése. Ha akkor hallgat rá, ha jobban a körmére néz ennek a kétszínű csavargónak! Bertók még mindig nyögött. — Hallgasson, — szólt rá Holder halkán, mert érezte, ha tovább nyöszörög ez az ember, felpofozza. Szerencsére Samorjai meg Gergely beléptek.

Samorjai, amikor megpillantotta a széken görnyedő Bertókot, köpött egyet. Gergelyt maga előtt taszította, mint-

ha kísérné. Holder akaratlanul elmosolyodott. Még jó, hogy nem kötözte meg a kezét. Samorjaitól kitelik.

— Üljenek le, — mondta aztán fáradtan. Mintha hosszú hónapok fáradtsága egyszerre rohanta volna meg. De meg-rázta magát és felállt. Néhány perc alatt fény derült az egész bünszövetkezet működésére. Holder jól sejtette, Kondóitól indult el a dolog. Menteni szeretné a vagyonát? Vagy a gyár munkáját akarja gátolni? Hogy aztán azt mondhassa, nincs nyersanyag, leállítják az üzemet, mehetnek koldulni? Mind-két feltevés valószínűnek látszott.

— És maga, — fordult Bertók felé — maga, hogy aljasodott le idáig? Én azt hittem, hogy tisztességes ember. Most kiderül, hogy egy utolsó csirkefogó. Nem látta, vagy nem akarta látni, mi történik itt? Érettségizett, intelligens ember. Még mindig abban bízik, hogy a nyilasok visszajönnének? Vagy mit gondolt, mondja meg.

Bertók megpróbált egyenesen szembenézni, de a Holder arcán világító utálat visszakényszerítette tekintetét a padlóra. Körmeit piszkálgatta.

— Nekem Bordáss az mondta, hogy a vezér utasítására este be kell rakodni a teherautóba.

— És mit mondott, miért?

— Arról nem beszélt, csak annyit mondott, hétre legyenek itt, itt lesz a kocsis is.

— És magának ez nem tűnt fel? Nem vett észre semmi gyanúsat? Azt sem, hogy este hétre rendelik be magát, amikor jól tudhatta, hogy már senki sincs az üzemben?

— De — mondta sietve a férfi s Holder felismerte a hangban a régi szolgálatkész Bertókot — én kérdeztem, hogy miért kell ilyenkor jönni s akkor Bordáss úr azt mondta, azért, mert a dolog sürgős, nem várhatunk holnapig.

Samorjai úgy próbálta csillapítani dühét, hogy egyik cigarettát a másik után szívta, míg elfogyott a papírja. Attól kezdve fel-le járkált a szűk kis szobában, végül Holder rá-szólt, hogy üljön le.

— Mondja Bertók, de őszintén, mit gondolt maga, mi-nek viszik el ezt a rengeteg anyagot?

— Én nem gondoltam semmit Holder úr, én tisztviselő vagyok, nekem kötelességem azt tenni, amit a feletteseim mondanak. Ha Holder úr mondott nekem valamit, én azt mindig szó nélkül teljesítettem és most is csak... — Holder közbevágott.

— Mit kertel itt össze-vissza, tudta maga nagyon jól,

hogy mi történik itt, de azt hitte, hogy kedvében járhat a gazdájának. Azt hiszi nem láttam én, hogy nyalt maga Bordássnak? Hát még a lakásügyét is elintézte. Ehhez mit szól. — Haragja ismét visszájára fordult, önmaga felé. Nem volt elég óvatos. Nem járt nyitott szemmel, noha tudta, hogy az üzemben minden vonalon igyekeznek őt kijátszani. No majd most! Most már nem lesz olyan könnyű. Tanult a maga kárán. — Samorjai eredj, keríts nekem egy rendőrt.

Gergely elsápadt, arcán izzadságcseppek gyöngyöztek, Bertók felugrott a székről és üvölteni kezdett.

— Hagyja abba, — kiáltott rá szenvedélyesen Samorjai és az ajtó felé indult.

— Nem, Holder úr, rendőrt ne, én megígérem magának, hogy nem szököm meg. Holnap bejövök, csak ne tartóztassanak le az istenért. Az anyám ha megtudja, azonnal meghal. Szívbajos.

Holderben egyetlen csepp szánalom sem keletkezett a vergődő férfi láttán. Micsoda undorító kukac. Az anyjára hivatkozik? Miért nem gondolta meg korábban. De mégis lett előbbi szándékáról. Visszatartotta Samorjait. Bertókot és Gergelyt hazaküldte. A sötét folyosóról még egyszer a távozók után szólt. — Aztán ne feledkezzenek meg holnap bejönni az urak.

Halk morgás volt a válasz. Egyedül maradtak. Samorjai dühöngött. Holder már nevetni is tudott.

— No, itt a lista, amit Cser kért tőlem, — süllyesztett zsebre egy darab papírt. — Indulhatunk.

Samorjai megállt előtte. Borostás arcán fénylett az izgalom.

— Te, miért hagytad elfutni őket, hátha megszöknek?

— Fenét szöknek, ez a Bertók egy gyáva féreg, ez moccani sem mer. A másik...? A másik az megszökhet, mondd már, mit csináljak vele. Ennek tényleg parancsolnak. De meglásd, Gergely holnap be fog jönni. Nem figyelted meg, hogy nézett Bertókra? Nagyon dühös volt rá.

— Nem csoda, majdnem felpofoztad.

Holder leoltotta a villanyt és bezárta a szobát.

— Hát kis híja, hogy lekentem neki egy csürdöngölőt. No, de a nehezebb ügy csak holnap jön.

— Micsoda?

— Hát Bordáss. Rámászik én a képére, hogy megemlegeti. Megpróbáljuk kizökkenteni az egyensúlyából, — mondta gúnyosan.

Samorjai felkiáltott. Bordásst már egészen elfelejtette.

— És Kondói? Mit akarsz csinálni Kondóival?

Holder fáradtan legyintett. Lassan haladtak a kongó, üres folyosókon. Amikor kiértek az udvarra, fullasztó déli szél fújt arcukba. Az esőtlen forróság már hetek óta tombolt és a mai zivatar még a port is alig verte le. Az emberek idegesek, ingerlékenyek voltak. Egy-egy erősebb hangra már felhördültek. Holder testén csorgott az izzadság, hátára nedvesen tapadt az ing.

— Kondói! Hát az megint más. Öt nem dobhatom ki az utcára. Egyelőre még övé a gyár. De azét majd lesz hozzá néhány szavam. S az öreg Kranczhoz is. Szeretném tudni, vajjon tudott-e erről a disznóságról. Remélem, hogy nem, mert ha igen, — öklével jelezte, hogy mi vár az öregre akkor. — No meg itt van Setéth. Ő biztosan be van avatva a játszmába. Hanem most elfogtuk az ultit.

Kondóinak Zentay még elutazása előtt néhány nappal (utolsó beszélgetéseik egyikén) tanácsolta, hogy amit lehet, vitessen el a gyárból. Mindegy, hogy mit. Egyrészt ezzel akadályozza a termelést, másrészt megmenti saját tulajdonát. S amikor Kondói bizonytalankodott, megnyugtatta. Csak bízza rá, tudja, hogy mit csinál.

Zentay, ha arra az indulatban tobzódó délutánra gondolt, amikor a munkásság eltávolította a gyárból, elviselhetetlen szégyent érzett.

Miután — maga sem tudta hogyan — hazakerült a rózsadombi villába, napokig nem beszélt senkivel, nem jött le szobájából, az elébetett ételeket visszautasította. Később azonban állapota szinte óráról órára javult. Hosszú magányos sétákat tett a Rózsadomb oldalában, jókedvűen evett, ivott, mintha mi sem történt volna. Magában a legszörnyűbb bosszún törte a fejét. Egyedül azonban nem kezdhetett hozzá és Kondóit — aki gyakorta ingadozott — nem merte beavatni terveibe. A bosszú módszerét még ő sem tudta. De szinte szünet nélkül az járt eszében. Egyszer majd bemegy ő még abba a gyárba! Nem lesz kegyelem, se Holdernek, se Krancznak, se Bordásznak, mindegyik ott fog lógni a Váczi-úti fák. Akkor! Igen, akkor majd megmutatja, hogy ki ő, Zentay György főmérnök. Ha erre gondolt, belevörösödött és zihálva lélekzett. Egész teste remegett a bosszú gondolatától.

A véletlen segítségére sietett. Egy alkalommal — kószálásai közben — meglátogatta Vajthó Ferencet a minisztériumban. A tanácsos két kézzel ölelte át, úgy örült neki.

— Jó, hogy jössz fiam, éppen rólad beszéltünk öt perccel ezelőtt.

— Rólam?

— Rólad hát. Arról, hogy téged, no... — kiszólt a házi vonalán a titkárnőjének — kéretem Hepper előadó urat. — Ül csak le fiam, mindjárt meglátod, miről van szó.

Így ismerkedett meg Hepperrel, aki néhány nap után bemutatatta többi társának is. Zentay, aki eddig idegenül és ott-hontalanul lézengett Budapesten (mert sem Vajthót, sem Kondóit nem tartotta magához illőnek) egyszerre úgy érezte, hogy hazaérkezett. Néhány szó után megértették egymást, mintha kisgyerekkoruk óta együtt élnének. Felvillanyozva, örömmel járt Puchardék kis társaságába Zentay, aki idősebb volt mindnyájuknál s így némi tekintélyre tett szert. Azt a csúfos, szégyenteljes históriát (mártmint gyári esetét) mélyen titkolta előttük. A fiúk hamarosan megszerették, mert tetszett nekik hajthatatlan kommunista gyűlölete, fékezhetetlen lobogása, mely mindig új és új formákat agyalt ki a bosszúra, a leszámolásra. Nem sokkal Mironescuval való első találkozásuk után Tarjánossy felvitte nővéréhez Zentayt. Mironescut nem találták ott, de a fiú lelkére kötötte Judithnak, hogy okvetlen meg kell ismertetni új barátját Simonnal. Judit beleegyezően bólintott, még aznap este felhívta Zentayt Mironescu villájába. Simon félőrai beszélgetés után már tudta: azt az embert ismerte meg, akire nemcsak James Mc. Glennek, de neki is a legnagyobb szüksége van. Vacsora közben élesen figyelte Zentayt, akiből a furcsa környezet, a titokzatosnak ható férfi oly bőbeszédűséget váltott ki, hogy szinte alig tudta abbahagyni. Úgy érezte, hogy mindent el kell mondania ennek a rendkívül megnyerő, nagyon okos férfinak, aki hatalmas termetével, villogóan fénylő fekete hajával, számára a felsőbbrendű ember megjelenési formáját jelentette. Hosszan megszorították egymás kezét.

Kondói, Zentay érthetetlen eltűnése után (a férfi egy szóval sem jelezte távozását) elkezdte megvalósítani a főmérnök javaslatát. S miután első alkalommal sikerült, utasítást adott Bordássnak, hogy fokozottabb gyorsasággal kell mindent, lehetőleg feltűnés nélkül elszállítani. Bordáss örömmel vállalta e megtisztelő feladatot.

Holder még este visszament a kerületbe, hogy Csernek elmondja, mi történt. A kerületi titkár úgy hallgatta izgatott elbeszélését, mintha kissé unatkoznék.

— No, — mondta aztán csendesen — nem az első eset

Holder elvtárs, már másutt is történtek ilyen kísérletek. Csak aztán vigyázzatok, hogy máskor elő ne forduljon. Ha lehet, ennek kapcsán próbáld meg legalább Bordásst kirúgni tőletek. De ha nem megy, inkább hagyd. Mindenesetre készíts nekem pársoros írást erről az esetről. Átadjuk az illetékeseknek. — Hunyorított szemével — jó?

— Rendben van, — mondta Holder — szóval rendőrségre ne menjek?

— Egyelőre ne. Majd arra is sor kerül.

Holder másnap kora reggel bent volt a gyárban. A teherautóról gyorsan visszahordatta az anyagokat, szerszámokat a raktárba. Veress, akit Bordáss helyére állítottak a raktárba, nagyot nézett, amíg Gergely izzadtan hordta a nehéz ládákat.

— Hát te mit csinálsz? — kérdezte meghökkenve.

— Üdülök, — mondta dühösen a soffőr és kifordult az ajtón. Már megbánta, hogy bejött. Ki tudja, mi lesz vele. Esetleg még a multját is leleplezhetik. Egy óvatlan pillanatban aztán kisomfordált a kapun és soha többet nem látta senki.

Holder kora reggel rendkívüli vezetőségi értekezletet hívott össze. Sietve felvázolta a tegnapi esetet s a résztvevők zajos morgása közben azt javasolta, hogy tartsanak röpgyűlést a műhelyben s követeljék Kondóitól Bertók és Bordáss azonnali eltávolítását.

Koroda szólt hozzá elsőnek.

— Kondói eltávolítását kellene követelni — mondta durván. — Azt hiszi, hogy hülyékkel van dolga? Dobjuk ki a gyárból, ez csak egyszerű?

— Képzeled csak, hogy egyszerű — intette le Holder dühösen. Egyre jobban feltűnt neki Koroda viselkedése. A férfi, akiről tudta, hogy 1936 óta tagja a pártnak, megjárta a Horthy-börtönök és internálótáborok útját — az utóbbi hetekben, mintha néma ellenzékbe vonult volna. Bírálta, helytelenítette a párt politikáját és olyan intézkedéseket követelt, amelyekről Holder tudta, hogy elsietettek lettek volna. A gyárak államosítása! Horvát jutott eszébe ilyenkor, aki a felszabadulást követő napokban forradalmat követelt. És lám, ha akkor elfogadja ennek a régi elvtársnak érvelését, — minthogy megfordult fejében a forradalom lehetősége is — helytelen útra kerül.

Akárcsak most Koroda. Vajjon kinek a befolyása alá kerülhetett ez az ember?

A többiek egyöntetűen helyeselték Holder tervét. Ki kell dobálni azt a két gazembert. De ki ám! Minél előbb.

— Nekem az a véleményem, — szólt közbe Samorjai, aki tegnap óta nem szűnt meg dühöngeni ezen az alávalóságon — hogy menesszük Kranczot a vezérhez. Követelje ő, mint übé, az elbocsátást. Aztán, ha Kondói nem megy bele...

— Nem fog belemenni — morogta Koroda.

— Az majd kiderül, — vélte Samorjai — szóval ha nem megy bele, akkor csináljunk röpgyűlést, addig én lemegyek az üzembe és megnézem, milyen a hangulat... Helyes? — Mindannyian beleegyeztek. Holder megfigyelte, hogy Koroda az ablaknál áll és egyetlen helyeslő vagy tagadó szót sem szól. De nem ért rá most ezzel foglalkozni.

Abban állapotok meg, hogy egy óra múlva Holder jelzi, sikerült-e Krancznak valami eredményt elérni és akkor meglátják, mi a teendő.

Szétoszlottak. Samorjai visszament a szerszámműhelybe. A hangulat, — gondolta — milyen is a hangulat? Nem dicsekedhetett ezzel. Július közepére, mintha a pokol valamennyi ördöge rászabadult volna a városra. A piacok kiürültek, az üzletekben csak feketén árultak, a pénz már nem is napról napra, de óráról órára értéktelenedett. A péntek déli fizetésekre, délután négy órakor már félkiló gyümölcsöt sem kaphattak. Néha maga sem tudta, miből él ő és miből élnek a munkások. Samorjai megértette, minden erejüket latba kell vetni, hogy megakadályozzák a gyárak leállítását. Voltak pillanatok, amikor úgy látszott, nincs tovább. Mégis: egy tízperces munkabeszüntetést kivéve, a termelés folyamatosan gördült. Samorjai úgy érezte, hogy az ilyen röpgyűlések, amilyent mára is terveztek, csak fokozni fogják a munkásság ellenállóképességét, s kitartását erre az utolsó két hétre. És aztán? Összerázkódott. És mi lesz aztán? Csodák nincsenek. S ők szinte a csodákban hittek. Rezső jött oda hozzá és kérte, hogy köszörülje meg a fűrőjét.

Ráförmedt:

— Még mindig nem tudsz megköszörülni egy nyavalyás fűrőt. — A kikopott felületet odatartotta a sebesen forgó szemcsés kőhöz. A kő villogó apró szikrákat vetett. — Micsoda lakatos lesz belőled, Rezső? — És mindjárt megsimogatta a tátottszájú kisfiú szőke haját.

Holder időközben bement Kranczhoz. Az üzemi bizottság elnöke az übé ülések jegyzőkönyveit rendezgette szekrényében. Nem sejtette, hogy miért jött hozzá Holder. Szívélyesen

morgott valami köszönésfélét és leültette a férfit. Mostanában már kissé jobban érezte magát — ahogy időben távolodott attól a szégyenteljes naptól — és egyik álmatlan éjszakáján elhatározta, kiköszörüli a csorbát.

Ez a gondolat felvillanyozta és megélénkítette. De vídamsága csak addig tartott, amíg átlépte a gyár küszöbét. Az ismerős környezet ismét ocsmány tetteire emlékeztette. Elnehezült, mintha mázsás súlyokat aggattak volna rá. Holdert összeráncolt homlokkal hallgatta végig.

— Mit mondasz? Hogy ki akarták vinni a raktárból?

— Ahogy hallja, Krancz bácsi, — mosolygott elnézően Holder. Tetszett neki az öreg rémülete.

— És te? És te mit csináltál? Biztosan semmit, ahogy én téged ismerlek! — támadt rá meggondolatlanul.

— Rosszul ismer engem, Krancz elvtárs, — mondta Holder és elfojtotta nevetését. — Azért én szoktam valamit csinálni.

— Szoktál! De mindig veszekszel. Nem szeretem a veszekedéseket. Elég nekem odahaza. Az asszony úgys mindig rágja a fü'emet, hogy nem tudunk megélni. Tegnap eladta a fiam kabátját valami zsírért. És ha mégis hazajön? Mit fog felvenni? — Egészen belejött a méregbe.

Holder hazulról visszaráncigálta az üzembe.

— Noshát éppen arról van szó, hogy tenni kell valamit Krancz bácsi. Méghozzá magának.

— Nekem? — Az öreg meghökkent. Megint mibe akarják belevinni?

— Nézze, maga most szépen bemegy Kondóihoz, elmondja neki, hogy mi tegnap lelepleztük ezt a két csirkefogót és követeli, hogy azonnal bocsássuk el mindkettőt. Érti?

Krancz felugrott a székből és járkálni kezdett. A pipája hosszú agyarként lógott ki szájából. Szörcsögött egy kicsit, aztán mérgesen előrántotta gyufáját és újból rágyujtott.

— Dehát ő... dehát ő is benne van ebben a disznóságban? Te mondtad.

— Tudom. Azzal most nem törődünk. Egyelőre itt az alkalom, hogy megszabaduljunk ettől a két csibésztől.

Krancz Setéthre gondolt. Nem kellene megbeszélni vele ezt az ügyet? Végére Bordáss szociáldemokrata.

És még nagyon jól emlékezett arra az ülésre, ahol Holder meg Setéth kis híján egymásnak estek. Hanem egyszerre eszébe jutott sajátmaga is. Hiszen az ő segítségével jutott

be a piszok Bordáss az irodába. No megállj! Most majd megmutatjuk, hogy az öreg Krancz nem is olyan hasznavehetetlen ember, mint azt ti gondoljátok. Igenis. Ki kell rúgni mind a kettőt, majd ő beszél Kondóival. És megfenyegeti, ha nem akar engedni. De meg ám!

— Rendben van, — mondta majdnem kiáltva — megyek. És azt a két gazembert röpítjük.

— Vigyázzon, — intette Holder — Kondói majd nem akar be'egyezni.

— Nem akar? — Krancz egészen nekitüzesedett e néhány perc alatt. Most jóváteheti hibáját. S akkor megint lesz becsülete saját maga előtt. — Nem akar? Majd én megmutatom, hogy akarni fog! Majd én megmutatom.

Kizavarta Holdert a szobából és döngő léptekkel benyitott Kondóihoz.

A gyáros hideg nyugalma néhány perc alatt lehűtötte lelkesedését. Szokása ellenére cigarettával sem kínálta, le sem ültette.

— Szó sincs róla Krancz, szó sincs róla. Mit képzelnék maguk? Két ilyen megbízható embert bocsássak el? — Köpös alakja felfúvódott a méregtől.

— Kérem, — Krancz igyekezett nagyon határozott arcot mutatni, bár lendülete és akarata már megtört — ez közönséges rablás. És ha ön nem akarja teljesíteni a munkásság követelését, akkor...

Kondói nyersen félbeszakította.

— A munkásság követelése! Lefogadom, hogy a maguk drágalátos Holderja találta ki az egészet, egy emelettel feljebb, ismerem én az embereimet, sose féljen. Persze, útjukba vannak, mi? Mert... elharapta a mondatot, amit így akart befejezni: mert hozzám közelállnak. Úgy gondolta, ilyesmit mégsem tanácsos mondani, hanem azért egy tapodtat sem engedett. Nem és nem. Az utóbbi hetek alatt rájött, hogy legjobban akkor érhet el némi eredményt, ha kemény, szinte goromba hangot használ. „Az erőt, az erőt kell mutatni“ — hajtogatta mindig Zentay és ő, aki hajlandó volt eleinte némi engedményre (mert azt hitte, így csitíthatja a munkásokat), rájött, hogy a munkások csak korbácsot érdemelnek. Ha az ember a kisujját nyújtja nekik, bekapják az egész karját.

— Nézze, Krancz, maga nekem ne fenyegetőzzön. Ennek a gyárnak én vagyok a tulajdonosa, én felelek azért, ami itt történik. És ha én azt a rendelkezést adom ki, hogy az anyagokat el kell szállítani, akkor az anyagokat el kell szállítani,

mert az enyém. Ért engem? Hát ezért nincs itt se beszéd, se fellebbezés. Mindketten maradnak.

Krancz úgy érezte, mintha valami rettentő erős ököl mellbevágná. Most, amikor Kondói szinte szemrebbenés nélkül megmondta, hogy ő rendelte el a raktár kiürítését, hátrátántorodott. Morgott valami olyasfélét, hogy az übének is van ebbe beleszólása. Meg hogy most már más a helyzet, de Kondói nem is figyelt rá. Telefonon kiszólt a titkárnőjének, hívja fel Vajthó Ferencet a közellátásügyiből.

Krancz kitámolygott a szobájából. Eredménytelensége oly mértékben növelte meg büntudatát, hogy szinte azt várta, az ajtó előtt detektívek csapnak le rá és azonnal letartóztatják. Egy cseppet sem lepődött volna meg ezen. Detektívek helyett azonban csak Holder állt eléje. Az öreg üres tekintetéből leolvashatta az eredményt.

— Nos? — kérdezte mégis a biztonság kedvéért. — Nos?

Krancz legyintett és szótlánul indult fölfelé a lépcsőn.

Holder egy darabig tűnődve nézett utána, aztán leszaladt Samorjaihoz.

— Kezddhetjük, — mondta szinte vidáman. A harc előszelét érezte s ez felvillanyozta, kedvet öntött belé.

— Mi van?

— Ahogy gondoltuk. Krancz kiröpült.

— Szegény, — mondta Samorjai — szegény, ideje lenne nyugdíjba küldeni. Rendes öreg, csak olyan tehetetlen.

Amikor Krancz kilépett Kondói szobájából, a gyáros elgondolkozott. Miután beszélt Vajthóval és megállapodtak abban, hogy holnap délután nála a Rózsadombon találkozni, szivarra gyújtott és fel-alá sétált a szobában. A cipője halkan nyikorgott. Lehajolt és megtapogatta a vadonatúj, fényes, fekete bőrt. Miért nyikorog ez? Aztán újból járkalni kezdett. Helyesen tette, hogy Kranczot kidobta? Vagy jobb lett volna, ha enged? Nem, ez képtelenség. Bordásst és Bertókot nem lehet csak úgy egyik percről a másikra kirepíteni. Meg aztán, mi lenne vele, kivel érintkezne, honnan tudna az üzem életéről? Igaz, itt maradna Setéth, akiben megbízhat, de az mégis csak szociáldemokrata és az ember sosem tudja, hogy kiben mi rejlik. Idegesen egyengette az íróasztala előtt futó szőnyeg rojtjait. Mindjobban befészkelődött agyába az a gondolat, hogy nem helyesen járt el. Igen, Bordásst kár lenne elengedni, hanem ezt a Bertókot... talán ezt a Bertókot? Mi haszna van ebből az emberből? Igaz, rendesen végzi a munkáját, megbízható, hűséges, de ilyen kap százat. — S egy

hirtelen ötlettel döntött. Magához hivatja Kranczot és közli vele, enged a munkásság követelésének, no igen, legalább részben és Bertóknak még a mai napon felmondanak. Egészen felvidult. Ezzel csak leszereli Kranczot! És Holdert? Vesszen meg. A keze ökölbe szorult. Eljön még az idő, amikor az is kisebb legény lesz. De még mennyire.

Csengetett és magához kérte az übé elnökét.

De már elkésett.

Odalent az üzemben Samorjai öt perc alatt olyan vihart kavart, amihez foghatót itt még nem láttak. A munka pillanatok alatt leállt, az emberek Samorjai köré gyülekeztek, aki átvezette őket a nagy présterembe.

— Állítsa le a motort — kiáltotta valaki Korláth felé. Az öreg beállító zavarodottan kapcsolta ki az áramot. — Mi van? — kérdezte tétován. Hamarosan megtudta.

— Elvtársak, türelem — intette Samorjai a zajongókat. — Mindjárt kezdjük. Nincs sok időnk.

A megszokott motorzaj után a nagyterem olyan csendes lett, hogy a suttogás is élesen hangzott. — Az automata hiányzik — kiáltotta Bálint, a revolverpadok beállítója. — Samorjai elszalasztotta Rezsőt az automatásokért. De azok máris feltűntek az ajtóban, elől Márkusz bácsi hajlott háta, olajos kabátja.

— Mindannyian itt vagyunk?

— Itt, — visszhangozták.

— Nohát, elvtársak, lássuk csak. — Egy üres szerszámládára állt és bejelentette, hogy Holder következik szólásra.

Holder körülnézett a feszülten figyelő arcokon. Mostában gyakran előfordult, hogy fontosabb kérdések megtárgyalására néhány percre leállították az üzemet s a munkásság már tudta, ilyenkor mindig életbevágó dologról van szó.

Holder megérezte, most a szokottnál is izgatottabb és feszültebb figyelemmel álldogálnak körülötte s tudta: ha sikert akar elérni, tömörnek, értelmesnek kell lennie. Éppen ezért nem cifrázta beszédét. Szenvedélyesen kurta, ostorcsapásként sújtó mondatokban ismertette a tegnapi este és a mai reggel történetét. A felháborodott zúgás napfényre hozta a munkásság régóta feszülő elkeseredését. Tudta, számíthat rájuk. Örült. Érezte, hogy az a kemény, határozott, fáradhatatlan munka, amit hónapok óta folytattak az üzemben, pártnapokon, megbeszéléseken, szemináriumokon, szinte

egyik embertől a másikhoz járva, lassanként meghozza gyűlölcset. A nagy kérdések mindegyre jobban egységes döntéseket követeltek. S mert sejtette, hogy a szociáldemokrata jobboldal most is mindent el fog követni, hogy a lassan kialakuló munkásegységet megbontsa, sietett, nehogy Setéth tudomására jusson a gyűlés. Még mielőtt megjelenik ide-lent, végeznie kell.

— Azt javasolom, menesszünk küldöttséget Kondóihoz, — kiáltotta, hogy túlharsogja a felháborodott morajt. Mindenki szomszédjával tárgyalta az esetet. — Még hogy ki akarták rabolni a gyárat? — No persze, magának akarja biztosítani a pénzt, hogy nekünk ne legyen semmink. — Mi dolgozunk és ő lakik jól. — A kiáltások egyre erősödtek s a nagy termet elöntötte a forrongó, bugyborékoló láva.

— Válasszunk küldöttséget, — kiáltotta Bálint. — Gyerünk Kondóihoz.

— Javaslom, — mondta Holder — hogy a küldöttség tagjai legyenek: Samorjai, Korláth, Simándi és Bodáné. Ők képviseljék a mi érdekeinket. És ők tudják majd képviselni. — Tökéletes biztonsággal evezett már a zajló tengeren. A hosszú hónapok gyakorlata keménnyé és határozottá kovácsolta. Már nem ijedt meg, ha százak előtt kellett beszélnie. Sőt, ilyenkor érezte magát elemében.

— Elfogadjuk, — zúgott a tömeg. — Menjenek máris. Korláth szólásra jelentkezett.

— Csak röviden — mondta Holder. — Órájára pillantott. Minden pillanatban megérkezhet Setéth. Az öreg Korláth halkan motyogott. Valami olyasmit mondhatott, hogy nagyon megtisztelőnek érzi a megbízást, dehát nem alkalmas ő az ilyen feladatokra, mert a prések beállításához ugyan ért, de a tárgyalásokhoz egyáltalán nem és kéri, hogy inkább valaki mást...

Lehurrogták.

— Maga öreg mester? — szólt oda Kiss Teréz az első sorból. — Miért, talán nem akarta a mi érdekeinket képviselni? Vagy nem helyesli?

Korláth ismét a bajusza alatt morgott.

— Menjen Imré bácsi, — mondta egy másik asszony — majd mi drukkolunk magának. — És felmutatta ökölbeszorított kezét. Ezen nevettek.

— No elvtársak, helyes, akkor induljatok, nincs időnk — sürgette Holder e tétovázó gyűlést, amelynek forrón induló hangulata kissé máris mintha kihűlőben lenne. Többen,

akiknek nem tetszett a gyors döntés, de nem mertek, vagy nem akartak felszólalni, a hátsó ajtón kisomfordáltak az edzőbe. Ott várták meg, míg a röpgyűlés véget ért. Egyikük megjegyezte: — Ezek mindent ripsz-ropsz csinálnak, az embernek még gondolkodni sincs ideje. Ki tudja, mibe ugratnak bele bennünket?

Egy másik a tízkilós kovácskalapácsot emelgette és hirtelen ráejtette az üllőre. A vas élesen csengett. — No persze, mert a kommunisták csinálják. Kérdem én magától Sombor, hol volt innen Setéth, hol voltak a szociáldemokraták? — És dühösen ingatta a fejét. — Nekem nem tetszik ez a dolog. Szólok is Setéthnek, az majd közbelép, mit akarunk mi mindig a gyáros ellen ágálni? Övé a gyár, egy szép napon megdühödik, aztán repülünk. Nekem hat gyereke van otthon a száját. Betömjem levegővel? Így sincs mit adni nekik. — Még sokáig morogtak, aztán amikor látták, hogy a nagyteremben már futnak a gépek, visszasomfordáltak munkahelyeikre.

Holder jól számított. Setéth csak akkor értesült a gyűlésről, amikor a küldöttség már Kondói előszobájában várakozott. Egyenesen felrohant Holderhez. Szinte szóhoz sem tudott jutni a méregtől.

— Maguk megint mit csináltak? — rontott rá.

Holder nyugodtan felemelte a fejét. Amikor meglátta a szociáldemokrata titkár dűhtől feldúlt arcát, majdnem elnevette magát. Most kifogtunk rajtad, te csibész!

— Mit csináltak, feleljen, — toporzékolt a titkár.

— Egy küldöttséget, — mondta Holder vontatottan — egy küldöttséget menesztettünk az öreghez. Nem foglal helyet?

Nyugalma rohamosan fokozta Setéth dühét.

— És ki egyezett abba bele, hogy szociáldemokratát is belevegyenek ebbe a küldöttségbe, mi? A maguk akcióiért én nem vállalhatom a felelősséget sem a pártom, sem a munkásság előtt.

— Senki sem kérte, hogy vállalja, — morogta Holder, akit lassan felbosszantott Setéth. — Senki sem kényszeríti arra magát. Egyébként nem én választottam a küldöttségbe szociáldemokratát, hanem maguk a munkások. Korláthban mindannyian megbíznak.

— A munkások! A maga munkásai azt teszik, amit mond nekik, ha véletlenül éppen maga van ott. Ha meg én, akkor nekem engedelmeskednek. Nem emberek ezek, hanem bír-

kák, akiket terelni kell. Persze maga kihasználta, hogy én nem vagyok ott. Hát ez ellen a leghatározottabban tiltakozom. Munkásegység! Szép. Ha Kondói elbocsátja ezt a küldöttséget, ki fogja viselni a felelősséget, mi?

— Nyugodjon meg, — mondta Holder most már dühösen — nem fogja elbocsátani. Majd teszünk róla.

— Tesznek róla! Mindig ez a szólam. Aztán ha baj van, előráncigálják Setéthet. No igen, akkor meg kell hallgatni a szociáldemokratákat.

Holder felállt. Tiszta, világos pillantását Setéthre emelte, aki e tekintet súlyától lehorgasztotta fejét.

— Mondja, egyetért maga azzal, ha valaki lop, azt meg kell büntetni? — Oly hirtelen szegezte Setéthnek e kérdést, hogy az visszahőkölt.

— Persze, hogy egyetérték.

— No látja, hát itt kellett volna kezdeni. Mert amit maga most csinál, az éppen az ellenkezőjét mutatja. Minek igazul? Arról van szó, hogy az üzemet meg akarták lopni, mi pedig követeljük a tolvajok eltávolítását. Ha ez magának nem tetszik, akkor ne engem okoljon ezért, — s hirtelen kerekedett dühében otthagya a tele szájjal káromkodó Setéthet s elrohant, hogy megnézze, bejutott-e már a küldöttség Kondói szobájába.

Zlinszky kisasszony cinkosan hunyorított feléje, de Holder úgy tett, mintha nem venné észre.

— Bementek?

— Be. — Zlinszky Györgyi Kondói legújabb titkárnője volt. Mindenki csodálkozott, hogv már harmadik hete a vezér mellett dolgozik és még nincs semmi baj. Kondói kedvét lelte a titkárnők váltogatásában. Aki nem engedelmeskedett, nem bólogatott, nem helyeselt, másnap repült. Holder tudta, hogy Zlinszky Györgyiben a zsák megtalálta a foltját.

Nem ment be utánuk, de nem maradt az előszobában. Egy darabig járkált a forró hőségtől vibráló levegőjű folyosókon, aztán leszaladt az udvarra. A levegő ott is állt, mint égő oszlop. Nyugtalan volt és ideges.

Kondói előzékenyen fogadta a küldöttséget. Harsogni vágyó haragját sima, megvesztegetően lágy modora mögé rejtette s arcán egyetlen vonás sem mutatkozott, amely megriasztotta volna a küldöttséget. Ellenkezőleg, oly nyájasan mosolygott, mintha legnagyobb gondja lenne a munkások és a közte fennálló ellentétek zavartalan elintézése. Figyelmesen, de rezzenés nélkül végighallgatta Samorjait. A

lakatos Bordáss és Bertók azonnali eltávolítását követelte.

— A munkásság é'ni fog a jogával — mondta s a homlokán csorgó izzadságot törölte. Kondói helyeslően bólintott. Samorjain látszott, hogy ideges, hogy a gyorsan kiagyalt mondatok idegenül peregnek száján. Olyan volt, mintha idegen, ismeretlen helyen bukdácsolt volna éjnek idején. Samorjai tudta, mit akar, de — mint mindig — ostoba zavart érzett, ha főnökével beszélt. Hallatlanul dühös volt magára, hogy ezt a minduntalan előretolakodó bizonytalanságot még mindig nem tudta leküzdeni.

Bodáné nem ült le, Samorjai mögé állt, mintha bátorítani akarná. Régebbi határozatlanságának nyoma sem látszott. A pünkösdi falujárás után belépett a pártba, négy nappal később — életének legszönyűbb négy napja volt ez — Boda Gáspárt letartóztatták. Napokig otthon hevert az ágyon, üveges szemmel bámult a levegőbe s fia unszo'ását elengedte a füle mellett. Nem evett, nem ivott. Egyik reggel — végre kialudta magát — frissen és nyugodtan ébredt. Mintha minden megváltozott volna körülötte, csak akkor — napok múltán — értette meg, hogy élete fordulóponthoz érkezett s ő helyesen oldotta meg az elébekerülő problémát. Felugrott az ágyból, csodálkozó kisfiát megcsókolta és elszaladt. Bár leléről még nem húzódott el a vihar, nagyon mélyen és nagyon tisztán megérezte már a szabadság mámorító levegőjét.

A világ, amely eddig tele volt az ismeretlen veszélyes buktatóival, tükörfényes és sima lett, mint a hajnali tó. S a felkelő nap, Bodáné életének vörösvirágú napja, beragyogta szívét és agyát. A napok fényesek és tiszták lettek. Férjének ennivalót és tiszta fehérneműt vitt a börtönbe. Amikor kilépett a Markó-utcai törvényszék kapuján, zuhogott az eső. Nekivágott, de pillanatok alatt bőrig ázott. A gyors, nyári zápor becsurgott hátába, átáztatta harisnyáját. Egy kapu alatt keresett menedéket. Már többen álltak itt. Az egyik szürkeköpenyes férfi az eget nézte. — Ess csak, ess — mondta aggódva — bár korábban estél volna. — A közöny, amely eddig jeges kéreggel vette körül, egyszerre leolvadt róla. S nem törődve a még mindig ömlő záporral, kipenderült a zuhogó ég alá és nevetve szaladt tovább. Mit bánta az esőt!

Most Kondóira emelte csillogó szemét. A férfi elfordult. Az íróasztal sarkát kaparászta.

— Nézzék, — mondta, miután Samorjai befejezte mondanivalóját — én megértem a maguk felháborodását. — Sa-

morjai felkapta a fejét. Mi lesz ebből? Kondói folytatta: — S éppen ezért helyt adok a maguk követelésének. Helyt adok — ismételte görcsös fintorral. — Beleegyezem abba, hogy Bertókot azonnali hatállyal elbocsássuk. Bordáss marad. Így szépen megegyezhetünk, azt hiszem. Kössük meg ezt a kompromisszumot, azt ajánlom. Nézzék, nekem sem jó, maguknak sem jó, ha a gyárban ilyen áldatlan hangulat uralkodik. A munkát nem lehet ötpercenként beszüntetni s a munkásságot állandóan zavarni. Ha az egyességet megkötjük, minden rendben lesz. Helyes? — Kérdőn nézett Samorjaira, aki lázasan gondolkozott. Mit szólna ehhez Holder, belemenjen ebbe a félmegoldásba? Vagy tartson ki eredeti követelése mellett? Sejtette, hogy ebben az esetben a tárgyalások megszakadnak, mert Kondói nem enged. Legyen akkor inkább így. Válasszuk ezt az utat. Legközelebb majd követelni fogjuk Bordáss elbocsátását. Az a csibész úgysem nyugszik, csinál majd valami disznóságot, és akkor...

A többiek nyugtalanul tekintettek rá. Korláth idegesen feszengett a széken. Sokkal jobban érezte magát az olajosan neszező gépek között, mint itt, a puha szőnyeggel borított, édeskés dohányillattal teli szobában. Miért nem beszél Samorjai? Egyezzen bele és kész. Aztán gyerünk vissza, dologra.

Samorjai még mindig tétovázott, aztán megszólalt:

— Jó, — mondta szokatlanul mély hangon — ebbe a munkásság nevében beleegyezem. — S mikor Kondói helyeslően bólintott, hozzátette: — Csak az mondanám még, intsük le Bordásst, máskor ne csináljon ilyesmit, mert akkor nem állhatunk jól érte.

Kondói még ezt is helyeselte. Nagylelkű volt és mindenbe beleegyezett. Kezefogott a küldöttséggel, kikísérte őket az ajtóig, azonnal behívatta Zlinszky Györgyit és lediktálta a felmondó levelet. Krancz, amikor a lebélyegzett cégpapírt átküldték hozzá aláírásra, szeméhez kapott, jól lát-e? De aztán felnevetett és aláírta a levelet.

Bertók — akinek félórán belül máris kikézbesítették az elbocsátó levelet — őrzöngve rohant Holderhez, Kranczhoz, Setéthhez, de eredménytelenül. Akkor megállt az üres, levegőtlen folyosón és fejjel a falnak dőlt. Tudatának vékony hajszálerecskéin — mint a kockacukron a nedvesség — a bosszú gondolata szivárgott az agya felé. Valami értelmetlen hang tört fel a torkából, berontott szobájába, összeszedte iratait, aztán leszegett fejjel kirohant a kapun. Holder, aki

időközben beszélt Samorjaival és helyeselte a dolog ilyen megoldását, az ablakból nézett utána. Undorodott. Micsoda szenny, gondolta eltűnődve, s hozzáfogott a délutáni taggyűlés beszédvázlatának elkészítéséhez.

Így teltek a napok. Augusztus elseje nehezen, de mégis közeledett. Az utolsó erőfeszítések óráit élték. Július végén a piacok teljesen kiürültek, bizonytalan, fejvesztett kapkodás vett erőt a kereskedőkön, akiknek sejtelmük sem volt, hogy mi lesz a következő napokban. A munkások fogcsikorgatva állták a spekuláció utolsó rohamait. Nem baj, még négy nap, három nap, két nap. Az aranybeváltók, nagykereskedők, gyárosok izgatottan tárgyaltak. Dollárt, vagy aranyat vásárolni, melyik lesz jobb? Voltak a dollárnak hívei, voltak, akik az aranyra esküdtek. A világtörténelem leghatalmasabb inflációjának utolsó napjai oly szennyes kavargásban teltek el, mintha egy évszázadokig érintetlen mocsár mélyét zavarták volna fel.

Valóban mocsár volt ez. Párnás irodákban, dohányfüstös üzlethelyiségben suttogva hajoltak össze az infláción milliókat keresők.

Kondói július 31-én vacsorára hívta össze baráti társaságát.

Az izgalom tetőpontjára hágott. Másról nem lehetett beszélni, csak a holnapi napról. Nemcsak itt a Rózsadombon volt ez így, hanem mindenütt a városban, sőt az egész országban. A felgyülemlett indulat a gátak előtt tombolt. A harácsolók izgatottan lesték a holnapot. Folytatni lehet-e azt, amit idestova másfél esztendeje csinálnak. Vagy mindennek vége? A bizakodók ökölbészorították a kezüket. Most. A hitetlenek kárörvendően csóválták fejüket. Mi lehet ebből? Az ellenség még egy-két utolsó kísérletet tett, hogy a stabilizációt megakadályozza. Aznap délelőtt a Garay-téri razzián letartóztattak kilencvennégy kereskedőt, akik arannyal vagy dollárral üzérkedtek. A nyugati határszélen elfogták azt a csempészbandát, amelyik nagymennyiségű zsírt és olajat akart ausztriai-amerikai megszállási övezetekbe kivinni, hogy onnan dollárt hozzon be és ezáltal zavarja a magyar stabilizáció menetét. Az egész ország készenlétben állt. Most, vagy soha. Sikerül, vagy nem sikerül. Ismeretlen emberek megszólították egymást az utcán. — Mit gondol, sikerül? — S ki-ki természete, meggyőződése szerint válaszolt. De semmit nem lehetett tudni. Egy-két lap nyilvánosságra hozta a forint fényképét. Az utcán csoportosulások keletkeztek, az

emberek egymásnak mutogatták a gyúrt lapokat. — Látja, ilyen lesz. Ilyen!

Kondóiek a kertben ültek. A város forrósága itt kelle-
mesen hűvös, simogató szellőre változott. A homályosan
fénylő lámpa körül néhány bágyadt lepke keringett. Kondóiné
feketét főzött. A szobában sípolni kezdett a gép. Az asszony
felkelt és bement. A társaság hallgatagon ült s az eléjük
táruló képet nézte. A távolban milliónyi lámpa rezgett, ha
sokáig nézték, belefájdult a szemük.

Fülöp Sándor törte meg a csendet. Az utóbbi hetekben
örökösen az izgalom gőzfürdőjében ült. Arca sápadt volt,
szemei zavarosan fénylettek.

— No és mit gondoltok, sikerül?

Kondói megrándította a vállát. Napjában százszor sze-
gezték neki ezt a kérdést és ő naniában ugyanennyiszer kér-
dezte másoktól. Honnan tudhatja? Lehet itt valamit meg-
tudni? Vajthó felé fordult:

— Odabent nálatok nem tudnak semmit?

— Semmit — mondta Vajthó dühösen. Minden összeköt-
tetését igénybevette, hogy a pengőátszámítási kulcsot még
a mai nap megszerezhesse, de sikertelenül. Arra számított,
hogy ezt az értesülést jó lenne majd kamatoztatni. De nem
hallott semmit. Ilyesmi aligha fordult elő vele (amióta har-
minckét éve állami tisztviselő). — El tudod képzelni, hogy
titkolóznak? Az ember esze megáll. Azt mondják, ráérsz
holnapra mindent megtudni. Telefonáltam a GF-re, van ott
egy-két jóemberem, de azok sem tudják, egyedül Vas Zol-
tán tudja, meg Gerő, meg Rákosi. Ezek pedig nem fecseg-
nek.

— Az eshetőségek, — kérdezte halkán Fülöp Sándor
— az eshetőségek milyenek? Végére ez nem játék.

— Nem, — mondta Vajthó fennhangon — no mi lesz
azzal a feketével? — Az asszony mosolyogva jelent meg a
veranda ajtajában, kezében egyensúlyozva a kávéscsészéket.
— Az egész házban nincs egy rendes tálca — mondta men-
tegetőzve. — Az ezüstjeim... — mondta és lemondóan
intett.

— Nézd, — mondta egyszerre Kondói — nekem az a
véleményem, hogy ez az egész manőver egyszerű trükk, ami-
vel az emberek hangulatát akarják befolyásolni. Nekem ősz-
szehazudhatnak mindenfajta olcsó propagandát, hogy kül-
földi kölcsön nélkül így meg úgy. Én sem vagyok mai gyerek
a szakmámban. — Vajthó bólintott.

— Emlékszel a pengőstabilizációra? — kérdezte gúnyosan. — Akkor meg tudtuk csinálni, mert itt volt a font meg a dollár. De ezek azt hiszik, mert a bankjukban ott van az aranytartalék, már minden kész.

— Külföldi kölcsön nélkül — szólt közbe Kondói — csak ideig-óráig tarthatja magát ez a forint. Egy hónapig, két hónapig, de nem tovább. Akkor újra hígulni kezd a pénz, muszáj lesz nyomni. A bankóprésnek legalább megint lesz munkája — nevetett. — Talmi győzelem ez.

— Persze, ezek úgy készülnek rá, mintha a világot akarnák megvenni. Széltében-hosszában terjesztik, hogy annyi áru lesz, amennyivel Dunát lehet rekeszteni. Hozzám ma a hivatalba bejött az egyik kommunista elvtárs úr és kijelentette, hogy holnaptól kezdve minden lesz, amit csak akarok. Minden. Szép kis minden. Dehát nem mondták meg, hogy honnan. Hiszen ebben az országban alig van áru, alig van élelmiszer. — Vajthó elhúzta a száját. A rezgő villanyfényben úszó cigarettafüstöt nézte.

— Készleteket gyűjtenek, — mondta Fülöp — ez a Westorient...

— Ez a Westorient egyszerű svindli, — vágott közbe Vajthó — hát nem látod? Szép plakátokat ragasztanak ki mindenfelé, ennyiből áll a tudományuk. De árut azt honnan szednek a szép plakátok mögé, ezt fejtsd meg!

Sokáig hallgattak.

Az első nap csupa szenzáció volt. Az emberek az utcán boldog mosollyal mutogatták egymásnak a friss tízforintosokat. Lobogott az utca színes forgataga. Egy ötletes kereskedő bekeretezte az első kezébe kerülő papírpénzt s kitette a kirakatba. Százakra menő tömeg állt körülötte. A piac, mintha csoda történt volna, megfiatalodott. Előkerült a tojás, a vaj, a liszt, a zsír. Krumplit annyit lehetett kapni, amennyit az ember akart. Mindenki ragyogott, mindenki vásárolni szeretett volna, de pénz nem volt. Irigykedve nézték az első forintok boldog tulajdonosait. Az árak megdöbbenően olcsók voltak: egy kiló burgonya ára az első napon 46—72 fillér volt. Egy kiló paprika 65 fillér. Hamarosán nyilvánosságra kerültek az órabérek is. Holder hosszú ideig tanulmányozta a hosszú listát, ami az aznapi postával érkezett a Vasas szakszervezettől. Samorjai fölébehajolt. Eszerint egy jóminősítésű szakmunkás órabére 89—135 fillér, egy segédmunkásé 66—93 fillér. Samorjainak meg kellett erőltetnie agyát, de mégis fejben kezdett számolni. Öröme oly határtalan volt, hogy el-

kapta Holder kabátját és ráncigálni kezdte. Ez mosolyogva tűrte.

— Idefigyelj, komám, hiszen ebből meg lehet élni. Hiszen ez gyönyörű. Egy kiló krumpli 46 fillér, ha máson nem, krumplin meg lehet élni, nem úgy, mint eddig.

Boldogan visszhangzott a gyár. Még azok is, akik a stabilizációnak csak ideig-óráig való sikerében bíztak, most együtt örültek a többiekkel. Holder úgy érezte, mintha hosszú hónapokon át apró lélekvesztőn imbolygott volna a viharos tengeren és most partraért. Föld, föld — visszhangzott a szerelőműhely, az automatacsarnok, a présműhely, az edző. Partot értünk.

Néhány nap múlva Bodáné nagy szatyor krumplit, paprikát és olajat vitt haza este. Micsoda paprikáskrumplit főznek ebből ma, úristen. Szeme villogott, maga elé képzelte kisfiát, amint a tányér fölé hajolva eszik. Szegény gyerek, mennyit éhezett! Dehát ki lakott jól ezekben a hónapokban?

Holder a kerületi titkárság utasítására azonnal hozzálátott a legújabb intézkedések végrehajtásához. Az első napok öröme után szükség volt erre, mert a spekuláció, amely egy-két napig visszahúzódva figyelt, máris felütötte fejét a piacokon, üzletekben. Negyednapra eltűnt a tojás és a krumpli ára 80 fillérre szökkent. Mindenki meghökkenve állt meg, kezdődik megint előlről?

Holder forintvédő bizottságokat szervezett az üzemben. Mindegyik élére egy asszonyt állított. Üzemidő után kioktatta tennivalójukról a figyelő nőket.

— Maguknak az a feladatuk, hogy úgy vigyázzanak a forintra, mint a szemük fényére. Ki fognak járni a csarnokba, üzletekbe. Ahol valaki meglátja, hogy a kereskedők drágítanak, vagy pult alól adják az árut, azonnal szólnak a rendőrnek, az majd intézkedik, de egy fillérrel se adjanak többet a meghatározott áraknál. És figyelmeztessék a többi vásárló nőt is, hogy ők se adjanak. Ha adnak, ezt mondják nekik: ezzel újból inflációt idéznek elő, abból nekünk pedig elég volt.

— De még mennyire, — mondták az asszonyok — mi tudjuk csak igazán.

— Hát akkor munkára, — mondta Holder — tehát egy fillérrel sem többet, senkinek sehol.

A forintvédő bizottságok és a gazdasági rendőrség munkája nyomán ismét szaporodtak az őrizetbevételek. Bodáné egyik portyája során egymaga hét árdrágító kofát adott át

a rendőrségnek. Később büszkén mesélte ezt Holdernak, aki helyeslően bólintott.

— Képzeld el Anna, ha ezek tudnák, újabb inflációt csinálnának, mert így keresték dagadtra magukat. No látja, ezért fontos, hogy ne hagyjuk magunkat. Ha valami fáj, kiabáljunk. Nem tudom, mondtam-e már magának a kedvenc szövegemet. — Az asszony a fejét rázta. — Gorkij szerint az embereknek az a legnagyobb bajuk...

— Hogy nem kiabálnak, ha bántják őket — fejezte be mosolyogva Anna. Eszébe jutott, hogy egy alkalommal ugyan-ezt mondta neki Boldoczky, a körzeti titkár.

Holder meglepetten nézett rá.

— Hát ezt maga honnan tudja?

Bodáné nevetett.

— Nekem ilyesmit nem szabad tudnom? Egyébként van a szomszédunkban egy párttitkár, annak a kedvenc szavajárása. Kiabáljunk, valaki csak meghallja.

— Nem éppen helyes, — mosolygott Holder. — Nem olyan mindegy, hogy ki az a valaki!

S kezetrázva elváltak.

A nyár, mint megdönthetetlen fellegrvár, hősiesen kitarzott. Fárasztóan forró napok következtek, a műhelyekben megállt a mozdulatlan levegő, hiába tárták ki az ablakokat, hiába csináltak huzatot. Az emberek levegő után kapkodtak, mint a partravetett halak. Augusztus vége felé kissé lehűlt a levegő. A tűző napsütésbe ezüstös ragyogás vegyült, hirtelen kerekedő szélrohamok sárguló leveleket vertek le a fákról. A nyár zöldjébe már belevegyült az őszi vöröses sárgája. A lombok közé lopakodó őszi nesztelen lépteit lehetett hallani.

Az első napok örömteli ujjongása alábbhagyott. A pénz változatlanul szilárd maradt, éppen csak rettenetesen kevés volt. Az asszonyok, akik már forintokat vittek magukkal, ha vásárolni jártak, most már nem azon panaszkodtak, hogy romlik a pénz, hanem azon, hogy egyáltalában nincs.

— Hogyan vegyek én hatvan fillérért krumplit, ha nincs hatvan fillérem, — sziszegte reggel Nagyné, miközben megindultak a gépek.

— Már hatvan? — kérdezte egy alacsony, sápadtarcú lány, akit Editnek hívtak. — Már hatvan? Tegnap még ötvenkettő volt.

— Már hatvan, — nyelvelt vissza Nagyné. — Holnap meg hetven lesz és holnapután egy pengő. Forint — javította

ki, mert nyelve még nem járt rá az új kifejezésre. — És megint kezdődik ez a cirkusz. Jól nézünk ki.

— Ebből a keresetből nem lehet megélni, Anna, — mondta egyszer Korláth, míg Bodáné gépét állította be egy új tömegmunkára. — Maga talán meg tud élni? A feleségem azt mondja, legalább a duplája kéne, hogy valamit vásárolni tudjon.

— Hiába van minden az üzletekben, — morogta Kiss Teréz — ha nincs egy vasam se.

Bodáné félrevonta Terit és leszidta:

— Szép kis kommunista vagy te, mondhatom. Hát te sem bízol?

— Én bíznék, — mondta szégyenkezve a fiatal lány és megrázta homlokába hulló, égő vörös haját — én bíznék, de mit csináljak, ha nem tudok megélni? Azt mondták, hogy augusztus után itt lesz a jó pénz.

— És talán nincs? — ágaskodott elébe Anna.

— De van, — mondta halkan Teréz — de van, csak nem érünk vele semmit. Ha legalább többet adnának belőle, akkor igen.

Az üzemben egyre többet suttoztak erről. Igen, béremelés kellene, akkor nem lenne semmi baj. Fel kell emelni a fizetéseket, hisz most már van pénz.

Holder hamarosan értesült az üzemben futótűzként elharapódzó hangulatról. Úgy döntött, hogy megkérdezi Csért, mi a véleménye a dologról.

Délután berobogott a kerületi pártbizottságba. Ütközben a fizetésemelés lehetőségeit latolgatta. A kollektív szerződések még nem kerültek nyilvánosságra. Ami pénz akadt az üzemben, azt ideiglenes előlegként fizették ki a munkásoknak, de előfordult, hogy azok két-három napig is pénz nélkül lézengtek az utcákon. Hosszas veszekedés után sikerült Kondóit rábírnia, hogy váltson be ötszáz dollárt, kifizetések céljaira. De ez korántsem volt elég. Holder pénzért folyamodott az iparügyi minisztériumhoz. S ott azzal utasították vissza, hogy egyelőre nekik sincs. Talán egy-két nap múlva. Dehát ilyen körülmények között hogy a fenébe lehet béremelést követelni? Végül is mit jelentene a béremelés? Hiszen nemcsak róluk, az Első Magyar Csavarról van szó, hanem az ország valamennyi gyáráról, üzeméről, hivataláról. S ha mindenkinek kétszeresére emelik a fizetését, akkor az annyit jelent, hogy... A felfedezés megrémítette.

Hiszen ez újabb pénzromlás, újabb infláció! Nem, ez

ellen harcolni kell, ezt nem szabad megengedni. Meggyorsította lépteit.

A kerületi titkárhoz csak hosszabb várakozás után tudott bejutni. Az előszobában hosszabb beszélgetésbe elegyedett az elvtársakkal. Valamennyien arról beszéltek, amit Holder is tapasztalt. Itt az új pénz és nem érnek vele semmit. Az egyik elvtárs a Lángból, ki is jelentette:

— Én nem csodálkozom semmin. Azon sem csodálkoznék, ha sztrájkolnának. Végtére igazuk van.

Holder dühösen rászólt:

— Ha a kommunisták így beszélnek, mit szóljanak az öntudatlanok, hitetlenek, reakciósok. Te azok nyelvén beszélsz, nem veszed észre?

— Semmit sem veszek észre — hadarta a másik — és ha azt akarod mondani, hogy helyes, ami most van, hát nagyon tévedsz. Miért nem adnak béremelést? Talán féltik nyomni azokat a nyomorult forintokat? De eddig jó volt, hogy nekimentünk a munkásoknak, leszereltük őket. Türelem, mindig csak türelem, még pár hét. Ez a jelszó már nagyon ócska. Most mit mondjak nekik, ha odajönnek hozzám és megkérdik: hát ez a maguk híres pénze? Erre felelj és ne torkold le a másikat, ha nem tudsz mit mondani. — Szuszogva elhallgatott.

Holder válaszolni akart, de a titkári szoba ajtajában megjelent Cser magas, szikár alakja. Kíváncsi szemekkel végignézte a vitatkozókat.

— No, mi van itt, elvtársak, titkári értekezlet?

Mindannyian hirtelen köréje csoportosulnak. Cser mosolygott. S mielőtt bárki is megszólalhatott volna, ezt mondta:

— Tudom, tudom, fizetésemelés, mi?

Holder önkéntelenül elnevette magát. Cser már mindenről értesült. Holder sohasem tudta megfejtetni a kerületi titkár rejtélyét. Ha bement a szobájába és el akarta mondani mindazt, amit éppen aznap tapasztalt a gyárban, Cser mosolyogva hallgatta végig az első két mondatot, aztán saját szavaival kiegészítette s hozzátette mindazt, amit Holder közölni akart. Sőt gyakran az is előfordult, hogy többet tudott az üzemek — s az ő üzeme — ügyeiről, mint maga a titkár. Ilyenkor hamisan hunyorított Holderra, mintha szeme ezt kérdezte volna: no, tudsz még többet is nálam? És Holder megrökönyödve elhallgatott. Most is ez történt. A kerületi titkár pontosan tájékozva volt a váciúti üzemek munkássá-

gának hangulatáról. Tudta, hogy az üzemekben veszedelmes bérdemagógia kezd lábrakapni s hogy a titkárok jelentős része tehetetlenül, sőt érintetlenül áll e hirtelen kipattant izgatással szemben. Betessékelte őket szobájába:

— Nézzétek, elvtársak, én tudom, hogy sokan közületek hajlanak a béremelésre. Hát meg kell mondanom nektek, hogy erről szó sem lehet. Szó sem lehet, — ismételte nyomatékosan — ki kell tartani az eredeti munkabérek mellett, különben ott leszünk, ahol a mádi honpolgár. Értitek? — S a kíváncsian érdeklődő tekintetekre válaszolva a fiókjába nyúlt. — Holnap délután a Sportcsarnokban nagygyűlés lesz, Varga elvtárs fog beszélni. Varga elvtárs azért jött vissza hozzánk a Szovjetunióból, hogy segítségünkre legyen a stabilizáció végrehajtásában s feleletet adjon azokra a kérdésekre, amit ti most nekem akartok feltenni. Nohát, én azt hiszem, mindenben megértitek majd a helyzetet. Persze, elvtársak, ez nem könnyű dolog, én ezt elismerem. Egyáltalában nem az, de mi nem azért vagyunk kommunisták, hogy meghátráljunk a nehézségek elől. És ha azt hiszitek, hogy ezek az uto'só nehézségek, hát akkor nagyon tévedtek. Még korántsem értünk a harcok végére, elvtársak. — Felállt mintegy jelezve, hogy a hirtelen kialakult értekezlet végetért. — Itt vannak a meghívók. — Mindenkinek külön-külön a lelkére kötötte, hogy feltétlenül jöjjön el. Ez kötelesség.

Negyednap reggel Holder alighogy betette lábát az üzembe, Kondóihoz hívták. Mikor belépett, Kondóin kívül ott volt már Krancz és Setéth. Holder feszült figyelemmel ült le. Nyolc óra elmúlt húsz perccel. Máskor ilyentájbán az üzemet ütemesen rázta a munkában lévő gépek remegése. Most csend volt, konok, vihar előtti csend. Holder várta, hogy a szoba, amely az első emeleten a nagy gépteremtől kissé jobbra esett és így a meginduló gépek közvetlen közelében volt, megremeg a motor rázkódásától. De hiába várt. Roszszat sejtett és kérdőn Kranczra nézett. Az lesütötte szemét és nem akart ránézni.

Kondói szólalt meg:

— Kérem, nagyon fontos megbeszélésre hívtam össze önöket. Amint talán hallják is, az üzem nem dolgozik. Az üzem áll. A munkásság ma reggel kihirdette a sztrájkot. Ez engem, mint a gyár tulajdonosát, nagyon kellemetlenül érint. A sztrájkbizottság tegnap este értesített engem, hogy ma a munkásság nem veszi fel a munkát, ha nem teljesítem a követeléseit. — Egy gépelt papírlapot emelt fel íróasztaláról. —

En a következő javaslatot tenném, ha volnának szívesek megfigyelni.

Holder az első pillanatokban úgy ült, mint akit fejbeverték. Miről beszél ez az ember? Sztrájk? Sztrájkbizottság, követelések? Ki állított itt fel sztrájkbizottságot, meg követeléseket?

— Álljunk csak meg, — kiáltotta — nem tudom pontosan, miről van szó. Micsoda sztrájkról beszélünk itt? Ki sztrájkol és milyen címen? — Pillantása Setéth rezzenetlen arcára tévedt. A műszaki rajzoló szemüvegén megtört a beáradó fény, így nem láthatta szemét. De az az arc oly feneketlen gyűlöletet tárt hirtelen eléje, hogy mindent megértett.

— A munkásság törvényadta jogánál fogva sztrájkol és ezt ön sem tagadhatja meg tőle. Vagy úgy gondolja, hogy igen? — szólalt meg a háta mögött Setéth rekedt, töredezett hangja.

Holder ránézett, mintha el akarná nyelni.

— Megörült? — S mint akinek fény gyúl az agyában, felkiáltott: — Maga szervezte a sztrájkbizottságot is, ugye?

— Én, — mondta Setéth — jól gondolta. Tűrhetetlen állapotok vannak ebben az üzemben. Magának talán tetszik, hogy a munkásság két hete nem kapott fizetést? És hogy a pénzből egy kiló cukrot sem tud venni? Hát én a pártom nevében kijelentem, hogy nem fogjuk tűrni a garázdálkodást. Tessék a munkásságnak elegendő fizetést is adni. Ha nem, majd kiharcoljuk mi magunknak.

Holder, mint ilyenkor mindig, egy szempillantás alatt megnyugodott. Agya kitisztult.

— Lenne szíves elmondani, hogy mi történt? — kérdezte csaknem kedvesen.

Kondói ceruzájával kopogott az íróasztalon.

— Kérem önöket, hogy a pártok belügyeit ne itt tárgyalják le. Ez nem tartozik rám.

Holder felugrott.

— Tiltakozom. Tiltakozom a sztrájk ellen, ebben mi kommunisták nem veszünk részt, éppen ezért ezen a tárgyaláson sem vehetek részt. A gyár öt percen belül dolgozni fog — ebben a pillanatban megrezzent az épület. — Megy a motor! — kiáltott fel Holder. De a remegés megszűnt.

— Mégsem megy, — mondta gúnyosan Setéth. — Hiába is harcol a munkásság érdekei ellen.

Holder nem várt tovább. Úgy csapta be maga mögött az

ajtót, hogy szinte belenyekkent. Setéth megvető pillantást küldött utána, folytatták a tárgyalást.

Holder kettőt ugorva rohant le a gépterembe. Eppen jókor érkezett. A hatalmas terem szinte repedésig megtelt már emberrel. Innen is, onnan is kiáltások csaptak fel a levegőbe. Samorjai sötétlő arccal hadonászott Korláth előtt, aki testével fedezte a kapcsolótáblát.

— Azonnal kapcsoljon, — üvöltötte Samorjai. — Azonnal, mert lerúgom onnan.

— Az öreganyádat rúgod, a sápkóros öreganyádat, azt. Az első sorokban Holder ott látta Bálintot, aki tele szájjal ordított, kezében egy franciakulccsal s minden hanggal közelebb és közelebb került Samorjaihoz, aki egy óvatlan pillanatban felugrott az ablak alatt futó satupadra. Ezzel a kapcsolótábla közelébe került. Samorjai kitörése újabb zajt váltott ki a tömegből, amely szinte meghazudtolva fizikai térfogatót, alig néhány négyzetméternyi helyre tömörült s ha valaki kissé oldalról nézte, — mint Velledics mérnök a gépterem elkerített üvegkalitkájából — néhány fejet láthatott csupán egymás mellett bukdácsolni. De ezen az apró helyen összeszoruló többfejű sárkány valójában hangjával bizonyította nagyságát. Holder olyan fékevesztett ordításba ütközött belépésének pillanatában (senki sem vette észre), hogy csaknem hátratántorodott. Nem sok hiányzott ahhoz, hogy valamennyien nekilóduljanak és egyetlen csapással összelapítsák Samorjait, aki megkísérelte, hogy szembeszálljon a felizgatott emberekkel.

Holder a többi kommunistát kereste. Ott voltak azok is, de még mennyire. Ám testük és hangjuk egyként a tömeg vasprésébe szorult. Simándi üvöltött, ahogy a torkán kifért. De mi volt ez a hangzavar fokához és nagyságához mérten? Holder megpillantotta Annát is, aki halottsápadtan, füléhez szorított kézzel löködtött ide-oda a tarajos hullámok közé ékelve.

Samorjai kihasználva az öreg megosztott figyelmét, megragadta őt s lelökte a tömeg közé. A csoport felhőrdült. Samorjait a következő pillanatban lerántották s máris a földön fetrengett. Többen ütötték. Korláth magas hangja vijjogott a tömeg fölött: — Üssétek a csibészt, üssétek csak.

Holdernak most már bele kellett avatkozni. — Mi van itt emberek, mi van itt? — kiáltotta. — Az ismerős hangra megtört a zaj és megszűnt a verekedés. Samorjai lángvörösén tápászkodott fel a földről s levergette a port szürke,

olajos munkaruhájáról. Korláth korát meghazudtoló fürge-
séggel ugrott Holder mellé.

— Holder elvtárs, ez az ember meg akarja akadályozni,
hogy sztrájkoljunk. Intézze el. Ez nem munkás, ez egy áruló!
áruló!

A zaj ismét felcsapott, s mint tarajos hullám gördült
végig a nagytermen. Holder felugrott a satupadra.

— Elvtársak! — Hangja túlkialtotta az ismét gennyes
sebként felszakadó zajt. — Elvtársak! Benneteket félreve-
zettek és megtévesztettek. Samorjai elvtárs helyesen tette,
amikor meg akarta indítani a motort. Menjen vissza min-
denki a munkahelyére és kezdje el a munkát. — A kapcsoló-
táblához lépett, de egy ismeretlen fiatalember (nemrég jöhe-
tett a gyárba dolgozni, mert Holder most látta először) el-
kapta a karját. — Meg ne merje indítani! — Vad morgás szí-
szegett mellette. — Maga is?

Holder indulatosan ellökte magától a sovány fiatalem-
bert. — Megy vissza azonnal? — Maga állt a kapcsolótábla
elé. — Mindenki itt van, — kiáltotta — azonnal hívjanak ide
mindenkit.

Apró sustorgás támadt. — Az automatások a helyükön
vannak. — A revolverműhely nincs itt.

Holder haladéktalanul adta az utasításokat. Egy perc
ideje sem volt. — Mindenkit idehívni.

Néhányan elszaladtak, hogy a másutt tartózkodókat át-
hívják a hosszú, napsugaraktól villogó terembe. Néhány pil-
lanatig várniok kellett. Holder igyekezett összeszedni gon-
dolatait. Samorjai felugrott a satupadra s az izgatottan vára-
kozó, felingerelt tömeg suttogásának felhője alatt, elmesélte,
hogy mi történt reggel.

— Csak vártam, vártam, hogy meginduljon a gyalu, —
suttogta idegességtől remegő hangon — és nem indult. Átjö-
vők ide, hát látom, hogy az öreg Korláth itt áll a tábla előtt
és szónokol. — Hogy sztrájkolni fogunk, hogy béremelést kö-
vetelünk, hogy jogunk van élni. Milyen nagy hangja lett egy-
szerre! Mikor Kondóihoz kellett mennie, berezelt, és most....!
Hát a többiek meg zúgtak, mint a darazsak. Mondom, ezt
nem lehet, szaktársak, erről nem tud senki. Nem, — mond-
ták — hát a sztrájkbizottság. Majdnem lefordultam a szék-
ről. Micsoda? Erre előállnak ezek ketten, Korláth meg az
istenverte Bordáss. Azt mondják, Setéth is tagja a bizott-
ságnak, az meg most tárgyal. Tárgyal? Kivel? Hát Kondóival.
Gyerünk fenébe, indítsuk a munkát — mondom.

Nem beszélhettek tovább, a növekvő zaj jelezte, hogy majdnem az egész gyár körülöttük áll.

Holder előrelépett. Közben még odasúgta Samorjainak: — Eredj le innen. — A szerszámkészítő elvegyült a többiek között.

— Elvtársak! — Holder már teljesen nyugodt volt. — Itt béremelésért sztrájkot indítottatok és nem akartok dolgozni. A sztrájk a munkásság leghatásosabb fegyvere. De meg kell kérdezni, hogy miért sztrájkoltok ti? Azért, hogy nagyobb fizetésetek legyen, hogy jobban meg tudjatok élni? Ezért elvtársak ma nem lehet a sztrájk eszközéhez nyúlni. Hogy miért nem? Azért nem, mert mi ma nem harcolhatunk béremelésért. Ti tudjátok, hogy milyen volt az infláció, ugye?

Több oldalról helyeslés hallatszott. Holder a tömegben megpillantotta Simándi csupasz nyakát, fel-le rángó ádámcsutkáját és mellette Boda Anna homályosan fénylő szemét.

— Nos hát, elvtársak, szaktársak, ha mi most béremelésért harcolunk, az egyet jelent azzal, hogy a nagynehezen kiharcolt stabilizációnkat a pusztulás felé taszítjuk. Mert mi történik, ha megkapnánk a béremelést? Azt hiszitek, hogy csak mi itt ebben az egy gyárban vagyunk ilyen helyzetben? Nem szaktársak, ma minden dolgozó így van az ország bármely részén. És ha mindannyian azt követelik, hogy emeljük a fizetéseket, ez annyit jelent, hogy új pénzeket kell nyomni.

— No és, — mordult közbe egy idegesen mély hang — nem bírja a gép?

— A gép bírja, szaktárs, csak mi nem bírjuk — vágta vissza a szót Holder. — Akartok egy újabb inflációt? Akarjátok, hogy megint adópengőt meg millpengőt kelljen számolgatni? Akarjátok, hogy minden héten száz százalékkal emeljék a fizetéseket és ne érjeteك vele semmit? Hátha ezt akarjátok, akkor harcoljatok a béremelésért. De ha azt akarjátok, hogy a forint jó legyen, szilárd legyen, hogy az élet napról-napra javuljon, akkor menjetek vissza a munkaadokhoz és vegyétek fel a munkát. Erről van szó elvtársak. Mi sokat szenvedtünk, sokat túrtunk, de most már más a helyzet.

— Más, — kiáltotta az előbbi hang — más? Szóval megint csak legyünk türelemmel. Hát nem eleget vártunk?

Holder tudta, hogy a tervszerűen felizgatott tömeggel vigyázva kell bánnia. Egy pillantást vetett a közbekiáltó felé és megjegyezte arcát. A morgás, mely néhány pillanatra

alábbhagyott, megint felcsapott, megjegyzések, közbekiáltások özöne zúdult feléje.

Felemelte kezét, csendet intett. Ha csend nem is lett, szavait ismét érteni lehetett.

— Korláth elvtárs, a maga családja is élni akar és Samorjai is élni akar és Kiss Teréz is. Nem kérünk többet az inflációból. Azt szeretnénk, hogy megint a feketézők hízzanak a bőrötökön, a ti munkátokból? Termelni kell elvtársak, minél többet termelni, hogy áru legyen. Hogy megteljenek az üzletek. De ha ti itt leállítjátok a munkát, abból mi lesz.

A felcsapódó ajtón Setéth vágódott be. Nyomában ott csörtetett Bordáss. A tömeg, amelynek ezer szeme és szája volt, egyszerre figyelt ide és oda is, azonnal észrevette az újonnan érkezetteket. Setéth szigorúan összevont szemöldökkel, higgadt léptekkel közeledett. Aranykeretes szemüvege mögül kérlelhetetlen megvetés sugárzott. Bordáss arcán gúnyos mosoly rángatódzott. Amikor Setéth elérte a kör szélét, a zajongók elcsendesedtek és utat nyitottak. Holder egyedül maradt a satupad tetején.

— Elvtársak — hallotta Setéth száraz, színtelen hangját. — Sztrájkunk sikerre vezetett. Kondói vezérigazgató úr teljesítette a követeléseinket. Mától kezdve mindenki megkapja a neki járó fizetésemelést. — Teste, mintha súlyos terhet raktak volna rá, meghajolt. — Mindenki nyugodtan térjen vissza a munkájához. Bordáss elvtárs utasítást adott, hogy a bérelszámolóban kezdjék meg a kifizetések előkészítését. Még ma délután mindenki megkapja pénzét. A győzedelmes munkásság nem hagyja magát, bárki is harcol ellene. — Holderra nézett, tüntetően, megfordult és kiment a tereméből.

Holder várta a felcsattanó tapsot, de mintha megmerevedett volna mindenki. Néma csend támadt.

Mindannyiukba belemart Holder beszéde. Megint infláció? Maguk előtt látták az utcán heverő százzsínű pénzek értéktelen tömegét. Korláth mellett egy alkalommal a Jász utcában a kanális partján vadonatúj millpengőket fújt szerteszét a szél. Akkoriban egy vasa sem volt, de szégyelt lehajolni a pénzért. Hogy mindenki lássa? Nem, inkább továbbment fájo szívvel. Hogy várták ezt az új pénzt, hogy várták! Talán... talán igaza van Holdernek, nem kellett volna...? Szájukban megkeseredett valami, amikor Setéth nagyhangon bejelentette, hogy Kondói belement a fizetéseme-

lésbe. De e pillanatnyi ráeszmélést örömteli felbuzdulás követte. Ez már igen, ez a Setéth...

Korláth felcsapta a kapcsolótábla villáját. A transzmissziós szíjak ismerős csattogása kissé megnyugtatta az embereket. Háromnegyed kilenc volt.

Holder, miután látta, hogy nem érdemes tovább a műhelyben töltenie idejét, azonnal a bérelszámolóba rohant.

— Leállni, — kiáltotta még félig az ajtóból — leállni. Egyetlen embernek sem lehet kiszámítani a fizetéskülönbözetet az übé engedélye nélkül. Van rá übé-engedély?

— Nincs, — mondta az osztály vezetője, egy csontos, barna férfi.

— Hát amíg meg nem jön, abbahagyni a munkát.

Odaállította Korodát, hogy vigyázzon.

— Kár az elpazarolt időért, kartársak, — mondta Koroda, amikor Ho'der kiment. — Inkább addig uzsonnázzanak.

A bérelszámolóban megállt a munka. Legtöbbszörre nők dolgoztak itt egy-két férfival vegyesen. Összedugták fejüket. A sztrájk híre ide is elért. Nem tudták, hogy mi lesz ebből. Időközben Holder Marianneval összehívatta a kommunista pártvezetőségi tagokat. Simándi, Samorjai és Koroda percek alatt ott voltak a szobájában. Nem kellett őket tájékoztatnia a helyzetről. Mindannyian tisztában voltak vele.

— Most azonnal lementek az üzembe és beszéltek az emberekkel. Meg kell nekik magyarázni, miről van itt szó. A szociáldemokrata bérdemagógia megtette a hatását, bennünket készületlenül talált, a helyzetünk hátrányos, de ez nem befolyásol minket. Embertől emberig mentek, sőt bevonjátok ebbe a többi kommunistákat is. Meg kell értenie mindenkinek, hogy a béremelés inflációval jár. Nem szaporíthatjuk a pénzt, ettől függ a stabilizáció sikere. — Végigsimított homlokán, amelyet mélyen árkolt a gond. — Hallottatok ilyent? Kondói belement a béremelésbe. Hát itt kell megfogni a dolgot. Ilyen még nem történt, amióta a világ — világ. A tőkés, aki önként hajlandó felemelni a munkások bérét. A jószívű kapitalista. Akár a mesékben — dühösen elnevette magát. Ez valóban hihetetlennek látszott, de így volt. Varga Jenő azon a bizonyos sportcsarnoki aktíván megmondta. — A GyOSz. urai maguk jelentkeztek, hogy béremelést adnának a munkásoknak, mert a mostani fizetésekből aligha lehet megélni. — Világos, — emelte fel a hangját, amely rekedt volt az izgalomtól — világos, hogy mit akarnak. Azt akarják, hogy a pénzhígulási folyamat újból meg-

Induljon s akkor megint ők lesznek az urak. Korlátlan spekulációt, azt akarnak. Értitek miről van szó?

Bólogattak. Teljesen érthető. Samorjai majdnem szó szerint ezt magyarázta korán reggel Joó Károlynak, aki a sztrájk első hevületében a munkabeszüntetők oldalára akart állni. Joó Károly nem értette meg, hogy mit akar Samorjai, mert a szerszámkészítő is eltévedt a különböző gazdasági fejtegetések útvesztőjében. De nem baj, most már mindent jobban el tud mesélni nekik, csak hallgassák meg.

Holder folytatta:

— Semmiesetre sem szabad megengedni, hogy letegyék a munkát. Az ilyen vadsztrájkok mindig az ellenségnek használnak. Feltehető, hogy az üzem nem nyugodott meg egészen és arra a hírre, hogy leállították a fizetések kiszámítását, ismét abbahagyják a munkát. Akkor akcióba kell lépünk. — Szétszéledtek.

Marianne jött be hozzá. A fiatal lány arcán riadt rémület tükröződött, szemei zavartan fénylettek, ajka remegett. Holder rögtön látta, hogy baj van.

— Setéth kidobott az irodából — sírta el magát a fiatal lány.

— Mit csinált magával? — ugrott fel Holder.

— Kidobott az irodából, mert azt mondotta, kommunista spiclire nincs szüksége az übének.

— És Krancz, Krancz ott volt?

— Ott, — mondta Marianne — egy szót sem szólt.

Ebben a pillanatban belépett Krancz. Lesütött szemmel, pipáját forgatva jött be az ajtón.

— Éppen magáról beszélünk, — mondta dühösen Holder és szemöldöke összeráncolódott. — Jöjjön csak közelebb Krancz elvtárs.

— Tudom, — mondta az öreg ingerülten. — Drága Marianne jöjjön vissza. Én már megmondtam Setéthnek, hogy maga nélkül nem dolgozom.

Holder furán nézett rá.

— Elég lassan kapcsolt öregem. Mit képzelsz maga? Hát nem látja, hova kergeti az üzemet a maga drágalátos párttitkárja?

Krancz segélykérő tekintettel nézett a fiatal lányra. Amint Marianne kitette lábát a szobából, — mintha őt magát dobták volna ki — o'y hevesen támadt Setéth Györgyre, hogy a titkár eleinte nem tudott válaszolni. Aztán szokása szerint hideg fölényének bástyája mögé bújt és onnan szórta átkozó-

dásait az öreg lakatosra. De Krancz, akit a jelenet oly mértékben felizgatott, hogy szinte elvesztette józan ítélőképességét, egyszerre ökölrel támadt a szociáldemokrata titkárra s úgy kergette ki a szobából, hogy annak futva kellett menekünie. A folyosó végéről még látta a haragtól keskenyre szűkülő arcot, felemelkedő öklöt, — ezért még majd számolunk — suttogta Setéth — hanem Krancz ebből mitsem hallott már. A szégyen és düh anyira kimerítette, hogy egy székre rogyott, de néhány perc alatt megemberelte magát és elindult Marianne felkutatására. Amikor belépett Holder szobájába, mert sejtette, hogy itt találja meg a fiatal lányt, még széles öröm ragyogott az arcán (Setéth elkergetése varázsolta oda), de ebben a pillanatban eszébe jutott, hogy mindazt, amit a titkárral tett, ezek nem tudják és ha el is mondja nekik, vagy elhiszik, vagy nem, — ahogy akarják. Márpedig nem sok valószínűség van arra, hogy elhiggyék, miért is higgyenek nekem, hányszor becsaptam őket, nem voltam őszinte, biztos azt fogják mondani, hazudik megint, pedig hát én elhatároztam, hogy soha többé...

Míg elmondta történetét, nagyokat szipogott, de erősen visszatartotta magát. Holder majdnem felnevetett, de nem volt ideje ilyesmivel foglalkozni. Időközben felhívta Csért és tájékoztatta a munka beszüntetéséről. Cser hümmögött, mint akit hátulról döfködnek. — Megyek én oda Holder elvtárs, megyek, amíg nagyobb baj nem lesz — mondta halkan. Aztán már csak a kagyló zúgott. Holder megörült. — Mindjárt itt lesz Cser és akkor minden rendbejön. Ha Cser mellete volt, — még ma is, pedig már szerzett némi gyakorlatot az utóbbi évben — még ma is emberebbnek, biztosabbnak érezte magát. Tudta, ahol Cser megjelenik, ott végetvet mindenféle rendellenességnek. Órájára nézett, féltíz elmúlt már.

Ebben a percben bekövetkezett a második számú munkabeszüntetés. Erre már készült, számolt vele, nem éri meg-lepetés. Otthagyta a magábaroskadtt Kranczot, intett Marianne-nak, hogy maradjon vele, ő meg leszaladt a műhelybe. A présteremben Setéth állt egy padon és szónokolt. Észrevette, amint Holder belép az ajtón, kicsit megrázkódott, de látszólag zavartalanul folytatta.

— Igen elvtársak, megadta a béremelést. És akkor iépett közbe Holder elvtárs — egy szónokiasan kiszámított mozdulattal a belépő férfi felé mutatott. A munkások zúgtak. Holder megértette, kellemetlen pillanatok elé néz. Ke-

mény léptekkel közeledett a csoport széle felé, utat nyitottak neki, de nem jött tovább. Ez megzavarta Setéthet, aki tovább akart beszélni, de Holder jelenlétében hamar befejezte.

— Én a szociáldemokrata párt nevében minden felelősséget a kommunistákra hárítok — mondta mereven, leugrott a padról és várta, hogy Holder megszólal. De a titkár hallgatott.

Az üzemben futótüzként terjedt el a hír, hogy Holder állította le a bérelszámolók munkáját. Bár a gépek jártak, a munka rögtön abbamaradt. Izgatott csoportokba verődve tárgyalták Holder lépését. A felzaklatott embereken, akik hónapok óta feszültségben éltek, oly sűrű indulat vett erőt, amit Holder nem is sejthetett. Szinte lángolt az arcuk, motollaként járt a kezük, éppen Holdert szídták. S e pillanatban hajlandók voltak elfelejteni, hogy ő volt az, aki hónapok óta szinte készenlétben állt, hogy érdekeiket megvédje, hogy harcoljon értük. A kommunisták, akiket Simándi, Koroda, Samorjai gyorsan tájékoztattak a helyzetről, elvegyültek a csoportok között, igyekeztek józanul beszélni az emberekkel. De ők maguk sem látták egészen világosnak a kibontakozás útját. Maguk is felvilágosításra szorultak volna. Sokan úgy vélték helyesnek, ha visszamennek dolgozni, de néhányan lehurrogták őket. — Szégyeljétek magatokat — mondták. Leghangosabban Nagyné ágált, aki hónapok óta gyülekező elfojtott dühét most érezte levezethetőnek. Mint egy puhatestű, sebes sikló, hol itt, hol ott bukkant fel a csoportok között, beszélt, érvelt, vadított. Samorjai egyszer szinte hájánál kapta el, de kiszakította magát, dühös káromkodások özönét zúdítva a szerszámlakatosra s továbbfutott, hogy újabb csoportoknál álljon meg s lázítsa a most már kissé tétovábban, riadtabban álló munkásokat.

Setéth megjelenése újabb viharral korbácsolta a felizgatott kedélyeket. Szerették volna, ha hosszabban beszél, de Holder megjelenése végetvetett a szónoklatnak. Pillanatokig farkasszemet néztek egymással: Setéth és a köréje gyűlő csoport, szemben velük a Mislei esztergapadjára támaszkodó nagyon nyugodt Holder. Még mindig nem beszélt, csak érdeklődve nézett a munkásokra, akik tekintetének sugarába kerülve, iszonyatosan elszégyelték magukat. De ez a szégyen még mindig nem volt elég erős ahhoz, hogy gondolkodásra készítse őket. A pénzért való verekedés olyan indulatokat ébresztett bennük, amelyek ezzel a közönséges szégyenérzettel nem voltak leküzdhetők. Sőt, a nyugodt arc láttán egye-

sekben újból felforrt a vér, kiáltozni kezdtek, de a többiek lepisszegték őket. Hangok hallatszottak:

— Holdert! Halljuk Holdert!

A férfi lassú, kimért léptekkel megkerülte a csoportot, mintha rengeteg ideje lenne, s egyáltalán nem érdekelné a munkabeszüntetés. Setéth robbanó gyűlölettel teli arccal követte mozdulatait, nem tudta, hogy most mi következik. Csak azt érezte, hogy a mérleg Holder oldalára kezd billenni. A párttitkár még mindig nem szólt egyetlen szót sem, bár percek teltek el belépése óta, felvett egy lehullatott munkadarabot, egészen közelvitte szeméhez, mintha a körülötte zajgó vitából a selejtdarab érdekelné csupán. Ez már sok volt.

— Halljuk, halljuk Holdert! — zúgott fel ütemesen a terem.

Holder erre várt. Tudta, hogy színlelt nyugalomával megteremti azt a szükséges feszült figyelmet, amely nélkül e pillanatban nem beszélhetett volna hatásosan. Félrevezetett és megzavart munkásokkal állt szemben, akiknek inkább érzelmeire, mint értelmére kellett hatni, ha sikert akart elérni. Gyors, ügyes mozdulattal felállt ugyanarra a padra, ahonnan megjelenése lekergette Setéthet. Amikor végignézett a feszülten figyelő ismerős arcokon, érezte, hogy az irányítás a kezébe került. A ragyogó, tűző nap fénye arcára hullt s kiemelte határozott vonásait.

— Elvtársak, ma már másodszor állt le a munka. És ez így nincs rendjén. Én reggel elmondtam a szaktársaknak, hogy mit követelnek, ha béremelést követelnek. A szaktársak akkor megértették, aztán úgy látszik elfelejtették a szavak értelmét. Nem ismételtem el még egyszer. Csak egy dologra szeretném felhívni a figyelmet. — Itt megállt és még egyszer körülnézett, felsőtestét kissé előredöntötte. Setéth megfordult és ingadozó léptekkel elhagyta a termet. Nem törődtek vele. Kondóihoz igyekezett. A harc még nem dőlt el — szíszegte fogai között.

Holder hangja felcsattant:

— Nem tűnt föl a szaktársaknak az a furcsa dolog, hogy Kondói belement a béremelésbe? Belement! Sőt ő ajánlotta! Hát elvtársak nem tudom, hogy ti mióta dolgoztok üzemekben, én már jó egynéhány éve. Hát kérdezlek benneteket, előfordult már az életetekben ilyesmi, hogy a tőkés belemenjen a béremelésbe, sőt maga ajánlja fel? Nahát elvtársak ez példátlan dolog, persze ezt elöttetek elhallgatták. Mert így áll a helyzet. Mennyi mindent ajánlottak eddig a tő-

kések! Mennyi mindent, ugye emlékeztek rá? Volt börtön, háború, kízókamrák, hadiüzemi parancsnokok, amit akartok. És volt órabércsökkenés, voltak akkordleszállítások, de volt-e béremelés? Ajánlott-e a tőkés maga béremelést, amióta csak tőke van a világon? Nem elvtársak, még sohasem fordult elő ilyesmi és nevetnem kell, ha rágondolok. — Szélesen, vidáman elmosolyodott és többen vele nevettek. Mi az istent? Hogy Kondói maga... béremelést? Amikor eddig a nekik járó jogos fizetést is nehezen akarta kiadni. Azért is verekedni kellett. Nohát ez hallatlan.

— Pedig így van, elvtársak — olvasott Holder a tátott szájjal figyelő emberek arcáról. — Bármilyen hihetetlen dolog is, de így van. És mi mindannyian bedúltunk ennek! Hajlandók lettünk volna lépremeni, hogy igen, adjanak csak pénzt, egy-két hétig milyen nagyszerű, azt gondoltuk volna, no komám, itt a paradicsom, aztán egyszerre a piacról eltűnt volna a krumpli, a vaj, a tojás és mind megdrágulva került volna elő. Van pénz? Akkor lehet többet is fizetni. És így indult volna meg szépen, lassan ugyanaz az infláció, amibe most majdnem beletört a bícskánk... És kinek használt volna ez? Nekünk, munkásoknak? Nem, nekik, a tőkéseknek, akik most is milliókat keresnek a mi verítékünkön. Ezért voltak ők nagylelkűek, ezért ajánlott Kondói béremelést, most már értitek?

Holder mosolygott, nagy, kék zsebkendőjével megtörölte izzadó homlokát. Milyen fülledt hőség van ebben a teremben. Hirtelen leugrott a lócáról. — No ugye, meggyünk dolgozni?

Néma csönd volt a felelet. Senki sem mozdult. Holder nyugodtan elindult az automataműhely felé. Néhányan lassan, akár az alvajárók követték, sejtelmük sem volt róla, hogy mi a szándéka a párttitkárnak. Egyszerre Kiss Teréz, mintha oldalbalökték volna, kivált a csoportból és odament a gépéhez, — Korláth bácsi indítson.

Az öreg beállító lakatos tétován nézett rá, a kapcsolótáblára, aztán Holderra, de őt eltakarta a közöttük gomolygó tömeg. Mintha odaszögezték volna, nem indult. Elvörösödött. Hogy viselkedett reggel Samorjaival! Ködös pillantással megkereste a lakatost, aki ott ácsorgott a csoport hátában s Kiss Teréz gépét megkerülve, a kapcsolótábla felé igyekezett.

Korláth elébe akart menni. Valahogy így mondaná, öcsém, hát igazán... De odaragadt a padlóhoz. Samorjai nem nézett rá. A nyitott ablak előtt megállt a rázuhanó nap-

sütésben. Korláth két lépést tett előre. Samorjai megpillantotta.

— Haragszol? — kérdezte az öreg lakatos.

— Kire? — kérdezte vidáman Samorjai és kirántotta kezét a zsebéből. — Magára kéne haragudnom ugye, vén rossz lelkiismeret? Majdnem megverték maga miatt.

— Haragszol? — ismételte hebegve Korláth.

Hátrafordultak. Cser közeledett feléjük, a kerületi titkár. — Szeretném tudni, hogy miért nem dolgoztok? — sapkáját forgatva átjött a szétnyíló csoporton és Holder mellé állt. — No, van valakinek valami kifogása, mondani-valója, óhaja, lehet tessék.

Senki sem szólalt meg.

Cser a fejét rázta. Arca rendkívül komoly volt, szikár alakja egészen a körülötte állók orra alá nyomult.

— Ez így nincsen rendjén elvtársak, egyáltalán nincsen rendjén. Mindenféle provokációnak felültök, mintha maszületett gyerekek lennétek. — Látszott rajta, mindenről tájékozva van. Amikor belépett, Samorjaiba ütközött, aki részletesen elmesélte neki a munkabeszüntetés hiteles történetét. Cser felmordult: — Azt hiszed csak nálatok van ez? Ez a harmadik gyár ma reggel. De már mindenütt felvették a munkát. Vadsztrájk.

— Nos, — kérdezte most mégegyszer nyomatékosabban — van valakinek mondanivalója? — Várt. — Nincs? Aztán nehogy azt mondják az elvtársak, hogy nem hallgatják meg magukat, itt az alkalom, tessék beszélni.

Hátul mozgolódás támadt. Az öreg Korláth igyekezett kibújni az összegabalyodott karok és lábak szövevénye alól. — Itt vagyok.

— Tessék, Korláth bácsi, beszélni akar? — kérdezte Holder.

— Beszélni, — mondta az öreg és a tömeg felé fordult. — Én csak annyit akarok mondani, szégyelhetjük magunkat, hogy felültünk a lóra és nagy volt a szánk. Mert tudhattuk volna, hogy ma nem kell sztrájkolni és hogy ez nem vezet jóra. Én magam is belátom, hogy elhamarkodott voltam, de most már azt javaslom, hagyjuk abba a duzzogást és lássunk a munkához. Gyerünk.

Stift Rezső a kapcsolótáblához ugrott. — Mehetünk?

— Mehetünk, — kiáltotta valaki a tömegből.

Rezső felcsapta a villát, apró kék, lila szikrák vágódtak szerteszét.

— Lassan, te bolond, kivágod a biztosítékot, — kiáltott rá Samorjai, de Rezső most nem hallgatott mestere szavára. A motor felbúgott, a kerekek forogni kezdtek. Egyhangú, jólismert zene ez. Hallatára Holder elmosolyodott. Cser még mindig ott állt a szétpergő csoport közepén.

Néhány perc múlva mindenki a gépe mellett volt.

Többen nevettek.

— Dolgozni kell, — mondta Kiss Teréz — dolgozni.

— Dolgozni — kiáltott fel Anna. — Tudni kell, hogy miért dolgozunk. — Boldog melegség költözött a szívébe. Tudni, hogy miért dolgozunk!

Cser és Holder időközben kiértek az udvarra. Szótlanul ballagtak egymás mellett a keskeny, keramitkockás úton. Hátuk mögött egyenletes remegés rázta az épületet. A gépek futottak.

— Mit gondolsz, lesz még ma valami?

— Semmi, — mondta a kerületi titkár csendesen — semmi. De azért nem árt, ha kinyitjátok a szemeteket. Holnapra szervezzetek meg egy jó párnapot, jöjjön el lehetőleg mindenki. Ott aztán meg kell vitatni ezt a mai históriát.

Hirtelen szél kerekedett, végigsepert az udvaron, felkavarta a port, megrázta a fák lombjait. Az éretten ragyogó nap elé csillogó párafelhő úszott s az egész táj egyszerre megtelt valamilyen néma, könnyed szomorúsággal. Néhány sárguló levél hullott a lábuk elé. Holder megállt.

— Te, Cser elvtárs, — mondta halkan, mintha őt is megérintette volna a levegőben rezdülő ősz — te Cser elvtárs, ma hét éve, hogy kitört a háború.

Csend lett. A Duna felől hal- és vízszagot sodort feléjük a szél. A távoli hegyek napfényöntözte csúcsairól édes, nehéz illat áradt. Egy teherautó rohant végig a Váci-úton. Szovjet katonák ültek rajta, daluk túlharsogta a motor zúgását. Cser a kapuból utánuk nézett. A kocsit már felhabzó porfal takarta el szemei elől, de az ének foszlányai még itt repkedtek körülötte. Hallgatott.

— Ma hét éve — ismételte később. — Hét éve... — Szikár, kemény arcán konok fájdalom hullámozott végig, mintha emlékeznék. — És még mindig tart, Holder elvtárs. Még mindig. — S egy vidám, csaknem gyermekien boldog mosollyal hozzátette: — Egészen a végső győzelemig.

Ára : 36.— Ft.